

KİLİS MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİ VE

KİLİS MÂNİLERİ

FATMA ACARLIOĞLU

EDİTÖR

DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLSÜM TARÇIN

978-605-2151-19-8

KİLİS MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİ VE KİLİS MÂNİLERİ

FATMA ACARLIOĞLU

EDİTÖR

Dr. Öğr. Üyesi GÜLSÜM TARÇIN

KİLİS

2023

KİLİS MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİ VE KİLİS MÂNİLERİ

FATMA ACARLIOĞLU

EDİTÖR

DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLSÜM TARÇIN

ISBN: 978-605-2151-19-8

Redaksiyon

Arş. Gör. Muhammet Yasin ÇAKIR

Arş. Gör. Kübra SOLMAZ

Kapak Tasarım

Öğr. Gör. Kadir POLAT

Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Kurumsal İletişim Koordinatörlüğü

Bu Çalışma Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilis Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma
Merkezi (KİTAM) yayınıdır.

Mart 2023

ÖNSÖZ

Kilis çok eski bir tarihe sahiptir. Çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Büyük bir zenginliğimiz olan mânilerimizin Kilis iline ait olanları bu çalışmada toplanmıştır. Kilis ilinin sosyo-kültürel geçmiş yaşantısı hakkında da önemli veriler barındıran Kilis mani söyleme geleneği ve manileri, geçmişten günümüze Kilis ilinde zengin bir halk kültürünün de yaşatıldığını göstermektedir. Ancak günümüzde teknolojinin gelişmesi, kültürel yapının göçler vs. nedenlerle değişmeye başlaması ve sözlü kültür ortamlarının azalması ile Kilis'te mâni söyleme geleneği eski yıllara oranla önemini yitirip unutulmaya yüz tutmuştur. Kilis mâni söyleme geleneği tamamen kaybolmadan, halkın hafızasından silinmeden kayıt altına almak, Kilis mânilerini tespit etmek, çeşitli yönlerden incelemek ve daha sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlamak amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır. Kilis halk kültürüne önemli bir hizmet olarak düşündüğüm bu kitabın Türk halk kültürüne kazandırılması yönünde katkıları olan danışmanım Doktor Öğretim Üyesi Gülsüm Tarçın olmak üzere, saha araştırmasında bilgi ve deneyimlerinden istifade ettiğim sözlü kaynak kişilere, derlemeler sırasında yardımlarını esirgemeyen dayıma, her zaman olduğu gibi bu çalışmamda da maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme çok teşekkür ederim.

Bu kitabı hayatıma yön ve renk veren, beni cesaretlendiren, güç veren sevgili kardeşim Betül ACARLIOĞLU'NA ithaf ediyorum.

Kilis, 2023

İÇİNDEKİLER

sayfa

İÇİNDEKİLER	ii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	x
Giriş.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1.1. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ GENELBİLGİLER	4
1.1.1. Kilis'in Tarihi	4
1.1.2. Kilis'in Coğrafi Özellikleri	6
1.1.3. Kilis'in Nüfusu ve Ekonomik Özellikleri	7
1.1.4. Kilis'in Sosyo-Kültürel Yapısı.....	8
İKİNCİ BÖLÜM.....	11
2.1. MÂNİVE TÜRKİYE MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİNE GENEL BİR BAKIŞ ...	11
2.1.1. Mânî Tanımları	11
2.1.2. Mânilerin Kökeni ve Kaynakları	14
2.1.3. Türk Dünyasında Mânî	18
2.1.4. Türkiye'de Mânî Yerine Kullanılan İfadeler	19
2.1.5. Mânî Çeşitleri	20
2.1.6. Mânilerin Biçim Özellikleri	29
2.1.6.1. Mânilerde ölçü.....	29
2.1.6.2. Mânilerde kafiye ve redif	29
2.1.6.3. Mânilerde kafiye düzeni	30

2.1.6.4. <i>Mânilerde durak</i>	31
2.1.6.5. <i>Mânilerde dize</i>	32
2.1.7. <i>Mânilerde Dil ve Üslup</i>	34
2.1.8. <i>Mânilerde Konu</i>	36
2.1.9. <i>Türkiye’de Mâni Söyleme Geleneği</i>	38
2.1.9.1. <i>Türkiye’de mânilerin söylendiği ortam ve zamanlar</i>	39
2.1.9.2. <i>Türkiye’de mâni söyleyicileri</i>	41
2.1.9.3. <i>Türkiye’de mâni yazarları</i>	43
2.1.9.4. <i>Türkiye’de mâni dinleyicileri</i>	44
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	45
3.1. KİLİS MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİ	45
3.1.1. Kilis’te Mânilerin Söylendiği Ortam ve Zamanlar	51
3.1.1.1. <i>Törenler</i>	57
3.1.1.1.1. <i>Sünnet törenleri</i>	57
3.1.1.1.2. <i>Diş hediği törenleri</i>	59
3.1.1.1.3. <i>Askere uğurlama- karşılama törenleri</i>	61
3.1.1.1.4. <i>Evlenme törenleri</i>	62
3.1.1.1.5. <i>Nazardan arınma törenleri</i>	93
3.1.1.2. <i>Ramazân ayı</i>	95
3.1.1.3. <i>Toplantılar ve iş yapılan ortamlar</i>	96
3.1.1.4. <i>Hamamlar</i>	98
3.1.2. Kilis’te Mâni Söyleyicileri	101
3.1.3. Kilis’te Mâni Yazarları	106
3.1.3.1. <i>Ahmet Elmalı</i>	106
3.1.3.2. <i>Mehmet Yaşar Üzel</i>	108
3.1.3.3. <i>Ömer Faruk Kandemir</i>	109

3.1.3.4. Şenel Özköseler.....	110
3.1.3.5. İrfan Aksoy	111
3.1.3.5. Uğur Elhan	112
3.1.4.Kilis’te Mânî Dinleyicileri	113
3.1.5. Manilerde Müzik ve Kullanılan Çalgı Aletleri	114
3.1.6. Kilis Mânî Söyleme Geleneğinin Değerlendirilmesi.....	115
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	117
4.1. KİLİS MÂNİLERİNDE BİÇİM	117
4.1.1. Kilis Mânilerinde Ölçü	117
4.1.2. Kilis Mânilerinde Kafiye ve Redif	124
4.1.3. Kilis Mânilerinde Dize Sayısı	126
4.1.4. Kilis Mânilerinde Nazım Düzeni.....	133
4.1.5. Kilis Mânilerinin Biçim Açısından Değerlendirilmesi	143
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	145
5.1. KİLİS MÂNİLERİNDE HALKBİLİMSEL UNSURLAR	145
5.1.1.Köy- Kasaba ve Kent Yaşamı	146
5.1.2.Halk Mimarisi.....	147
5.1.2.1. Mimari yapılar.....	147
5.1.2.2. Ev eşyası.....	158
5.1.3. Aydınlanma-Isınma	168
5.1.4. Taşıtlar- Taşıma Teknikleri.....	171
5.1.4.1. Kara taşımacılığı	171
5.1.4.2. Deniz taşımacılığı	173
5.1.4.3. Hava taşımacılığı.....	173
5.1.5. Ekonomi Türleri	173
5.1.5.1. Hayvancılık.....	173

5.1.5.2. Tarım.....	176
5.1.5.3. Avcılık.....	184
5.1.5.4. Arıcılık.....	185
5.1.5.5. Tüccarlık- ticaret	186
5.1.5.6. Meslekler	189
5.1.6. Beslenme-Mutfak	195
5.1.6.1. Hayvansal besinler	195
5.1.6.2. Bitkisel besinler	198
5.1.6.3. Mutfak araçları.....	209
5.1.6.4. Tahıl ve bakliyatlar	219
5.1.6.5. Kahvaltılıkler.....	220
5.1.6.6. Yemekler	222
5.1.6.7. Tatlılar	233
5.1.6.8. Kurabiyeler.....	236
5.1.6.9. İçecekler	236
5.1.6.10. Baharatlar ve tatlandırıcılar	239
5.1.7. Ölçme- Tartma- Hesaplama Birimleri- Zamanlama ve Mesafe Kavramları	242
5.1.8. Halk Sanatları ve Zanaatları.....	244
5.1.9. Giyim- Kuşam- Süs	247
5.1.9.1. Erkek giyim.....	247
5.1.9.2. Kadın giyim	250
5.1.9.3. Kumaş çeşitleri	255
5.1.9.4. Süslenme.....	256
5.1.10. Halk Bilgisi	261
5.1.10.1. Halk hekimliği.....	261
5.1.10.2. Halk botaniği.....	268

5.1.11. Geçiş Dönemleri	275
5.1.11.1. Doğum	275
5.1.11.2. Evlenme	279
5.1.11.3. Askerlik.....	286
5.1.11.4. Ölüm.....	287
5.1.12. Bayramlar	289
5.1.13. Kalıp Hareketler- Kalıp Sözler ve Sesler	290
5.1.14. Dernekler-Kuruluşlar- Dayanışma ve Yardımlaşma	293
5.1.15. Dinsel- Büyüsel İçerikli İnançlar- İşlemler	295
5.1.16. Halk Edebiyatı.....	300
5.1.16.1. Destanlar	300
5.1.16.2. Masallar	300
5.1.16.3. Türküler.....	301
5.1.16.4. Mâniler	301
5.1.16.5. Ninniler	301
5.1.16.6. Alkışlar ve kargışlar.....	302
5.1.17. Halk Oyunları (Dansları)	307
5.1.18. Halk Müziği ve Müzik Araçları	308
5.1.19. Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar	311
5.1.20. Halk Eğlenceleri-Sporlar.....	311
5.1.21. Adlar	312
5.1.21.1. Akrabalık adları.....	312
5.1.21.2. İnsan adları	323
5.1.21.3 İnsan bedenine ait unsurlarla ilgili adlar	335
5.1.21.4. Hayvan adları	342
5.1.21.5. Maden- değerli taş adları.....	352

5.1.21.6. Renk adları	354
5.1.21.7. Sayı adları	358
5.1.21.8. Yer adları.....	363
5.1.22. Kilis Mânilerinde Halkbilimsel Unsurların Değerlendirilmesi.....	378
ALTINCI BÖLÜM	380
6.1.KİLİS MÂNİ METİNLERİ	380
YEDİNCİ BÖLÜM	519
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	519
KAYNAKLAR	526
YEREL KELİMELEK SÖZLÜĞÜ.....	537
EKLER.....	546
EK-1.....	546
EK-2.....	555
EK-3.....	558

GÖRSELLER DİZİNİ

Resim 1.1. Kilis'te Anonim Halk Edebiyatı Örnekleri ve Mâniler kitabı yazarı Ahmet Elmalı.....	600
Resim 1.2. Ahmet Elmalı'nın kütüphanesi.....	600
Resim 1.3. Kilis mâni yazarlarından Uğur Elhan ve eşi Sevgi Elhan.....	600
Resim 1.4. Kilis mâni yazarlarından Şenel Özköseler.....	600
Resim 1.5. Kilis merkezden kaynak kişiler.....	601
Resim 1.6. Kilis merkezden kaynak kişi.....	601
Resim 1.7. Musabeyli ilçesinde bir ayakkabıcı dükkânında kaynak kişiler.....	601
Resim 1.8. Kilis merkezden kaynak kişiler.....	601
Resim 1.9. Elbeyli ilçesinden kömürcü dükkânında bir kaynak kişi	602
Resim 1.10. Kilis merkezden emlakçı dükkânından bir kaynak kişi.....	602
Resim 1.11. Kaynak kişiler ile görüşme sırasında çekilen bir görüntü.....	602
Resim 1.12. Kilis merkezde yemenici dükkânından bir kaynak kişi.....	602
Resim 1.13. Kaynak kişiler ile görüşme sırasında çekilen bir görüntü.....	603
Resim 1.14. Yavuzlu'da kaynak kişi ile görüşme sırasında çekilen bir görüntü.....	603
Resim 1.15. Yavuzlu'da kaynak kişi ile görüşme sırasında çekilen bir görüntü.....	603
Resim 1.16. Kilis merkezden su tesisatçı dükkânında kaynak kişiler ile görüşme anında çekilen bir görüntü.....	603
Resim 1.17. Kilis merkezden kaynak kişi.....	604
Resim 1.18. Kilis merkezde fotoğraf stüdyosunda kaynak kişi.....	604
Resim 1.19. Musabeyli ilçesinden kaynak kişi.....	604
Resim 1.20. Polateli ilçesinden kaynak kişi.....	604
Resim 1.21. Polateli ilçesinden kaynak kişiler.....	605
Resim 1. 22. Elbeyli ilçesinde bir kahvehane.....	605
Resim 1. 23. Kilis merkezden kaynak kişiler.....	605
Resim 1. 24. Kilis merkezden kaynak kişiler.....	605
Resim 1. 25. Katılım sağlanan düğün.....	606
Resim 1. 26. Katılım sağlanan düğünün çıkışında kaynak kişiler.....	606
Resim 1. 27. Katılım sağlanan nişan.....	606
Resim 1. 28. Katılım sağlanan çeyiz sermesi.....	606
Resim 1.29. Gelinin sandığı.....	607

Resim 1.30. Katılım sağlanan nişan.....	607
Resim 2.1. Mumbar dolması (Sucuk hamra).....	608
Resim 2.2. Bayram için hazırlanan gerebiçler.....	608
Resim 2.3. Hıyrat- Hayrat Semseği.....	608
Resim 2.4. Simit aşı.....	608
Resim 2.5. Köfte.....	609
Resim 2.6. Hedik.....	609
Resim 2.7. Lebeniye.....	609
Resim 2.8. Öcce.....	609
Resim 2.9. Keşkek ve pastırma.....	610
Resim 2.10. Miceddere.....	610
Resim 2.11. Ekmek aşı.....	610
Resim 3.1. Cüveyne Cami.....	611
Resim 3.2. Kara Kadı Camii.....	611
Resim 3.3. Muallak Cami.....	611
Resim 3.4. Şeyh Muhammed Bedevi Türbesi.....	611
Resim 3.5. Kilis arşısında park edilen motorlar.....	612
Resim 3.6. Zeytin bahçeleri.....	612
Resim 3.7. Sabah Pazarı.....	612
Resim 3.8. Reyhan.....	612
Resim 3.9. Hoca Hamamı.....	613
Resim 3.10. Musabeyli ilçesinde bir damdan görüntü.....	613
Resim 3.11. Musabeyli girişinden bir görüntü.....	613
Resim 3.12. Kilis il haritası.....	613

KISALTMALAR DİZİNİ

Akt.	: Aktaran
bkz.	: Bakınız
Dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
KK.	: Kaynak Kişi
km.	: Kilometre
KM.	: KilisMânisi
m.	: Metre
M.Ö.	: Milattan Önce
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
Öğr.	: Öğretim
s.s.	: Sayfa sayısı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu

Giriş

Mâni, Anonimhalk edebiyatının en yaygın ürünlerindendir. Az sözle çok anlam ifade eder. Sevda konusu başta olmak üzere çeşitli konularda mâni söylenmektedir. Çağlar boyunca birçok Türk topluluğunda mâni söylenmiştir. Mâniler söylendiği toplum hakkında bilgiler verir. Belirli kuralları olan mâni söyleme geleneği kuşaktan kuşağa aktararak günümüze ulaşmış bir gelenektir.

Araştırmanın Konusu

Bugüne kadar mâni konulu çok fazla çalışma yapılmıştır. Fakat Kilismâni söyleme geleneği ve Kilis mânileri üzerine toplu bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmanın konusu Kilis mâni söyleme geleneği ve Kilis mânileri olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Günümüzde Kilis ilinde sınırlı sayıda olsa da mâni söylenmektedir. İlk söyleyicilerinin mânileri icra ettikleri yıllarda mâniler yazıya geçirilmediği için zamanla unutulmuş veya eksik olarak halkın hafızasında kalmıştır. Mâni söyleme geleneği tamamen kaybolmadan, halkın hafızasından silinmeden kayıt altına alınmalı ve gelecek nesillere aktarılmalıdır. Bu çalışmanın amacı; geçmişte Kilis'te yaygın olarak söylenen mânilere sözlü, yazılı ve elektronik kaynaklardan ulaşmak, Kilis mâni söyleme geleneğini ortaya koymak, Kilis mânilerinde biçim, konu, halkbilimi unsurlarını incelemek ve daha sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlamaktır.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Kilis ilinin dört ilçesi vardır. Bu ilçeler; Merkez, Elbeyli, Musabeyli ve Polateli'dir. Çalışmanın inceleme alanı bu ilçe merkezleri ve bazı köyleri olarak belirlenmiştir. Alan araştırması sırasında kaynak kişilerden mâni ve mâni söyleme geleneği ile ilgili malzemelerin derlendiği yerler şunlardır: Merkez (Akıcı Köyü, Çerçili Köyü, Yavuzlu Köyü), Elbeyli (Merkezi), Musabeyli (Merkezi ve Hasanceli Köyü), Polateli (Merkezi, Belenözü Köyü, Eğlen Köyü ve Polatbey Köyü).

Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Bu çalışma, sözlü, yazılı ve elektronik kaynaklardan yararlanılarak oluşturulan bir halkbilimi çalışmasıdır. Çalışmaya literatür taraması yapılarak başlanmıştır. İndeks ve dizinlerde mânî ile ilgili olabilecek kelimeler aranmıştır. Mânîlerle ilgili bugüne kadar ortaya konulmuş yazılı kaynaklara ulaşılmıştır.

Alan araştırmasına geçilmeden önce kütüphane ve arşivlerde yer alan süreli ve süresiz yayınlar incelenmiştir. Yazılı kaynaklar, süreli ve süresiz yayınlara ulaşmak için Kilis 7 Aralık Üniversitesi Kütüphanesi, Kilis İl Halk Kütüphanesi, Adana İl Halk Kütüphanesi, Çukurova Üniversitesi Kütüphanesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Kütüphanesi, Dr. Öğr. Üyesi Gülsüm Tarçın özel kitaplığı, Ahmet Elmalı özel kitaplığından ve YÖK Dokümantasyon Merkezi ile Google akademik aramadan yararlanılmıştır. Konu ile ilgili yapılan çalışmalar gözden geçirilmiştir. Kaynak kişilere sorulmak üzere sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular şunlardır:

- Mânî nedir?
- Kilis'te mânî söylenir mi?
- Mânîler neden söylenmektedir?
- Mânîlere başka isimler verilmekte midir?
- Mânîler nerelerde ve hangi zamanlarda söylenir?
- Mânîlerin söylendiği yerler ve zamanlar hakkında ayrıntılı bilgiler nelerdir?
- Mânîyi herkes söyleyebilir mi?
- Mânî söyleyicileri var mıdır?
- Mânî söyleyicileri hakkında bilgiler nelerdir?
- Mânî yazarları var mıdır?
- Mânî yazarları hakkında bilgiler nelerdir?
- Mânî dinleyicileri kimlerdir?
- Mânî söylenirken ortam nasıldır?
- Mânî söylenirken bir çalgı aleti kullanılır mı?
- Söylenen mânîlerin bir ezgisi var mıdır? Söyleyiş yerleri değişik olursa başka bir makam veya ezgi ile söylendiği olur mu?
- Söyleyen, mânîyi önceden biliyor mu yoksa o anda mı oluşturmaktadır?
- Söyleyen mânîyi önceden biliyorsa nerede, kimden, ne zaman ve nasıl öğrenmiştir?

- Mânî söyleyicisi mânileri gençlere öğretiyor mu?
- Karşılıklı atışma tarzında mâniler söyleniyor mu? (Artun, 2018: 496; Ekici, 2007: 156; Türkmen, 1992: 11).

Kaynak kişi olarak her kesimden yaş grubuna ulaşılmaya çalışılmıştır. Derleme çalışması için ilk önce muhtarlara daha sonra kahvehane ve esnaflara gidilmiştir. Orada bulunan insanların kılavuzluğuyla kaynak kişilere ulaşılmış ve görüşmeler yapılmıştır. Tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgın hastalığından ve bu hastalık nedeniyle uygulanan tedbirlerden dolayı bazı kaynak kişilerle telefon görüşmeleri yapılarak bilgiler elde edilmiştir. Ayrıca sosyal medya üzerinden Kilismânî yazarlarına ulaşılarak görüntülü ve yüzyüze görüşmeler sağlanmıştır.

Çalışmada görüşme, gözlem ve literatür tarama yöntemleri kullanılmıştır. Görüşmeler kaynak kişilerin izni doğrultusunda ses kayıt cihazına kaydedilmiştir, fotoğraflar çekilmiştir. Görüşmelerde ses kayıt cihazının kullanılmasına izin vermeyen kaynak kişilerin verdiği bilgiler o sırada yazıya geçirilmiştir. Kaynak kişilerin kişisel bilgileri sözlü kaynaklar listesinde verilmiştir. Alan araştırmaları sırasında gözlem önemlidir. Bu nedenle Kilismânîlerinin sıklıkla söylendiği ortamlardan olan nişan, çeyiz, kına ve düğün törenlerine katılım sağlanarak icra ortamında gözlem yapılmıştır. Önceden hazırlanan sorular belirli bir sıra içerisinde kaynak kişilere yöneltilmiştir. Kilis mânileri ve Kilis mânî söyleme geleneği hakkında malzemeler toplanmıştır. Elde edilen bilgiler kaynak kişilerin söylediklerine sadık kalınarak yazıya aktarılmıştır. Ayrıca yazılı ve elektronik kaynaklardan tespit edilen mâniler ve mânî söyleme geleneği hakkında bilgiler eldeki malzemeler ışığında düzenlenerek bu çalışma oluşturulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ GENELBİLGİLER

1.1.1.Kilis'in Tarihi

Kilisli insanlar aşağı yukarı bin yıldır bu topraklar üzerinde yaşamaktadırlar (Çolakoğlu, 1998: 8). Kilis'in ne zaman kurulduğunu gösteren geçerli bir belgeye rastlanmamıştır. İslami devirlerin daha çok Arap kaynaklarında (Killiz كلز) şekillerinde yazılıp konuşulan, Osmanlı Türkleri hâkimiyeti altındayken (Kilis قلس , قليس) şekillerinde yazılan ve söylenen Kilis'in çok eski bir tarihi vardır (Konyalı, 1968: 31).

Asurlar zamanından kalma yazı da Ki-li-zi adlı bir kasabadan bahsedilmektedir. Romalılar döneminde de Kilis “Ciliza Sive Urmagiganti” olarak adlandırılmıştır. Orta çağlar boyunca pek önemli bir yerinin olmadığı sanılan şehir, Tell- Mahre'li Deny'in kitabında 817'de Patrik Dionysius'a karşı isyanda bahsi geçer. Tevrat ta “Kalas” veya “Şalas” olarak geçen yerin de Kilis olduğu tahmin edilmektedir (Beşe, 2016: 47). Değişik görüşler olduğundan dolayı Kilis adının tam olarak nereye ait olduğu açık değildir. Kent merkezinin 5 km. kadar güneydoğusundaki Oylum Höyük'te sürdürülen arkeolojik kazı çalışması sonuçlarına göre yörenin tarihi M.Ö. 3500-3000'e kadar dayanmaktadır (Kilis Kültür ve Turizm Envarteri, 2007: 14). Kilis çevresi açık hava müzesi gibidir. Etrafı kalıntılarla doludur. Arkeolojik araştırmaların tamamlanması ile kuruluş tarihi kesin olarak ortaya çıkabilir (Atik, 2011: 11).

Antik Kilis şehrinin yeri şimdikinden farklı olduğu ileri sürülmektedir (Beşe, 2016: 47). Yerleşme tarihinin başlangıcıyla ilgili olarak kesin bilgilere henüz ulaşılammıştır. Şehrin çevresinde çok sayıda höyüğün bulunması yörenin çok eski bir yerleşim alanı olduğunu gösterir (Tuncel, 2002: 5). İl sınırları içerisinde eski yerleşim alanları olan höyüklerle ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Belenözü köyü yakınlarında bulunan Ravandan Kalesi ile merkeze yedi km uzaklıkta bulunan Oylum Mahallesi içerisinde yer alan Oylum Höyüğü önemli kazı çalışmalarının yapıldığı yerleşim alanlarıdır (Karademir, 2020: 80).

Hicret'in daha ilk yıllarında İslam egemenliği altına giren Kilis, Bizans'a karşı bir sınır karakolu niteliğini sürdürdü. 11. yy'ın sonlarında Birinci Haçlı Seferi sırasında Urfa kontluğuna bağlandı. İlk olarak Büyük Selçuklular'a, sonradan Anadolu Selçuklularına geçti (Çolakoğlu, 2006: 11). Tarihi kaynaklarda Kilis'ten pek az bahsedilmesi nedeniyle

Kilis'in İslam öncesi ve Osmanlı topraklarına katılincaya kadar olan tarihi henüz aydınlanmamıştır (İncili, 2013: 19).

Osmanlı döneminde Kilis ve A'zaz kasabaları, Osmanlı güney kanadında güvenlik sistemi içinde stratejik noktalardı. Kilis 16. yüzyılda ipek ticareti bakımından önemli ana yol üzerindeydi. Her yıl Osmanlı komutanlarına asker ve vergiler bu yol üzerinden gönderildi (Beşe, 2016: 48). Kilis'in asıl ehemmiyeti 16.asır başlarında buraların Yavuz Sultan Selimtarafından Osmanlı topraklarına katılmasıyla olmuştur. Şehirde bulunan başlıca binalar bu devirden kalmazdır (Konyalı, 1968: 25). Kilis'in, Yavuz tarafından fethedildiği zaman dört mahalleli büyükçe bir köy veya küçük bir kasabadır. Canbolat Bey Kilis'i imar ederek yaptırdığı vakıf eserleriyle Kilis'in çabuk gelişmesine katkı sağlamıştır (İncili, 2013: 21).

Kilis ve çevresi Kanuni Sultan Süleyman zamanında Canbolad Paşa'ya yurtluk/ocaklık olarak verilmiştir. Canboladoğulları zamanında en parlak yıllar yaşanmıştır. Bu dönemde yaptırılan bir cami, bir tekke, bir bezzazistan, iki kervansaray, iki pazar, üç hamam kente verilen önemin göstergesidir (Kilis Kültür ve Turizm Envarteri, 2007: 15). Sonraki yüzyıllarda daha da gelişerek etki alanını genişletmiştir. Bu eserler günümüzdeki Kilis şehrinin çekirdeğini oluşturur (Tuncel, 2002: 6).

17. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın başlarına kadar yağmacı Arap ve Kürt aşiretlerinin istilalarına maruz kalınmıştır (İncili, 2013: 23). Mısır Hidivi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın başlattığı ayaklanma sırasında Kilis, İbrahim Paşa tarafında ele geçirilmiştir ve 1840 yılında yeniden Osmanlı yönetimine bağlanmıştır (Çolakoğlu, 2006: 11).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında önce İngilizler sonra da Fransızlar Kilis'i işgal etmiştir (Çolakoğlu, 2006: 10). Bölgede siyasi dengelerin değişmesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ile Kilis'in yaşamında bir değişim gerçekleşmiş. Şehir eski canlılığını kaybetmiştir (Bebekoğlu ve Tektuna, 2012: 188).

Kilis'te işgallere karşı halk kenetlenip Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır. İşgal yıllarında Kilis'te meydana gelen olaylar halkın kafasında yer etmiştir. İşgal yıllarından günümüze izleri hâlâ bu izler silinememiştir. Ankara'da günlük olarak çıkan Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde Kilis'in işgali de yer almıştır. İşgalin sebep olduğu yıkımlar günü gününe

takip edilerek tüm yurda duyurulmuştur. Halk işgallere karşı birlik olmaya çağrılmıştır (Doğramacıoğlu, 2017: 95).

Mustafa Kemal 28 Ekim 1918 günü Kilis'e uğramış ve geceyi Kilis'te geçirmiştir. Gözlemlerini: "İlk ayak bastığım Türk şehrindeki bu uyanıklığa ciddi hayran kaldım ve bir daha iman ettim ki bu millet asla ölmeyecektir. Var olun Aziz Kilisliler..." ve "Kahraman Kilislilerin gösterdikleri yiğitlik her zaman iftiharımızdır." sözleriyle dile getirmiştir (Helvacıkara, 2012: 19).

Kilis 20 Ekim 1921'de Fransız Hükümeti ile Büyük Millet Meclisi Hükümeti arasında yapılan Ankara Antlaşması sonucu Türkiye sınırları içinde kaldı (Çolakoglu, 2006: 20). Fransız işgal güçleri 7 Aralık 1921 gününden itibaren Kilis'i terk etmeye başladı. 23 Aralık 1921 tarihinde Kilis bütün işgalden kurtulmuştur (Helvacıkara, 2012: 16). 1924 yılında yapılan genel bir düzenleme ile Kilis, Gaziantep iline bağlı bir ilçe olmuştur (İnce, 2012: 147). 3 Haziran 1995 tarihinde Kanun Hükmünde Kararname ile il statüsüne alınmıştır (Bebekoğlu ve Tektuna, 2012: 188). Türkiye'nin 79. ili olmuş ve kente Elbeyli, Musabeyli ve Polateli ilçeleri bağlanmıştır (Helvacıkara, 2012: 12).

1.1.2. Kilis'in Coğrafi Özellikleri

Araştırma sahası olan Kilis, Hatay-Maraş oluğu ile Fırat ırmağı arasında uzanan Gaziantep platosunun güneybatı kısmında; Türkiye-Suriye sınırı boylarında yer alır. Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri arasındaki geçiş kuşağı üzerinde bulunur (Kesici, 1994: 1). Kilis'in önemli bir merkez olmasının nedenlerinden biri coğrafi konumudur. Kilis'in kurulduğu toprakların çok eski ve zengin bir tarihi vardır. Türkiye-Suriye sınırına çok yakın bir noktadadır.

Kilis 36-45'-30'' kuzey ve 37-05'50'' boylamları arasında, Güneydoğu Anadolu bölgesinin batısında, Türkiye-Suriye sınırına çok yakın, karayolu ile Halep'e 70 km., Gaziantep'e 60 km.dir. Afrin ve Kuweyk Nehirleri arasında Azez'in Kuzeyinde Halep'ten Gaziantep'e giden yol üzerindedir. Kuzeyinde Re's-ül-osman Dağı, batısında Kalles Tepeleri vardır (Beşe, 2016: 47). Akdeniz iklimi ile karasal iklimin kesiştiği bir yerde bulunan Kilis'te, adı geçen iklim kuşaklarının özellikleri egemendir (Kilis Kültür ve Turizm Envarteri, 2007: 12). Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçen, toprakları pek verimli olan Kilis'in etrafı geniş bağlar ve zeytinlikler ile çevrilidir

(Konyalı, 1968: 27). Bölgenin toprak yapısı yaş bakımından olgun ve genç özellikler içermektedir (Kilis Kültür ve Turizm Envarteri, 2007: 11).

Jeolojik olarak kuzeyde volkanik, güneyde örtü tabakası yerleşmiş gittikçe kalınlaşan toprak yapısı vardır. Kilis'in içinden “çengel deresi ve cebelaş deresi” geçer. Kışlar kar yağışı nadiren görülür. Yılın iki veya üç günü karlıdır (Beşe, 2016: 47). Yağışlar genellikle yağmur biçimindedir.

Kilis'in deniz seviyesine göre irtifâ 670 m.'dir (Konyalı, 1968: 24). Kurt Dağları, Darmik Dağı, Hazal Dağı, Kefiz Dağı, Koruca Dağı, Arap Dede Dağı ve Büyük Dağ ilin önemli yükseltilerini oluşturur (Kilis Kültür ve Turizm Envarteri, 2007: 11).İlin kuzeyinde yer alan dağlar arasında kuru dereler ve birkaç küçük akarsu bulunmaktadır. Genellikle kıraç arazilerin yer aldığı bu dağların etekleri ve üst kısımlarında tarıma elverişli araziler bulunmaktadır (Paksoy ve Yöntem, 2012: 221). Şehrin içme suları “Resul Osman” ve “Kalleş” tepelerinden sağlanır. “Akpınar” ve “Zoppun” pınarı adıyla bilinen iki su kaynağı daha vardır. Şehir çevresindeki zeytinlik ve bağlar karakteristik özelliği olarak göze çarpmaktadır (Beşe, 2016: 47).

1.1.3. Kilis'in Nüfusu ve Ekonomik Özellikleri

Kilis, nüfus bakımından tarih boyunca daima kalabalık bir şehir olmuştur (Atik, 2011: 14).Kilis'in 2022 yılı nüfusu bir önceki yıla göre 3.034 artarak 145.826 olmuştur. Bu nüfus, 73.803 erkek ve 72.023 kadından oluşmaktadır (www.kilis.bel.tr).Kilis'te nüfusun %73'ü şehirde yaşarken %27'si kırsal alanlarda ikamet etmektedir. İlin nüfus yoğunluğu ise km² başına 87 kişidir. Nüfus bakımından en büyük ilçeleri merkez ilçe ve Musabeyli'dir. Yüzölçümü en büyük ilçe merkez ilçedir. Nüfus bakımından en küçük ilçesi Polateli, yüzölçümü en küçük ilçe ise Elbeyli'dir (Cengiz, 2015: 109).

Kilis'te ekonomik faaliyetlerin daha çok tarım ve sınır ticaretine dayandığını söylemek mümkündür. Hafif tepelik sahalarda buğday ve mercimek ve kentin doğu ve güney kesimlerindeki düzlük sahalarda zeytin ve bağcılık tarımının yaygındır. Sebzeçilik faaliyeti de yapılmaktadır (Cengiz, 2015:111). Tarıma dayalı ekonomide en büyük katkı payına sahip ürün ise zeytin ve zeytinyağıdır. Bundan dolayı Kilis halkı için zeytin çok kıymetlidir (Gökşen ve Burkay, 2020: 207).

Zengin bir zirâat merkezidir. Kilis'in etrafı geniş bağlar ve zeytinlikler ile çevrilidir. Meyve ve sebzeler ile hubûbât ekilir, hayvan yetiştirilir. Sanayi sahasında zeytinyağı ve sabun imali, pamuklu ve ipekli tezgâh dokumacılığı ve dericilik sayılabilir (Konyalı, 1968: 27).

Kürt Dağı civarında ormanlıklar olsa da etrafı orman açısından zengin değildir (Beşe, 2016: 47). Turizm ve rekreasyon tesisleri de nitelik ve nicelik olarak gelişmemiştir (Paksoy ve Yöntem, 2012: 221).

Tipik bir Ortadoğu kent görünümüne sahip Kilis'in şehir merkezindeki dar sokaklarda Suriye'den getirilen ürünlerin satıldığı çarşılar ve bazı el zanaatlarına dayalı esnaf gruplarının yanı sıra kentin doğu kesiminde bulunan içki fabrikası ve organize sanayi bölgesi Kilis'teki ekonomik faaliyetlerin toplandığı yerlerdir. Kentteki belli başlı sanayi dalları; gıda, dokuma ve giyim, plastik, dekorasyon ve bahçe mobilyaları sanayisidir (Cengiz, 2015: 111).

2011 yılında Suriye'de başlayan iç karışıklık yüzünden Suriyeliler Kilis başta olmak üzere ülkemizin birçok şehrine göç etmişlerdir. Bu göçler Kilis ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Nüfus sayısı artmıştır. İşsizlik çoğalmıştır. Kilis halkının büyük şehirlere yerleşmesine neden olmuştur.

1.1.4. Kilis'in Sosyo-Kültürel Yapısı

Kilis, Türkiye'nin güney sınırları boyunca Arapça konuşulmayan, Arap radyoları dinlenmeyen tek şehridir. Bir kültür kalesidir (Atık, 2011: 15). Kültürel açıdan bakıldığında tarihsel süreç içerisinde pek çok ırk ve kavmin yerleşme, ticaret gibi nedenlerle Kilis'e uğramıştır. Kilis ilinin sınırları içerisinde toprak altında ve üstünde birçok medeniyetlerin kalıntıları bulunmaktadır.

Kilis'in Orta Tunç çağından beri önemli bir yerleşim merkezi olduğu bilinmektedir (Çolakoğlu, 2006: 10). Osmanlı Dönemi'nde gelişerek özgün kimliğini kazanan şehir, ticaret, kültür, sanat konularında kendine özgü varlığını göstermiştir. Özellikle mantıkçılık üzerine büyük âlimler yetiştirmiştir (Bebekoğlu ve Tektuna, 2012: 185). Kilisliler arasında yüksek eğitim alan, memlekette yararlı faaliyet gösteren kişi sayısı çoktur (Konyalı, 1968: 27). İlköğretim ve dengi okul mezunu nüfusa bakıldığında; Kilis diğer illerden daha yüksek oranlara sahiptir. Okul öncesi ve ilköğretim okullaşma oranı

Türkiye ortalaması düzeyinde olup, ortaöğretimde ise Türkiye ortalamasının üzerindedir (Helvacıkara, 2012: 71). Kilis her alanda pek çok büyük insan yetiştirmiştir. Kilisli Muallim Rıfat Bilge, Ruhi Efendi, Abdullah Serbest Efendi, İslam Bey, Hafız Kamil Kıdeyş, Alaeddin Yavaşca, Nejat Uygur, Doğan Güreş, Nedim Ökmen, Ömür Akkor adını duyurmuş Kilisililerdir.

Mehmet Şanlı Mahallesi'nde 2007 yılında Kilis 7 Aralık Üniversitesi kurulmuştur. Üniversitenin kurulmasıyla mekânsal olarak sosyo-ekonomik hareketlilik meydana gelmiştir. Çeşitli şehirlerden gelen öğrencilerin ihtiyacını karşılayan iş alanları ortaya çıkmıştır. Üniversite etrafında öğrenciler için stüdyo evler, kafeler, pastaneler vb. ortaya çıkmıştır (Karademir, 2020: 296).

Kilis'te Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi semavi dinlerin önemli dini yapıları günümüze kadar varlığını sürdürmüştür (Helvacıkara, 2012: 27). Şehir eski bir Osmanlı şehri görünümündedir. Şehirdeki eski yapılar özgün bir mimari karektere sahiptir (Çolakoğlu, 2006: 13). Çok sayıda cami, han, hamam ve medrese yapılmış, şehir aynı zamanda üretim ve el sanatları yönünden de ilerlemiştir. Bu cami, han ve hamamlar günümüzde de varlığını korumaktadır. Şehrin Osmanlı yönetimi öncesine ait önemli Memlük camileri ayakta durmaktadır. Bunlardan ikisi Alacacı ve Akcurun camileridir. Bunlardan daha eski olan Kilis Ulucami de bir Memlük eseridir. Şehirdeki Osmanlı eserlerinin başında Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılmış olan Canbolat Camii gelir. Kilis'teki diğer önemli camiler arasında Şeyh Camii, Şeyhler Camii, Hindioğlu Camii, Çalık Camii, Kadı Camii, Cüneyde Camii, Şirazoğlu Camii sayılabilir. Camiler dışında Kilis Mevlevihanesi, Şeyh Abdullah Efendi Tekkesi, Hoca Hamamı, Eski Hamamı, Paşa Hamamı, Hasan Bey Hamamı, Tuğlu Hamam, İpşir Paşa Çeşmesi, Kurtağa Çeşmesi, Fellâh Çeşmesi, Kavaf Çeşmesi ve çok sayıda türbe diğer önemli mimari eserlerdir (Tuncel, 2002: 8). Hamam ve çeşme gibi yapılar fiziki ihtiyaçları karşılamının yanında sosyal paylaşımın yoğun olarak yaşandığı mekânlardır. Kilis'teki beş Osmanlı Hamamı bugün de ayakta durmaktadır (Bebekoğlu ve Tektuna, 2012: 202).

Yüzyıllar boyunca birçok dilin bir arada konuşulduğu hareketli çarşıları, tarihi kokan taş binalarıyla Kilis'in sokakları da kendine ait kimliğe ve kişiliğe sahiptir (Helvacıkara, 2012: 66). Kilis coğrafyasındaki yer adları, dillerindeki birçok sözcükler, hâlâ Arkaik Türkçe'nin izlerini taşımaktadır (Çolakoğlu, 1998: 8).

Turizm açısından bakıldığında ise Kilis'te 147 arkeolojik merkez, 22 arkeolojik alan, 31 ibadethane ve 290 adet taşınmaz kültür varlığı vardır. Kentsel sit olarak tescillenen yapıların varlığı büyük bir turizm potansiyeli oluşturmaktadır (Tuna vd., 2017:370) Kilis kendine has zengin bir mutfığa sahiptir. Kilis mutfığı, dünya mutfakları arasında önemli bir yerdedir. Yemek çeşitleri çok fazladır. Yemekleri genellikle zeytinyağlı, etli ve salçalıdır.

Son yıllarda Ahmet Elmalı, Çetin Göksel, Hasan Şahmaranoğlu, İrfan Aksoy, Metin Mercimek, Mehmet Yaşar Üzel, Muhlis Salihoğlu, Orhan Alpaslan Mestanoğlu, Ömer Faruk Kandemir, Şenel Özköseler, Şule Dalbudak, Uğur Elhan ve Zehra Eraslan gibi birçok araştırmacı Kilis kültürüne sahip çıkmak ve gelecek kuşaklara aktarmak için gazete, dergi ve sosyal medyada çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde Kilis halk kültürüyle ilgili bitirme tezleri hazırlanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. MÂNİVE TÜRKİYE MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

2.1.1. Mânî Tanımları

Mâniler üzerine birçok araştırmacı sözlük, ansiklopedi, kitap, tez ve makalede tanım yapmıştır. Bu tanımlar şu şekildedir:

Kamus-ı Türkî: “Te’evvühü müteallik asvâttan ibaret elhân ki ekseriya bir şarkı veya taksimipte iptidasında teganni olunur” (Sami, 2015: 752).

Türkçe Sözlük: “Genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı olan, daha çok hecenin yedili ölüsüyle söylenen halk şiiri”(Türkçe Sözlük, 2011: 1620).

Örnekleriyle Türkçe Sözlük: “Anonim halk edebiyatının bir nazım şekli olup, ekseriya dört mısradan meydana gelir. Birinci, ikinci ve dördüncü mısraları kafiyeli olur. Asıl mânâ son iki mısradan ifade olunur” (Örnekleriyle Türkçe Sözlük, 2000: 1899).

Ötüken Türkçe Sözlük ve Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlük: “Türk halk edebiyatında genellikle dört mısradan oluşan ve hecenin 7’li kalıbıyla söylenen, hafif alaylı, aşk, ayrılık gibi konuları ağır basan şiir türü” (Çağbayır, 2017: 3754, 2017: 3750).

Okyanus Ansiklopedik Sözlük: “Çoğu birinci, ikinci ve dördüncü mısraları uyaklı olan halk koşuğu. Dörder mısralık ve her biri bağımsız bir anlam taşıyan tekerlemelerdir” (Tuğlacı, 1981: 1845).

Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü: “Mânâdan mânî. Halk ağzında mânâ sözcüklerinden anlaşılan örnek alıcı, öğretici, birine bir konuyu sezdirici anlamlar çıkarılır. Dörtlük türünden bir koşuk olan mânî de, belli bir olayı, bir duyguyu başkalarına sezdirmek, duyurmak için söylendiğinden bu adı almıştır” (Eyuboğlu, 2004: 474).

Halk Kültürü ve Edebiyat Sözlüğü: “Anonim halk şiirinin en yaygın şeklidir. Genellikle hecenin yedili kalıbı ve dört mısra ile oluşturulmuş ve müstakil bir yapıdadır” (Erşahin, 2005: 179).

Yeni Türkçe Lügat: “Bir nevi türkû” (Bahaeddin, 2004: 445).

Türk Edebiyatı Tarihi Ansiklopedisi: “Genellikle dört dizeden oluşan ve hecenin yedili ölçüsüyle söylenen bir halk edebiyatı nazım biçimi” (Özkırımlı, 2004: 871).

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: “Anonim halk şiirinin en yaygın şekli. Ekseriya yedi heceli ve dört mısralı tek kıtadan meydana gelir. Dört mısralı mânilerde birinci, ikinci ve dördüncü mısralar birbiri ile kafiyeli, üçüncü mısra bağımsızdır. Kafiye şeması “aaxa” dır” (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1986: 134).

Türkçenin Alıntılar Sözlüğü: “Mani, dört mısralık bir şiir türü; şarkı, türkü” (Karağaç, 2015: 510).

Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati: “Anlam” (Tietze, 2016:132).

Ahmet Talat Onay: “Bilhassa her mısra yedi heceli ve birinci ikinci ve dördüncü mısraları kafiyeli olan ilk mısraının ikinci beyitle alâkası olmayan nazımlardır. Türk nazım şekillerinin en eskilerinden biridir” (Onay, 1996: 72).

Ali Berat Alptekin: “Genellikle dört mısralı ve yedi heceli olan, üçüncü mısraları serbest diğer mısraları ise kendi arasında kafiyeli olan halk şiiri türüne mânî denir” (Alptekin, 2013: 45).

Cem Dilçin: “Mânî halk şiirinin en küçük nazım biçimidir. Yedi heceli dört dizeden oluşur. Birinci ikinci ve dördüncü dize uyaklı, üçüncü dize serbesttir”(Dilçin, 2004: 279).

Doğan Kaya: “Az sözle çok anlamın ifade edildiği, sevdâ konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli, müstakil dörtlükten oluşan anonim şiirdir”(Kaya, 2004: 30, 2007: 468).

Erman Artun: “Mânî, anonim halk edebiyatı ürünlerinin en yaygın olanlarından biridir. Mâniler, genellikle hece vezninin yedi veya sekizli ölçüsüyle meydana getirilen dört dizelik nazım şeklidir” (Artun, 2015:7).

Faruk Kadri Timurtaş: “Mânî yedili hece vezniyle, üçüncü mısra serbest, diğer mısralar kendi aralarında kafiyeli dörtlük halinde söylenen nazım şeklidir” (Timurtaş, 2005: 47).

Hikmet Dizdaroğlu: “Mânî, anonim halk edebiyatının en yaygın türüdür. Yedi heceli ve dört dizeli tek kıtadan meydana gelir. Mâninin en belirgin özelliği, tek dördlükten oluşması ve uyak düzeninin öteki türlere uymamasıdır” (Dizdaroğlu, 1969: 54).

İgnacz Kunos: “Türk halk şiirinin en yaygın türüdür. İslâmlıktan önceki Türk sözlü edebiyatımızdaki koşuklara benzer. Kafiye düzeni genellikle(aaba) tarzındadır. Çoğunlukla aşk ve özdeyiş temaları işler” (Kunos, 1978: 167).

Kenan Mahmut Durul: “Dört mısradan oluşan, birinci, ikinci ve dördüncü mısraları birbiriyle kafiyeli, yedi heceli, birinci ve ikinci mısraları hazırlayıcı, üçüncü mısrası serbest ve asıl anlatılmak istenen maksadı dördüncü mısraında bulunduran şiir türüdür” (Durul, 1991: 11).

Mehmet Yardımcı: “Anonim halk şiirinin en kısa nazım şekillerinden olup doğa, sevgi, ayrılık ve nefret gibi konular yanında dinleyeni yürekten sarsan umulmadık bir sürprizle sonuçlanan az sözle çok anlam ifade eden küçük ve bağımsız bir şiir türüdür”(Yardımcı, 2002: 76).

Mısra Uğurlu: “Mânî, çoğunlukla aşk, sevdâ, ayrılık vb. konuları işleyen; genellikle yedili hece ölçüsüyle ve aaba uyak düzeninde söylenen; çoğu zaman ezgili olarak kendine özgü bir icra geleneği içerisinde icra edilen anonim halk şiiri ürünüdür (Uğurlu, 2018: 44).”

Nihad Sami Banarlı: “Halk edebiyatının en küçük nazım şeklidir” (Banarlı, 2001: 721).

Suat Batur: “Anonim halk edebiyatının en yaygın ürünlerinden olan mânî dört dizelik bir bütün içinde kendine özgü bir ezgi ile söylenen şiirlerdir” (Batur, 1998: 106).

Şükrü Elçin: “Anonim (söyleyicisi belli olmayan) Halk Edebiyatı mahsüllerinin en yaygın olanlarından biridir. Türk hece vezninin çoklukla yedili veya sekizlisi ile dört mısralık bir bütün içinde kendine mahsus ezgisi ile söylenen manzumelere mânî denir” (Elçin, 1990: 7).

Bugüne kadar yapılan birçok çalışmada mâninin tanımı yapılmıştır. Bizde bu tanımlardan yola çıkarak mânî tanımını şu şekilde veriyoruz: Mânî, az sözle çok anlam ifade eden, her konuda söylenen, genellikle yedi heceli ve dört mısradan oluşan, üçüncü mısraları serbest diğer mısraları ise kendi arasında kafiyeli olan, her coğrafyada farklı adlarla da olsa

yaygınlaşmış bazen icracısının bilindiği çoğunlukla anonim olarak bilinen, belli bir ezgi ile söylenen Anonim Türk halk edebiyatının zengin ürünleridir.

2.1.2. Mânilerin Kökeni ve Kaynakları

Mâni kelimesinin asıl şeklinin ne olduğu üzerinde bugüne kadar birçok görüş ileri sürülmüştür. Bazı araştırmacılar mâninin kesinlikle Arapça asıllı bir söz olduğunu savunurken bazıları ise bu kelimenin Türkçe olabileceğini düşünmüşlerdir.

Mâninin etimolojisi kesin olarak açıklanamamıştır. Gülin Öğüt Eker, pek çok araştırmacının üzerinde farklı görüş belirttiği mâni kelimesinin, Arapça ma'na'dan gelmiş olabileceğini söyler(Öğüt Eker, 1999: 993). Nihad Sami Banarlı ise mâni kelimesinin ne anlam taşıdığının ve hangi kökten geldiğinin henüz tatmin edici bir şekilde bilinmediğini belirtir (Banarlı, 2001: 721).

Mevlevi de mâninin Arapçanın “mânâ” kelimesinden bozma olduğunudüşündüğünü söylemektedir. Çünkü “mânâ”, “dâvâ” gibi Elif-i Maksure ile yazılan Arapça kelimeler, Acemcede “î” sedası ile “mâni”, “dâvi” diye okunur (Mevlevi, 1994: 94).

İsmail Güleçetimolojik açıklamalar, yorumlar yaptığını kelimenin kökü hakkında muhtelif rivayetler bulunmasına rağmen ağırlıklı görüşün Arapça ma'nânın Farsça okunuşu şeklinde olduğunu söylemiştir (Güleç, 2015: 78).

Niyazi Eset, Mukayeseli ve Neşredilmiş Maniler içerisinde şunları söylemiştir:

“Mâni kavramı “man” kelimesiyle nispet eklentisinden teşekkül etmiştir. Man, meçhul bir kelime değildir. Adam, soy, sop manalarına gelir. Türkmən, Türk boylarından birinin ismiydi, nihâyetine “î” nispet eklentisini alarak Türkmani şekliyle Türk adamına, soyuna mahsûs veya mensûp manasına çıkıyor ki bir Türk deyişinin ismi oluyor”(Eset, 1944: 7).

Fuad Köprülü ile Pertev Naili Borotav mâni sözünün Arapça “mana”dan bozulma olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bazı araştırmacılar ise mâninin Türkçe kökenli olduğu görüşündedirler. Sami Akalın ise mâni sözü a. “Türkmâni”den kısaltılmış olabilir, b. “Manglamak” (bağırarak) mastarından türemiş olabilir, c. Kaşgar Türkçesindeki “mangmak” (sallanmak, salınarak yürümek) mastarından türemiş olabilir, d. Çağatay Türkçesindeki “mane” (yol başlarına konan işaretler) sözcüğünden gelmiş olabilir, demektedir (1972: 11). Pertev Nail Borotav mâni kelimesini mâna köküne bağlar (Borotav, 1995: 171).

Mâni kelimesinin kökeniyle ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Artun, 2015: 7). Mâni kelimesinin kaynağı ve nasıl ortaya çıktığı kesin olarak bilinmiyor (Güleç, 2002: 310). Bilginlerimizin çoğu bu sözü Arapça'dan türemiş ya da bozulmuş sayıyorlar. Birkaçı da mâni sözünün Türkçe olduğunu savunuyor (Akalin,1972: 9). Türk halk edebiyatında ve folklorunda kullanılan tür ve biçim adlarının genellikle Türkçe olduğu görüşünde olan araştırmacılar mâni kelimesinin de Türkçe olduğunu söylemişlerse de en fazla kabul gören görüş; kelimenin Arapça ma'nâ kökünden geldiğidir (Üçer vd., 2009: 14).

Mâni kelimesinin kökeni bir tartışma konusudur. Arapça asıllı “ma'nâ” kelimesinden geldiğini söyleyenler olduğu gibi Türkmâni yani Türkmenlere ait kelimesinden geldiğini söyleyenler vardır. Mâni kelimesinin Arapça'dan geldiğini ileri süren araştırmacılarımız: Ahmet Talat Onay, Ali Torun, Ata Terzibaşı, Cemil Yener, Gülin Öğüt Eker, M. Fuad Köprülü, Mehmet Ali Yolcu, Vasfi Mahir Kocatürk'dür (Kocatürk, 1967: 4;Köprülü, 1980: 273;Onay, 1996: 84;Öğüt Eker, 1999: 993; Terzibaşı, 1975: 56; Torun, 1989: 25; Yener, 1973: 407;Yolcu, 2011: 15). Türkçe olduğunu savunan araştırmacılarımız ise; Niyazi Eset, Sami Akalın'dır (Akalın, 1972: 9;Eset, 1944: 7).

Mâni kelimesinin yapısı ve anlamı hakkında ileri sürülen farklı görüşlerin dayandığı doğrular olsa da bunlar arasında bir fikir birliği yoktur (Alçın, 2012: 6). Etimolojik çalışmaların yapılması bu konuları açıklığa kavuşturabilir.

Mâninin nasıl doğduğu ve tarihi gelişiminin nasıl olduğu bugüne kadar yapılan çalışmalarda tam anlamıyla aydınlatılamamıştır. Mâninin eskiliği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Mânilerin ilk kaynağı halkın hafızasıdır. Cönkler, mecmualar, sözlükler, divânlar, halk hikâyeleri, ramazannâmeler, mektuplar, bekçi destanları vb. eserler mânilerin yazılı kaynaklarını teşkil eder (Elçin, 2011: 282).

Oktürk, tarihi metinlere dayanılarak ve eldeki en eski mânilerimiz incelenerek bunların İslamiyetin kabulünden çok daha önceki yıllarda da Türk Halk Edebiyatı bünyesinde yer aldıklarını ve çok eski çağlardan başlayarak zamanımıza kadar varlığını sürdüren mânilerimiz yüzyıllar boyunca büyük gelişmeler gösterdiğini söylemiştir (Oktürk, 1998: 11).

Mâninin başlangıç tarihi için bütün araştırmacılar ölçü olarak yazılı kaynakları esas almışlardır. Fakat mâniler sözlü ürünlerdir sadece yazılı kaynaklarda aramak bizleri

doğru yola iletmez (Torun, 1989: 25). Mânî konulu çalışmaların başlangıcı, ülkemizde hemen hemen halk biliminin doğuşuyla paraleldir (Yolcu, 2011: 120). Kaynağı ne olursa olsun mânîlerin halk arasında iyice yayıldığını, köy kadınları tarafından bile kullanılacak kadar sevildiğini söyleyebiliriz (Başgöz, 1986: 244). Kaya, mânî tipindeki kafiyeli şiir örneklerine 10. yüzyıl öncesine ait, Mânî ve Burkan çevresinde yazılmış şiirlerde, Alp Er Tunga Sagusunda Atabetü'l-Hakayık'ta rastlandığını söylemiştir (Kaya, 2007:470, 2010: 477).

Mânîler İslamiyet öncesinden günümüze kadar yaşamını sürdürmüştür (Artun, 2011:148).Mânî araştırmacıları ilk mânî örneklerinin Kutadgu Bilig'de olduğundan söz ederler. Daha sonra da yaygın olmamakla beraber Evliya Çelebi'nin "Acem mânîsi" dediği üç cinaslı mânînin örneğini verirler (Alptekin, 2013: 46).

Edebiyatımızda ilk mânî örneği Divanü Lügati't Türk'te yer alır (Arslan, 2010: 112; Kaya, 2000: 15,2004: 35). Besim Atalay, Divanü Lûgat-it- Türk tercümesinde şu şekilde açıklamıştır:

*Körklüg tonuğ özünge
Tatlığ aşığı adhinka
Tutgil konuk ağırlıg
Yadsun çawın budhunka*

"İyi elbiseyi kendine, Tatlı aş başkasına; konuğu ağırla, ününü herkese yaysın". İyi elbiseyi kendin giy, tatlı yemekten başkasına hisse ayır, konuğu ağırla, tâ ki ününü herkese yaysın" (Atalay, 1985: 45).

Teknik açıdan mânî tipinde olmakla beraber, anlam ve üslup yönüyle bugünkü mânîlerden farklıdır.

Dede Korkut'ta mânî sözcüğü mana anlamında kullanılmıştır (Özsoy, 2006:392). Yunus Emre'nin şiirlerine şöyle yansımıştır; "Dilin ile şakırsın/Çok mânîler okursun" (Arslan, 2010: 112; Çelik, 2005: 20).İlhan Başgöz, Yunus Emre'nin mânî sözcüğünü genellikle anlam karşılığı olarak kullandığını fakat şiirlerinin birinde halk şiirimizin dörtlükleri anlamında kullanmış olduğunu, Yunus'un zamanında mânînin bilindiğini "kardeşten yâr yegrekdir" şeklinde bir mânînin bulunduğunu söylemiştir (Başgöz, 1986: 242).

Evliya Çelebi, İznik'ten Söğüt'e doğru giderken, Serdar Kara Abdullah Paşa'nın ordusuna rastlar. Dinlenmekte olan askerlerden birisi hem atını tımar eder hem de yanık sesi ile mânî söyler (Kaya, 1999: 16, 2007: 470, 2010: 477). Evliya Çelebi

Seyehatname'sindeki bir metnin bu tip mânilerin on yedinci yüzyılda söylendiğine tanıktır (Boratav, 2013: 192).

Oktürk, 17. yüzyılda yurdumuzda İpşir Paşa'nın sadaret alayında, Kâğıthane, Göksu gibi bazı mesirelerde, kahvelerde, semaihanelerde, yeniçeri ocaklarında mânilere yer verilmiş, mâni yarışmaları düzenlenmiş olduğunu söylemektedir (Oktürk, 1998: 14).

Edebiyatımızda ilk mâni kitabının Anadolu ve İstanbulmânilerini ihtiva eden Mecmua-i Mâniyat adlı eser olduğunu ileri süren kişi Mehmet Halit Bayrı'dır. Eski Mâni Mecmuası-1 adlı yazısında söz etmiştir (Bayrı, 1955: 1043). Sultan Abdülaziz'in saltanatının son zamanlarında basılmış olabileceği düşünülmektedir. Sözü edilen mecmuada 164 kesik mâni örneği bulunmaktadır (Kaya, 2010: 478).

Mâni ile ilgili pek çok değerlendirme, inceleme ve derleme yapılmıştır. Bunlardan ilk ciddi çalışmanın Macar Türkolog İgnacz Kunos'a aittir (Sezen, 2002: 171). Kunoş, 1880'de Budapeşte'de Osmanlı-Türk Halk Edebiyatı Mecmuası adıyla bir eser neşretmiş ve bu eserin ikinci cildinde 401 mâniye yer verilmiştir. Yıllar sonra İstanbul Darülfünun Edebiyat Medresesi Mezunları Cemiyeti tarafından 1923 yılında neşredilen Mâniler adlı kitabın hazırlanmasında bu eserden yararlanılmıştır (Kaya, 1999: 17, 2010: 478). Bunda, Kunoş'un eserlerinden seçilerek alınmış 328 mâni ile eklenmiş 10 tane cinaslı Azeri mânisi bulunmaktadır (Akalin, 1972: 17).

Edebiyatımızda mâni türünün kaynağı ve gelişimi konusunda bir incelemede bulunmak düşüncesi ilk önce Fuat Köprülü'nün aklına gelmiştir (Akalin ve Şimşek, 2003: 288). Ata Çatıkkaş Kilisli Rıfat'ın kitabının dış kapağında "Umumi Türk Edebiyatında "Mâni" tarzının menşe ve tekâmülü hakkında, Müderris Köprülüzade Mehmet Fuat Bey tarafından yazılan büyük mukaddime, cildin ilk cüzünü teşkil etmek üzere ayrıca neşrolunacaktır" ibaresini yazmıştır. Fakat daha evvel yazmış olduğu Tanin Gazetesinde çıkan "Mâniler" başlıklı makale olduğunu söylemiştir (Çatıkkaş, 1996: 26).

Mâniler üzerine kapsamlı çalışmalardan biriside Kilisli Muallim Rıfat tarafından hazırlanmıştır. Kitapta 1760 mâni vardır. Bu kitap daha sonra Ata Çatıkkaş tarafından Latin alfabesiyle düzenlenerek yayınlanmıştır.

Mâniler, Osmanlı Devleti zamanında yazılı edebiyata bağlı insanlarca pek tanınmamış ve değerlendirilmemiştir. Yurdumuzdamânilerin derlenmesi, yayınlanması ve değerlendirilmesi Cumhuriyet devrinde başlamıştır (Akalin ve Şimşek, 2003: 253). 1926 yılından itibaren, mâniler üzerine giderek artan sayıda önemli çalışmalar yapılmıştır.

Kilis'te ise birçok araştırmacı (Mazlum Nusret Kılıçkiran, Selahattin Çolakoğlu, Ahmet Elmalı, Uğur Elhan, Gonca Tokuz, İrfan Aksoy, Mehmet Erol, Cevdet Avcı, Anıl Can Kılınç, Zeynep Dilek Alptekin) kitap, makale ve tez çalışmalarında Kilis mânilerine yer vermiştir. En kapsamlı çalışmayı Ahmet Elmalı yapmıştır. Kilis'te Anonim Halk Edebiyatı ve Mâniler isimli kitap yayımlamıştır.

2.1.3. Türk Dünyasında Mâni

Mâniler, Türkçenin ve Türk halkının bulunduğu bütün coğrafyalarda çeşitli adlarla görülmektedir. Bu adlardan bazıları şunlardır: “bayatı, beyatî, mâni, hoyrat, çiğ, çinile, martifal, törtsap... (Demir, 2013: 13). Mâni, bütün Türk boyları tarafından sevilerek ortaya konulmaktadır. Günümüzde dahi gelenek sürdürülmektedir.

Mâni çok geniş bir coğrafi alana yayılmıştır (Artun, 2011: 147). Türkler gittikleri her yeni coğrafyaya sözlü geleneklerinden mânileri de beraberlerinde götürmüşlerdir. Türk toplulukları arasındaki boy, lehçe, bölge ayrılıklarından dolayı farklı isimlerle anılmaktadır. Mânilerin yayılma alanı olarak, Türk dilinin konuşulduğu bütün coğrafi bölgeler düşünüldüğünde, birçok kelimemâni karşılığı olarak kullanılmaktadır (Uysal, 2019: 1982). Türkiye dışında da bilinen mâniye verilen isimlerle ilgili Doğan Kaya şunları söylemiştir:

“Azerbaycan'ın muhtelif yörelerinde bayatı, mani, meni, mahni, manha, Başkurtlar şiğir törö, Irak Türkleri hoyrat, hoyrat, koyrat, Kırım Türkleri çing/ çinik/ çinig (Kazan ve Güney Kırım'da cır), Özbekler aşule, koşuk, törtlik, Kırgızlar tört sap, Kazanlar aytıspa, Tatarlar şiğir töri, Nogaylar şın/çin, Türkmenler rubayı, rubağı, Uygurlar törtlik ve Yugoslavya Prizren'de yaşayan Türkler de martifal derler” (Kaya, 2007: 469).

Azerbaycan Türkleri “bayatı, hoyrat, mâni, mâhni”, Irak Türkleri “hoyrat ve mâni”, Şahseven Türkleri “bayatı, buyatı, mahni”, Kırım Türkleri türkünün karşılığı olan “cır-yr” sözcüklerini kullanmaktadırlar. Doğu Türkistan bölgesi halk şiirlerinde mâni kafiyeleleri gibi dörtlükler görülür. Step ve Kırım Tatarları mâniye benzeyen şiirlerine “çinik- çinig” derler. Kazan ve Kırgız Türkleri arasında “aytipa, kayım, ülenek” olarak bilinir (Akman, 2008: 206; Çam, 2022: 220; Dieji, 2009: 21; Elçin, 2019: 281; Oktürk, 1998: 12; Saatçi, 2015: 24; Terzibaşı, 1970: 53).

Türkiye Türkçesinde mânî olarak verilen sözcüğün Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğünde Azerbaycan, Başkurt, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Türkmen, Uygur Türkçesindeki karşılıkları verilmiştir. Bunlar sırası ile şu şekildedir: bayatı, şığır törö, ölen türü, tört sap, törtlik, şığır töri, rubayı- rubağı, törtlik (Ercilasun, 1991: 558- 559). Kısaca mânîlerin bütün Türk dünyasında bilindiğini söyleyebiliriz.

2.1.4. Türkiye’de Mânî Yerine Kullanılan İfadeler

Yazı dilimizde ve İstanbul ağzında mânî diye söylenen bu söz, bölgeden bölgeye değişik söyleniş biçimleri göstermektedir. Mânî Anadolu ve Anadolu dışında çeşitli adlarla bilinmektedir.

Anadolu’nun çeşitli yörelerinde meani, mana, karşı beri, hoyrat ve bayatı denilir (Aslan, 2010: 112).Denizli bölgesinde mânîlere “mana”, Urfa’da ise kadınlar tarafından söylenen mânî çeşidine “meani”, erkeklerin söylediğine “hoyrat” denilmektedir (Albayrak, 2010: 372; Artun, 2015: 8; Boratav, 2013: 192;Çatıkkaş, 1996: 17; Güleç, 2002: 310; Oktürk, 1998: 11). Kars’ta “meni”, Erzincan’da “ficek” denilir (Çatıkkaş, 1996: 17; Kaya,2007:469, 2010: 476). Diyarbakır bölgesinde ise daha çok cinaslı mânî özelliklerini taşıyanlara “hoyrat” denir (Oktürk, 1998: 11). Eskişehir’de “çın” veya “şın”, İstanbul’da “mantuhâr” isimleri kullanılmaktadır (Emeksiz, 2011: 15). Eğin yöresinde 11 heceli düz mânîlere “ala gözlüm- kömür gözlüm” adı verilir (Artun, 2015: 7). Aydın’da “mana” , Doğu Anadolu’da “bayatı” adını alır (Çatıkkaş, 1996: 17). Doğu Anadolu’da halk hikâyelerinin icrası sırasında türkülerin bentleri arasında pişrevî denilen mânîler okunur (Kaya, 2007: 469). Artun ise Kars yöresinde halk hikâyelerinin türkü bentleri arasına sıkıştırılan mânîlere bu adın verildiğini söylemiştir (Artun, 2015: 8). Karadeniz Bölgesi’nde mânî; atma türkü, imece türküsü, eski türkü, dümbelekçi türküsü ismiyle bilinmektedir (Demir, 2013: 13). İç ve Batı Anadolu’da “mânî”; Trabzon yöresinde “atma-koşma”, Doğu Karadeniz bölgesinde “karşı-beri” denilmektedir (Albayrak, 2010: 372). Bunların dışında mahalle bekçileri tarafından “beyit”, “destan”, “tekerleme” gibi isimlerle de anılmıştır (Ünsal, 2011: 4). Bazı yerlerde ayrı bir tür gibi düşünmeden türkü denilmektedir (Türk Ansiklopedisi, 1976: 259). Halay çekilirken karşılıklı söylenen mânî yapıtlı türkülere “berete” adı verilmektedir (Artun, 2015: 8).

Yolcu hazırlamış olduğu doktora tezinde derleme yaptığı Balıkesir’in köy ve kasabalarının bazılarında mânî adının pek bilinmediği, bu ada karşılık olarak çoğunlukla türkü, bazı yerlerde ise deyiş adının kullanıldığını belirtmiştir (Yolcu, 2011: 28).

2.1.5. Mânî Çeşitleri

Türkiye’de ve Türk dünyasında çeşitli isimlerle anılan mânîler farklı isimler verilse de genel özellikleri ve konuları neredeyse aynıdır (Alçın, 2012: 1). Bazı mânîler, bünyesindeki ufak farklar yüzünden değişik adlar alır. Mâninin birçok çeşidi vardır.

Mânîler üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde aralarında küçük farklar olmakla beraber mânîlerin genellikle yapılarına, hazırlanış ve uygulanışına ve işlendiği konulara göre üç ana başlık altında toplandığı görülür. Çalışmanın ilerleyen sayfalarında bulunan ”Mânîlerin Sınıflandırılması” başlığında bunlara yer verilecektir. O bölümde de görülecektir ki ana başlıklar aynı olmakla beraber alt başlıklarda farklılaşmalar vardır. Bu bölümde mânîçeşitleri bir sınıflandırmaya dâhil edilmeden alfabetik sıraya göre verilerek açıklanacaktır.

Acem mânîsi: Bu sözü Evliya Çelebi kullanmıştır. Acem sözü Azeri anlamında kullanılmıştır. İlk örneklerini yedinci yüzyılda bulabiliriz. Dört dizeli, cinaslı veya zengin kafiyele olan mânîdir. Özellikleri hakkında net bilgi yoktur. Doğu Anadolu’da görülür (Artun, 2015: 8; 2011: 147; Kaya, 2010: 34).

Ağıt mânîleri: Ölen kişilerin ardından söylenir. Ölüm hadisesinin nasıl gerçekleştiğini ve bu ölüm karşısında duyulan acı ve ıstırap dile getirilir. Bunlara ağıt da denilir (Çelik, 2005: 73).

Akışta: Zincirleme mânî metinlerinin eklenmesiyle meydana gelen türkülerdir. Bunlara Kars Bölgesinde “akışta”, Azerbaycan’da “hakuşka” ya da “hakışka” derler. Kars ve civarında yapılan düğün ve eğlencelerde iki grubun hem oynayıp hem de birbirine karşılıklı olarak söyledikleri bayatılara verilen addır (Kaya, 2007: 45; Savaş, 2016: 22).

Artık (yedekli) mânî: Dize sayısı dörtten çok olan mânîlerdir. Dört dizeli düz mânînin sonunadizeler eklenerek söylenen mânîlerdir. Mısra sayıları bakımından çeşitlilik gösterir. Büyük çoğunluğu dört mısra olmakla beraber 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17 mısralı olan şekilleri de vardır. Mısra sayıları fazla olan mânîler sınırlıdır. Bunun nedeni

kafiyeli sözleri bulmanın doğurduğu güçlük ve bu tip mânilerin akılda fazla kalmamasıdır. Bunları kesik mâniden ayrılan tarafı uyaklarının cinaslı olmayışı ve ilk dizelerin bir anlam taşımalarıdır. Artık mânilerin cinaslı veya cinassız örnekleri vardır (Artun, 2015: 16; Aslan, 2010: 114; Batur, 1998: 113; Kaya, 2004: 59).

Asker mânisi: Asker ocağındaki Mehmetçiklerin vatan sevgisi ve yurt hasretlerini dile getiren mânilerdir (Akalın ve Şimşek, 2003: 274).

Atışma-soru cevap mânileri: En az iki kişinin karşılıklı soru ve cevap şeklinde söylediği mânilerdir. İki sevgili birbirine bu şekilde mâniler söyleyebilir (Alçın, 2012: 23).

Ayaklı mânî: Klasik mânî tanımının dışında kalmaktadır. Adam aman sözleri ile başlar ve daha sonra yazılışı ve okunuşu ile birkaç anlam taşıyan bir sözcük söylenir. Bu mâninin ayağı ve kafiyesidir. Bu girişten ve ayaktan sonra 7+7 heceden oluşan iki beyit gelir. Bu şekle sokulmasıyla kafiye yapmaktan kurtulmuş olunmaktadır. Cinaz iki uyak arasında olduğundan beyit biçimine giren ve başına adam aman sözcüğü de eklenen mânî kafiye ve redif de eklenerek özel bir beste ile okunur. Kesik mâninin birinci mısrası yedi heceli olanlarına doldurmalı kesik mânî veya ayaklı mânî denir. Abdülkadir Emeksiz'e göre "Aman aman" ayaklı mâninin giriş kalıp sözüdür. Giriş kalıp sözü ise bizde "Aman aman", Azerilerde çoğunlukla tercih edilen "Azizinem", İstanbul'da ve Anadolu'da "Gel geç gönül" gibi cinaz bildiriminden önceki kalıplardır. Aman aman kadar yaygın olmamakla birlikte gel geç gönül de kalıp giriş sözü olarak kullanılabilir (Bozyiğit, 1986: 75; Çelik, 2005: 39; Güleç, 2015: 80- 82).

Bayatı: Doğu Anadolu yöresinde kullanılan cinaslı mânilere verilen addır. Bir türkünün, bir deyişin arkasına eklenerek söylenir. Bayatı kelimesinin boyat kelimesinden meydana geldiği savunulur. Azerbaycan'da ve Kars yöresinde ilk dizede hazırlık sözü ile başlatılan ve genellikle dört dizeli olan cinaslı mânilere verilen addır. Biçim ve ezgi olarak Azerbaycan'da yaşatılan, Doğu Anadolu'da da söylendiği tahmin edilen cinaslı veya zengin kafiyeli olan mâniler 17. yüzyıldan itibaren Acem mânisi olarak adlandırılmıştır. Bu tip mâniler doldurmalı kesik mânî, Urfa ve Kerkük'te hoyrat denilir (Artun, 2015: 8, 2011: 147; Kaya, 2007: 143).

Bayraktar mânileri: Düğünde bayrak taşıma oğlan evine bayrak asma işini üstlenen kişiye bayraktar denir. Düğünün ahenkli geçmesinde önemli derecede rol oynar. Asıl önemli işi

ise baba evinden alınması sırasında öne düşüp mâniler söylemesidir. Düğünde ve asker uğurlamalarında bayrak taşıyanın söylediği genellikle konu ile ilgili mânilerdir (Güleç, 2015: 84; Kaya, 2004: 79, 2007: 484).

Bayram mânisi: Ramazan ve Kurban bayramında bekçi ya da davulcuların söyledikleri mânilerin bir türüdür (Akalin ve Şimşek, 2003: 275).

Bekçi mânileri: Eskiden geceleri sokaklarda güvenliği sağlamakla görevli bekçiler ile özellikle Ramazan aylarında insanları sahura kaldıran davulcuların söylediği mânilerdir. Akalin ve Şimşek de mahalle bekçilerinin bayram günü bahşiş isterken söyledikleri mânilerin türü olduğunu söylemektedir (Akalin ve Şimşek, 2003: 253; Alçın, 2012: 24).

Berete: Halay çekilirken karşılıklı söylenen mâni yapılı türkülerdir (Artun, 2015:8, 2011:147).

Davulcu mânisi: Ramazan aylarında insanları uyandırmak için çalınan davulla birlikte söylenen mânilerdir. Sahur okşaması da denir. Bazen bekçiler de davulculara eşlik ederler. Bunlar da doğal olarak ramazan ve oruç üzerinedir. Son on gün içinde ise mâniler bahşiş isteme üzerine de olur. Gümbür gümbür çaldıkları davullarıyla her gece sahura kaldırırlardı. Ramazanın on beşinden sonra geceleri, mahallenin bütün evlerini dolaşarak mâniler söyler, bahşiş toplarlardı Ramazan gecelerinde ramazan davulcuları tarafından söylenen mânilerin, mâni söyleme geleneği içerisinde önemli bir yeri vardır. Bugün artık neredeyse tamamen terk edilmiş olan bu gelenek, daha geçen asrın başlarına kadar, özellikle İstanbul'da çok canlı bir biçimde yaşamaktaydı (Aça, 2015: 246; Batur, 1998: 118; Çelik, 2005: 47; Güleç, 2015: 84).

Anadolu'nun birçok yöresinde Ramazan gecelerinde mahalleyi sahura kaldırmak için Ramazan davulu çalınır. Davulcular, davul çalarken çeşitli konularda, usulsüz, hareketli veya uzun ezgilerle mâniler söylerler. Davulcular, Ramazanın son gününde mahalledeki evleri dolaşır, davul eşliğinde de övgü dolu, neşeli mâniler söyleyerek bahşiş isterler. Ramazan mânilerinin tamamı 8 hecelidir (Aslan, 2010:116; Çelik, 2005: 33).

Deyiş: Çeşitli nedenlerle bir araya gelen kişilerin karşılıklı olarak birbirlerine söyledikleri mânilerdir. Karşılıklı iki kişinin söyledikleri bu mânilerde mâniyi kimin söylediği ve cevaplayanın kim olduğu belirtilir. Bunlar sorulu cevaplı biçimde düzenlenir. Soru-cevap

şeklinde düzenlenmeyen deyişler de bulunur. Bunlar belirli bir konu üzerinde söylenirler ve genellikle ilk dörtlükteki konu ile ilgili bir sözcük ya da öbeği her mânide yinelenir. Karşılıklı söylenen ve “deyiş” adı verilen mânilerde, mâni söyleyenlerin kimliği bazen açıklansa bile, genel olarak belirtilmez. Bu tür mânilere “karşılıklı mâni” de denir. Karşılıklı söylenen mânilerde karşılıklı dilek, duygu ve düşünceler açıklanır. Türk halkı arasında mâni söylemek bir gelenek haline gelmiştir. Evlerde, toplantılarda, köylerde, bir iş yaparken karşılıklı mâni söyleme yarışları yapılır (Albayrak, 2010:373; Artun, 2006: 60, 2015: 16; Batur, 1998: 111-113; Çatıkkaş, 1996: 20; Güleç, 2002: 314, 2015: 83; Kaya, 2004: 72).

Döşeme mâni: Kars yöresinde şiirlerin arasında söylenen mânilerdir. Kafiye düzeni “aaba” olmakla beraber birinci ve dördüncü dizeleri dörtlü; iki ve üçüncü dizeleri yedili hece ile söylenen mânilerdir (Alçın, 2012: 20).

Düğün mânileri: Hem yedili hem de sekizli olanları vardır. Çoğunlukla kına gecelerinde ve düğün sırasında kadınlar arasında yapılan eğlencelerde söylenirler (Çelik, 2005: 66).

Düz mâni (Tam mâni): Yedişer heceli dört dizeden oluşan mânilere düz ya da tam mâni denir. Yaygın ve klasik şekil budur. Yedi heceli, I., II. ve IV. mısraları kafiyeli ve cinassız olan mânilerdir. Diğer çeşitlerin içinde en fazla söylenen mâni özelliğindedir. Esasında, mâni tipi sözkonusu olduğunda akla gelen şekil, düz mânilerdir. Mâniler içerisinde örneğine en çok rastlanan mâni tipidir. Yaygın tanımlamadan da anlaşılacağı üzere, yedi heceli ve dört dizeden oluşan birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri kendi aralarında kafiyeli (aaxa) olan mânilere, düz ya da tam mâni denir. 4+3, 3+4 duraklı ya da duraksız söylenir. Birinci, ikinci ve dördüncü mısralar genellikle yarım kafiye ile kafiyelenirken, üçüncü mısralar serbesttir. İlk iki mısra konu ve nükteyle ilgisiz ve doldurma laflardır. Bu kusur kabul edilen bir özürdür. Bazı saz ve tekke şairelerinin eserlerinde, meselâ ilâhi, destan ve koşmaların ilk dörtlüklerinde görüldüğü gibi (abcd), (aaab) şeklinde kafiyelendirilen mânilere rastlanır. Mânilerde birinci, ikinci ve dördüncü mısralar kafiyelenir: (aaba). Zengin kafiyeli, tam kafiyeli olan mâniler bulunduğu gibi, bozuk kafiyeli olanlar da vardır. Halk şiirinde yarım kafiye esas olduğundan mâniler için de genel durum aynıdır. Kırım Türk-Tatarları’nın mane dedikleri düz mânilerin çoğu Anadolu’da da söylenmekte, aralarında sadece şivelerden kaynaklanan söyleyiş farklılıkları bulunmaktadır (Aça,

2015: 244;Batur, 1998: 112;Çatıkkaş, 1996: 17;Çelik, 2005: 31; Elçin, 2011: 281; Emeksiz, 2020: 6; Güleç, 2015: 81; Kaya, 2004: 55; Tekin, 2010: 716; Üçer vd., 2009:16).

Eğin mânisi:11 heceli olup özel uzun hava şeklinde özel bir ezgiyle okunan mânilere-türkülere verilen addır. Eğin'in şimdiki adı Kemaliye olup halen Erzincan'a bağlı bir ilçedir. Eğin mânilerinde genellikle ayrılık, gurbet, aşk, özlem, hoşgörü, sitem, dua-beddua ve sosyal konular işlenmiştir (Kaya, 2007: 307).

Fal-niyet mânileri: Hıdrellez, bahar bayramı ve kış geceleri yapılan sohbet toplantılarında söylenir. Bu özel günlerde toplanan kişiler her biri adına niyet tutularak söylenen mâniler iyi ve kötü yorumlara açıktır. Daha ziyade genç kızlarca düzenlendiği için, niyetlerin gönül işleriyle ilgisi vardır (Çatıkkaş, 1996: 21).

Gencer mânisi: Nazilli'de Hıdrellez günü delikanlılarla kızları birbirleriyle tanıştıran arabulucu kadının söylediği mânidir (Kaya, 2007: 344).

Gurbet-hasret mânileri: Ayrılık acılarını ve özlemlerini dile getiren, duygu yönü baskın mânilerdir. Mektuplarda çok kullanılır (Akalin ve Şimşek, 2003: 276).

Halay mânileri: Oyun mânileri arasında, halay oynanırken söylenen mânilerdir (Akalin ve Şimşek, 2003: 276).

Hıdrellez mânileri: Anadolu'da birtakım ritüel davranışların sergilendiği Hıdrellez'de mâniler söylenilerek Hızır Nebi karşılanır. Bu vesileyle söylenen mânilerin çoğu niyet amacını taşır (Daşdemir, 2017: 38).

Hoyrat: Kerkük Türklerinin mânilerine hoyrat denir. Hususi besteyle söylenir. Hoyratlar daha çok cinaslı olur. Son zamanlarda söylenen ve sahibi bilinen hoyratlar da vardır. Hoyratların söylenişinde, ilk dizedeki tek sözcüğün başına, “Aman aman”, “Ağam ağam”, “Anam anam”, “Ay aman”, “Azizim” veya “Ele mi” gibi seslenmeler getirilir. Bunların okunuş tarzı ve okunuş tonu gür ve devamlı ses ister. Bu özelliğinden ötürü “Mâni söz, hoyrat sedadır” derler (Aslan, 2010: 114;Oktürk, 1998: 32; Timurtaş, 2005: 48).

İnsan-kişi adına bağlı mâniler: Canlı ya da cansız birçok varlığın adı gibi, insan adları da mânilerde sık sık kullanılmaktadır. Bu mânilerde adı geçen kişiler, ya

övülmekte,yerilmekte veya kendilerine has bazı özellikler ve yaptıkları işler vs. vurgulanmaktadır. Eş dost toplantılarında, mânicibaşı bir açış mânisi söyler, sıra ya da sıralı mânî geleneği gereğince, bu açış mânisinde bir kişinin adı geçiyorsa, model o olur, ondan sonrakiler de her mânide birinin adını anarlar. Kimsenin hatırı kalmasın diye toplantıya katılanlara da mânîyakıştırılır (Akalın ve Şimşek, 2003: 279; Çelik, 2005: 74).

İş mânileri: Tarlada çalışırken, çayırdaut biçerken, mısır, fındık ayıklarken, erişte, yufka gibi yiyecekler hazırlanırken söylenen mânilerdir. Neşeli çalışmak, daha iyi çalışmak ve yorgunluklarını gidermek için söylenir. Tek tek veya gruplar halinde söylenebilir. Mânî söyleyen kadınların bazıları, mânî söylemede o derece ustalaşırlar ki, bunu kendisine meslek edinir ve mânici olarak anılır. Bu işlerde çalışanlar sadece birbirlerine değil, o sırada yakınlarından geçenlere de mânî atarlar (Çelik, 2005: 46; Kaya, 2007: 483).

Karşı-beri: Doğu Karadeniz bölgesinde, karşılıklı iki kişinin, ikişer dize söylemesinden meydana gelen mânî tipidir. Karşılıklı olarak ve sıra ile kişiler iki dize söyler. İkinci dizeler kendi aralarında uyaklıdır (Akalın ve Şimşek, 2003: 277; Batur, 1998: 109).

Karşılama mânileri:Düğün esnasında düğün evine gelenleri karşılamak için söylenen mânilere karşılama mânileri denir (Güleç, 2015: 84).

Karşılıklı mânî: Çeşitli vesilelerle bir araya gelen kişilerin karşılıklı olarak birbirlerine söyledikleri mânilerdir. Bu kişiler, delikanlı-kız, baba-oğul, ana-kız, karı-koca, düğünlerde kız-oğlan tarafı olabilir (Kaya, 2004: 72).

Karşılıklı çift mânî: Karadeniz bölgesinde karşılıklı iki kişinin birer mânîsöylemesinden oluşan mânilerdir. Mânî antolojilerinin pek çoğunda bu karşılıklı çift mânîler, birbirinden ayrılmış ve ayrı ayrı sayfalarda yer almaktadırlar (Akalın ve Şimşek, 2003: 278).

Karşılıklı katar mânî: Tek bir dördlüktür. Yalnız, birbirinin eşi olan bir mânide sorulana bir mânide cevap veren, karşılıklı çift mânîlerde vardır. Bunların uzamasından, karşılıklı katar mânîleri doğar. Tek kişinin ağzından bir olayı uzunboylu anlatan mânî dizeleri de, katar mânîleridir (Akalın, 1972: 19).

Katar mânî: Bir konu bütünlüğü içinde birbiri ardı sıra gelen mânilere katar mânî denir. Belli kelimelerle başlatılan mânilerdir. Bir kişi veya olayı anlatır. En az üç mâniden oluşur (Çatıkkaş, 1996: 20; Güleç, 2015: 84; Kaya, 2004: 65, 2007: 481).

Kesik (cinaslı) mânî: Kesik mânîlerde uyaklar genellikle cinaslı olduğundan bunlara cinaslı mânî adı da verilir. Cinas söylenişleri aynı, anlamları ayrı olan sözcüklerle yapılan bir sanattır. Mısra sayısı en az dörtten başlayıp 6, 7-14 arası olabilir. Mısraları cinaslı kafiyeyle kurulur ve bu kafiye tam, yarım olabilir. İlk dizelerinde genellikle giriş kalıp sözü bulunur. Giriş kalıp sözlerinin eksik ve tamamlanmış olmasına göre ikiye ayrıldığı görülür. Birinci mısra cinaslı ayağı oluşturan kelimedir. Bu kelime veya kelime grubu anlamlı olsa veya olmasa, düşünceye bir giriş ve kafiye başlangıç teşkil ettiğinden mânînin yapısında ve anlamında bir değişikliğe yol açmaz. Mana birimi beyittir. Aradan bir beyit çıkarılmasıyla mânînin yapısında ve anlamında bir bozukluk meydana gelmez. İlk dizesi düşerek, yerini yedi heceden az, anlamlı ya da anlamsız bir sözcük (sözcük öbeği) almış uyaklı cinaslı mânîlerdir. İlk dizenin düşmesi mânînin yapısını zedelemeyen, bir eksiklik doğurmaz. Çünkü ilk iki dize asıl maksada bir giriş ve ayağa başlangıç niteliğindedir. Birinci dizenin yerini tutan tek sözcük ya da sözcük öbeği, anlamlı olsun olmasın mânînin yapısında da anlamında da değişiklik yapmaz. Kafiye de daha çok cinaslıdır. Kesik mânînin aca düzeninin genişlemiş biçimi acada dır. Bu biçimdeki mânîlere Azerbaycan Türkleri Bayatı, Güney ve Doğu Anadolu bölgelerimiz ile Irak Türkleri (Kerkük) “hoirat” adının vermektedir (Batur, 1998: 112; Boratav, 2013: 193; Bozyiğit, 1986: 74; Çatıkkaş, 1996: 18-19; Güleç, 2015: 81, 2002: 313; Dizdaroğlu, 1969: 59; Elçin, 2011: 281).

Kilit-açma mânîleri: Hıdırellez mânîleri için Eskişehir halkının kullandığı sözdür. Kilit açma sözünü, kızların kapalı kismetlerini açma anlamında kullanıyorlar. Bu kilit açmanın Hıdırellez küpünün kilitlenmesi ile ilgili olduğu da düşünülebilir (Savaş, 2016: 24).

Mânî fasılları: Fasıllar nazım birimi yönüyle düz mânîler gibi dörtlüklerle kurulur. Vezin bakımından mânî fasılları farklıdır. 8 heceli vezinle söylenir. Durakları 4+4, 5+3 olabileceği gibi duraksız da söylenirler. Kafiye de içinde zengin ve tam olanları bulduğu kadar yarım kafiye de görülür, redifler de. Fasıllar konu birliği gösterir. Mânî fasılları hep erkekler tarafından icra edilmiştir (Emeksiz, 2020: 6).

Martuvar: Mânîleri kağıda yazıp kaba koyarlar. Hıdırellez sabahı şanslarına çekip, yorumlarlar. Bu mânîlere martuvar mânîleri adı verilir. Bu tür mânîler mantuvar mânîleri denilse de aslen mantuvar, özellikle Orta Anadolu’da bayanlar arasında toplantı gecelerinde oynanan bir oyun adıdır (Artun, 2015: 10; Uysal, 2019: 1983).

Mektup mânileri: Telefonun henüz yaygın olmadığı zamanlarda, sevgililer haberleşme, dertleşme imkânını mektup yoluyla elde edebilmekteydi. Mektup mânileri, er mektuplarında veya uzun süre birbirine hasret kalmış dostların sevgililerin tezahürü olarak mektup sonlarında yazdıkları mâniler olarak karşımıza çıkmaktadır. Duyguları, düşünceleri, beklentileri en kısa, en kestirme yoldan anlatan mâniler, kimi zaman başta, kimi zaman sonda, bazen de kenar olarak mektuplarda yer alır (Çelik: 2005: 64; Kaya, 1999: 72).

Mezar taşı mânileri: Ölen kişinin mezar taşına yazılan kimi zaman ölüm tarihini veya ölüm nedenini anlatan ama genellikle öğüt verici mânilerdir (Alçın, 2012: 23).

Müstezat mâniler: İlk ve üçüncü dizelerdeki hece sayılarının, iki ve dördüncü dizelerin hece sayılarından fazla ve abcb kafiye örgüsüne sahip olan mânilerdir. Anadolu sahasında kullanılmayan bu mâni tipi Gagauzlar arasında yaygındır. Moldovya’da yaşayan Dobluca’daki Nogay Tatarlarının söyledikleri mânilerdir. Kafiye düzeni abcb şeklindedir. Gagauz mânilerinin birinci ve üçüncü mısralar yedi, ikinci ve dördüncü mısralar beş hecelidir. Bundan dolayı bu tip mâniler müstezat mâni olarak adlandırılmıştır (Aydın, 2011: 6; Çelik, 2005: 40; Kaya, 2004: 63).

Niyet mânileri: Geleneğe ait arzular, dilekler ve sırlar tayin etme fikri, öteden beri insanların zihnini meşgul eden konulardan biri olmuştur. Bunun için fal, remil gibi usullere başvurulur. Bu usullerden birisi de niyettir. Ancak niyette bilinmezi bilmekten ziyade, dileğin olabilmesi murat edilir ve bu sebeple diğerlerinden ayrılır. Niyet mânileri, ayrıca Hıdırellez geleneği sırasında da yaygın olarak yaşatılır. Şiirlerden fal bakma eski bir adettir. Söylenecek mâni meclistikelerden birine ait olduğu belirtildikten sonra mâninin anlamı ile kişi arasında ilişki kurulur (Güleç, 2015: 84; Kaya, 2004: 65, 2007: 480).

Oyun mânisi: Köçekçe, halay, çayda çıra, tamzara ve benzeri Türk halk danslarına söz olarak eşlik eden mânilerdir (Akalin ve Şimşek, 2003: 279).

Peşrevi: Doğu Anadolu’da dörtlükleri arasında mâni yerleştirilmiş halk hikâyesi türkülerine peşrevi adı verilir. Kars yöresinde halk hikâyelerinin türkü bentleri arasına sıkıştırılan mânilere bu ad verilir (Albayrak, 2010: 373; Artun, 2015: 8).

Satıcı mânileri: Büyük şehirlerde sokak aralarında dolaşan seyyar satıcılar, müşterilerin dikkatini çekmek ve sattıkları malları övmek amacıyla yüksek ses ve ezgilerle mâniler söylerlerdi buna satıcı mânileri denir (Aslan, 2010:116).

Saya mânileri: Hayvancılıkta koyunun en başta gelişi, koyunla ilgili davranış ve törenleri de etkilemiş görünüyor. Koç katımı, koyunun yüzü, koç yatırma-koyun yatırma gibi törenlerde okunan mâniler için genelde saya mânileri terimi kullanılmaktadır (Akalin ve Şimşek, 2003: 283).

Semai (kahveci) mânileri: Eskiden beri daha çok İstanbul kahvehanelerinde söylenen mânilerdir. Mâni söylemeyi bilen biri kahvehanede genellikle “adam aman” sözüyle yüksek sesle bir ezgiyle mâni söyler. Bazen bu bir meydan okuma ve hüner göstermedir. Cevap veran çıkarsa çevredekiler için eğlence olur (Alçın, 2012: 24).

Sevda mânileri: Mâni denilince akla gelen ilk şey sevdadır. Hangi konuda söylenirse söylensin sonunda ana tema olan sevdıyla buluşmayan mâni yok gibidir. Sayı itibarıyla en çok söylenen mâni çeşitleridir. Âşık gençler bu mânilerle içlerindeki aşkın ateşini, sevgiye olan hasretlerinin acısını, onu görememenin doğurduğu sıkıntıyı dindirmeye çalışır. Teması aşk olan sevda mânilerinde hemen her konuya yer verilmiştir. Düğünler, çeşme başları, bağ-bahçeler mânilerin söylenmesine imkân sağlayan ortamlardır (Çelik, 2005: 45; Kaya, 2004: 80).

Şehir mânileri: Bu gruptaki mâniler iki şekilde değerlendirilebilir. Bazılarında doğrudan yöre adına yer verilir. O yörenin özelliğini yansıtan herhangi bir sıfat yer almaz. Bazıların da ise bizzat şehirle yahut şehir insanları ile ilgili özelliklerin yer aldığı tipte olanlarıdır (Kaya, 2004: 86).

Söz: Iğdır’a bağlı Karakoyunlu köyünde derlenmiş kesik mânilere köylüler söz diye başlık vermişlerdir (Savaş, 2016: 24).

Yedekli koşma: Koşma dörtlükleri arasına mâni kıt’alarının yerleştirilmesine yedekli koşma denir (Albayrak, 2010: 373).

Pek çok mâni çeşidi bulunsa da en yaygın olanları düz (tam) mâni, kesik (cinaslı) mâni, artık (yedekli) mânilerdir.

2.1.6. Mânilerin Biçim Özellikleri

2.1.6.1. Mânilerde ölçü

Mâni hece ölçüsüne uyar (Akalin, 1972: 17). Halk şiirinin en eski, en küçük nazım şekli olan mâni, 7 veya 8 heceli ve dört dizeli tek dörtlükten oluşur (Aslan, 2010: 112). Mânilerin yedi heceden az olanları da vardır; dört heceli, beş heceli gibi. Akalin bu mânileri yedi heceli mânilerin bozulup kısalmış şekilleri saymanın yanlış olduğunu söylemiştir (Akalin, 1972: 17).

Mâniler genellikle yedi hece ile söylenir. Bunun yanında 4, 5, 6, 7, 8, 11 heceli düz mânilerin var oldukları da bilinmektedir (Erşahin, 2005: 179; Kaya, 2004: 53). Kaya, 4 ve 5 heceli olan mânilerde durak mükemmeliyeti aramanın fazla iyimserlik olduğunu belirtir. Hece sayısının azlığı, anlamın tekniğe feda edilmemesi bu kusuru doğurmaktadır. Buna rağmen $2+2=4$, $3+2=5$ gibi duraklı örnekleri görmemiz mümkündür (Kaya, 2004: 53).

Çalışmamızda incelediğimiz Kilis mânilerinin büyük çoğunluğu 7 hecelidir. 5, 6, 8, 9, 10, 11'li hece ölçüsü ve ölçüsü bakımından kararsız olan mâniler de bulunmaktadır.

2.1.6.2. Mânilerde kafiye ve redif

Bilindiği gibi halk şiirinde yarım kafiye esastır. Mâniler için de durum aynıdır. Mevcut mâniler göz önünde tutulduğunda yarım kafiye ile söylenmiş örneklerin sayı olarak en fazla olduğu görülür. Bunun yanında nadiren de olsa, kafiyesiz veya kafiyesi bozuk mânilere de rastlanılır (Kaya, 2004:47, 2007: 473, 2010: 481).

Mânilerde tunç kafiye, tam kafiye, yarım kafiye, zengin kafiye, cinaslı kafiye gibi bütün kafiye çeşitleri görülür. İçlerinde kafiye ve kelime hataları olanlar da vardır.

Mânilerin birinci, ikinci ve dördüncü mısralarında yarım kafiye birliği göze çarpar. Üçüncü mısralar serbest bırakılır, kafiyeyle bağlanmaz (Elçin, 1990: 7). Mânilerin yapısında uyak anlamdan daha ön planda tutulur ve uyağı gerçekleştirebilmek için dil zorlamaları yüzünden anlamsız sözler bile kullanıldığı olur (Akalin ve Şimşek, 2003: 260).

Manilerin çoğunda kafiyeler cinaslıdır (Banarlı, 2001: 721). Mâniciler, mâninin kafiye ve redif bölümüne “ayak” adını verirler. Mâniciden ayak bulması, ayağı ayağa denk getirmesi beklenir (Artun, 2015: 9).

Kafiye ve redif edebiyatımızın en önemli ahenk unsurlarındandır. İncelenen Kilismânilerinde yarım, tam, zengin, cinaslı, tunç kafiye ve redife sık sık rastlanmıştır.

2.1.6.3. Mânilerde kafiye düzeni

Mâni, dört mısradan meydana gelir ve hece vezninin yedili kalıbıyla söylenir. Birinci, ikinci ve dördüncü mısralarda kafiye mevcuttur, üçüncü mısra serbesttir. Bu üçüncü mısranın serbest oluşu mâni yakıcıya rahatlık sağlar (Köksal, 1985: 183).

Gerek dil gerek gelenek ortaklığı bakımından çok geniş bir alana yayılmış mâni en çok 7 heceli ve aaba düzeninde uyaklı bir dörtlük olarak kendini gösterir (Boratav, 2013: 191). Mânilerin çoğu aaba kafiye örgüsüne uyar (Akalin, 1972: 19). Zaman zaman aaab, abab, abcd şeklinde düzenlenmiş kafiye biçimlerine rastlanır (Elçin, 1990: 7).

Kafiye bakımından çoğunlukla birinci ikinci ve dördüncü mısralar kendi aralarında kafiyeli, üçüncü mısra serbesttir. Ayrıca, az görülen ikinci ve dördüncü mısraları kafiyeli, birinci ve üçüncü mısralar serbest olanları da vardır. Bazı araştırmacılar, bu son kafiye düzenindeki mânilerin daha eski yıllara ait oldukları, aaba şeklinin de sonradan ortaya çıktığı düşüncesindedirler. Dört mısradan fazla olan mânilerin kafiye düzenleri aabaca veya bacada şekillerinde olur. İlk beyit kendi aralarında kafiyeli, ikinci beyitten başlayarak gelen diğer beyitlerin birinci mısraları serbest, ikinci mısraları ilk beyitle aynı kafiyelidir. 14 mısralı olanlar ise birbirine eklenmiş yedişer mısralı iki mânidir (Oktürk, 1998: 23).

Mâniyi diğer Türk Halk Şiiri şekillerinden ayıran en önemli fark, kafiye düzeni ile bağımsız dörtlükler halinde söylenişe sahip olmasıdır (Kaya, 2004: 46, 2007: 473, 2010: 480). Kafiye düzeni en çok aaba biçiminde olup genellikle dört mısradan oluşur (Demir, 2013: 13). Az da olsa abcb şeklinde kafiyesi olan mâniler de vardır (Üçer vd., 2009:15). Üçüncü dizinin kafiyesinin serbest olması mâni söyleyene kolaylık sağlar. 7 heceli olanların yanı sıra mısraları 4, 5, 8, 10, 14 heceli kalıplarla söylenmiş mâniler de vardır. Birinci ve üçüncü mısraları serbest, ikinci ve dördüncü mısraları kafiyeli xaxamâniler de bulunmaktadır (Güleç, 2015: 78). Özellikle Anadolu’nun kuzeydoğu bölgesinde,

Karadeniz kıyıları halk edebiyatında ve İstanbul'un "Meydan Kahveleri" geleneğinde aaba yerine baca uyaklı mâniler görülür. Dört dizelik dörtlük yerine daha uzamış bir biçim alabilirler. Uyak düzeni aaba yerine abaca biçimine dönüşür (Boratav, 2013: 192).

Sesli, mânilerin kafiye düzeninin ilk şemasının ne olduğuna dair çeşitli görüşler olduğunu bununla alakalı kesin bir yargıya varılamadığını söylemiştir. Kafiye yapısına göre mânileri aaxa, abab, aabb, aaaa, abcb şeklinde ele almıştır (Sesli, 2021: 65).

Tespit edilen Kilis mânilerinin büyük çoğunluğunun kafiye düzeni aaba olmakla beraber aa, abc, aaa, aab, aaaa, aaab, aabb, abaa, abab, abac, abba, abbb, abbc, abca, abcb, abcc, abcd, aaaab, aaabb şekilleride görülmüştür.

2.1.6.4. Mânilerde durak

Mâniler de durak; hecenin yedili şekli ile olanlarda genel olarak 4+3 tarzındadır. Bazen durak 3+4 olabilir (Üçer vd., 2009: 16). Kimi zaman 3+2+2, 5+2 şeklinde söylenmiş mânilerde vardır (Kaya, 2007:474, 2010: 481). Dört, beş heceden oluşan mânilere az sayıda rastlanmaktadır. Sekiz heceli, 4+4 duraklı mâniler yaygındır (Albayrak, 2010:372). 2+2, 3+2 gibi duraklı örnekleri görmemiz mümkündür (Kaya, 2007:476).

Kilis mânilerinde tespit edilen bazı duraklar burada verilecektir.

3+4 durak kullanan Kilis mânisi örneği:

Havanda limon tuzu

Almayın el kızını

Alırsan Kilis'ten al

Ham tadı var hem tuzu (KM.826)

4+3 durak kullanan Kilismânisi örneği:

Eniştayi astılar

Kuru gürgen dalına

Kaynanası yok mudur

Gelsin baksın halına (KM.685)

2.1.6.5. Mânilerde dize

Türk halk şiirinin en küçük biçimi olan mânî, genellikle yedi heceli dört dizeden oluşur. Birinci, ikinci ve dördüncü dizeler kendi aralarında uyaklı, üçüncü dize serbesttir. Mânilerin dize sayıları giriş kalıp sözü ile kafiye bildiriminin dizeden sayılıp sayılmayacağına göre değişmektedir (Güleç, 2015: 79). Mâniler genellikle dört dizeden oluşmakla birlikte daha az ve daha çok dizeden oluşan mâniler de görülmektedir. Dört dizeden az mâniler, mânî atışmalarında ve karşıberilerde, Gagavuz Türklerinin mânilerinde görülür. Dört dizeden çok mânilerin genellikle birinci dizelerinin hece sayısı yediden azdır. Beş dizeli mânilerin uyak örgüsü axaxa dize sayısı altı ve altıdan çok olan mânilerin uyak örgüsü ise aaxaxa... biçimindedir (Batur, 1998: 110).

Mânî, tek bir dörtlüktür. Birbirinin eşi olan bir mânide sorulana bir mânide cevap veren, karşılıklı çift mânilerde vardır. Bunların uzamasından, karşılıklı katar mânileri doğar. Katar mânileri tek kişinin ağzından bir olayı uzunboylu anlatan mânî dizeleridir (Akalin, 1972: 19). Tek dörtlükten meydana gelen mâniler dışında 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15 mısralı mânilerde mevcuttur (Erşahin, 2005: 179; Köksal, 1985: 184). Bunlarda genellikle ilk mısra yedi heceden az bir kelime ya da kelime grubu olur. Bu özelliğinden dolayı bunlara kesik veya cinaslı mânî denilir. Dört mısradan fazla olan bu şekillerde kafiye, klasik bir mâninin kafiyeleşiminin uzantısı durumundadır (Köksal, 1985: 184).

Mâniler de anlamın ağırlığı genellikle üçüncü ve dördüncü dizelerdedir. Mânilerin ilk iki mısrasının serbest olması ve manaya önem vermemesi irticalen söylenmesine bağlı olabilir. Asıl hazırlık safhası denilebilen ve esas konuya hazırlık için söylenen bu bölümden sonra, anlatılmak istenen son iki mısra söylenmiş olur. Mânilerdeki bu iki mısralık hazırlık bölümü, eski destanlarımızın başlarında geçen “bre”, “hey”, “aman”, “oy” gibi ünlem ifade eden kelimeler, sözlü edebiyatımızın ilk numuneleridir. Bu ilk iki mısralık hazırlık bölümünde her çeşit motif kullanmak mümkündür (Çatıkkaş, 1996: 14). Mânilerin ilk iki mısrası hazırlık mısralarıdır. Son iki mısra ile anlam bağlantısı yoktur. Asıl anlatılmak istenen son iki mısradan dile getirilir (Edebiyat Ansiklopedisi, 1991: 193). Mânilerde genellikle ilk dizeler, asıl söylenmek istenen şeyin hazırlığını oluşturur. Bu hazırlık hem yapı, hem de içerik bakımından yapılır. Bunlardan herhangi biri eksik olursa kusur mânide değil, mânicide aranmalıdır (Önal, 2007: 2).

“Geleneksel ve en yaygın biçimiyle mânidört mısralıdır. Dize sayısı dörtten aşağı olamaz; çünkü böyle bir durum Türk halk şiirinde nazım biriminin dörtlük olduğuna aykırı düşer. Karşılıklı ikişer dize söylenerek iki kişinin konuşmasından oluşan mâniler aslında tek bir dörtlüktür ve bir bütündür(Akalın ve Şimşek, 2003: 258).”

Mâniler genellikle dört dizeden oluşmakla birlikte daha az ve daha çok dizeden oluşan mâniler de vardır. Tespit edilen Kilismânileri iki, üç, dört ve beş dizelidir. Büyük çoğunluğu dört hecelidir. İki dizeli yirmi yedi mâni vardır. Üç dizeli sekiz, dört dizeli bin beş yüz seksen üç ve beş dizeli iki mâni vardır.

Mâniler bir bütün olarak ele alındığında bazı kelimelerin pek çok mânide tekrarladığını görürüz (Filizok, 1982: 169). Mânilerdeki tekrar kelime ve mısralar anlam zenginliğini ve derinliğini ortaya çıkaran yardımcı unsurlardır. Mânilerde mısra ve kelime değişiklikleri ile oluşan varyantlarda verilmek istenen hüküm aynı veya arada önemli fark olmayabilir (Üçer vd., 2009:21).

Mâniler yörelere göre birtakım değişikliklere uğrar. Değişiklikler her dizede olabilmektedir. Hatta kafiyeli kelimelerde dahi değişikliğin yapıldığı olur fakat kafiye müdahale edilmez. Anlam ve verilmek istenen hükümde de derin bir farklılık görülmez. Böylelikle bir mâninin yeni varyantları ortaya çıkar (Kaya, 2004: 49, 2007:471, 2010: 482).

Mâni üzerine çalışmayan araştırmacılar doldurma dize konusunda ikiye ayrılır. Bazı araştırmacılar mâninin ilk iki dizesinin son iki dizeyle bağlantısız olduğu ileri sürer, bazı araştırmacılar ise mâninin duygu ve düşünce birliği taşıdığını öne sürerek doldurma dizelere karşı çıkarlar.

Üçer vd., mânilerin ilk iki mısraları, söylenecek sözün hazırlık yeri olduğunu, düşünce ve duygu bakımından ilk iki mısra ile ilişki kurulduğunu bu nedenle bu mısralara doldurma mısra olarak bakmanın doğru olmadığını söylemiştir (Üçer vd., 2009:17). Batur ise, “mânilerin ilk iki dizesi, doldurma ya da temel düşünceye bir giriş yapmak amacıyla söylenir” demiştir.

Torun şu şekilde söylemiştir:

“Mânilerde genellikle ilk iki mısra esas söze kafiye ve zemin hazırlayan doldurma- şişirme sözlerden oluşur. Bu itibarla bu mısralarda pek mana aranmaz. Esas söylenmek istenen bundan sonraki mısralarda ifade edilir”(Torun, 1989: 24).

Oktürk ise şöyle anlatmıştır:

“Bütün mânilerde asıl anlatılmak istenen fikir, son iki mısra da bulunuyor. İlk iki mısra bir başlangıç, bir giriş niteliğinde olduğundan, mâninin bütünündeki müzikal ahengi sağlamak için kullanılmış doldurma mısralardır. İlk mısralar, mânideki asıl maksadı anlatacak son iki mısra için hazırlıktır. Bunlar, çok defa mâninin çevresinde veya belleğinde hazır bulunan bir manzara, bir tabiat olayı, bir çiçek v.s. gibi kalıplardır”(Oktürk, 1998: 18).

Güleç’in düşüncesi ise şöyledir:

“Hayatta olan her şey mânilerin konusu olabilir; aşk, gurbet, kıskançlık, hasret, kırgınlık, tabiat gibi konuları işleyen mânilerde ilk iki mısra bir bakıma duygu düşünce ve hayalin girişini teşkil eder. Genellikle asıl söylenmek istenen düşünceyle anlam yönünden ilgisi yokmuş gibi görünse de konuya bağlı olarak yorumlanabilir. Dinleyenin dikkatini çeken bu doldurma adı verilen iki mısradan sonra üçüncü ve özellikle dördüncü mısra asıl konuyu vermeye çalışır”(Güleç, 2015: 79).

Dizdaroğlu, mânilerde anlam biriminin beyit olduğunu düşünmektedir. Beyitlerin birbiriyle anlam bakımından bağlantılı olması zorunluluğunun olmadığını ifade eder (Dizdaroğlu, 1969: 55).

Kaya ise doldurma mısralar için şunları söylemiştir:

“Mânilerin ilk iki dizesinde genellikle hazırlık sözlerine yer verilir. Eskiden bu sözlere mühmelât veya zevaid denirdi. Bir başka deyişle bu dizeler; “doldurma dize/mısra” olarak isimlendirilir. Asıl anlam ve inceliğin, üçüncü ile dördüncü dizede bulunduğu görüşü yaygındır. Doldurma dizelerde basmakalıp ifadeler bulunabileceği gibi çevre, bitkiler, müşahedeler, çeşitli araç gereçlere de yer verilir. Şunu da söylemek gerekir ki her mânide doldurma mısra yoktur” (Kaya, 2004: 50, 2007: 475, 2010: 482).

Yaşar, Anadolu Mânilerini incelediği çalışmasında mânilerin ilk iki mısrasının tamamıyla doldurma veya rastgele meydana gelmiş dizeler olamdığını, fakat bir iki mısranın tamamıyla de belirli bir kural ve gelenek çerçevesinde oluşmadığını düşünmektedir. Çoğunlukla bu iki mısra esas anlamı vermek için üçüncü ve dördüncü mısralara hazırlık aşaması olarak değerlendirmiştir (Yaşar, 2018: 15).

Yolcu’nun görüşü ise şu şekildedir:

“Bize göre de mânilerde doldurma dize yoktur. Böyle bir düşünce, mâninin bütünlüğünü bozmakla kalmaz, aynı zamanda icracının hedeflediği anlamsal bütünlüğü de göz ardı etmeye yol açar. İlk iki dizenin son iki dizeyle ilgisiz olduğunu varsaydığımızda, mânilerde nazım biriminin dörtlük değil, beyit olduğu düşüncesi de ortaya çıkar. Mânilerin söylendiği bağlam ve yaratılma sebebi olan olay, doldurma dize konusu incelenirken göz ardı edilmiştir”(Yolcu, 2011: 300, 2012: 2782).

2.1.7. Mânilerde Dil ve Üslup

Mânilerin dili konusunda ilk göze çarpan özellik sade, akıcı, arı, duru ve temiz Türkçe ile söylenmesidir. Yabancı kelimelerin sayısı azdır (Demir, 2013: 25). Kendine özgü bir gelenek içinde söylenen mâniler bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla günümüze uzanır (Artun, 2011: 147). Mânilerin en önemli özelliklerinden biri az sözle çok şey anlatmasıdır (Demir, 2013: 13). Mânilerin dil ve gramer bakımındankıymeti büyüktür. Yerli deyişleri,

morfoloji özellikleri, şekil ve cümle yapısını görürüz. Yerli sözcüklerin yok olmaktan korunmasına yardım eder dili dış etkilere karşıkorur (Terzibaşı, 1970: 22).

Sade dil ile insan ile insan, insan ile tabiat, insan ile coğrafya, insan ile tarih, insan ile geçmiş, gelecek nesiller arasında gönül bağı kurmaktadır (Demir, 2013: 17). Mâniler kuşaktan kuşağa aktarılırken anlam her yörede özellikle anlam yönünden ufak tefek de olsa değişikliğe uğrayıp, yeniden üretildiği görülür (Alçın, 2014: 18).

Mânilerde nokta, virgül gibi noktalama işaretleri pek kullanılmaz. Fakat anlam bakımından birbirine benzer iki kelimenin veya iki yardımcı fiilin yan yana getirildiği görülür (Oktürk, 1998: 24).

Halk edebiyatında sade bir dil kullanımı hâkimdir. Anlatılanlar açık, sade ve anlaşılırdır. Halk kendi kullandığı dille sanatı bütünleştirmiştir. Kilis manilerinde de halkın anlayabileceği şekilde halkın içinden gelen kişiler etkili şekilde dili kullanmışlardır. Mânilerde duygular sembolik ifadeler ile anlatılır. Sevgilinin görünüşü ve özellikleri tamlama ve söz sanatları kullanılarak tasvir edilir. Kilis mânileri dil ve üslup bakımından Türkiye mâni söyleme geleneğinden ayrı düşünülemez. Anlatım kalıpları, klişeler, atasözleri, deyimler, alkışlar, kargışlar, söz sanatları ve yerel dile ait unsurlar barındırmaktadır. Tespit edilen mânilerde sade bir dil kullanımı hâkimdir. Anlatılanlar açık, sade ve anlaşılırdır. Halk kendi kullandığı dille sanatı bütünleştirmiştir. Kilis halkına ait yaşam tarzı ve dünya görüşlerinden izler de bulunmaktadır. Kilis insanının düşünce yapısını, beğenisini, dertlerini, ortak duygu ve düşüncelerini kısacası Kilis'e ait her şeyi bulabiliriz.

Kilis mânilerinde giriş kalıpları şunlardır: Ah çinçini çinçini, ak saman sarı saman, ay doğar elek gibi, bahçadan hudar geldi, bahçelerde pırpırım, çiştten çişt ettin beni, dolmayı düz koy kaynana, ey çinçini çinçini, havışa koyduk testi, hey çinçini çinçini, Karataş'tan inerler, kaynana kazan kapağı, kırmızı taksi yürüdü, oy çinçini çinçini, şu dağlar ulu dağlar, tepside kat kat kaymak..

Kilis manilerinde atasözleri ve deyimlere de yer verilmiştir. Manilerde görülen atasözleri ve deyimlerden bazıları şunlardır: Ağzım dilim kurudu, aklını başına devşir, allah vergisi, alınına yazılmak, bağlasan durmam, bağrına basmak, baş göz etmek, baş üstüne, başa kalkmak, başı ayaza çıkarmak, başı rahat olmak, başımıza neler geldi, başında bitmek,

bent beniz kalmadı, boynu bükük, dert çekme, dile düşme, dili uzun, dilini tutmak, dillere destan olmak, ele geçmez, emeği boşa gitmek, ev yıkmak, gönlü düşmek, gözleri yolda kaldı, günleri savuşturmak, hisse kapmak, iki baş bir yastıkta, insaf etmek, kahrını çekmek, kan ağlamak, kapıya kul olmak, kara bahtlı, kına yakmak, kurban olmak, naz etmek, sabrı taşmak, sözüne gelmek, talihsiz baş, yas tutmak, yollara düşmek, yolu kesilmek, yolunu bekleme, yüreği dağlamak.

Tespit edilen manilerde alkış ve kargışlara da yer verilmiştir. Bunlar; Alkışlamayı Allah ala, Allah gözden saklaya, Allah korusun, Allah nazardan saklaya, berte aka gözüne, Cennet yüzü görmesin, çenen çekile bes, damdan düşesin gelin, döşeklerde inleyim, ettiklerini bulsun, evine bomba düşe, gözlerine boz düşe, Hak nazardan saklaya, iki gözü bozara, iki gözü patlaya, kan işeyesin gelin, kara sevda çekesin, kesesine bereket, kör olasın kaynana, mevlam sabır versin, moroz gele yüzüne, muradına ermesin, ömrüne bereket, sonları gelir inşallah, teneşirlerde yatadır.

Mânilerde yöresel kelimeler görülmektedir. Bu kelimelere yerel kelimeler sözlüğünde yer verilecektir. Kilis mânileri dil açısından zengin, akıcı, söylenmesi kolay ve yerel kelimeler barındırmaktadır.

2.1.8. Mânilerde Konu

Mâniler de her türlü hayati olaylar işlenir. Hayatta olan her şey mânilerin konusu olabilir; aşk, gurbet, kıskançlık, hasret, kırgınlık, tabiat gibi konuları işleyen mânilerde ilk iki mısra bir bakıma duygu düşünce ve hayalin girişini teşkil eder. Genellikle asıl söylenmek istenen düşünceyle anlam yönünden ilgisi yokmuş gibi görünse de konuya bağlı olarak yorumlanabilir (Güleç, 2015: 79).

Mânilerin teorik açıdan yorumlanması çeşitli yaklaşımlara dayanmaktadır. Mânîyi yazan kişi o an hangi duygularla hareket ediyor diye tahmin etmek zordur. Fakat ilk yaratıcısı bilinmese de ortaya çıkan örnekten yorum yapmak ve oradaki duyguları açıklamak mümkündür (Arnaut, 2009: 255).

Mânilerde konu sınırsızdır (Demir, 2013: 16). Mânilerin başlıca konusu aşk olmakla birlikte, gurbet, özlem, kıskançlık, kırgınlık, doğa gibi türlü konularda söylenir (Batur, 1998: 111). Ayrılık, askerlik, ana babaya bağlılık gibi meselelerin izleri de görülebilir. Sayıları pek az olmakla beraber öğüt verici mânilerimiz de vardır (Başgöz, 1986: 227;

Göksu, 1996: 16). Erol, mâniler her konuda söylenebileceğini belirterek, özellikle sevda, ayrılık, hasret, evlilik, tabiat ve şehir övgüleri, dualar, beddualar, öğütlet, gelin kaynana çatışması, yiyecek-içecekler, hayvanlar ve daha pek çok konu mânilerde işlenen konulardan olduğunu söylemiştir (Erol, 2012: 352). Elçin ise şunları söylemiştir:

“Mânilerde gurbete giden eşe duyulan hasret, bu hasrete bağlı kıskançlık, verilen sözün tutulmayışı, vefasızlık, kadere isyan, ana-baba şefkatini arama ihtiyacı, güzellik-çirkinlik, ölüm, evlenme düşüncesi, nesil farkı ile hayat görüşünün değişmesine bağlanabilecek gelin-kaynana çatışması vb. gibi âdet ve ananelerimizle iç-içe, bizden ayrılmayan meseleler, davranışlar ve arayışlar karşımıza çıkar”(Elçin, 1990: 7).

Yağmurdereli’nin görüşü ise şu şekildedir:

“Mânilerin dört mısra içinde en küçük kuş civıltılarında denize kadar bütün bir tabiatı görmek mümkünse; cemiyyet hayatını, kılık kıyâfetleri, sevginin, aşkın ve yârin tasvirini, vefasızlığı, ihmâli, iyi gün dostlarını, ölümü, tek kelime ile dünyayı görmek ve tanımak mümkündür”(Yağmurdereli, 1963: 3).

Mânilerin konularına göre sınıflama denemeleri yapılmıştır. Pertev Naili Boratav, mânileri konuları bakımından on grupta toplar: Niyet mânileri, atışma mânileri, tarlada ve işte çalışırken gelip geçenlere söylenen mâniler, bekçi ve davulcu mânileri, satıcıların söyledikleri mâniler, semai kahvelerinde söylenen cinaslı mâniler, âşık- hikâyecilerin söyledikleri mâniler, mektup mânileri, düğünlerde söylenen mâniler, mâni kıtalarından oluşmuş, mâni özelliğini yitirmemiş, “basit makamlı veya konuşma üslubunda mâniler (Boratav, 2013: 196-198). Doğan Kaya ise mânileri konularına göre; niyet mânileri, saya mânileri, sevda mânileri, iş mânileri, Ramazan mânileri, milli duygularla söylenmiş mâniler, mektup mânileri, askerlik mânileri, hayvanlarla ilgili mâniler, anne için söylenen mâniler, düğün mânisi, sünnet mânisi, gelin- kaynana mânileri, öğüt mânileri, meslek mânileri, mezar taşı mânileri, fotoğraf arkası mânileri gibi başlıklar altında toplamıştır (Kaya, 2004: 51-52).

Yöresel ağızlarımızla, konularımızla sıkı sıkıya bağlıdır. Mânilerimiz çoğunlukla; ayrılık, arzu, hasret, aşk, âdet, alın yazısı, bekârlık, evlilik, çirkinlik, hicran, ihanet, iftira, kafa tutma, beddua, dedikodu, gelin güvey, haber, açık saçıklık, uçkur, kavuşma, küskünlük, kıskançlık, kaynana, kumalık, kötüleme, pişmanlık, sabır, bağlılık, sevgi, selam, hastalık, tuhafılık, zaman, mekân, doğa, ölüm, vb. temaları işler (Karaalioğlu, 1980: 273)

Türk sosyal hayatının bütün aşamaları, doğum, çocukluk, delikanlı ve genç kız olma, askere gitme, askerden gelme, kız ile erkeğin karşılaşması, gönüllerine sevda düşmesi, gizli buluşmalar, kız isteme, kına, düğün ve duvak törenlerinin bütün canlılığı ile

mânilerin konusudur. (Demir, 2013: 21). Anonim halk şiirinin en yaygın şekli olan mânilerin söylendiği yerler oldukça çeşitlidir. Çeşitli vesilelerle bir araya gelen insanlar, bulundukları ortamın konusuna göre mâniler söylerler.

2.1.9. Türkiye’de Mâni Söyleme Geleneği

Mâni söyleme, belirli kuralları olan, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenerek günümüze ulaşmış bir gelenektir. Mânilerde o yörede yaşayan insanın düşünce yapısını, beğenisini, dertlerini ortak kültürün sergilenişini görürüz (Artun, 2006: 59, 2015: 7). Mâni söyleme geleneğinin tarihi ve kültürel unsurlara katkısı bulunmaktadır.

Halk arasında mâni söylemek için, “mâni yakmak”, “mâni düzmek”, “mâni atmak gibi terimler kullanılır (Batur, 1998: 111). Mâni söyleyene de “mânici” “mâni yakıcı” veya “mâni düzücü” denilir (Güleç, 2015: 79). Mâni söyleme işi bir gelenek çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (Aça vd., 2009: 512). Türk insanının mâni söyleme geleneği, terk edilmeyen bir gelenektir. Evlerde, toplantılarda, köylerde karşılıklı mâni söyleme yarışları yapılır (Çatıkkaş, 1996: 13).

Mâni söyleme, belirli bir gelenek çerçevesinde gerçekleştirilir. Özellikle de Ramazan gecelerinde ramazan davulcuları tarafından söylenen mânilerin, mâni söyleme geleneği içerisinde önemli bir yeri vardır (Aça, 2015:246). Mâni zor olan işlerde işi kolay ve eğlenceli hâle getirmek için karşılıklı olarak ve türkü atarak söylenir.

Demir, mâni söyleme geleneğini şu şekilde anlatmıştır:

“Yaşlı ve bu konuda tecrübeli olanlar mâni söylerken gençler de çeşitli şekillerde kısmetini almaktadır. İletilecek mesajı estetik bir biçimde dile getirmek ise genellikle gençler arasında görülmektedir. Genç erkekler ve kızlar gönül meselelerini iletmek veya iletilen gönül meselelerine cevap vermek için genellikle mâni söylemek yolunu seçerler. Teknolojinin gelişmesi, göçlerin yoğunlaşması ve yaygınlaşması, bunlara bağlı olarak tarım alanlarının daralması ile imece geleneği ortadan kalkmıştır. Her nedense gönül meseleleri ve gönül meselelerinin iletilmesi de kimlik değiştirmiştir. Bunların sonucu olarak mâni söyleme geleneği de zayıflamıştır. Konu bütünlüğü olmayan, kafiyesi bozuk, hece sayısı eksik veya fazla mâniler bunun bir göstergesidir” (Demir, 2013: 2).

Mâni söyleme geleneği Anadolu’da hâlâ yaşatılmaktadır. Öyle ki ilerleyen zaman içerisinde teknolojik gelişmeler ile ilgili kelimeler ve gelişmeler dahi mânide yerini alabilmektedir (Kaya, 2007: 471). Köse, mâni söyleme geleneğinin hâlâ yaşadığını ancak giderek değiştiği veya çeşitli sebeplerle zayıfladığı, farklı konularda mânilerin ortaya çıkmasının televizyon ve bilgisayarın hayatımızda çok büyük yeri olmasından kaynaklandığını düşünülmektedir (Köse, 2008: 299).

Mâniler, duyguların söylenmesi, insanların eğlendirmesi, işi kolay kılması, kültürün aktarılmasını sağlaması yönleriyle işlevseldir (Artun, 2015: 12).Gün geçtikçe kaybolmakta olan mâni söyleme geleneği halkın belleğinden silinmeden bir kültür olarak gelecek kuşaklara aktarılmalıdır.

2.1.9.1. Türkiye’de mânilerin söylendiği ortam ve zamanlar

Çeşitli vesilelerle bir araya gelen insanlar, bulundukları ortamın konusuna göre mâniler söylerler (Kaya, 2007: 480). Mâni her türlü neşeli ve kederli olay üzerine toplanıldığında söylenir. Genellikle özel bir mâni söyleme toplantısı yapılmaz. Mânilerin söylendiği belirli bir zaman yoktur (Artun, 2015: 10).

Türk halkı arasında mâni söylemek bir gelenek haline gelmiştir. Evlerde, toplantılarda, köylerde, bir iş yaparken karşılıklı mâni söyleme yarışları yapılır. Kızlar ve kadınlar arasında mâni söyleme çok yaygındır (Batur, 1998: 111).Demir, mânilerin her şeyden önce bir iletişim aracı olduğunu ve her yerde söylenebileceğini belirtmiştir.İmecelerde, davar güderken, bayramlarda, toplu törenlerde, kına gecelerinde, düğünlerde, gelin hamamlarında, nevruz törenlerinde, halay çekerken, yağmur duasına çıkıldığında, Hıdrellez’de, seyirlik oyunlarda, asker uğurlarken, ramazanda davul çalarken, kısaca hemen her toplu törenlerde söylenir (Demir, 2013:14).

Öcal mânilerin söylendiği ortam ve zamanlar ile ilgili şunları söylemiştir:

“Mâni nereye girmez ki? Düğünlerde, derneklerde, seki ve tandır başlarında, kına gecelerinde, sayalarda, dokuma tezgâhları önünde, tarlada harmanda, ramazanlarda, bayramlarda, niyetlerde, halk hikâyelerinde, Hıdrellez sabahlarında, fıkralarda, takvim yapraklarında, şeker kağıtlarında, mektup köşelerinde, hatıra defterlerinde, fotoğraf arkalarında her yerde mâni vardır”(Öcal, 1993: 20).

“Eskiden bir kız, sevdiği delikanlıya sevdiğini belli etmek için mâni söyler ve mendil atar, delikanlı da kızı beğendiyse mendili öpüp koynuna koyarmış” (Artun, 2015: 11). Mâniler, sevmenin, sevilmenin, sevdiğini açıklamanın zor ve yasak olduğu yerlerde gençlerin haberleşme ve duygularını karşısındakine iletme aracıdır. İnsanlar sevdiklerini ve sevildiklerini mânilerle söylerler, mânilerle birbirinin niyet ve duygularını öğrenebilirler (Aslan, 2010: 113).

Yüzük oyunlarında, mangalbaşlı söyleşilerinde genellikle mâni söylenir. Bayram, düğün, panayır gibi coşkun topluluklarda, tarlada çalışmakta olan kadınlara erkekler tarafından takılmak amacıyla ya da köy hayatında çeşitli nedenlerle söylenir (Göksu, 1996: 17).

Hıdrellez eğlencelerinde tarlalarda çalışırken, derelerde çamaşır yıkanırken ve her türlü toplantılarda söylenir (Timurtaş, 2005: 48). Genç kızlar fal ve niyet amaçlı olarak Hıdrellez'de mâni söylerler. Hıdrellez ile mâni ayrılmayan iki dost gibidir. Hıdrellez gecesi bir takı veya eşyayı kap içerisine atarlar, kâğıtlara yazılmış mâniler koyulur. Sabah eşyalar sıra ile çıkarılır. Çıkan eşya kime ait ise onun falına veya niyetine testiden bir mâni çıkarıp, okunur (Demir, 2013: 14).

Ramazan ayında bekçi ve helasacılar, sokak satıcıları, niyete ve fala bakan kızlar, Semaî kahvelerinde âşıklar ve mahalli sanatçılar, Nevruza katılan insanlar, saya gezenler, imeceye, sıra gecelerine, düğünlere ve eğlencelere katılanlar vs.mâni söylemişlerdir (Kaya, 2004: 39, 2010: 478).Ramazan gecelerinde iftar sahur arası yapılan toplantılarda mâni vazgeçilmez eğlence aracı olur. Askere, gurbete yolcu etme, gelin gönderme törenlerinde de doğaçlama mâniler söylenir (Artun, 2015: 10).

İstanbul'a has eski bir gelenek de Semaî Kahvelerinde yer alan cinaslı mânilerdir. Bu kahvelerde külhanbeyleri toplanırdı. Zurna, darbuka, zilli maşa gibi saz takımı eşliğinde mâniler söylerdi (Oktürk, 1998: 33).Mâni söylenirken alkış çalınır, mendil sallanır. Darbuka, kaşık çalınır (Artun, 2006: 64, 2011: 151, 2015: 11).

Anadolu'nun bazı yörelerinde kına gecelerinde gelini ağlatmak için de mâni söylenmektedir (Demir, 2013: 15). Eski yıllarda kız istemeye gidenler, mânilerle kız isterlerdi. Kız evi de cevaplarını mânilerle bildirirdi (Kaya, 1999: 24).

Analar bebekleri için söyledikleri mânileri ninni ezgisiyle söylerler. Günümüzde geçmişe oranla az da olsa bir halk hikâyesi anlatma geleneği vardır. Halk hikâyelerinin aralarında da mâniler söylenir. Bir olay üzerine anında doğaçlama mâni söylemek de yaygındır (Artun, 2015: 15).

Mânilerin söylendiği yerlerden biri de mantuvar törenleridir. Orta Anadolu'da bayanlar arasında toplantı gecelerinde oynanan bir oyundur. Ortaya su dolu kap koyulur, toplantıya katılanlar bu suyun içerisine yüzük, bilezik vs. atarlar. Kabın başında küçük bir çocuk oturur. Oyuna mantuvar türküsüyle başlanır ve mâniler söylenir (Demir, 2013: 14).

Düğün, bayram, kandil, Ramazan ayı, Hıdrellez, saya, iş yaparken, nevruz, yağmur duası vs. söylenen mânilerin dışında, mâni söylemenin belli bir zamanı ve yeri yoktur. İnsan,

istediği her an ve her yerde mâni söyleyebilir (Artun, 2015: 12; Şimşek, 2015:77).Artun son yıllarda sünnet törenlerine çağrı davetiyelerine de mânilerin yazıldığını söylemektedir. Mâniler hediye verilen fotoğrafların arkasına da yazılır ve unutulmama dileğinde bulunulur (Artun, 2015: 12).

2.1.9.2. Türkiye’de mâni söyleyicileri

“Toplumda her yaş grubundan insan mâni söyler. Bunlar mâni söyleme sıklığına göre şu şekilde sıralanır: a) 35 yaş ve altı (genç kesim), b) 34-45 yaş arası (orta yaşlılar), c) 45 yaş ve üstü (orta yaşın üstü). Mâniler büyüklerden, yaşlılardan dinlenerek gelenek aktarımı yoluyla öğrenilir (Artun, 2015: 10).”Mâniler; mânici, mâni yakıcı, mâni düzücü, mâni atıcı adı verilen kişiler tarafından doğaçlama olarak özel bir ezgiyle söylenir (Batur, 1998: 111).

Genç kız ve erkekler tarafından yaygın bir gelenek olarak söylenir (Aslan,2010: 112). Mâni söyleme işine “mâni yakmak, mâni düzmek, mâni atmak”, mâni söyleyenlere ise “âşık, bağrıyanık, delimine, mânici, mânicibaşı, mânidar, mâni düzücü, mâni yakıcı, şair, türkücü, yanık” denilir (Kaya, 2007:469). Mâniciler masalcılara benzetilebilir. Bunlar mâni söylemekte usta kişilerdir. Belleklerinde çok mâni vardır. Yeni mâniler düzecek güçte yaratıcılardır ama bu işi bir geçim aracı yapmazlar. Meydan şairleri ve mâni düzen âşıklar dışında bütün bu mâniciler isimsizlerdir ve bunların büyük çoğunluğu kadındır (Boratav, 2013: 199).Eskiden pazarcılar ve esnaflar mallarını satmak ve beğendirmek için mâniler söylerlerdi. Mâni söylerken, söylenilen mâninin konusuna uygun olarak o anda orada bulunan bazı eşyalar kullanılır. Bunlar genellikle mendil, yazma, çiçek, bayrak vb.dir. Sevgi mânilerinde bayrak bulunur (Artun, 2006: 64, 2011: 151, 2015: 11).

“Mâni söylemeden önce dinleyicileri hazırlama aşaması olur. Toplulukta mâniciliği ile tanınan biri varsa önce onun mâni söylemesi beklenir. Genellikle yaşlıların mâni söylemesi veya “Haydi kızlar, mâni atışın” demeleri beklenir. Mâni söylenirken mânici ortaya alınır. Dinleyenler daire olarak çevresine otururlar. Evlenme törenlerinde düğün evine gelen konuklar kapıda karşılanarak “karşılama mânileri” söylenir” (Artun, 2011: 151).

Mâniler, tek kişi tarafından okunduğu gibi, iki kişi tarafından karşılıklı da söylenir. Böyle mâniler kız topluluklarında, kız ile delikanlı, baba ile oğul, ana ile evlat arasında da geçebilir (Oktürk, 1998: 28). Karşılıklı mânisöyleme geleneği eskiden çok yayginken günümüzde aile arasında sürdürülmektedir. Anadolu’da karşılıklı mâni atışmalarına “mânileşme”, “mâni atma”, “türkü atma”, “atışma”, “deyişme”, “atmaca”, “deyiş”,

“düzmece mâni”, “deyiş”, “mâni”, “atma”, “karşılıklı çatışma”, “söyleşme”, “taşlama”, “âşık mânisi” adları verilmektedir (Artun, 2015: 10).

Saz şairleri dışında, erkeklerin mâni söylediklerine pek rastlanılmaz (Albayrak, 2010:374; Torun, 1989: 24). Saz ozanları mâniciliği meslek edinmemişlerdir (Özkırımlı, 2004: 871). Ancak karşılıklı mânilerde erkekler topluluğu, bir ağızdan, karşı tarafın söylediklerini karşılarlar (Güleç, 2002: 316).Söylenen mâniye, mâniyle karşılık vermek bir gerekir. Toplulukta mâniye cevap veremeyen zor durumda kalır.

Genellikle mânileri sesi güzel olanlar ve meraklıları söyler. Düğün törenlerinde gelin kızın en yakın arkadaşları mâni söylerler. Artun,eskiden kızların sevdiği delikanlıya sevdiğini belli etmek için mâni söyleyerek mendil attığını, delikanlının da kızı beğendirse mendili öpüp koynuna koyduğunu söylemiştir (Artun, 2015: 10-11).

Kaya, mâni söyleyicileri için şunları söylemiştir:

“Mâni söylemeden önce dinleyicileri hazırlama aşaması olur. Toplulukta mâniciliğiyle tanınan biri varsa, önce onun mâni söylemesi beklenir. Genellikle yaşlıların mâni söylemesi veya “Haydi kızlar mâni atışın.” demeleri beklenir. Mâni söylenirken, mânici ortaya atılır. Dinleyenler daire olarak çevresinde otururlar. Evlenme törenlerinde düğün evine gelen konuklar kapıda karşılanarak karşılama mânileri söylenir”(Kaya, 2010: 479).

Boratav ise şu şekilde anlatmıştır:

“Mânici düzeceği mâninin ilk iki dizesinde kullanabileceği her yerde geçerli olan birtakım söz kalıplarını dağarcığında hazır tutar; sırası geldi de fırsat çıktı mı bunları kullanır. Ne kendisi, ne de dinleyiciler bu ilk iki dizeye büyük önem verirler. Ama birçok hallerde bu lüzumsuz giriş sözleri zengin bir çağrışıma, duygu anılarına hareket noktası, atlama tahtası olurlar. En güzel mâniler de ilk iki dizenin, ilk bakışta konu ile ilişkisiz gibi görünen sözleri ile son iki dizenin içeriği arasında içten bir bağlantı, nesnel, somut, maddi ile öznel, soyut ve duygulu olan arasında bir kaynaşma sağlayan mânilerdir” (Boratav, 2013: 195).

Mânici bazen mânideki göndermeyi hissettirmek için baston, gözlük, mendil, sopa vb. aksesuarlar kullanır. Mâninin konusuna uygun jest ve mimikler yapar (Artun, 2011: 151). Bazı mâniciler mânileri gözü kapalı söyler. Mâni atılan kişiyi sezdirmek için işaret edilir. Dinleyenler oyuna kaldırılır. Türkü ve mâniler eşliğinde oynanır (Kaya, 1999: 24).

Mâni söyleme geleneği 1960’lı yıllardan sonra eskiye oranla önemini kaybederek azalmaya başlamıştır ama yine de günümüzde çeşitli vesilerle yan yana gelen insanlar mâni söylerler (Artun, 2015: 9).

2.1.9.3. Türkiye’de mâni yazarları

Mânilerin mutlaka bir ilk söyleyeni vardır; fakat kısa olması ve sahibinin ismini taşırmaması nedeniye kısa zamanda anonimleşirler. Bu sebeple de birçok kaynaktan anonim halk şiiri ürünü olarak tanımlanırlar (Alçın, 2014: 22). Gelenek, bu türün bir büyük ustası, piri olduğunu kabul eder (Göksu, 1996: 9).

Mânilerin temel özelliklerinden birisi anonim olmalarıdır. Bunun yanında, şairlerin anonim mânilerden etkilenecek mâni yazdıkları görülmektedir (İyiyo1, 2013: 263). Yolcu, doktora tezinde “Mâniler, söyleyeni belli olanlar bulunmakla birlikte, genel olarak anonim ürünlerdir. Mânilerin anonimliği hususunda kesin bir yargıya varmanın yanlış olacağını düşünüyoruz. Çünkü mâni yazıcılarının da olduğu bilinmektedir” demiştir (Yolcu, 2011: 34).

Kaya, mâni yazarları ile ilgili şunları söylemiştir:

“Mâniler her ne kadar anonim halk şiiri ürünü olsalar da, âşık tarzı şiir geleneği içerisinde kimi halk şairlerinin, zaman zaman “koşma” kafiye düzeninin dışına çıkarak, her dördlüğün kendi içerisinde kafiyelendiği, mâni tipinde şiirler vücuda getirdikleri olmuştur. Mâniler her ne kadar kadınlar tarafından söylenseler de, erkekler arasında da mâni söyleyenler bulunur ki, bu işi de âşıklar yapar. Bu tarz şiirlere ait elimizde pek çok örnek vardır. 16. yüzyıl tasavvuf şairlerinden Muhiddin Abdal düşünce ve inancı, bazen mâni tipindeki şiirlerle dile getirmiştir. Âşık Hayati, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Şeyh Ahmed Suzi, Bardızlı Nihani, Posoflu Zülâli, Bayburtlu Hicranî, Yozgatlı Hüznî, Kastamonulu Yorgansız Hakkı, Samsunlu Âşık Nasuhî, Şavşatlı Deryami, Şarkışlalı Sefîl Selimî, Karşlı Âşık Hasretî, Adanalı Osman Fermanî, Âşık Ali Şahin, Sivashlı Kul Mehmet(Anulur) ve Kul Gazi mâni yazan-söyleyen bazı âşıklardır”(Kaya, 2007: 486).

Dini tasavvufî Türk halk edebiyatı şairlerinden Hayati, Muhittin Abdal, Lala Sultan, Kasımı; saz şairlerinden Narmalı Sümmâni, Posoflu Müdami, Posoflu Zülali, Ağrılı Öksüz Ozan, Azerbaycanlı Yahşî mâni örnekleri vermişlerdir. Fuad Köprülü, Orhan Seyfi Orhon ve Yusuf Ziya Ortaç da mâni gibi şiirler yazmışlardır (Alptekin ve Sakaoğlu, 2019: 634).

Günümüzde iletişim imkânları hızla artmaktadır. Köy veya şehir ortamında ortaya konulan eserler internette paylaşılmaktadır. Şiirlerine hatta dördlüklerine ya da beyitlerine sahip çıkan insanlar vardır. Yazılar, şiirler çok çabuk ve ucuza kitap haline getirilebilmektedir. Bu durum anonimleşmeyi engellenmektedir. Günümüzde bir ürünün anonim olması çok zordur (Alçın, 2012: 55-56). Mâniler içinde durum böyledir. Günümüzde yazarları bilinen mâniler vardır. Kilis mâni yazarları olarak Mehmet Yaşar Üzel, Ömer Faruk Kandemir, Şenel Özköseler, İrfan Aksoy, Uğur Elhan bilinmektedir. Bu kişiler hakkındaki bilgiler ve mânileri ilerleyen sayfalarda verilecektir.

2.1.9.4. Türkiye’de mânî dinleyicileri

Mânici ile söylenen yer ve dinleyici arasındaki uyum çok önemlidir. Dinleyicinin içinde bulunduğu ortam ve durum mâniciyi etkiler. Mânici uygun ortamda, dinleyicinin yaş grubu, kültür düzeyi, inanç yapısı vb. durumları dikkate alarak mâniler söyler.

“Mânî söylenirken dinleyiciler mâninin konusuna, söylenme nedenine göre uygun tavırlar takınırlar. Dinleyici, mânî üzüntülüysen üzüntülü, neşeliyse neşelidir. Mâniler bazen birinin üzerine söylenir. Dinleyiciler mâninin kimin için atıldığını anlamak için dikkatle mânîyi dinlerler, kulakları mânide, gözleri mânicededir. Gelin kaynana mânilerinde çok gülünür. Özel olarak bir kız veya bir delikanlı için söylenirse manalı manalı gülünür. Mânici aracılığıyla mânilerin kime söylendiği bulunmaya çalışılır. Dinleyici mânîye göre etkilenir, bazen mânîyle özdeşleşerek sevinir, üzülür. Mânî söylerken efkârlı, sessiz, duygulu olup gözyaşlarını tutamayanlara rastlanır. Mânîye meraklılar sözleri ezberlemeye çalışır”(Kaya, 2007: 472; 2010: 480).

Mânî söylenirken, havayı bozanlar, konuşanlar uyarılır (Artun, 2006: 60). Öğüt, ders çıkarılan mânilerde başla onaylanır (Kaya, 2007: 472; 2010: 480).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1.KİLİS MÂNİ SÖYLEME GELENEĞİ

Mâni söyleme geleneği Türk halk kültüründe yaygın olarak devam etmektedir. Mâniler söylendikleri bölgelerin kültürel, sosyal, siyasi yapısının izlerini taşımaları nedeniyle nesiller arasında bir köprü oluştururlar. Kısa ve kafiyeli yapıya sahip olmaları nedeniyle kolay ezberlenebilen mâniler halk arasında kolaylıkla yayılmıştır. İnsanlar çeşitli duygu, düşünce, isteklerini dile getirirken mânilere başvurmuşlardır. Mâni söyleme geleneği, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze ulaşmış ve hâlen canlı olarak yaşatılan bir gelenektir (Çakı, 2020: 21). Yüzyıllardır sözlü ortamda varlığını sürdüren mâniler hem metin hem de mâni söyleyicilerinin tutumları ile kendilerine has birtakım özelliklerle şekillenmiş ve böylece mâni söyleme geleneği ortaya çıkmıştır. İnceleme alanı olan Kilis'te mâni söyleme geleneği eskisi kadar yaygın olmamakla beraber devam etmektedir. Kaynak kişilere sorulan sorular ile eskiden duydukları mânileri ve geleneği hatırlanmaları istenmiştir. Aile büyüklerinden duydukları ve günlük hayatta karşılarına çıkan unutmadıkları mânileri paylaşmışlardır. Genç neslin çok bilmediği ama orta yaş ve yaşı biraz büyük olan insanların çok iyi mâni bildiği söylenmektedir (KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.6;KK.7;KK.8;KK.9;KK.10;KK.11;KK.12;KK.13;KK.14;KK.15;KK.16;KK.17;KK.18;KK.19;KK.20;KK.21;KK.22;KK.23;KK.24;KK.25;KK.26;KK.27;KK.28;KK.29;KK.30;KK.31;KK.32;KK.33;KK.34;KK.35;KK.36;KK.37;KK.38;KK.39;KK.40;KK.41;KK.42;KK.43;KK.44;KK.45;KK.46;KK.47;KK.48;KK.49;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.54;KK.55;KK.56;KK.57;KK.58;KK.59;KK.60;KK.61;KK.62;KK.63;KK.64;KK.65;KK.66;KK.67;KK.68;KK.69;KK.70;KK.71;KK.72;KK.73;KK.74;KK.75;KK.76;KK.77;KK.78;KK.79;KK.80;KK.81;KK.82;KK.83;KK.84;KK.85;KK.86;KK.87;KK.88;KK.89;KK.90;KK.91;KK.92;KK.93;KK.94;KK.95;KK.96;KK.97;KK.98;KK.99;KK.100;KK.101).

Kaynak kişilerle görüşmeler esnasında Kilis mânisi söylenmeleri istenmiştir. İlk olarak herhangi bilgisinin bulunmadığını söyleyen kaynak kişiler örnekler verince hatırlamaya ve mânileri doğaçlama olarak söylemeye başlamışlardır. Ortam kalabalık olduğunda bir kaynak kişinin başını getirip sonunu hatırlamadığı mâniyi diğer kaynak kişiler tamamlamaya çalışmıştır. Mâni türüne Kilis ilinde verilen isimler sorulduğunda değişik bir isminin olmadığı “mâni” ve “mâni yakmak” terimlerinin kullanıldığı söylenmiştir.

(KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.13;KK.14;KK.15;KK.18;KK.19;KK.29;KK.30;KK.31;KK.32;KM.33;KK.36;KK.37;KK.42;KK.44;KK.48;KK.54;KK.61;KK.78;KK.79;K.80;KK.88;KK.90;KK.97). Kilisli Rıfat Bilge de Anılar ve İnsanlar isimli kitabında İstanbul’da mani, Kilis’te ma’ni denildiğini söylemiştir (Bilge, 1997: 9). Fakat Ahmet Elmalı’nın “Kilis’te Anonim Halk Edebiyatı Örnekleri ve Mâniler” kitabında yer alan bir mânide “avaz” denildiği de tespit edilmiştir.

Mâniye avaz¹ derler

Güzele beyaz derler

Kime derdimi yansam

Bu dert sana az derler (Elmalı, 2012: 75)

Kilis ve mâni denilince akla ilk olarak Kilisli Muallim Rıfat Bilge gelmektedir. Mâniler kitabını Muallim Rıfat 1928’de yayınlamış. Eserde 1760 mâni örneği bulunmaktadır; fakat mânilerin tamamı Kilis mânileri değildir (Erol, 2012: 352). Kilis’te yaşarken mâni toplamaya başlamamıştır. Beğendiği mânileri ezberlemiştir. İstanbul’a gittikten sonra mânileri toplamaya başlamıştır. Kilisli Rıfat Bilge Anılar ve İnsanlar isimli kitabında ise mâniye ait genel bilgiler verir. Mâni okuyanlara hanende (mânici) denildiğini söyler. Türklerde mâni okuma geleneğinin çok eski olduğunu söyler. İki tür mani olduğunu belirtir. Bunlar düz ve ayaklı mânilerdir. Kadınların erkeklerden daha çok mâni söylediğini, Anadolu’da küçük kız çocuklarının bile mâni bildiğini söylemiştir. Kilis kadınlarının her konuda hemen mani söyleyebileceğini, anne ve babasının da çok iyi mâni bildiğini belirterek şu anılarını anlatmıştır:

“Çocukluğunda belki sekiz yaşında idim. Bir kınagecesini temaşaya gitmiştim. Gelin hanım elleri, ayakları kınalamış, gözleri sürmelenmiş, yüzü yazılmış, giyinmiş, kuşanmış bir tavus olmuş. Bir sandalye de süzülmuş oturuyordu. Derken oğlan evinden gelinciler, yani kadınlar geldiler. İçlerinden ma’ni bilenler birkaç ma’ni söyledi. Fakat bir tanesi acı ma’ni okudu. Gelin hanım ağladığı gibi başkaları da ağladılar. Meğerse kız öksüz imiş. Okunan mâni şudur:

*Kekliğim seker ağlar
Tüyünü döker ağlar
Anasız gelin olan
İçini çeker ağlar*

Kızın o halini gören kadınlar ma’ni söyleyen kadını ayıpladılar: Kadın dilin tutulsun. Buldun buldun da bu ma’niyi mi buldun? Yavrucağın gönlüne dokundun, yarasına tuz attın! Dediler. Ben de bu ma’niyi o zaman ezberledim”(Bilge, 1997: 11).

¹ Avaz: Ses, boş boş konuşma, çok konuşma (KK.2, KK.3)

Kilis'te mânî söyleme geleneği günümüzdeeskisi kadar yaygın olmamakla beraber devam etmektedir (KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.6;

KK.7;KK.8;KK.9;KK.10;KK.11;KK.13;KK.17;KK.25;KK.26;KK.27;KK.30;KK.33;K
K.36;KK.39;KK.44;KK.53;KK.54;KK.55;KK.56;KK.63;KK.64;KK.65;KK.66;KK.67;
KK.68;KK.69;KK.70;KK.71;KK.78;KK.79;KK.80;KK.83;KK.84;KK.85;KK.86;KK.87
;KK.88;KK.90;KK.91;KK.92). Kaynak kişi şu şekilde söylemiştir: “Biz Kilisliler bir
mercimekli köfteye kırk tane zılgıt çalar leğenin g...ne darbuka yapar vururuz. Bizim
memleketimiz şen şakrak bir memleket. Kilis eğlenceye çok önem verir. Eskiden elektrik
yoktu. Herkesin feneri vardı. Üzüm oldu mu eşiğiyle bağına gelir. Yanındaki komşusuyla
mâniler atarlardı (KK.82).” Mâniler daha kırsal kesimde yaşayan ve yerel özelliklere
sahip kişilerin sürdürdüğü bir gelenektir (KK.97).

Kilismânileri doğaçlama olarak söylenir
(KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.6;KK.7;KK.8;KK.9;KK.10;KK.11;KK.12;K.13;KK
.14;KK.15;KK.16;KK.17;KK.18;KK.19;KK.20;KK.21;KK.22;KK.23;KK.24;KK.25;K
K.26;KK.27;KK.28;KK.29;KK.30;KK.31;KK.32;KK.33;KK.34;KK.35;KK.36;KK.37;
KK.38;KK.39;KK.40;KK.41;KK.42;KK.43;KK.44;KK.45;KK.46;KK.47;KK.48;KK.49
;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.54;KK.55;KK.56;KK.57;KK.58;KK.59;KK.60;KK.6
1;KK.62;KK.63;KK.64;KK.65;KK.66;KK.67;KK.68;KK.69;KK.70;KK.71;KK.72;KK.
78;KK.79;KK.80;KK.81;KK.82;KK.83;KK.84;KK.85;KK.86;KK.87;KK.88;KK.89;KK
.90;KK.91;KK.92;KK.93;KK.94;KK.95;KK.96;KK.97;KK.98;KK.99;KK.100;KK.101)
. Bu mâniler kulaktan kulağa yayılmıştır. Anonim ürünlerdir. Ezgili olan mâniler de
vardır. Ezgisi olmayan düz mâniler de vardır (KK.21). Söyleyiş yerlerine göre değişik
makam ve ezgiyle söylenir. Bazı yerlerde daha içten duygulu söylenen mâniler vardır.
Eğlencelerde coşku ile söylenir. Mânileri söyleyenler mânileri önceden biliyordur veya o
andaki duyguları ile eklemeler veya çıkarmalar yaparak söylüyorlardır. Mânî söyleyicileri
içlerinden nasıl geliyorsa öyle söylemektedirler. Mânî söyleyebilen bir insan içindeki
duygularla birlikte söylüyor ki o duygu diğer insanlara geçiyor. Sevmiş ve ayrılmış ya da
kavuşamamış kişiler de mâniler yazmış, dillere dökülmüş beğenilmiş ve nesillere
aktarılmıştır. Ayrılık, gurbet üzerine yazılan mâniler de vardır. Günümüzde sosyal medya
ve iletişim araçları gelişmiştir. Eskiden mektup yazmak bile çok zordu. Mâniler
mektuplara da girmiştir (KK.25).

Masamın üstü kitap
Yoruldum düştüm bitap
Sana bir mektup yazdım
Acele olsun cevap (KM.1216)

Kilis'te önceki yıllarda mâniler kâğıtlara yazılı olarak dolaştırılırdı. Sevdığı ile birleşemeyen kişiler mâniler söylerdi (KK.6). Mâniler büyüklerden öğrenilir (KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.6;KK.7;KK.8;KK.9;KK.10;KK.11;KK.12;KK.13;KK.14;KK.15;KK.16;KK.17;KK.18;KK.19;KK.20;KK.21;KK.22;KK.23;KK.24;KK.25;KK.26;KK.27;KK.28;KK.29;KK.30;KK.31;KK.32;KK.33;KK.34;KK.35;KK.36;KK.37;KK.38;KK.39;KK.40;KK.41;KK.42;KK.43;KK.44;KK.45;KK.46;KK.47;KK.48;KK.49;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.54;KK.55;KK.56;KK.57;KK.58;KK.59;KK.60;KK.61;KK.62;KK.63;KK.64;KK.65;KK.66;KK.67;KK.68;KK.69;KK.70;KK.71;KK.72;KK.73;KK.74;KK.75;KK.76;KK.77;KK.78;KK.79;KK.80;KK.81;KK.82;KK.83;KK.84;KK.85;KK.86;KK.87;KK.88;KK.89;KK.90;KK.91;KK.92;KK.93;KK.94;KK.95;KK.96;KK.97;KK.98;KK.99;KK.100;KK.101). Günümüzde geçmiş yıllardan kalan mâniler söyleniyor. Şimdi ki cahallar² olarak adlandırılan gençlerin bir şey bilmediği belirtiliyor. Mâniler eskiden nenelerden, annelerden öğrenilirdi (KK.45). Telefon ve televizyon gibi eşyalar yoktu insanlar sohbet ederdi, böylece kültür de yayılırdı. Günümüzde insanlar sohbet etmiyor (KK.82;KK.83;KK.84). Televizyon, internet, cep telefonu, sosyal medyanın yaygınlığı; salgın hastalıklar ve yoğun göçler Kilis halkının kültürünün eskisi gibi yaşatılmasını olumsuz etkilemektedir. Yaşam biçimini hızla değişmesi mânilerin unutulmasına ve mânilerin zaman içinde yok olmasına neden olmaktadır (KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.6;KK.7;KK.8;KK.9;KK.10;KK.11;KK.12;KK.13;KK.14;KK.15;KK.16;KK.17;KK.18;KK.19;KK.20;KK.21;KK.22;KK.23;KK.24;KK.25;KK.26;KK.27;KK.28;KK.29;KK.30;KK.31;KK.32;KK.33;KK.34;KK.35;KK.36;KK.37;KK.38;KK.39;KK.40;KK.41;KK.42;KK.43;KK.44;KK.45;KK.46;KK.47;KK.48;KK.49;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.54;KK.55;KK.56;KK.57;KK.58;KK.59;KK.60;KK.61;KK.62;KK.63;KK.64;KK.65;KK.66;KK.67;KK.68;KK.69;KK.70;KK.71;KK.72;KK.73;KK.74;KK.75;KK.76;KK.77;KK.78;KK.79;KK.80;KK.81;KK.82;KK.83;KK.84;KK.85;KK.86;KK.87;KK.88;KK.89;KK.90;KK.91;KK.92;KK.93;KK.94;KK.95;KK.96;KK.97;KK.98;KK.99;KK.100;KK.101).

²Cahal: Toy delikanlı, genç

1). Yaşı ilerlemiş kaynak kişiler mâniler için“Çok bir şey kalmadı hiç aklımızda. Önceler neler bilirdik hepsini unutmuşuz. Biz gençken çok söylenirdi (KK.2;KK.40).” demişlerdir.

Mâniler geçmişten gelmektedir (KK.26). Hayatın her yerinde vardır. Eğlencenin, uğurlamanın, karşılamanın olduğu her yerde görülür (KK.91). Mânileri kadınlar daha çok söylemektedir. Zılgıt çalarak söylerler. Karşıya baskın çıkma haddini bildirmek için de söylenir (KK.31;KK.32). Gelenek olarak ezberlenmiş hazır mâniler olduğu gibi bu konuya ilgi duyan insanların kendilerinin doğaçlama olarak ürettiği mânilerde bulunmaktadır (KK.55;KK.56).

Kilis’te mânilerden önce veya sonra türküler söylenir. Erkekler Allah başacak sevindire, dost dost, ehe ehe, akbili³’ya⁴ da, yoh yoh sözleri söyler. Kadınlar zılgıt çalar (KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.6;KK.7;KK.8;KK.9;KK.10;KK.11;KK.12;KK.13;K K.14;KK.15;KK.16;KK.17;KK.18;KK.19;KK.20;KK.21;KK.22;KK.23;KK.24;KK.25; KK.26;KK.27;KK.28;KK.29;KK.30;KK.31;KK.32;KK.33;KK.34;KK.35;KK.36;KK.37 ;KK.38;KK.39;KK.40;KK.41;KK.42;KK.43;KK.44;KK.45;KK.46;KK.47;KK.48;KK.4 9;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.54;KK.55;KK.56;KK.57;KK.58;KK.59;KK.60;KK. 61;KK.62;KK.63;KK.64;KK.65;KK.66;KK.67;KK.68;KK.69;KK.70;KK.71;KK.72;KK .78;KK.79;KK.80;KK.81;KK.82;KK.83;KK.84;KK.85;KK.86;KK.87;KK.88;KK.89;K K.90;KK.91;KK.92;KK.93;KK.94;KK.95;KK.96;KK.97;KK.98).

Kilis mânilerini diğer yörelerin mânilerinden ayıran bir nokta “zılgıt mânileri” oluşlarıdır. Kilis’te zılgıt çeşitli törenlerde mânilerin arkasından çıkarılan sestir. Mâniler okunduktan sonra arkasından “dost dost eheeyyyy..” denilir ve zılgıt çalınır (Erol, 2012: 352).

Mâniye olan ilgi azalmaktadır. Kilis’te eskiden çok mâni söylenirdi ama günümüzde bunun sayısı biraz azalmıştır (KK.6). Gençler mânileri çok bilmemektedir. Yaşlıların ve eski kadınların daha çok mâni bildiği söylenmektedir Kilis’in yerlileri ise mânileri daha iyi bilmektedir (KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.6;KK.7;KK.8;KK.9;KK.10;KK.11;KK.12;KK.13;K K.14;KK.15;KK.16;KK.17;KK.18;KK.19;KK.20;KK.21;KK.22;KK.23;KK.24;KK.25;

³ Akbili: Darısı

⁴ Damat veya gelinin kardeşinin ismi söylenir.

KK.26;KK.27;KK.28;KK.29;KK.30;KK.31;KK.32;KK.33;KK.34;KK.35;KK.36;KK.37;KK.38;KK.39;KK.40;KK.41;KK.42;KK.43;KK.44;KK.45;KK.46;KK.47;KK.48;KK.49;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.54;KK.55;KK.56;KK.57;KK.58;KK.59;KK.60;KK.61;KK.62;KK.63;KK.64;KK.65;KK.66;KK.67;KK.68;KK.69;KK.70;KK.71;KK.72;KK.78;KK.79;KK.80;KK.81;KK.82;KK.83;KK.84;KK.85;KK.86;KK.87;KK.88;KK.89;KK.90;KK.91;KK.92;KK.93;KK.94;KK.95;KK.96;KK.97;KK.98;KK.99;KK.100;KK.101). Bu durum geleneğin gelecek kuşaklara fazla aktarılmadığının göstergesidir. Tespitlerimize göre Kilis mânilerini elli yaş üzeri ve daha yaşlı insanlar bilmektedir. Erkekler kadınlara nazaran daha az bilmektedir. Bunun nedeni mânilerin söylendiği ortamların genellikle kadınların bulunduğu ve aktif rol oynadığı yerler olması, Kilis kadınının eğlenceye düşkün olması olabilir.

Alptekin, “Kilis Mânilerinde Yöresel Mutfak” isimli makalesinde Kilis’te mâni söyleme geleneği için şunları söylemiştir:

“Kilis’te kadınlar özellikle bayram, asker uğurlama, kız isteme, evlilik gibi özel ve mutlu günlerde yemek yapmak için bir araya geldiklerinde dili mâni yakmaya yatkın birisi orada bulunma amaçlarını özetleyen mâni söyler. Bu açış mânisidir. Arkasından yine diğer kadınlar da bu mâniye eşlik ederek benzer mâniler söylerler. Ancak buradaki mânilerin hepsi doğaçlama olmayıp bir kısmı da bilinen bir türkü, ninni veya şirden alınan bir dördlük olabilmektedir”(Alptekin, 2021: 164).

Mâniler, yakıldığı veya söylendiği bölgenin ağız özelliklerinden en fazla etkilenen halk edebiyatı ürünlerindendir (Uysal, 2019: 1986). Kilis mânileri de genel anlamda bölgenin dil özelliklerini yansıtan bir yapı oluşturmaktadır. Yöresel kelimeler ve teknolojik- güncel kelimeler bir arada kullanılmıştır.

Her törenin niteliğine göre mâniler farklıdır. Kilis’te düğünlerde, nişanlarda, kına gecelerinde mâni yakılır (KK.55;KK.56). Günümüzde de mâniler söylenir. Zılgıtlar çalınır. Kaynak kişimiz şu şekilde anlatmıştır: “Bir toplulukta birkaç kişi bir araya geldiğinde bir bakarsın ki orada mâni söylenir. Biri başlangıç yapar oradaki diğer insanlar çok beğenir sever ve alkışlarlar. Mânilerden sonra türküler söylenir. Bir kişi söyler, öbürü ondan ilham alıp başka mâni söyler. Eğlencelerde güzel dakikalar yaşanır” (KK.25).

Kilis mânileri her ne kadar eski canlılığını korumasa da yüzyıllardan beri gelen geleneğin karakteristik özelliklerini sergilemektedir. Mâniyi yetenekli biri söyler diğer insanlarda susarak onu dinler (KK.51). Mâni söyleyen kişiler töreni yöneten kişilerdir. Görmüş geçirmiş gelenek ve görenekleri iyi bilen orta yaşlı ve yaşlı kadınlardır. Kadınlar arasında

daha yaygındır. Biri mâni söyler başka taraftan başka bir insan ona karşılık mâni söyler karşılıklı atışmalı mâniler olur (KK.55;KK.56). Mânileri yaşlı-genç, kadın-erkek ayrımı yapılmadan her yaş ve cinsiyette kişiler söylemektedir. Eskiye oranla mâni söyleme azalmıştır. Bunun nedeni teknolojik gelişmeler ve insanların birbirinden uzaklaşmasıdır. Televizyon, internet ve telefonun yaygınlaşması ile iletişim azalmış ve kültürel unsurların aktarılması zayıflamıştır. Mâni söyleyenler genellikle mânileri büyüklerinden öğrenmişlerdir.

Her konuda mâni söylenebilir. Erol da bizimle aynı görüştedir. Şu şekilde belirtmiştir:

“Özellikle sevda başta olmak üzere ayrılık, hasret, evlilik, tabiat ve şehir övgüleri, dualar, beddualar, öğütler, gelin kaynana çatışması, yiyecek- içecekler, hayvanlar ve daha pek çok konu mânilerde işlenir” (Erol, 2012: 352).

Mâni söyleyen insanlar söyleyemediği duygularını mânilerle anlatırlar. Mâniler küçük yapılarına rağmen üzerine söylenmedik herhangi bir konunun bulunmaması nedeniyle zengin bir içerik oluşturmuştur. Duygu ve düşünce aktarmanın yanında mesaj vermek, haberleşmek, eğlenmek, vakit geçirmek, törenleri yürütmek, yol göstermek gibi birçok işleve sahiptir (Kurt, 2020: 1377). Mânilerdeki amaç bir araya gelen kişileri eğlendirmek ve eğlendirirken de psikolojik olarak rahatlama yaşatmaktır (Alptekin, 2021: 164). Mânilerin hoşça vakit geçirme, eğlenme, törenlere destek verme, çocukları oynatma, düğünleri eğlenceli hale getirme, insanları güldürme, yapılan işi eğlenceli hale getirme, gelecek kuşaklara kültürün aktarılması gibi işlevleri vardır.

3.1.1.Kilis'te Mânilerin Söylendiği Ortam ve Zamanlar

Mâni hayatın her yerinde vardır. Eğlencenin, uğurlamanın, karşılamamanın olduğu her yerde görülür

(KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.6;KK.7;KK.8;KK.9;KK.10;KK.11;KK.12;KK.13;KK.14;KK.15;KK.16;KK.17;KK.18;KK.19;KK.20;KK.21;KK.22;KK.23;KK.24;KK.25;KK.26;KK.27;KK.28;KK.29;KK.30;KK.31;KK.32;KK.33;KK.34;KK.35;KK.36;KK.37;KK.38;KK.39;KK.40;KK.41;KK.42;KK.43;KK.44;KK.45;KK.46;KK.47;KK.48;KK.49;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.54;KK.55;KK.56;KK.57;KK.58;KK.59;KK.60;KK.61;KK.62;KK.63;KK.64;KK.65;KK.66;KK.67;KK.68;KK.69;KK.70;KK.71;KK.72;KK.73;KK.74;KK.75;KK.76;KK.77;KK.78;KK.79;KK.80;KK.81;KK.82;KK.83;KK.84;KK.85;KK.86;KK.87;KK.88;KK.89;KK.90;KK.91;KK.92;KK.93;KK.94;KK.95;KK.96;KK.97;KK.98;KK.99;KK.100;KK.101)

1). Erol, Kilis'te mânî söylenen ortamların ülkemizdeki mânî söyleme ortamlarıyla benzerlik gösterdiğini, düğün, nişan, kına törenlerinde, çeşitli eğlencelerde, kadın oturmalarında ve yardımlaşmalarda, Hıdırellez'de vb. farklı ortamlarda görüldüğünü söylemektedir (Erol, 2012: 352).

Tarçın ise kadınların çeyiz alınırken, nişan takılırken, gelin alırken, kınada mânîler söylendiğini, zılgıtlar çektiğini; erkeklerin “yoh yoh, Allahmübarek eylesin” dediğini belirtmiştir (Tarçın, 2020: 421).

Tespitlerimize göre çocukları oynatmak için ve severken de mânîler söylenir. Çok sevinip zıplarken çocuk mutlu olsun diye söylenmektedir (KK.59;KK.60). Kaynak kişimiz “Nenem bize söylerdi. Ona da halası söylermiş. Abim ailemizin ilk erkek torunuydu. Dedemde erkek çocuklarına çok önem verirdi. Abime çok kıymet verirlerdi. Sürekli mânîler söylerlerdi” demiştir (KK.60). Çocukları oynatmak için söylenen Kilis mânîlerine iki örnek şunları verebiliriz:

Benim oğlum çok güzel
Motersiklette gezer
Gözüne gözlük takmış
Candarmalara⁵ benzer (KM.397)

Çiştten çişt ettin beni
Her işten ettin beni
Şimdi baban gelirse
Bir seni öper bir beni (KM.523)

Evlilik törenlerinde mânîler söylenir. Kilis'te sadece düğünlerde değil kız istemeden başlayarak gelin eve gelinceye kadar her aşamada mânî söylenir. Güveyi yakınından ağzı laf yapan güzel konuşan bir hanım olayın ne olduğuna göre; yani kız isteme (KK.1;KK.2;KK.5;KK.6;KK.13;KK.14;KK.15;KK.20;KK.21;KK.25;KK.26;KK.32;K K.36;KK.37;KK.44;KK.49;KK.50;KK.51;KK.54;KK.55;KK.56;KK.60;KK.61;KK.78; KK.79;KK.80;KK.91;KK.93), teşekkür (KK.1;KK.2;KK.5;KK.6;KK.13;KK.14;KK.15;KK.20;KK.21;KK.25;KK.26;KK.32;K

⁵Candarma: Jandarma

K.36;KK.37;KK.44;KK.49;KK.50;KK.51;KK.54;KK.55;KK.56;KK.60;KK.78;KK.79;
KK.80;KK.85;KK.86;KK.87;KK.88;KK.91;KK.93), nişan
(KK.10;KK.39;KK.40;KK.45;KK.47;KK.48;KK.49;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.5
4;KK.55;KK.56;KK.60;KK.78;KK.79;KK.80;KK.85;KK.86;KK.87;KK.88;KK.91;KK.
93), çeyiz götürmesi
(KK.10;KK.21;KK.39;KK.40;KK.45;KK.47;KK.48;KK.49;KK.50;KK.51;KK.52;KK.5
3;KK.91;KK.93), kına gecesi
(KK.10;KK.14;KK.21;KK.26;KK.39;KK.40;KK.41;KK.44;KK.45;KK.47;KK.48;KK.4
9;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.81;KK.82), gelin alma
(KK.21;KK.58;KK.59;KK.60;KK.63), gelin çıkartma (KK.6;KK.31;KK.32), gelin
gezmesi(KK.20), güveyi gezdirmesi (KK.6;KK.20;KK.82;KK.91), düğün
(KK.1;KK.2;KK.5;KK.6;KK.10;KK.13;KK.14;KK.15;KK.20;KK.21;KK.25;KK.26;K
K.31;KK.32;KK.36;KK.37;KK.39;KK.40;KK.44;KK.45;KK.47;KK.48;KK.49;KK.50;
KK.51;KK.52;KK.53;KK.54;KK.55;KK.56;KK.60;KK.78;KK.79;KK.80;KK.85;KK.86
;KK.87;KK.88;KK.91;KK.93) oturtma⁶
(KK.1;KK.2;KK.5;KK.14;KK.41;KK.44;KK.91) hangisi ise ona göre darbuka çalarak
mâniler söylenir
(KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.6;KK.7;KK.8;KK.9;KK.10;KK.11;KK.12;KK.13;K
K.14;KK.15;KK.16;KK.17;KK.18;KK.19;KK.20;KK.21;KK.22;KK.23;KK.24;KK.25;
KK.26;KK.27;KK.28;KK.29;KK.30;KK.31;KK.32;KK.33;KK.34;KK.35;KK.36;KK.37
;KK.38;KK.39;KK.40;KK.41;KK.42;KK.43;KK.44;KK.45;KK.46;KK.47;KK.48;KK.4
9;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.54;KK.55;KK.56;KK.57;KK.58;KK.59;KK.60;KK.
61;KK.62;KK.63;KK.64;KK.65;KK.66;KK.67;KK.68;KK.69;KK.70;KK.71;KK.72;KK
.78;KK.79;KK.80;KK.81;KK.82;KK.83;KK.84;KK.85;KK.86;KK.87;KK.88;KK.89;K
K.90;KK.91;KK.92;KK.93;KK.94;KK.95;KK.96;KK.97;KK.98;KK.99;KK.100;KK.10
1).

Genellikle eğlence amacıyla söylenen mânilerin atışma şeklinde söylendiği de
görülmektedir. Gelini öven mâniler, kaynanayı öven mâniler söylenir (KK.55;KK.56).
Burada söylenen mânilerin çoğu yıllardır kullanılan dilden dile dolaşan mânilerdir.

⁶ Oturtma: Erkek eğlencesi.

Ayrıca mâni söyleyen kişi gelini ve damadı övmek için mâniler dizer (KK.20). Güveyiye ayrı geline ayrı mâniler söylenir (KK.2;KK.30).

Geline, damada, gelin ve damadın ailesini övmek için, gelin veya damadın annesine, gelin veya damat babasına, gelen misafirlere söylenen mâniler vardır. Bu söylenen mânilere şunları örnek olarak verebiliriz:

Geline söylenen mâni örneği:

Elinde şişe
Şişe yere düşe
Gelinimize nazar edenin
Evine bomba düşe (KM.676)

Damada söylenen mâni örneği:

Eşik başı burma taş
Gelin ağlar gözü yaş
Bizim bir oğlumuz var
Burma bıyık kalem kaş (KM.694)

Evlilik törenlerinde gelinin ailesini övmek için söylenen mâni örneği:

Kapınızı yol ettik
Gettik geldik yalvardık
Şükür Allah'a
Şerefli yerden kız aldık (KM.931)

Gelin veya damadın annesine söylenen mâni örneği:

Sinide künefe var
Halayda herifi var
Gün kaynananın günü
Hem zili hem defi var (KM.1402)

Gelin veya damat babasına söylenen mâni örneği:

İki sigara bir paket

Kayınbabanın kesesine bereket (KM.893)

Gelen misafirlere söylenen mâni örneği:

Sizin köşe

Bizim köşe

Çibik çalmayanın

Evine bomba düşe (KM.1405)

Gelin ve kaynana da birbirini kızdırmak için mâniler söyler (KK.2;KK.13;KK.14;KK.46;KK.55;KK.56;KK.60;KK.88). Örnek olarak şu mânileri verebiliriz:

Al sana hedik kaynana

Dişleri gedik kaynana

Oğlun şeker getirdi

Sensiz yidik⁷ kaynana (KM.99)

Aşağı odanın kilimi

Tut gelin dilini

Akşam oğlum gelirse

Kırar o kambur belini (KM.161)

Düğün sinemalarında mâniler söylenirdi (KK.2;KK.30). Bayrak dikiminde de mâni söylendiği olur (KK.81). Genel olarak kalıplaşmış mâniler söylenmektedir. Düğün fotoğrafçısı olan kaynak kişimiz modernleşme ile geleneksel düğünlerin kaybolduğunu belirtmektedir. “Son on yıldır ciddi değişimler yaşandığını söyleyebiliriz. Eski düğünler üç gün sürerdi. Kilis’in köylerinde bu âdetler hala devam etmektedir. Bayrak asma ile başlar, sobaşıla biter. Gelen misafirler için bir gün sobaşı denilen takı günü olur. Bizim salonlarda gördüğümüz gibi gelin ve damadın üstüne takılmaz bu takılar. Kazan sistemi vardır. Kazanın içine atılır ve atılan şey yazılır. Bir nevi borç gibidir. Daha önce takılan takı daha sonra tekrar döner. Yemekler dağıtılır. Şehir merkezinde ise bunların hiçbirisi

⁷ Yidik: Yedik

görülmüyor. Ben işim gereği çok nişan, kına ve düğünlere katılıyorum. Mânî söyleyen insana eğitimsiz, cahil insan gözüyle bakılıyor” şeklinde anlatmıştır (KK.97).

Kaynak kişilerimiz cenaze törenlerinde mânî söylenmediğini belirtmiştir (KK.21). Acılı günlerde mâniler söylenmez. Böyle günlerde ağıtlar yakılır demişlerdir (KK.44). Fakat tespit edilen mânilerde ölüm konusunun da işlendiği görülmüştür:

Sabah oldu kalkmaz mısın

Gül yüzüme bakmaz mısın

Sen Allah’tan korkmaz mısın

Uyan Ali’m uyan gonca gülüm (KM.1341)

Tespit edilen diğer ortam ve zamanlar şunlardır: Asker uğurlamaları ve karşılamaları (KK.10;KK.23;KK.24;KK.26;KK.39;KK.40;KK.44;KK.45;KK.47;KK.48;KK.49;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.55;KK.56;KK.60), sünnet törenleri (KK.1;KK.2;KK.13;KK.14;KK.55;KK.56;KK.57), kefler⁸ (KK.6), hamamlar (KK.1;KK.2;KK.4;KK.5;KK.12;KK.19;KK.21;KK.32;KK.33;KK.36;KK.42;KK.80;KK.88), bebeğin kırkı çıktığında (KK.55;KK.56), gelin çıkartırken (KK.51), eğlence yerlerinde, toplum içinde, akraba toplantılarında, düğün, oturtma, gassa biçmesi⁹ (KK.2;KK.30;KK.40), güveyi gezmeleri, vatandaşların toplantı yerlerinde, hıdrellez törenlerinde, eğlence yerlerinde toplum içerisinde otururken söylenir. Akrabalar arasında söylenir (KK.2). Ayrıca yabanda¹⁰ çalışan işçiler çalışmalarını zevkli hale getirmek için mâniler söyler (KK.18).

Mâniler uygun her ortam ve zamanda söylenebilir. Özel bir mânî söyleme ortamı yoktur. Söylenilen ortam ve söyleyicilerin ruh durumları, mânilerin içeriğini belirler. Bu bölümde tespit edilen Kilis mânilerinin söylendiği ortam ve zamanları hakkında ayrıntılı bilgi verilecek ve örneklendirmeler yapılacaktır.

⁸ Kef: Eğlence

⁹ Gassa biçmesi: Nişandan sonra olur. Erkek tarafı bir top bez getirilir. Bu bezden oğlana ve kıza çamaşır keserler. Yorganın merhabesini ederler. Yastık örtüsü veya ne yapacaklarsa ona göre keserler. Gassa biçmesine akrabalarda çağırılır. Gelen misafirler hediyeler getirir.

¹⁰Yabana gitme:Bağa, bahçeye çalışmaya gitme

3.1.1.1. Törenler

3.1.1.1.1. Sünnet törenleri

Törenler insanların bir araya gelerek etkileşime girdikleri yerlerdir. İslam dininde Peygamber'in yaptığı ya da yapılmasını öğütlediği şeylere uymaya “sünnet” denilir. Erkek çocuklarının erkeklik uzuvlarının ucundaki deriyi kesip alma işlemi, halk dilinde bu deyimle adlandırılır. Deyimin Osmanlıcada karşılığı, Arapça hitân kelimesidir (Boratav, 2013: 182). Kilis sünnet düğünlerinde mânilerin söylendiği tespit edilmiştir (KK.1;KK.2;KK.13;KK.14;KK.55;KK.56;KK.57).

Müslüman bir ülkede yaşandığı için sünnet her erkeğe yapılır. Sünnet olamayan kişiye iyi gözle bakılmaz. Yörede tek erkek çocuğu olanlar ve erkek çocuğu çok sonradan olanlar sünnet düğünü yaparlar. Sünnetin erkekliğe ilk adım olduğu söylenir. Sünnetten sonra “artık erkek oldu” denilir (Kılınç, 2021: 91). Kaynak kişimiz şu şekilde anlatmıştır:

“Ben küçükken erkek çocuğu olmayanlar, üç kızın veya dört kızın üstüne erkek çocukları olursa saçını uzatacağz diye adak ederlerdi. Yedi yaşına kadar saçını uzatırlardı. Sünnetinden bir gün önce kına gecesi ile traş ederlerdi. Orada da mâniler söylenirdi. Çocuğun eline kınalar yakılırdı. Keyf edilir. Eğlenceler olurdu” (KK.57).

Sünnet olacak çocuğun yaşı hakkında geçerli bir kural yoktur. Bu yaştan belirlenmesinde ailenin ekonomik durumu ve dünya görüşü etkilidir. Bazı insanlar çocuk kırklyken sünnet ettirmek daha iyi derler. Kırklyken kundaklı olduğu için o kundak pişirir ve daha çabuk iyileşir (Kılınç, 2021: 91). Kilis'te tek oğlu olanlar yedi yaşında sünnet ederler. Saçını uzatırlar. İnsanlar neden saçını kestirmiyorsunuz diye sorduklarında “Sünnette kestirecez anam” derler (KK.1). Sünnet olacak çocuğa erkek oldu artık denilir (KK.2).

Aile yakınlarından birisi çocuğa kirve olur. Bu kirve sünnet esnasında çocuk hareket etmesin diye çocuğun bacaklarını tutar (KK.1;KK.13;KK.14). Sünnet düğünü olsa da olmasada çocuğun kirvesi olur. Kirve sünnet masraflarından, çocuk evlenene kadar tüm yükünü çekmekle görevlidir. Sünnet olacak çocuğun amcası sayılır (Kılınç, 2021: 91-92). Kılınç'ın söyledikleri Musabeyli için geçerlidir. Kilis merkezde kirvelik âdeti yoktur. Kirve sadece çocuğu sünnet sırasında tutan insana denilmektedir (KK.6). Sünnet olacak çocuk kirvesinin kızıyla evlenemez. Onun için kirve seçerken çok dikkat etmek gerekir. İleride sünnet çocuğunun kızıyla evlenemeyeceği biri kirvelik eder (KK.1;KK.2).

Kadınlar zılgıt çalarlar. Erkekler “yoh yoh” söylerler. Sünnet törenlerinde genellikle çocuğu teselli etmek ve eğlendirmek için mâniler söylenmektedir:

Azara da buzara
Öküz girmiş pazara
Oğluma naz edenin
İki gözü bozara (KM.232)

Sünnet İslamiyetin önemli şartlarından biri olarak görülür. Sünnet olmayan kişi Müslüman sayılmaz. Bu yüzden de bu merasim özel olarak kutlanır. Küçük düğünolarak adlandırılır (Yoloğlu, 1999: 139). Kilis’te sünnet düğününden bir gün önce yemekler pişer. Sünnetler düğün gibi olur. Sünnet yaptıran aile için “Bir gelinleri eksikti anam” derler. Kınasını, düğününü, oturtmasını yaparlar. Mevlütler okunur. Kaynak kişimiz abisine ve küçük kardeşine yaptıkları sünnet düğününü şu şekilde anlatıyor: “Kadir abimin sünnetini hatırlıyorum. Geceden kına yaptık. Gündüz yemekler yaptık. Aşçılar tutmuştu babam. Hallelerde¹¹ yemekler yapıldı. Tüm mahalleye yemekler dağıttık. Mevlüt okuttuk. Bir gelini eksikti abimin. Terlik, çamaşır, yeni kıyafetler aldık. Gelinci¹² yaptık. Deli sünnetçi vardı. Kilis’te “Deli Sünnetçi” çok meşhurdu. Herkes çocuğunu ona sünnet ettirirdi. Doktor değildi. Kendisini geliştirmiş bir sünnetçiydi. Küçük kardeşimi de Şıhmahamedde¹³ sünnet ettirdik. Abim ilk çocuk olduğu için onun sünnetine daha çok özenmiştik (KK.1).”

Sünnete davet edilecekler tespit edilir ve davetiyeler gönderilir. Sünnetten bir gün önce yemekler pişirilerek hem davetlilere ikram edilir hem de komşulara, eşe dosta gönderilir. Hayrat olarak fakirlere ikram edildiği de olur. Yemeğin akşamına kadınlar kına gecesi erkekleri ise oturtma yapar (Atik, 2011: 50).

Kadınların sünnet gününden önce yaptıkları eğlenceye sünnet kınası veya sünnet düğünü derler. Türküler, şarkılar,mâniler söylerler. Zılgıtlar çalar. Göbek atarlar. Elllerine kına yakarlar (KK.1;KK.13).

¹¹ Halle: Büyük leğen

¹² Gelinci: Arabalarla şehri gezme

¹³Şıhmahamed: Şeyh Muhammed Bedevi Türbesidir. Kilis’te Muhammed ve Mehmet isimlerine Mahamed denilmektedir.

Sünnetten bir veya iki gün önce kazanlar kurulur. Yemekler pişer. Sünnet kınası yapılır. Sünnet düğününün olduğu gün çocuğun karyolası süslenir. Karyolaya simli teller, Türk bayrağı takılır. Nakışlı örtüler serilir. Çocuk sünnet olacağı gün o karyolada yatar. Gelen misafirler takısını karyolaya takar (Kılınç, 2021: 91-92).

Sünnetlerde eğlenceler de olur. Mevlütler okunur. Sünnet koltuğu hazırlanır. Koltuğun üstünü çatı gibi yaparlar. Tüller asarlar. Etrafını maşallahlarla süslerler. Üstüne iğde, çam, sarımsak koyarlar (KK.13;KK.14). Nazar değmesin diye sarımsağı fosfora basıp sandalyenin üstüne asarlar. Renk renk eşarplar da asarlar. Çocuğun elinin şeklini kağıda çizerler. Onu da fosfora batırarak çocuğun oturacağı yere asarlar (KK.1;KK.2;KK.13;KK.14).

Sünnet günü evin dış kapısı ve duvara asılan halı iğde dallarıyla süslenir. Halının önüne süslenen koltuk yerleştirilir. Koltuğa eşarp, bohça, ayna ve fosfora bastırılmış sarımsak, sarı ve beyaz varaktan yapılmış süslemeler, şap ve nazar boncuğu asılır. Koltuğa asılan eşyalar çocuğu nazardan korumak içindir. Koltuğa sünnet çocuğu oturtulur. Yanına da arkadaşları için daha az süslenmiş küçük koltuklar konulur (Atık, 2011: 50).

Ayrıca Kilis'te yeni sünnet olmuş çocuğun cinsel organına zeytinyağı sürülür. Bunun yarayı çabuk iyileştirdiği düşünülür (Gökşen ve Burkay, 2020: 217). Sünnet bittikten sonra misafirler çocuğa hediyelerini verir, altınları takar ve sünnet töreni biter.

3.1.1.1.2. Dış hediği törenleri

Çocuğun biyolojik gelişmesinin göstergelerinden birisi olan diş çıkarma, halkımızca genellikle bir törenle kutlanır. Yiyeceğin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde birinci dereceden rolü olan dişin ortaya çıkışı nedeniyle düzenlenen bu tören yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerin yanı sıra çocuğun dişinin sağlam olması isteği de yer almaktadır (Örnek, 2016: 225).

Kilis'te çocuk ilk dişini çıkardığında annesi ve babası görse bile kimseye söylemez. İlk görenin hediye alması için başka birilerinin görmesi beklenir. Görüldükten sonra kutlamak amacı ile buğdaydan bir diş hediği kaynatılır (KK.55;KK.56). Bu tören halk arasında diş hediği olarak anılmaktadır.

Hedik buğdayın suda kaynatılmasıyla yapılır. Diş hediği töreni çocuğun ilk dişinin çıkardığı zaman yapılır. Konu, komşu ve akrabalar çağırılır. Çocuğu kalbura oturturlar. Yanına bıçak, makas, kitap koyarlar. Çocuğun hangisini seçeceği merak edilir. Kitabı seçerse okuyacağı, makası seçerse berber olacağı düşünülür (KK.1;KK.2;KK.13;KK.14;KK.19). Soydinç'te kaynak kişilerimizi destekler nitelikte cümleler söylemiştir:

“Küçük çocuklar yeni diş çıkardıkları zaman kalburun içine oturtulur, etrafına kitap, makas, ayna vb. dizilir. Başına kaynatılmış bulgur döker yer. Çocuk bunlardan hangisini alırsa gelecekte onunla ilgili meslek seçer”(Soydinç, 1969: 19).

Gelen misafirler çocuğa hediye kıyafetler getirirler. Para, altın veya künye takarlar (KK.13;KK.14;KK.19).Diş hediği törenlerinde kalbur süslenir (KK.1). Gökşen ve Burkay şu şekilde anlatmıştır:

“Zeytinden gelen eğilmiş kalbur suya konur ve bekletilir. Kalbur yumuşayınca düzelir. Bu kalbur süslenerek çocukların diş hediğinde (buğday) kullanılır. Çocuk bu kalburun içinde oturtulur. Önüne aletler konur, çocuk hangi aleti seçerse o işi yapacağına inanılır. Bu inanışta çocuğun kalbura oturmasının amacı, çocuğun işinde zeytin gibi bereketli kazanç sağlamasını ümit etmektir”(Gökşen ve Burkay, 2020: 218).

Çocuk önce üst dişlerini çıkartırsa uğursuz sayılır. Böyle olursa bu çocuğu birisi damdan atar, birisi de tutar. Buna “damdan atma” derler (Soydinç, 1969: 18).

Birçok eşya kalburun içine konulur. Cuma selasında çocuğun başına buğday dökülür. Dişi sağlam biri ağzıyla dökülen buğdayları kapar. Onu kuyuya atar veya iğneye saplar kuruyana kadar eve asar. Etraftaki komşulara hedik dağıtılır. Komşular da tabağın içine demir para koyarlar. Bunun amacı çocuğun dişlerinin demir gibi sağlam olmasının istemesidir.İlk dişini çıkaran çocuğa sonra çıkan dişler kuvvetli çıksın diye demir, bakır veya altın bir hediye alınır (KK.1;KK.14).

Diş hediği törenlerinde mâniler söylenerek eğlenceye renk katılır (KK.55;KK.56).

Diş hediği yemek için

Dayı emmi demek için

Göllerinde çimmek¹⁴ için

Gelin hedik yiyelim (KM.602)

¹⁴ Çimmek: Yıkanmak, duş almak

Kilis'in yerlileri ve merkezde yaşayanlar dış hediği törenlerine değer veriyor (KK.79;KK.80). İlçelerde yaşayanlar için bu törenler ayıp karşılanmaktadır. Yavuzlu da dış hediği yapılmamaktadır. Kaynak kişi şu şekilde anlatmıştır: “Biz de dış hediği olmaz. Beni geçen gün gelinim aradı. Gelinim Kilis'in yerlisi merkezde oturuyor. Gelip sizin bahçeyi süsleyeceğim, oğluma dış hediği yapacağım, maket dişler asacağım, eğlence yapacağım dedi. Ben yok kızım bizi kınarlar izin vermiyorum dedim. Ne eğlencesi daha yeni düğün ettik el bizi kınar sen nerde ediyorsan et dedim. Gelin küstü bana. Biz hediği hiç yapmayız. Kilisliler kırk kudamaya¹⁵ kırk gün çalar oynar. Biz öyle bilmeyiz ayıp. Adama gülerler” (KK.59). Ravanda da dış hediği ayıp karşılanıyor (KK.79;KK.80).

Dış hediği törenleri için dış buğdayı hazırlanır. Buğday ve nohut haşlanır. İsteğe göre üzerine şeker eklenerek yenilir. Buğdayı gelen misafirlere yetecekten çok daha fazla haşlarlar. Bunun nedeni gelen misafirlerin evlerine giderken evdeki bireylere hedikten götürmesi ve gelemeyen konu komşuya dağıtılmasıdır.

3.1.1.1.3.Askere uğurlama- karşılama törenleri

Türk insanı askerliği kutsal sayar. Askerlik çağına gelmiş erkeğin askere yolcu edilmesi, askerlik dönüşü karşılanması bir gelenektir. Askerlik, kişinin askere gideceğinin belli olmasından, askere uğurlanmasından karşılanmasına kadar geleneği olan bir geçiş dönemidir. Bu törende adetler, inanmalar ve pratikler zinciri oluşmuştur (Artun, 2006: 211, 2018: 306). Türk kültüründe askerlik, türkülere, ağıtlara, mânilere konu olacak kadar önemli bir yere sahiptir

Kilis ilinde oğlanın askere gidileceği gece keyf¹⁶ ederler (KK.13;KK.14). Askere gidecek gence bir gün önceden kına gecesi düzenlenir. Genç vatana kurban olsun diye bu gelenek devam etmektedir. Asker gecesi yapılır. Bu geceyeaskere gidecek kişinin arkadaşları ve akrabaları çağırılır. Oynanır, sekilir (Kılınç, 2021: 93). Yemekler yapılır (KK.13;KK.14). Asker kınalarında mâni söylenir (KK.10;KK.23;KK.24;KK.26;KK.35;KK.39;KK.40;KK.44;KK.45;KK.47;KK.48;KK.49;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.55;KK.56;KK.60;KK.72).

Süpürgemi bağlarım

¹⁵ Kudama: Leblebi

¹⁶ Keyf: Eğlence

Ciğerimi dağlarım
Oğlumu asker ettim
Hem güler hem ağlarım (KM.1431)

Aman gelin hösne gelin
Her sözüme küsme gelin
Asker oldum gidiyorum
Mektubunu kesme gelin (KM.124)

Askere gidileceği gün bütün akrabalar, komşular askeri otogara götürür. Asker olacak kişi büyüklerinin ellerini öper. Büyükleri de ona harçlık verir. Bu konuyla ilgili Kılınç da benzer şeyler söylemiştir:

“Askere giden genç konvoylarla otogara uğurlamak için götürülür. Vedalaşma esnasında herkes cebine harçlığını koyar. Askerlik yaşı çocuk okumamışsa on sekiz yaşında başlamaktadır. On sekiz yaşına gelen her Türk genci askere gitmek zorundadır. Askere gitmeyen genç, toplumda “erkek olmuş sayılmaz. Anne ocağından sonra, asker ocağını da görmek zorundadır. Askere giden gencin olgunlaştığı, ailesini evini barkını çevirecek düzeye geldiği düşünülür. Askerliğini yapmayan adama kız verilmez, evlenmesi için askere gidip gelmesi beklenir” (Kılınç, 2021: 93).

Asker dönüşü teskere alıp evine gelen asker eve gelince annesi ve kızkardeşi zılgıtlar çalar. Yani bu ses vermedir. Komşular “Hayır ola derler, bu zılgıt neden geldi” diye sorarlar. Bu şekilde geldiğini çevredekilere duyururlar. Sevinçli günlerde zılgıtlar çalınır. Mâniler söylenir (KK.91).

Ağcurun beyaz curun
Ortasına taht kurun
Yârim askerden gelir¹⁷
Ayakta selam durun (KM.30)

Ayrıca kaynak kişimiz şöyle söylemiştir: “Birinin sevdiği askere gitmiş gelmemiş onun için demâni yazmıştır” (KK.25). Buradan anlıyoruz ki şehit olan askerlere de mâni yazılmakta ve söylenmektedir.

3.1.1.1.4.Evlenme törenleri

Evlenme olayının kapsadığı töre ve törenler, gelin ve damadın ailelerini birbirine karşılıklı, mal, para, eşya alışverişleriyle bağlama, hısımlık kurulunu pekiştirme amacını

¹⁷ Gelor: Geliyor

güttükleri nedeniyle eskiden beri bu töre ve törenlerin tümü düğün kelimesi ile gösterilmiştir (Boratav, 2013: 191). İnsan hayatında önemli bir dönem sayılan evlenme yöreden yöreye bazı farklılıklar gösterir. Düğün gelenekleri Kilis'te de oldukça renkli ve canlı şekilde kendini göstermektedir. Sabuncuoğlu "Kilis İlinde Geçiş Ritleri Bağlamında Evlenme" isimli yüksek lisans tezinde evlenme törenlerinin mâninin sıkça kullanıldığı yerler olduğunu belirtmiştir (Sabuncuoğlu, 2013: 23). Tarçın ise "Geçmişten Günümüze Kilis'te Evlenme Gelenekleri" isimli makalesinde Kilis halkının geçmişten başlayarak günümüze kadar yaşattıkları evlenme geleneklerini tespit etmiştir (2020: 408-441). Kilis kültüründe evlenme ile ilgili gelenekler gencin evlenme isteğini belirtmesinden başlayarak kız bakma- isteme, söz kesme, teşekkür-nişan, çeyiz-çeyiz sermesi, damat tıraşı, oturtma-damat kınası, güveyi gezdirmesi, kına, bayrak asma, gelin alma-gelin indirme, düğün, düğün sineması, sobaşı, düğün yemeği, cille mâni söyleme geleneği için önemli bir yere sahiptir.

Kız bakma- kız isteme:

Kız bakma-isteme Kilismânilerinin söylendiği ortamlardandır (KK.1;KK.2;KK.5;KK.6;KK.13;KK.14;KK.15;KK.20;KK.21;KK.25;KK.26;KK.32;K K.36;KK.37;KK.44;KK.49;KK.50;KK.51;KK.54;KK.55;KK.56;KK.60;KK.61;KK.78; KK.79;KK.80;KK.91;KK.93).

Anadolu'da geleneksel evlilik sürecinde annenin önemli bir rolü vardır. Gelin adayı kız, öncelikle erkek annesinin beğeni ve onayından geçmek zorundadır. Kız bakmaya giden anne çeşitli açılardan kızı değerlendirir, sınava tabii tutar. Bu süreci bilen kız, kendine güveniyorsa özgüvenini mâniler aracılığıyla dile getirir (Çıfci, 2018: 328). Kilis'te önceden aracılar yardımı ile gidip kapı kapı düğür gezilirdi. Kızı beğenirlerse isterlerdi. İstedikten sonra oğlanlarına gösterirlerdi. Kızla oğlan birbirini beğenirlerse anlaşmaya başlarlardı (KK.13;KK.14). Cuma günleri sabah saatlerinde habersiz çat kapı gidilir. Kıza bakılır. Ayrıca kız bakmak için hamama, Ayşecik Parkına ve Karataş Parkına gidilirdi. Anneler buradan oğullarına kız bakardı (KK.1). Tarçın, günümüzde böyle bir uygulamanın olmadığını belirtmiştir. Eski yıllarda ise kız beğenmek için Ayşecik Parkı, İslambey Parkı ve Karataş Parklarına gidildiğini söylemiştir (Tarçın, 2020: 413).

Atık ise kız aramanın çeşitli yöntemleri olduğunu belirterek şunları söylemiştir:

“Mesela sokakta hoşuna giden bir kız gören oğlan anası yanaşarak kızın yanında bir hanım varsa ona, yoksa kıza “Anam size kim gil derler? Eviniz nerede diye sorar. Şayet kimin nesi olduklarını, evlerinin adresini alabildi ise sonradan kız görülmeye gidilir. Kıza hamamda da rastlanabilir. O zaman vücudunda bir kusur olup olmadığı da incelenmiş olur. Kıza düğünlerde, kına gecelerinde rastlanabilir. Mesire yerlerinde rastlanılabilir”(Atık, 2011: 55).

Genellikle on sekiz yaşına gelmiş kız gelinlik çağına gelmiş diye düşünülür. Kız yaşından büyük gösteriyor ise de daha önceden evlerine düyürcü gelir. Kilis’te genç evlilikler olur on üç, on dört yaşında kız evlenir (KK.55) Erkeğin ise evlenmesi için askere gitmesi ve mesleğini eline alması beklenir. Askerden geldikten sonra bir sevdiği yoksa annesine evlenmek istediğini söyler. Genç söylemeye çekinirse aile bunu fark eder ve oğullarına kız aramaya başlar (KK.1;KK.2;KK.9;KK.13;KK.14). Akraba evliliği hoş karşılanmaz. Çocukların sakat olacağı düşünülür. Kaynak kişimize akraba evliliğini sorduğumuzda “Yok anam sakın öyle bir şey yapmasın kimse. Benim kızım bacımın oğluyla evli, severek evlendiler. Babamla annem yok olmaz onlar kardeş gibiler çocukları sakat olur, sakın vermeyin dediler. Kızımla yiğenim dinlemedi, evlendi. Kızıma bende çok söyledim ama olacağı varmış, evlendiler. Biz birbirimizi seviyoruz dediler. Karşılarında çok duramadık. Şimdi çocukları hasta doğdu onunla uğraşorlar” şeklinde başına gelen olayı anlatmıştır (KK.1). Fakat bazı kişilerde özellikle akraba olmasını istemektedir. Akrabayı tanıyoruz: “Deli nasıl olsa bizim delimiz” diye özellikle akrabadan kız alınmaktadır (KK.39).

Oğlan tarafından birkaç kişi kız tarafına giderler buna düğürcü¹⁸ denilir (KK.5). Oğlanın annesi, nenesi, bacısı, teyzesi, halası en güzel kıyafetlerini giyerek ve bileziklerini, setlerini takarak kız bakmaya giderler (KK.1;KK.2;KK.79;KK.88). Kız görmeye gidildiğinde, bir bahaneyle mutfığa girilir, bakılır, bir odaya namaz kılmaya gidilir (Tarçın, 2020: 415). Bakılmaya gelen kız “Hoş geldiniz” der ve gelenleri öper. Bu öpme sırasında kızın ağzının kokup kokmadığına bakılır (KK.1). Hal hatır sorulur. Kız gelen misafirlerin karşısında tüm hünerlerini göstermeye çalışır. Çok zayıf ise kıyafetinin altına birkaç tane elbise giyerek şişman durmaya çalışır. Önceden zayıf kızlar hastalıklı diye düşünülür ve gelin olarak alınmak istenmezdi. Hatta çok zayıf kızlara “Hıra¹⁹ hıra pis hıra, işi gücü pis hıra” denilerek alay edilir (KK.2).

¹⁸ Düyürcü: Dünürcü

¹⁹ Hıra: Zayıf

Görücüler kızı beğenirlerse bir şey söylemezler. Kızı öperek ayrılırlar. Kızı ve ailesini araştırırlar. Oğlan ve oğlan babası da beğenirse kızın evine tekrar gidilir. Kıza ve annesine hoş görünmek için yüzlerini öperler. Geline “Biz seni çok sevoruk” derler. Kadınların ikinci kez gelmesi ile kızın annesi durumu anlar. Kızın babası on gün içinde erkek tarafını araştırır. On gün sonra oğlan tarafının kadınları tekrar kız evine gider. Eğer beğenmemişlerse kız anası “Siz çok eyyi, hanedansınız ama babası kızımın yaşı küçük dor” kızı verecekler ise “Allah kader etmişse nedek, elimizden ne gelir?” der (Keçik, 1993: 7-8).

Kıza görücü gidenler arada soğukluk olmasın diye orada su içmezler (Soydınç, 1969: 19). Kız tarafı düşünmek için zaman ister. Oğlan tarafı kendisini tanıtır. Daha sonra kız tarafı oğlan tarafını gizlice araştırır. Eğer beğenilirse haber gönderilir. Uygun bir zamanda oğlan tarafı çağırılır. Oğlan tarafı aile büyükleriyle kızı istemeye gider. Kilis’te kaçma ya da kaçırılma olmaz. Kız istemeye kadınlı ve erkekli karışık akşam gidilir. Kahve ve çay sunumundan sonra asıl ziyaret nedenine gelinir. Kaynak kişimiz istenmesini şu şekilde anlatmıştır: “Benim kocam akrabaydı. Geldiler, Allah’ın emri Peygamber’in kavli ile istediler. Babam dedeme sordu. Dedem izin verince kalktık herkesin elini tek tek öptük. Kahveler içildi. Baklava yenildi. Çikolata gelmişti onu ben gelen misafirlere dağıttım” (KK.5).

Kız görmeye gittikten sonra beğenilirse daha sonra istemeye gidilirdi. Kızı istemeye aile büyükleri giderdi. Eğer kızın babasının yaşı küçükse kendisinden büyük olankızın amcasına söz düşerdi. Damadın büyükleri biraz oturduktan sonra, niyetini belli etmek için “Niye geldik, niye gittik niye sormuyorsunuz” der. Karşı taraf da “Hoş geldiniz sefa geldiniz” diye karşılık verir. Karşılıklı bu muhabbet devam eder. Üçüncü sormada kız evi “Niye geldiniz” derdi. Allah’ın emri peygamberin kavli ile kızınızı oğlumuza istemeye geldik diyerek niyet söylenirdi. Kız evi “Allah yazmışsa ne diyek” diyerek cevap verirdi. Eğer kız verilmişse, verildikten sonra iki ailenin büyükleri ayağa kalkıp sakallaşır²⁰. Sakallaşma büyükten küçüğe devam eder. Sakallaşma bittikten sonra bir Fatiha okunur (Kılınç, 2021: 55).

Kılıçkırıan ise şöyle anlatmıştır:

²⁰ Sakallaşma: Anlaşma, tebrik etme.

“Allah’ın emri peygamberin kavli ile kızınızı, oğlumuz alıp evlât yapmayı isteriz” Kız istemenin gelenek sözleri budur. Ancak daha önce havayı anlamak için oğlan tarafından gelen kadınlar kıza söz atarlar. “Maşallah, ne de güzel kız. Tam oğlumuz göre oğlumuz da güzel anam. Sırma bıyık kalem kaş”. Yaşı ilerlemiş erkekler de “Sizle gardaşlık olmaya geldikk. Bahçenizdeki gülü koparmaya geldik” gibi sözlerle nabız yoklar. Bundan sonra da gelenek cümlesi söylenir. Kızın babası ya da amcası bu cümleyi dinler. Bir süre odada kimse konuşmaz. Sonra kız tarafının söz sahibi kişisi “Tâktir-i ilahi bozulmaz. Allah yazmışsa ne diyelim” der. Bundan sonra da düşünmek için izin ister. Düşünme izni en az üç gün en çok onbeş gündür. Bu süre dolunca da kız evinden oğlan evine bir ulak çıkarılır. Buna müjdeci de derler. Oğlan evi olumlu haberi alınca gelen ulaka bahşiş verir”(Kılıçkiran, 1973: 69-70).

Kız bakma ve isteme esnasında söylenen mâni örnekleri şunlardır:

Kalktık dünürücü geldik

Sizleri adam bildik

Bu kıızı vermezseniz

Sizi defterden sildik (KM.922)

Yokuştan düze geldik

Biz böyün²¹ size geldik

Size gelmedik anam

Evdeki kıza geldik (KM.1587)

Oğlumuz aslan kimi²²

Kızımız ceylan kimi

Bunları baş göz edek

Paşayla sultan kimi (KM.1283)

Kız istemesine önceden çiçek gitmezdi. İstemeye çikolata alıp giderlerdi. Büyükler istemeye giderdi. Daha önceki yıllarda ise kız oğlanı oğlanda kıızı görmeden yüzükler takılırdı. Kaynak kişimiz şöyle söylemiştir “Anneme uzaktan Mahamed ammimi göstermişler, babama yüzük takmışlar. Annemle babam birbirini tanımadan yüzük evlenmişler. Babam annemi uzaktan bir kere görmüş. Annem nikâhı kıyılırken görmüş görmüş” (KK.1). Günümüzde ise insanların kültür ve yaşayış tarzları değişmiştir. Kadınlar da okuma oranı artmıştır. Eskisi gibi fikirleri sorulmadan evlendirilmiyorlar, haklarını savunuyorlardır. Ailelerde kız çocuklarının arkasında duruyor. Eşler genellikle severek, birbirini tanıyarak evleniyor. Kız ile oğlan tanışıyor, anlaşıyor. Daha sonra aileleri tanıştırıyor. Anneler ve babalar çocuklara saygı duyuyor. Onların isteklerine göre

²¹ Böyün: Bugün

²² Kimi: Gibi

davranıyor. Ailer tanışacağı zaman gösterişli çiçek ve çikolatalar alınarak kız ailesiyle tanışılıyor ve isteme oluyor (KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.13;KK.14).

Söz kesme:

Söz kesimi kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Dönürcülük yoluyla anlaşılan ailelerin daha geniş bir çağrılı huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine söz kesimi ya da söz kesme denilmektedir (Örnek, 2016: 265). Kız isteme sürecinde görücüler gidip hediye ve kalın anlaşmaları yaptıktan sonra söz kesme aşamasına gelir. Söz kesimi Türkler arasında çok değerli bir antlaşmadır (Çifci, 2018: 329). Bu âdet tüm yörelerde görülmektedir. Kimi yörelerde kız isteme, söz kesme âdeti birlikte yerine getirilirken kimi yörelerde ayrı zamanlarda gerçekleşir (Artun, 2018: 202).

Damat anası tarafından kızın hareketleri incelenir, kız hamama götürülür, eğer beğenilirse istenir. Olumlu cevap alınmasıyla birlikte oğlan tarafı kız tarafına giderek söz kesimi yaparlar. Söz kesiminde kız tarafından bir iki erkek bulunur. Kıza verilecek eşyalar, hediyeler, ağırlıklar ve takılar konuşulur. Olumlu sonuca varılınca kızın babası da, “Verdim gitti” der. Nişan merasimi kararlaştırılır (Doğramacıoğlu, 2011: 5).

Evlenmeye karar veren adayların iki aile arasında birbirine söz vermesi söz kesimidir. Zamanla bazı değişimlere uğrasa da söz kesimi, günümüzde de uygulanan, evlilik öncesi ritüelleri arasındadır. Kilis’te söz gününde düğünün diğer aşamaları konuşulur. Kalın kesilir. Kalın kesmeye anlaşma diyebiliriz. Ne alıp ne vereceklerinin konuşulmasıdır (KK.1). Damat veya damatın ailesi tarafından kız tarafına verilen başlık parasına kalın denilmektedir (KK.13;KK.14). Kalın, söz kesmeden sonra erkek veya ailesi tarafından kız tarafına verilen para, mal, armağan vs. için kullanılan bir kelimedir.

Kalın kelimesine ilk defa Suci kitabesinde rastlanmaktadır. Bir Çin kaynağında ise 5- 6. yy. Uygurlarının kalın malını nasıl ödedikleri ve bu münasebetle yaptıkları merasim tasvir edilmiştir. Bu belgeye göre kalın malını kızın ailesi alır. Kökeni 1500 yıl önceye dayanan kalın âdeti, tarih boyunca yaşamlarını sürdüren bütün Türk topluluklarında varlığını sürdürmüştür (Turan, 1992: 13).

Kılınç da bizim tespitlerimizle aynı doğrultuda şeyler söylemiştir:

“Yörede kızın masraflarının karşılanması için kız evinin biçtiği paraya “kalın” denir. Bu durumun sözle anlaşılmasına ise “kalın kesme denilir”. Kalın kesileceği sırada kız evine lafı geçen bir büyük de yanlarında bulunurdu. Kızın babasının veya amcasının keseceği kalın miktarının düşürülmesi için onları yıkacak biri olan bu büyük, orta yolu bulan kişidir. Kalın kesilirken kız evi kalın miktarını söyler. Pazarlığa gelen sözü geçenler, “o kadar yol geldik bizim hatırımız ne olacak derler”, oğlanın babası sesini çıkarmaz. Ancak kızın babası pazarlığa gelen diğer büyükleri kıramayacağı için kalın miktarını düşürürdü” (Kılınç, 2021: 58-59).

Takılan altınlar gelinle beraber geleceği için oğlan evinin gücü yetiyorsa pek sesini çıkarmaz. Fakat kalında pazarlık biraz daha sıkı olur. Kalın ödenirken tılsım olsun diyeerkek tarafı kalından az bir kısmını keserek öder (Atık, 2011: 56). Eskiden görülen bu kalın kesme günümüzde uygulanmamaktadır (KK.1;KK.2;KK.13;KK.14).

Kilis’te çeyiz hakkı, süt hakkı, babalık hakkı gibi adlarla da anılankalın geleneği babanın kızı için istediği paradır. Bu parayla aileler kızının çeyizini tamamladıkları gibi oğlan evine gönderiler kalaat adı verilen hediyeler için de kullanırlar (Sabuncuoğlu, 2013: 43). Kalın kesme genellikle cuma günü yapılır. Kalın da altın veya para istenirdi. Altın kestik, para kestik denilirdi. O zamanın parasıyla “On milyon, yirmi milyon istoruk” derlerdi. “Sen evi düzücüsün biz de düğünü yaparık” denilirdi. Bu anlaşmaların hepsi kalın kesmedir. Altın çok istenirdi (KK.1).

Erol ise kalın kesmeyi şu şekilde anlatmıştır:

“Kalın kesme için kız verildikten sonra kararlaştırılan bir günde erkenden oğlanın anası, nenesi, teyzesi, halası vs. kız tarafına giderler. Hoş beşten sonra “Ne istsunuz anam kızınıza” diye sorarlar. Kız tarafı da istediklerini, “Bir top hasa (patiska kumaş), elbise, manto, altın kemer, set, bir Trabzon, üç burma, teşekkür yüzüğü gerisi sizin şanınıza- şerefimize kalmış” şeklinde sıralar. Oğlan tarafı kız anasına “Peki siz ne yapıcınız” diye sorar. Kız tarafı “Çeyizini yapıcık” der. Bunun üzerine oğlan tarafı oğlanın babasına danışmak üzere oradan ayrılır. Öğleden sonra tekrar gelirler ve “ Tamam biz teşekkürümüzü yapıcık, filan gün kızınıza elbise alalım” derler”(Erol, 2012: 369).

Tarçın ve Sabuncuoğlu’da Erol’un anlattıklarına benzer şeyler söylemişlerdir.Geçmişte kalın yayginken günümüzde geçerliliğini yitirmiştir(Sabuncuoğlu, 2013: 43; Tarçın, 2020: 417).

Kızın istendiği gece söz kesilir. Söz kesimi sırasında ortamı daha sıcak hale getirmek için mâniler söylenir:

Oy çinçini çinçini

Öpem ağzının içini

Hoş geldin sefa geldin

Fatma’nın güvercini (KM.1290)

Teşekkür- nişan:

Sözden sonra çok uzatılmadan nişan tarihi belirlenir ve nişan hazırlıklarına başlanır. Kız evi tamam dedikten sonra erkek tarafı pazartesi günü konuşmaya gelir. Konuşarak çarşıya gitmek için gün kararlaştırılır ve teşekkür için hazırlıklar başlanır (Sabuncuoğlu, 2013: 43). Teşekkür için geline kıyafetler, altın ve makyaj malzemeleri alınır (KK.1;KK.13). Teşekkür günü gelini kuaföre de götürürler (KK.2). Evliliklerinin aydınlık olmasını sağlamak için oğlan evi akşam kız tarafına giderken ayna götürür (Sabuncuoğlu, 2013: 44). Teşekküre tatlılar ve üzerlik götürülür. Bunların yanındakız evine şerbet ikram edilir (Kılıçkiran, 1973: 70).

Kız istendikten bir hafta on gün sonra danışık²³ gidilirdi. Eskiden söz yüzüğü yoktu. Danışık gidildiğinde “Nişan mı istiyorsun” diye sorulurdu. Nişan istiyorsa nişana karar verilir, yoksa da yüzüğü o gidildiğinde takarlardı. Danışık gidilmeye “şirincelik” de denilirdi. “Şirincelik” tatlı yemeye verilen isimdir. Söz kesildiği gün nişan günü orada belirlenir (Kılınç, 2021: 57).

Şirinceliğe teşekkür de denilir. Teşekkür için gün kararlaştırılır. Damadın yakınları tatlılar, meyveler gönderirler. Gelen tatlılar ertesi gün komşulara dağıtılır. Bu tatlı olayı haber vermedir. Burada mâniler söylenir (KK.91). Günümüzde teşekkür evde söz takma şeklinde olmaktadır. Ortamı neşelendirmek ve sıcak hale getirmek için kadınlar burada mâniler söyler. Erkeklerde “yoh yoh” çağırır.

Tepside kaymak

Yaladık parmak parmak

Herkese nasip olur mu

Böyle güzel gelin almak (KM.1509)

İki aile arasında soğukluk olacağına inanıldığı için erkek tarafı teşekkür olana kadar kız evinden hiç su içmez, teşekkür olup bittikten sonra, oğlan annesi “Verin bir tas, suyunuzu içek”der (Sabuncuoğlu, 2013: 42). Teşekkürde yüzük takılır. Tatlı yenilir. Teşekkürden sonra nişan olur (KK.13;KK.14). Kılıçkiran teşekkürde gidildiği akşam kalın konusunun açıldığını söylemektedir. Bir çıkın içinde yedi kat muşambaya sarılmış olan kalın kız

²³Danışık: Danışma, tanışma

evine sunulur. Daha sonra da nişan hazırlıkları başlar (Kılıçkiran, 1973: 70). Kalın kesildikten sonra nişan yaparlar. Nişanda yüzükler ve duruma göre set veya bilezik takılır. Geline hediyeler getirilir (KK.13;KK.14).

Teşekkürle nişanın farkı büyüklük farkıdır. Oynanırsa ve büyük eğlence yapılırsa nişandır. Sadece aile arasında yüzük takılırsa bu teşekkürdür. Nişan daha kalabalık olur. Teşekkürde sadece aile büyükleri olur. Teşekküre damat katılmaz (KK.1).

Kızı yeni nişanlayan kaynak kişimiz ise aşamaları şu şekilde anlatmıştır:

“Kızım birini sevmiş, konuşuyorlarmış. Bana söyledi. Her şey usulüne göre olacak dedim. Oğlanın annesi, teyzesi, anneannesi, babaannesi bizim eve geldiler, tanıştık. Niyetlerini söylediler. Bende babasına sormam gerektiğini söyledim. Oğlanın babasıyla dedesi de kocamın dükkânına tanışmaya gitmişler. Kızım istiyor diye bizde kabul ettik. Bir hafta sonra ben ve bacılarım oğlanın evine danışık gittik. Onların evini yaşam tarzını gördük. Orada oğlanın nenesi ne zaman müsait olduğumuzu sordu. Bende iki gün sonrayı söyledim. İki gün sonra akşam ezanından sonra çiçek, çikolata ile kadın- erkek karışık olarak geldiler, kızımı istediler. Kahveler içtik. Baklava yedik. Nişanı nasıl yapacağımıza karar verdik. Kilis'te nişanı erkek tarafı yapar, biz hiçbir şeye karışmayız sadece oğlana kıyafetlerini alırsak dedik. Nişandan önce çarşıya çıkılır, alışveriş yapılır. Bu alışverişte alınanlar evliliğin tılsımı gibidir. Kaliteli ve güzel şeyler almaya çalıştık. Bizim evimiz küçük olduğu için salon tuttuk. Salonu erkek tarafı tuttu. Takılarla, tatlıları da erkek tarafı aldı. Nişana gelecek misafirleri çağırdık. Nişanda oynandı, yüzükler takıldı. Biz kız tarafıyız diye çok oynamadık. Aman kız tarafı hiç çok oynar mı? Ayıp karşılar herkes, dedikodu olur”(KK.19).

Nişanlılık süresi iki tarafın anlaşmasına bağlıdır, kesin bir kuralı yoktur. Süre uzatılabilir veya kısaltılabilir. Sürenin değişmesi iki tarafın hazırlanması ve ekonomik etmenlerden dolayıdır (Örnek, 2016: 268). Önceden yüzük takılırdı. Üç ay ya da altı ay beklenirdi (KK.36). Genellikle nişan süresi çok uzun olmaz.

Kilis'te nişan, söz kesildikten sonra fazla uzatılmadan yapılır. Nişanlı kalıncaksa davullu, zurnalı, eğlenceli büyük nişan yapılır. Nişanlı kalınmayacaksa küçük nişan olur. Aileler kendi arasında eğlenir. Kız evine nişanın olacağı gün sabahtan davar gönderilirdi. Davar kestikten sonra yemekler yapılır ve tatlılar yenilirdi (Kılınç, 2021: 58-59).

Nişan yılın her mevsiminde yapılır. Kızın oturduğu ev büyükse nişan kız evinde yapılır. Büyük değilse aileler bütçelerine göre uygun bir ortam bulunur. Nişan masraflarını erkek tarafı karşılar. Önceden düğün salonları yoktu. Evin havuşlarında olurdu (KK.1;KK.25). Nişan günü kız kuaföre götürülür akşam nişan töreni yapılır. Nişan yüzüğünü ailenin en yaşlı üyesi takar ve kurdele kesilir. Kesilen kurdele “derdeşik olsun”²⁴ dilekleriyle bekâr

²⁴ Derdeşik olsun: Bizdeki iyi durumun aynısı sizde de olsun, darısı başınıza anlamındadır (Sabuncuoğlu, 2013: 45).

olan yakınlarına dağıtılır. Kurdele ne kadar kısa kesilirse verilen bekâr gencin o kadar kısa sürede evleneceğine inanılır (Sabuncuoğlu, 2013: 45). Daha çabuk evlenmek isteyen gençler bu kurdeleleri yutarlar (KK.1;KK.2;KK.3;KK.5).

Katılım sağlanan bir nişan törenikızın evi geniş olduğu için evde gerçekleşmiştir. Eve sabah erkenden nişan organizasyon şirketi gelerek etrafı süslemiş, gelin ve damadın oturacağı masayı kurmuştur. Kızın annesi ve teyzesi gelecek kişilere ikram etmek için sarma, içli köfte, pasta, kurabiye gibi yiyecekleri hazırlamışlardır. Bu hazırlıklar hem telaşlı hem de eğlenceli bir şekilde gerçekleşmiştir. Kız ablası ve yakın arkadaşlarıyla kuaföre gitmiştir. Kuaförden gelini damat almıştır ve damat dış çekime gitmişlerdir. Erkek tarafı gelmeden damat kızı evine bırakmıştır. Kızın anne ve baba tarafından yakın akrabaları erkek tarafı gelmeden evde hazır bulunmuşlardır. Erkek tarafı akşam ezanından sonra gelmiştir. Geldiklerinde ev sahipleri kapıyı açmıştır. Salgın hastalıklar nedeni ile insanlar sarılıp tokalaşmamıştır fakat normal zamanda kız gelen kişilerin elini öper, misafirler öyle içeri girerdi. Kadınlar organizasyon şirketinin kurduğu, gelin ve damadın bulunduğu oda içerisinde otururken erkekler diğer odada oturmuştur. Sohbetler edilmiştir. Kız masadan kalkıp kahve pişirmiş tüm misafirlere ikram etmiştir. Damada isteme sırasında tuzlu kahve yaptığı için o gün tuzlu kahve yapmamıştır. Kahveleri dağıtmasına evdeki diğer genç kızlarda yardım etmiştir. Ayrıca profesyonel fotoğrafçı her dakika fotoğraf çekerek o anları ölümsüzleştirmiştir. Damadın babası kız tarafından izin isteyerek ayağa kalmış ve damadın dedesine yüzükleri vermiştir. Nişan tepsisini kızın yakın arkadaşlarından veya akrabalarından bekâr birisinin tutması gerekir. Gelin, tepsiyi bizim tutmamızı istemiştir. Nişan tepsisini tutan kişinin altı ay içerisinde kısmet bularak altı ay içerisinde evleneceğine inanılmaktadır. Damadın dedesi konuşma yapmıştır, dualar etmiştir. Tepsie doğru yönelince makas olmadığı fark edilmiştir. Bahşiş alınınca makas ortaya çıkmıştır ve yüzüklere takılı olan kırmızı kurdele kesilmiştir. Damat tarafının akrabalarından erkekler “Allah mübarek eylesin, dost dost ehe ehe” demiştir. Kadınlar ise zılgıt çalmış ve şu mâniyi söylemiştir:

Koruklar üzüm oldu

Büşra bizim oldu

Kız tarafı sadece alkışlamıştır. Kaynana geline kalın bir bilezik takmıştır. Gelin eltisi de hem geline hem damada yarım altın takmıştır. Gelin ve damat anne, baba, dede ve

nenelerinin ellerini öpmüştür. Kız, sırası ile oğlanın dedesinin, kayınbabasının, kaynanasının, kendi annesinin, abisinin elini öpmüştür. Oğlan da ilk önce kızın akrabalarının elini öpmüştür. Herkes birbirini tebrik ederek hayırlı olmasını dilemiştir. Damat tarafının tepsilerle getirdiği baklavalara ve kızın annesinin hazırladığı yiyecekler servis edilmiştir. İçecek olarak kola verilmiştir. Kadınlar bilgisayardan şarkı açarak oynamıştır. Saat onbir gibi erkek tarafı kız tarafından kalkmak için müsaade istemiştir. Erkek tarafı gittikten sonra kız bekâr arkadaşlarına yüzüğünün üstünde kalan kurdeleden keserek vermiştir. Çok küçük parçalar halinde kesmiştir. Bunun nedeni bekâr arkadaşlarının da hemen evlenmesi içindir. Kurdele ne kadar büyük olursa evleneceği sürenin o kadar uzun olacağı düşünülür. Kurdelenin yutulmasının ise sürenin daha da kısalmasına neden olacağı söylenmiştir. Kızın yakın akrabaları da misafirler gidince biraz sohbet ederek günü değerlendirmişlerdir. Kızın annesi gelen altı tepsi baklavayı gelen misafirler kalkarken tabaklara koyarak evlerine yollamıştır. Kalan baklavaları ise ertesi sabah komşulara dağıtmıştır.

Kaynak kişimiz nişanı şu şekilde anlatmıştır:

“Nişanlılık anlaşma dönemidir. Annemle kaynanam anlaştıktan sonra düğünümüz oldu. Kocam beni düğünde gördü. Söz kesimi ve teşekkürden sonra nişan yapılır. Nişan ailelerin gelir seviyesine göre farklılıklar göstermektedir. Kilis’te altına çok önem verilir. Geline her fırsatta set, kolye, küpe, bilezik takıldığı gibi nişanda da mutlaka geline bir şey takılır. Ben evin tek kızım diye bana çok altın taktılar. Uzun bir süre herkes benim takılarımı konuştu”(KK.51).

Zenginler Kör Elif’i, Kız İhsan’ı nişanlara çağırırdı (KK.1;KK.13;KK.19). Bu kişiler gelip türkü, mâni söyler ve insanları eğlendirirdi. Kız tarafından büyük birisi gelin ve damada yüzükleri takar, tatlı yenilir. Nişan bittikten sonra damat tarafı özel günlerde geline hediyeler yollar. Düğün hazırlıklarına yavaş yavaş başlanılır (KK.1;KK.32;KK.36).

Kaynak kişimiz kendisinin nişan törenini şöyle anlatmıştır:

“Sabah erkenden ablamla kuaföre gittik. Sonra eşim ve akrabaları bizi aldı. Fotoğraf çektmeye gittik. Eve geldiğimde ben bir sandalyeye oturdum. Çocuklar önüme dizilmişti. Tatlı yenildi. Takılar takıldı. Nişan ya düğün olur ya da teşekkür. Teşekkürde oturulup tatlı yenilir. Akrabalar tanışır. Kızla oğlan birbirine tatlı yedirir. Benim nişanım teşekkür oldu büyük nişan yapmadık. İki ay sonra düğünüm oldu”(KK.5).

Nişandan sonra gassa²⁵ biçmesi olur. Bunun için erkek tarafı bir top bez getirir. Bu bezden oğlana ve kıza kilot keserler. Yorganın merhabesini ederler. Yastık örtüsü veya ne yapacaklarsa ona göre keserler. Gassa biçmesine akrabalarda çağırılır. Gelen misafirler hediyeler getirir (KK.1;KK.2;KK.5;KK.13;KK.14;KK.39;KK.50;KK.88). Kaynak kişimiz kendisine gassa biçmesi yapıldığını söylemiştir ve şöyle anlatmıştır “Benim gassa biçmem oldu. Sela vakti gassa biçtiler. Kaynanam bir top gasa getirdi. Bir tane bana bir tanede kocama don biçtiler. Artanına da çarşaf, merhabe, örtü biçtiler” (KK.1).

Atık, gassa biçmesini “hassa biçmesi” olarak anlatmıştır.

“Kararlaştırılan bir cuma günü kız evine hassa biçmeğe gidilir. Hassayla beraber elbiselik veya bir yorgan yüzü beraber götürülür. Cuma selası okunmaya başladığında bir yastık yüzü veya benzer bir şey kesilir. Kumaşın üzerine tatlılık olsun diye şeker, bereket olsun diye bozuk para serpilir. Yemekleri kız evi hazırlar, tatlıları erkek tarafı getirir ve öğle yemeği hep beraber orada yenir. O gün kendi aralarında eğlence de yapılır”(Atık, 2011: 58).

Günümüzde gassa biçme görülmemektedir. Gassa biçmesi sırasında gelini övecek mâniler söylenmekteydi:

Bahçada olur gazel

Gelinimiz ne güzel

Arkadaşlar toplansın

Söylesin türkü gazel (KM.266)

Nişanla düğün arası kısa tutulmaya çalışılır. Nişandan sonra her özel günde erkek tarafı kıza kıyafet ve hediyeler alır. Yakın bir akrabanın düğününe gelinlerini tek yollamazlar mutlaka damat ve ailesi de katılır. Eğer onlar gelmezse gelinlerini önemsemediğini düşünürler. Ramazan ayında, yılbaşında, kandillerde, bayramlarda hediye olarak kız evine ziyarette bulunulur. Kurban bayramlarında damat koyunu süsleyerek geline getirilir, hediye eder. Gelinin bayramlık kıyafetlerini erkek tarafı alır ve Kilisliler altını çok sevdiği için bugünlere özel altın da alınır (KK.1;KK.2;KK.5;KK.13;KK.14;KK.19;KK.37;KK.42;KK.61). Nişan ve düğün arasında bu şekilde çok masraf oluyor diye süre kısa tutulur.

Çeyiz- çeyiz sermesi:

²⁵ Gassa: Asıl şekli hassedir. Kilis’te halk ağzında “gassa” denilmektedir. Diğer adı “patiska”dır (Tarçın, 2020: 418).

Çeyiz, Arapça “Cihaz”dan gelmektedir. Gelin için hazırlanan sandık eşyası, kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Kız çocukları ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanır (Artun, 2018: 209). Tarçın, Kilis’te çeyiz hazırlığının kız beşikteyken başladığını söylemiştir. Anneler yavaş yavaş hazırlık yapar. Düğün zamanı gelince de eksikler tamamlanır (Tarçın, 2020: 418).

Çeyiz, evlenen kızın yeni eve yaptığı katkı olarak değerlendirilebilir. El emeği göz nuru danteller, nakışlar, yorganlar, el işleri birçok eşya çeyizde bulunur. Kilis’te kız çocuğu olanlar kızları daha küçükken çeyiz hazırlığı yapmaya başlar. Anneanneler, babaanneler “Belki torunum evleneceği zamanı göremem, benden bir hatıra kalsın” düşüncesiyle dolak, yastık yüzü, yatak takımı gibi eşyaları işlerler ve kızın çeyizine saklaması için annesine verir. Kız evlenmeye yakın biriktirilen çeyizler sandığa koyulur. Eksikler düğüne kadar yavaş yavaş tamamlanır (KK.1;KK.2;KK.13;KK.14;KK.19). Kız evinin bir odası kızın çeyizleriyle dolar.

Çeyiz getirme işlemi oğlan evinin önünde yapılan oturtma ile başlar ve kız evinden alınan çeyizin eve getirilmesiyle biter (Sabuncuoğlu, 2013: 51). Düğün haftası gelince kız evine gidilir ve çeyiz alınır. Atlarla davul zurnayla gidilir. Erkekler yoh, yoh çağırır kadınlar zılgıt çalar. Eşyalar alınırken keyf edilir. Darısı kızın gardaşına diye akbili²⁶ çağrılır. Maşallah maşallah çekilir. Çeyiz alınır ve yine keyfle dönülür (Kılıçkırın, 1973: 63). Kilis’te çeyiz götürülürken davullar çalar, mâniler söylenilir (KK.1;KK.2;KK.5;KK.19;KK.10;KK.13;KK.14;KK.21;KK.39;KK.40;KK.45;KK.47;K.48;KK.49;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.91;KK.93).

Sizin yağlık

Bizim yağlık

Kız anasının

Ellerine sağlık (KM.1408)

Evlilik çağına gelmiş bir kızın çeyizi genelde hazırdır. Yine de olan eksikler tamamlanır, yarım olan işler bitirilir. Sandıkta durarak rengi değişmiş çeyizler yıkanır ve ütülenir (Sabuncuoğlu, 2013: 46). Eşyalar çeyiz sandığına yerleştirilir ve kırmızı kurdele bağlanır. Çeyizler evin bir odasına konulur. Damat tarafı bu odadan çeyizi alırlar. Damat tarafı

²⁶ Akbili: Darısı başına anlamına gelmektedir.

Çeyiz gününü önceden duyurur. Genellikle hafta sonları tercih edilir. eyizleri taşımaya yardım edecek kişiler çağırır. Kız evinde damat tarafından getirilen davul eşliğinde oynanılır. Mâniler söylenir. eyizi kızın babası teslim eder. Çeyiz teslimi sırasında çeyiz sandığının üzerine biri oturulur ve para ister. Oturan kişiye para verilir (KK.10;KK.21;KK.39;KK.53). Tarçın, bu parayı veren kişinin damadın yakınlarından birisi olduğunu söylemiştir. Ayrıca eyiz alınırken “Al yağlık yeşil yağlık, Kaynananın eline sağlık” denildiğini belirtmiştir (Tarçın, 2020: 420).

Keçik eyiz getirmeye tohunkavut denildiğini söyleyerek şu şekilde anlatmıştır.

“eyiz getirmeye tohunkavut denilir. Kapının önüne dört beş beygir ve katır getirilir. Hayvanların boynunda sen çıkartan çıngıraklar olur. Çeyiz getirmeye darbuka ile oğlan tarafı sarhoş bir şekilde gider. “Ala ala, dost dost, eheey, Allah mübarek eylesin, Allah başacak sevindire, yoooh yoooh” derler. Kız babası eşyaları kendi eliyle verir. Oğlan evi kız babasına “Bereket versin” diyerek dualar ederler. Türküler, mâniler syerler. Mahalleleri gezerek oğlan evine çeyizi getirirler”(Keçik, 1993: 10-11).

“eyiz alınırken ilk olarak parlak olmaları iinayna, iek gibi yeşerip çoğalmalarını sağlamak iiniek ve hayırlı olması Kur’an-ı Kerim verilir. Kur’an-ı Kerimin verilme nedeni düğünün içindir”(Sabuncuoğlu, 2013: 51).

eyizle beraber kız annesi mutlu olsun diye bir veya iki saksı canlı iek gönderilir. Çeyiz almaya gelen damadın arkadaşlarından biri bu çiçeği veya eyizden bir parçayı kaçırmaya çalışır. Aldığı şeyi daha sonra bahşiş karşılığında iade eder (Atik, 2011: 59).

Günümüzde eyiz getirme eskiye oranla biraz değişmiştir. Eskiden at ile alınan çeyizler şimdi araba veya kamyon ile alınmaktadır. Oğlan tarafı akrabalarına çeyizin gideceği günü önceden haber vermektedir. Çeyiz günü bir büyük arabayla kız evinin önüne gidilir. Kız evinin kapısında davullar çalınarak göbek atılır. Eşyalar arabaya yüklenene kadar davul sesleri devam eder. Eşyalar yüklenince erkek tarafı eşyaları alıp gelin ve damadın oturacağı eve götürür (KK.1;KK.2;KK.5;KK.6;KK.7;KK.13;KK.14).

“Eskiden eyiz bohçaları, sandıklar ve büyük siniler ellerle ya da baş üstlerinde eğlenerek, mâniler söylenerek, zılgıtlar çalınarak kalabalık halinde taşınırdı. Ertesi gün çeyizin serileceği evde telaş olurdu. Büyük kazanlarda bastırma, taze fasülye, bamya, kabak bastırması, eşkili yahni, kuru fasülye, lahmacundan biri yapılırdı ve buna çeyiz yemeği denirdi”(Kale, 2016: 39).

Çeyiz sermesi, oğlan evine çeyizin ve eşyaların uygun bir odada serilmesidir. Çeyiz duvarlara çakılır ve asılır(Helvacıkara, 2012: 76; Keçik, 1993: 12). Kız evinden alındığı ertesi gün çeyiz serilir. Oğlan ve kız tarafı orada keyf eder. İkindide iş biter yemek yenilir. Oğlan evinden kız evine kınalı nakış gider. Hamur yoğrulur, nakış iek şeklinde dökülür

(Kılıçkiran, 1973: 63). Çeyiz serme zor bir iş olduğu için bundan anlayacak olgun kadınlar çağırılır. Kadınlar çeyiz sererken mâniler söylenir ve eğlenceler yapılır (KK.88).

Sandığını biz açtık

Çeyizini de saçtık

Şükür olsun Allah'a

Şerefli yerden kız aldık (KM.1363)

Çeyiz oğlan evine götürülür. Kız tarafı gelmeden çeyizler açılmaz. Kız tarafı ve erkek tarafı gelin ve damadın oturacakları eve gider(KK.5;KK.13;KK.14). Önceden evlenen kişi baba evine evlenirdi. Dışarıdan ev tutmazlardı. Kaynana, kayınbaba, görümceler, kayınbiraderler hep beraber yaşarlardı (KK.91).

Gelin ve damadın birbirine şirin görünmesini ve ikisinin de tatlı dilli olmasını sağlamak için çeyiz serme günü yatak açılırken çarşafın altına misafir şekeri serpilir (Sabuncuoğlu, 2013: 52). Kılınç, gelinin çeyizinin sergilenmesine, çeyiz dolandırma, asbap²⁷ dolandırma denildiğini söylemiştir (Kılınç, 2021: 65). Kilis'in köylerinde çeyiz serme günümüzde Kilis merkezi ile aynı gelenekle yapılmaktadır. Geçmişte Oylum köyünde çeyiz kız evinin havuşuna serilir, on gün sergilenir, düğünden sonra gelinle damadın oturacağı eve kızın akrabaları tarafından serilirdi (Sabuncuoğlu, 2013: 52).

Düğünden bir hafta önce kadınlar tarafından çeyiz serilmesi yapılır. Kilis'te kız tarafı eşyaları yerleştirirken erkek tarafı keyf eder. Mâniler söyler, göbekler atarlar. Erkek tarafı güzel bir yemek yaptırır (KK.5;KK.13;KK.14). Oğlan tarafından çeyize davet edilenler elleri boş gelmemek için pirinç veya toz şeker hediye olarak getirir (Atik, 2011: 59).

Gelinle güveyi üç gün evden çıkmasınlar diye buzdolabını doldururlardı fakat artık günümüzde gelinle damat üç gün evde kalmamaktadır (KK.1;KK.2;KK.14). Eskiden üç gün sonra el öpmeye gidilirdi (KK.14).

Kaynak kişimiz yakın zaman da oğlunu evlendirmiştir ve çeyizini sermesini şu şekilde anlatmıştır:

"Birgün önceden çeyizi alıp oturacakları yere getirdikk. Ertesi gün için dünürümle anlaştıkk. Tüm kadınlar toplandıkk. Bizim taraftan; ben, bacım, anam, görümlerim, eltilerim gittikk. Biz gittiğimizde gelinim ve akrabaları eşyaları yerlerine yerleştirmeye başlamıştı. Bizde eksiklerinin olup olmadığını sordukkk. Biraz

²⁷ Asbap: Elbise

darbukayla göbek attıkk.Mâniler söyledikk. Öğlen fırında börek yaptırdım. Hep beraber onları yedik. Yemeği yedikten sonra biz kalktık, gelinim tarafı bütün eşyaları yerleştirmiş. Biz ertesi gün gidip kontrol ettik”(KK.5).

Hem eve hem geline nazar değmesin diye gelin evi düzüldükten sonra gelin eve gelene kadar nazar boncuğu ve zeytin dallarıyla süslenir, gelin eve girene kadar kapıda asılı durur. Bu uygulamanın eve uğur getirdiğine de inanılır (Gökşen ve Burkay, 2020: 218).

Oturtma:

Kilis’in köylerinde çeyiz gündüz alınır. Kilis’in yerlileri ise akşam oturtma yapar. İçkili, yemekli eğlence düzenlerler (Tarçın, 2020: 419). Oturtma, damadın onuruna yapılan bir eğlencedir. Bekârlığa veda gibi de düşünülebilir. İçkili eğlenmedir. Damadın arkadaşları tarafından düzenlenir. Eski yıllarda Kız İhsan, Kız Fevzi, Kız Kemal oturtmalara gelirdi. Töreni yönetirlerdi. Reportuvarları çok genişti (KK.55;KK.56). Erkek oturtmalarında özellikle Kız İhsan mâni söylerdi (KK.86). Kız İhsan’ın söylediği mâniler etraftaki insanları güldüren ve eğlendiren tarzdaki kaynana-gelin mânileridir.

Al sana hedik²⁸ kaynana
Dışleri gedik²⁹ kaynana
Oğlun çerez getirdi
Sensiz yedik kaynana (KM.98)

Kaynana kazan kapağı
Oğlu da şeker topağı
Görümceci sorarsan
Yedi mahallenin köpeği (KM.1034)

Oturtma, çeyize herkesi toplamak için yapıldı. Gelinin çeyizinin geleceği gün herkesi çağırırlar. Yenilir, içilir, eğlenceler olur. Kimi koyun kestirir kimi yemek yaptırdı. Bazen tek eğlence olurdu. Erkek kınası gibi düşünebiliriz (KK.13;KK.14). Akşama gider çeyizi alır ve gelirler. Kaynak kişi küçükken gördüğü oturtmayı şu şekilde aktarmaktadır: “Selim ammim oğluna oturtma yapmıştı. İkindinden başlayarak akşama kadar oynadılar. Mâniler söylediler içkiler içtiler. Köçekler gelmişti. Erkeklerle etek giydirmişlerdi. Ben

²⁸ Hedik: Haşlanmış buğday

²⁹ Gedik: Bir zemin üzerindeki açılan boşluk, aralık

onu hiç unutmam. Akrabalardan herkes gelmişti. Akşamda toparlanıp yoh yoh çalarak çeyizi almaya gitmişlerdi” (KK.13).

Oturtma, oğlan evinde olur. Kız tarafından kimse olmaz. Oğlan evinin akrabaları ve yakın arkadaşları katılır. Erkekler bahçede kadınlar ise içerde oturur. İkinci vaktinden akşam çeyiz almaya gidene kadar eğlence olur. Yemekler yapılır. Kız İhsan gelir. Müzikler çalınır. Eğlence devam ederken kız evine gidilir. Kızın evinin önündede göbekler atılır. Mâniler ve türküler söylenir. Zılgıtlar çalınır. Çeyizi alıp oğlan evine getirirler (KK.2;KK.5;KK.30).

Kaynak kişimiz kayınbabasının düzenlediği oturtmayı şu şekilde anlatmıştır:

“Kayınbabam, oturtma için kurban kesmiş. Arkadaşlarının hepsini toplamış. İçki masası kurmuştu. Köçek bile tutmuştu. O köçek mâniler, türküler söyledi. Herkes orda içti eğlendi. İkinci vakti içki masasından kalkıp kamyonla bizim eve geldiler benim çeyizlerimi aldılar. Çeyiz alınırken köçek bizim havıştada oynadı. Eşyaları kamyona doldurdular. Eşyalarım erkek evine gitti. Ertesi gün çeyiz sermem oldu. Yemekler pişti. Genelde fasülyeyle pilav pişerdi. Dünden kestikleri kurbanın etiyle yemekler yapmışlardı. Benimkinde çiğköfte de yapmışlardı” (KK.1).

Oturtma havuşlu evlerde olurdu. Yapan kişi durumuna göre yemek yapardı. Kurbanlar kesilir onun etinden kebaplar yapılırdı. Davet edilen kişiler gelirken yanlarında kuruyemiş, rakı, şarap getirirdi. El boş gelinmezdi, ayıp karşılanırdı. Grup halinde arkadaşlar yan yana otururdu. Ev sahibi meze ve kabap yapardı. Masalar donatılırdı. Bir yandan içkiler içilir bir yandan da eğlenilirdi (KK.91). Düğün sahibi bir teneke rakıyı damda çörtene dökerek aşağı akıttırdı. Çörtene rakı akıtmak büyük bir şerefti. Herkes “Lan, abovv! Falan filan adam düğün yaptı, çörtene arakı akıttı.” derdi (Keçik, 1993: 11). Kadınların bazıları da damlara çıkarak oradan erkekleri gözetlerdi. Kim oynuyor, kim içiyor, kim eğleniyor diye merak ederlerdi. Oturtma, günümüzde görülmemektedir (KK.91).

Kına gecesi:

Arapça “hına” sözü dilimize kına olarak geçmiştir. Türk halk kültüründe kına üç şey için yakılır: Kesilecek kurbanı, askere giden delikanlıya, gelin olacak kıza. Kına temizliğin, saflığın, iyi niyetin simgesi olduğu için geline kına yakma coşku ile kutlanır. Bu kutlama gününe kına gecesi denir (Yardımcı, 2012: 129).

Düğünden önceki gece organize edilen etkinliğe “kına gecesi” denir.Kadınlar bir araya gelir ve eğlenir. Gelin olacak kadının ellerine kına yakılır.Duygusal şarkılar ve mâniler söylenir:

Şu görünen ekin mi ola

Ekin değil bıçakmış

Kızın anadan ayrılışı

Yalan değil gerçekmiş (KM.1467)

Çok önceleri kına hemen çeyiz serme akşamı yapılırdı. Kınaya defçi kadınlar getirilir ve onlarla eğlenilirdi. Bu kınalar ya kız evinde ya da kız evinin yakın bir akrabasının bahçesinde yapılırdı. Çok daha önceleri ise kız kınası yapmak ayıp karşılanmış, “Çok şükür koca bulabildik.” anlamına geldiği düşünülmüştür. Geçmişte yapılan kınalarda kız tarafında yapılana erkek tarafı, erkek tarafından yapılana ise kız tarafı katılmazdı (Sabuncuoğlu, 2013: 55). Kılıçkiran da damadın kınasını delikanlıların, gelinin kınasını da genç kızların yaktığını söylemiştir (Kılıçkiran, 1973: 73).Fakat günümüzde düğünden bir gün önce gelin ve damadın kınaları yan yana aynı yerde yakılmaktadır (KK.13;KK.14).

Kılıçkiran eski kınaları şu şekilde anlatmıştır:

“Gelin evinde biraz oynandıktan sonra hemen bir matem kurulur. Biraz sonra da ağıt ve figanlar başlar. Önce geline banyo yaptırılır. Banyo yapılırken gelinin sevdiği genç ve yetişkin kızlar etrafında bir halka olurlar. Bu kızlardan biri üzerine su döker, başka biri de sabun sürerek yıkamaya başlar. Kızların yanında bulunan ihtiyar bir kadın “Darısı sizlere.... Bahtınız açık olsun... Ağ bağıtlı olug..” diye dua eder. Kınanın yakılması için gelinin kardeşine, amcasına, annesine, küçük kardeşlerine kadar yol yordamın tamam olup olmadığı sorulur izin istenir. Yoksa kına yakılmaz. Kına yakılırken genellikle sandalyeye oturtulur ve yönü kibleye çevrilir. Kına yakacak kız önce başından üç kere geçirir ve tütsüler. “Tu, tu, tu” diye nazarı alır” (Kılıçkiran, 1973: 75).

Eskiden Kiliskınaları ve düğünleri kadın- erkek ayrı olarak yapılırdı. Kınalar evin havışında olurdu. Kadınlar bir evde toplanarak yaparlardı (KK.6). Kına gecelerinde yaşlılar doğaçlama mâniler söylerdi, şimdi kaset konuluyor veya orkestra çağırılıyor (KK.57).Kına da gelin çeşit çeşit elbiseler giyer. Kınaya da Kör Elif, Kız İhsan gelirdi. Kadınlar arasında dürbeki³⁰ çalınarak oynanırdı. Eskiden kesinlikle kadın kınasına erkek girmezdi. Kaynak kişimiz kendi kınasını şöyle anlatmıştır:

³⁰ Dürbeki: Darbuka

“Benim kınam havışta olmuştu. Nişan elbisemi giydim. Sonra daha önce aldığım güzel kıyafetlerimden üç-dört tane değişik değişik giydim. Komşular geldi. Oynadık.Mâniler söyledik. Zılgıtlar çalındı. Çerez dağıtıldı. Çerezi teyzem dağıttı. Şimdiki gibi paketlerde değildi. Bardak bardak herkesin eline döktü. Şeker dağıtıldı. Elime kına yaktılar. Hem çok ağladım hem de çok eğlendim”(KK.1).

Kilis’te kına genel ifadeyle kadın eğlencesidir. “Akşama kınamıza buyurun” denildiğinde ille geline kına yakılacağı anlamına gelmez. Eğlencemize buyurun demek gibidir (KK.55;KK.56). Kilis’te kınalar kadın erkek karışık şekilde yapılmazdı. Kadınlar ayrı erkekler ayrı kına yapardı. Günümüzde karışık yapılmaktadır.

Çiçek şeklinde bükülmüş nakış içine kına ezilir. Kınada kız gelinlik giymez. Baksa bir kıyafet giyer. Kızın yüzü örtülür. Kız ağlamaya başlar (Kılıçkiran, 1973: 71). Gelinin yakınlarından izin istenerek yüzü kibleye gelecek şekilde bir sandalyeye oturtulur. Kına tepsisi gelinin başından üç kere geçirilir. Böylece gelin gelecek gözlerden korunmuş olunur. Gelini teselli mahiyetinde:

Evlerinde kara taş

Gelin ağlar gözü yaş

Güveyiyi sorarsan

Sırma bıyık kalem kaş (KK.727)

Mâniler okunur. Yatsı namazından sonra kınalar dağıtılır. Bu türden kına geceleri özellikle köylerde canlı olarak yaşatılmaktadır. Kilis merkezde artık pek çok kız kınası düğün salonlarında yapılmaktadır (Erol, 2012: 372).

Kına yakacak kişi özenle seçilmektedir. Çünkü kınayı yakacak kişinin kaderinin geline geçeceği düşünülür. Erkek tarafından evli, eşiyle anlaşabilen, erkek çocukları çok olan kişilere kına yaktırılmaya dikkat edilir. Bazende damadın annesi kınayı yakar. Gelinin avcuna altın koyar (KK.4;KK.5;KK.32). Dul erkeklere ve dul kadınlara yaktırılmaz. Kına erkeğin yalnız sağ eline gelinin elleri ile birlikte ayaklarına da yakılır (Kılıçkiran, 1973: 73).

Kız kınası ayrı yapılmazsa düğün içinde yakılır. Düğün salonunda erkek salon görevlilerinin önüne perde çekilir. Erkeklerin hepsi dışarı çıkar. Böylece erkek olamadığı için kapalı kadınlar açılır ve rahat oynayabilirler. Açık kişiler üzerini giysin, erkekler gelecek diye bir çağrı yapılırca erkekler salona çağrılır. Bu tür kınayı genelde Kilis’in yerlileri yapar. Kınayı oğlan evi alır ve sağdıçlar yakar. Kayınvalide gelinin avcuna

bilezik ya da yüzük verir. Genelde yüzük verilir, buna kına yüzüğü denir (Tarçın, 2020: 420).

Günümüzde kız kınaları düğün salonunda yapılmaktadır. Bu kınalara erkekler girebilmektedir. Orkestralar da şarkılar çalmaktadır. Eskiden çeşit çeşit kıyafet giyen gelinler şimdi kırmızı elbise ya da bindallı giyer. Gelinin etrafında dönerler ve ağlatmaya çalışırlar. Gelin avcunu açmıyor denilince kaynana geline elini açsın diye bir altın hediye eder (KK.13;KK.14;KK.15). Gelini övecek mâniler söylenir.

Ay doğar elek gibi

Gün doğar melek gibi

Biz bir gelin aldık

Dondurma bebek gibi (KM.197)

Kına gecesinde damada kayınvalide tarafından hazırlanan şurup verilir. Kaynana hazırlanan şuruba parmağını batırırsa damadı ile muhabbetinin iyi olacağına inanılır (Tokuz, 2012: 307).

Kına sadece geline yakılmaz damada da yakılır. Anadolu’da evlenen erkeğe damat ya da güveyi denir. Damada yakılan kınaya güveyi kınası denilir (Yardımcı, 2012: 132). Kız kınası kadar yaygın olmamakla beraber, güveye de kına yakılmaktadır.

Kılıçkiran, erkek kınalarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Kına yakılacak yere güveyi götürülürken mânilerle götürülür. Kına yakılmazdan önce güveyiyi önce evliler yanlarında tutarlar. Ergenlerin güveyiyi alarak kınasını yakabilmeleri için evliliklerin isteklerini yerine getirmeleri, arzularını öğrenip yapmaları gerekir. Örneğin evliler her gençten ayrı ayrı türkü ya da oyun isteyebilirler. Bu onların arzularına bağlıdır. Bunları hiç istemezler de bir kurbanda isteyebilirler. Bunlardan başka horoz gibi ötmelerini, köpek gibi havlamalarını, eşek gibi anırmalarını da isteyebilirler. Bunlara itiraz edilmez hemen yapılır. Yapılmazsa kınayı evlilerin yakacağı ilan edilir. Bu ise ergenler için çok ayıptır. Evlilerin gönlü yapıldıktan sonra kınayı yapacak gençler seçilir. Bu gençler güveyiyi alarak kınayı yakarlar. Yine bu sırada da koşmalar, mâniler söylenir”(Kılıçkiran, 1973: 75).

Kınayı yakarken kınayı yakacak kişi özenle seçilir. Geline de damada da kötülüğü dokunmayacak kişiler yakar. Kınadan sonra çerez dağıtılır. Kına damadın sağ kuş parmağına gelinin ise eline yakılır. Hazırlanan kınalar gelen misafirlere dağıtılır. Misafirlerde evlerine gidince mutlaka ellerini kınalar. Düğüne çoğu kişi eli kınalı bir şekilde katılır (KK.1).

Güveyi tıraşı:

Güveyi tıraşı,davul- zurna çalınarak ve mâniler söylenerek yapılır. Tıraş bittikten sonra güveyi ata bindirilerek mânilerle köyün ortasındaki meydanlığa götürülür. Güveyinin kıyafetlerini kız kardeşi yoksa anası bir tepsi üzerinde birlikte götürür. Eğer güveyinin anası da yoksa kendisine en yakın akrabadan bir kadın taşır (Kılıçkiran, 1973: 71).

Damat tıraşı düğünden bir ya da iki gün önce olur. Keyf yapılır. Damat tıraş olur (KK.13;KK.14). Eskiden damadı meydan yerinde giydirelerdi. Uzun bir don bir de gömlek giyerdi. Gelir meydanda tıraş olurdu. İki tane sağdııcı olurdu. “Ehe ehe hele yoh yoh” çağırılır. Mâniler söylenir (KK.55;KK.56)

Mangala koyduk ateşi

Gelin kör güveyi şaşı

Vurun be uşaklar vurun

Bu da Ahmed’in traşı (KM.1198)

Güveyinin kınası kutlu olsun denilir. Amcasını, dayısını, dedesini çağırılar güveyi elini vermiyor derler. Vermeme nedeni akrabalarından harçlık yani para istemesidir. Götürüp güveyiye akrabaları para takar (KK.82;KK.83;KK.84).

Atik ise güveyi tıraşının düğün evine yakın bir komşuda yapıldığını söylemiştir. Tıraşa davet eden kişi cebinde badem şekeri ve sigara bulundurur, gelenlere ikram eder. Zifaf gecesinden önceki gün öğleden sonra damadın arkadaşları toplanır ve berber damadı tıraş eder. Damadın tıraşı bittikten sonra misafirlerdende tıraş olmak isteyenler tıraş olur. Misafirlerin tıraş parasını da damat öder. Önceleri güveyi tıraş edilirken eğlence yapılmazdı, güveğinin arkadaşları kendi aralarında eğlenirlerdi. Sonraları çalgıcılar, köçekler, zenneler gelmeye başlamış ve oturtma şekline dönüşmüştür (Atik, 2011: 61).

Tarçın, eskiden damadı düğün ortasında berberin gelip tıraş ettiğini, oynandığını ve berberlere bahşiş verildiğini şimdi ise gelin ve damadın kuaförde hazırlandığını söylemiştir (Tarçın, 2020: 438). Bizim tespitlerimiz de aynı yöndedir. Günümüzde damat tıraşı olmamaktadır. Gelin ve damat özel kuaförlerde hazırlanmaktadır.

Bayrak asma:

Bayrak asma, düğünün başladığına işarettir. Bayrak indiğinde son gün olan gerdek tamamlanmış olur (Artun, 2018: 208). Bayrak asma o evde düğün olduğunu

göstermektedir (KK.54). Bayrak asılırken insanlar eğlenceler yapar ve mâniler söyler (KK.54;KK.55;KK.56).

Tepside kaymak

Yaladık parmak parmak

Her yiğide nasip olmaz

Sevdiği kızı almak (KM.1508)

Helvacıkara Kilis'te bayrak asmayı şu şekilde anlatmıştır:

“Kilis'in köylerinde düğün başlamadan önce, köyün genç ve yetişkin kızları, odun getirmeye çağrılır. Tüm kızlar odun getireceği ipi alarak; düğün evine, oradan da toplam oduna çıkarlar. Gelirken sıraya dizilip topladıkları odunlarla köye birlikte girerler. Hangi kızın “şeleği” daha büyükse, onun üzerine “bayrak” dikilir. Odun “şelekleri”, oyunlar oynanarak, ezgi söylenerek eve getirilir. Bu sırada düğün evinin işareti de, damına dikili olan “bayraktır”. Oduna giden genç kızlara düğün sahibi o gün, iyi bir ziyafet verir”(Helvacıkara, 2012: 76).

Bayrak eskiden bir hafta veya on beş gün önce oğlan evinde gerdek olacak odanın damına dikilirdi. Bu bayrak özel yapıldı (Keçik, 1993: 34). Nazar varsa çıksın diye bir değneğin başına büyük soğan takarlar (Tarçın, 2020: 425). Zeytin dalları bağlanır. Bezlerle, balonlarla ve Türk bayrağı ile süslenir. Gelin gerdekten çıktıktan sonra bayrak indirilir (Kılınç, 2021: 64).

Düğün evinin damına damadın yakın arkadaşları eğlenceler yaparak bayrak dikerler. Bu düğünün başladığını gösterir. Bayrak düğünden sonraki haftaya kadar evin damında kalır. Bayrak asma günümüzde Kilis'in köylerinde görülmektedir. Şehir merkezinde böyle bir uygulama yoktur. Köylerde de eski canlılığını yitirmiştir (KK.97).

Gelin alma- gelin indirme:

Gelin kendi evinden çıkarken ve oğlan evine getirilirken birtakım töreler ve ritüel işlemler yapılır (Örnek, 2016: 272).Düğünler kaç gün sürerse sürsün son günü gelin alma günüdür. Erkek tarafı davul- zurna ile gelini almaya gelir. Gelinin beline erkek kardeşi veya babası tarafından kırmızı kuşak bağlanır, anne ve babasıyla helalleşirken ağıtlar yakılır, duygusal anlar yaşanır (Çifci, 2018: 331).

Gelin alma ve gelin indirme gelinin baba evinden güvey ve ailesi tarafından alınmasından oğlan evine indirilmesiyle devam eden düğünün aşamalarıdır (Tarçın, 2020: 426). Gelin alınırken ve indirilirken mâniler söylenilir (KK.21).

Tepeden düze geldik
Bugün biz size geldik
Sizi görmeye değil
Gelinimizi almaya geldik (KM.1503)

Sizin saçak
Bizim saçak
Verin gelinimizi
Alak da kaçak (KM.1407)

Tabancalar patlasın
Küsen damdan atlasın
Geldik gelin almaya
Çekemeyen çatlasın (KM.1476)

Oğlan evi konvoy halinde gelini almaya gider. Gelini babasıyla erkek kardeşleri indirir. Gelin çıkarken mâniler söylenir, kapı kilitlenir. Gelinin küçük kardeşi kapıyı tutar. Kayınbaba bahşiş verir, gelin dışarı çıkar (Tarçın, 2020: 426).

Kılıçkiran eski yıllardaki gelin alma- gelin indirmeyi şu şekilde anlatmıştır:

“Kız alınırken keyfe gidilir. Gelini ata bindirip getirirler. Yol uzun tutulur. Herkes şanlı şerefli görsün isterler. Gelin kapıya gelince kaynanadan kayınbaba karşılar. Oğlanın kolunu verirler. Bu sırada kayınbaba ile kaynana iki uçtan Kuran açar gelinle güveyiyi kapıdan girerken altından geçirirler. Güveyi gelini çeyiz odasına sokar. Kaynana kapıyı üstlerine kapatır. On on beş dakika baş başa kalırlar. Bunun amacı güveyinin geline hoş geldiniz demesidir”(Kılıçkiran, 1973: 64).

Gelin önceleri attan günümüzde de arabadan harçlık verilmeden inmez. Atın üzerinde ki gelini iki taraftan iki genç kız tutar. Bir genç kızda önden çeker. Atın kuyruğu düğümlenir. İlk çocuğu erkek olsun diye arkasına bir erkek çocuk verirler. Yukardan şeker atarlar. Şekerin içerisine para, buğday, arpa koyarlar bunun nedeni ise gelinin bereketli gelmesinin istenmesidir (KK.82;KK.83;KK.84). Atın kuyruğunun bağlanması kızın baba evine geri dönmemesi ve mutlu olması içindir (Kılıçkiran, 1973: 71).

Hafta arası kesinlikle gelin inmezdi. Cuma günü indirilirdi, cuma gecesi gerdeğe girmesi gerekirdi (Kılınç, 2021: 68). Düğünden sonra kayınbabanın evine gidilirken gelin arabadan ineceği zaman direktir “İnmem” der kayınbaba “Ne iston kızım” diye sorardı. Hediyelerini alınca iner.Gelinle güveyi içeri girerken kaynanayla kayınbaba Kur’an-ı

Kerim'i yukarda tutarak gelin ve güveyi onun altından geçirilerek içeriye girdirirler (KK.1). Gelinin ayağının dibinde uğursuzluk olmasın diye küp kırılır. Gelinle damadın ağızları tatlı olsun, herkese şirin olsun diye şerbet yapılır ve gelinle damada içirilir. Gelin arabadan indiğinde kaynana üzerine buğday, şeker, para atar. Burnunu her şeye sokmasın diye oklavaylahafifçe üç defa burnunun ucuna vurur. Genellikle köylerde olan bu gelenek hâlâ varlığını sürdürmektedir (Tarçın, 2020: 427).

Düğün:

Düğünler tüm dünyada olduğu gibi Kilis'te de insanların mutluluklarını sevdikleri ile paylaştığı törenlerdendir. Düğünlerin amacı evlenen kişilerin çevreye duyurmasıdır. Kilis'te yapılan düğünler Kilis halkının kültürünü yansıtır. Modernleşme ve kentleşme ile salon düğünleri yaygınlaşmıştır. Evlilik töreni çok katılımlı ve işbirliği içerisinde gerçekleşmektedir. Bunun nedeni ise kız ve erkek tarafı olarak adlandırılan iki farklı çevreyi bir araya getirmesidir (Sabuncuoğlu, 2013: 36).

Küçük yaşlardan beri düğün fotoğrafçılığı yapan kaynak kişimiz sayısız düğüne katılmıştır. Düğünlerde gerçekleşen âdetlerin eskiye oranla azaldığını ve zayıfladığını söylemektedir. Şu şekilde anlatmıştır: “Eski yıllarda bir hafta süren düğün günümüzde bir veya iki günde bitmektedir. Bayrak asmayla başlayan eski düğünler daha renkli ve canlıydı. Özellikle bu son birkaç yılda iyice düğün sektörü zayıflamış durumda. Eskiden neredeyse tüm Kilis düğüne çağrılırdı. Şimdiki insanlar sadece en yakınlarıyla düğün yapıyor veya sade bir nikâhla evleniyor. Düğünlerde mâni söyleyen insanlarda eskiden çok ilgi görürdü. Herkes susar onları dinlerdi. Eğlenceli dakikalar geçerdi. Şimdiki düğünlerde mâni söyleyen insanlara tuhaf gözle bakılıyor. Genelde ağzı laf yapan yaşlı teyzeler söylüyor. Mâni söylendiğini müzik sesinden tüm salon bile duymuyor, mikrofonu eline alırsa herkese duyurabiliyor (KK.97)” Bu cümlelerden de anlıyoruz ki Kilis'te düğünlerde söylenen mâniler azalmıştır.

Keçik, Kilis'te altı usûlde düğün yapıldığını söylemiştir. Bunlar: Elbeyli usulü (Türkmen usulü), Musabeyli usulü, 80-90 yıl önceki kadim Kilis düğünü, yakın zamana kadar olan düğünler, Cumhuriyet devri- çağdaş düğün (balolarla), sinema düğünüdür (Keçik, 1993: 7).

Düğün günlerini Kılıçkiran şöyle anlatmıştır:

“Öğleye doğru defçi kadın gelir, en iyi defçi Periş kadındır. Öğleden sonra gelen giden için geline mavi veya pembe bir elbise giydireler, pencereye oturturlar. Bu sırada başka bir evde erkekler tıraş yaparlar. Keyf ederler, güveyi tıraş edilir. Akşama yakın iki kadın gelini süsler, giydire. Çok yakında evlenmiş iki taze gelin ellerine mumlar alarak gelini gelen kadın misafirlerin huzuruna çıkarır. Bir sandalyeye oturturlar. Bu gece gelin gelinlik giymiştir. Ancak duvak vurmazlar. Ud ya da darbukayla, defle düğün başlar. Gelin sandalyeye oturtulurken önce kolundaki iki taze gelin olduğu halde “Yoğurt koydum dolaba” türküsü söylenilerek üç kere dolaştırılır. Sağ yanağıyla ay yıldız, alnında da şekerle yapıştırılmış maşallah yazılıdır. Önüne bir mangal ateş getirilir, üzerlik atılır. Gelin sandalyeye oturtulunca başından parayla şeker atılır. Genç kızlar bunu kapışır. Bu şeker ve paralar uğurludur. Kapanın bahtı açılır, gelin olur”(Kılıçkiran, 1973: 65).

Kilis'te düğünler; önceleri bahçesinde yapılırdı. Okul bahçeleri, konferans salonları, sinemalar, evlerin önleri düğün için kullanılan mekânlardır. Düğünün yapıldığı yere defçi kadınlar gelerek darbuka çalıp mâni ve türküler söyleyerek davetlileri eğlendirir. Bu defçiler arasında en meşhuru Kör Elif'tir. Kör Elif dışındakiler ise Kör Nessüm, Zennup Hanım, Kız Ahsan vb. (Sabuncuoğlu, 2013: 57). Bu kişiler hakkındaki bilgileri Kilis mani söyleyicileri bölümünde tekrar ele alacağız.

Eskinin sosyal faaliyeti düğünlerdi (KK.31;KK.32). Düğünlerde söylenen mâniler Kilis'in zengin kültür dokusunu ortaya koymaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile düğün kültürü de azalmıştır (KK.64;KK.65;KK.66;KK.67;KK.68;KK.69). Şimdi özel günlerde kasetler konuluyor veya orkestra eşliğinde eğlenceler oluyor (KK.57).

Kaynana gelin atışmaları köy düğünlerinin vazgeçilmezidir. Davulla zurnayla mânileri damat yakınları söylenir ve oynanır (KK.60). Düğüne gelen misafirler mânileri duyunca eğlenirler hoşça vakit geçirirler. Alkışlar, zılgıtlar çalarlar (KK.26). Düğünde gelinlere mâniler söylenir (KK.58;KK.59;KK.60;KK.63). Eskiden bayanların ayrı erkeklerin ayrı düğünü olurdu. Erkekler keyf yaparlar. Bir arada olmazlardı (KK.1;KK.2;KK.4;KK.5;KK.6;KK.9;KK.11;KK.19;KK.20;KK.21;KK.30;KK.39;KK.41;KK.42;KK.43;KK.44;KK.45;KK.53;KK.57;KK.86;KK.88;KK.91;KK.97;KK.101). Gelinini getirirler. Bütün bayanlar toplanır. Damada tıraş yapılırdı. Erkekler ayrı kadınlar ayrı bahçede toplanırdı. Eskiden konu komşu herkes düğün için seferber olurdu. Kaynak kişimiz eski düğünleri şöyle anlatmaktadır:

“Biz o zaman çocuktuk. Eskiden bayanların ayrı erkeklerin ayrı düğünü olurdu. Erkekler keyf yaparlar. Bir arada olmazlardı. Gelinini getirirler. Bütün bayanlar toplanır. Damada tıraş yapılırdı. Erkekler ayrı kadınlar ayrı bahçede toplanırdı. Eskiden konu komşu herkes düğün için seferber olurdu” (KK.86).

Kale, düğün günleri hazırlıklarını şu şekilde anlatmıştır:

“Düğün günü hazırlıklar erkenden başlar. Geniş bir havuş düğün için hazırlanır. Havuşun güneş alabilecek kısımları, zeytin şalları ile gerdirilerek kapatılır. Altlarına çarşı kahvehanesinden kiralanan alçak tahta ya

da hasır kürsüler³¹ dizilirdi. Öğleden sonra en yeni ve süslü kıyafetleri ile misafirler gelmeye başlar. Ud çalan kadın “Kokulu şeker” lakaplı birisidir. Dürbekeyi çalanlarda Emmün, daha sonraları Kör Elif ve Kara Fattum’un gelini Makbuledir”(Kale, 2016: 40).

Kilis merkezde yapılan düğünler genellikle evin bahçesinde, sinema salonunda yapılırken Musabeyli ilçe merkezde veya köylerinde harman yeri denilen köyün en geniş yerlerinde yapılıyordu. Günümüzde de bu yerde yapılan düğünler vardır (Tohumcu, 2018: 67).

Köy düğünlerinde daha çok mânisöylenir salonlarda daha az söylenir (KK.59;KK.60). Köy düğünlerinde düğünler salonda olmaz. Gelin herkesin görebileceği bir yere oturtulurdu. Gelin oynamak için zorla kalkardı, naz ederdi. Kaynak kişimiz kendi çevresinde gerçekleşen düğünü şöyle anlatmaktadır:

“Düğünler büyük bir alanda yapılır. Aileler geniştir. Halay kuyrukları çok uzun olur. Caz takımı ile oynanmaz, bizim aile şarkılarımızı biz kendimiz söyleyip oynarız. Düğün sabahı namazdan önce kalkılır. Düğün yemeği hazırlığına başlanır. Damlarda kazanlar kaynar. Düğünler genelde sabah yedide başlayıp akşam on ikiye kadar sürer. Düğünde damadın sadıçlarına iğne batırılır. Onun vücudundan kan akması sağlanır. Damadın kafasında yumurta parçalanır, domates atılır. Damadı diz çöktürülür. Damada tuzlu kahve yapılmaz balı kahve verilir. Bazıları ise tuzlu kahve verildiğini ve eğer bu tuzlu kahveyi damat içerse hayatları boyunca gelinin sözünü dinleyeceğini düşünmektedirler bizde öyle bir âdet yok”(KK.49).

Diğer kaynak kişimiz ise küçüklükte yaşadığı bir anıyı şöyle anlatmaktadır: “Dört beş yaşlarındaydım. Amcamın düğününde gelinlik odasına beni getirdiler. Döşeğin üstüne koydular, kucaklayıp attılar. İlk çocuğu oğlan olsun diye yapmışlar yıllar sonra öğrendim (KK.83).” Kilis’te erkek çocuğuna kıymet verirler. Aileler erkek çocuğu olmasını ister. Erkek çocuğun bezi değiştirirken bile “Erkek b... b.. değil nence s.... çok değil denilmektedir.” (KK.4). Bu cümleden bile ne kadar çok erkek çocuk istendiği anlaşılmaktadır. Bu gibi nedenlerden dolayı evlenecek kişilerin yatağına erkek çocuk yatırılır. Gelinin kucağına erkek bebek verilir.

Kilis’te önceden düğünü sinemada yaparlardı. Gelecek herkese bilet dağıtılırdı (KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.13;KK.14;KK.33;KK.86;KK.91). Gidip sinemada oturup düğün olurdu. Gündüz olduğu gibi gece sineması da olurdu. Sinemada artistler birbirini öptüğünde veya kavuşma sahnesi olduğunda zılgıtlar çalınırdı. Sinemanın içinde film arasında dürbeki³² çalarak oynarlar. Kadınlar oynamaz erkekler oynardı (KK.13; KK.14). Düğün sinemasında dondurmalar dağıtılırdı. Anneler kabak çekirdeklerini evde biriktirir, düğün sinemalarına gidileceği gün kavururur orada yerlerdi (KK.6)

³¹ Kürsü: Sandalye

³² Dürbeki: Darbuka

Kaynak kişimiz şu şekilde anlatmaktadır:

“Benim düğünüm sinemada oldu. Önceden gençlerin oynaması ayıptı. Gelinle damat oturur. Misafirlerde oturur. Işıklar söner karşıda bir film oynar. Zil çalar bir ara verilir. Düğün sahibinin erkek arkadaşları çıkar on beş dakika darbukayla oynar. Film tekrar başlar. Sonra geline takı takılır. Nikâh kıyılır. Ben film izlerken uyumuşum. Teyzem dürttü kızım uyan dedi” (KK.86).

Bir başka kaynağımız ise şöyle anlatmıştır:

“Benim düğünüm sinemada oldu. Salona gittik çok kalabalıktı. Kemal Sunal’ın filmi başladı. Film arasında erkekler eğlence yaptı. Zılgıtlar çaldılar. Işıklar söndü. Eşim elimi tuttu. O anı hiç unutamıyorum çok heyecanlandım. Biz locada oturuyorduk. Karşıda büyük ekran vardı. Misafirlerde yan tarafta sandalyeler vardı orada oturuyorlardı. Film bittikten sonra biraz daha darbuka çalındı sonra hepimiz evimize gittik. Sekiz gibi başlayıp on birde bitti” (KK.5).

Kilis’te eskiden düğünler daha canlı ve renkliydi. Günümüzde çeşitli nedenlerden dolayı bu gibi faaliyetlere önem azaldı. Düğün şarkıcılarının yerini orkestralar aldı. Kadınlar eskiden daha utangaç ve arka planda iken eğitim şartlarının değişmesi daha çok söz sahibi olmaya başlamalarıyla daha etkin hale geldiler. Eskiden düğünde oynamaya utanan, birilerinin zoruyla oynayan gelinler şimdi düğünü çeviriyor. Gerçi günümüzde hâlâ çok oynayan geline “Nasıl koca meraklasıymış” deniliyor ama yinede gelinler eskiye göre daha fazla kendi isteklerini yapabiliyorlar (KK.2). Ülkemizde ve dünyada yaşanan salgın hastalıklar ve uygulanan pandemi koşullarından dolayı da düğünler canlılığını kaybetti. İnsanlar bir nikâhla evleniyor, düğün yapmıyor, âdetlerin hiçbirini gerçekleştiriyor.

Katılım sağlanan düğüne gözlem yapabilmek ve her olayı yerinde görebilmek için sabah erkenden erkek tarafına gidilmiştir. Damat gelini kuaföre götürmek için evden ayrılırken damadı mânilerle, zılgıtlarla ve “yoh yoh”larla uğurladılar.Söylenen mâni şudur:

Ak saman sarı saman

Geldik gittik bir zaman

Ali’yi everemor³³dediler

Aha everdik taman³⁴ (KM.65)

Erkek tarafında hazırlıklar sabah ezanı başlamıştır. Büyük kazanlarda lebniye, bulgur aşı, keşkek yapılmıştır. Bu yemekler eve öğlen ziyarete gelen ve uzak şehirlerden düğün için gelen akrabalara, komşulara yapılmıştır. Damat, gelin hazırlanınca kuaförden almıştır ve fotoğraf çekimi yaptırmışlardır. Evdekiler düğün için hazırlanmışlardır. Düğüne

³³ Everemor: Evlendiremiyor

³⁴ Taman: Hani, oldu gördün mü?

gitmeden ikinci vakti misafirler için lahmacun yapılmıştır. Düğün evinde neredeyse tüm gün sofralar açık haldedir. Damat fotoğraf çekiminden sonra gelini babasının evine bırakmıştır ve kendi ailesinin yanına gelmiştir. Damat tarafı ve akrabaları hazırlanıp arabalara geçmiştir. Her arabaya kırmızı mendil bağlamışlardır. Damat arabasına binerken anneannesi mâniler söylemiştir. Teyzeleri de zılgıt çalmıştır. Erkeklerde “Allah mübarek eylesin, dost dost” demişlerdir. Kadınlar tekrar zılgıt çalmışlardır ve arabaya binerek kız evine gitmişlerdir. Kız evinde gelin ve damat babasının elini öpmüştür. Gelin evin tek kızı olduğu için kız tarafı çok hüzünlenmiştir. Erkek tarafıda dualarla, mânilerle ortamı neşelendirmeye çalışmışlardır. Gelin arabaya binerken abisi silah sıkmıştır. Bu hareket uygun bir hareket değildir ama bazı aileler tarafından çevreye evliliği duyurmak için devam etmektedir. Düğün salonuna davet edilen kişiler gelmiştir. Orkestra ekibi ve organizasyon şirketi düğünde yapılacakları önceden ayarlamış ve hazırlıklarını yapmışlardır. Gelin ve damat salona alkışlarla ve mânilerle girmiştir. Söylenen mânilerden birkaçı şunlardır:

Ay doğar elek gibi
Gün doğar melek gibi
Biz bir gelin aldık
Dondurma bebek gibi (KM.197)

Oy çinçini çinçini
Öpem ağzının içini
Hoş geldin sefa geldin
Abimin güvercini (KM.1287)

Gelin ve damat dans etmişlerdir. Daha sonra kadın, erkek, genç, yaşlı karışık herkes oynamıştır. Halaylar çekilmiştir. Kilis düğünlerinde kadınlar ayrı erkekler ayrı yerde eğlenirdi artık ortak eğlenceler yapmaktadırlar. Davullar çalmıştır. Davetlilere ikram edilmek için pasta kesilmiştir. Çerez, kola, meyve suyu dağıtılmıştır. Gelin ve damada takı takılmıştır. Fotoğraflar çekilmiştir. Gelin salondan çıkacağı zaman çiçeğini atması için tüm bekâr kızlar toplanmıştır. Gelin çiçeğini atmıştır ve tutan kızın en erken evleneceği düşünülmektedir. Bütün misafirler arabasına binmişlerdir, gelin ve damadı oturacakları eve kadar konvoy yapmışlardır. Evlerinin önünde biraz daha oynanmıştır,

arabadan müzik açmışlardır. Gelin ve damat evlerine dualarla (Allah başacak sevindire, Allah mübarek eyleye), mânilerle ve zılgıtlarla girmişlerdir.

Geline ve damada göz değmesin diye şeb takılır. Bu şebın nazarlardan koruyacağına inanılır. Düğünden üç gün sonra el öpmeye gidilir. El öpmeye gelen kıza kız anası bir hediye verir (KK.13;KK.14). Kilis'te yeni evlenen gelin bir hafta evden dışarı çıkmaz. Zeytin hasatı zamanına denk geldiyse gelin sembolik olarak zeytin hasadına katılır çünkü gelinin katılmasının hasadın bereketlendirdiği düşünülür (Gökşen ve Burday, 2020: 219).

Düğün yemeği:

Düğünde yemek yapma geleneği bugün hâlâ birçok yerde sürdürölmeye çalışılan bir gelenektir. Düğün yemekleriyörenin meşhur ve meşakkatli yemekleridir. Erkek tarafında herkesin yardımıyla yapılır(Artun, 2018: 216). Kilis'te düğün yemeği için büyük kazanlarda yemekler pişer. Düğün yemeği, havuşta koca hallelerle de yapılır. Düğün sahibi haline vaktine göre yemekler yaptırır. Yemek pişirenlere bahşışler verilir (KK.1;KK.2;KK.13;KK.14;KK.43;KK.62;KK.91;KK.97). Genelde düğün yemeği olarak lebeniye-bulgur aşı, lahmacun, tepsi kebabı, patlıcan kebabı yapılır.

Lahmacun tava

Havada bu hava (KM.1181)

Kaynak kişimiz düğün sırasında yemek gelince yukarıda verilen mânii söylediklerini, zılgıt çalındığını daha sonra yemek sofraları kurulana kadar biraz daha oynanıp, yemeğe geçildiğini anlatmıştır. Düğün yemeğini oğlan evi kendisi yapabileceği gibi bir lokanta veya yemek şirketiyle anlaşarak oralardan da getirebilir. Köy düğünlerinde düğünler salonda olmaz. Yemek büyük bir arabanın içinde gelir. Onun içinde mâniler söylenir. Düğünlerde lahmacun yapılır. Amcamın oğlunun düğününde lahmacun yaptırdık. Yemek arabadan indirilirken mâniler söyledik. Davul çaldık biraz oynadık daha sonra yemeğimizi yemeye geçtik (KK.49).

“Düğün yemeği için kurbanlar kesilir ya da kasaptan hazır et alınır. Yemek damat evinde yapılır.Düğün yemeği olarak lebeniye, pilav, patlıcan bastırması, kuru fasulye, yeşil fasulye, yoğurtlu çorba yapılır” (Tarçın, 2020: 426).

Güveyi gezmesi:

Atik eski yıllarda Kilis'te görülen güveyi gezmesini şu şekilde anlatmıştır:

“Eskiden Kilis'te zifaf³⁵ gecesi güveyi abdestini alır, akrabaları, komşuları ve arkadaşları ile birlikte yatsı namazına giderdi. Namazdan sonra önde güveyi ve iki yanında hocalar durur. Hocalar güveyinin önünden uzatılan birer köşesinden düğümlenmiş büyük iki mendilin ucunu tutarak yürürler. İlerleyen yıllarda hocalar davet edilmemeye başlanmıştır. Arkada akraba ve arkadaşlar grup halinde yürünür. Fendüs, gemici feneri, lüks lambası gidilen yerleri aydınlatmak için kullanılır. Güveyi alayı camiden çıkarak dolaşa dolaşa eve doğru ilerler. Bazı ağalar konaklarının önünden geçen güveyi alayının üzerine para serperdi. Mahalle bekçisi güveyinin önüne durur bahşış isterdi. Evin önünde eğlenilir. Yoh yoh çağırılır. Zılgıt çalınır. Eğlence bittikten sonra güveyi içeri girerken arkadaşları sırtına yumrukla vurur, toplu iğne batırır. Güveyi içeri girince tören biter”(Atik, 2011: 61-63).

Güveyi gezdirmesinde her yaştan kişiler bulunur. Elllerinde lambalarla yol köşe başlarında dururlar. Darbuka ve alkış çalınır. Türküler, mâniler söylenir. Daire şeklinde halka olunur. Oynayanlar ortada bulunur. Oynamayı bilmeyenin kolunu yavaş yavaş kaldırarak ona “Hop dini, dellek dini” söylerler. Yavaş yavaş açılır ve oynama bilmeyenlerde oynamaya başlar (Keçik, 1993: 19).

Damadın arkadaşları akşam yemeği için damadı gelinin yanına getirirler. Gelinle birlikte yemek yedikten sonra yatsı namazı için hazırlık yapılır. Camiye gitmek için evin önünde başlatılan tören güveyi gezdirmesidir (Kale, 2016: 41). Güveyi namazdan alınır. Lokislerle mahalle mahalle gezerler, köşe başlarında oynarlar (KK.2;KK.30;KK.40). Bir mendilin iki ucundan tutan hocalar ilahiler okuyarak, türküler söylenerek, oynayarak getirilir. Hoca kapıda dua okur. Damada arkadaşları vurarak içeri iterler (Kılıçkiran, 1973: 65). Sabahleyin de hamama götürürler (KK.2;KK.40).

Kılıçkiran ise şöyle anlatmıştır:

“Güveyi götürülürken birkaç adımda bir durulur ve mâni çağırılır. Arkadaşlar işi şakaya boğarak damadı biraz hırpalarlar. Ancak güveyinin yakın arkadaşları ona kıyamaz işkenceleri kendileri de kabullenirler. Onların yüzlerine kül, kil, un, beyaz toprak gibi şeyler sürülerek gülüşürler. Güveyi ata bindirilerek eve dönülür. Yolda yine mâniler söylenir hayhuylar, yoh yohlar çekilir. Güveyinin yanında bulunan bir adam ikide birde atın önüne yatarak mahcup ve hiç türkü söylememiş delikanlıların mâni söylemesini ister. Bu adam her kimden mâni isterse her halde söylemelidir. Yoksa güveyinin atı bir adım yürütülmez”(Kılıçkiran, 1973: 72).

Damat yatsı namazına götürülür namazdan sonra fendüs çıra yakarlardı. Loküs de yakarlardı. Işığı daha fazla çıranın bir değişigidir. Bunlar sokaklarda ışık olmadığı için yakılırdı. Damadın arkadaşları ellerine fendüs³⁶ ve darbuka alır mâni, türkü, ilahi

³⁵ Zifaf gecesi: Gerdek gecesi

³⁶ Fendüs: Lamba

söyleyerek damadı gezdirirlerdi.Camiden damadın evine kadar belirli yerlerde durarak eğlenceler olurdu, oyunlar oynanırdı. “Yoh yoh” çağırılırdı (KK.86;KK.91).Günümüzde güveyi gezme olayı tamamen bitmiştir yapılmamaktadır.

Cille:

Cille gerdek öncesinde gelini kutlama için yapılan törendir. Oğlanın eline kızın eli verilerek bahçenin ortasında yedi kere dolaştırılmasına cille denilir. Cille sırasında zılgıtlar çalınır (Kılıçkiran, 1973: 65). Mâniler söylenir.

Gelin yeni evine geldiği gün yatsı namazından sonra gelini gezdirirler. Keyf ederler. Damat havuşa girince gelin, damat ve yakınları el ele tutuşarak havuшта mâniler söyleyerek cille gezdirilir. Cillen mübarek olsun diye mâniler söylerler (KK.1;KK.2;KK.5;KK.13;KK.14;KK.19;KK.20;KK.30;KK.36;KK.44;KK.53)

Hani bu kızın anası

Çağırın gelsin babası

Dualar etsin nenesi

Cillen mübarek olsun (KM.819)

Keçik, cilleyi şöyle anlatmıştır:

“İkindiden sonra tefçi kadın eşliğinde gelini pencereden indirir ve “Elma attım tekerlendi/ Yâr öptüm şekerlendi” cille türküsünü söyler. Evin avlusunu gelinin önüne düşerek dolandırır. Gelinin ayağında kapkap vardır. Tefçi kadın gelini dolandırırken davetli kadınlardan para toplar. Gelin evin avlusunda yedi kez dolaştırılır. Gün batımından önce şenlik biter. Kız evine oğlan evi yemek hazırlar, yemeği yerler. Kız evinden gelenlerin hatırı sayılır. Genellikle perşembe günü olur.Bugüne “Subhe günü” denilir. Anlamı ise sevinçli, mutlu gün demektir”(Keçik, 1993: 17-18).

Cille iki kere yapılır. Bunlar gelin cillesi ve güveyi cillesidir. Gelin cillesi gelinin yeni evine geldiğinde yapılır. Herkesin ellerinde mumlar vardır sadece gelinde yoktur. Güveyi cillesi yatsı namazından sonra olur. Güveyi gezmesi tamamlandıktan sonra güveyi cillesi gerçekleşmektedir

(KK.1;KK.2;KK.5;KK.13;KK.14;KK.19;KK.20;KK.30;KK.36;KK.44;KK.53; Tarçın, 2020: 434-436). Cille günümüzde uygulanmamaktadır. Fakat deyim olarak hâlâ duyulmaktadır. “Cilleye çıkıcı sanki” ya da “ al geni cilleye oturt” deyimleriçok süslenen kişilere söylenmektedir (KK.55;KK.56; Sabuncuoğlu, 2013: 59).

Eski yıllarda Kilis'te düğün sonrası gelin ve damat gerdeğe girdiğinde silah sıkılır ve daha sonra aşağı inilerek oğlan tarafından otuz kişinin eli öpülürdü buna el öpme denilirdi fakat günümüzde bu uygulama yoktur (KK.1;KK.2).Gerdek sonrası kız oğlan evlendi diye komşulara çerez dağıtılır (KK.1;KK.2;KK.13;KK.14). Kızın evlendi diye genellikle kız evine yollanırdı bu çerez (KK.1). Kaynananın, kayınbabanın eli öpülür (KK.1;KK.2;KK.13;KK.14). El öpmesi için kız annesini çağırırlar düğünden sonra kendileri de kız annesine giderlerdi. İki tarafta birbirine hediyeli olarak giderlerdi (KK.1;KK.2;KK.13;KK.14). İlk kız annesi çağırılır davete kız annesi de kalkarken “Sizde bize şu gün gelin” diye bir tarih verir (KK.1). Dede, nene gibi büyük akrabalar çağırılır (KK.14). Ağır ve güzel yemekler yapılırdı (KK.1). Bu uygulamalar günümüzde de görülmektedir.

3.1.1.1.5. Nazardan arınma törenleri

Nazar kelimesi,Arapçabakış anlamındadır.Türkçede ise bazı insanların bakışlarındaki zararlı güç kişiye, hayvana veya nesneye bakmakla, hastalık, sakatlık, ölüm, sakatlanma, gibi olumsuz bir durumun meydana gelmesi anlamını almıştır. Herhangi kötü bir olay böyle bir sebebe yüklendiği zaman “nazar değdi” deyiimi kullanılır (Boratav, 2013:119).

Nazarın belirtisi bitki ve cansız varlıklarda kuruma, kırılma, yıkılmadır. İnsanlarda görülen nazar değmesi halleri ise baş ağrısı, bulantı, halsizlik, göz kararması, aşırı esneme gibi şikâyetlerdir (Yardımcı, 2012: 100). Eski çağlardan itibaren Batı'da ve Doğu'da nazarın kötü etkisine inanış ve tedbir alma düşüncesi kökleşmiştir. Kilis'te halk arasında nazar için göz değmesi, göze gelme, nazar değdi gibi terimler kullanılır. Nazarın insanı mezar götüreceği yani öldürebileceği bile düşünülür.

Nazar değmesine karşı önlem almak için üzerlik, iğde, göz boncuğu, kırmızı mercimek taneleri, şeb taşı gibi nesneler takılır. Kurşun dökme de nazar değmesine karşı yapılan uygulamalardandır (Tarçın, 2020: 218).

Kılınç, nazarla ilgili şunları söylemiştir:

“Nazar değen kişiye kurşun atılır. Ya bir, ya üç, ya da yedi tane kurşun atılır. Kurşun atılırken, eleğin içine bir parça ekmek, bir tarak, bir ayna, bir tas su konulur. Kurşun demir kepekte eritilerek, nazar olan kişinin üzerine çarşaf örtülerek atılır. Kurşunu “gardaş ekmeği yemen” atar. Yani kardeşinin kazancını yemeyen kişilerin elinden geçtiği söylenir ve bu işlem üçlenerek yapılır. Kurşunu döktükleri su ile çocuğun başına, vücuduna, ayaklarına, yüreğine sürterler. Bazen de o sudan çocuğa içirirler. Atılan kurşunu, suya, ekmeği alıp; ekmeği kenara bırakarak, suyu da dökerek arkana bakmadan gelinir. Arkana bakarsan, nazarın geçmeyeceğine inanılır. Düğünlerde gelen misafirlere, halay çekilirken iyi oyuncu varsa onlara, gelin

geldiğinde geline, nazar değmesin diye üzerlik tutulur. Tepsinin üzerine köz ateşi konulur. Üzerliği onun üstüne atarak halayı dolaştırırlar. Daha sonra o közü, düğün meydanına koyarak üzerine üzerlik atıp bırakırlar. Nazar değen kişi için; tuz ateşe atılarak üç defa başında çevrilir. Nazar değen kişilere; Ravanda, Çarpın, Danacık, Fırlaklı da muska yazdırılıp boynuna asılır. Nazar değen kişi, ateşlenir, hâli olmaz, yemek yemez o zaman anlaşılır ki o insana nazar değmiştir. Nazar değmesin diye çocuğa ve güzel iğnede takılır. Eğer nazar değecek kişi ile karşılaşır, gözünün ilk iğneye değeceği düşünülür. Nazar değmesin diye iğde, nazar boncuğu, şap asılır. O kişiye nazar değdikçe şap erirmiş” (Kılınç, 2021: 106).

Bulut, Kilis Halk Hekimliği isimli yüksek lisans tezinde nazar değmesinden bahsetmiştir. Nazar değmesi tıbben tanımlanmayan ancak halk arasında var olduğuna inanılan bir rahatsızlık şeklidir. Tedavi yöntemleri de inanışa yöneliktir. Gözü değenin gözü bozara denilerek, tuz başta üzerinde bir kaşıktaki yakılır, etrafa serpilir. Üzerlik kendirle³⁷ yakılıp tütüsü yapılır. Üzerlik ateşe atılır. Çıkan dumanı hastaya solutulur. Kurşun dökülür. Genellikle çocuklara nazar boncuğu takılır. Felak ve Nasr sureleri okunur. Bir Fatıha üç İhlâs okunur. Cintırnağı, hantut ve üzerlik yakılır. Cevşen takılır. Tilkikuyruğu veya kaplumbağa kabuğu evlere takılır. Şeb, dokunmuş boncuklarla yapılan kılıfa sarılarak takılır. Hocaya götürülür, muska yazdırılır diyerek Kilis ilinde nazarla ilgili inanışlar hakkında bizlere bilgiler sunmuştur (Bulut, 2018: 84-85).

Nazar değdiğinde başına kalbur³⁸ koyar, kurşun dökerler. Üzerlik yakarlar. Üzerlik tütüsüdür. Bir bitkidir. Ateşe veya mangala atılır duman çıkar. Güzel bir koku çıkar o zaman nazar mânileri söylenir. Eğlencelere renk katar (KK.55;KK.56). Üzerlik ateşe atıldığı zaman bu söz söylenir: Azara buzara bize göz edenin iki gözü bozara. Üç eşikten beş beşikten yahşi gözden yaman sözden hıuu taktanlin taktanlin (KK.2;KK.14). Nazarla ilgili tespit edilen mâni örneği şudur:

Azara da buzara
Öküz girmiş pazara
Oğluma naz edenin
İki gözü bozara (KM.232)

Kilis'te nazarlığa “nazar dakımı” ve “nazardanlık” denir. Göz değmesinden korunmak için nazardanlık takılır. Nazarı alacağı düşünülür. Saçı sarı, gözü mavi olanların gözünün çok değeceği düşünür (KK.1;KK.2;KK.3;KK.13;KK.14). Kaynak kişimizin saçı sarı ve gözü mavidir. Annesinin ona sürekli “Kızım senin saçın sarı, gözün mavi senden

³⁷ Kendir: Kalın organ, sicim

³⁸ Kalbur: Büyük elek

korkulur.” dediğini söylemektedir. Ayrıca kimin hakkında güzel bir şey dese hemen nazarının değdiğini söylemektedir. “Geçen gün bir akrabamız misafirlğe geldi. Çocuğunu ne zamandır görmordum. İçimden bu çocukta ne güzel olmuş, ne güzel yürör böyle diye geçirdim. Ben daha arkamı dönmeden çocuk yere düştü. Ne zaman bir şeyi imrensem nazar deyor.” demiştir (KK.13)

3.1.1.2. Ramazan ayı

Ramazan ayı, ibadet ayı olarak algılanmasına rağmen evlerde sahura kadar toplantı ve eğlenceler düzenlenir.Mâniler söylenir. Ramazan davulcularının ev sahipleriyle ilgili söyledikleri mâniler vardır (Özdemir, 2005: 170). Ramazan Bayramı Hicri Takvime göre Şevval ayının birinci günü başlar. Ramazan ayı İslam dinine inananların beş temel şartından biri olan oruç vazifelerini yerine getirdikleri aydır (Sönmez, 2016: 144). Ramazan aylarında davulcuların mâniler söylendiğı tespit edilmiştir. Kaynak kişimiz şu şekilde belirtmiştir; “Hatırlıyorum benim çocukluğumda Ramazan günlerinde sahur vaktinde davul çalarak mâniler söyleniyordu (KK.55;KK.56)”. Eskiden Ramazanlarda davulcular mâniler söylerlerdi. Fakat günümüzde bu aylarda mâniler söylenmemektedir.

Kilis’te eski yıllarda Ramazan aylarında insanları sahura kaldıran kişilere söhürcü derlerdi. Söhürcüler ellerinde davullarla insanları sahura kaldırırdı. Kimin kapısının önünden geçse ona göre mâniler söylerdi. Ramazan ayında insanları sahura kaldırmak amacıyla davul çalınarak mâniler söylenmekteydi. Günümüzde Ramazan ayında bu gelenek devam etmemektedir. Ramazan davulcuları sadece davul çalarak insanları sahura kaldırmaktadır (KK.1;KK.14;KK.30).Kilismânilerinde Ramazan aylarında söylendiğı tespit edilen mâni örneğı:

Kilis Ramazan topu

Kimler tuttu orucu

Çıplak insan sesiyle

Ezan dinledi soyu (KM.1107)

Eskiden Ramazanlardaüç kere top atılırdı. Birincisi iftar vakti için ikincisi söhüre kalkıldığında üçüncüsü ise söhür vakti bitip ezan okunduğundadır. Camlar zıngır zıngır³⁹ederdi. Ramazanın son cuması “Amin” çağırılır. Minareye çocuklar çıkarılır.

³⁹ Zıngır zıngır etmek: Çok şiddetli ses çıkarma

Hoca bir şeyler söyler çocuklarda “Amin” der. Bu birkaç defa tekrarlanırdı (KK.2;KK.13;KK.14;KK.61).

Ramazan ibadet ayıdır. Kilis halkı ramazanı sevinçle karşılar. Ramazan için önceden hazırlıklar yapar. Ciğer ateşi, yani evlat acısı görülmeceğine inanıldığı için Ramazan ayı içerisinde en az bir kez kelle ve ciğer yenilir (Tokuz, 2012: 308).

Ramazan mânilerinin konuları genellikle Ramazan, bayram, İslamiyet, oruç, açlık, sabır ve iyi dileklerdir (Kaya, 2004: 88). Davulcular herkesi çok iyi tanırdı. Hangi evin önüne gelirse orada yaşayan kişiler hakkında mâniler söylerlerdi (KK.2;KK.6;KK.14;KK.40;KK.53).

3.1.1.3. Toplantılar ve iş yapılan ortamlar

Kadınların kendi aralarında toplandığı günlerde de eğlence olarak mâniler söylemektedir (KK.50;KK.51). Çeşitli nedenlerle farklı yerlerde düzenlenen eğlenceler, Kilis halkının bir arada olduğu hoş vakit geçirdiği ortamlardır. Televizyon, radyo ve internetin yaygın olmadığı zamanlarda mâniler daha fazla söylenmekteydi (KK.2;KK.14;KK.30)

Kabul günlerinde⁴⁰ mâniler söylenir (KK.51). Kadınlar kendi aralarında bir kişinin evinde toplanır, gün yaparlar. Ev sahibi misafirlere ikram edeceği yemekleri, tatlıları önceden hazırlar. Gelen misafirler şık kıyafetler giyer. Sohbetler edilir. Yemek, tatlı yenilir. Çay içilir. Eğlenceli dakikalar yaşanır. Müzik setinden, bilgisayardan ya da telefonda şarkılar açılır oynanır. Mâniler söylenir. Bu gibi faaliyetler günümüzde azalmıştır fakat hâlâ görüldüğü yerler vardır. Kaynak kişimiz şöyle söylemiştir: “Televizyonun olmadığı zamanlarda kiminde var kiminde yoktu. Olan kişinin evine gidilirdi. İkinci vakti Türk filmi oynardı, çoluğu çocuğu toplarlar oraya gelirlerdi. Kısır katılır, darı patlatılır, çay içilirdi. Evde toplanılırdı. Eskiden genç kızlar yeni gelin olanlar nişanlılık, kınalık kıyafetlerini giyerlerdi. Benim kızım da yeni evlenmişti. Onun evine akrabalar gelecekti. Kızıma nişanda aldırıldığı kıyafeti giydirdik. Sandıkta çürüyene kadar giy dedik. Mâniler söyledik, göbekler attık. Şimdide toplanıyoruz ama inan eskisi kadar eğlenceli değil. Herkesin bir derdi düşüncesi var”(KK.51). Günlerde kadınlar kendi aralarında Kız

⁴⁰ Kabul günleri: Bir evde toplanılması, günyapılması

İhsan'ın söylediği kaynana-gelin mânilerini söyleyerek eğlenmektedirler. Örnek olarak şu mâniyi verebiliriz:

Evinizde asma kaynana
Oğlanları yosma kaynana
Oğlunu aldıktan sonra
Eşiğiminpürtaşına basma kaynana (KM.720)

Kilismânileri iş yapılan ortamlarda da söylenmektedir. Mâniler zor olan işlerde, zorluğu bir parça azaltmak, zor işi kolay ve eğlenceli hâle getirmek için söylenir. Tarla, bağ ve bahçe işlerinde motivasyon arttırma amacıyla da mâniler söylenmektedir. Örnek olarak şu mânileri verebiliriz:

Mırrığıldöktük köşeye
Yünleri deptik döseğe
Sonra bindik boz eşeğe
Bağa gittik güzel Kilis (KM.1249)

Şimdik üzüm zamanı
Mahra bulmak gerekör
Patoz doldur kazanı
Sergi sermek gerekör (KM.1441)

Kilis'te kadınlar komşu ve akraba toplantılarında, kış geceleri evlerde, tandırbaşı sohbetlerinde, yaz geceleri dam ve bağ sohbetlerinde, hamam sefalarında, kına gecelerinde, toplantılarda, birbirleriyle şakalaşmalarda mâniler söylemektedirler. Yabana gidildiğinde, bahçede, bağ bozumu, sergi zamanında, yün yıkarken, evde çalışırken demâniler söylenmektedir

(KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.8;KK.21;KK.30;KK.34;KK.35;KK.37;KK.44;KK.52;KK.53;KK.55;KK.56;KK.58;KK.59;KK.72;KK.78;KK.79;KK.82;KK.88;KK.90;KK.96). Tarım ve hayvancılık alanında meydana gelen gelişmelere paralel olarak bu tür iş mânileri yok olmaya başlamıştır.

Modernleşme olmadan önce sosyal yardımlaşma geleneği olan imece yaygındı.Eskiden elektrik yoktu. Herkesin feneri vardı. Üzüm oldu mu eşeğiyle bağlarına gelirlerdi. Yanındaki komşularıyla birbirine mâniler atarlardı (KK.82).

Kilis'te sergi zamanı eylül ayı ortasıdır. Üzümler o tarihte iyice olgunlaşarak verimi artar. Sergi serme esnasında bağa günü birlik gidilir veya bazı kişiler de üzüm serme işi bitene kadar bağda yatarlar. Orada kalmak için gerekli eşyalar götürülür. Akrabalar bağa davet edilir. Sabah vaktinde işe başlanır ve öğle vakti yemek için ara verilir. Sıcak biraz azalınca tekrar işe başlanılır ve gün batımına kadar çalışılır (KK.96)

Düğüne yakın bir zamanda yün yıkamaya gidilir. Erkek tarafı yapılacak yorgan, yastık, yatak için yün satın alır. Bu yünü su kenarında yıkamaya götürürler. Burada kadınlar yünü yıkar ve yemek yerler. Masrafların hepsini erkek tarafı karşılar. Yün yıkama eskiden görülen bir uygulamadır çünkü günümüzde insanlar çamaşır makinesi kullanmaktadır. Yün yıkamaya Akpınar'a veya Zoppun'a gidilirdi (KK.1;KK.2;KK.5;KK.8;KK.21;KK.30;KK.34;KK.35;KK.37;KK.44;KK.52;KK.53;K K.55;KK.56;KK.58;KK.59;KK.72;KK.78;KK.79;KK.82;KK.88;KK.90;KK.96).

Giderken yanlarında çamaşır kazanı, çamaşır sodası, tokaç gibi malzemeler götürülürdü. Lahmacun yaptırılır veya önceden hazırlanan dolma vb. yemekler orada pişirilir. Yünler yıkandıktan sonra kuruması beklenirken yemekler yenilir. Dürbeke çalınırdı (Atık, 2011: 57).

Döşeğe teptik yünü

Bu da Necmi'nin düğünü

Şükürler olsun Allah'a

Biz de gördük bu günü (KM.622)

3.1.1.4. Hamamlar

Kilis'te beş tane Osmanlı döneminde yapılmış hamam vardır. Bunlar Hoca Hamamı, Eski Hamam, Hasan Bey Hamamı, Toğlu Paşa Hamamı, Paşa Hamamıdır. Bu hamamlar genel olarak birbirlerine benzerdir. Hamamlar gündüzleri kadınlara geceleri ise erkeklere hizmet verir. Kilis'te çeşitli nedenlerle hamama gidilir ve bunlara isimler verilir. Tespit edilen isimler: Gelin hamamı, güveyi hamamı, urgun hamamı, nefse- loğsa hamamıdır.

Kadınlar hamamcıya haber göndererek hamama geleceklerini bildirirler. Natıra⁴¹eve gelerek eşyaları hamama götürür. Hamamda soyunulacak yere önce kilim üzerine yaygı açılarak bohçalar yerleştirilir. Burada soyunularak peştamala bürünülür. Hamamın içerisine yıkanmaya girilir (Atık, 2011: 43). Yeni alınan kese, güzel keselesin diye hamamda yedi tane kızın vücuduna sürerler (KK.2).

Hamamda eğlenilirken mâniler söylenilir. Hamamda söylenen mâniye örnek olarak şunu verebiliriz:

Kahve Yemen ne eylesin
Suyu çimen neylesin
Yâri çirkin olanı
Her gün hamam neylesin (KM.912)

Kilis'te hamam kültürü vardır. Günümüzde çok gidilmemektedir. Dışardan akrabalar geldiğinde gidilmektedir. Kilis halkı için piknik gibi bir aktivitedir. Kaynak kişimiz geçenlerde gittiği hamamda yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır: “Hamamda yemek yenilen bir yer vardır. Kızlar, genç hanımlar orda oturmuşlar orda yemek yiyip kalkmıyorlar mâniler söylüyorlardı. Kaynanalarına sayıyorlardı. Epey bir bekledik kalkmadılar mânilerine devam ediyorlardı bende kızım hadi kalkın da birazda biz size sayalım birazda kaynanalar saysın dedim” (KK.21).

Duvara sürdüm yama
Gelin gider hamama
Havuşta yuna yuna
Ke'le dönmüş kaynana (KM.637)

Güveyi gezmesinin ertesi günü damat hamamı yapılır. Güveyinin arkadaşları toplanır hamama götürürler. Güveyi hamamı damadı hamama götürülmesidir (KK.2;KK.6;KK.30).

Gelin hamamı düğünden bir iki gün önce olur. Kız tarafı ve erkek tarafı beraber gider. Erkek tarafının durumu iyiye gelen misafirlerinin hamam ücretini damadın annesi öder.

⁴¹ Natıra (Natır): Sözlük anlamı hamam hizmetçisi, kadınlar hamamında hizmet eden ve müşterileri yıkayan kadın olmakla beraber Kilis'te sadece hamamın dışında müşterilere hizmet veren kadındır (Atık, 2011: 43).

Durumları iyi değilse her gelen kendi ücretini kendisi öder. Kayme ⁴² gelir gelinin başına fosfor ⁴³ döker ve bahşiş alır. Gelini yıkarlar. Zılgıtlar çalınır. Mâniler söylenir. Göbekler atılır (KK.13;KK.14)

Kaynak kişimiz kendisi için düzenlenen gelin hamamını şu şekilde anlatmıştır:

“Ben evin tek kızıydım. Gelin hamamım aylarca konuşulmuştu. Gelin hamamım için fosforlar alındı. O fosforları sürdük. Naylon hasırlar daha yeni çıkmıştı o yıllarda onlardan getirdik. Etli köfteler, patates kızartması, sarmalar, börekler yapmıştık. Annem hedik kaynatmıştı. Hamamda bir havuz vardı. Havuzun etrafında genç kızlar mumlarla dürbekilerle mâni ve türkü söyleyerek oynayarak dönüyorlardı. Bizim durumumuz iyi diye hamamın masraflarını biz karşıladık”(KK.51).

Gelin gelinliğini giyerek biraz oturur. Sonra yıkanmaya gider. Yıkandıktan sonra başka elbiseler giyer. Kayme kendisini süslemesi için ayna tutar. Kaymeye bahşiş verilir. Eğlenceler yapılır (Atık, 2011: 64-65). Urgan hamamı evlendikten bir hafta sonra olur. Gelin süslü püslü oturur. Gelini yıkarlar (KK.13;KK.14)

Kadın doğurduktan kırk gün sonra nefse hamamı yaparlar. Buna loğusa veya nefse hamamı denir. Balla yedi çeşit baharatın karışımıyla yapılmış şüdü göze zarar vermeyecek şekilde bütün vücuda sürülür. Bu vücutta bir süre kalır. Vücudun bütün ağrısını almaktadır (KK.13;KK.14). Nefse hamamında oyunlar oynanır. Mumlar yakılır. Vücuda şüdütlar ⁴⁴ sürülür. Etraftakidiğer kadınlar “Kele⁴⁵ bi parmakta bize ver anam” diye şüdüttten isterler. Şüdü vücutta bir saat kalır. Baldan şerbet yapılır. Misafirlere ikramlarda bulunulur. Hamamda mumlar yakılır zılgıtlar çalınır (KK.1). Kaynak kişimiz kendisine yapılan lohsa hamamını şu şekilde anlatmıştır:

“Kırkım çıktığında bana loğusa hamamı yaptık. Loğusa hamamına özel yemekler yapılırdı. Kaynanam lahmacun yapılmıştı benim hamamımda. Perlon gömlek⁴⁶ giydim. Sim sürdüler bana. Hamamın orta yerinde oynadık. Mâniler, türküler söyledik. Kayme⁴⁷ beni güzelce yıkadı. Sonra benimle hamama gelen genç kızlar beni yıkadı. Yemeğimizi yedik (KK.5)”.

Şüdütların içine bal, karabiber, karanfil, zencefil, tarçın, hindistan cevizi, mahlep katılır. Oğlan çocuğu için bal miktarı aynı olup baharatı çok olur. Kız çocuğu için ise baharatı daha hafif olur. Lohusanın cildi bu karışım ile açılır ve yumuşar. Lohusalığın kötü etkileri azaltılır (Keçik, 1993: 41). Nefse hamamdan sonra giydirilerek eve getirilir. Yatağa

⁴²Kayme: Hamam görevlisi, kese yapan kadın

⁴³Fosfor: Sim

⁴⁴ Şüdütlar: Karabiber, karanfil, zencefil, tarçın, hindistan cevizi ve mahlepten oluşan karışım

⁴⁵ Kele: Hitap sözü

⁴⁶Perlon gömlek: İç gösteren, sentetik gömlek (KK.5)

⁴⁷ Kayme: Kadın tellak

yatırılır, soğuktan korunur. Pirinç çorbası yedirilir. Bir iki gün sonra tekrar hamama götürülür. Şüdüttten üzerinde kalan baharat kokuları gidene kadar iyice yıkanır (Atık, 2011: 46).

3.1.2. Kilis'te Mânî Söyleyicileri

Mânî icra edenleri, resmi eğitim almamış olmamasına rağmen, bir profesyonel gibi konuya hâkimlerdir (Öğüt Eker, 1999: 1002). Kilis'te mânî söyleyicilerine-icracılarına mânici denilmektedir (KK.1;KK.8). Günümüzde de mâniler söylenmektedir; fakat özel icracıları yoktur. Özellikle yaşlı ve orta yaşlı Kilis kadınlarının daha iyi mânî bildikleri ve çeşitli nedenlerle toplandıkları ortamlarda mânî söyledikleri bilinmektedir (KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.6;KK.7;KK.8;KK.9;KK.11;KK.13;KK.14;KK.15;KK.19;KK.20;KK.21;KK.22;KK.23;KK.24;KK.26;KK.31;KK.32;KK.33;KK.34;KK.39;KK.41;KK.42;KK.43;KK.44;KK.45;KK.46;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.54;KK.55;KK.56;KK.57;KK.58;KK.59;KK.60;KK.61;KK.62;KK.63;KK.64;KK.65;KK.66;KK.67;KK.68;KK.69;KK.80;KK.82;KK.83;KK.84;KK.85;KK.86;KK.87;KK.88;KK.90;KK.91;KK.97;KK.98). Özel söyleyicisi yoktur. İçlerinden geldiği gibi her insan söyleyebilir.

Kaynak kişimiz mânî sahiplerinin şarkıcı ya da şarkıya beste yapan kişiler olduğunu söylemiştir. Mânilerin şarkıların içinde geçtiği belirtmişlerdir. Şarkı, türkü ile mâniler iç içe geçmiştir. “Kaynanaya ne yapmalı, kaynar kazana atmalıyı” Kız İhsan şarkı olarak söylemiştir. Düğünlerde ise gelinler kaynanaya mânî olarak söylemektedir. Bu şarkıyken mânî mi olmuştur yoksa mânîyken şarkı mı olmuştur bilinmemektedir. Birbirleriyle bağlantılıdır (KK.97).

Kilis'te bir araya gelen kadınlar içerisinde genellikle yaşça büyük olan mânî söyleme eylemine girer. Eğer kişinin bu alanda hüneri yoksa dili kıvrak olan ağzı laf yapan başka bir kadın bu görevi üstlenir (KK.31;KK.32). Kaynak kişimiz “Ben kardeşimin, bacımın düğününde söyledim” demiştir (KK.60).

Gelenek olarak ezberlenmiş hazır mâniler olduğu gibi bu konuya ilgi duyan insanların kendilerinin doğaçlama söylediği mânilerde bulunmaktadır (KK.55;KK.56). Mânî söyleyicileri mânileri nenelerinden, teyzelerinden, halalarından, amcalarından yani büyüklerinden öğrenmiştir. Nesil dönüyor atalarımız büyüklerimizin laflarını yaşantılarını şu gün bile bizler biliyoruz. Bize aktarılanları bizlerde gelecek nesillere

aktarıyoruz. İleriki zamanlarda bizim şimdiki anlattıklarımızı onlar evlatlarına anlatacaklardır (KK.25). Kaynak kişilerle görüşmeler sonucu ulaşılan Kilis'te eskiden mâni söyleyenler; Ar Osman (KK.44), Badeli Nahsen (KK.2;KK.25;KK.54),Cümbüş Ali (KK.55;KK.56), Çitti Bacı (KK.2), Defçi Zennüp (KK.51), Ergin (KK.2;KK.30), Essüm (KK.69), Hallo (KK.72), Halil (Çakmak, 2018: 26), Hüseyin Fındık(K, 25, KK.26), Kahkeci (KK.30), Kız Abuş (KK.54), Kız Fevzi (KK.2;KK.30;KK.40;KK.44;KK.54;KK.88), Kız İhsan (Ahsen, Ehsan) (KK.2;KK.21;KK.25;KK.30;KK.40;KK.44;KK.54;KK.55;KK.56;KK.58;KK.63;KK.91), Kız Kemal (KK.2;KK.6;KK.23;KK.24;KK.30;KK.40 KK.55;KK.56), Köçek Cemil (KK.54), Kör Elif (KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.6;KK.7;KK.8;KK.9;KK.10;KK.11;KK.12;KK.13;KK.14;KK.15;KK.16;KK.17;KK.18;KK.19;KK.20;KK.21;KK.22;KK.23;KK.24;KK.25;KK.26;KK.27;KK.28;KK.29;KK.30;KK.31;KK.32;KK.33;KK.34;KK.35;KK.36;KK.37;KK.38;KK.39;KK.40;KK.41;KK.42;KK.43;KK.44;KK.45;KK.46;KK.47;KK.48;KK.49;KK.50;KK.51;KK.54;KK.55;KK.56;KK.57;KK.58;KK.59;KK.60;KK.61;KK.62;KK.63;KK.64;KK.65;KK.66;KK.67;KK.68;KK.69;KK.70;KK.78;KK.79;KK.80;KK.81;KK.82;KK.83;KK.84;KK.85;KK.86;KK.87;KK.88;KK.90;KK.91;KK.92;KK.93;KK.94;KK.95;KK.96;KK.97;KK.98;KK.99;KK.100;KK.101), Kör Elo (KK.82), Kör Ergin (KK.55;KK.56;KK.87), Kör Fatma (KK.2;KK.30), Kör Rezzan (KK.2;KK.14), Mehmet Çete (KK.2;KK.30), Nohutla Mercimek (KK.55;KK.56), Periş Kadın (Kılıçkıran, 1973: 64), Sıdika (KK.2;KK.30), Üç Düğme (KK.6;KK.23;KK.24;KK.44;KK.51), Zekiye ve Ergin (KK.57)'dir. Bu kişiler eskiden Kilis'te mâni söyleyen, eğlencelere katılan tanınmış kişilerdir. Bunların hiçbiri günümüzde yaşamamaktadır. Hangi mânilerin kimin tarafından söylendiğini tespit etmek mümkün değildir.

Mâni söyleyen bu kişilerin yetişme tarzları, lakapları, meslekleri, ırkları ve eğitim durumları hakkında bilgi vermekte fayda vardır. Lakap başkaları tarafından verilen addır. Aynı adı taşıyan kişilerin birbirinden ayırt edilmesinisâğlar (Emeksiz, 2020: 8). Kilis'te mâni söyleyicilerinin lakaplarındaüç belirleyici krîter öne çıkmaktadır: Fiziki özellik, meslek adına bağlı adlandırma, yetenek ve yaşayışa bağlı adlandırmadır. Fiziki özelliklere bağlı lakapKör lakabıdır. Kör lakaplı mânîciler Kör Elif, Kör Elo, Kör Ergin, Kör Fatma, Kör Rezzandır. Bu mânîcilere Kör lakabının verilmesinin nedeni gözlerinin görmemesidir. Kilis'te suçîçeği hastalığından dolayı 1950-60'lı yıllarda birçok insanın

gözü kapanmıştır (KK.2;KK.14). Bu kadar çok kör lakabının görünmesi o dönemde yaygın olan suçiçeği hastalığından olabilir. Mesleklere bağlı lakaplar Cümbüş, Defçi, Kahkeci ve Köçektir.Yetenek ve yaşayışa bağlı lakap Ar ve Kızıdır. Ar utanma duygusu demektir. Ar Osman bu lakabı almıştır. Kız lakabını kullananlar ise Kız Abuş, Kız Fevzi, Kız İhsan (Ahsen, Ehsan), Kız Kemaldır. Kız denilmesinin nedeni kadın kıyafetleri giyerek insanları eğlendirmelerindendir.

29 mâni söyleyicisi tespit edilmiştir. Bunlardan 21 tanesi erkek 8 tanesi kadındır. Mâni söyleyicileri sadece bu kişilerle sınırlı değildir. Tespit edilen mâni söyleyicilerinin çoğunluğunun erkek olması eskiden kadınların göz önünde fazla bulunmamasından veya kaynak kişilerimizin düğünü eğlenceli hale getiren kişilerin mânici olduğunu düşünmelerinden kaynaklanıyor olabilir.Günümüzde Kilis kadınları her türlü organizasyonlarda maniler söylemektedir.

Kilis'te eski yıllarda yaşamış ve mâni söylemiş kişiler hakkında elde edilen bilgiler oldukça sınırlıdır. Hatta bazı mânîcilerin sadece adları belirtilmiştir. Tespit edilen mânîciler hakkında ulaşılan bilgiler şu şekildedir:

Epey zaman önce Kör Elif diye birisi vardı. O mânileri çok güzel söylerdi (KK.25).Gerçek adı Elif Şemioğlu'dur. Kilis'te halk arasında kendini yetiştiren eğiten birçok halk türküleri söyleyen ve çalgı aletleri kullanan Kör Elif darbukası ve sesiyle tek başına bir konserin çalan ve söyleyeniydi. Çağrıldığı eğlence meclislerinde, düğünlerde, çalar orkestra olur, söyler koro olurdu. Kör Elif kuşçulukla uğraşan Perişan Dayı'nın sevdiceğiydi. Gittiği topluluklarda espri, hiciv, mizah üretir ve hiçbir takılmanın altında kalmazdı (Çolakoğlu, 1987: 51). Bir kaynak kişimiz şu şekilde aktarmaktadır “Eskiden kadınlar gündüz toplanır vur patlasın çal oynasın yaparlardı. Biz de çocuğuz bu kim derdik Kör Elif derlerdi. Eline dürbeki⁴⁸ alırdı. Kilis'in Sibel Can'ı olmuştu. İki gözü görmüyordu. Çalıp söylerdi kadınlarda eğlenirdi” (KK.6).

Kör Elif şişman esmer bir kadındı. Doğuştan gözleri görmüyordu (KK.39;KK.55;KK.56). Çok bilgilidir. Kimsenin bilmediği şarkıları, türküleri, mânileri bilirdi. Şarkıların arasına mâniler eklerdi. İnsanları eğlendirirdi (KK.54). Dürbeki çalardı (KK.14;KK.54). İki paket Samsun sigarası içer eline darbukayı alıp insanları oynatırdı (KK.44). Kendisine iki paket

⁴⁸ Dürbeki: Darbuka

sigara, kocasına götürmek için rakı verilirdi. Ücreti en yüksek çalgıcıydı (Atik, 2011: 60). Onun gideceği düğünlere insanlar sevinç içinde giderdi (KK.44). Kadınları coştururdu. Gelinleri cilleye kaldırır⁴⁹. Darbukaya vurur misafirleri coştururdu. Bu bir övünçtü. “Kör Elif ile kına yaptık anam” diye havalar atılmaktaydı (KK.55;KK.56). Kör Elif’i parayla tutarlardı (KK.86).

Kör Elif düğüne geleceğini duyan insanlar heyecanlanırdı. Onun gelmesi bir gösteriş belirtisiydi. Onun kınaya geleceğini duyan genç kızlar terzilere giderek özel kıyafetler diktirirdi (KK.14).Kaynak kişimiz Kör Elif’in düğüne geleceğini duyunca nasıl hazırlık yaptıklarını şu şekilde aktarıyor: “Amcamın kızının düğününe geleceğini duyduk. Büyük bahçeli bir ev tutmuşlardı. Küçük küçük sandalyelerde oturmuştuk. Kadınlar saçlarına gül takmışlardı. Kör Elif’in geleceğini duyunca çok heyecanlanmıştık. Annem kadife bir elbise diktirmişti. Ondileciye⁵⁰kuaföre gittik. Saçını perma yaptırmıştı. Kör Elif mâniler, şarkılar söyleyip hepimizi eğlendirmişti (KK.51)” şeklinde anlatıyor. Kör Elif oyuna kalkan genç kızlara “hangi makamdan çalayım ayağına hangisi gider”, diye sorardı. Ona göre ve o ortama göre mâniler söylerdi (KK.91).Yanıdaki kadında zilli def çalardı. Hem çalar hem de söylerdi (KK.14).

Tarçın ise Kör Elif ile ilgili şunları söylemiştir:

“Eskiden Kör Elif’le düğün olurdu. İki gözü kör bir karı vardı. Adı Elif’ti. Düğün salonu yoktu. Herkes Kör Elif’le düğün yapardı. Kör Elif de düğünlerde kadınların eğlencesini düzenlerdi, kadınları oynatırdı. Kadınlar çeşit çeşit giyinir oynamaya çıkarlardı. Başka esvap giyer giyer, çıkar oynarlardı. Kör Elif çalar, avratlar oynardı. Kör Elif dürbeke çalardı” (Tarçın, 2020: 430).

Çitti Bacı,Kör Elif’in yanındamâniler söylemiştir (KK.2). Sıdık ise Kör Elif’in yanında zilli def çalardı (KK.2;KK.30). Kör Elif dürbekeciydi, Sıdık da zilli defçiymi (KK.2;KK.40).

Essüm Kör Elif’in yardımcısıdır. Dürbekecidir. Kör Elif’in gözü görmediği için yardımcısı Essüm ona bilgiler verir. Oradaki kadınların güzel mi çirkin mi olduğuna

⁴⁹Cilleye Kaldırmak- Çıkarmak: Gelinin gösterisini yaptırmak. Gelinin muhteşem giyimini kuşamını herkese tanıtmak. Podyumda mankenler nasıl boy gösteriyorsa cillede de gelin çıkar endamıyla görüntüsüyle oynar. İnsanlar onu alkışlar, mâniler söyler, zılgıtlar çalınır. Günümüzde bile Kilis’te telaşlı bir şey yapıldığında “Cilleye mi çıkıyorsun” denilmektedir (KK.55; KK.56)

⁵⁰ Ondileci: Kıvrıkcık saç yaptırmak için gidilen kuaför. Saç kıvrır kıvrır olur (KK.2, KK.13)

kulağına fısıldar. Kör Elif de ona göre mânî söylerdi. Örnek verecek olursak; “Bahçalarda havan aman şu oynayanda ne yavan anam” (KK.69).

Kız İhsan da güzel mânî söyleyicilerindendir (KK.25). Gerçek adı İhsan Coşkunses’tir (KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.8;KK.13;KK.14;KK.19). Önce düz şekilde mânî söyler sonra türkölere bağlar (KK.21). O geldiği zaman bütün millet susardı. Kaynanalara mânîler düzerdi (KK.44). Doğaçlama olarak söylemektedir. Şarkının türkünün bir kısmını okur daha sonra mânîler ile devam ederdi (KK.44). Daha önce söylenmiş mânîleri söylerdi. Söylediği mânîler kendi yazdığı ve ürettiği mânîler değildi. Gittiği ortamlarda söyleye söyleye ezberlediği mânîleri söylerdi (KK.91). Kız İhsan kaleciydi. Kilis sporda oynuyordu (KK.30;KK.55). Düğünü idare eder. Şov yapar. İnsanları coştururdu (KK.55;KK.56). Erkek oturtmalarında, eğlencelerde ve düğünlerde mânîler söylerdi (KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.8;KK.13;KK.14;KK.19). Kadın düğünlerinde eğlencelerinde perde çekilirdi o perdenin arka tarafında mânî ve türkü söyler insanları eğlendirirdi (KK.58;KK.63).

Kız Fevzi ateş dansı yapardı (KK.2;KK.30;KK.40;KK.44;KK.54;KK.88). Etek giyerdi. Dansöz gibi oynardı (KK.54). Düğünlere giderdi (KK.2;KK.40).

Kız Kemal de mânîler söylerdi. Düğünlerde mânîler şarkılar söyleyerek köçeklik ederdi. Köçek de derlerdi. Kadın kıyafetleri giyerdi (KK.23;KK.24). Etek giyerdi. Zil takar ve oynardı (KK.55;KK.56)

Kız Abuş düğünlerde insanları eğlendirirdi. Şarkılar ve mânîler söylerdi. Sahneye çıkarlardı (KK.54).

Köçek Cemil kadın giysisi giyer. Parmaklarında ziller ile göbek atardı (KK.78). Köçek Cemil’in asıl mesleği berberlikti. Düğün ve eğlencelere köçek olarak katılırdı. Sahneye kadın giysisi ve tavrıyla çıkardı. Tıpkı kadın gibi davranış sergilerdi. Parmaklarına taktığı zillerle saz ekibine tempo tutar ve ritim yapardı (Çolakoğlu, 1987: 34).

Kör Ergin cümbüş çalardı (KK.55;KK.56). Saz çalardı, ud çalardı. Gözleri görmezdi. Gözleri görmediği için rahatça kadınların arasına girerdi. Kadınlara eğlenceli kına ve düğün yaptırırdı. Erginle düğünümüz oldu diye hava atılırdı (KK.87).

Kör Fatma- Kör Rezzan avrat⁵¹ heriflerdir⁵². Gözleri görmezlerdi. İslam Bey Parkının civarında yaşamaktalardı. Kör Rezzan saz Kör Fatma dürbeki⁵³ çalarak mâni söylerdi (KK.2;KK.14).

Üç düğme diye birisi vardır. Oda mâniler söylerdi (KK.23;KK.24).Erkeklerin içkili oturtmalarına gelirdi ve mâniler söylerdi(KK.6;KK.44). Ergin, hem çalar hem de mâni söylerdi (KK.2;KK.30). Kahkeci yeni çıktı fırından yağlıda var şekerlide var diyerek kahke⁵⁴ satar ve mâniler söylerdi (KK.30). Nohutla Mercimekbiri keman biri darbuka çalardı. Düğünlerde yer alırdı (KK.55;KK.56). Kör Elodüğünlerde insanları eğlendirirdi (KK.82). Zekiye– Ergin biri dambura⁵⁵ diğeri darbuka çalardı (KK.57). En iyi defçi Periş kadındır (Kılıçkiran, 1973: 64). Çakmak, erkeklerde mâni söylemekle ünlenen kişinin Halil olduğunu belirtmiştir (Çakmak, 2018: 26).

Bu sayılan isimler günümüzde yaşamamaktadırlar. Kilis’te özel mâni söyleyicileri yoktur.Topluluklarda ağzı laf yapan, yetenekli, eski mânileri bilen kadınlar mâniler söylemektedir.

3.1.3. Kilis’te Mâni Yazarları

Doğaçlama olarak mâni söyleyen, mâniciler olduğu gibi mâni söylemeyen veya söylediği halde buna ek olarak mâni yazan mâniciler de vardır (Emeksiz, 2020: 11). Ahmet Elmalı Kilis şairlerinin %90’ının mâni yazarı olduğunu söylemiştir (KK.44). Kilis ilinde mâni yazarları olarak; Ahmet Elmalı, Mehmet Yaşar Üzel, Ömer Faruk Kandemir, Şenel Özköseler, Uğur Elhan ve İrfan Aksoy isimleri tespit edilmiş ve bu kişilerle görüşülmüştür.

3.1.3.1. Ahmet Elmalı

1945 yılında Kilis’te doğmuştur. Babası halk arasında Parkçı Mustafa olarak bilinmektedir. İlkokulu Kilis’te okumuştur. Ortaokuldan sonra eğitimi ailevi nedenlerden dolayı kesintiye uğramıştır. Fakat tüm olumsuzluklara rağmen kendisini geliştirmekten vazgeçmemiştir. Çeşitli bankalarda çalıştıktan sonra 1982 yılında emekli olmuştur. Evli

⁵¹ Avrat: Kadın

⁵² Herif: Koca, erkek

⁵³ Dürbeki: Darbuka

⁵⁴ Kahke: Simit

⁵⁵ Dambura: Saz

ve dört çocuk babasıdır. Baba mesleği olan çiçekçiliği de sürdürmektedir. Kilis kültürü açısından önemli çalışmalar ortaya çıkarmıştır. İlerleyen yaşına rağmen çalışmaktan, okumaktan, Kilis kültürünün aktarılmasına katkı sağlamaktan vazgeçmemiştir (KK.44).

Birçok çalışma yapmış olan Elmalı Kilis insanlarının kaybolmaya yüz tutan kültürlerini yazılı hale getirerek unutulmamasını amaçlamaktadır. Kilis Kültür ve Turizm Derneğine ve Kilis Şairler ve Yazarlar Dayanışma Derneğine kuruculu üyeliği yapmıştır. Edebiyat dergilerinde yazılar yazmıştır. Kilis kültürü üzerine yapılan bütün çalışmaları kütüphanesinde biriktirmektedir. Yazar, gazeteci, araştırmacıdır. Kendisine ait kütüphanesi çok zengindir. Kilis halk kültürü üzerine çeşitli çalışmalar yapmıştır. Türkiye'nin farklı yerlerinden öğrenciler ve araştırmacılar hem kütüphanesinden hem de bilgilerinden faydalanmak için gelmektedirler.

Şahmaranoğlu, Şinasi Çolakoğlu'nun "Kilis bir çiçekçiye, bir mezarcıya ve bir de tamirciye kalmış" dediğini söylemektedir. Çiçekçi Ahmet Elmalı, mezarcı Vahap Güldalı, tamirci ise Hasan Şahmaroğludur. Çolakoğlu'nun bu sözü söylemesinin nedeni bu üç ismin Kilis kültürüne hizmet etmesidir (Şahmaranoğlu, 2022).

Kilis'te Anonim Halk Edebiyatı Örnekleri ve Mâniler, Kilis Yöresinin Atasözleri ve Deyimleri isimli iki kitabı vardır. Gazetelerde ve dergilerde Kilis kültürü hakkında yazılar yazmıştır. Kilis'te Anonim Halk Edebiyatı Örnekleri ve Mâniler kitabını yazması merakla başlamıştır. Bu kitabında özellikle Kilis'in merkezinden topladığı mâniler yer almaktadır. Az sayıda da olsa Kilis'in köylerinden faydalanmıştır. Eskiden sigara kağıtlarının ve kibrit kutularının üzerine yazarak çeşitli zorluklarla mânileri toparlayabilmiştir (KK.44). Bu mânilerde çiçek adlarına bolca yer verilmesi kendisinde çiçekçi olmasından kaynaklanıyor olabilir. 2012 yılında yazılan bu kitapta bulunan manilerin tamamını bizde çalışmamıza aldık ve Kilis mani metinleri kısmına ekledik, çeşitli açılardan inceledik.

Mâniler ile ilgili kitabının sunuş kısmında "Bu bir başlangıçtır inşallah benden sonra bu işlerle uğraşanlar mutlaka olur. Onlara faydalı olabilirsem bir Kilis'li olarak kendimi mutlu addederim" demiştir (Elmalı, 2012: 1). Kendisi ile birebir görüşme sağlanmıştır. O günlerde hastalığı çok ilerlemişti. Kanseri hastasıydı. Konuşurken zorlanıyordu. Fakat araştırma yaptığımızı duyunca bize yardım etmek için elinden geleni yaptı. Kilis'e ait çok eski yıllardan beri biriktirdiği eski kaynakları paylaştı. Her zaman gelebileceğimizi,

ofisinde araştırmalar yapabileceğimizi söyledi. Bildiği tüm bilgileri aktardı. Yanından çıkarken ise “Kızım ben para pul hiçbir şey istemiyorum. Kilis kùltürüne ve Kilis ile ilgili çalışma yapanlara bir katkı olursa başka bir şey istemiyorum. Çalışman bitince bir örneğini bana getir. Senden sonra çalışacak kişiler faydalansın. Ne olacağı belli değil. Çalışman bitene kadar ben ölürsem yinede getir. Ofisime gelenler faydalansın” demiştir. Kilis halk kùltürüne bu kadar değer veren bir araştırmacıdır. 4 Nisan 2022’de Ramazan ayının üçüncü gününde vefat etmiştir. 5 Nisan Salı günü öğle namazına müteakip Hacı Cümbüş Camiinde cenaze namazı kılınmıştır.

3.1.3.2. Mehmet Yaşar Üzel

1946 yılında Kilis’te doğmuştur. Kilis Lisesini bitirdikten sonra Ankara Üniversitesi Veteriner Fakùltesinde eğitim görmeye başlamıştır. 1971 yılında mezun olmuştur. 18 yaşına kadar Kilis’te yaşamıştır. Ülkemizin birçok yerinde görev yapmıştır. 2001 yılında ise emekli olmuştur. Çocukları da eğitim görmüş değerli kişilerdir. Kilis ağızı ile şiirler, mâniler, yazılar yazmaktadır. Kaybolan ananelerimizi ve Kilis’e has kelimeleri hatırlatmayı amaçlamaktadır. Kilis düğün ve kız alma törenlerinde kullanılan alışılmış mânileri, kaynana- gelin mânilerini yazmaktadır. Yirmi seneye yakın zamandır Kilis ağızını ve geleneklerinin gençlere aktarılması için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Kilis ağızı yaşasın diye çok fazla emek vermiştir. Yazdığı mâniler zamana uygun olarak ve birazda hicvederek yazmaktadır. Eski yıllardan aklında kalanlar olursa bunları mutlaka belirtmektedir (KK.20;KK.91).

Annesi tahsilli değildir fakat dedesi vaizdir. Kendisi annesinden duyduğu anekdotları, deyimleri, yakıştırmaları, hatta dua ve bedduaları sıkça kullanmaktadır. Halkın kullandığı bazı Kilis’e özel kelimelerin zenginliği her insanı güzel konuşan ve bir tarafından mizaha çeken özellikler taşıdığını düşünmektedir. Kilis insanının mizahı çok sevdiğini günlük hayatta da kullandığını söylemektedir. Bu özelliğin Kilis’in tarihinde bir mantık ve felsefe kenti oluşundan bu konuda halkın da mizah anlayışının zengin ve çeşitli olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Kilis insanının çok zeki olduğunu ve mizahı severek kullandığını söylemektedir. Aynı zamanda Kilis’i tahsil seviyesi yüksek bir il olarak görmektedir. Ancak tahsili olmayan halk tabakalarının da mizah kullandıklarını söylemektedir. Bu mizah anlayışı tabir, deyim ve atasözlerinde de çok görüldüğünü belirtmektedir.

Kendisi okuyan ve araştıran insan görmekten mutluluk duyduğunu söylemektedir. Özellikle bunun bayan olması onu çok mutlu etmektedir. Kendisi okurken çok zor şartlar çekmiştir. Bir Kilis duası ile bizleri uğurlamıştır. “Allah ağ baht vere sege kızım, sonu getire bes” (KK.20).

Havuşa germeç geror
Üstüne mendil seror
Ayvazı çıkar dedim
Aha Zennüp aş eror (KM.843)

Meyan şerbeti olsa
İçine de buz dolsa
Bir fincan keyf kahvesi
İçsem pişiren olsa (KM.1247)

Bu verilen mâniler Mehmet Yaşar Üzel’e aittir. Yazdığı diğermâniler ise ileride verilecek olan KilisMânileri bölümünde bulunmaktadır. Bunlar için bkz: KM.8, KM.20, KM.219, KM.417, KM.428, KM.445, KM.466, KM.529, KM.531, KM.532, KM.579, KM.581, KM.618, KM.627, KM.628, KM.657, KM.666, KM.702, KM.746, KM.778, KM.842, KM.847, KM.923, KM.924, KM.931, KM.1097, KM.1118, KM.1128, KM.1150, KM.1159, KM.1169, KM.1192, KM.1197, KM.1254, KM.1258, KM.1267, KM.1274, KM.1314, KM.1356, KM.1436, KM.1498, KM.1549, KM.1571, KM.1617, KM.1620.

3.1.3.3. Ömer Faruk Kandemir

1949 yılında Kilis’te doğmuştur. Birçok şehirde öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. İnönü Üniversitesi öğretim görevlisi olmuş ve buradan da emekli olmuştur. Malatya’da yaşamaktadır. Yazları Kilis’e mutlaka gelmektedir. Çok fazla eş dostu Kilis’te yaşamaktadır. Onlarla sürekli iletişim halindedir.

Lise yıllarında Kilisli Muallim Rıfat Bilge’nin eserlerini okuyunca mânilere ilgi duymaya başlamıştır. Fakat emekli olduktan sonra mâniler yazmaya başlamıştır. Babası edebiyata ve şiire ilgi duyan bir insandı. 95 yaşında vefat eden babası Divan Edebiyatına yatkındı. Kilis ile ilgili şiirler, Nedimin, Bakinin eserleri babasının hafızasında yer alırdı. Lise yıllarında babasından dinlerdi. Edebiyata ilgisi o yıllarda başlamıştır. Ayda bir dergiler

gelince ilk sayfalarındaki şiirleri ezberlerdi. Mehmet Yaşar Üzel ile liseden arkadaşlardır. Mehmet Yaşar Üzel ve Şenel Özköseler ile atışma tarzında Kilis ağzını kullanarak mâniler yazmaktadırlar (KK.91).

Sayılı gün tez geçer
Gönül hep dostu seçer
Merak etme güzelim
Gerebiç beni çeker (KM.1386)

Kalem kiraz olur mu
Yazdığı az olur mu
Ne zaman geleceksin
Acep bu yaz olur mu (KM.917)

Bu verilen mâniler Ömer Faruk Kandemir'e aittir. Diğer yazdığı mâniler ise ileride verilecek olan KilisMânileri bölümünde bulunmaktadır. Bunlar için bkz: KM.917, KM.1216, KM.1226, KM.1386'dır.

3.1.3.4. Şenel Özköseler

Şenel Özköseler 1950 Kilis doğumludur. İnönü Ziraat İlkokulunu bitirdikten sonra Kilis'in öğretmen okulundan 1967 yılından mezun olmuştur. Öğretmenlik yapmıştır. Çok başarılı öğrenciler yetişmesine katkı sağlamıştır. Kilis 7 Aralık Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Mustafa Doğan Karacoşkun da Özköseler'in öğrencilerindendir. Emekli öğretmendir. İki oğlu vardır.

Çok küçük yaşlarda yazmaya başlamıştır. Folklor, dramatizye, yazmaya hep ilgisi olmuştur. Matematik zekâsı ve sevgisi de vardır. Öğretmenlik yaptığı zamanlarda şiirler yazmıştır. Özel günlerde oturur o günle alakalı şiirler yazardı. Yazdığı şiirlerini öğrencilerine vererek okuturdu. O gün onun şiirleri ile geçerdi. Öğrencilerine de üst düzey yazma yeteneğini aşılamıştır.

Yazdıkları mâniler orijinal kendi yazdığı mânilerdir. Hepsi kendisine aittir. 3 arkadaş günümüzde karşılıklı mâniler yazmaktadırlar. Yazdıkları Kilis Kent gazetesinde ve Zonguldak Halkın Sesi gazetesinde çıkmaktadır. Mânilerinde Kilis atışmalarına ve kültürüne yer vermektedir. Bazen kaynanayı bazen gelini bazen günlük şeyleri

yazmaktadırlar. Kilis ile ilgili makale ve şiirler de yazmaktadır. Anonim olan mânilerin çoğunu bilmektedir (KK.21).

Akpınar'da oturdum
Etli küfte yoğurdum
Söğütlüdere yeşil
Güzeldir tas yoğurdum (KM.79)

Karadaş'ın depesi
İncilidir küpesi
Şörhâbil'den geliyor
Bayramlar arifesi (KM.953)

Şenel Özköseler'e ait diğer mâniler ilerleyen sayfalarda bulunan KilisMânileri bölümündedir. Bunlar için bkz: KM.32, KM.79, KM.139, KM.359, KM.370, KM.410, KM.596, KM.652, KM.665, KM.750, KM.807, KM.904, KM.953, KM.1107, KM.1257, KM.1259, KM.1438, KM.1471, KM.1481, KM.1513, KM.1527, KM.1618'dir.

3.1.3.5. İrfan Aksoy

Kendisinin halk ozanı olduğunu söylemektedir. İrfani mahlasını kullanarak şiirler yazmaktadır. Zeytin Ağacı isimli kitabında mâni örneklerine yer vermiştir. Kilis doğumlu olan Aksoy Kilis'ten küçük yaşlarda ayrılmak zorunda kalmıştır. Ülkemizin birçok yerinde öğretmenlik yapmıştır. Gittiği yerlerdeki kültürleri araştırmıştır. Halk edebiyatına ve Türk sanat müziğine ilgi duymaktadır. Yazdığı şiirlerden bestelenenleri de vardır (KK.92).

Tavlanmış zeyt kokusu
Mahalleyi aşıyor
Tüm haneler Kilis'te
Kardeş kardeş yaşıyor (KM.1496)

A benim canım yârim
Canım ciğerim yârim
Sana bir çift sözüm var
Çık dışarı gel yârim (KM.1)

Bu verilen mânî örnekleri İrfan Aksoy’a aittir. Aksoy’a ait diğer mânîler KilisMânileri bölümünde yer almaktadır. Bunlar için bkz.:KM.1, KM.21, KM.71, KM.127, KM.140, KM.166, KM.260, KM.384, KM.398, KM.448, KM.504, KM.597, KM.600, KM.792, KM.821, KM.822, KM.943, KM.948, KM.1165, KM.1190, KM.1236, KM.1245, KM.1302, KM.1394, KM.1428, KM.1469, KM.1496, KM.1511, KM.1522, KM.1557, KM.1558, KM.1602.

3.1.3.5. Uğur Elhan

29 Mayıs 1951 yılında Kilis’te doğmuştur. Babasını küçük yaşlardayken kaybetmiştir. Şiire ve müziğe ilgisi küçük yaşlarda başlamıştır. Edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Öğretmen olan Sevgi Elhan ile evlenmiştir. Azize Gül ve Şermin isimli iki kızı vardır. Eşi, kızları ve damatları kendisi gibi sanata ve edebiyata düşkündür (KK.55;KK.56).

Yazmaya küçük yaşlarda aile üyelerinin yönlendirmesiyle başlamıştır. Mânî, deneme, öykü, araştırma türlerinde eserleri vardır. Birçok dergi ve gazetede eserleri yayımlanmaktadır. Elhânî mahlasını kullanmaktadır. Yazdığı eserleri sade bir dil ile yazmaktadır. Kilis yerel diline eserlerinde yer vermektedir. Şarkıları ve türküleri çok sevmektedir. Kilis Kültür Derneği ve Kilis Musiki Derneklerinde aktif çalışmalar sürdürmektedir. Kendisini tanımanın en kolay ve doğru yolunun eserlerini okumak olduğunu söylemektedir. Eserleri; Sevda Türküsü, Eski Kışlar, Yürümek, Kilisli Olmak, Ayrılık, Sen Sürdür Hükmünü (KK.55).

Sarı gelin paklansın
Tellensin duvaklansın
Tanrı’dan dileğim var
Dallansın budaklansın (KM.1372)

Tösbühüm var kehribar
Yavrım senge kim kıyar
Bunun sonu n’olucu
Ne ana var ne de yâr (KM.1516)

Bu verilen mânî örnekleri Uğur Elhan’a aittir. Elhan’a ait diğer mânîler KilisMânileri bölümünde yer almaktadır. Bunlar için bkz.: KM.6, KM.27, KM.30, KM.31, KM.33, KM.34, KM.75, KM.80, KM.89, KM.103, KM.157, KM.165, KM.349, KM.353,

KM.439, KM.454, KM.455, KM.484, KM.588, KM.594, KM.721, KM.752, KM.787, KM.800, KM.801, KM.802, KM.864, KM.1031, KM.1057, KM.1072, KM.1074, KM.1076, KM.1077, KM.1083, KM.1125, KM.1151, KM.1163, KM.1187, KM.1262, KM.1316, KM.1372, KM.1392, KM.1393, KM.1404, KM.1483, KM.1516, KM.1520, KM.1536, KM.1539, KM.1548, KM.1554, KM.1555, KM.1569, KM.1585, KM.1619.

3.1.4.Kilis'te Mâni Dinleyicileri

Mâniyi yetenekli birileri söyler. Diğer insanlarda susarak onları dinler (KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.6;KK.7;KK.8;KK.9;KK.10;KK.11;KK.12;KK.13;KK.14;KK.15;KK.16;KK.17;KK.18;KK.19;KK.20;KK.21;KK.22;KK.23;KK.24;KK.25;KK.26;KK.27;KK.28;KK.29;KK.30;KK.31;KK.32;KK.33;KK.34;KK.35;KK.36;KK.37;KK.38;KK.39;KK.40;KK.41;KK.42;KK.43;KK.44;KK.45;KK.46;KK.47;KK.48;KK.49;KK.50;KK.51;KK.54;KK.55;KK.56;KK.57;KK.58;KK.59;KK.60;KK.61;KK.62;KK.63;KK.64;KK.65;KK.66;KK.67;KK.68;KK.69;KK.70;KK.78;KK.79;KK.80;KK.81;KK.82;KK.83;KK.84;KK.85;KK.86;KK.87;KK.88;KK.90;KK.91;KK.92;KK.93;KK.94;KK.95;KK.96;KK.97;KK.98;KK.99;KK.100;KK.101). Dinleyicilerin cinsiyeti konusuna değinecek olursak hem kadınlar hem de erkeklerin dinleyiciler arasında olduğunu söyleyebiliriz. Kilis mânilerinin söylendiği ortam ve zamanlar bölümünde anlattığımız gibi hem kadınların hem de erkeklerin birlikte yer aldıkları ortamlardır. Kıyafetleri genellikle özenilerek giyilen kıyafetlerdir. Mâni başlayınca dinleyiciler susar, mâni söyleyen insana dikkat kesilir. Çibikler⁵⁶çalınır. Darbuka çalarak mâniler söylenir(KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.6;KK.7;KK.8;KK.9;KK.10;KK.11;KK.12;KK.13;KK.14;KK.15;KK.16;KK.17;KK.18;KK.19;KK.20;KK.21;KK.22;KK.23;KK.24;KK.25;KK.26;KK.27;KK.28;KK.29;KK.30;KK.31;KK.32;KK.33;KK.34;KK.35;KK.36;KK.37;KK.38;KK.39;KK.40;KK.41;KK.42;KK.43;KK.44;KK.45;KK.46;KK.47;KK.48;KK.49;KK.50;KK.51;KK.54;KK.55;KK.56;KK.57;KK.58;KK.59;KK.60;KK.61;KK.62;KK.63;KK.64;KK.65;KK.66;KK.67;KK.68;KK.69;KK.70;KK.78;KK.79;KK.80;KK.81;KK.82;KK.83;KK.84;KK.85;KK.86;KK.87;KK.88;KK.90;KK.91;KK.92;KK.93;KK.94;KK.95;KK.96;KK.97;KK.98;KK.99;KK.100;KK.101). Eğlenceler yapılır. Mânîciler mâni söylemeyi bitirince erkekler “yoh yoh”çeker. Kadınlar ise çılgıt

⁵⁶ Çibik: Alkış

çalar(KK.1;KK.2;KK.3;KK.17;KK.19;KK.56). Dinleyicilerin beğenmesi icracıları etkiler ve daha güzel ve insanları eğlendirecek mâniler söylemeye çalışır.

Kilis'te mânilerden önce veya sonra türküler söylenir. Erkekler Allah başacak sevindire, dost dost, ehe ehe, akbili⁵⁷’ya ⁵⁸ da, yoh yoh sözleri söyler. Kadınlar zılgıt çalar (KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.6;KK.7;KK.8;KK.9;KK.10;KK.11;KK.12;KK.13;KK.14;KK.15;KK.16;KK.17;KK.18;KK.19;KK.20;KK.21;KK.22;KK.23;KK.24;KK.25;KK.26;KK.27;KK.28;KK.29;KK.30;KK.31;KK.32;KK.33;KK.34;KK.35;KK.36;KK.37;KK.38;KK.39;KK.40;KK.41;KK.42;KK.43;KK.44;KK.45;KK.46;KK.47;KK.48;KK.49;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.54;KK.55;KK.56;KK.57;KK.58;KK.59;KK.60;KK.61;KK.62;KK.63;KK.64;KK.65;KK.66;KK.67;KK.68;KK.69;KK.70;KK.71;KK.72;KK.73;KK.74;KK.75;KK.76;KK.77;KK.78;KK.79;KK.80;KK.81;KK.82;KK.83;KK.84;KK.85;KK.86;KK.87;KK.88;KK.89;KK.90;KK.91;KK.92;KK.93;KK.94;KK.95;KK.96;KK.97;KK.98;KK.99;KK.100;KK.101).

3.1.5.Manilerde Müzik ve Kullanılan Çalgı Aletleri

Mâniler belirli bir makam ya da ezgi ile söylenir. Mâniler, söyleyicilerinin dilinde özel bir ezgiyle okunur. Ezgi, mâninin icra ortamına göre ağır veya hareketli olarak değişiklik gösterir (Erol, 2012: 226). Kültür ve medeniyet tabakalarımızın maddi ve manevi malzemesini aksettiren mâniler bestesiz veya âşıklar tarafından özel makamlarla söylenmektedirler (Elçin, 2011: 282). Türkü ezgisiyle söylenen mâniler eşliğinde kadınlar erkekler oynarlar (Artun, 2015: 11).

“Mâniler ezgi ile söylendiği gibi atışmalarda sesi güzel olmayanlar, mâniyi şiir olarak okurlar. Bu okuyuş usta bir dilde ise ezgi ile söylendiği kadar lezzet verir. Bazen bir sözlü müzik eserini usule oturtabilmek için edebi yapısında da dengeye ihtiyaç duyulur. Bir müzisyen düzensiz bir mâniyi de pekâlâ istediği ritme ve dengeye oturtabilir. Fakat nota, solfej ve konservatuar eğitimi göremeyen ozanlarımız düzenli mânileri daha çok kullanarak birbirinden farklı sayısız melodiler üretmişlerdir. Ancak bu düşüncenin geleneksel ozanlık anlayışıyla da irtibatı vardır. Ozanların ürettikleri bu melodiler mânilerin akılda kalıcılığı ve çekiciliği ile bütünleşerek unutulmaz eserler meydana getirmişlerdir” (Durul, 1991: 14).

Mâniler çeşitli nedenlerle düzenlenen eğlencelerde genellikle ezgili olarak söylenmişlerdir fakat pek çok mâninin günümüzde ezgisiz şekilde ve yazılı ortamlarda aktarılmaktadır (Aça, 2015: 245). Mâniler deduygular doğrudan aktarılır. Çoğunlukla

⁵⁷ Akbili: Darısı

⁵⁸ Damat veya gelinin kardeşinin ismi söylenir.

çalgısız söylenir. Bazen darbuka, tepsi, teneke eşliğinde bazen de zılgıt ve alkış eşliğinde söylenir (Artun, 2015: 13).

Kilis'te mâni söyleme esnasında genellikle çalgı aletleri kullanılmamaktadır; fakat mâni söylenen ortamlar genellikle eğlence ortamları olduğu için buralarda cümbüş (KK.55;KK.56; KK.97), dürbeki (KK.1; KK.2; KK.3; KK.4; KK.5; KK.6; KK.7; KK.8; KK.9; KK.10; KK.11; KK.27; KK.30; KK.31; KK.32; KK.33; KK.39;KK.40; KK.42; KK.43; KK.44; KK.45; KK.46;KK.47;KK.48;KK.49;KK.50;KK.51;KK.52;KK.53;KK.55;KK.56; KK.58; KK.59; KK.60; KK.61; KK.62; KK.63; KK.64; KK.88; KK.90; KK.91; KK.97), def (KK.3;KK.55;KK.56; KK.97), keman (KK.3;KK.55;KK.56; KK.97), ud (KK.3;KK.55;KK.56; KK.97), davul (KK.1; KK.2; KK.3; KK.4; KK.13; KK.14; KK.97) bulunmaktadır. Mâni söylemeden önce veya sonra bu çalgı aletleri kullanılır.

3.1.6.Kilis Mâni Söyleme Geleneğinin Değerlendirilmesi

Kilis'te mâni söyleme geleneği eskisi kadar yaygın olmamakla beraber devam etmektedir. Kilis ilinde mâniye “mâni, mâni yakmak ve avaz” denilmektedir. Mâni söyleyicilerine “mânici” denir.Mâniler hayatın her yerinde vardır.Kaynanaya, kayınbabaya, geline, damada mâniler söylenir. Karşıya baskın çıkma, haddini bildirme,hoşça vakit geçirme, eğlenme, törenlere destek verme, düğünleri eğlenceli hale getirme, insanları güldürme, yapılan işi eğlenceli hale getirme, gelecek kuşaklara kültürün aktarılması gibi işlevleri vardır.Kilis'te mânilerden önce veya sonra türküler söylenir. Erkekler “Allah başacak sevindire, dost dost, ehe ehe, akbili’ya da, yoh yoh” sözleri söyler. Kadınlar zılgıt çalar.

Kilis'te mânilerin söylendiği ortam ve zamanlar; törenler (sünnet törenleri, dış hediği törenleri, asker uğurlama- karşılama törenleri, evlenme törenleri, nazardan arınma törenleri, hidrellez törenleri), Ramazan ayı, toplantılar, hamamlar, iş yapılan ortamlar olarak tespit edilmiştir. Buradan mânilerin her ortam ve zamanda söylendiği sonucunu çıkartabiliriz. Kilis mânilerini elli yaş üzeri ve daha yaşlı insanlar bilmektedir. Erkekler kadınlara göre daha az bilmektedir. Bunun nedeni mânilerin söylendiği ortamların genellikle kadınların bulunduğu ve aktif rol oynadığı yerler olması ve Kilis kadınının eğlenceye düşkün olması olabilir.

Mâniyi yetenekli biri söyler diğer insanlarda susarak onu dinler. Mâni söyleyen kişiler töreni yöneten kişilerdir. Mâni söyleyicilerine “mânici” denilmektedir. Kilis mâni söyleyicileri; Ar Osman, Badeli Nahsen, Cümbüş Ali, Çitti Bacı, Defçi Zennüp, Ergin, Essüm, Hallo, Halil, Hüseyin Fındık, Kahkeci, Kız Abuş, Kız Fevzi, Kız İhsan (Ahsen, Ehsan), Kız Kemal, Köçek Cemil, Kör Elif, Kör Elo, Kör Ergin, Kör Fatma, Kör Rezzan, Mehmet Çete, Nohutla Mercimek, Periş Kadın, Sıdka, Üç Düşme, Zekiye ve Ergin’dir. Bu kişiler eskiden Kilis’te mâni söyleyen, tanınmış kişilerdir. Bunların hiçbiri günümüzde yaşamamaktadır. Günümüzde de mâniler söylenmektedir fakat özel icracıları yoktur.

Kilis’te doğaçlama olarak mâni söyleyen kişiler olduğu gibimâni yazarlar da vardır. Kilis mâni yazarları; Ahmet Elmalı, Mehmet Yaşar Üzel, Ömer Faruk Kandemir, Şenel Özköseler, Uğur Elhan ve İrfan Aksoy’dur.

Mâni söylenen ortamlar genellikle eğlence ortamları olduğu için buralarda cümbüş, darbuka davul, def, keman, ud bulunmaktadır. Mâni söylemeden önce veya sonra bu çalgı aletleri kullanılmaktadır. Arkasından türkü söylendiği görülür. Mâniler büyüklerden öğrenilir. Elde ettiğimiz bu verilerden yola çıkarak Kilis mâni söyleme geleneğinin Türkiye mâni söyleme geleneğinin önemli bir parçasını teşkil ettiği söylenebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. KİLİS MÂNİLERİNDE BİÇİM

4.1.1. Kilis Mânilerinde Ölçü

Mâniler genellikle yedi heceli ve tek dörtlükten oluşur. Kafiye düzeni aaba biçimindedir. Hece sayısına göre beş, altı yedi, sekiz, dokuz, on, on bir heceli mânilere rastlanmaktadır. İncelenen Kilis mânilerinin büyük çoğunluğu yedi hecelidir. 5'li, 6'lı, 8'li 9'lu, 10'lu, 11'li ve ölçüsü bakımından kararsız olan mâniler de bulunmaktadır.

5'li hece ölçüsü ile söylenen mâniler dört tanedir.

Bahçada iğde
Dalları yerde
Ağlama gelin
Güveyi evde (KM.263)

Diğerler örnekler için bkz.: KM.348, KM.614, KM.748.

6'lı hece ölçüsü ile söylenen üç mâni tespit edilmiştir.

Kurdağından geçtik
Soğuk sular içtik
Bizi kesenlerin
Pirçeğine s..çtık (KM.1158)

Diğerler örnekler için bkz.: KM.57, KM.82.

7'li hece ölçüsüne sahip bin iki yüz on dokuz mâni vardır.

Ay doğar elek gibi
Gün doğar melek gibi
Biz de bir gelin aldık
Dondurma bebek gibi (KM.198)

Diğerler örnekler için bkz.: KM.1, KM.3, KM.4, KM.6, KM.8, KM.9, KM.10, KM.11, KM.12, KM.13, KM.14, KM.15, KM.16, KM.17, KM.18, KM.19, KM.20, KM.21, KM.22, KM.23, KM.25 KM.26, KM.27, KM.28, KM.29, KM.30, KM.31, KM.32,

KM.33, KM.34, KM.36, KM.37, KM.38, KM.39, KM.40, KM.41, KM.42, KM.45, KM.46, KM.48, KM.49, KM.50, KM.51, KM.52, KM.53, KM.54, KM.55, KM.56, KM.58, KM.59, KM.60, KM.61, KM.62, KM.63, KM.64, KM.71, KM.72, KM.73, KM.74, KM.75, KM.76, KM.77, KM.78, KM.79, KM.80, KM.84, KM.88, KM.89, KM.90, KM.91, KM.92, KM.93, KM.94, KM.95, KM.97, KM.100, KM.103, KM.105, KM.107, KM.108, KM.109, KM.110, KM.111, KM.112, KM.113, KM.114, KM.118, KM.119, KM.120, KM.121, KM.122, KM.125, KM.126, KM.127, KM.131, KM.132, KM.133, KM.134, KM.135, KM.136, KM.137, KM.139, KM.140, KM.141, KM.142, KM.143, KM.144, KM.145, KM.146, KM.147, KM.148, KM.149, KM.150, KM.151, KM.152, KM.153, KM.154, KM.155, KM.156, KM.157, KM.158, KM.159, KM.160, KM.163, KM.164, KM.165, KM.166, KM.167, KM.168, KM.169, KM.170, KM.171, KM.172, KM.173, KM.176, KM.177, KM.178, KM.179, KM.181, KM.182, KM.184, KM.185, KM.186, KM.187, KM.188, KM.189, KM.190, KM.191, KM.192, KM.193, KM.194, KM.195, KM.196, KM.197, KM.198, KM.199, KM.200, KM.201, KM.202, KM.203, KM.204, KM.205, KM.206, KM.207, KM.208, KM.209, KM.210, KM.211, KM.213, KM.214, KM.215, KM.216, KM.217, KM.218, KM.219, KM.222, KM.223, KM.224, KM.225, KM.226, KM.227, KM.228, KM.229, KM.231, KM.232, KM.233, KM.236, KM.237, KM.238, KM.239, KM.240, KM.241, KM.242, KM.243, KM.244, KM.245, KM.246, KM.247, KM.248, KM.249, KM.250, KM.251, KM.252, KM.253, KM.254, KM.255, KM.256, KM.257, KM.259, KM.260, KM.261, KM.266, KM.267, KM.268, KM.269, KM.276, KM.277, KM.278, KM.280, KM.281, KM.282, KM.283, KM.284, KM.285, KM.286, KM.287, KM.288, KM.289, KM.291, KM.292, KM.293, KM.295, KM.296, KM.297, KM.299, KM.300, KM.301, KM.303, KM.304, KM.305, KM.306, KM.307, KM.308, KM.310, KM.312, KM.313, KM.314, KM.315, KM.316, KM.317, KM.318, KM.319, KM.321, KM.322, KM.326, KM.327, KM.328, KM.329, KM.330, KM.331, KM.333, KM.334, KM.335, KM.337, KM.338, KM.339, KM.340, KM.341, KM.342, KM.343, KM.344, KM.345, KM.346, KM.347, KM.349, KM.350, KM.351, KM.352, KM.353, KM.355, KM.356, KM.357, KM.359, KM.361, KM.362, KM.363, KM.364, KM.365, KM.366, KM.367, KM.368, KM.370, KM.371, KM.372, KM.373, KM.374, KM.376, KM.377, KM.378, KM.379, KM.380, KM.381, KM.382, KM.383, KM.384, KM.385, KM.386, KM.387, KM.388, KM.389, KM.390, KM.391, KM.392, KM.393, KM.394, KM.395, KM.397, KM.398, KM.399, KM.400, KM.401, KM.402,

KM.403, KM.405, KM.406, KM.407, KM.408, KM.409, KM.411, KM.412, KM.413, KM.414, KM.415, KM.416, KM.417, KM.418, KM.419, KM.420, KM.422, KM.424, KM.425, KM.427, KM.428, KM.429, KM.431, KM.432, KM.437, KM.438, KM.439, KM.440, KM.441, KM.442, KM.443, KM.444, KM.445, KM.447, KM.448, KM.449, KM.450, KM.451, KM.452, KM.454, KM.455, KM.456, KM.457, KM.458, KM.459, KM.460, KM.461, KM.462, KM.463, KM.464, KM.465, KM.466, KM.467, KM.468, KM.469, KM.470, KM.471, KM.472, KM.473, KM.475, KM.476, KM.477, KM.478, KM.479, KM.480, KM.481, KM.482, KM.484, KM.488, KM.491, KM.492, KM.496, KM.499, KM.500, KM.501, KM.504, KM.505, KM.507, KM.508, KM.510, KM.511, KM.512, KM.513, KM.514, KM.515, KM.516, KM.517, KM.518, KM.519, KM.520, KM.521, KM.523, KM.524, KM.526, KM.527, KM.528, KM.530, KM.531, KM.532, KM.533, KM.534, KM.535, KM.536, KM.537, KM.539, KM.540, KM.541, KM.542, KM.543, KM.544, KM.545, KM.547, KM.548, KM.549, KM.550, KM.551, KM.552, KM.553, KM.554, KM.555, KM.556, KM.557, KM.558, KM.559, KM.562, KM.565, KM.567, KM.568, KM.569, KM.571, KM.574, KM.575, KM.576, KM.579, KM.581, KM.582, KM.583, KM.584, KM.585, KM.586, KM.587, KM.588, KM.589, KM.593, KM.594, KM.595, KM.597, KM.599, KM.601, KM.603, KM.604, KM.605, KM.606, KM.607, KM.608, KM.609, KM.615, KM.616, KM.617, KM.618, KM.620, KM.621, KM.622, KM.623, KM.624, KM.625, KM.626, KM.627, KM.628, KM.629, KM.630, KM.631, KM.632, KM.633, KM.634, KM.635, KM.636, KM.637, KM.642, KM.643, KM.644, KM.645, KM.646, KM.647, KM.648, KM.649, KM.650, KM.652, KM.653, KM.654, KM.655, KM.656, KM.657, KM.658, KM.662, KM.663, KM.664, KM.665, KM.666, KM.667, KM.668, KM.669, KM.670, KM.671, KM.672, KM.673, KM.675, KM.677, KM.678, KM.679, KM.681, KM.683, KM.684, KM.685, KM.686, KM.687, KM.688, KM.689, KM.690, KM.691, KM.694, KM.696, KM.697, KM.698, KM.699, KM.700, KM.701, KM.702, KM.703, KM.704, KM.705, KM.706, KM.707, KM.708, KM.709, KM.710, KM.711, KM.712, KM.715, KM.716, KM.717, KM.718, KM.719, KM.721, KM.722, KM.723, KM.724, KM.725, KM.726, KM.727, KM.728, KM.734, KM.735, KM.736, KM.737, KM.738, KM.739, KM.740, KM.741, KM.742, KM.743, KM.744, KM.745, KM.746, KM.749, KM.751, KM.752, KM.753, KM.754, KM.755, KM.756, KM.757, KM.758, KM.761, KM.763, KM.764, KM.766, KM.767, KM.770, KM.775, KM.776, KM.777, KM.778, KM.779, KM.780, KM.781, KM.782, KM.783,

KM.784, KM.786, KM.787, KM.788, KM.789, KM.790, KM.791, KM.792, KM.794, KM.795, KM.796, KM.797, KM.798, KM.799, KM.800, KM.801, KM.802, KM.804, KM.805, KM.807, KM.808, KM.809, KM.811, KM.812, KM.814, KM.816, KM.817, KM.818, KM.821, KM.822, KM.823, KM.824, KM.825, KM.826, KM.827, KM.828, KM.829, KM.830, KM.831, KM.832, KM.833, KM.834, KM.835, KM.836, KM.837, KM.838, KM.839, KM.840, KM.841, KM.842, KM.843, KM.844, KM.846, KM.847, KM.848, KM.849, KM.853, KM.854, KM.855, KM.856, KM.857, KM.858, KM.859, KM.860, KM.862, KM.864, KM.865, KM.866, KM.869, KM.870, KM.872, KM.873, KM.874, KM.875, KM.876, KM.877, KM.878, KM.879, KM.880, KM.881, KM.883, KM.884, KM.886, KM.887, KM.896, KM.897, KM.899, KM.900, KM.901, KM.902, KM.903, KM.904, KM.905, KM.906, KM.907, KM.908, KM.909, KM.910, KM.912, KM.913, KM.914, KM.915, KM.916, KM.917, KM.918, KM.919, KM.920, KM.921, KM.922, KM.923, KM.924, KM.926, KM.930, KM.932, KM.933, KM.936, KM.937, KM.938, KM.939, KM.940, KM.941, KM.942, KM.943, KM.946, KM.947, KM.948, KM.949, KM.950, KM.951, KM.952, KM.953, KM.954, KM.955, KM.956, KM.957, KM.958, KM.960, KM.961, KM.962, KM.963, KM.964, KM.965, KM.966, KM.967, KM.968, KM.969, KM.970, KM.971, KM.972, KM.973, KM.974, KM.975, KM.976, KM.977, KM.978, KM.979, KM.980, KM.981, KM.982, KM.983, KM.984, KM.985, KM.986, KM.987, KM.988, KM.989, KM.990, KM.991, KM.992, KM.993, KM.994, KM.995, KM.996, KM.997, KM.998, KM.1001, KM.1002, KM.1003, KM.1004, KM.1005, KM.1006, KM.1009, KM.1010, KM.1011, KM.1012, KM.1013, KM.1014, KM.1015, KM.1016, KM.1017, KM.1018, KM.1019, KM.1020, KM.1029, KM.1030, KM.1031, KM.1045, KM.1046, KM.1047, KM.1050, KM.1054, KM.1055, KM.1056, KM.1057, KM.1060, KM.1061, KM.1062, KM.1063, KM.1064, KM.1065, KM.1066, KM.1067, KM.1068, KM.1069, KM.1070, KM.1071, KM.1072, KM.1075, KM.1076, KM.1079, KM.1080, KM.1081, KM.1083, KM.1084, KM.1093, KM.1097, KM.1098, KM.1100, KM.1101, KM.1104, KM.1105, KM.1107, KM.1108, KM.1109, KM.1110, KM.1111, KM.1112, KM.1113, KM.1114, KM.1115, KM.1116, KM.1117, KM.1118, KM.1120, KM.1121, KM.1122, KM.1124, KM.1125, KM.1126, KM.1128, KM.1129, KM.1130, KM.1133, KM.1134, KM.1135, KM.1136, KM.1137, KM.1139, KM.1140, KM.1141, KM.1142, KM.1143, KM.1146, KM.1147, KM.1148, KM.1149, KM.1150, KM.1151, KM.1152, KM.1153, KM.1154, KM.1155, KM.1156, KM.1157, KM.1159,

KM.1160, KM.1161, KM.1162, KM.1163, KM.1164, KM.1165, KM.1166, KM.1167, KM.1168, KM.1169, KM.1170, KM.1171, KM.1172, KM.1178, KM.1182, KM.1183, KM.1184, KM.1186, KM.1187, KM.1188, KM.1189, KM.1190, KM.1191, KM.1192, KM.1193, KM.1194, KM.1195, KM.1196, KM.1197, KM.1201, KM.1202, KM.1203, KM.1204, KM.1205, KM.1206, KM.1207, KM.1208, KM.1211, KM.1212, KM.1213, KM.1214, KM.1215, KM.1216, KM.1220, KM.1222, KM.1223, KM.1224, KM.1225, KM.1226, KM.1227, KM.1228, KM.1230, KM.1231, KM.1232, KM.1233, KM.1324, KM.1235, KM.1236, KM.1237, KM.1238, KM.1239, KM.1240, KM.1241, KM.1243, KM.1244, KM.1245, KM.1246, KM.1247, KM.1251, KM.1252, KM.1253, KM.1254, KM.1256, KM.1257, KM.1258, KM.1260, KM.1262, KM.1263, KM.1266, KM.1267, KM.1268, KM.1269, KM.1270, KM.1271, KM.1272, KM.1274, KM.1275, KM.1276, KM.1277, KM.1279, KM.1280, KM.1282, KM.1283, KM.1284, KM.1286, KM.1287, KM.1289, KM.1290, KM.1291, KM.1292, KM.1293, KM.1294, KM.1296, KM.1297, KM.1298, KM.1299, KM.1300, KM.1302, KM.1304, KM.1306, KM.1307, KM.1308, KM.1309, KM.1310, KM.1311, KM.1312, KM.1316, KM.1317, KM.1318, KM.1318, KM.1320, KM.1321, KM.1322, KM.1323, KM.1324, KM.1325, KM.1326, KM.1327, KM.1328, KM.1329, KM.1330, KM.1331, KM.1332, KM.1333, KM.1334, KM.1335, KM.1336, KM.1337, KM.1338, KM.1340, KM.1342, KM.1343, KM.1344, KM.1345, KM.1347, KM.1348, KM.1349, KM.1350, KM.1351, KM.1352, KM.1353, KM.1354, KM.1355, KM.1357, KM.1358, KM.1360, KM.1364, KM.1365, KM.1367, KM.1372, KM.1373, KM.1374, KM.1375, KM.1376, KM.1377, KM.1378, KM.1379, KM.1380, KM.1381, KM.1384, KM.1385, KM.1386, KM.1388, KM.1389, KM.1391, KM.1392, KM.1393, KM.1394, KM.1395, KM.1396, KM.1397, KM.1398, KM.1399, KM.1400, KM.1401, KM.1402, KM.1403, KM.1404, KM.1411, KM.1414, KM.1415, KM.1416, KM.1417, KM.1419, KM.1421, KM.1422, KM.1423, KM.1426, KM.1428, KM.1429, KM.1430, KM.1431, KM.1431, KM.1432, KM.1433, KM.1436, KM.1437, KM.1438, KM.1439, KM.1440, KM.1441, KM.1442, KM.1443, KM.1444, KM.1445, KM.1454, KM.1455, KM.1456, KM.1457, KM.1458, KM.1459, KM.1460, KM.1461, KM.1464, KM.1468, KM.1469, KM.1472, KM.1473, KM.1476, KM.1477, KM.1482, KM.1483, KM.1484, KM.1485, KM.1487, KM.1488, KM.1494, KM.1496, KM.1497, KM.1498, KM.1499, KM.1500, KM.1501, KM.1502, KM.1504, KM.1505, KM.1506, KM.1507, KM.1511, KM.1512, KM.1513, KM.1514, KM.1516, KM.1517, KM.1518, KM.1519,

KM.1520, KM.1522, KM.1523, KM.1524, KM.1526, KM.1527, KM.1528, KM.1529, KM.1531, KM.1532, KM.1533, KM.1534, KM.1536, KM.1537, KM.1538, KM.1539, KM.1540, KM.1541, KM.1542, KM.1543, KM.1546, KM.1547, KM.1548, KM.1549, KM.1550, KM.1551, KM.1552, KM.1554, KM.1555, KM.1557, KM.1558, KM.1559, KM.1560, KM.1562, KM.1563, KM.1564, KM.1565, KM.1566, KM.1567, KM.1568, KM.1569, KM.1571, KM.1572, KM.1573, KM.1574, KM.1575, KM.1577, KM.1578, KM.1579, KM.1581, KM.1582, KM.1583, KM.1585, KM.1586, KM.1587, KM.1588, KM.1589, KM.1590, KM.1591, KM.1592, KM.1593, KM.1595, KM.1596, KM.1597, KM.1599, KM.1600, KM.1602, KM.1603, KM.1605, KM.1606, KM.1607, KM.1608, KM.1610, KM.1612, KM.1614, KM.1615, KM.1616, KM.1617, KM.1618, KM.1619, KM.1620.

8’li hece ölçüsüyle söylenen yetmiş dört mâni tespit edilmiştir.

Kız anası kız anası

Hanı bunun öz anası

Kız anası kız anası

Yakın gelinin kınası (KM.1095)

Diğerler örnekler için bkz.: KM.7, KM.124, KM.174, KM.180, KM.264, KM.369, KM.485, KM.486, KM.490, KM.506, KM.611, KM.660, KM.693, KM.730, KM.733, KM.750, KM.760, KM.765, KM.803, KM.819, KM.820, KM.882, KM.925, KM.928, KM.999, KM.1035, KM.1036, KM.1044, KM.1048, KM.1049, KM.1051, KM.1052, KM.1053, KM.1058, KM.1073, KM.1094, KM.1096, KM.1174, KM.1185, KM.1198, KM.1199, KM.1200, KM.1249, KM.1255, KM.1259, KM.1313, KM.1315, KM.1361, KM.1362, KM.1369, KM.1370, KM.1409, KM.1410, KM.1425, KM.1447, KM.1448, KM.1449, KM.1462, KM.1463, KM.1465, KM.1466, KM.1471, KM.1479, KM.1486, KM.1489, KM.1492, KM.1493, KM.1515, KM.1521, KM.1561, KM.1570, KM.1601, KM.1611.

9’lu hece ölçüsüyle söylenen altı mâni vardır.

Yarısı yavrumun yarısı

Yarısı da yılan yarısı (KM.1556)

Diğerler örnekler için bkz.: KM.212, KM.375, KM.453, KM.1123, KM.1491.

10'lu hece ölçüsüyle söylenen bir mâni örneği görülmüştür.

Bahçelerde pırpırım pervazı

Buda yirmi beş yılın ayvazı (KM.336)

11'li hece ölçüsüyle söylenen yirmi altı mâni tespit edilmiştir.

Anan seni has bağında haslamış

Zülûfünü gül dalında ıslamış

Anan seni eller için beslemiş

Ağlama gelinim yazın bu imiş (KM.129)

Diğerler örnekler için bkz.: KM.130, KM.354, KM.423, KM.474, KM.509, KM.674, KM.769, KM.771, KM.793, KM.876, KM.885, KM.1078, KM.1085, KM.1103, KM.1261, KM.1295, KM.1387, KM.1427, KM.1450, KM.1451, KM.1452, KM.1453, KM.1470, KM.1525, KM.1604.

Mâniler irticalen söylendiği için mâni söyleyen kişi mâninin bazı kısımlarını unutabilir ya da yanlış hatırlayabilir. Bunun nedeni mâniyi söyleyen kişinin doğaçlama olarak söylemesi, ezberlediği mânileri sürekli tekrar etmediği için unutulması veya unutilan kelimelerin değiştirilmesidir. İncelenen mânilerde hece ölçüsü bakımından kararsız olan mânilere de rastlanmıştır. Hece ölçüsü bakımından kararsız olan iki yüz seksen yedi mâni vardır.

Lahanayı haşladık

Sarmaya başladık

Bizi kesenlerin

Alnını karışlarık (KM.1175)

Diğer örnekler için bkz.: KM.2, KM.5, KM.24, KM.35, KM.43, KM.44, KM.65, KM.66, KM.67, KM.68, KM.69, KM.70, KM.81, KM.83, KM.85, KM.86, KM.87, KM.96, KM.98, KM.99, KM.101, KM.102, KM.104, KM.115, KM.116, KM.117, KM.123, KM.138, KM.161, KM.162, KM.175, KM.183, KM.220, KM.221, KM.230, KM.234, KM.258, KM.262, KM.265, KM.270, KM.271, KM.272, KM.273, KM.274, KM.275,

KM.279, KM.290, KM.294, KM.298, KM.302, KM.309, KM.311, KM.320, KM.323, KM.324, KM.325, KM.332, KM.358, KM.360, KM.396, KM.404, KM.409, KM.410, KM.421, KM.426, KM.430, KM.433, KM.434, KM.435, KM.436, KM.446, KM.483, KM.487, KM.489, KM.493, KM.494, KM.495, KM.497, KM.498, KM.502, KM.503, KM.522, KM.525, KM.529, KM.538, KM.546, KM.560, KM.561, KM.563, KM.564, KM.566, KM.570, KM.572, KM.573, KM.577, KM.578, KM.580, KM.590, KM.591, KM.592, KM.596, KM.598, KM.600, KM.602, KM.610, KM.612, KM.613, KM.619, KM.638, KM.639, KM.640, KM.641, KM.651, KM.659, KM.661, KM.676, KM.680, KM.682, KM.692, KM.695, KM.713, KM.714, KM.720, KM.729, KM.731, KM.732, KM.747, KM.759, KM.762, KM.768, KM.772, KM.773, KM.774, KM.785, KM.806, KM.810, KM.813, KM.815, KM.845, KM.850, KM.851, KM.852, KM.861, KM.863, KM.867, KM.868, KM.871, KM.888, KM.889, KM.890, KM.891, KM.892, KM.893, KM.894, KM.895, KM.898, KM.911, KM.927, KM.929, KM.931, KM.934, KM.935, KM.944, KM.945, KM.959, KM.1000, KM.1007, KM.1008, KM.1021, KM.1022, KM.1023, KM.1024, KM.1025, KM.1026, KM.1027, KM.1028, KM.1032, KM.1033, KM.1034, KM.1037, KM.1038, KM.1039, KM.1040, KM.1041, KM.1042, KM.1043, KM.1059, KM.1074, KM.1086, KM.1087, KM.1088, KM.1089, KM.1090, KM.1091, KM.1092, KM.1099, KM.1102, KM.1106, KM.1119, KM.1127, KM.1131, KM.1138, KM.1144, KM.1145, KM.1173, KM.1175, KM.1176, KM.1177, KM.1179, KM.1180, KM.1181, KM.1209, KM.1210, KM.1217, KM.1218, KM.1219, KM.1221, KM.1229, KM.1242, KM.1248, KM.1250, KM.1264, KM.1265, KM.1273, KM.1278, KM.1281, KM.1285, KM.1288, KM.1301, KM.1303, KM.1305, KM.1314, KM.1339, KM.1341, KM.1346, KM.1359, KM.1366, KM.1368, KM.1371, KM.1382, KM.1383, KM.1390, KM.1405, KM.1406, KM.1407, KM.1408, KM.1412, KM.1413, KM.1418, KM.1420, KM.1424, KM.1434, KM.1435, KM.1446, KM.1467, KM.1475, KM.1478, KM.1480, KM.1481, KM.1490, KM.1495, KM.1503, KM.1508, KM.1509, KM.1510, KM.1530, KM.1535, KM.1544, KM.1545, KM.1553, KM.1576, KM.1580, KM.1584, KM.1594, KM.1598, KM.1609, KM.1613.

4.1.2. Kilis Mânilerinde Kafiye ve Redif

Mısra sonlarındaki yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları ve görevleri farklı kelime ve eklerin benzerliğine kafiye denir. Kilis mânilerinde bütün kafiye türleri kullanılmaktadır.

Yarım kafiye:

Dize sonlarında karşımıza çıkan tek ses benzerliğine dayanan kafiye yarım kafiye dir.

Aynanın karşısında
Toka takmış başına
Sanki bana ken edor
Yanağında allıkl a (KM.216)

Tam kafiye:

Dize sonlarında iki ses benzerliğine dayanan kafiye türüne tam kafiye denir.

Bahçada iğde
Dalları yerde
Ağlama gelin
Güveyi evde (KM.263)

Zengin kafiye:

Dize sonlarındaki üç ve daha fazla ses benzerliğine dayanan kafiye türü zengin kafiye dir.

Abuşağa'dan geçtik
Soğuk sular içtik
Şükür olsun
Namlı yerden kız seçtik (KM.2)

Cinaslı kafiye:

Dize sonlarında yazılış aynı anlamları farklı olan sözcüklerin bir arada kullanılmasından oluşan kafiye türü cinaslı kafiye dir.

Bahar geldi yeşerdi
Karşımda zümrüt dağlar
Neyleyim ben baharı
Yârim yüreğim dağlar (KM.260)

Tunç kafiye:

Kelimelerin birinin diğerrinin içinde olduğu kafiye türüne tunç kafiye denir.

Akşam ezanı oldu

Kalleş'te güneş soldu

Ağamgilde malhıta

Bakır sehenedoldu (KM.89)

Redif:

Ay doğar elek gibi

Gün doğar melek gibi

Biz bir gelin aldık

Dondurma bebek gibi (KM.197)

4.1.3. Kilis Mânilerinde Dize Sayısı

Tespit edilen Kilismânilerinin büyük çoğunluğu dört dizelidir. Bunun yanında iki, üç ve beş dizeli mânilere de rastlanmaktadır.

İki dizeli yirmi yedi Kilis mânisi tespit edilmiştir.

Bir elinde maşa

Bizim oğlumuzda ne paşa (KM.426)

Diğer örnekler için bkz: KM.5, KM.220, KM.311, KM.336, KM.358, KM.563, KM.570, KM.756, KM.759, KM.786, KM.889, KM.890, KM.891, KM.892, KM.893, KM.894, KM.911, KM.1136, KM.1181, KM.1217, KM.1218, KM.1273, KM.1303, KM.1487, KM.1550, KM.1556.

Üç dizeli yedi Kilis mânisi bulunmaktadır.

İki şişe bir maşa

Maşallah suphanallah

Güveyide ne paşa (KM.895)

Diğer örnekler için bkz: KM.294, KM.713, KM.714, KM.1027, KM.1219, KM.1390.

Dört dizeli bin beş yüz seksen dört Kilis mânisi karşımıza çıkmıştır.

Azara da buzara
Öküz girmiş pazara
Oğluma naz edenin
İki gözü bozara (KM.231)

Diğer örnekler için bkz: KM.1, KM.2, KM.3, KM.4, KM.6, KM.7, KM.8, KM.9, KM.10, KM.11, KM.12, KM.13, KM.14, KM.15, KM.16, KM.17, KM.18, KM.19, KM.20, KM.21, KM.22, KM.23, KM.24, KM.25, KM.26, KM.27, KM.28, KM.29, KM.30, KM.31, KM.32, KM.33, KM.34, KM.35, KM.36, KM.37, KM.38, KM.39, KM.40, KM.41, KM.42, KM.43, KM.44, KM.45, KM.46, KM.47, KM.48, KM.49, KM.50, KM.51, KM.52, KM.53, KM.54, KM.55, KM.57, KM.58, KM.59, KM.60, KM.61, KM.62, KM.63, KM.64, KM.65, KM.66, KM.67, KM.68, KM.69, KM.70, KM.71, KM.72, KM.73, KM.74, KM.75, KM.76, KM.77, KM.78, KM.79, KM.80, KM.81, KM.82, KM.83, KM.84, KM.85, KM.86, KM.87, KM.88, KM.89, KM.90, KM.91, KM.92, KM.93, KM.94, KM.95, KM.96, KM.97, KM.98, KM.99, KM.100, KM.101, KM.102, KM.103, KM.104, KM.105, KM.106, KM.107, KM.108, KM.109, KM.110, KM.111, KM.112, KM.113, KM.114, KM.115, KM.116, KM.117, KM.118, KM.119, KM.120, KM.121, KM.122, KM.123, KM.124, KM.125, KM.126, KM.127, KM.128, KM.129, KM.130, KM.131, KM.132, KM.133, KM.134, KM.135, KM.136, KM.137, KM.138, KM.139, KM.140, KM.141, KM.142, KM.143, KM.144, KM.145, KM.164, KM.147, KM.148, KM.149, KM.150, KM.151, KM.152, KM.153, KM.154, KM.155, KM.156, KM.157, KM.158, KM.159, KM.160, KM.161, KM.162, KM.163, KM.164, KM.165, KM.166, KM.167, KM.168, KM.169, KM.170, KM.171, KM.172, KM.173, KM.174, KM.175, KM.176, KM.177, KM.178, KM.179, KM.180, KM.181, KM.182, KM.183, KM.184, KM.185, KM.186, KM.187, KM.188, KM.189, KM.190, KM.191, KM.192, KM.193, KM.194, KM.195, KM.196, KM.197, KM.198, KM.199, KM.200, KM.201, KM.202, KM.203, KM.204, KM.205, KM.206, KM.207, KM.208, KM.209, KM.210, KM.211, KM.212, KM.213, KM.214, KM.215, KM.216, KM.217, KM.218, KM.219, KM.221, KM.222, KM.223, KM.224, KM.225, KM.226, KM.227, KM.228, KM.229, KM.230, KM.232, KM.233, KM.234, KM.235, KM.236, KM.237, KM.238, KM.239, KM.240, KM.241, KM.242, KM.243, KM.244, KM.245, KM.246, KM.247, KM.248, KM.249, KM.250, KM.251, KM.252, KM.253, KM.254, KM.255, KM.256, KM.257, KM.258, KM.259, KM.260, KM.261, KM.262, KM.263, KM.264, KM.265,

KM.266, KM.267, KM.268, KM.269, KM.270, KM.271, KM.272, KM.273, KM.274, KM.275, KM.276, KM.277, KM.278, KM.279, KM.280, KM.281, KM.282, KM.283, KM.284, KM.285, KM.286, KM.287, KM.288, KM.289, KM.290, KM.291, KM.292, KM.293, KM.295, KM.296, KM.297, KM.298, KM.299, KM.300, KM.301, KM.302, KM.303, KM.304, KM.305, KM.306, KM.307, KM.308, KM.309, KM.310, KM.312, KM.313, KM.314, KM.315, KM.316, KM.317, KM.318, KM.319, KM.320, KM.321, KM.322, KM.323, KM.324, KM.325, KM.326, KM.327, KM.328, KM.329, KM.330, KM.331, KM.332, KM.333, KM.334, KM.335, KM.337, KM.338, KM.339, KM.340, KM.341, KM.342, KM.343, KM.344, KM.345, KM.346, KM.347, KM.348, KM.349, KM.350, KM.351, KM.352, KM.353, KM.354, KM.355, KM.356, KM.357, KM.359, KM.360, KM.361, KM.362, KM.363, KM.364, KM.365, KM.366, KM.367, KM.368, KM.369, KM.370, KM.371, KM.372, KM.373, KM.374, KM.375, KM.376, KM.377, KM.378, KM.379, KM.380, KM.381, KM.382, KM.383, KM.384, KM.385, KM.386, KM.387, KM.388, KM.389, KM.390, KM.391, KM.392, KM.393, KM.394, KM.395, KM.369, KM.397, KM.398, KM.399, KM.400, KM.401, KM.402, KM.403, KM.404, KM.405, KM.406, KM.407, KM.408, KM.409, KM.410, KM.411, KM.412, KM.413, KM.414, KM.415, KM.416, KM.417, KM.418, KM.419, KM.420, KM.421, KM.422, KM.423, KM.424, KM.425, KM.427, KM.428, KM.429, KM.430, KM.431, KM.432, KM.433, KM.434, KM.435, KM.436, KM.437, KM.438, KM.439, KM.440, KM.441, KM.442, KM.443, KM.444, KM.445, KM.446, KM.447, KM.448, KM.449, KM.450, KM.451, KM.452, KM.453, KM.454, KM.456, KM.457, KM.458, KM.459, KM.460, KM.461, KM.462, KM.463, KM.464, KM.465, KM.466, KM.467, KM.468, KM.469, KM.470, KM.471, KM.472, KM.473, KM.474, KM.475, KM.476, KM.477, KM.478, KM.479, KM.480, KM.481, KM.482, KM.483, KM.484, KM.485, KM.486, KM.487, KM.488, KM.489, KM.490, KM.491, KM.492, KM.493, KM.494, KM.495, KM.496, M.497, KM.498, KM.499, KM.500, KM.501, KM.502, KM.503, KM.504, KM.505, KM.506, KM.507, KM.508, KM.509, KM.510, KM.511, KM.512, KM.513, KM.514, KM.515, KM.516, KM.517, KM.518, KM.519, KM.520, KM.521, KM.522, KM.523, KM.524, KM.525, KM.526, KM.527, KM.528, KM.529, KM.530, KM.531, KM.532, KM.533, KM.534, KM.535, KM.536, KM.537, KM.538, KM.539, KM.540, KM.541, KM.542, KM.543, KM.544, KM.545, KM.546, KM.547, KM.548, KM.549, KM.550, KM.551, KM.552, KM.553, KM.554, KM.555, KM.556, KM.557, KM.558, KM.559,

KM.560, KM.561, KM.562, KM.564, KM.565, KM.566, KM.567, KM.568, KM.569, KM.571, KM.572, KM.573, KM.574, KM.575, KM.576, KM.577, KM.578, KM.579, KM.580, KM.581, KM.582, KM.583, KM.584, KM.585, KM.586, KM.587, KM.588, KM.589, KM.590, KM.591, KM.592, KM.593, KM.594, KM.595, KM.596, KM.597, KM.598, KM.599, KM.600, KM.601, KM.602, KM.603, KM.604, KM.605, KM.606, KM.607, KM.608, KM.609, KM.610, KM.611, KM.612, KM.613, KM.614, KM.615, KM.616, KM.617, KM.618, KM.619, KM.620, KM.621, KM.622, KM.623, KM.624, KM.625, KM.626, KM.627, KM.628, KM.629, KM.630, KM.631, KM.632, KM.633, KM.634, KM.635, KM.636, KM.637, KM.638, KM.639, KM.640, KM.641, KM.642, KM.643, KM.644, KM.645, KM.646, KM.647, KM.648, KM.649, KM.650, KM.651, KM.652, KM.653, KM.654, KM.655, KM.656, KM.657, KM.658, KM.659, KM.660, KM.661, KM.662, KM.663, KM.664, KM.665, KM.666, KM.667, KM.668, KM.669, KM.670, KM.671, KM.672, KM.673, KM.674, KM.675, KM.676, KM.677, KM.678, KM.679, KM.680, KM.681, KM.682, KM.683, KM.684, KM.685, KM.686, KM.687, KM.689, KM.690, KM.691, KM.692, KM.693, KM.694, KM.695, KM.696, KM.697, KM.698, KM.699, KM.700, KM.701, KM.702, KM.703, KM.704, KM.705, KM.706, KM.707, KM.708, KM.709, KM.710, KM.711, KM.712, KM.715, KM.716, KM.717, KM.718, KM.719, KM.720, KM.721, KM.722, KM.723, KM.724, KM.725, KM.726, KM.727, KM.728, KM.729, KM.730, KM.731, KM.732, KM.733, KM.734, KM.735, KM.736, KM.737, KM.738, KM.739, KM.740, KM.741, KM.742, KM.743, KM.744, KM.745, KM.746, KM.747, KM.748, KM.749, KM.750, KM.751, KM.752, KM.753, KM.754, KM.755, KM.757, KM.758, KM.760, KM.761, KM.762, KM.763, KM.764, KM.765, KM.766, KM.767, KM.768, KM.769, KM.770, KM.771, KM.772, KM.773, KM.774, KM.775, KM.776, KM.777, KM.778, KM.779, KM.780, KM.781, KM.782, KM.783, KM.784, KM.785, KM.787, KM.788, KM.789, KM.790, KM.791, KM.792, KM.793, KM.794, KM.795, KM.796, KM.797, KM.798, KM.799, KM.800, KM.801, KM.802, KM.803, KM.804, KM.805, KM.806, KM.807, KM.808, KM.809, KM.810, KM.811, KM.812, KM.813, KM.814, KM.815, KM.816, KM.817, KM.818, KM.819, KM.820, KM.821, KM.822, KM.823, KM.824, KM.825, KM.826, KM.827, KM.828, KM.829, KM.830, KM.831, KM.832, KM.833, KM.834, KM.835, KM.836, KM.837, KM.838, KM.839, KM.840, KM.841, KM.842, KM.843, KM.844, KM.845, KM.846, KM.847, KM.848, KM.849, KM.850, KM.851, KM.852, KM.853, KM.854, KM.855,

KM.856, KM.857, KM.858, KM.589, KM.860, KM.861, KM.862, KM.863, KM.864, KM.865, KM.866, KM.867, KM.868, KM.869, KM.870, KM.871, KM.872, KM.873, KM.874, KM.875, KM.876, KM.877, KM.878, KM.879, KM.880, KM.881, KM.882, KM.883, KM.884, KM.885, KM.886, KM.887, KM.888, KM.896, KM.897, KM.898, KM.899, KM.900, KM.901, KM.902, KM.903, KM.904, KM.905, KM.906, KM.907, KM.908, KM.909, KM.910, KM.912, KM.913, KM.914, KM.915, KM.916, KM.917, KM.918, KM.919, KM.920, KM.921, KM.922, KM.923, KM.924, KM.925, KM.926, KM.927, KM.928, KM.929, KM.930, KM.931, KM.932, KM.933, KM.934, KM.935, KM.936, KM.937, KM.938, KM.939, KM.940, KM.941, KM.942, KM.943, KM.944, KM.945, KM.946, KM.947, KM.948, KM.950, KM.951, KM.952, KM.953, KM.954, KM.955, KM.956, KM.957, KM.958, KM.959, KM.960, KM.961, KM.962, KM.963, KM.964, KM.965, KM.966, KM.967, KM.968, KM.969, KM.970, KM.971, KM.972, KM.973, KM.974, KM.975, KM.976, KM.977, KM.978, KM.979, KM.980, KM.981, KM.982, KM.983, KM.984, KM.985, KM.986, KM.987, KM.988, KM.989, KM.990, KM.991, KM.992, KM.993, KM.994, KM.995, KM.996, KM.997, KM.998, KM.999, KM.1000, KM.1001, KM.1002, KM.1004, KM.1005, KM.1006, KM.1007, KM.1008, KM.1009, KM.1010, KM.1011, KM.1012, KM.1013, KM.1014, KM.1015, KM.1016, KM.1017, KM.1018, KM.1019, KM.1020, KM.1021, KM.1022, KM.1023, KM.1024, KM.1025, KM.1026, KM.1028, KM.1029, KM.1030, KM.1031, KM.1032, KM.1033, KM.1034, KM.1035, KM.1036, KM.1037, KM.1038, KM.1039, KM.1040, KM.1041, KM.1042, KM.1043, KM.1044, KM.1045, KM.1046, KM.1047, KM.1048, KM.1049, KM.1050, KM.1051, KM.1052, KM.1053, KM.1054, KM.1055, KM.1056, KM.1057, KM.1058, KM.1059, KM.1060, KM.1061, KM.1062, KM.1063, KM.1064, KM.1065, KM.1066, KM.1067, KM.1068, KM.1069, KM.1070, KM.1071, KM.1072, KM.1073, KM.1074, KM.1075, KM.1076, KM.1077, KM.1078, KM.1079, KM.1080, KM.1081, KM.1082, KM.1083, KM.1084, KM.1085, KM.1086, KM.1087, KM.1088, KM.1089, KM.1090, KM.1091, KM.1092, KM.1093, KM.1094, KM.1095, KM.1096, KM.1097, KM.1098, KM.1099, KM.1100, KM.1101, KM.1102, KM.1103, KM.1104, KM.1105, KM.1106, KM.1107, KM.1108, KM.1109, KM.1110, KM.1111, KM.1112, KM.1113, KM.1114, KM.1115, KM.1116, KM.1117, KM.1118, KM.1119, KM.1120, KM.1121, KM.1122, KM.1123, KM.1124, KM.1125, KM.1126, KM.1127, KM.1128, KM.1129, KM.1130, KM.1131, KM.1132, KM.1133, KM.1134, KM.1135, KM.1137, KM.1138,

KM.1139, KM.1140, KM.1141, KM.1142, KM.1143, KM.1144, KM.1145, KM.1146, KM.1147, KM.1148, KM.1150, KM.1151, KM.1152, KM.1153, KM.1154, KM.1155, KM.1156, KM.1157, KM.1158, KM.1159, KM.1160, KM.1161, KM.1162, KM.1163, KM.1164, KM.1165, KM.1166, KM.1167, KM.1168, KM.1169, KM.1170, KM.1171, KM.1172, KM.1173, KM.1174, KM.1175, KM.1176, KM.1177, KM.1178, KM.1179, KM.1180, KM.1182, KM.1183, KM.1184, KM.1185, KM.1186, KM.1187, KM.1188, KM.1189, KM.1190, KM.1191, KM.1192, KM.1193, KM.1194, KM.1195, KM.1196, KM.1197, KM.1198, KM.1199, KM.1200, KM.1201, KM.1202, KM.1203, KM.1204, KM.1205, KM.1206, KM.1207, KM.1208,1209, KM.1210, KM.1211, KM.1212, KM.1213, KM.1214, KM.1215, KM.1216, KM.1220, KM.1221, KM.1222, KM.1223, KM.1224, KM.1225, KM.1226, KM.1227, KM.1228, KM.1229, KM.1230, KM.1231, KM.1232, KM.1233, KM.1234, KM.1235, KM.1236, KM.1237, KM.1238, KM.1239, KM.1240, KM.1241, KM.1242, KM.1243, KM.1244, KM.1245, KM.1246, KM.1247, KM.1248, KM.1249, KM.1250, KM.1251, KM.1252, KM.1253, KM.1254, KM.1255, KM.1256, KM.1257, KM.1258, KM.1259, KM.1260, KM.1261, KM.1262, KM.1263, KM.1264, KM.1265, KM.1266, KM.1267, KM.1268, KM.1269, KM.1270, KM.1271, KM.1272, KM.1274, KM.1275, KM.1276, KM.1277, KM.1278, KM.1279, KM.1280, KM.1281, KM.1282, KM.1283, KM.1284, KM.1285, KM.1286, KM.1287, KM.1288, KM.1289, KM.1290, KM.1291, KM.1292, KM.1293, KM.1294, KM.1295, KM.1296, KM.1297, KM.1298, KM.1299, KM.1300, KM.1301, KM.1302, KM.1304, KM.1305, KM.1306, KM.1307, KM.1308, KM.1309, KM.1310, KM.1311, KM.1312, KM.1313, KM.1314, KM.1315, KM.1316, KM.1317, KM.1318, KM.1319, KM.1320, KM.1321, KM.1322, KM.1323, KM.1324, KM.1325, KM.1326, KM.1327, KM.1328, KM.1329, KM.1330, KM.1331, KM.1332, KM.1333, KM.1334, KM.1335, KM.1336, KM.1337, KM.1338, KM.1339, KM.1340, KM.1341, KM.1342, KM.1343, KM.1344, KM.1345, KM.1346, KM.1347, KM.1348, KM.1349, KM.1350, KM.1351, KM.1352, KM.1353, KM.1354, KM.1355, KM.1356, KM.1357, KM.1358, KM.1359, KM.1360, KM.1361, KM.1362, KM.1363, KM.1364, KM.1365, KM.1366, KM.1367, KM.1368, KM.1369, KM.1370, KM.1371, KM.1372, KM.1373, KM.1374, KM.1375, KM.1376, KM.1377, KM.1378, KM.1379, KM.1380, KM.1381, KM.1382, KM.1383, KM.1384, KM.1385, KM.1386, KM.1387, KM.1388, KM.1389, KM.1391, KM.1392, KM.1393, KM.1394, KM.1395, KM.1396, KM.1397, KM.1398, KM.1399, KM.1400, KM.1401, KM.1402,

KM.1403, KM.1404, KM.1405, KM.1406, KM.1407, KM.1408, KM.1409, KM.1410, KM.1411, KM.1412, KM.1413, KM.1414, KM.1415, KM.1416, KM.1417, KM.1418, KM.1419, KM.1420, KM.1421, KM.1422, KM.1423, KM.1424, KM.1425, KM.1426, KM.1427, KM.1428, KM.1429, KM.1430, KM.1431, KM.1432, KM.1433, KM.1434, KM.1435, KM.1436, KM.1437, KM.1438, KM.1439, KM.1440, KM.1441, KM.1442, KM.1443, KM.1444, KM.1445, KM.1446, KM.1447, KM.1448, KM.1449, KM.1450, KM.1451, KM.1452, KM.1453, KM.1454, KM.1455, KM.1456, KM.1457, KM.1458, KM.1459, KM.1460, KM.1461, KM.1462, KM.1463, KM.1464, KM.1465, KM.1466, KM.1467, KM.1468, KM.1469, KM.1470, KM.1471, KM.1472, KM.1473, KM.1474, KM.1475, KM.1476, KM.1477, KM.1478, KM.1479, KM.1480, KM.1481, KM.1482, KM.1483, KM.1484, KM.1485, KM.1486, KM.1488, KM.1489, KM.1490, KM.1491, KM.1492, KM.1493, KM.1494, KM.1495, KM.1496, KM.1497, KM.1498, KM.1499, KM.1500, KM.1501, KM.1502, KM.1503, KM.1504, KM.1505, KM.1506, KM.1507, KM.1508, KM.1509, KM.1510, KM.1511, KM.1512, KM.1513, KM.1514, KM.1515, KM.1516, KM.1517, KM.1518, KM.1519, KM.1520, KM.1521, KM.1522, KM.1523, KM.1524, KM.1525, KM.1526, KM.1527, KM.1528, KM.1529, KM.1531, KM.1532, KM.1533, KM.1534, KM.1535, KM.1536, KM.1537, KM.1538, KM.1539, KM.1540, KM.1541, KM.1542, KM.1543, KM.1544, KM.1545, KM.1546, KM.1547, KM.1548, KM.1549, KM.1551, KM.1552, KM.1554, KM.1555, KM.1557, KM.1558, KM.1559, KM.1560, KM.1561, KM.1562, KM.1563, KM.1564, KM.1565, KM.1566, KM.1567, KM.1568, KM.1569, KM.1570, KM.1571, KM.1572, KM.1573, KM.1574, KM.1575, KM.1576, KM.1577, KM.1578, KM.1579, KM.1580, KM.1581, KM.1582, KM.1583, KM.1584, KM.1585, KM.1586, KM.1587, KM.1588, KM.1589, KM.1590, KM.1591, KM.1592, KM.1593, KM.1594, KM.1595, KM.1596, KM.1597, KM.1598, KM.1599, KM.1600, KM.1601, KM.1602, KM.1603, KM.1604, KM.1605, KM.1606, KM.1607, KM.1608, KM.1609, KM.1610, KM.1611, KM.1612, KM.1613, KM.1614, KM.1615, KM.1616, KM.1617, KM.1618, KM.1619, KM.1620.

Beş dizeli ikimâniye rastlanmıştır.

Uzun olur her eşeğin kulağı

Eşek ala bilir, yolu yolağı

Eşeklik her devrin el ulâğı

Elinden gelirse eşek ol
Eşek oğlu eşek ol (KM.1530)

Diğer örnek için bkz: KM.1553

4.1.4. Kilis Mânilerinde Nazım Düzeni

Mâniyi diğer nazım şekillerinden ayıran en önemli özelliği kafiye örgüsüdür. Mânilerin kafiye örgüsü genellikle aaba şeklindedir. Kilis mânilerinde tespit edilen kafiye düzenleri şunlardır: aa, abc, aaa, aab, aba, aaaa, aaab, aaba, aabb, aabc, abaa, abab, abac, abba, abbb, abbc, abca, abcb, abcc, abcd, aaaab, aaabb.

Görüldüğü gibi geleneksel mâni dizilişinin yanında yirmi iki mâni kafiye şeması ortaya çıkmıştır. Herhangi bir hazırlık gerektirmeden meydana getirilen bu tür anonim ürünlerde zamana ve kaynak kişilere bağlı olarak değişikliklerin olması normaldir.

aa:

İki sigara bir paket
Kız anasının kesisine bereket (KM.864)

Diğer örnekler için bkz: KM.5, KM.220, KM.311, KM.336, KM.358, KM.426, KM.563, KM.570, KM.756, KM.759, KM.786, KM.889, KM.890, KM.891, KM.892, KM.893, KM.911, KM.1136, KM.1181, KM.1217, KM.1218, KM.1273, KM.1303, KM.1487, KM.1550, KM.1556.

abc:

Kavanozda reçel
Böyle görümce
Kimin eline geçer (KM.1027)

Diğer örnekler için bkz: KM.294, KM.714.

aaa:

Maşa maşaya benzer
Şişe şişeye benzer
Oğlumuz da aynı paşalara benzer (KM.1219)

Diğer örnek için bkz: KM.1390.

aab:

Evimin önü tutlar

Yakamızı yedi bitler

Gelin oldum gidiyorum (KM.713)

aba:

İki şişe bir maşa

Maşallah suphanallah

Güveyide ne paşa (KM.895)

aaaa:

Ağ çit giyme üşürsün

Güzellikte meşhursun

Güzellik başın yesin

Her itle boğuşursun (KM.11)

Diğer örnekler için bkz: KM.56, KM.63, KM.118, KM.129, KM.130, KM.146, KM.183, KM.192, KM.212, KM.218, KM.230, KM.304, KM.375, KM.355, KM.360, KM.377, KM.385, KM.415, KM.431, KM.444, KM.446, KM.447, KM.453, KM.458, KM.487, KM.488, KM.498, KM.547, KM.551, KM.568, KM.583, KM.625, KM.661, KM.683, KM.684, KM.688, KM.720, KM.742, KM.751, KM.760, KM.777, KM.783, KM.784, KM.808, KM.810, KM.838, KM.840, KM.844, KM.862, KM.909, KM.951, KM.970, KM.994, KM.1000, KM.1003, KM.1014, KM.1041, KM.1048, KM.1086, KM.1095, KM.1108, KM.1109, KM.1124, KM.1138, KM.1160, KM.1166, KM.1207, KM.1228, KM.1229, KM.1243, KM.1246, KM.1255, KM.1267, KM.1284, KM.1306, KM.1316, KM.1319, KM.1338, KM.1341, KM.1343, KM.1352, KM.1374, KM.1377, KM.1420, KM.1431, KM.1466, KM.1518, KM.1532, KM.1533, KM.1534, KM.1535, KM.1542, KM.1551, KM.1568, KM.1579, KM.1598, KM.1601, KM.1610.

aaab:

Kardeş ekinin bitti mi

Göcekoldu yâre yetti mi

El kızı kefen yetti mi

Ahanda ben gidiyorum (KM.1008)

Diğer örnekler için bkz: KM.7, KM.93, KM.158, KM.222, KM.236, KM.354, KM.423, KM.436, KM.474, KM.509, KM.519, KM.580, KM.590, KM.595, KM.602, KM.642, KM.645, KM.674, KM.731, KM.765, KM.768, KM.769, KM.771, KM.772, KM.774, KM.793, KM.813, KM.820, KM.845, KM.850, KM.851, KM.876, KM.1073, KM.1078, KM.1103, KM.1140, KM.1141, KM.1142, KM.1143, KM.1144, KM.1249, KM.1261, KM.1264, KM.1265, KM.1295, KM.1301, KM.1315, KM.1387, KM.1395, KM.1427, KM.1435, KM.1439, KM.1451, KM.1452, KM.1465, KM.1485, KM.1486, KM.1489, KM.1521, KM.1544, KM.1561, KM.1570, KM.1611, KM.1613.

aaba:

Kırmızı taksi yürüdü

Üstünü güller bürüdü

Biz bu kızı alana kadar

Ömrümüz çürüdü (KM.1092)

Diğer örnekler için bkz: KM.1, KM.2, KM.3, KM.4, KM.8, KM.9, KM.10, KM.12, KM.13, KM.14, KM.15, KM.16, KM.17, KM.18, KM.19, KM.20, KM.22, KM.23, KM.24, KM.25, KM.26, KM.27, KM.28, KM.29, KM.30, KM.31, KM.32, KM.33, KM.34, KM.35, KM.36, KM.37, KM.38, KM.39, KM.40, KM.42, KM.43, KM.44, KM.45, KM.46, KM.47, KM.48, KM.49, KM.50, KM.51, KM.52, KM.53, KM.54, KM.55, KM.57, KM.58, KM.59, KM.60, KM.61, KM.62, KM.63, KM.65, KM.66, KM.67, KM.68, KM.69, KM.71, KM.72, KM.73, KM.74, KM.76, KM.77, KM.78, KM.79, KM.80, KM.81, KM.82, KM.83, KM.84, KM.87, KM.88, KM.89, KM.90, KM.91, KM.92, KM.94, KM.95, KM.96, KM.97, KM.98, KM.99, KM.100, KM.101, KM.102, KM.105, KM.106, KM.107, KM.108, KM.109, KM.110, KM.111, KM.112, KM.113, KM.114, KM.119, KM.120, KM.121, KM.122, KM.123, KM.124, KM.125, KM.126, KM.131, KM.132, KM.134, KM.135, KM.136, KM.137, KM.138, KM.139, KM.141, KM.142, KM.143, KM.145, KM.147, KM.148, KM.149, KM.150, KM.151, KM.152, KM.153, KM.154, KM.155, KM.156, KM.157, KM.160, KM.161, KM.162,

KM.163, KM.164, KM.165, KM.167, KM.168, KM.169, KM.170, KM.171, KM.172, KM.173, KM.174, KM.175, KM.176, KM.177, KM.178, KM.179, KM.182, KM.184, KM.185, KM.186, KM.187, KM.188, KM.189, KM.190, KM.191, KM.193, KM.194, KM.195, KM.196, KM.197, KM.198, KM.199, KM.200, KM.201, KM.202, KM.203, KM.205, KM.206, KM.207, KM.208, KM.209, KM.210, KM.211, KM.213, KM.214, KM.215, KM.216, KM.217, KM.219, KM.223, KM.224, KM.225, KM.226, KM.227, KM.228, KM.229, KM.231, KM.232, KM.233, KM.234, KM.235, KM.237, KM.238, KM.239, KM.240, KM.241, KM.242, KM.243, KM.244, KM.245, KM.246, KM.247, KM.248, KM.249, KM.250, KM.251, KM.252, KM.253, KM.254, KM.255, KM.256, KM.257, KM.258, KM.259, KM.261, KM.262, KM.263, KM.265, KM.266, KM.267, KM.268, KM.269, KM.270, KM.271, KM.272, KM.273, KM.274, KM.275, KM.276, KM.277, KM.278, KM.279, KM.280, KM.281, KM.282, KM.283, KM.284, KM.286, KM.287, KM.288, KM.289, KM.290, KM.291, KM.292, KM.293, KM.295, KM.296, KM.297, KM.298, KM.299, KM.300, KM.301, KM.302, KM.303, KM.305, KM.306, KM.307, KM.308, KM.309, KM.310, KM.312, KM.313, KM.314, KM.315, KM.316, KM.317, KM.318, KM.319, KM.320, KM.321, KM.322, KM.323, KM.324, KM.325, KM.326, KM.327, KM.328, KM.329, KM.330, KM.331, KM.332, KM.333, KM.334, KM.335, KM.337, KM.338, KM.339, KM.340, KM.341, KM.343, KM.344, KM.345, KM.346, KM.347, KM.348, KM.349, KM.350, KM.351, KM.352, KM.353, KM.356, KM.357, KM.359, KM.361, KM.362, KM.363, KM.364, KM.365, KM.366, KM.368, KM.369, KM.371, KM.372, KM.373, KM.374, KM.376, KM.378, KM.379, KM.380, KM.381, KM.382, KM.383, KM.384, KM.386, KM.387, KM.388, KM.389, KM.390, KM.391, KM.392, KM.393, KM.394, KM.395, KM.401, KM.402, KM.403, KM.404, KM.405, KM.406, KM.407, KM.408, KM.409, KM.410, KM.411, KM.413, KM.417, KM.418, KM.419, KM.420, KM.421, KM.422, KM.424, KM.425, KM.427, KM.428, KM.429, KM.430, KM.432, KM.437, KM.438, KM.439, KM.441, KM.442, KM.443, KM.449, KM.450, KM.451, KM.452, KM.454, KM.456, KM.457, KM.459, KM.460, KM.461, KM.462, KM.463, KM.464, KM.465, KM.466, KM.467, KM.468, KM.469, KM.470, KM.471, KM.472, KM.475, KM.476, KM.477, KM.479, KM.480, KM.481, KM.482, KM.483, KM.484, KM.485, KM.486, KM.489, KM.490, KM.494, KM.495, KM.496, KM.497, KM.499, KM.500, KM.502, KM.503, KM.505, KM.507, KM.508, KM.510, KM.511, KM.513, KM.515, KM.516, KM.517, KM.520, KM.521, KM.523,

KM.524, KM.525, KM.526, KM.528, KM.529, KM.530, KM.533, KM.534, KM.535, KM.536, KM.537, KM.539, KM.540, KM.541, KM.542, KM.543, KM.544, KM.545, KM.546, KM.548, KM.549, KM.550, KM.552, KM.553, KM.554, KM.555, KM.556, KM.557, KM.561, KM.562, KM.564, KM.565, KM.566, KM.567, KM.569, KM.571, KM.572, KM.573, KM.574, KM.575, KM.576, KM.577, KM.579, KM.581, KM.582, KM.584, KM.585, KM.586, KM.587, KM.588, KM.589, KM.591, KM.592, KM.593, KM.596, KM.598, KM.599, KM.600, KM.601, KM.603, KM.604, KM.605, KM.606, KM.607, KM.608, KM.609, KM.610, KM.611, KM.612, KM.613, KM.614, KM.615, KM.616, KM.617, KM.618, KM.619, KM.620, KM.621, KM.622, KM.623, KM.624, KM.626, KM.628, KM.629, KM.630, KM.631, KM.632, KM.633, KM.634, KM.635, KM.636, KM.637, KM.638, KM.639, KM.640, KM.641, KM.644, KM.646, KM.647, KM.648, KM.649, KM.650, KM.651, KM.652, KM.653, KM.654, KM.655, KM.656, KM.657, KM.658, KM.659, KM.660, KM.662, KM.663, KM.664, KM.665, KM.666, KM.667, KM.668, KM.675, KM.676, KM.677, KM.678, KM.679, KM.680, KM.681, KM.682, KM.686, KM.687, KM.689, KM.690, KM.691, KM.693, KM.694, KM.695, KM.696, KM.697, KM.698, KM.699, KM.700, KM.701, KM.702, KM.703, KM.704, KM.705, KM.706, KM.707, KM.708, KM.709, KM.710, KM.711, KM.712, KM.715, KM.716, KM.717, KM.718, KM.719, KM.721, KM.722, KM.723, KM.724, KM.725, KM.726, KM.727, KM.728, KM.729, KM.730, KM.732, KM.733, KM.734, KM.735, KM.736, KM.737, KM.738, KM.739, KM.740, KM.741, KM.743, KM.744, KM.745, KM.747, KM.748, KM.749, KM.750, KM.752, KM.754, KM.755, KM.757, KM.758, KM.761, KM.763, KM.764, KM.766, KM.767, KM.770, KM.775, KM.776, KM.779, KM.780, KM.781, KM.782, KM.787, KM.789, KM.790, KM.791, KM.794, KM.795, KM.796, KM.797, KM.798, KM.799, KM.800, KM.802, KM.804, KM.805, KM.806, KM.807, KM.809, KM.811, KM.812, KM.814, KM.815, KM.816, KM.817, KM.818, KM.821, KM.823, KM.824, KM.827, KM.828, KM.829, KM.830, KM.831, KM.832, KM.833, KM.834, KM.835, KM.836, KM.837, KM.839, KM.841, KM.842, KM.843, KM.846, KM.847, KM.848, KM.849, KM.852, KM.853, KM.854, KM.855, KM.856, KM.857, KM.858, KM.859, KM.860, KM.863, KM.864, KM.865, KM.866, KM.868, KM.869, KM.870, KM.871, KM.872, KM.873, KM.874, KM.875, KM.877, KM.878, KM.879, KM.880, KM.881, KM.882, KM.883, KM.884, KM.886, KM.887, KM.888, KM.896, KM.897, KM.898, KM.899, KM.900, KM.901, KM.902, KM.905, KM.906,

KM.907, KM.908, KM.912, KM.913, KM.914, KM.915, KM.916, KM.917, KM.918, KM.919, KM.920, KM.921, KM.922, KM.923, KM.924, KM.925, KM.926, KM.927, KM.928, KM.929, KM.930, KM.931, KM.932, KM.933, KM.934, KM.935, KM.936, KM.937, KM.938, KM.939, KM.940, KM.941, KM.945, KM.946, KM.947, KM.948, KM.950, KM.952, KM.953, KM.954, KM.955, KM.956, KM.957, KM.958, KM.959, KM.961, KM.962, KM.964, KM.965, KM.966, KM.967, KM.968, KM.969, KM.971, KM.972, KM.973, KM.974, KM.975, KM.976, KM.977, KM.978, KM.979, KM.980, KM.981, KM.982, KM.983, KM.984, KM.985, KM.986, KM.987, KM.988, KM.989, KM.990, KM.991, KM.992, KM.993, KM.994, KM.995, KM.996, KM.997, KM.998, KM.999, KM.1002, KM.1004, KM.1005, KM.1006, KM.1007, KM.1011, KM.1012, KM.1013, KM.1015, KM.1016, KM.1017, KM.1019, KM.1020, KM.1021, KM.1022, KM.1023, KM.1024, KM.1025, KM.1026, KM.1029, KM.1030, KM.1031, KM.1032, KM.1033, KM.1034, KM.1035, KM.1036, KM.1037, KM.1038, KM.1039, KM.1040, KM.1042, KM.1043, KM.1045, KM.1046, KM.1047, KM.1049, KM.1050, KM.1051, KM.1052, KM.1053, KM.1054, KM.1055, KM.1056, KM.1057, KM.1058, KM.1060, KM.1061, KM.1062, KM.1063, KM.1064, KM.1065, KM.1066, KM.1067, KM.1068, KM.1069, KM.1071, KM.1072, KM.1074, KM.1075, KM.1076, KM.1077, KM.1080, KM.1081, KM.1083, KM.1084, KM.1087, KM.1088, KM.1089, KM.1090, KM.1091, KM.1092, KM.1093, KM.1094, KM.1096, KM.1097, KM.1098, KM.1099, KM.1100, KM.1101, KM.1104, KM.1105, KM.1106, KM.1107, KM.1110, KM.1111, KM.1112, KM.1113, KM.1114, KM.1115, KM.1116, KM.1117, KM.1118, KM.1119, KM.1120, KM.1121, KM.1122, KM.1125, KM.1126, KM.1127, KM.1128, KM.1129, KM.1130, KM.1131, KM.1135, KM.1137, KM.1139, KM.1145, KM.1146, KM.1147, KM.1148, KM.1150, KM.1151, KM.1152, KM.1153, KM.1154, KM.1155, KM.1156, KM.1157, KM.1158, KM.1159, KM.1161, KM.1162, KM.1163, KM.1164, KM.1166, KM.1167, KM.1168, KM.1169, KM.1170, KM.1171, KM.1172, KM.1173, KM.1174, KM.1175, KM.1176, KM.1177, KM.1178, KM.1179, KM.1180, KM.1182, KM.1183, KM.1184, KM.1185, KM.1186, KM.1187, KM.1188, KM.1189, KM.1191, KM.1192, KM.1193, KM.1194, KM.1195, KM.1196, KM.1197, KM.1198, KM.1199, KM.1200, KM.1201, KM.1202, KM.1203, KM.1204, KM.1205, KM.1206, KM.1208, KM.1209, KM.1210, KM.1211, KM.1212, KM.1213, KM.1214, KM.1215, KM.1216, KM.1220, KM.1221, KM.1222, KM.1223, KM.1224, KM.1225, KM.1226, KM.1227, KM.1230, KM.1231,

KM.1232, KM.1233, KM.1234, KM.1235, KM. KM.1237, KM.1238, KM.1239, KM.1240, KM.1241, KM.1244, KM.1247, KM.1248, KM.1251, KM.1252, KM.1253, KM.1254, KM.1256, KM.1263, KM.1266, KM.1268, KM.1269, KM.1270, KM.1271, KM.1272, KM.1274, KM.1275, KM.1277, KM.1279, KM.1280, KM.1281, KM.1282, KM.1283, KM.1286, KM.1287, KM.1288, KM.1289, KM.1290, KM.1291, KM.1292, KM.1293, KM.1294, KM.1297, KM.1298, KM.1299, KM.1300, KM.1304, KM.1305, KM.1307, KM.1308, KM.1309, KM.1310, KM.1311, KM.1313, KM.1314, KM.1317, KM.1318, KM.1320, KM.1321, KM.1322, KM.1323, KM.1324, KM.1325, KM.1326, KM.1327, KM.1328, KM.1329, KM.1330, KM.1331, KM.1332, KM.1335, KM.1336, KM.1337, KM.1339, KM.1340, KM.1342, KM.1344, KM.1345, KM.1346, KM.1347, KM.1348, KM.1349, KM.1350, KM.1351, KM.1353, KM.1354, KM.1355, KM.1356, KM.1357, KM.1358, KM.1359, KM.1360, KM.1361, KM.1362, KM.1363, KM.1364, KM.1365, KM.1366, KM.1367, KM.1368, KM.1371, KM.1372, KM.1373, KM.1375, KM.1376, KM.1378, KM.1379, KM.1380, KM.1381, KM.1382, KM.1383, KM.1384, KM.1385, KM.1386, KM.1388, KM.1389, KM.1392, KM.1393, KM.1394, KM.1396, KM.1397, KM.1398, KM.1399, KM.1400, KM.1402, KM.1403, KM.1404, KM.1405, KM.1406, KM.1407, KM.1408, KM.1411, KM.1412, KM.1413, KM.1414, KM.1415, KM.1416, KM.1417, KM.1418, KM.1419, KM.1421, KM.1422, KM.1423, KM.1424, KM.1425, KM.1426, KM.1428, KM.1429, KM.1430, KM.1432, KM.1433, KM.1437, KM.1438, KM.1440, KM.1442, KM.1443, KM.1444, KM.1445, KM.1446, KM.1448, KM.1455, KM.1456, KM.1457, KM.1458, KM.1459, KM.1460, KM.1461, KM.1462, KM.1463, KM.1464, KM.1468, KM.1471, KM.1472, KM.1473, KM.1474, KM.1475, KM.1476, KM.1477, KM.1478, KM.1479, KM.1480, KM.1481, KM.1482, KM.1483, KM.1484, KM.1488, KM.1491, KM.1493, KM.1494, KM.1495, KM.1497, KM.1498, KM.1499, KM.1500, KM.1501, KM.1502, KM.1503, KM.1504, KM.1505, KM.1506, KM.1507, KM.1508, KM.1509, KM.1510, KM.1511, KM.1512, KM.1513, KM.1514, KM.1516, KM.1517, KM.1519, KM.1520, KM.1523, KM.1524, KM.1526, KM.1528, KM.1529, KM.1531, KM.1536, KM.1537, KM.1538, KM.1539, KM.1540, KM.1541, KM.1546, KM.1547, KM.1548, KM.1549, KM.1552, KM.1554, KM.1555, KM.1558, KM.1559, KM.1560, KM.1562, KM.1563, KM.1564, KM.1565, KM.1566, KM.1567, KM.1569, KM.1571, KM.1572, KM.1573, KM.1574, KM.1575, KM.1576, KM.1577, KM.1578, KM.1580, KM.1581, KM.1582, KM.1583, KM.1587, KM.1588, KM.1589,

KM.1590, KM.1591, KM.1592, KM.1593, KM.1594, KM.1595, KM.1596, KM.1597, KM.1599, KM.1600, KM.1603, KM.1605, KM.1606, KM.1607, KM.1609, KM.1612, KM.1617, KM.1618, KM.1619, KM.1620.

aabb:

Tavada kurşun erittik
Sözümüzü yer ettik
Sizin saç bizim saç
Kız anasının karnı aç (KM.1490)

Diğer örnekler için bkz:KM.904, KM.944, KM.1028, KM.1044, KM.1123, KM.1149, KM.1370, KM.1391.

aabc:

Şu dağın başı kara
Otu gür başı kara
Ne kız oldum ne gelin
Ataş aldım ancak (KM.1454)

Diğer örnekler için bkz.:KM.41, KM.64, KM.70, KM.85, KM.86, KM.104, KM.115, KM.116, KM.117, KM.204, KM.412, KM.434, KM.435, KM.491, KM.493, KM.578, KM.793, KM.819, KM.1018, KM.1059, KM.1250, KM.1449, KM.1584.

abaa:

Candarmaçavuşuyum
Amanın da amânın
Yol verin savışayım
Kız sana hayranıyım (KM.473)

Diğer örnekler için bkz.:KM.159, KM.861.

abab:

Şansı olana düştü

Mertabanıkaymağı

Benim payıma düştü

Kösesefer kabağı (KM.1436)

Diğer örnekler için bkz.:KM.21, KM.75, KM.396, KM.414, KM.455, KM.597, KM.692, KM.801, KM.1001, KM.1262, KM.1441, KM.1469, KM.1470, KM.1543, KM.1602, KM.1604, KM.1615.

abac:

Süt içtim dilim yandı

Amanın amanın

Bahçada gülüm yandı

Kız sana hayranım (KM.1434)

Diğer örnekler için bkz.:KM.507, KM.773, KM.885, KM.1085, KM.1285, KM.1409, KM.1410.

abba:

Gökte yıldız az kaldı

Hasret çekme nazlı yâr

Elem çekme nazlı yâr

Önümüzde yaz kaldı (KM.788)

Diğer örnekler için bkz.:KM.320, KM.514.

abbb:

Zeytin yaprağı yeşil

Altında kahve pişer

Seni bana vermezler

Aklını başına devşir (KM.1615)

Diğer örnekler için bkz.:KM.180, KM.1009, KM.1079, KM.1102, KM.1242, KM.1258, KM.1259, KM.1515.

abbc:

Hopladım geçtim eşiği
Sofrada buldum kaşığı
Bu kız bu evin yakışığı
İşte gidiyorum evinizden (KM.867)

Diğer örnekler için bkz.: KM.803, KM.1369, KM.1450.

abca:

Elinde beller şişe
Kaldırdık vurduk daşa
Bize söz edenleri
Evine bomba düşe (KM.669)

Diğer örnekler için bkz.: KM.512, KM.522, KM.527, KM.670, KM.671, KM.672, KM.674, KM.685, KM.963, KM.1333, KM.1334, KM.1401, KM.1447.

abcb:

Zeytin yaprağı yeşil
Altında kahve bişir
Her kahveyi içtikçe
Beni aklına düşür (KM.1614)

Diğer örnekler için bkz.: KM.103, KM.127, KM.133, KM.140, KM.144, KM.166, KM.181, KM.221, KM.260, KM.264, KM.285, KM.342, KM.367, KM.370, KM.397, KM.398, KM.399, KM.400, KM.416, KM.440, KM.445, KM.448, KM.478, KM.504, KM.531, KM.532, KM.538, KM.558, KM.559, KM.560, KM.627, KM.746, KM.785, KM.792, KM.822, KM.825, KM.826, KM.903, KM.910, KM.942, KM.943, KM.960, KM.1133, KM.1190, KM.1236, KM.1245, KM.1257, KM.1276, KM.1278, KM.1296, KM.1302, KM.1312, KM.1467, KM.1496, KM.1522, KM.1527, KM.1557, KM.1608.

abcc:

Anan baban var mıydı

Seni orda kor muydu
Düğünde pişen aşlar
Hasıdındışın taşlar (KM.128)

Diğer örnek için bkz.:KM.743

abcd:

Devrisigün devrisi
Geçer yürek ağrısı
Dosta bir çütsözüm var
Deyemorum doğrusu (KM.594)

Diğer örnekler için bkz.:KM.6, KM.492, KM.501, KM.518, KM.643, KM.762, KM.778, KM.1070, KM.1260, KM.1453, KM.1525, KM.1545.

aaaab:

Yaren döndü köşeyi
Bitirdiler şişeyi
Kele açın döşeği
Damat girsin içeri
Yoh yoh ehe dost dost lili lili (KM.1553)

aaabb:

Uzun olur her eşeğin kulağı
Eşek ala bilir, yolu yolağı
Eşeklik her devrin el ulâğı
Elinden gelirse eşek ol
Eşek oğlu eşek ol (KM.1530)

4.1.5. Kilis Mânilerinin Biçim Açısından Değerlendirilmesi

Kilis mânileri biçim açısından incelenirken ölçü, kafiye ve redif, dize sayısı, nazım düzeni özellikleri üzerinde durulmuştur. İncelenen Kilis mânilerinin büyük çoğunluğu yedi hecelidir. 5'li, 6'lı, 8'li 9'lu, 10'lu, 11'li ve ölçüsü bakımından kararsız olan mâniler de bulunmaktadır. Kilis mânilerinde bütün kafiye türleri kullanılmaktadır. İki, üç, dört, beş

dizeli mânilere rastlanılmıştır. Kilis mânilerinde tespit edilen kafiye düzenleri ise şunlardır: aa, abc, aaa, aab, aba, aaaa, aaab, aaba, aabb, aabc, abaa, abab, abac, abba, abbb, abbc, abca, abcb, abcc, abcd, aaaab, aaabb. Elde ettiğimiz bu sonuçlardan yola çıkarak Kilis mânilerinin Türkiye mânilerinin biçim özelliklerini yansıttığını söylenebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. KİLİS MÂNİLERİNDE HALKBİLİMSEL UNSURLAR

Çalışmada sözlü, yazılı ve elektronik kaynaklardan yararlanarak ulaşılan bin altı yüz yirmi Kilismânisine yer verilmiştir. Kilis mânileri sadece burada verilmiş olan bin altı yüz yirmi tane ile sınırlı değildir. Çeşitli varyantları vardır. Fakat yapılan bu çalışma bir yüksek lisans tezidir ve bin altı yüz yirmi tane mâni örneği verilerek incelemek uygun görülmüştür.

Kilis geçiş coğrafyası üzerinde bulunduğu için tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Buna bağlı olarak bölgede zengin bir kültürel doku söz konusudur. Bu zenginlik mânilere de yansımıştır. Bu bölümde Kilis mânilerindeki halkbilimi unsurları incelenecektir.

Halkbilimi insan davranışlarını ve geleneklerini, insanı daha iyi anlamaya ve daha derin bilgiye kavuşmak amacıyla on dokuzuncu yüzyılın başlarında ortaya çıkan bağımsız bir bilim dalıdır (Çobanoğlu, 1999: 5). Halka ait olan her şey halkbiliminin konusu içirisine girer. Halkbilimin konuları ile ilgili birçok tasnif çalışması yapılmıştır. Sedat Veyis Örnek, halkbiliminin konularının eksiksiz ve herkesin üzerinde anlaşabileceği bir sınırın çizilmesinin zor olduğunu belirtmiştir. Halkbiliminin konuları için yirmi beş maddelik bir tasnif çalışmasında bulunan Örnek daha ayrıntılı çalışmalar için her maddenin alt başlıklarının da değerlendirilmesi gerektiğini söyler (Örnek, 2016: 23). Örnek'in tasnifi şu şekildedir:

- I. Köy, kasaba ve kent yaşamı (monografiler)
- II. Yerleşim- yerleşim türleri
- III. Barınak- konut (Halk mimarisi)
- IV. Aydınlanma-ısınma
- V. Taşıtlar- taşıma teknikleri
- VI. Ekonomi türleri
- VII. Halk ekonomisi
- VIII. Beslenme-mutfak-kiler
- IX. Ölçme, tartma, hesaplama birimleri; zamanlama ve mesafe kavramları
- X. Halk sanatları ve zenaatları
- XI. Giyim-kuşam-süs

- XII. Halk bilgisi
- XIII. Halk inançları; töreler, âdetler, gelenekler, görenekler
- XIV. Geçiş dönemleri
- XV. Bayramlar-karşılamlar- uğurlamalar
- XVI. Kalıp hareketler (tavırlar, jestler, mimikler)- kalıp sözler ve sesler
- XVII. Dernekler, kuruluşlar; dayanışma ve yardımlaşma
- XVIII. Dinsel- büyüsel içerikli inançlar, işlemler
- XIX. Halk edebiyatı
- XX. Halk tiyatrosu (geleneksel tiyatro)
- XXI. Halk oyunları (dansları)
- XXII. Halk müziği ve müzik araçları
- XXIII. Çocuk oyunları ve oyuncaklar
- XXIV. Halk eğlenceleri; sporlar
- XXV. Adlar (Örnek, 2016: 24-27).

Halkbilimi kavramına halkı halk yapan pek çok unsur girmektedir. Bu bölümde yukarıda belirtilen sınıflandırmaya eklemeler yapılarak ve malzemenin olmadığı bazı maddeler çıkarılarak Kilismânilerinde geçen halkbilimi unsurları incelenecektir. Elbette halk biliminin çalışma alanları ele aldığımız kadar sınırlı değildir. Tespit edilen bin altı yüz yirmi mânî üzerinden Kilis mânîleri halk biliminin çalışma alanlarına ne derece malzeme sunduğu bu bölümde gösterilecektir.

5.1.1.Köy- Kasaba ve Kent Yaşamı

Köy, kasaba ve kent yaşamına dair monografilerin yapılması halkbilimi çalışma alanlarındandır. Köy, şehir, kent, kasaba ifadelerinin geçtiği Kilismânîleri aranmıştır. Tespit edilen mânîler arasında köy ve şehir terimlerine ulaşılmıştır.

Köy:

Elinde yağ tavaşı

Bugün yağmur havası

Aha bir gelin aldık

Babası köy ağası (KM.677)

Şehir:

Kilis'in baklavası

Gümüşt en oklavası

Kilis'imiz şehrimiz

Güzellikler yuvası (KM.1120)

Kilis'in baklavası

Gümüştendir tavaşı

Şehrimiz Kilis'imiz

Gör nelerin yuvası (KM.1121)

5.1.2.Halk Mimarisi

İnsanlar var olduklarından beri mağaralardan başlayarak barınma ihtiyaçlarını gidermek için farklı yollara başvurmak zorunda kalmışlardır. Mağara ile başlayan barınma yerleşik hayatla devam etmiştir. Bu şekilde halk mimarisi şekillenmiştir.

Halkın geleneksel yollardan öğrenerek uyguladığı her türlü barınak ve konut inşa ediş yol ve yöntemine halk mimarisi adı verilir. Kilismânilerinde geçen halk mimarisine ait unsurlar elde bulunan malzemeden dolayı mimari yapılar ve ev eşyası başlığı altında incelenecektir.

5.1.2.1. Mimari yapılar

Halk mimarisi halk tarafından yapılan ve halkın yaşadığı çevreyi oluşturan mimari olarak tarif edilir. Kilis zarif yapıları olan önemli bir kenttir. İncelenen mânilerde tespit edilen mimari yapılar ve adetleri: Ambar, avlu, balkon, cami, çarşı, çeşme, dam, değirmen, duvar, eşik, ev, hamam, havuş, havuz, kale, kastel, kavşak, köprü, köşk, kuyu, livan, merdiven, minare, oda, otağı, pazar-bazar, samanlık, saray, yokuş ve yoldur.

Ambar:

Ağcurun zeyt ambarı⁵⁹

Kurbanda yer mumbarı

⁵⁹ Zeyt Ambarı: Zeytinyağının konulduğu yer

Bu sene kurğaz⁶⁰ geçti
Ambara ektik darı (KM.33)

Avlu:

Avluya koydum teŖti
Bulutlar geldi geçti
Kız anası izin ver
Saat dokuzu geçti (KM.184)

Çekmeceli caminin
Avlusundan yol geçer
Bakma insan ömrüne
Kuş gibi gelip geçer (KM.504)

Balkon:

Dua ettik el açtık
Balkona sofra açtık
Şükür olsun Allah'a
Attunlaiftar açtık (KM.628)

Meşetliğin gülleri
Al al olmuş açıyor
Yârim çıkmış balkona
İnci mercan saçıyor (KM.1245)

Cami:

Bükülen dizin olsa
Camide gözün olsa
Oturup kalkabilen
Yolun teravih olsa (KM.466)

⁶⁰ Kurğaz: Yağmur yağmaması, kuraklık

Diğer örnekler için bkz.: KM.32, KM.469, KM.470, KM.471, KM.504, KM.904, KM.1438, KM.1499, KM.1500, KM.1526, KM.1527.

Kilis'te Osmanlılar tarafından elli beş cami ve on mescit yapılmıştır. Camilerden sadece 11 tanesi günümüze ulaşabilmiştir (Dündar, 1999: 545).

Çardak:

Çardağım çöreklenmiş
Yâr sevdim yüreklenmiş
Yeni köşkler yaptırdım
Damları direklenmiş (KM.484)

Diğer örnekler için bkz.: KM.757, KM.758, KM.770.

Çarşı:

Çarşıdan aldık duzu
Ayrana bıraktık buzu
Eyle memnun koyduk ki
Verdiler ikinci kızı (KM.493)

Diğer örnekler için bkz.: KM.6, KM.71, KM.139, KM.398, KM.485, KM.486, KM.487, KM.488, KM.489, KM.490, KM.491, KM.492, KM.494, KM.495, KM.496, KM.497, KM.525, KM.854, KM.873, KM.916, KM.1122, KM.1128, KM.1133, KM.1562.

Çeşme:

Al geydimalsın deyi
Mor geydim sarsın deyi
Çeşme başına vardım
Nişanlım görsün deyi (KM.95)

Diğer örnekler için bkz.: KM.108, KM.487, KM.507, KM.1035.

Dam:

Kilis'te evlerin damları insanların birçok ihtiyacını karşılamak için kullanılmaktadır. Misafir ağırlamak, gece serinde uyumak, kış hazırlıkları yapmak, çamaşır sermek, eşya depolamak, hayvan beslemek, bitki yetiştirmek, bahar temizliği yapmak damların kullanım amaçlarından birkaçıdır (Reyhanoğlu ve Yavuz, 2020: 1120). Şehirleşme ve sosyo-ekonomik şartlardan dolayı evler apartman şeklinde olmaya başlamıştır ve damların günümüzde kullanımı eskiye oranla azalmıştır.

Dam başında pıtırak

Gelin kızlar oturak

Oturmadan ne çıkar

Gelin olup kurtulak (KM.545)

Diğer örnekler için bkz.: KM.470, KM.471, KM.484, KM.518, KM.531, KM.546, KM.547, KM.548, KM.549, KM.550, KM.551, KM.552, KM.553, KM.554, KM.555, KM.556, KM.557, KM.558, KM.559, KM.560, KM.561, KM.562, KM.567, KM.568, KM.569, KM.570, KM.571, KM.572, KM.573, KM.574, KM.575, KM.576, KM.577, KM.578, KM.579, KM.658, KM.1049, KM.1253, KM.1429, KM.1430, KM.1444, KM.1476.

Değirmen:

Tarlalarda ekilir

Değirmende çekilir

Büyük sofra açılır

Aman canım çiğ köfte (KM.1001)

Duvar:

Duvara astım çekiç

Gelin yesin gerebiç

Kör olasin kaynana

Sen itin suyunu iç (KM.633)

Diğer örnekler için bkz.: KM.388, KM.474, KM.509, KM.514, KM.516, KM.560, KM.631, KM.632, KM.634, KM.635, KM.636, KM.637, KM.638, KM.639, KM.872, KM.1141, KM.1329, KM.1330, KM.1331, KM.1332, KM.1602, KM.1617.

Eşik:

Eşik başı burma taş
Gelin ağlar gözü yaş
Bizim bir oğlumuz var
Burma bıyık kalem kaş (KM.694)

Diğer örnekler için bkz.: KM.187, KM.693, KM.694, KM.695, KM.696, KM.697, KM.698, KM.699, KM.700, KM.720, KM.867, KM.1410, KM.1535.

Ev:

Eve serdik kilimi
Çek kaynana dilini
Akşam oğlun gelirse
Kırar kambur belini (KM.710)

Diğer örnekler için bkz.: KM.15, KM.127, KM.180, KM.205, KM.235, KM.243, KM.263, KM.312, KM.313, KM.366, KM.433, KM.434, KM.435, KM.436, KM.448, KM.540, KM.555, KM.558, KM.559, KM.560, KM.565, KM.583, KM.584, KM.604, KM.640, KM.667, KM.669, KM.670, KM.672, KM.676, KM.704, KM.705, KM.708, KM.709, KM.710, KM.711, KM.712, KM.713, KM.714, KM.715, KM.716, KM.718, KM.719, KM.720, KM.721, KM.722, KM.723, KM.724, KM.725, KM.726, KM.728, KM.729, KM.730, KM.731, KM.732, KM.733, KM.760, KM.817, KM.818, KM.855, KM.867, KM.1021, KM.1022, KM.1066, KM.1084, KM.1106, KM.1116, KM.1117, KM.1123, KM.1188, KM.1190, KM.1191, KM.1258, KM.1289, KM.1376, KM.1389, KM.1398, KM.1405, KM.1491, KM.1501, KM.1521, KM.1587, KM.1607.

Eski Kilis evleri sadece içinde barınılan mekânlar değildir. Bu evler aynı zamanda içinde yaşayanların ihtiyaçlarının üretildiği imalathaneler gibidir. Evler büyük, orta ve küçük evler olarak nitelendirilebilir. Mimari yapılar yaptıran kişilerin maddi durumu, kültürel birikimi ve ihtiyaçlarına göre değişiklik göstermektedir

Hamam:

Kilis'te beş tane hamam bulunmaktadır. Bu hamamlardan en eskisi Hoca Hamamı'dır. Daha sonra Eski Hamam, Paşa Hamamı, Hasan Bey Hamamı, Tuğlu Hamamı sırası ile gitmektedir. Bu hamamların hepsi de soğukluk, ılıkılık ve sıcaklık bölümleriyle Osmanlı hamam mimarisini yansıtmaktadır (Dündar, 1999: 552). Kilis'te hamamlar çok yaygındır. Piknik yeri gibi sık gidilen mekânlar arasındadır. Başka şehirde yaşayan Kilisliler akrabalarının yanına Kilis'e geldiklerinde mutlaka hamama gider. Hamamlar yıkanma, keselenme, temizlenme ve eğlence mekânları olarak kullanılmaktadır. Düğünlerden önce gelin hamamları yapılır. Doğum yapan kadınlara loğusa hamamı yapılır (KK.1;KK.2;KK.5;KK.13;KK.14;KK.21).

İndim geldim hamamdan
Öldüm kan ağlamadan
Dutta yaprak kalmadı
Ben öldüm ağlamadan (KM.902)

Diğer örnekler için bkz.: KM.139, KM.505, KM.637, KM.816, KM.912, KM.913, KM.914, KM.1514.

Hane:

Mahmile koydum çini
Açın bakın içini
Hanemize hoş geldin
Hösenin güverçini (KM.1192)

Diğer örnek için bkz.: KM.1496.

Havuş:

Kilis merkez ilçesinde sokaklar birbirine yakın ve dardır. Havuşlar evlerin ortasında bulunan avlulardır. Zaman içerisinde havuşlu evler azalmıştır (Reyhanoğlu ve Yavuz, 2020: 1120). Havuşlar farklı ölçülerde görülebilmektedir. Aile yaşamını korunması amacıyla duvarları 1.80-3.00 m arasında değişik yüksekliklerde yapılmışlardır. Havuşlar evin merkezini oluşturmaktadır (Savaşçıoğlu, 2008: 112-133). Bütün odalar genellikle

havuşı açılır. Kilis halkı için havuş önemli bir yapıdır. Burada eski yıllarda toplantı ve düğünler yapılırdı. Günümüzde sosyal ve ekonomik faktörlerden dolayı havuşlarında önemi azalmıştır.

Havuşı attık testi
Bulutlar geldi geçti
Kız anası çabuk ol
Saat sekizi geçti (KM.841)

Diğer örnekler için bkz.: KM.637, KM.827, KM.828, KM.829, KM.830, KM.831, KM.832, KM.833, KM.834, KM.835, KM.836, KM.837, KM.838, KM.839, KM.840, KM.842, KM.543, KM.844, KM.1028, KM.1335, KM.1336, KM.1488, KM.1529.

Havuz:

Havuz başında oturur
Destini suya batırır
Görenler aklını yitirir
Uyan avcum avın geldi (KM.845)

Diğer örnek için bkz.: KM.1585.

Kale:

Kale kaleye karşı
Kalenin altı çarşı
Gel yârim buluşalım
Dosta düşmana karşı (KM.916)

Diğer örnekler için bkz.: KM.392, KM.918, KM.919, KM.920.

Kastel:

Kastel, çeşme kelimesisinin karşılığı olarak kullanılan bir sözcüktür. Kuru Kastelmâni ve türkölere konu olmuştur. Kilis insanının hafızasında önemli bir yeri vardır. Çeşme, 2012 yılında restore edilmiştir. Çeşitli faktörlere bağlı olarak çeşmeden zaman zaman su

akmaktadır. İnsanların ve doğa olaylarının etkisiyle tahribat söz konusudur. Kilis halkı için önemli yapılardandır. Günümüzde şehir içerisinde birçok kastel bulunmaktadır.

Göğdengiz'den geç de gel
Sümbül zahter biç de gel
Kuru Kastel akıyor
Tas tas suyun iç de gel (KM.787)

Diğer örnekler için bkz.: KM.680, KM.1164, KM.1165.

Kavşak:

Akpınar yol karşısına
Gün doğar kavşağına
İnsan gönül verir mi
Kapı bir komşusuna (KM.77)

Köprü:

Alleben'in köprüsü
İpek mendil örtüsü
Ben bir yâr sevdim
Kurban olsun milletin hepsi (KM.104)

Diğer örnekler için bkz.: Bkz.: KM.64, KM.85, KM.86, KM.104, KM.1147, KM.1148, KM.1149, KM.1435.

Köşk:

Çağırdın köşke beni
Düşürdün aşka beni
Seni sevmez olaydım
Öldürsen keşke beni (KM.475)

Diğer örnekler için bkz.: KM.484, KM.870, KM.1423.

Kuyu:

Kör kuyu şapşığı

Dış kapı şakşığı

Ülüm sitir ede bes

Meshimin baş ağrısı (KM.1150)

Diğer örnekler için bkz.: KM.63, KM.147, KM.599, KM.903, KM.1142, KM.1167, KM.1168, KM.1169, KM.1428.

Kilis eski yıllarda çok su sıkıntısı çekti. Kastellerden, camilerden ihtiyaç karşılanmaya çalışıldı bunun yanında her evde bir kuyu mutlaka bulunurdu (KK.2).

Livan:

Livan tüm odaların açıldığı geniş bir alan olan bölümdür. Odalar arası ilişkilerin sağlandığı ortak kullanım alanıdır (Helvacıkara, 2012: 68). Livanlarev sahibinin ekonomik gücü ve zevkini yansıtır.

Odaları livanlı

Bir kapı üç tağalı

Hösene bir kız aldık

Hem güzel hem havalı (KM.1274)

Diğer örnekler için bkz.: KM.439, KM.1188, KM.1189.

Merdiven:

Damat merdivene bastı

Gelin ceketini astı

Kaynana bir oğlan doğurmuş

Gelin de bağrına bastı (KM.564)

Diğer örnekler için bkz.: KM.230, KM.555, KM.1237, KM.1238, KM.1239, KM.1240, KM.1241, KM.1242, KM.1243, KM.1244.

Minare:

Antep yolu dar mıdır

Minaresi var mıdır

Duydum yârim evlenmiş

Acep aslı var mıdır (KM.131)

Oda:

Aşağı odanın kilimi

Tut gelin dilini

Akşam oğlum gelirse

Kırar o kambur belini (KM.161)

Diğer örnekler için bkz.: KM.162, KM.981, KM.982, KM.1274.

Otağı:

Kilis'in yok batağı

Kilis'in çok otağı

Düşmanı kan ağlatır

Kilis yiğit yatağı (KM.1126)

Pazar:

Pazarda eşek derisi

Kaynana cadı karisi⁶¹

Kaynanayı sorarsan

Dokuz dağın delisi (KM.1305)

Azara buzara

Öküz gitti bazara

Oğluma göz edenin

İki gözü gızara (KM.234)

⁶¹Kari: Yaşlı kadın

Diğer örnekler için bkz.: KM.139, KM.231, KM.232, KM.233, KM.363, KM.369, KM.370, KM.511, KM.592, KM.854, KM.1073, KM.1254, KM.1306

Kilis'te halk pazarları haftanın belirli günleri farklı mahallelerde kurulmaktadır. Kadı Camisinin arka sokağında bulunan Sabah Pazarı ise her zaman kurulmaktadır. İnsanlar meyve ve sebzelerini almak için buraya sabah erkenden gelirler.

Samanlık:

Samanlık dolu saman
Gittik geldik bir zaman
Oğlan everemezler dediler
Aha everdik taman (KM.1356)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1353, KM.1534, KM.1355, KM.1357, KM.1358, KM.1359, KM.1474.

Saray:

Yüzüm beyaz ay gibi
Bak kaşlarım yay gibi
Oğlum bana ev aldı
Koskoca saray gibi (KM.1607)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1369, KM.1370.

Yokuş:

Yokuştan düze geldik
Biz böyün⁶² size geldik
Size gelmedik anam
Evdeki kıza geldik (KM.1587)

Diğer örnekler için bkz.: KM.179, KM.732.

⁶²Böyün: Bugün

Yol:

Zeytin yolu havara

Çatı astım duvara

Onbeş kız kurban olsun

Burma bıyık Duran'a (KM.1617)

Diğer örnekler için bkz.: KM.14, KM.192, KM.317, KM.386, KM.456, KM.457, KM.504, KM.510, KM.810, KM.811, KM.812, KM.1376, KM.1462, KM.1463, KM.1588.

5.1.2.2. Ev eşyası

Mânilerdeki günlük yaşam doğal bir ortamdır. Etrafında gördüğü her ne ise mânici onu dizelere taşır. Mânilerde kullanılan eşyalar Kilis halkının düşünce yapısını, estetik ve güzellik algısını temsil eder. Kilis mânilerinde tespit edilen ev eşyaları; cam, çekiç, çekmece, debbe, divan, dolap, don kazanı, döşek, germeç, halı, hamam tası, hasır, kalaz, kalem, kanne, karyola, kilim, mahmil, masa, maşa, maşraba, mih, minder, ölbe, perde, raf, sabun, sandık, sefer tası, sındı, sepet, süllüm, süpürge, şişe, tas, telefon, televizyon, vazo, yastık, yatak, yorgan, yük yeridir.

Cam:

Ay vurdu camdan cama

Ben durmuşum selama

Geleceğim demişti

Bekliyorum akşama (KM.211)

Diğer örnek için bkz.: KM.374.

Çekiç:

Duvara astık çekiç

Gelin yesin gerebiç

Heveslenme kaynana

Sen itin suyunu iç (KM.630)

Diğer örnekler için bkz.:KM.631, KM.632, KM.633.

Çekmece:

Çekmecenin tahtası

Bugün bayram haftası

Yârim hamamdan çıkmış

Olaydım hamam tası (KM.505)

Debbe:

Gözlerim payam gibi

Babam var ağa gibi

Ben getirdim de doldu

Yüklüğün debbe gibi (KM.799)

Debbe sözcüğü Kilis'te su kabı ve bidon için kullanılır.

Divan:

Divana serdik halı

Şu gelen kimin yarı

Gören Maşallah desin

Kimin var böyle yârı (KM.603)

Diğer örneğin bkz.: KM.604

Dolap:

Dolabı açtı gelin

Köfteyi saçtı gelin

On beş günlük olmadan

Saçıma s..tı gelin (KM.606)

Diğer örnekler için bkz.: KM.605, KM.1586

Don Kazanı:

Kaynanayı ne yapmalı

Don kazanına atmalı

Fıkır fıkır ettikçe

Altına odun atmalı (KM.1051)

Diğer örnek için bkz.: KM.532.

Döşek:

Döşegi serdim yere

Bağrımı verdim yele

Kızımı gelin ettim

Göğsümü gere gere (KM.624)

Diğer örnekler için bkz.: KM.34, KM.70, KM.318, KM.366, KM.377, KM.508, KM.517, KM.604, KM.623, KM.625, KM.626, KM.627, KM.604, KM.652, KM.653, KM.654, KM.655, KM.808, KM.812, KM.1188, KM.1249, KM.1309, KM.1396, KM.1553, KM.1599, KM.1600, KM.1603.

Germeç:

Havışa germeç gerdik

Teline ipek serdik

Şükür Ahmet evlenor

Yoluna halı serdik (KM.827)

Diğer örnekler için bkz.: KM.775, KM.776, KM.777, KM.778, KM.842, KM.843, KM.827.

Halı:

Ben halıyım halıyım

Halıların şahıyım

Esen yeller yemesin

Yârime sevdalıyım (KM.391)

Diğer örnekler için bkz.: KM.10, KM.166, KM.603, KM.775, KM.776, KM.777, KM.827, KM.842

Hamam Tası:

Çekmecenin tahtası
Bugün bayram haftası
Yârim hamamdan çıkmış
Olaydım hamam tası (KM.505)

Hasır:

Dama serdim hasır
Oldum kaynana yesiri
Kaynana ölürse
Ev olur arısıli(KM.560)

Diğer örnekler için bkz.: KM.558, KM.559, KM.709, KM.711, KM.719.

Kalaz:

Misk mayası topraklar
Yeşil atlas yapraklar
Kalaz damda asılı
Çatalında şapşaklar (KM.1253)

Kalaz, derinden yapılmış su kabıdır.

Kalem:

Kalem kiraz olur mu
Yazdığı az olur mu
Ne zaman geleceksin
Acep bu yaz olur mu (KM.917)

Diğer örnekler için bkz.: KM.145, KM.985, KM.1226, KM.1251, KM.1565, KM.1567.

Kanne:

Oğlum nettin kanneyi
Bırak şu boş haneği
Daşlar düşe yoluna
Terk et bize gelmeyi (KM.1280)

Diğer örnek için bkz.: KM.511.

Kanne, cam şişedir.

Kapı:

Bizim evin kapısı

Kabaltını geçince

Adamın ömrü uzar

Güzel huylu sevince (KM.448)

Diğer örnekler için bkz.: KM.215, KM.704, KM.705, KM.774, KM.926, KM.927, KM.928, KM.929, KM.930, KM.931, KM.937.

Karyola:

Ayakların kapkaplı

Gözlerin hep çapaklı

Bizim kapıda gördün

Karyolayı yatağı (KM.215)

Diğer örnek için bkz.: KM.656.

Kilim:

Tut kilimden kilimden

Udum düşmez elimden

Seni gördüm görelî

Heç enmorum süllümden (KM.1520)

Diğer örnekler için bkz.: KM.161, KM.162, KM.551, KM.561, KM.562, KM.710, KM.712, KM.1019, KM.1576, KM.1577.

Mahmil:

Mahmile koydum çini

Açın bakın içini

Hoş geldin sefa getirdin

Ali'nin güvercini (KM.1193)

Diğer örnekler için bkz.: KM.357, KM.1128, KM.1191, KM.1192, KM.1314, KM.1468.

Mahmil, gıda ürünlerinin saklandığı dolaptır.

Masa:

Masa üstünde çiçek

Sevecek sevmeyecek

Ulan eşoğleşsek

Çiçek nerden bilecek (KM.1207)

Diğer örnekler için bkz.: KM.557, KM.1206, KM.1208, KM.1209, KM.1210, KM.1211, KM.1212, KM.1213, KM.1214, KM.1216, KM.1217.

Maşa:

Maşa maşaya benzer

Damatta paşaya benzer (KM.1217)

Diğer örnekler için bkz.: KM.426, KM.668, KM.895, KM.1217, KM.1218, KM.1219.

Maşraba:

Maşrabamın kalayı

Geçer kızlar alayı

Allah aşkına söyle

Var mı aşkın kolayı (KM.1220)

Maşraba, su kabına yani sürahiye Kilis insanının verdiği isimdir.

Mih:

Duvara mih çakayım

Sen salla ben bakayım

Mendilin kirlendikçe

Sen gönder ben yıkayım (KM.636)

Kilisliler çiviye mih demektedirler.

Minder:

Fırın üstünde fırın
Evliler şöyle durun
Bekâr yârim geliyor
Altına minder koyun (KM.741)

Ölbe:

Tazardabir ölbe var
Ölbede bir sındı var
Duran'a bir kız aldık
Bal akidi saçı var (KM.1498)

Ölbe, küçük eşyaların konulduğu yuvarlak ve tahtadan bir kutudur.

Perde:

Yük yerine yerin ettim
Yeşil perde yüzün örttüm
Uyarmaya hicap ettim
Uyan Ali'm gonca gülüm (KM.1601)

Raf:

Boynu boncuklu gelin
Rafı cıncıklıgelin
Sen de mi adam oldun
Maymun suratlı gelin (KM.450)

Diğer örnekler için bkz.: KM.451, KM.1322, KM.1323

Sabun:

Devenin depigiyim
Sabunun köpüğüüm
Oğlun yakdı ataşı
Ben onun körüğüüm (KM.593)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1342, KM.1426.

Sandık:

Çul sandık çapıtsandık

İpeklere donandık

El emeği göz nuru

Kız anasının da eline sağlık (KM.529)

Diğer örnekler için bkz.: KM.474, KM.509, KM.721, KM.942, KM.1156, KM.1360, KM.1361, KM.1362, KM.1364, KM.1365, KM.1366, KM.1367, KM.1368, KM.1469.

Sefer Tası:

Elinde sefer tası

İçinde malhıtası

Hergün gülüp oynuyor

Benim gibi yanası (KM.675)

Sındı:

Tazarda bir ölbe var

Ölbede bir sındı var

Duran'a bir kız aldık

Bal akidi saçı var (KM.1498)

Kilisliler makasa sındı da derler.

Sepet:

Sepet sepet yumurta

Sakın beni unutma

Unutursan küserim

Mektubumu keserim (KM.1391)

Diğer örnekler için bkz.: KM.370, KM.752, KM.1537, KM.1538, KM.1540.

Süllüm:

Şu süllümükurmalı
Tabakaya çıkmalı
Berte aka gözüne
Mahmil örtük olmalı (KM.1465)

Diğer örnekler için bkz.: KM.556, KM.643, KM.1429, KM.1468, KM.1520.

Süllüm, merdiven yerine kullanılan bir sözcüktür.

Süpürge:

Süpürgesi yoncadan
Gayet beli inceden
Ben yâri kıskanırım
Yoldaki karıncadan (KM.1432)

Diğer örnekler için bkz.: KM.487, KM.680, KM.1431.

Şişe:

Elinde beller şişe
Kaldırdık vurduk daşa
Bize söz edenleri
Evine bomba düşe (KM.669)

Diğer örnekler için bkz.: KM.138, KM.360, KM.452, KM.544, KM.572, KM.662, KM.663, KM.665, KM.668, KM.670, KM.671, KM.672, KM.673, KM.676, KM.808, KM.810, KM.811, KM.812, KM.895, KM.1219, KM.1324, KM.1401, KM.1553.

Tas:

Leblebi koydum tasa
Doldurdum basa basa
Bizim gelin çok güzel
Bir parmak boydan kısa (KM.1183)

Diğer örnekler için bkz.: KM.79, KM.302, KM.347, KM.349, KM.423, KM.427, KM.505, KM.787, KM.804, KM.985, KM.1182, KM.1184, KM.1423, KM.1437.

Telefon:

Direkte telfon teli

Tutuldu düşman dili

Gelini sorarsanız

Bakçaların bir gülü (KM.601)

Televizyon:

Televizyon izlerim

Hep ağror gözlerim

Artık canım sıkıldı

Ben evimi isterim (KM.1501)

Vazo:

Kilis birler içinde

Güller vazo içinde

Rabbim Kilis'i koru

Sevdiğim yâr içinde (KM.1104)

Yastık:

Döşğim var yastıksız

Kuluncuma yel girdi

Hiç mağal alamadım

Sergi serdim sel girdi (KM.627)

Diğer örnekler için bkz.: KM.656, KM.756, KM.961, KM.1448.

Yatak:

Bahçanızda gül var mı

Gül dibinde yol var mı

Bu gece misafirim

Yatağında yer var mı (KM.317)

Diğer örnek için bkz.: KM.215.

Yorgan:

Denize attık urgan

Üstüne örttük yorgan

Gelinimiz gelince

Keserik çifte kurban (KM.582)

Diğer örnekler için bkz.: KM.181, KM.367, KM.1347, KM.181, KM.1347.

Yük Yeri:

Çiçeklikte çiçekler

Yük yerinde döşekler

Kaynanamdan kıymatlı

Ahırdaki eşekler (KM.517)

Diğer örnekler için bkz.: KM.508, KM.1599, KM.1600, KM.1601.

5.1.3. Aydınlanma-Isınma

Ateş tarihin en eski buluşlarından birisidir. Ateşin bulunması ile meşaleler, kandiller bulunmuştur. Kandillerin içerisine çeşitli yağlar katılarak ışık elde edilmiştir. Kilis'e elektrik 1938 yılında gelmiştir. Kale, o yıllarda belirli yerlerde gazyağı ile aydınlatılan fendüs içerisindeki lambaların mahalle bekçileri tarafından akşamları yakıldığını belirtmiştir (Kale, 2016: 50). Günümüzde ise teknolojik gelişmelerin etkisiyle değişen tüm şehirlerimiz gibi Kilis'te değişmiş ve gelişmiştir. Konut yaşantısında önemli bir unsur olan aydınlanma ve ısınma zamana ve mekâna göre sürekli değişim ve gelişim içinde olmuştur. Her dönemin kendine özgü aydınlanma ve ısınma aracı olmuştur. Bugün her evde rahatlıkla elektrik ve doğalgaz kullanılmaktadır.

Bu bölümde ışık elde etmek; ışık araç gereçleri ve ısı elde etmek; ısı araç gereçleri ile ilgili mânilere yer verilecektir. Ateş, çakmak, çıra, fener, ışık, kömür, köz, kül, kütük, mum ve odun bu bölüm için tespit edilen unsurlardır.

Ateş:

Ateşe attım üzerlik

Bozuldu düzen dirlik

Oğluma göz değmesin

Taktıralım beşibirlik (KM.175)

Diğer örnekler için bkz.: KM.170, KM.171, KM.172, KM.173, KM.174, KM.176, KM.261, KM.419, KM.593, KM.657, KM.1082, KM.1198, KM.1170, KM.1199, KM.1435, KM.1454.

Çakmak:

Çakmak çakmağa geldik

Kına yakmağa geldik

Zeynep teyze ağlama

Kızını almağa geldik (KM.477)

Diğer örnekler için bkz.: KM.171, KM.476.

Çıra:

Çıra astım duvara

Şavkı⁶³ vurdu her yana

Şöyle durun avratlar

Gelin damat meydan (KM.516)

Diğer örnekler için bkz.:KK.500, KM.1097, KM.1335.

Fener:

Ben bir küçük fenerim

Yanar yanar sönerim

Geç buldum tez yitirdim

Onun için dönerim (KM.385)

Işık:

Ay ışıktır varamam

Halka kaşmer⁶⁴olamam

⁶³ Şavkı: Gölge

⁶⁴Kaşmer: Gülünç

Ay buluta girince
Bağlasalar duramam (KM.209)

Diğer örnek için bkz.: KM.188.

Kömür:

Kömür koydum kayıldı
Dört etrafa yayıldı
Gelin suya girerken
Kaynana düştü bayıldı (KM.1145)

Diğer örnekler için bkz.: KM.771, KM.772, KM.773, KM.1146, KM.1200.

Körük:

Deve depiği gelin
Sabun körüğü gelin
Ne zaman adam oldun
Ocak körüğü gelin (KM.589)

Diğer örnek için bkz.: KM.593.

Köz:

Ekmeğim var tuzum yok
Ateş kaydım közü yok
Köseğim yandı bitti
Ekmek pişti özü yok (KM.657)

Diğer örnekler için bkz.: KM.218, KM.796, KM.915, KM.1061.

Kül:

Hey ağalar getti kış geldi bahar
Dayanmaz ahıma dağlar
Küller o yârin başına
Her vefasıza meyil bağlar (KM.852)

Diğer örnekler için bkz.: KM.176, KM.261, KM.358.

Kütük:

Kaynanayı ne yapmalı

Kaynar kazana atmalı

Geline yandım dedikçe

Altına kütük çalmalı (KM.1052)

Mum:

Aynaya çokça baktık

Gerdana altın taktık

Kerimesindiyerek

Kınada mumlar yaktık (KM.217)

Diğer örnekler için bkz.: KM.548, KM.619, KM.730, KM.820, KM.1094, KM.1443, KM.1444, KM.1512.

Odun:

Kaynanayı ne yapmalı

Kaynar kazana atmalı

Yandım gelin dedikçe

Altına odun atmalı (KM.1053)

Diğer örnekler için bkz.: KM.533, KM.1051, KM.1054, KM.1055, KM.1056.

5.1.4. Taşıtlar- Taşıma Teknikleri

Taşıtlar, halkın ulaşımını sağlamak için kullanılan taşıma araçlarıdır. Bu bölüm elde olan malzemeler ışığında kara taşımacılığı, deniz taşımacılığı ve hava taşımacılığı başlıkları altında verilecektir.

5.1.4.1. Kara taşımacılığı

Kara taşımacılığı için tespit edilen araçlar; araba, dolmuş, motorsiklet, taksi ve trendir. En fazla geçen araç taksidir. Taksiyi tren, araba, dolmuş ve motorsiklet takip etmektedir.

Araba:

Arabam var dört teker
Her tarafa kum çeker
Şu Kilis'in kızları
Koca diye can çeker (KM.135)

Diğer örnekler için bkz.: KM.134, KM.136, KM.1222, KM.1371.

Dolmuş:

Dolmuş geliyor dolmuş
Dolmuşun rengi solmuş
Bu dolmuşun içinde
Benim sevdiğim yokmuş (KM.615)

Motorsiklet:

Benim oğlum çok güzel
Motorsiklette gezer
Gözüne gözlük takmış
Candarmalarabenzer (KM.397)

Motor, Kilis halkı için en önemli taşıttır. Her evde mutlaka motor olur. Küçük yaşlardaki çocuklar bile motor kullanmaktadır. Eskiden sadece erkekler motor kullanırken günümüzde kadınlarında büyük bir zevkle motor kullandığını söyleyebiliriz.

Taksi:

Beyaz taksi yürüdü
Üstü güller bürüdü
Bizi kesen kimlerse
Köpek gibi ürüdü (KM.409)

Diğer örnekler için bkz.:KM.410, KM.1087, KM.1088, KM.1089, KM.1090, KM.1091, KM.1092, KM.1211, KM.1379, KM.1380, KM.1381, KM.1382, KM.1383, KM.1579.

Tren:

Tren gelir boy boya

İçi dolu mor boya
Bilseydim ayrılık var
Saraydım doya doya (KM.1517)

Diğer örnekler için bkz.: KM.527, KM.552, KM.945, KM.1447, KM.1518.

5.1.4.2. Deniz taşımacılığı

İncelenen mânilerde deniz taşıtı olarak sadece kayık ile karşılaşılmıştır.

Şu gelen kayık m'ola
Yelkene layık m'ola
Ben yârimi kaybettim
Arasam ayıp m'ola (KM.1464)

5.1.4.3. Hava taşımacılığı

Hava taşıtına örnek olarak uçak karşımıza çıkmaktadır.

Uçağım hızlı gider
Üstü yıldızlı gider
Ben bir nişanlı kızım
Mektubum hızlı gider (KM.1523)

5.1.5. Ekonomi Türleri

Mânilerde ekonomi türlerine ait unsurlar belirlenirken hayvancılık, tarım-rençberlik, avcılık, arıcılık, tüccarlık-ticaret ve meslekler başlıkları altında ele alınmıştır.

5.1.5.1. Hayvancılık

Bu bölümde hayvancılık ile ilgili terimlerin geçtiği mânilere yer verilecektir. İncelenen mânilerde hayvancılık ile ilgili tespit edilen unsurlar; boynuz, çoban, hayvan sürmek, kümes, melemek, nahır, otlamak, saman, tezek ve yayılmaktır.

Ahır:

Çiçeklikte çiçekler
Yük yerinde döşekler
Kaynanamdan kıymatlı

Ahırdaki eşekler (KM.517)

Diğer örnekler için bkz.: KM.53, KM.54, KM.55, KM.56, KM.508, KM.652, KM.653, KM.654, KM.1309, KM.1599, KM.1600, KM.1603.

Boynuz:

Karşıda koyun kuzu

Kıvrım kıvrım boynuzu

Oğlumuza kurban olsun

Zennüp hanımın kızı (KM.1017)

Diğer örnekler için bkz.: KM.491, KM.1018.

Çoban:

Köprü altında boşluk

Çobanlar çalar ıslık

Şu Kilis'in kızları

Taze kavrulmuş fıstık (KM.1147)

Diğer örnek için bkz.: KM.528.

Hayvan sürmek:

Rehen ektim bitmedi

Nahırsürdüm gitmedi

Benim kızım çok güzel

Beyler gücü yetmedi (KM.1328)

Kümes:

Laf lafa durdum

Mânine mânine vurdum

Senin gibi gelini

Kaz kümesine koydum (KM.1173)

Melemek:

Kilis'in yazıları

Bağlanmış tazıları

Koyun kurda kaptırmış

Meleşir kuzuları (KM.1125)

Diğer örnekler için bkz.: KM.13, KM.14, KM.62, KM.501.

Nahır:

Rehen ekim bitmedi

Nahır sürdüm gitmedi

Benim kızım çok güzel

Beyler gücü yetmedi (KM.1328)

Otlatmak:

Hayvanların dolaşarak yerde buldukları otları yemesine otlamak denir. Sahiplerinin bu hayvanları otlayabilecekleri yere götürmesi ise otlatmaktır.

Bahar ayı tez geçer

Kuzu otlar su içer

Kanun böyle kurulmuş

Dünyaya gelen göçer (KM.259)

Saman:

Ak saman sarı saman

Geldik gittik bir zaman

Ali'yi everemordediler

Aha everdik taman (KM.65)

Diğer örnekler için bkz.: KM.16, KM.17, KM.53, KM.54, KM.55, KM.66, KM.67, KM.68, KM.69, KM.1295, KM.1353, KM.1354, KM.1355, KM.1356, KM.1357, KM.1358, KM.1359.

Tezek:

Gelin de gelin bu mumuş

Ev süpürürken uyumuş
Gelin de gelin bu mumuş
Tezek toplarken uyumuş (KM.760)

Yayılmak:

Karşıda at yayılır
Kemikleri sayılır
Yârini alamayan
Erkekten mi sayılır (KM.1013)

5.1.5.2. Tarım

Kilismânilerinde tarıma yönelik kavramlar da yer almaktadır. Bunlar; açmak, ağaç, arık, asma, attun, bağ, bahçe, biçmek, bitmek, bostan, buğday, çüt, ekin, ekmek, göcek, kesmek, kolun atmak, orak, ot, salkım, sermek, tarla, tohum, toprak, turfanda, üzüm sergisi, yemişler, yeşermek ve zeytindir.

Açmak:

Bahçanızda gül açtı
Bir göründü bir kaçtı
Bu nasıl sevda imiş
Buna el âlem şaştı (KM.316)

Ağaç:

Karadaş'ın daşları
Çamlık'ın ağaçları
Kiloyla altın taktı
Bu kızın kardaşları (KM.951)

Diğer örnekler için bkz.: KM.20, KM.21, KM.22, KM.23, KM.24, KM.25, KM.26, KM.282, KM.821, KM.1440, KM.1557.

Arık:

Arık ince geçilmez

Su bulanık içilmez
Bana derler yârdan geç
Yâr şirindir geçilmez (KM.142)

Arık, kenarları çevrili düz bir şekilde akan suyoludur.

Asma:

Asma altında üzüm
Altı da düzüm düzüm
Kaynanamsın gözümsün
Şerrine yoktur sözüm (KM.154)

Diğer örnekler için bkz.: KM.155, KM.156, KM.157, KM.158, KM.159, KM.160, KM.708, KM.720.

Asma, üzümün yetiştiği ağaçtır. Boyları çok yüksek değildir. Dalları etrafa yayılır.

Attun:

Attun tam olgunlaşmayarak ağaçtan düşen zeytindir. Gökşen ve Burkay “Kilis Halk Kültüründe Zeytin” isimli makalede attuna “hattun” demişlerdir. Hattun zeytinin toprağa düşen ve insan tarafından işlem görmeyerek suyunu çeken ve tatlanan bir zeytin olduğunu söylemişlerdir. En lezzetli zeytin türlerinden birisi olduğunu belirtmişlerdir (Gökşen ve Burkay, 2020: 209).

Üzüm kokulu hatun
Zeytin dalında attun
Sultane ne hoş kokar
Leylak güler eflatun (KM.1539)

Diğer örnek için bkz.: KM.628.

Bağ:

İklim ve toprak şartları açısından Kilis bağcılık için uygun koşullara sahiptir. Kilis halkının büyük bir çoğunluğu bağcılıkla uğraşır. Bağ dikmek, yetiştirmek önemli bir iştir. Kilis bağları ile isminden çok söz ettirmiştir. Kilis’in bağları türkülere de konu olmuştur.

Mehmet Ökkeş Özköseler'in "Kilis Türküleri" adlı çalışmasında bu türkülere örnekler bulunmaktadır (Özköseler, 2019: 50-51).

Bağa gittim üzüme
Çubuk değdi gözüme
Çubuk seni keserim
Elbet gelir sözüme (KM.242)

Diğer örnekler için bkz.: KM.130, KM.238, KM.239, KM.240, KM. 241, KM.243, KM.244, KM.245, KM.246, KM.247, KM.248, KM.249, KM.250, KM.251, KM.252, KM.253, KM.254, KM.255, KM.256, KM.257, KM.258, KM.322, KM.429, KM.543, KM.704, KM.705, KM.777, KM.783, KM.934, KM.935, KM.1110, KM.1118, KM.1171, KM.1249, KM.1259, KM.1439, KM.1448, KM.1471, KM.1578, KM.1583.

Bahçe:

Bahçede olur hıyar
Kabuğunu kim soyar
Oğlan güzel kız güzel
Huyları birbirine uyar (KM.323)

Diğer örnekler için bkz.: KM.21, KM.76, KM.84, KM.249, KM.262, KM.263, KM.264, KM.265, KM.266, KM.267, KM.268, KM.269, KM.270, KM.271, KM.272, KM.273, KM.274, KM.275, KM.276, KM.277, KM.278, KM.279, KM.280, KM.281, KM.282, KM.283, KM.284, KM.285, KM.286, KM.287, KM.288, KM.289, KM.290, KM.300, KM.301, KM.302, KM.303, KM.304, KM.305, KM.306, KM.307, KM.308, KM.309, KM.310, KM.311, KM.312, KM.313, KM.314, KM.315, KM.316, KM.317, KM.318, KM.319, KM.320, KM.321, KM.322, KM.323, KM.324, KM.325, KM.326, KM.327, KM.328, KM.329, KM.330, KM.331, KM.332, KM.332, KM.333, KM.334, KM.335, KM.336, KM.337, KM.338, KM.339, KM.340, KM.345, KM.346, KM.347, KM.348, KM.422, KM.601, KM.783, KM.785, KM.875, KM.1115.

Biçmek:

Şu dağın ardında ekerler darı
Ekerler biçerler severler yârı

Koynunda beslemiş turuncu ile narı
Ağlama gelinim yazın bu imiş (KM.1450)

Diğer örnekler için bkz.: KM.787, KM.1452, KM.1453.

Bitmek:

Bahçasında gül bitor
Dalında kuşlar ötor
Cennet misali Kilisli
Her an gözümde tütör (KM.320)

Bostan:

Bağ iken bostan oldum
Dillere destan oldum
Evveli gereклиydim
Şimdi gerekmez oldum (KM.239)

Buğday:

Arpa buğday zamanı
Pürçüklü ister canı
Al yanaktan öptürmem
Yok zalımın imanı (KM.151)

Diğer örnekler için bkz.: KM.72, KM.73, KM.134.

Buğday tahıllar arasında en önemli olanıdır. Buğday tüketimi ve üretimi fazladır.

Çüt:

Çütsürerim örende
Gözüm odun derende
Bir duydum yâr hastaymış
Bir duydum can verende (KM.533)

Ekin:

Şu görünen ekin mi ola
Ekin değil bıçakmış
Kızın anadan ayrılışı
Yalan değil gerçekmiş (KM.1467)

Diğer örnekler için bkz.: KM.646, KM.647, KM.648, KM.649, KM.650, KM.651, KM.652, KM.653, KM.654, KM.655, KM.1008.

Ekme:

Ekin ekdim kuytuya
Ürün koydum tartıya
Şimdiki kızlar naylon
Erken yatar uykuya (KM.646)

Diğer örnekler için bkz.: KM.33, KM.554, KM.967, KM.1325, KM.1326, KM.1327, KM.1328, KM.1329, KM.1330, KM.1331, KM.1332, KM.1333, KM.1334, KM.1335, KM.1336, KM.1338, KM.1339, KM.1452, KM.1453, KM.1485.

Göcek:

Kardeş ekinin bitti mi
Göcek oldu yâre yetti mi
El kızı kefen yetti mi
Ahanda ben gidiyorum (KM.1008)

Göcek bir karış boya gelmiş ekindir (KK.2).

Kesme:

Bağda üzüm keserler
Salkım salkım sererler
Gelin gitmeyen kızı
Sarhoşlara verirler (KM.248)

Kolun Atma:

Asmalar kolun atmış

Salkımlar yere yatmış
Güneş üzümü yakmış
Hemen sermek gerekör(KM.158)

Orak:

Önden zurna kusar, arkamdan duman
Tekmeler oraktır, çifteler tırpan
Hüneri çıkarmak, sap yiyip saman
Oldum der dümbelek, eşek bu beyim (KM.1295)

Ot:

Camiden çıktı damat
Damlara doldu avrat
Çiçek bulamıyorsan
Damdan ot kopar da at (KM.470)

Diğer örnekler için bkz.: KM.259, KM.471, KM.754.

Salkım:

Salkım salkım serorlar
Günler sonra gelorlar
Tek tek yerden toplorlar
Çuval bulmak gerekör (KM.1352)

Sermek:

Şimdik üzüm zamanı
Mahrabulmak gerekör
Patozdoldur kazanı
Sergi sermek gerekör (KM.1441)

Diğer örnek için bkz.: KM.248.

Tarla:

Tarlada dut ağacı
Altında iki bacı
Büyüğü şöyle dursun
Küçüğü can ilacı (KM.1484)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1485, KM.1486, KM.1487.

Tohum:

Acı biber tohumu
Mustafa da Hacı Bekir lokumu (KM.5)

Toprak:

Toprak tarım için vazgeçilmez bir unsurdur. Kilis'in toprakları verimlidir.

Tiyekler⁶⁵ sıra sıra
Bal damlar toprağa
Kilis kara üzümü
Gizlenmiştir yaprağa (KM.1513)

Diğer örnekler için bkz.: KM.19, KM.34, KM.70, KM.141, KM.839, KM.918, KM.920, KM.979, KM.1253, KM.1584.

Turfanda:

Su akar kamış gibi
Durulur gümüş gibi
Ben seni çok sevorum
Turfanda yemiş gibi (KM.1415)

Üzüm sergisi:

Üzüm Kilis'te bol miktarda bulunmaktadır. Üzümün horozkarası, hommusu gibibirden fazla çeşidi görülmektedir. Yaş üzüm kurutularakta tüketilebilir. Pekmez yapılır. Fabrikalara satılarak içki yapıldığı da görülmektedir. Uzun yıllar olduğu gibi bu

⁶⁵ Tiyek: Bağ asması

yılda Musabeyli’de “Üzüm Festivali” gerçekleşmiştir. Bu festivalin amacı horozkarası üzümü bütün insanlara tanıtılmasıdır. Festivalde yarışmalar düzenlenmektedir. En iyi üzüm üreticisine hediyeler verilmektedir.

Bağlarında üzüm sergisi
Yüreğimde sevgisi
Ben arayıp bulmadım
Bana Allah vergisi (KM.258)

Diğer örnekler için bkz.: KM.467, KM.947, KM.1441, KM.1610.

Yemiş:

Akpınar gümüş pınar
Periler gelir konar
Bakçaların dalları
Sarkıp yemişler sunar (KM.76)

Diğer örnek için bkz.: KM.1415.

Yeşermek:

Bahar geldi yeşerdi
Karşımda zümrüt dağlar
Neyleyim ben baharı
Yârim yüreğim dağlar (KM.260)

Zeytin:

Zeytin ağacı insan yaşamının bir parçası olmuştur. Zeytin üretim süreci; bakım işlemleri, hasat işlemleri ve ürün değerlendirme işlemleri olarak üçe ayrılmaktadır. Ürün değerlendirme işlemleri ise yağ sıkımı işlemleri, zeytin tatlandırma işlemleri ve sabun yapım işlemleri olmak üzere üç bölüme ayrılmaktadır (Gökşen ve Burkay, 2020: 208).

Kilis’te zeytinler genellikle bağın yaşlandığı zaman dikilir. Bir taraftan bağdan ürün alınırken diğer taraftan zeytin ağaçları büyür. Zeytin ağaçları yedi- sekiz yıl sonra ürün

vermeye başlar. Bir yıl çok ürün veren zeytin ağaçları diğer yıl az ürün verir. Zeytinin tüm kısımları kullanılır. Zeytin yaprağı yakacak olarak kullanılır. Zeytin sıkılır ve yağı çıkartılır. Yapraklarını dökmediği için on iki ay boyunca tabiatı süsler, insanların yorgunluğunu alır. Zeytin toplanırken davul ve zurnacılar da gelir ve çalarlar. Mal sahibi de biraz zeytin verir (Atik, 2011: 119-124).

Zeytin, Akdeniz Bölgesine özgü bir bitkidir. Yaprak dökmeden 2000 yıl yaşayabilmektedir. Çok uzun ömürlüdür. Çiçek açma ilkbaharda başlar, yaz mevsiminde meyvesi olgunlaşır ve eylülde kasıma kadar renk değiştirir (Karademir, 2020: 340). Eskiden Kilis yöresinde oğlunu veya kızını evlendirmek isteyen kişiler zeytin hasadını beklerdi. Çünkü zeytinyağının eve maddi getirisi yüksek olurdu. Zeytinyağlarını barmillerle satarlar (Gökşen ve Burkay, 2020: 215).

Aynaya çokça baktık

Köz gibi altın taktık

Gelini alana kadek

Barmil barmil zeyt sattık (KM.218)

Kilis'te iklim özelliklerinden dolayı zeytin bağları bulunmaktadır. Halkın büyük çoğunluğunun geçim kaynağı zeytin yetiştiriciliğidir. Zeytin toplamaya eskiden kasım ayında başlanırdı şimdi ekim ayı içinde başlayanlar bulunmaktadır. Eve bereket getireceğine inanıldığı için zeytin çekirdeğinin iki tarafı kazınarak tespih haline getirilir, eve asılır (Gökşen ve Burkay, 2020: 218). Zeytin Kilis halkı için çok değerlidir. Zeytini kahvaltıda yerken çekirdeğinin üstünde hiç bırakılmamaya çalışılır (KK.5). Zeytin mânilere de girmiştir. Zeytin ile ilgili 20 mâni tespit edilmiştir. Tespit edilen mâniler için bkz.: KM.78, KM.238, KM.354, KM.393, KM.777, KM.1112, KM.1113, KM.1114, KM.1130, KM.1131, KM.1259, KM.1471, KM.1539, KM.1612, KM.1613, KM.1614, KM.1615, KM.1616, KM.1617, KM.1618.

5.1.5.3. Avcılık

Kilismânilerinde avcılık ile ilgili tespit edilen unsurlar av ve avcıdır.

Av:

Saraydan indi naz ile

Önüme düştüm saz ilen

Elli gelin kırk kız ilen

Uyan avcum avın geldi (KM.1369)

Diğer örnekler için bkz.: KM.803, KM.845, KM.1370.

Avcı:

Gül dibinde yatan avcu

Bahçayagirdi talancı

Uyan ey kalbi yalancı

Uyan avcum avun geldi (KM.803)

Diğer örnekler için bkz.: KM.845, KM.1369, KM.1370.

5.1.5.4. Arıcılık

Arıcılıkla ilgili unsur olarak bal ve kovan tespit edilmiştir.

Bal:

Önümüzde bal kaymak

Yaladık parmak parmak

Her kula nasip olmaz

Böyle oğlan doğurmak (KM.1297)

Diğer örnekler için bkz.: KM.157, KM.172, KM.188, KM.355, KM.356, KM.520, KM.619, KM.696, KM.775, KM.776, KM.1045, KM.1138, KM.1186, KM.1191, KM.1195, KM.1313, KM.1400, KM.1403, KM.1475, KM.1498, KM.1513, KM.1545.

Kovan:

Germeceserdik şalı

Yerlere serdik halı

Biz bir gelin aldık

Sanki kovanda balı (KM.775)

5.1.5.5. *Tüccarlık- ticaret*

Tespit edilen mânilerde tüccarlık- ticaretle ilgili unsurlar şunlardır: Almak, düğen, esnaf, fiyat, hal, kervan, maaş, mal, müşteri, para, pazar, satın almak, satmak, tapu, tezgâh ve usta.

Almak:

Çarşıdan aldım pakla
Hak nazardan saklaya
Dostlar göre sevine
Düşmanlarımız çatlaya (KM.496)

Diğer örnekler için bkz.: KM.255, KM.256, KM.495.

Düğen:

Arasa'nın içinde
Çeşit çeşit düğen var
Her söze kulak asma
Aramızı bozan var (KM.140)

Esnaf:

Karanfil deste gider
Kokusu dosta gider
Dostu gören esnaflar
Evine hasta gider (KM.965)

Fiyat:

Çarşının iti kaynana
Başımın biti kaynana
Kaynananın fiyatı
İki kuruş on para (KM.497)

Hal:

Portakal aldım haldan

Seni severim candan
Sana bir mektup yazdım
Gözümde akan kandan (KM.1318)

Maaş:

Masa üstünde pekmez
Bu pekmez fazla çekmez
Senin aldığın maaş
Benim boyama yetmez (KM.1212)

Mal:

Altınım var el kimi
Ne durursun el kimi
Gel seninle yatalım
Kazanılmış mal kimi (KM.120)

Diğer örnek için bkz.: KM.144.

Müşteri:

Zeyde batır ye zahteri
Kız sana kimler müşteri
Yurt için çok alınteri
Dökenin var güzel Kilis (KM.1611)

Para:

Ticaret için önemli bir faktördür. Ticaretin yapılma amacı paradır.

Kible evin tavaşı
Beş bin lira parası
Bizim bir oğlumuz var
Berberlerin ağası (KM.1084)

Diğer örnekler için bkz.: KM.74, 393, KM.497, KM.1360, KM.1588, KM.1612.

Pazar:

Azara da buzara
Öküz girmiş pazara
Kızıma naz edenin
İki gözü bozara(KM.231)

Diğer örnekler için bkz.: KM.139, KM.232, KM.233, KM.234, KM.363, KM.369, KM.370, KM.511, KM.592, KM.854, KM.1073, KM.1254, KM.1305, KM.1306.

Satın almak:

Oy ninnani ninnani
Gel oynayı oynayı
Aslan gibi oğlum var
Satın alır dünyayı (KM.1294)

Satmak:

Aynaya çokça baktık
Köz gibi altın taktık
Gelini alana kadek
Barmil barmil zeyt sattık (KM.218)

Diğer örnekler için bkz.: KM.455, KM.777, KM.1307, KM.1545.

Tapu:

Ev olur mu kapısız
Bağ alınmaz tapusuz
Gelinimiz çok güzel
Bakın var mı böyle kız (KM.704)

Tapu, bir malın kime ait olduğunu gösterir.

Tezgâh:

Aşıt Mahle uşağı

Mektepte kitap okur
Yârim tezgâh önünde
Oturmuş halı dokur (KM.166)

Usta:

Aman usta fırıncı
Zalim usta fırıncı
Acımızdan öldürdün
Ettin bizi zarıncı⁶⁶ (KM.123)

Diğer örnekler için bkz.: KM.126, KM.966.

5.1.5.6. Meslekler

Meslek bireylerin hayatını devam ettirmek, geçimini sağlamak için sürekli üzerinde çalıştığı iştir. Kilismânilerinde görülen meslekler; asker, astsubay, bakçacı başı, bekçi, berber, cellât, dellal, deveci, doktor, falcı, fırıncı, gemici, hama, hamamcı, hizmetçi, hoca, imam, jandarma çavuşu, jandarma, kâtip, kuyumcu, mağber başı, muallim, postacı, subay, şoför ve zurnacıdır.

Asker:

Asker oldum giderim
Yoktur benim kederim
Fincan börek üstünde
Nargilemi çekerim (KM.152)

Diğer örnekler için bkz.: KM.133, KM.1311.

Astsubay:

Dışarıda yağmur havası
Ocakta zeyt tavaşı
Oğlumuzu sorarsanız
Astsubayların havası (KM.598)

⁶⁶Zarıncı: Dertli, dert sahibi

Bakçacı:

Bakçacı başı mısın

Cevahir taşı mısın

Sana mendil yollasam

Yârin gözyaşı mısın (KM.344)

Bekçilik:

Bağlarda üzüm oldu

Bekçilere izin oldu

Şükür olsun Allah'a

Ayşe de bizim oldu (KM.253)

Diğer örnekler için bkz.: KM.252, KM.254, KM.255, KM.256, KM.338, KM.1537, KM.1538.

Berber:

Berberlerde ustura

Saçları tura tura

Biz bir gelin alıyoruz

Bir Kilis'e mostura (KM.402)

Diğer örnekler için bkz.: KM.400, KM.401, KM.403, KM.460, KM.506, KM.1084.

Cellât:

Ay doğar sini sini

Ben sevdim birisini

Cellât boynumu vursa

Söylemem eğrisini (KM.203)

Diğer örnek için bkz.: KM.204

Dellal:

Oğlan baban buyursun

Dellal çıksın duyursun
Bugün düğünümüz var
Eşler dostlar buyursun (KM.1277)

Deveci:

Sofraya düzdüm kaşığı
Hopladım geçtim eşiği
Bu kız evin yakışığı
Verme baba beni deveciye (KM.1410)

Diğer örnekler için bkz.: KM.590, KM.591, KM.592, KM.731, KM.732, KM.1409.

Doktor:

Hastanenin önünde
Acılı birçok insan
Ölüyü canlandırır
İnan ki Doktor Hasan (KM.822)

Doktor Hasan Kilis'in tanınmış doktorlarından. Asıl ismi Hasan Kamil Altınbaştır ama Kilis halkı onu Doktor Hasan olarak tanımaktadır. Büyük küçük herkes ona çok güvenir. Tüm hastalıkları bir kontrol edişte anlardı. Çok sert fakat çok iyi biriydi. Kilolu ve uzun boyluydu. Kaynak kişimiz daha çok küçükken "Sen kansızsın, kan ilacı yazacağım" dediğini ve hâlâ kansızlık şikâyeti devam ederek aynı ilacı kullanmakta olduğunu söylemektedir. Eskiden Kilis'te yaşamış daha sonra İstanbul'a gitmiştir (KK.2;KK.30).

Falcı:

Menekşeler mor açtı
Dağı taşı dolaştı
Sen benim olacaksın
Falcı bana fal açtı (KM.1231)

Fırıncı:

Aman fırıncı

Zalim fırıncı

Acımızdan öldük

Ettin bizi zarıncı(KM.123)

Diğer örnekler için bkz.: KM.126, KM.738.

Gemici:

Ey gemici gemici

Nerden aldın pirinci

Kızımızı sorarsan

Şu Kilis'te birinci (KM.737)

Hamal:

Kaynana âşık oldu geline bir görüşte

Arkasından hamal gitti her gidişte

Düğün çok kalabalık yer kalmadı havışta

Herkesin gelini var bizimkisi bir başka (KM.1028)

Hamamcı:

Hey hamamcı hamamına güzellerden kim gelir

Ne bileyim bey efendi

Günde yüz bin can gelir

Önde Gürcü Hanım arkasından Selvi Han gelir (KM.861)

Hizmetçi:

Sızlamakta her yanı

Sen hizmetçi ben hanım

Kovarım seni evden

Eğer isterse canım (KM.1398)

Diğer örnekler için bkz.: KM.372.

Hoca:

Mektebin bacaları
Ders verir hocaları
Allah canımı alsın
İmtihan geceleri (KM.1224)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1010.

İmam:

Yalvardık aman aman
Taşındık hayli zaman
Biz bir gelin aloruk
Ata dedesi imam (KM.20)

Jandarma çavuşu:

Candarma çavuşuyum
Amanın da amânın
Yol verin savışayım
Kız sana hayranıyım (KM.1549)

Jandarma:

Benim oğlum çok güzel
Motersiklette gezer
Gözüne gözlük takmış
Candarmalara benzer (KM.397)

Kâtip:

Karadaş'ta oturdum
Çiğ köfteyi yoğurdum
Gümrüğün kâtibini
Ayağıma getirdim (KM.955)

Kuyumcu:

Ocakta yağ tavası

Oğlumuzda kuyumcularağası (KM.1273)

Diğer örnek için bkz.: KM.60.

Mağber başı:

Kilis'te küçük çarşı

Mahmillerkarşı karşı

Duran'a kız aloruk

Babası mağber başı (KM.1128)

Muallim:

Okumaya kanmadım

Geçen ömre yanmadım

Kaç yıldır muallimim

Çok şükür usanmadım (KM.1284)

Postacı:

Mektubum dalda kaldı

Gözlerim yolda kaldı

Çabuk söyle postacı

Sevdiğim nerde kaldı (KM.1225)

Subay:

Kilis'in kenarı iskele

Zalim subay vermez tezkere

Seferberlik büktü belimi

Evde koydum nazlı gelini (KM.1123)

Şoför:

Elinde yağ tavaşı

Kadifeden yakası

Oğlumuzu sorarsan

Şoförlerin ağası (KM.679)

Zurnacı:

Hovardayım hovarda

İki elim duvarda

Çal zurnacı zurnanı

Kara gözlüm pınarda (KM.872)

5.1.6. Beslenme-Mutfak

Beslenme, insan ihtiyaçlarının başında gelir. Organik bir safha olmasının yanı sıra kültürel bir olaydır. Yemek yeme alışkanlıkları da kültürün bir unsuru olması nedeni ile çeşitli toplumlara göre farklılık göstermektedir. Ülkemizde yemek yeme alışkanlıkları yerleşme biçimine göre değişiklik göstermektedir. Uzun bir tarihi geçmişe sahip olan Türkler mutfak konusunda zengin bir kültüre sahiptir (Aydın ve Birer, 1986: 55). Beslenme, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren gereksinimin hayati olması nedeniyle önemini yitirmeden günümüze kadar gelmiştir. Bu süreç içerisinde birçok değişim ve gelişime uğrayan beslenme toplumsal bir yapı oluşturmuştur (Yıldız vd., 2018: 114). Basit anlamda yaşamın sürdürülmesi için gerekli olan temel ihtiyaçlardan ilki olan beslenme gerçekte kültürel ve bireysel farklılığın ortaya konulduğu bir alandır.

Eski Kilis evlerinde mutfaklar sadece yemek ve ekmek pişirmek için kullanılmazdı. Çok amaçlı olduğu için oldukça geniştir. Mutfağın tabanı taşla kaplıdır (Atik, 2011: 25). Kilis mutfağı genellikle Anadolu ve Suriye yemek kültürünün birleşmesi şeklinde kendine has bir şekilde oluşmuş ve gelişmiştir. Çok fazla etli, yağlı ve salçalı yemeklerin yapıldığı bir mutfaktır.

Mutfak kültürü, beslenmeyi sağlayan yemek, yiyecek, içecek türleri ve bunların hazırlanma, pişirilme, saklanma ve tüketilme sürecini; buna bağlı mekân ve ekipmânı, yeme-içme geleneği ile bu çerçevede gelişen inanış ve uygulamalardan oluşan bir bütünlüğü ve kendine özgü bir kültürel yapıyı ifade eder.

5.1.6.1. Hayvansal besinler

Kilismânilerinde tespit edilen hayvansal besinler; et, kaymak, kıyma, peynir, süt, yoğurt ve yumurtadır.

Et:

Kilis'te çok fazla koyun eti tüketilmektedir. Etsiz yemeğe yemek gözüyle bakılmaz. Et mânilerin içerisinde de girmiştir.

Çarşıda et kaynana

Başına bit kaynana

Oğlun bekler mutfakta

Dışarı git kaynana (KM.488)

Diğer örnekler için bkz: KM.79, KM.1058, KM.1078, KM.1110.

Kaymak:

Kaymak süttten yapıldığı için hayvansal bir besindir. Kilis'e bahar gelmesi ile çayırda beslenen keçi ve koyunların sütlerinden hakiki Kilis kaymağı elde edilir. Kaymağın en lezzetli olduğu zaman bu dönemlerdir. Kaymak Kilis'te kahvaltılık olarak tüketildiği gibi katmer, cennet çamuru tatlılarının içinde de tüketilmektedir. Kaymakta mâniler içerisinde görülmüştür.

Tepside kat kat kaymak

Yaladık parmak parmak

Her kıza nasip olmaz

Çekiçlere⁶⁷ gelin olma (KM.1505)

Diğer örnekler için bkz: KM.139, KM.199, KM.936, KM.1045, KM.1195, KM.1209, KM.1210, KM.1297, KM.1346, KM.1472, KM.1504, KM.1506, KM.1507, KM.1508, KM.1509.

Kıyma:

Köfteyi ince oyarlar

İçine kıyma koyarlar

Köfte diye överler

Aman canım çiğ köfte (KM.1144)

⁶⁷ Burada damadın soyadı kullanılmıştır.

Kıyma çekilmiş ettir. İki mânimizde karşımıza çıkmaktadır. Diğer örnek için bkz: KM.908.

Peynir:

Yârimin adı Sitti
Görünce aklım gitti
Sizde ne iştah varmış
Üç carrapeynir bitti (KM.1559)

Süt:

Süt içtim dilim yandı
Amanın amanın
Bahçada gülüm yandı
Kız sana hayranım (KM.1434)

Diğer örnekler için bkz: KM.502, KM.503, KM.1078.

Yoğurt:

Kösesefer kabağı
Yoğurtla bir tabağı
Heç ömrümde görmedim
Onun kimi salağı (KM.1151)

Diğer örnekler için bkz: KM.79, KM.1541, KM.1586.

Yumurta:

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Sokakta bir köpek ölmüş
Kaynanama darısı (KM.1594)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1391, KM.1592, KM.1593, KM.1595, KM.1596, KM.1597.

5.1.6.2. Bitkisel besinler

Kilismânilerinde karşımıza çıkan bitkisel besinler; acir, alıç, armut, arpa, ayva, bahteniz⁶⁸, bal kabağı,bamya, biber, ceviz, çükündür⁶⁹, darı, domates, dut, elma, erik, fıstık, havuç, hes⁷⁰, heyir⁷¹, hıyar, horozkarası, hudar⁷², hurma, kabak, karpuz, kavrulmuş fıstık, kavun, kereviz, kiraz,lahana, leblebi, maydanoz, mişmiş⁷³, nane, nar, pancar,patlıcan,pırasa, pirpirim, portakal, pürçüklü⁷⁴, sarımsak, soğan, üzüm ve vişnedir.

Acir:

Acirin turşusunu

İpliğin teşrisini

Kaynanamdan öğrendim

Ağcurun çarşısını (KM.6)

Alıç:

Çarşıda alıç kaynana

Aldım bir avuç kaynana

Oğlun beni pek çok sevor

Avucuna havuç kaynana (KM.485)

Armut:

Armut yedim soymadan

İçerisini oymadan

Ne de çabuk ayrıldık

Sevdamıza doymadan (KM.150)

Diğer örnekler için bkz.:KM.144, KM.145, KM.146, KM.147, KM.148, KM.149, KM.376.

⁶⁸ Bahteniz: Maydanoz

⁶⁹ Çükündür: Şeker pancarı

⁷⁰ Hes: Marul

⁷¹ Heyir: İncir

⁷² Hudar: Sebze

⁷³ Mişmiş: Kayısı

⁷⁴ Pürçüklü: Havuç

Arpa:

Arpa buğday zamanı
Pürçüklüister canı
Al yanaktan öptürmem
Yok zalımın imanı (KM.151)

Ayva:

Giderim ben de bende
Bir havyam kaldı sende
Hayva gibi sarardım
Din iman yok mu sende (KM.780)

Bahçasız bağısız oğlan
Ayvasız narsız oğlan
Kalaysız kaba benzer
Dünyada yârsız oğlan (KM.322)

Diğer örnek için bkz.: KM.1453.

Bahteniz:

Bahçalarda bahteniz
Önümüz derya deniz
Ben yârdan ayrılalı
Ne bet kaldı ne beniz (KM.283)

Diğer örnekler için bkz.: KM.326, KM.341, KM.1257.

Bal kabağı:

Bahçalarda bal kabak
Açılır tabak tabak
Yeni bir moda çıkmış
Kız oğlanla oynamak (KM.284)

Bamıya:

Bahçalarda bamıya
Ne hoş olur yemeğe
Sana bir çift sözüm var
Utanırım demiye (KM.285)

Diğer örnek için bkz.:KM.1162.

Biber:
Bahçeden hudar geldi
İçinde biber geldi
Hatice'yi alana kadar
Başımıza neler geldi (KM.325)

Diğer örnekler için bkz.: KM.5, KM.271, KM.272, KM.273, KM.274, KM.275, KM.276,
KM.277, KM.278, KM.279, KM.324, KM.399, KM.413, KM.554, KM.995, KM.1077,
KM.1403.

Ceviz:

Şu tazarın içinde
Ala renkli desti var
İşli sandık içinde
Bol cevizli sucuk var (KM.1469)

Koz⁷⁵ağacı bizdedir
Dalı öte yüzdendir
Yâr yağlığın yitirmiş
Aramasın bizdedir (KM.1139)

Çükündür:

Çükündürü kaydattık
Damda çıbık kalmadı
Gerip oldu Kilisli

⁷⁵ Koz: Ceviz

Kilis'e sığamadı (KM.531)

Diğer örnekler için bkz.: KM.530, KM.532, KM.1257, KM.1620.

Darı:

Masa üstünde darı

Gel otur koca karı

Ankaradan tel gelmiş

Her kocaya beş karı (KM.1208)

Diğer örnekler için bkz.: KM.33, KM.1452.

Domates:

Domatesim deştiye

Züngülkoydum teştiye

Buyursun bütün dostlar

Löp löp yesin aş diye (KM.616)

Dut:

İndim geldim hamadan

Öldüm kan ağlamadan

Dutda yaprak kalmadı

Yarama bağlamadan (KM.901)

Diğer örnekler için bkz.: KM.629, KM.713, KM.902, KM. 936, KM.1073, KM.1100, KM.1187, KM.1484, KM.1519.

Elma:

Al elmayı dişledim

Yanını gümüşledim

Kardeş geldi vermedim

Yâr geldi bağışladım (KM.94)

Diğer örnekler için bkz.: KM.93, KM.144, KM.681, KM.682, KM.683, KM.684.

Erik:

Bahçada erik

Dalları delik delik

Neslihan oğlumuzun sözünü dinlemezse

Vallaha oğlumuzu bir daha everirik (KM.262)

Diğer örnekler için bkz.: KM.21, KM.286, KM.287, KM.290, KM.299, KM.690.

Fıstık:

Anteptir dedikleri

Fıstıktır yedikleri

Pek hoşuma gidiyor

Nişleyin dedikleri (KM.132)

Diğer örnekler için bkz.: KM.536, KM.702, KM.746, KM.1147.

Havuç:

Çarşıda alıç kaynana

Aldım bir avuç kaynana

Oğlun beni pek çok sevor

Avucuna havuç kaynana (KM.485)

Hes:

Bakçada hes olaydım

Başında fes olaydım

Gelin suya çimerken

Elinde tas olaydım (KM.347)

Heyir:

Asmada yediveren

Yiyene iştah veren

Heyirden ballar akor

Afiyet bulur deren (KM.157)

Hıyar:

Bahçada taze hıyar
Kabuğunu kim soyar
Oğlan güzel kız güzel
Huyları ne hoş uyar (KM.268)

Diğer örnekler için bkz.: KM.292, KM.323, KM.348, KM.1134.

Horozkarası:⁷⁶

Şu baranda hommusu
“Şirelik”in kokusu
Nefis horozkarası
Hemen yemek gerekör (KM.1449)

Hudar:

Hudaraldım çarşıdan
Bir kız gördüm karşıdan
Gönlüme bir hal oldu
Aklım aldı başımdan (KM.873)

Diğer örnekler için bkz.: KM.271, KM.272, KM.273, KM.274, KM.275, KM.276,
KM.277, KM.278, KM.279, KM.280, KM.324, KM.325, KM.370, KM.874, KM.875.

Hurma:

Ağaçta hurma mısın
Kağıtta sırma mısın
Ben burada çekerim
Sen orda duymaz mısın(KM.26)

Diğer örnekler için bkz.: KM.107, KM.295

İncir:

⁷⁶ Horozkarası: Siyah ve iri bir üzüm çeşididir.

Rehen ektim havişā
Bitmedi kaldı kışā
Elti çıralı incir
Şimdi burdan savışā (KM.1335)

Kabak:

Kabak da gala gala
Bir tek görümü Allah ala (KM.911)

Diğer örnekler için bkz.: KM.908, KM.909, KM.1031, KM.1047, KM.1093, KM.1151, KM.1436.

Karpuz:

Karpuz kestim yiyen yok
Halin nedir diyen yok
Yârim askere gitmiş
Derdin nedir diyen yok (KM.1012)

Diğer örnekler için bkz.: KM.411, KM.1010, KM.1011.

Kavrulmuş fıstık:

Köprü altında boşluk
Çobanlar çalar ıslık
Şu Kilis'in kızları
Taze kavrulmuş fıstık (KM.1147)

Kavun:

Sarı kavun dilimi
Tut kaynana dilini
Madem tutmazsın dilini
Niye aldın gelini (KM.1374)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1016, KM.1373, KM.1375, KM.1376, KM.1377.

Kereviz:

Bahçalarda kereviz
Biz kereviz yemeyiz
Bize Kilisli derler
Güzelleri severiz (KM.297)

Kiraz:

Yaza yaza yaz geldi
Çarşıya kiraz geldi
Daha çok yazacaktım
Mürekkebim az geldi (KM.1562)

Diğer örnekler için bkz.: KM.172, KM.251, KM.425, KM.917, KM.1226, KM.1567.

Lahana:

Çarşıdan aldık lahana
Kırdık koyduk kazana
Hiç ömrümde görmedim
Böyle cadı kaynana (KM.494)

Diğer örnekler için bkz.: KM.495, KM.1174, KM.1175, KM.1176, KM.1177, KM.1178,
KM.1179, KM.1180.

Leblebi:

Leblebi koydum tasa
Doldurdum basa basa
Bizim gelin çok güzel
Birazcık boydan kısa (KM.1184)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1182, KM.1183.

Maydanoz:

Maydanoz aldım bitmez

Araba sürdüm gitmez
Aldığımız geline
Kimsenin gücü yetmez (KM.1222)

Mişmiş:

Ağaçlarda var mişmiş
Sararmış yere düşmüş
Şahin'in gönlü de
Bu güzele düşmüş (KM.24)

Diğer örnekler için bkz.: KM.23, KM.25, KM.265, KM.269, KM.298, KM.700, KM.752, KM.1254.

Nahne:

Nahna, pürçüklü, pancar
Çükündür,soğan, samsak
Behdeniz fil fil kimi
Birez öccekavırak (KM.1257)

Nar:

Nar, 2011 yılından sonra özellikle Merkez ve Musabeyli ilçelerinde, 2015 yılından itibaren de Elbeyli'de üretim sahası artmıştır (Karademir, 2020: 350). Nar Kilis mânilerde karşımıza şu şekilde çıkmıştır:

Bahçalarda nar
Kilis şimdi bana dar
Ağzım dilim kurudu
Bir tas su ver (KM.302)

Diğer örnekler için bkz.: KM.241, KM.322, KM.349, KM.363, KM.701, KM.716, KM.717, KM.729, KM.730, KM.1349, KM.1452.

Pancar:

Nahna, pürçüklü, pancar

Çükündür,soğan, samsak
Behdeniz fil fil kimi
Birez öccekavırak (KM.1257)

Patlıcan:

Balcanı ince oyduk
Telli mahmile koyduk
Bizi kesen dilleri
Sözde yığılı koyduk (KM.357)

Badlıcanı haşladım
Doldurmaya başladım
Yâr aklıma geldikçe
Ağlamaya başlarım (KM.237)

Diğer örnek için bkz.:KM.1304.

Pırasa:

Bahçalarda pırasa
Dallarına kar yağsa
Kız kocasız kalınca
Sakkalliye yalvarsa (KM.303)

Diğer örnek için bkz.: KM.304.

Pirpirim:

Bahçalarda pirpirim
Döşürdük birim birim
Fatmayı everdik
Zehraya da Allah kerim (KM.309)

Diğer örnekler için bkz.: KM.267, KM.305, KM.306, KM.307, KM.308, KM.310, KM.330, KM.331, KM.332, KM.333, KM.334, KM.335, KM.336, KM.1314, KM.1315, KM.1316.

Portakal:

Portakalın irisi

Geçti oğlan sürüsü

Sürüsünde gözüm yok

Yaktı beni birisi (KM.1321)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1318, KM.1319, KM.1320.

Pürçüklü:

Arpa buğday zamanı

Pürçüklü ister canı

Al yanaktan öptürmem

Yok zalımın imanı (KM.151)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1257, KM.1620

Sarımsak:

Sirkesi sarımsağı

Gel de gör sen bu bağı

Piştirip koydum buyrun

Kelle paçanın çağı (KM.1404)

Diğer örnek için bkz.: KM.1257.

Soğan:

Koyun dellalı komşular koyun dellalı

Koyunumuz arttı gelin geleli

Soğan ekmek bulamazdık evveli

Bala gani olduk gelin geleli (KM.1138)

Diğer örnekler için bkz.: KM.236, KM.1257

Üzüm:

Bağlarda üzüm oldu

Bekçilere izin oldu

Şükür olsun Allah'a

Ayşe de bizim oldu (KM.253)

Diğer örnekler için bkz.: KM.147, KM.154, KM.155, KM.156, KM.158, KM.159, KM.160, KM.240, KM.242, KM.243, KM.244, KM.245, KM.248, KM.250, KM.252, KM.254, KM.255, KM.256, KM.258, KM.311, KM.338, KM.467, KM.786, KM.946, KM.947, KM.948, KM.1124, KM.1129, KM.1136, KM.1148, KM.1149, KM.1172, KM.1308, KM.1384, KM.1439, KM.1441, KM.1513, KM.1524, KM.1537, KM.1538, KM.1539, KM.1540, KM.1544, KM.1578.

Vişne:

Altın tabaka vişne

Aşkın peşine düşme

Bu aşkın sonu yoktur

Nafile dile düşme (KM.111)

Diğer örnekler için bkz.: KM.443, KM.1215.

5.1.6.3. Mutfak araçları

Ülkemizde bölgeler arasında yiyeceklerin, pişirme yöntemlerinin, mutfak araç gereçlerinin isimleri de farklılıklar göstermektedir. Tespit edilen mutfak araçları: bardak, bıçak, buzdolabı, çatal, çömçe⁷⁷, dahra, elek, fırın, fincan, kap, kaşık, kaşıklık, kavanoz, kazan kapağı, kazan, kuşkana, leğen, leğençe, mahra, mangal, mertaban, nehese, ocak taşı, ocak, oklava, ölbe, sac, sahan-sehen, satır, sini, sofras, şiş, tabak, tandır, tava, tepsi, teşti, tuz kabı ve zembildir.

Bardak:

Kilis dört dağ içinde

Gülü bardak içinde

Kilis'i Hak saklasın

⁷⁷ Çömçe: Kepçe

Sevdiğim var içinde (KM.1105)

Diğer örnekler için bkz.: KM.422, KM.770.

Bıçak:

Bıçak duror elimde

Böyük bıçkı belimde

Arı varmış tiyekte

Onu kovmak gerekör (KM.412)

Diğer örnekler için bkz.: KM.411, KM.1083, KM.1206, KM.1377, KM.1467

Buzdolabı:

Buzdolabı buz gibi

Kaynanam domuz gibi

Kaynanam ölüp gitse

Ben gezerim kız gibi (KM.465)

Çatal:

Biz iki çılgın âşık

Elimizde çatal kaşık

Biz aşkı yedik bitirdik

Size kaldı bulaşık (KM.446)

Çömçe:

Akpınar'da yün yıkar

Kuşluk olmadan bıkar

Kazana ne koyarsan

Çömçene de o çıkar (KM.80)

Dahra:

Ey mahralımahralı

Eli gümüş dahralı

Göynümü kıran kızlar
Ölmüş eşek çehreli (KM.739)

Elek:

Kapıda elekmi olur
Komşuda hanekmi olur
Kör olası kaynana
El kızı melek mi olur (KM.925)

Diğer örnekler için bkz.: KM.197, KM.198, KM.199, KM.200, KM.201, KM.638,
KM.639, KM.740, KM.882.

Fırın:

Fırına tavuk koydum
Bir şey yemeden doydum
Kaynanamın adını
Kuyruklu sıçan koydum (KM.743)

Diğer örnekler için bkz.: KM.359, KM.741, KM.742, KM.744, KM.745

Fincan:

Irağa fincan koydum
İçine mercan koydum
Şu gelinin adını
Kuyruklu sıçan koydum (KM.883)

Diğer örnekler için bkz.: KM.152, KM.605, KM.785, KM.702, KM.877, KM.1247,
KM.1322

Kap:

Bahçasız bağısız oğlan
Ayvasız narsız oğlan

Kalaysız kaba benzer
Dünyada yârsız oğlan (KM.322)

Kaşık:

Kaşıkları seçen geldi
Evimize sıçan geldi
Çok sevinme kaynana
Saçına sıçan geldi (KM.1021)

Diğer örnekler için bkz.: KM.180, KM.188, KM.446, KM.867, KM.1020, KM.1022,
KM.1024, KM.1025, KM.1409, KM.1410

Kaşıklık:

Kaşıklığa sıçan geldi
Kaşıkları seçen geldi
Kaynana gözün aydın
Saçına sıçan geldi (KM.1025)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1023, KM.1024.

Kavanoz:

Kavanozda reçel
Böyle görümce
Kimin eline geçer (KM.1027)

Kazan Kapağı:

Kaynana kazan kapağı
Oğlu da şeker topağı
Görümce mi sorarsan
Yedi mahallenin köpeği (KM.1034)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1032, KM.1033, KM.1035, KM.1036, KM.1037,
KM.1038, KM.1039.

Kazan:

Kaynana kazan karası

Görüm başın belası

Damadı sorarsanız

Baklavanın ortası (KM.1040)

Diğer örnekler için bkz.: KM.48, KM.80, KM.494, KM.614, KM.938, KM.939, KM.1040, KM.1041, KM.1042, KM.1043, KM.1044, KM.1052, KM.1053, KM.1057, KM.1058, KM.1059, KM.1060, KM.1187, KM.1392, KM.1425, KM.1441

Kuşkana:

Rafta bakır kuşkana

Dolanda gel işmana

Ölenece severim

Vermem seni düşmana (KM.1323)

Leğen:

Döğme leğende şişti

Kemmunlu keşkek pişti

Şükür olsun Allah'a

Ramazan da erişti (KM.618)

Diğer örnekler için bkz.: KM.353, KM.572, KM.1185, KM.1342.

Leğençe:

Leğençede bulgur aşısı

Gelin kör güveyi şaşısı

Eyle bir düğün ettik ki

Bak devirdik Karadaş'ı (KM.1185)

Mahra:

Vur kilidi darabaya
Sen üzüm koy mahraya
Dönsün dünya sahraya
Şen olasın güzel Kilis (KM.1544)

Diğer örnek için bkz.: KM.1441

Mangal:

Başa mangalın külü
Gelinimizde Kilis'in gülü (KM.358)

Diğer örnekler için bkz.: KM.172, KM.439, KM.1196, KM.1197, KM.1198, KM.1199,
KM.1200

Mertabana:

Görenin çeksin canı
Mis kokutsun her yanı
Kababı közde pişir
Gönder bir mertabanı(KM.796)

Diğer örnek için bkz.: KM.1436.

Nehese:

Bülbül gelmiş hevese
Vurgunum ben bu sese
Onsuz üzüm serilmez
Getirin bir nehese (KM.467)

Ocak Taşı:

Kurukastel subaşı
Ardında ocak taşı
Yanık bülbül figanı
İnletir dağı taşı (KM.1165)

Diğer örnekler için bkz.: KM.498, KM.1160.

Ocak:

Ocakta yağ tavaşı

Oğlumuzda kuyumcularağası (KM.1273)

Diğer örnekler için bkz.: KM.589, KM.598, KM.797, KM.798, KM.1267, KM.1268, KM.1269, KM.1270, KM.1271, KM.1272, KM.1385, KM.1443.

Oklava:

Kilis'in baklavası

Gümüşten oklavası

Bizim Kilisimiz

Güzellikler yuvası (KM.1119)

Diğer örnek için bkz.: KM.1120.

Ölbe:

Mahmilde bal ölbesi

Tağadasoğuk testi

Evde çok eksik varmış

Kesilmor ki heç sesi (KM.1191)

Diğer örnekler için bkz.: KM.374, KM.1498.

Sac:

Saca koydum kavurma

Etrafına yayılma

Gözünün çapağıyla

Midemi bulandırma (KM.1343)

Sahan:

Sahanda kaymak

Yaladım parmak parmak

Her ananın harcı değil
Böyle oğlan doğurmak (KM.1346)

Bir sehen bıkbıkıyye
Livanında lokiyye
Mangalda cilavlanır
Yağlı kübbülmışviyye(KM.439)

Diğer örnekler için bkz.: KM.15, KM.89, KM.354, KM.495, KM.1143.

Satır:

Katırı var katırı var
Elinde satırı var
Biz buraya gelmezdik amma
Gelin ile damadın hatırı var (KM.1026)

Diğer örnekler için bkz.: KM.177, KM.178, KM.715, KM.719.

Sini:

Damdan düştüm kaynana
Küp gibi şiştim kaynana
Aha şimdi oğlun gelirse
Sinine tükürdüm kaynana (KM.573)

Diğer örnekler için bkz.: KM.202, KM.876, KM.1400, KM.1401, KM.1402.

Sofra:

Atladı geçti eşeği
Sofrada kaldı kaşığı
Koca evin yakışığı
Gelin olup gitti gayrı(KM.180)

Diğer örnekler için bkz.: KM.628, KM.867, KM.1392, KM.1409, KM.1410, KM.1485.

Şiş:

Şiş ince kebab ince
Çevirirler bişince
Heç gücüne gider mi
Menendine düşünce (KM.1442)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1065.

Tabak:

Tabakta bal var kaynana
Ağzı yalama kaynana
Ben babam gile gidorum
Oğluna sen var kaynana (KM.1475)

Diğer örnekler için bkz.: KM.112, KM.520, KM.1151, KM.1472.

Tandır:

Tandıra koyduk daşı
Üstüne koyduk aşı
Oğlumuz çelenk gibi
Gelinin gözü şaşsı (KM.1482)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1029, KM.1250.

Tava:

Dışarıda yağmur havası
Ocakta zeyt tavası
Oğlumuzu sorarsanız
Astsubayların havası (KM.598)

Diğer örnekler için bkz.: KM.460, KM.677, KM.678, KM.679, KM.1041, KM.1121, KM.1273.

Tepsi:

Tepside kat kat kaymak
Yaladık parmak parmak
Her yiğide nasip olmaz
Bizim evden kız almak (KM.1506)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1504, KM.1505, KM.1507, KM.1508, KM.1509.

Teşti:

Güneşe koydum teşti
Bulutlar geldi geçti
Kız anası izin ver
Saat dokuzu geçti (KM.807)

Diğer örnekler için bkz.: KM.184, KM.616, KM.828, KM.829, KM.830, KM.831, KM.832, KM.833, KM.834, KM.835, KM.836, KM.837.

Tuz Kabı:

Tuz kabını tuzsuz koyan
Büyük evi ıssız koyan
Anasını kızsız koyan
İşte geldim gidiyorum (KM.1521)

Diğer örnek için bkz.: KM.640.

Zembil:

Kalenin altı toprak
Zembil getir doldurak
Kaynanalar ölürse
Altmış gün oruç tutak (KM.918)

5.1.6.4. Tahıl ve bakliyatlar

Bulgur, döğme, mercimek, pirinç ve simit⁷⁸Kilis mânilerinde tespit edilen tahıl ve bakliyatlardır.

Bulgur:

Damda bulgur elorum

Acık bekle gelorum

Savışıp gitme hemen

Kahırımdan ölorum (KM.567)

Diğer örnekler için bkz.: KM.461, KM.462, KM.463, KM.464, KM.519, KM.881, KM.1071.

Döğme:

Döğme leğende şişti

Kemmunlu⁷⁹ keşkek pişti

Şükür olsun Allah'a

Ramazan da erişti (KM.618)

Mercimek:

Mercimek aldık aşlık

Güveyi verir harçlık

Oğlanı biz everdik

Herkes olur kardaşlık (KM.1232)

Diğer örnekler için bkz.: KM.12343, KM.1234, KM.1235.

Pirinç:

Su atarlar pirince

Çevirirler pişince

Adam hiç gam çeker mi

⁷⁸ İnce bulgura Kilis'te simit denilmektedir.

⁷⁹ Kemmun: Kimyon

Sevdiğine düşünce (KM.1417)

Diğer örnekler için bkz.: KM.737, KM.738, KM.1293.

Simit:

Aç olan yer berk taşı

Sahurda simit aş

Ben kalkamam diyorsan

Yatta şeyini kaşı (KM.8)

5.1.6.5. Kahvaltılıklar

Ekmek, pekmez, leçer⁸⁰, tahin ve zahter tespit edilen kahvaltılıklardır.

Ekmek:

Kutsanmış bir öge olarak karşımıza çıkan ekmek, en önemli besinlerdendir. Sac ekmeği, tandır ekmeği, fırın ekmeği, somun ekmeği, tırnaklı ekmek, fitır ekmek, şapata ekmek, yufka ekmek, pağaç ekmeği Kilis'te yapılan ekmeklerdir (Tokuz, 2012: 294). Ekmekler ev ekmeği ve çarşı ekmeği olarak isimlendirilir. Her sokakta mutlaka bir fırın bulunur. Ekmekler tırnaklı pide şeklindedir. Kilo ile satılmaktadır. Mânilerimizde ekmek şu şekilde görülmüştür:

Merdivenden inemem

Kısa etek giyemem

Çok konuşma kaynana

Kuru ekmek yiyemem (KM.1238)

Diğer örnekler için bkz.: KM.235, KM.394, KM.656, KM.657, KM.658, KM.884, KM.1138.

Pekmez:

Eşik başı tuvarlak

Kaynanam ne fırıldak

Âlemlere kulp takar

⁸⁰ Leçer: Reçel

Balı pekmeze katar (KM.696)

Ağcurun kır atları

Uçar mı kanatları

Ağcurunlu bekmezdir⁸¹

Şeker şerbet datları (KM.31)

Diğer örnekler için bkz.: KM.355, KM.394, KM.566, KM.1166, KM.1211, KM.1212, KM.1307.

Leçer:

Altın tabaka leçer

Cahallık gelir geçer

Ağzım dilim söylemez

Gönlümden neler geçer (KM.109)

Diğer örnekler için bkz.: KM.110, KM.112, KM.1027.

Tahin:

Pekmeze tahin katın

Neyiniz varsa satın

Oğluma göz değmesin

Biraz üzerlik atın (KM.1307)

Zahter:

Zahter sözünün aslı Arapça sa'ter yani "kekik otu"dur. Kavrulmuş çeşitli malzemeler ve baharatlar karıştırılarak hazırlanır (Tokuz, 2012: 295). Genellikle sonbaharda yapılan zahter on iki ay satılmaktadır. Kavun çekirdeği, karpuz çekirdeği, kırık leblebi, merengiç, kimyon, kurutulmuş yeşil zahter, tarhana veya bulgur, koruk kurusu, mayana tavada kavrulur. Soğuduktan sonra çektirilir ve elenir. Susam, tuz ve kırmızıbiber karıştırılır. Hazırlanan bu zahter sabah kahvaltısında yenir (Atik, 2011: 129-130). Kilislilerin sabah kahvaltısında vazgeçilmez olan zahter zeytinyağı ile birlikte tüketilmektedir. Ekmek ilk

⁸¹ Bekmez: Pekmez

önce zeytinyağına batırılır. Bu zeytinyağının içerisinde kırmızı tozbiber veya acı salça vardır. Daha sonra zeytinyağı ile ıslatılan ekmek zahtere batırılır. Mânilerimizde zahter şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Zeydebatır ye zahteri
Kız sana kimler müşteri
Yurt için çok alınteri
Dökenin var güzel Kilis (KM.1611)

Diğer örnek için bkz.: KM.787.

5.1.6.6. Yemekler

Kilis mutfağı kendisine has yemekleriyle zengin bir yapıya sahiptir. Alptekin “Kilis Mânilerinde Yöresel Mutfak” isimli makalesinde mânilerde geçen yemekleri tespit ederek açıklamıştır. Tokuz, “Kilis Mutfak Kültürü” adlı yazısında yemeklerin mânilere konu olduğunu söyleyerek örnekler vermiştir. Ünlü Kilisli şef kardeşler Ömür Akkor ve Yunus Emre Akkor ise Kilis Gastronomisi üzerine araştırmalar yaparak Kilis mutfak kültürünü tanıtmaya çalışmaktadırlar.

Mâni yazarları ve söyleyicileri tadına baktığı veya özlemini çektiği her yemeği mânilerin içerisine yerleştirmişlerdir. İnsanların neler yedikleri coğrafi koşullara bağlı olmakla beraber kültürlerine de bağlıdır. Köklü bir tarihe sahip olan Kilis yemekleri ile de zengin bir kültüre sahiptir. Yemeklerin temelini et, zeytinyağı ve baharat oluşturur.

Tespit edilen mânilerde yemeklere rastlanmıştır. Bakla, börek, bulgur aşısı, bumbar dolması-mumbar-sucuk hamra, ciğer kebabı, çiğ köfte, dolma, ekmek aşısı, eşkili yahni, etli köfte, hedik, mercimek aşısı, içli köfte, kavurma, kebab, kelle- kelle paça, keşkek-keşkek aşısı, köfte, kölük aşısı, kuru bamya, kübbülmüşviyye, lahmacun, malhıta, miceddere, oruk, öcce, pirpirim peyvazı, sarma, simit aşısı, şihilmahşe, tarhana, tirit mânilerde geçen yemeklerdir.

Bakla:

Bulgur attım baklaya
Allah nazardan saklaya
Dostlar baka sevine

Düşmanlar çatlaya (KM.462)

Diğer örnekler için bkz.: KM.461, KM.463, KM.464, KM.496, KM.1388.

Börek:

Asker oldum giderim

Yoktur benim kederim

Fincan börek üstünde

Nargilemi çekerim (KM.152)

Diğer örnek için bkz.: KM.885

Bulgur Aşı:

Bulgur pilavıdır. Yağda şehriye kavrulur, üzerine bulgur ilave edilir. Kaynamış su eklenir. Suyu çekinceye kadar pişirilir. Özel günlerde yanına lebeniye veya nohut aşı yapılır. Ramazan ayında tok tutacağı düşünüldüğü için bu yemek çok pişirilir (KK.13).

Leğençede bulgur aşı

Gelin kör güveyi şaşı

Eyle bir düğün ettik ki

Bak devirdik Karadaş'ı (KM.1185)

Bumbar dolması- mumbar- sucukhamra:

Kurbanın her parçası kutsal sayılır, kesilen hayvanın hiçbir parçası ziyan edilmemeye çalışılır (Alptekin, 2021: 169). Koyunun mumbarı (bağırsağı, sucukhamrası) yıkanıp temizlenir. Yağlı kıyma pirinç, soğan, salça karabiber tuz ile içi hazırlanır. Hazırlanan iç makpara⁸² ile mumbara doldurulur. Kazana konulur, üzerini kaplayana kadar sıcak su eklenir. Dış derisi tam yumuşayana kadar pişirilir. Arada bir şiş yardımıyla nasıl olduğuna bakılır. Bir saat ile bir buçuk saat arasında pişer. İsteğe göre ya o şekilde yenilir yada yağda kızartılır (KK.14).

İçli köfte gerek yolda gidene

Bumbar dolması benzer harena

⁸² Makpara: Dolma oyacağı

Baklavayla börek şifa bedene
Yedikçe ellerim yumak isterim (KM.885)

Ağcurun zeyt ambarı
Kurbanda yer mumbarı
Bu sene kurgazgeçti
Ambara ektik darı (KM.33)

Mahallenin uşağı
Arka yoldan sapıyor
Annem evde oturmuş
Sucuk hamra yapıyor (KM.1190)

Diğer örnekler için bkz.: KM.395, KM.1424, KM.1425.

Ciğer kebabı:

Koyun ciğeri doğranır, yıkanır. Tuz, biber, nane koyulup karıştırılır. Arasına kuyruk yağı konularak şişe saplanır. Mangalda pişirilir. Ciğer kebabı sıklıkla yapılan yemeklerdendir (KK.2). Ciğer ateşi, yani evlat acısı görülmemesi için Ramazan ayı içerisinde en az bir kere ciğer yenilir (Tokuz, 2012: 308).

Bazarda sıcak sahlep
Birez ciğer kebabı
Sepet doldurulur
Erken hударzamanı (KM.370)

Diğer örneğin bkz.: KM.778.

Çiğ köfte:

Çiğ köfte dama kaçtı
Ayran peşine düştü
Çok yedim karnım şişti
İllede canım çiğ köfte (KM.518)

Diğer örnekler için bkz.: KM.222, 236, KM.519, KM.955, KM.1001, KM.1395, KM.1485.

Dolma:

Dolma hem kuru sebzeden hemde yaş sebzeden yapılır. Kabak, acir, biber, patlıcan dolmaları yapılır. Kuru dolması, genellikle eve gelen özel konuklar için hazırlanır. Kandil, bayram gibi özel günlerde yapılır (Alptekin, 2021: 168). Kuru dolmanında yaş dolmanında içi aynı şekilde hazırlanır. Yağlı kıyma, pirinç, soğan, karabiber, tuz, salça, tozbiber karıştırılarak sebzelerin içi doldurulur. Kazanın dibine ilikli kemik konulur. İçleri doldurulan sebzeler kemiğin üzerine yerleştirilir. Üzerine su eklenir. Mevsimine göre koruk veya koruk suyu konularak kaynatılır. Bir saatte hazırlanır (KK.13).

Dolmayı düz koy kaynana

Ekşiyi süz koy kaynana

Oğlun beni çok sevor

Yüreğine buz koy kaynana (KM.610)

Diğer örnekler için bkz.: KM.606, KM.607, KM.608, KM.609, KM.611, KM.612, KM.613, KM.614, KM.659, KM.660.

Ekmek Aşı:

Ekmek aşı daha çok kurumuş ekmeğin değerlendirilmesi amacı ile yapılır (Tokuz, 2012: 300). Zeytinyağının üzerine ezilmiş sarımsak konulur. Üzerine salça, suve koruk suyu eklenilerek kaynatılır. Ezilmiş sarımsak kaynayan suya atılır. Salçalı su koyulaşana kadar kaynatılır. Kurutulmuş daha sonra doğranmış Kilis ekmeği bu salçalı suya atılır. Üzerine nane eklenir. Bir aşım kaynatılır (KK.13).

Yedik şişti simit aşı

Yaktı beni ekmek aşı

Kilis'in altındır taşı

Yaşa Varol güzel Kilis (KM.1570)

Eşkili yahni:

Nohut ıslatılarak bekletilir. Kemikle nohut kaynatılır. İçine pirinç atılır. Pirinç pişince içerisine salça ve koruk suyu eklenir. Yemek pişince üzerine nane atılır. Yanına köfte yuvarlanır veya içli köfte yapılır. Genellikle özel günlerde gelen misafirlere yapılır (KK.1).

Tatlı canımı sıkmam
Ben bu havıştañıkmam
Şu eşkili yahniyi
Mıkımıyesem bıkmam (KM.1488)

Etli köfte:

Akpınar'da oturdum
Etli küfte yoğurdum
Söğütlüdere yeşil
Güzeldir tas yoğurdum (KM.79)

Hedik:

Hedik, diş hediği törenleri için hazırlanır. Nohutla buğday suda kaynar, süzülür. Tabaklara konularak servis edilir. Üzerine toz şeker eklenerek yenilebilir. Tavada tuz ile kavrulurak çerez olarak tüketildiğide görülür (KK.13).

Kazanda hedik
Kaynana dişleri gedik
Kaynana oğlun dondurma getirdi
İkimiz yedik ya kaydana (KM.1059)

Diğer örnekler için bkz.: KM.98, KM.99, KM.101, KM.102, KM.489, KM.490, KM.602, KM.1315.

Mercimek Aşı:

Mercimek aşım var
Ne belalı başım var
Yedi dağın ardında
Bir asker kardaşım var (KM.1233)

Diğer örnek için bkz.: KM.1235.

Mercimek aşı, mercimek çorbasıdır.

İçli Köfte:

İçli köfte yapımı zor ve zahmetli bir yemektir. Kıymalı köfte olarak da bilinir. Özel misafirlere yapılır. Dış kısmı için bulgur ve et yoğrulur. Elde veya et makinesinde içi oyulur. İçine kavrulmuş soğan, ceviz ve et konulur. Köftenin ağzı kapatılır. Zeytinyağında kızartılır (KK.36).

İçli köfte gerek yolda gidene
Bumbar dolması benzer harena
Baklavayla börek şifa bedene
Yedikçe ellerim yumak isterim (KM.885)

Kavurma:

Tavaya koydum kavurma
Kaynana karşımda durma
Gözlerin çapak tutmuş
Midemi bulandırma (KM.1495)

Diğer örnekler için bkz.: KM.747, KM.1343, KM.1510.

Kebap:

Bahçalar köşe köşe
İçinde kebab bişe
Beni yârdan ayıran
Gözü morarıp şişe (KM.281)

Diğer örnekler için bkz.: KM.163, KM.164, KM.682, KM.781, KM.782, KM.796, KM.1061, KM.1062, KM.1063, KM.1064, KM.1065, KM.1106, KM.1116, KM.1117, KM.1442.

Kelle- kelle paça:

Kazana kelle koydum
Ütemedim de soydum
Anan beni beğenmez
Vallah canıma doydum (KM.1057)

Kelle paça dediler
Ne gelorsa yidiler
Arta kalan artığı
Kaptı itler kediler (KM.1072)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1073, KM.1074, KM.1075, KM.1076, KM.1077, KM.1404.

Keşkek- keşkek aşısı:

Keşkek Ramazan ayının ilk gününde mutlaka yapılır (KK.2;KK.13;KK.14). Ramazan ayı boyunca keşkeğin içindeki döğme taneleri bu yemeği hazırlayan kişinin vefat eden akrabaları için tespih çekeceği düşünülür (Alptekin, 2021: 166). Özel günlerde de lebniye ile yapılır. Et haşlanır. Kemiğin üzerindeki siyah etler kemikten ayrılır. Nohut ve döğmenin üzerine et suyu ve ayıklanan etler konulur.Lapa lapa olana kadar pişirilir (KK.5).

Küçüktür ama yaşı
Kalbimdedir ataşı
O yâr bize bişirmiş
Kemmunlu keşkek aşısı (KM.1170)

Kazanda keşkek pişer
Suyu görünce şişer
Oğlan allekliliketme
Küpüne sıçan düşer (KM.1060)

Diğer örnek için bkz.: KM.618.

Köfte:

Yanı ayrırlı köfte

İçi oymalı köfte (KM.1550)

Diğer örnekler için bkz.: KM.222, KM.236, KM.606, KM.1140, KM.1141 KM.1142, KM.1143, KM.1144, KM.1395.

Kölük aşısı:

Bu yemeğin mide sağlığına çok faydalı olduğuna, vücudu dinç tuttuğuna ve yorgunluğu giderdiğine inanılır. Ramazan aylarında ve kış günlerinde fazla tüketilmektedir (Alptekin, 2021: 166). Kırmızı mercimeğin içerisine bir avuç bulgur konulur. Tuz ve toz biber eklenir. Pişince yağ tavlânır. Yağına da soğan konulur (KK.2).

Sıcak sıcak kölük aşısı

Yârimin hilal kaşısı

Fukaranın şansından

Zor geçer karakışı (KM.1394)

Diğer örnekler için bkz.: KM.139, KM.1250.

Kuru bamya:

Kur bamya pişer mi

Pişen yere düşer mi

Yârim askere gitmiş

Bana gülmek düşer mi (KM.1162)

Kübbülmüşviyye:

İç yağ çekilir. Tuz, biber, nane ile karıştırılır. Ufak ufak sıkımlar yapılır. Dış köftesine simit, et, nane, salça konulup bir iki kere çekilir. Elle oyulup hazırlanan iç yağı konulur. Üçgen şekli verilir. Közlü mangalda pişirilir (KK.1).

Bir sehen bıkbıkiyye

Livanında lokiyye

Mangalda cilavlanır

Yağlı kübbülmüşviyye (KM.439)

Lahmacun:

Lahmacun tava

Havada bu hava (KM.1181)

Lahmacun sürekli yenilen yemekler arasındadır. Özel günlerde, dışarıdan akraba geldiğinde hemen lahmacun yapılır. Kilis'te lahmacunun içini kasaplar hazırlar. Pişirimini ise kasabın yanında bulunan fırınlar yapar. Lahmacun yaptıracak kişi kasaba giderek kaç kg istediğini ve ne zaman hazır olması gerektiğini söyler. Kasap evin adresini de öğrenir. Ücretini alır. Lahmacun hazır olunca çırak sipariş veren kişinin evine lahmacunları sıcak sıcak götürür. Kilis tava da aynı yöntemle hazırlanır. İzzet Usta en meşhur olan kasaptır. Pazar günleri hariç hergün hizmet vermektedir.

Malhıta:

Kırmızı mercimeğe Kilis'te malhıta adı verilir. Malhıtaya “mercimek aşı” da denilmektedir (Alptekin, 2021: 165). Mercimek pişirilir. İçerisine domates ve biber salçası katılır. Yağına da sarımsak konup çorbanın içine dökülür (KK.14)

Akşam ezanı oldu

Kalleş'te güneş soldu

Ağamilde malhıta

Bakır sehene doldu (KM.89)

Diğer örnekler için bkz.: KM.675, KM.1009.

Miceddere:

Yeşil mercimek pişirilir. İçine bulgur atılır. Toz biber ve tuz dökülür. Suyu çekince içine yağa soğan konularak pişirilir (KK.4).

Mis gibi miceddere

Dökülmesin yerlere

Kilisliyim diyorum

Göğsümü gere gere (KM.1252)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1250, KM.1256, KM.1392.

Oruk:

Bulgur ıslatılarak karıştırılır. Soğan doğranır. Nane, kırmızıbiber, tuz eklenir. Bu karışım et makinesinde üç kere çekilir. Yumuşayan bulgur sıkım sıkım ayrılır. Şişte şekli verilir. Fırın tepsisine tek tek düzülür. Yarım saat veya kırk beş dakikada pişer (KK.2).

Uzadın oruk gibi

Ekşidin koruk gibi

Ne gezersin havuşta

Yolunmuş tavuk gibi (KM.1529)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1416.

Öcce:

Mücver benzeri bir yemektir. Maydanoz, yeşil soğan doğranır. İçerisine yumurta, kırmızıbiber, tuz ve un eklenir. Bir tavaya zeytinyağı konulur. Yağ ısınınca kaşıkla karışım yağın içerisine azar azar atılır. İki yüzü de kızartılır. Peçete serili tabağa yağını çeksın diye konulur (KK.13).

Nahna, pürçüklü, pancar

Çükündür, soğan, samsak

Behdeniz fil fil kimi

Birez öccekavırak (KM.1257)

Pirpirim Peyvazı:

Pirpirim peyvazı bir salatadır. Semizotu,soğan, domates, yeşilbiber iri iri doğranır. Üzerine tuz, sumak, nar ekşisi, yağ eklenir (KK.14)

Bahçelerde pirpirim pervazı

Buda yirmi beş⁸³ yılın ayvazı (KM.336)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1314.

⁸³Mâni söylenen kişinin yaşı kaçsa o sayı söylenir.

Sarma:

Sarma koydum ocağa
Dayanamam sığağa
Şu zamanın kızları
Hoplar gider kocaya (KM.1385)

Simit Aşı:

Simit aşısı yeni doğum yapmış kadınların sütlerini arttırmak için yapılır. Doğumdan sonra bir iki ay kadına sürekli simit aşısı yedirilir (Alptekin, 2021: 166). Kilis'te ince bulgura simit denilmektedir. Simitin üzerini geçene kadar su katılır ve ocağın altı açılır. Suyunu çekene kadar beklenir. Suyu bitmeye yakın yağ bir tavada tavllanır. Yağın içerisine bir çimdik simit atılır. Suyunu çekmiş bulgurun üzerine tavlanan yağ eklenir. Yapımı kolay ve zahmetsiz bir yemektir. 10 ile 15 dk arasında hazırlanmaktadır (KK.13).

Aç olan yer berktaş
Sahurda simit aşısı
Ben kalkamam diyorsan
Yatta şeyini kaşı (KM.8)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1570.

Şıhlımaş:

Dolmaların şahı olarak nitelendirmektedir. Arap mutfağına has bir yemektir (Alptekin, 2021: 168). Acurlar kızartılır. İçerisine kavrulmuş kıyma, soğan ve pirinç harcı eklenir. Dolma gibi doldurulur ve kazana dizilir (KK.2).

Kabağı ince oyduk
İçine kıyma koyduk
Düğünde şıhlımaş
Yedik vallahi doyduk (KM.908)

Tarhana:

Anam evde pişirmiş

Sıcak sıcak tarhana
Maşallah deyin dostlar
Dolup taşı barhana(KM.127)

Tirit:

Koyunun üzerinde et bulunan kemik, nohut katılarak düdüklü tencerede kaynatılır. Düdüklü tencere ötmeye başlayınca altı kapatılır. Etin suyu ve nohut bir tencereye konulur. Kemiğin üzerindeki etler ayıklanır. Kemiğin içindeki iliği çıkartılır. Kemik parçalarının et suyunun içerisine düşmemesine çok dikkat edilir. Eğer kemik parçası yemek sırasında birinin tabağına çıkarsa bu kişinin evdeki en kıskanç kişi olduğu düşünülür. Ayıklanan ette tencereye atılarak biraz daha pişirilir. Yerken isteğe göre içerisine karabiber, kırmızıbiber, tuz, limon ve sarımsak eklenebilir (KK.13).

Ocağa tirit koydum
Asmına acı koydum
Duran'a bir kız buldum
Adını kaymak koydum (KM.1267)

5.1.6.7. Tatlılar

Kilismânilerinde tespit edilen tatlılar; baklava, bastık, cevizli sucuk, dondurma, künefe, lokma, lokum, şekerpare, yaş pasta ve züngüldür.

Baklava:

Baklava Kilis'te çok tüketilmektedir. Neredeyse her adım başında baklavacı dükkânları vardır. Misafirliklere gidilirken "Eli boş gitmemek için" hediye olarak tercih edilen bir tatlıdır.

Ala seye⁸⁴ hedik kaynana
Dişleri gedikkaynana
Oğlun baklava getirdi
Sensiz yedik kaynana (KM.101)

⁸⁴ Seye: Sana

Diğer örnekler için bkz.: KM.885, KM.1040, KM.1119, KM.1120, KM.1121, KM.1576.

Bastık:

Reyhanoğlu ve Yavuz bastığı şu şekilde anlatmışlardır:

Bastık yumuşak yufka gibi bir tatlıdır. Üzüm, incir ve kayısıdan bastık yapılır. Kayısıdan yapılan bastık biraz daha ekşi olur. Bastık yaparken pekmezin içine irmik yerine nişasta koyulur. İyice karıştırdıktan sonra satırlarla koyulur. Dama çarşaf serilir. Üzerine dökülür. İnce ince serilir. Bu işleme kabsı çalmak denir (Reyhanoğlu ve Yavuz, 2020: 1129).

Bastık yumuşak yufka şeklinde bir tatlıdır. Kilis'te üzüm zamanı bastıkta çoğalır. Üzüm pestili adı da verilmektedir.

Evlerde bastık⁸⁵ şire

Sandığımızı gire

Ne dolaşon ortada

Bedenine yel gire (KM.721)

Cevizli sucuk:

Şu tazarın içinde

Ala renkli desti var

İşli sandık içinde

Bol cevizli sucuk var (KM.1469)

Dondurma:

Ay doğar elek gibi

Gün doğar melek gibi

Biz bir gelin aldık

Dondurma bebek gibi (KM.197)

Diğer örnekler için bkz.: KM.198, KM.199, KM.200, KM.201, KM.1047, KM.1059.

Künefe:

Sinide künefe var

Halayda herifi var

⁸⁵ Bastık: Üzüm pestili

Gün kaynananın günü
Hem zili hem defi var (KM.1402)

Diğer örneğin bkz.: KM.139.

Lokma:

Fırına tavuk koydum
Lokma yemeden doydum
Kaynanamın adını
Kapkara porsuk koydum (KM.745)

Diğer örnek için bkz.: KM.744.

Lokum:

Acı biber tohumu
Mustafa da Hacı Bekir lokumu (KM.5)

Şekerpare:

Karasam karayım
Şamdan şeker pareyim
Çiğ dibinden akarım
Çok yürekler yakarım (KM.1000)

Yaş pasta:

Kaynana kazan kapağı
Oğlu şeker topağı
Damat beyi sorarsan
Yaş pastanın ortası (KM.1037)

Züngül:

Bastıklar kare şeklinde kesilir. Yumurta, un, kabartma tozu eklenir. Bastıklar bu karışıma batırılır. Yağda kızartılır (KK.2)

Tavada kavrulur züngül

Gönüllerde açar bin gül
Yanık sesli sarı bülbül
Diyarısın güzel Kilis (KM.1489)

Diğer örnek için bkz.: KM.616.

5.1.6.8. Kurabiyeler

Kurabiye Kilis mutfağında son elli yıldır yaygınlaşan bir yiyecektir. Daha çok dini bayramlara özel olarak hazırlanan kurabiyeler diğer pasta çeşitleri ile birlikte yaygın olarak tüketilmektedir (Tokuz, 2012: 303). Kilis mânilerinde tespit edilen kurabiyeler gerebiç ve kahkedir.

Gerebiç:

Gerebiç bayramda bayramlaşmaya gelen misafirlere ikram edilir. Fıstıklısı ve cevizlisi vardır.

Duvara astım çekiç
Gelin yesin gerebiç
Kör olasın kaynana
Sen itin suyunu iç (KM.633)

Diğer örnekler için bkz.: KM.630, KM.631, KM.632, KM.746, KM.1386.

Kahke:

Fıstıklı gerebicim
Mayanalı kahkemsin
Bayram pilavım Heddüç
Sen benim her şeyimsin (KM.746)

5.1.6.9. İçecekler

Tespit edilen içecekler rakı, ayran, çay, kahve, meyan şerbeti, sahlep, şarap ve üzüm suyudur.

Rakı:

Kilis'te 1950-60'lı yıllarda erkekler rakıya ve şaraba çok düşkündü. Eğlencelerin, törenlerin çoğunda içki içerlerdi. İçki içmeyen erkek için “Bu ne biçim erkek ağı” derlerdi (KK.1; KK.2; KK.6;KK.13).

Arakı koydum şişeye
Şavkı vurdu köşeye
Şimdiki Kilis kızları
Nazlı gider gişiye(KM.1324)

Yazı yazdım sokuya
Gelen geçen okuya
Oğlan şaraba düşmüş
Herifler de rakıya (KM.1566)

Diğer örnek için bkz.: KM.138.

Ayran:

Ayran mıdır su mudur
Sağdıç marifetin bu mudur (KM.220)

Diğer örnekler için bkz.: KM.213, KM.221, KM.222, KM.493, KM.518, KM.519, KM.1140, KM.1141, KM.1550.

Çay:

Kilis'te 1950'li yıllardan sonra çay içilmeye başlanmıştır. Eskiden kahve içilirdi, çay pek bilinmezdi (Çolakoğlu, 1987: 6).

Yine havuz başında
Cor edoruk yan yana
Kilis'imın çayını
İçoruk kana kana (KM.1585)

Kahve:

Çayırdan geçtik
Sütlü kahve içtik

Bir Kilis'in içinde

Fatma'yı seçtik (KM.502)

Diğer örnekler için bkz.: KM.503, KM.702, KM.868, KM.912, KM.913, KM.914, KM.915, KM.1247, KM.1614, KM.1615, KM.1616.

Meyan Şerbeti:

Meyan şerbeti olsa

İçine de buz dolsa

Bir fincan keyf kahvesi

İçsem pişiren olsa (KM.1247)

Meyan şerbeti ramazanlarda çok tüketilmektedir. Ayrıca cenaze törenlerinde ve toplu organizasyonlarda şerbet ikram edilir. Yılın her vaktinde çarşıda şerbetçiler bulunmaktadır. En tanınmış ve şerbetinin en güzel olduğu söylenen kişi “Şerbetçi Mehamad Emmi” dir.

Sahlep:

Bazarda sıcak sahlep

Birez ciğer kebabı

Sepet doldurulur

Erken hudarzamanı (KM.370)

Şarap:

Şarap içtim tas kaldı

Yüreğimde pas kaldı

Yâr ile kavuşmaya

Çoğu gitti az kaldı (KM.1437)

Diğer örnekler için bkz.: KM.850, KM.1566.

Üzüm suyu:

Armudun dibi kuyu

Uyu sevdiğim uyu

Sana sarhoş diyorlar

İçtiğin üzüm suyu (KM.147)

5.1.6.10.Baharatlar ve tatlandırıcılar

İncelenen mânilerde Kilis yemeklerinin tadını güzelleştiren baharatlara ve tatlandırıcılara da rastlanmıştır. Bunlar; tuz, karabiber, küncü, limon tuzu, mayana, pul biber, sirke, sumak, şeker, tarçın, yağ ve zeyttir.

Tuz:

Duz kabın duzsuz koyan

Koca evi ıssız koyan

Yavrumu eller aldı

Anayı kızsız koyan (KM.640)

Dolmayı düz kaynana

Summağı süz kaynana

Oğlun beni çok sever

Bağrına tuz kaynana (KM.608)

Diğer örnekler için bkz.: KM.15, KM.118, KM.394, KM.493, KM.609, KM.611, KM.657, KM.659, KM.660, KM.826, KM.1424, KM.1521.

Karabiber:

Karabiber ekerik

Döke döke giderik

Bize kızın verene

Çok teşekkür ederik (KM.950)

Diğer örnekler için bkz.: KM.378, KM.379, KM.380, KM.381, KM.382, KM.383.

Küncü:

Şu dağın ardında ekerler küncü

Ekerler biçerler sararlar genci

Genç bana göndermiş ayva turuncu

Ağlama gelinim yazın bu imiş (KM.1450)

Susama Kilis'te küncü denilmetedir.

Limon tuzu:

Havanda limon tuzu

Almayın el kızını

Alırsan Kilis'ten al

Ham tadı var hem tuzu (KM.826)

Mayana:

Fıstıklı gerebicim

Mayanalı kahkemsin

Bayram pilavım Heddüç

Sen benim her şeyimsin (KM.746)

Pul biber:

Kelleye leymunkonur

Pul biberi bulunur

Samırsaksız heç olmaz

Yimesi güzel olur (KM.1077)

Sirke:

Sirkesi sarımsağı

Gel de gör sen bu bağı

Piştirip koydum buyrun

Kelle paçanın çağı (KM.1404)

Sumak:

Dolmayı düz kaynana

Summağı süz kaynana

Oğlun beni çok sevor

Bağrıma tuz kaynana (KM.609)

Diğer örnekler için bkz.: KM.608, KM.611, KM.1134, KM.1187, KM.1345.

Şeker:

Kaynana kazan kapağı

Oğlu da şeker topağı

Görümce mi sorarsan

Yedi mahallenin köpeği (KM.1034)

Diğer örnekler için bkz.: KM.31, KM.99, KM.107, KM.136, KM.172, KM.499, KM.592, KM.661, KM.702, KM.1032, KM.1033, KM.1035, KM.1036, KM.1037, KM.1038, KM.1039, KM.1400.

Tarçın:

Karanfilsin darçınsın

Dalda bir güvercinsin

Ne büyük ne de küçük

Ancak benim harcımsın (KM.996)

Diğer örnekler için bkz.: KM.854, KM.983, KM.997, KM.998.

Yağ:

Kilis var bağ içinde

Et kaynar yağ içinde

Yıkılmasın şu Kilis

Nazlı yârim içinde (KM.1110)

Diğer örnekler için bkz.: KM.460, KM.677, KM.678, KM.1273, KM.1545.

Zeyt:

Zeytin ağaçlarından elde edilen zeytinler zeytinyağına dönüştürülür. Kilisliler zeytinyağına zeyt derler. Her Kilislinin mutfağında bulunan vazgeçilmez bir besindir. Zeyt çeşitli yemeklerde bol miktarda kullanılır. Kilis dışında yaşayan Kilislilerde zeytinyağının kaliteli olmasından dolayı gelip buradan yağlarını alırlar.

Tavlanmış zeyt kokusu
Mahalleyi aşılıyor
Tüm haneler Kilis'te
Kardeş kardeş yaşıyor (KM.1496)

Diğer örnekler için bkz.: KM.218, KM.598, KM.1611.

5.1.7. Ölçme- Tartma- Hesaplama Birimleri- Zamanlama ve Mesafe Kavramları

Halkın gündelik hayatında kullandığı eşyaların miktar, boyut, alan, zaman ve mesafesinin belirlenmesinde kullanılan ifadeler mânilerde geçmektedir. Ölçme, tartma, hesaplama birimleri, zaman ve mesafe kavramları için Kilismânilerinde tespit edilen unsurlar; akça, avuç, çeyrek kala, deste, kuruş, lira, pençe, saat, sile, tartı ve toptur. Örnekleri aşağıda verilecektir.

Akça:

Ak inekten akçası
Görünüyor bohçası
Eller ne derse desin
Kuyumcular ağası (KM.60)

Diğer örnekler için bkz.: KM.874, KM.875.

Avuç:

Çarşıda alıç kaynana
Aldım bir avuç kaynana
Oğlun beni pek çok sevor
Avucuna havuç kaynana (KM.485)

Çeyrek kala:

Zeytin kara ben kara
Zeytine vermem para
Gelin yarın hazır ol
On bire çeyrek kala (KM.1612)

Diğer örnek için bkz.: KM.393.

Deste:

Kuru kastelakmıyor

Yâr yüzüme bakmıyor

On deste gül koklasam

Yârim gibi kokmuyor (KM.1164)

Diğer örnekler için bkz.: KM.815, KM.963, KM.964, KM.965, KM.966, KM.1020, KM.1311

Kuruş:

Karadaş'ın tepesi

Gel gel eder küpesi

Beş kuruşluk mantosu

Bize düşer hahası (KM.954)

Diğer örnekler için bkz.: KM.497, KM.952.

Lira:

Kible evin tavaşı

Beş bin lira parası

Bizim bir oğlumuz var

Berberlerin ağası (KM.1084)

Pençe:

Bakın komşular bakın

Bundan bir hisse kapın

Gelinimiz çok güzel

Bir pençe üzerlik atın (KM.351)

Saat:

Biz geldik düğün dernek

Dürbekiyletef ile
Kız anası kızını ver
Saat beş oldu bile (KM.445)

Diğer örnekler için bkz.: KM.184, KM.807, KM.829, KM.830, KM.831, KM.833, KM.834, KM.836, KM.837, KM.841, KM.992, KM.1340, KM.1557, KM.1579.

Sile:

Mercimek tarttım kile
Ölçerim sile sile
Tar kapıdan girince
Kalkarım güle güle (KM.1234)

Sile, ağzına kadar dolu manasına gelmektedir.

Tartı:

Ekin ekim kuytuya
Ürün koydum tartıya
Şimdiki kızlar naylon
Erken yatar uykuya (KM.646)

Diğer örnek için bkz.: KM.1234.

Top:

Dağdan endirorlar hezeni
Gelorlar uzanı uzanı
On top kendirzapt etmor
Kırkından sonra azanı (KM.538)

5.1.8. Halk Sanatları ve Zanaatları

Kilis'te el sanatlarına çok önem verilir. El ve makine nakışları yapılmaktadır. Eski yıllarda kızlar evlenmeden önce mutlaka dikiş-nakış kursuna giderdi. Çeyizlerini kendi ellerinde işlerlerdi. Okuma oranının artmasıyla artık el işine çok değer verilmiyor. Herkes çeyizini hazır alıyor (KK.1;KK.2;KK.13). Nakış makinelerinin olmadığı zamanlarda

bütün nakışlar elle işlenirdi. Bu elle işlenen işler gergefle⁸⁶ veya kasnakla⁸⁷ işlenirdi. Kilis'te biçki- dikiş ve nakış kursları vardır. Kadınlar kendilerinin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar nakış işler. İsteyen kadınlar başkalarına da ücret karşılığında iş işler ve aile bütçesine önemli katkıda bulunur (Atik, 2011: 51). Kilis mânilerinde halk sanatları ve zanaatları ile ilgili unsurlar; biçmek, dikiş, dokumak, iğne, iplik, işlemek, nakış, oya ve yündür. Örnekleri aşağıda verilecektir.

Biçmek:

Bir bardaktan su içtik
Birçok bakçalar geçtik
Bu atlastan gömleği
Acep hangimiz biçtik (KM.422)

Diğer örnek için bkz.: KM.687.

Dikiş:

Kızım seni emzirdim de büyüttüm
Südüm verip ninni ile avuttum
Çeyizine dikişine seyirttim
Bırakıp da eloğluna gidersin (KM.1103)

Dokumak:

Aşıt Mahle uşağı
Mektepte kitap okur
Yârim tezgâh önünde
Oturmuş halı dokur (KM.166)

⁸⁶ Gergef: Yüksekliği yerden yaklaşık kırk beş cm kadar, eni karşılıklı iki kişinin çalışabileceği kadar, çeşitli boyda ahşaptan yapılmış çerçeve. İşin cinsine göre motifler çizili kumaş gerilir sonra teli çekilerek işler işlenir (Atik, 2011: 51).

⁸⁷ Kasnak: Çapı yaklaşık kırk cm olan, birbirinin içine geçen, eni bir buçuk cm yüksekliği iki cm kadar olan ahşaptan yapılmış iki çemberden oluşur. Üzerine desenler çizilmiş iş işlenecek kumaş iç çemberin üzerine geçirilir. Bunun üzerine de dış çember geçirilir. Kumaş kenarlarından çekilerek gerilir ve motifin telleri çekilerek işlenmeye başlanır. Kasnağın içindeki motif tamamlanınca yeni yerler kasnağa gerilir ve işlenmeye devam edilir (Atik, 2011: 51).

İğne:

İğnenin ipliği

Abimin köyneği

Ben bir gelin aldım

Yedi dağın kekliği (KM.888)

Diğer örnekler için bkz.: KM.377, KM.886, KM.887.

İplik:

İnce eğirdik ipliği

Mehemedigköyneği

Mehemede bir gız aldık

Yedi dağın kekliği (KM.898)

Diğer örnekler için bkz.: KM.888, KM.897, KM.899.

İşlemek:

Ben armudu dişlerim

Sapını gümüşlerim

Ben yârimin ismini

Mendilime işlerim (KM.376)

Diğer örnek için bkz.: KM.392.

Nakış:

Damadın kravatı nakışlı

Gelinde damada ne güzel yakıştı (KM.563)

Diğer örnekler için bkz.: KM.392, KM.732, KM.930.

Oya:

Yemenim turalıdır

Kemerim oyalıdır

Dostlara heber verin

Sevdiğim buralıdır (KM.1573)

Diğer örnek için bkz.: KM.526.

Yün:

Halep'ten gelir yünleri

Deste deste gülleri

Oğlumuza mübarek olsun

Güveyilik elbiseleri (KM.815)

5.1.9. Giyim- Kuşam- Süs

Giyim kuşam bir kültür ve sanat olayıdır. Anadolu Türk giyim kuşam geleneği, malzemesi, biçimi ve bezemesiyle Türk halk kültürünün zengin kaynaklarından (Artun, 2018: 435). Giysiler her şeyden önce vücut ısının ayarlanması ve dışarıdaki etkilerden korunmak amacıyla giyilmektedir. Giysilerdeki temel farklılıkları bundan kaynaklanmaktadır (Özdemir, 2005: 269).

Giyim, beğenin ve dolayısıyla uygarlığı ve ahlakı etkileyen değerlerin bir ifadesidir. Toplumu ve devri sembol eder (İmer, 1983: 45).

5.1.9.1. Erkek giyim

Kale Kilis erkeklerinin eskiden giydikleri kıyafetleri şu şekilde anlatmıştır:

“Erkekler ise ortası geniş şalvar giyerler ve üzerlerine ipekten dokunmuş kapaklı miltan giyerlerdi. Bellerine beyaz püsküllü kuşak sarar, ön tarafa ise kurmalı cep saati koyarlardı. Biraz zengin olanlar ise Halep'ten getirdikleri Bürümlü şalvar ve bürümlü yelek giyerlerdi. Bellerine ise İran'dan gelen acemşalı adlı desenli kuşak sararlardı. Ayakkabı olarak yaşlılar kırmızı yemeni, gençler ise yemeni kundurası, bağlamalı kundura veya zik zikli⁸⁸ kundura giyerlerdi (Kale, 2016: 51).”

Kilismânilerinde erkek giyimine ait unsurlar; ceket, çorap, don, fes, gömlek, kemer, kravat, kundura, kuşak, önlük ve pantordur.

Ceket:

Merdivene bastı Selim

Gelini aldı ceketini astı

⁸⁸ Zik zikli kundura: Gençler kunduracıya “Benim kunduram zik zikli olsun” der. Bunu kunduracı yapar, yürüdüğü zaman kunduradan zik zik diye ses çıkar (Kale, 2016: 51). Buna zik zikli kundura denilmektedir.

Selvi'nin beslediği kızı

Selim bağrına bastı (KM.1242)

Diğer örnekler için bkz.: KM.168, KM.230, KM.564, KM.1227, KM.1243, KM.1255, KM.1275.

Çorap:

Hey ağalar ben içmem şarap

Şarap eder beni harap

Ak topuğa telli çorap

Giyinip de gezenim gitmiş (KM.850)

Don:

Dam damadır damları

Çifte yanar mumları

Oğluma kutlu olsun

Güveyilik donları (KM.548)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1444, KM.1051.

Fes:

Bir balıkçıl aldı kaçtı fesimi

Çok çağırdım erişmedi sesimi

Anam yoktur babam yoktur

Kimler çeksın yasımı (KM.421)

Gömlek:

İnce çektin ipliği

Alim'in gömlekliği

Alim'e bir kız aldım

Yedi dağın kecliği (KM.897)

Germece serdim köynek

Kurumadı yaş kaldı

Herkese ciğerle et

Bana cırmıkçözkaldı (KM.778)

Diğer örnekler için bkz.: KM.422, KM.521, KM.524, KM.781, KM.782, KM.871, KM.888, KM.898, KM.899, KM.1157.

Kemer:

Yemenim turalıdır

Kemerim oyalıdır

Dostlara heber verin

Sevdiğim buralıdır (KM.1573)

Kravat:

Atlı gelir atlılar

Boynu kravatlılar

Kaynana kaçtı geçti

Gelsin bize tatlılar (KM.182)

Diğer örnekler için bkz.: KM.183, KM.563.

Kundura:

Yola giderim yavaş

Kundurama değdi daş

Kız senin yüzünden

Düşmana dedim gardaş (KM.1589)

Ağam çalar dambıra

Ayağında kondura

Denekdensiz pisboğaz

Can çekmeden kudura (KM.27)

Diğer örnekler için bkz.: KM.214, KM.1160, KM.1161.

Kuşak:

Akcurun uşığı
Kınektendirkuşağı
Toprakta yata yata
Garipsedim döşeği(KM.70)

Diğer örnekler için bkz.: KM.34, KM.360.

Önlük:

Önlük bağım çözüldü
Bağla sevdiğim bağla
Kervan yola dizildi
Ağla sevdiğim ağla (KM.1296)

Pantor:

Kimseye söylemorum
Adımız hep kaynana
Devre pantorlar giyor
Lik lik gezor çarşıda (KM.1133)

Diğer örneğin bkz.: KM.1588.

5.1.9.2. Kadın giyim

Kilis'te kadınlar eskiden siyah örtü kullanırlardı. Yüzlerine ise siyah peçe veya örtüleri ile kaparlardı. Şimdi herkes istediği gibi farklı kıyafetler giymektedir. Kilis'te giyilen kıyafetlerde mânilerde yer almaktadır. Mânilerde geçen kadın kıyafetleri ise şu şekildedir:Çanta, çarık, duvak, elbise, entari, etek, fistan, kapkap, kürk, manto, örtü, pabiç, palto, şal, yağlık, yaşmak, yemeni (ayakkabı), yemeni (baş örtüsü), zubun.

Çanta:

Çantamı aldım koluma
Çıktım Antep yoluna
İki bacı kurban olsun
Damadın yoluna (KM.482)

Diğer örnekler için bkz.: KM.480, KM.481, KM.483.

Çarık:

Ayağında çarık yok
Ayran ister yayık yok
Kim görse sarhoş olur
Seni seven ayık yok (KM.213)

Duvak:

Evlerinin önü kavak
Kavaktan dökülür yaprak
Gözümde kalacak duvak
Verme baba beni deveciye (KM.590)

Diğer örnekler için bkz.: KM.354, KM.731, KM.1372, KM.1472, KM.1486.

Elbise:

Cehizin sandıkta basılı kaldı
Elbisen duvarda asılı kaldı
Anan ile baban küsülü kaldı
Ağlama gelinim yazın bu imiş (KM.474)

Diğer örnek için bkz.: KM.509.

Entari:

Anterimiben biçti
Yeni sevdaya düştüm
Ne kara talihim var
Asker oğlana düştüm (KM.133)

Diğer örnekler için bkz.: KM.686, KM.687, KM.688, KM.689.

Etek:

Eli etekli gelin
Kolu kolçaklı gelin
Sen de mi adam oldun
Şişe bacaklı gelin (KM.665)

Diğer örnekler için bkz.: KM.664, KM.1238.

Fistan:

Ay sarı yıldız sarı
Bu gece gördüm yâri
Kırmızı fistan giymiş
Yerdedir saçakları (KM.210)

Diğer örnekler için bkz.: KM.45, KM.732.

Kapkap:

Gelin çardaktan iner
Zilli de kapkapgiyer
Benim cadı kaynanam
Beni kapıda dinler (KM.757)

Kapkap, tahtadan yapılmış terlik, takunyadır.

Kürk:

Bir gelini almışlar
Kürklerine sarmışlar
Öpüyüp kokuyum derken
Derik dingile kalmışlar (KM.430)

Manto:

Karataş'tan inerler
Kürk mantoyu giyerler
Vallah bu Kilis'in kızları
Kaynanayı döverler (KM.1007)

Diğer örnekler için bkz.: KM.952, KM.954, KM.956, KM.957, KM.958, KM.1002, KM.1003, KM.1004, KM.1005, KM.1006, KM.1203, KM.1204, KM.1205, KM.1240, KM.1241.

Örtü:

Akpınar'ın köprüsü
İpektendir örtüsü
Geline kurban olsun
Şu Kilis'in hepsi (KM.85)

Diğer örnekler için bkz.: KM.64, KM.86, KM.104.

Pabıç:

Kapıları nakışlı
Oğlan ceylan bakışlı
Oğlan sana kız vermem
Anan yırtık pabıçlı (KM.930)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1300, KM.1301.

Palto:

Çıktım Antep yoluna
Palto attım koluma
Beş bacı kurban olsun
Bir kardeşin yoluna (KM.513)

Şal:

Germece serdik şalı
Yerlere serdik halı
Sattık zeytini bağı
Gelin aldık çok tatlı (KM.777)

Diğer örnekler için bkz.: KM.100, KM.775, KM.776.

Yağlık:

Sizin yağlık

Bizim yağlık

Kız anasının

Ellerine sağlık (KM.1408)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1139, KM.1048, KM.1419.

Yaşmak:

Ay doğar aşmak ister

Al yanak yaşmak ister

Şu benim cahal gönlüm

Yâre kavuşmak ister (KM.190)

Diğer örnek için bkz.: KM.191.

Yaşmak, yüz örtüsüdür.

Yemeni (Ayakkabı):

Yemeni farklı bölgelerde başörtüsü anlamına gelse de Kilis'te deri ayakkabı anlamına gelmektedir. Yemeni sanatının Yemen'de ortaya çıktığı daha sonra Halep'e oradan da Kilis'e geldiği düşünülmektedir. Her rengi bulunan yemenilerin ayak sağlığı için son derece önemli olduğu söylenmektedir. Günümüzde yemeni sanatı modernleşmeye uyum sağlayarak yeniden canlanmaktadır(Kılıç, 2020: 190)

Şu dağın ardına duman mı durdu

Yemeniyyin içine yılan mı girdi

Emmin uşağına kıran mı girdi

Ağlama gelinim yazın bu imiş (KM.1450)

Yemeni (Başörtüsü):

Bahçaların çimeni

Başında var yemeni

Çok düşünme sen de sev

Seni candan seveni (KM.315)

Diğer örnekler için bkz.: KM.362, KM.364, KM.762, KM.1572, KM.1573, KM.1574, KM.1575.

Zubun:

Ağ zubun boydan aşar

Ağ eller inci tartar

Gelini güzel olanın

Baktıkça ömrü artar (KM.18)

Zubun kadın elbisesidir.

5.1.9.3. Kumaş çeşitleri

Tespit edilen Kilismânilerinde kumaş çeşiti olarak ipek, kadife ve ketene rastlanmıştır.

İpek:

Köşe başında durduk

İpekli mendil bulduk

Merak etme güveyi

Güzel bir gelin bulduk (KM.1155)

Diğer örnekler için bkz.: KM.85, KM.86, KM.104, KM.529, KM.571, KM.658, KM.827, KM.842.

Kadife:

Elinde yağ tavaşı

Kadifeden yakası

Oğlumuzu sorarsan

Şoförlerin ağası (KM.679)

Keten:

Entarisi ketenden

Vazgeçemem yâr senden

Her sene kurban olsa
Aha kurbanın benden (KM.689)

5.1.9.4. *Süslenme*

Süslenme, süs ve takı kullanma ilk çağlardan günümüze kadar gelmiştir. Her topluluk kendi gelenek ve görenekleri doğrultusunda tasarladıkları takıları sembolik anlamlar yüklenerek günümüze ulaştırmışlardır (Artun,2018: 433). Kilismânilerinde geçen süslenme unsurları:Altın yüzük, ayna, beşibirlik, bilezik, boncuk, boya, burma bilezik, gözlük, jöle, kâkül-kekil, künye, küpe, mendil, poşu, pudra, saç örmek, sürme, tarak, toka, tösbüh⁸⁹ve yüze boyadır.

Allık:

Yüzüne allık sürüp
Sürmeleri çekmesin
Gelinimiz ay gibi
Aman nazar değmesin (KM.1608)

Diğer örnek için bkz.: KM.216.

Altın yüzük:

Altın yüzük çak çak
Küs isek gel barışak
Aramızda dağlar var
Mektup ile konuşak(KM.113)

Diğer örnekler için bkz.: KM.114, KM.441, KM.1606.

Ayna:

Aynanın karşısında
Toka takmış başına
Sanki bana ken edor
Yanağında allıkla (KM.216)

⁸⁹ Tösbüh: Tesbih

Diğer örnekler için bkz.: KM.217, KM.218, KM.449, KM.506, KM.680, KM.769.

Beşibirlik:

Ateşe atın üzerlik

Bozuldu hep düzen dirlik

Oğlumuza göz değmesin

Taktıralım beşibirlik (KM.174)

Diğer örneğin bkz.: KM.175.

Bilezik:

Salınsın boyuna bak

Koluna bilezik tak

O kızın tek kusuru

Başına biraz boydak(KM.1351)

Diğer örnekler için bkz.: KM.107, KM.299, KM.568, KM.994.

Boncuk:

Boncuk dizdim gerdana

Yaşadım kana kana

Felekten gam alırsın

Bugün bakma aynaya (KM.449)

Diğer örnekler için bkz.: KM.450, KM.451, KM.452.

Boya:

Masa üstünde pekmez

Bu pekmez fazla çekmez

Senin aldığın maaş

Benim boyama yetmez (KM.1212)

Burma bilezik:

Altın bilezik burma

Kız saçın sarı sırma
Bu gececik bize gel
Yedirem şeker hurma (KM.107)

Diğer örnekler için bkz.: KM.88, KM.1433.

Gözlük:

Benim oğlum çok güzel
Motersiklette gezer
Gözüne gözlük takmış
Candarmalarabenzer (KM.397)

Jöle:

Benzemiş beyaz güle
Sarılam ince bele
Berber eline sağlık
Yakışmış yâre jöle (KM.400)

Kâkül- Kekil:

Bağından üzüm ezer
Kâkülün dökmüş gezer
Ben yârimi özledim
Yârim de bunu sezer (KM.250)

Havışları sekili
Topak rehen ekili
Ben sokaktan geçerken
Yârim tarar kekili (KM.839)

Künye:

Askere giden sensin
Yâr beni sever misin
Boynundaki künyeyi

Hediye eder misin (KM.153)

Küpe:

Karadaş'ın depesi

İncilidir küpesi

Şörhâbil'den geliyor

Bayramlar arifesi (KM.953)

Diğer örnekler için bkz.: KM.553, KM.952, KM.954.

Mendil:

Mendil astım direktten

Bir of çektik yürekten

Yârime yâr diyenin

Kolu düşün kürekten (KM.1228)

Diğer örnekler için bkz.: KM.64, KM.93, KM.104, KM.344, KM.376, KM.571, KM.629, KM.636, KM.658, KM.843, KM.1155, KM.1229, KM.1230, KM.1414.

Poşu:

Başında poşusu var

Ne güzel komşusu var

Nerde bir güzel görsen

Hırpo bir gişisi var (KM.365)

Pudra:

Elindedir el aynası

Yüzündedir pudrası

Sende mi adam oldun

Kastelinsüpürgesi (KM.680)

Diğer örnek için bkz.: KM.214.

Saç örmek:

Bugün ayın on dördü

Kız saçın kim ördü

Ördüyse yârim ördü

Ispat et kimler gördü (KM.548)

Sürme:

Gerçek sürme zeytinyağından yapılır.Yeni doğan bebeklerin ve gözü ağrıyanların gözlerine sürme çekilir (Gökşen ve Burkey, 2020: 218). Peygamberimizin sünneti olduğu inancı vardır. Yörede sürmeyi, gelinlere, kadınlara ve yeni doğmuş bebeklere çekerler. Yaşlı kadınların sürme çekmesi ayıp karşılanır (Kılınç, 2012: 263).

Kahveyi közde gördük

Sürmeyi gözde gördük

Şükür olsun Allah’a

Betül’ü bu gözle gördük (KM.915)

Diğer örnekler için bkz.: KM.240, KM.243, KM.244, KM.245, KM.674, KM.771, KM.772, KM.773, KM.1061, KM.1062, KM.1063, KM.1240, KM.1241, KM.1433, KM.1608.

Tarak:

Saçta çifte taraklar

Yârin yüzünü saklar

Gel gel eder siyeçte

Şammutşammut summaklar (KM.1345)

Diğer örnekler için bkz.: KM.353, KM.366.

Toka:

Aynanın karşısında

Toka takmış başına

Sanki bana ken edor

Yanağında allıkla (KM.216)

Tösbüh:

Tösbühüm var kehribar

Yavrım senge kim kıyar

Bunun sonu n’olucu

Ne ana var ne de yâr (KM.1516)

Yüze boya:

Çitin ucu oyalı

Kaşı gözü boyalı

Cenk ile yâri aldım

Değer dünyanın malı (KM.526)

5.1.10. Halk Bilgisi

5.1.10.1. Halk hekimliği

İnsanların imkânları bulunmadığında doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıklarını giderme amacıyla başvurdukları yöntemlerin tümüne “halk hekimliği” denir (Boratav,1973: 149). Tıp gelişerek bu alanı ele geçirene kadar tedaviler halk hekimliği yöntemleri ile olmuştur. Kilis halk hekimliği konusunda yapılmış çalışmalar vardır. Tarçın, “Kilis Halk Hekimliğinde Tedavi Yöntemleri ve Uygulamaları” isimli makale yazmıştır. Bulut ise “Kilis Halk Hekimliği” isimli yüksek lisans tezi hazırlamıştır.

Bu bölüm için tespit edilen unsurlar; ahrez, baş ağrısı, bayılma, bit, boy kısalığı (kuttukluk), çapaklı, çarpık bacak, çolak, dişleri gedik, doktor, hasta, hastane, kambur bel, kellik, kemre⁹⁰, körlük, peltek, şaşı, şişman, tabip, topal, uyuz olmak, verem, yel girmesi, zayıflıktır.

Ahrez:

Su gelir millenir

Çayırı çimlendirir

Gelindeki gözler

⁹⁰ Kemre: Kabuk tutmuş yara

Ahrezi dillendirir (KM.1420)

Baş ağrısı:

Bulut, baş ağrısı vücudun sigortası olduğunu ve bünyedeki rahatsızlığı haber verdiğini söylemiştir. Ayrıca baş ağrısının psikolojik de olabileceğini belirtmiştir ve baş ağrısını giderecek yöntemleri sıralamıştır (Bulut, 2018: 52- 53). Baş ağrısı için kantaron otu çay yapılarak içilir. Başa eşarp bağlanır (KK.13).

Hey hedene hedene

Uyku geldi bedene

Ecel geldi cihane

Baş ağrısı bahane (KM.862)

Diğer örnek için bkz.: KM.1150.

Bayılma:

Mangal koyduk kayıldı

Etrafına saçıldı

Gelin suya çimerken

Kaynanası bayıldı (KM.1196)

Diğer örnekler için bkz.: KM.693, KM.1199.

Bit:

Pazarda et kaynana

Başında bit kaynana

Ben oğlundan yan yana

Sen dışarı kaynana (KM.1306)

Diğer örnekler için bkz.: KM.454, KM.488, KM.497, KM.1058.

Boy kısalığı (kuttukluk):

Boyuna da kuttuk demişler

Burnuna da hım hım demişler

Gelmiş gelmiş geri gitmişler
Gelmiş gelmiş geri gitmişler (KM.453)

Diğer örnek için bkz.: KM.372.

Çapaklı:

Tavaya koydum kavurma
Kaynana karşımda durma
Gözlerin çapak tutmuş
Midemi bulandırma (KM.1495)

Diğer örnek için bkz.: KM.215.

Çarpık bacak:

Eli etekli gelin
Dili peltekli gelin
Sende mi avrat oldun
Çarpık bacaklı gelin (KM.664)

Çolak:

Ayağına topal demişler
Eline de çolak demişler
Gelmiş gelmiş geri gitmişler
Gelmiş gelmiş geri gitmişler (KM.212)

Dişleri gedik:

Çarşıda hedik kaynana
Dişleri de gedik kaynana
Oğlun da çerez getirdi
Sensiz de yedik kaynana (KM.490)

Diğer örnekler için bkz.: KM.489, KM.1059.

Doktor:

Hastanenin önünde
Acılı birçok insan
Ölüyü canlandırır
İnan ki Doktor Hasan (KM.822)

Hasta:

Karanfil deste deste
Derdinden oldum hasta
Yaralı bülbül gibi
Koydun beni kafeste (KM.963)

Diğer örnekler için bkz.: KM.533, KM.965, KM.966.

Hastane:

Hastane ardı çamlık
Ağaçlık mı ağaçlık
Seybanaya çıkınca
Olsun bize şifalık (KM.821)

Diğer örnek için bkz.: KM.822.

Kambur Bel:

Aşağı odanın kilimi
Tut kaynana dilini
Akşam kocan gelirse
Kırar kambur belini (KM.162)

Diğer örnekler için bkz.: KM.375, KM.561, KM.562, KM.710, KM.712, KM.1373,
KM.1375, KM.1577

Kellik:

Saçı dökülenlere kel denilmektedir. Kafaya sarımsak ve zeytinyağı sürmenin saçları
çıkardığı söylenmektedir (KK.1;KK.2)

Yağı bala katarık
Seni isteyene satarık kızım
Kel almaz kör almaz
Bir beyefendi alır seni (KM.1545)

Diğer örnek için bkz.: KM.823.

Kemre:

Eli kemreli gelin
Saçı sirkeli gelin
Oğlum evden soğudu
Gelin geleli gelin (KM.667)

Diğer örnekler için bkz.: KM.666.

Körlük:

Duvara astım çekiç
Gelin yesin gerebiç
Kör olasın kaynana
Sen itin suyunu iç (KM.633)

Diğer örnekler için bkz.: KM.632, KM.639, KM.882, KM.925, KM.1185, KM.1198, KM.1317, KM.1545.

Peltek:

Eli etekli gelin
Dili peltekli gelin
Sende mi avrat oldun
Çarpık bacaklı gelin (KM.664)

Şaşı:

Beline de kanbur demişler

Gözüne de şaşı demişler
Gelmiş gelmiş geri gitmişler
Gelmiş gelmiş geri gitmişler (KM.375)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1185, KM.1198, KM.1482.

Şişman:

Bulut, Kilis Halk Hekimliği isimli tezinde şişmanlık için şunları söylemiştir:

“Tıp dilinde obezite olarak adlandırılan bu hastalığa halk arasında şişmanlık denilmiştir. Eskiden şişmanlık rahatsızlık sayılmaz tam tersine sağlıklı olma belirtisi görülürken, günümüzde bu kriter değişmiştir. Bu sağlık sorununun tedavisi için halk arasında uygulanan bazı yöntemler şunlardır: Aç karnına çörek otu yenir. Sabahları aç karnına ılık su içilir. Yağlı yiyecekler yenmez. Sabahları aç karnına maydanoz suyu içilir. Sinameki içilir. Günlük nohut tanesi kadar geven kitlesi yenir. Sarımsak dövülür limon ve zeytinyağı katılıp sabahları yemekten yarım saat kadar önce yenir. Kiraz sapı ve çekirdeği kaynatılarak suyu içilir(Bulut, 2018: 110-111).”

Aman aman şişmanım
Şişman sevdim pişmanım
Şişman sevdim seveli
Zayıflara düşmanım (KM.121)

Diğer örnekler için bkz.: KM.846, KM.1609.

Tabip:

Suda balık yan gider
Yüreğimden kan gider
Buna tabip neylesin
Ecel geldi can gider (KM.1426)

Topal:

Ayağına topal demişler
Eline de çolak demişler
Gelmiş gelmiş geri gitmişler
Gelmiş gelmiş geri gitmişler (KM.212)

Uyuz olmak:

Bahçalar susuz olmuş
Ağaç meyvesiz olmuş
Kızlar sahrayaçıkmiş
Oğlanlar uyuz olmuş (KM.282)

Diğer örnekler için bkz.: KM.371.

Verem:

Bahçelerde mor meni
Verem ettin sen beni
Nasıl verem olmayım
Eller sarıyor seni (KM.329)

Diğer örnekler için bkz.: KM.300, KM.301, KM.364.

Yel girmesi:

Döşeğim var yastıksız
Kuluncuma yel girdi
Hiç mağal alamadım
Sergi serdim sel girdi (KM.627)

Diğer örnek için bkz.: KM.721.

Zayıflık:

Bulut zayıflık için ise şunları söylemiştir:

“Zayıflık beslenme eksikliği ya da hastalık sonucu oluşabilir. Halk arasında zayıf insanlara çöp lakabı verilir. Bu hastalığın tedavisi için halk arasında uygulanan bazı yöntemler şunlardır: Pekmez içilir. Siyah üzüm yenir. Petek bal ile çörekotu karıştırılıp yenir. Arı sütü ile bal karıştırılıp yenir. Kına ile pekmez karıştırılıp yenir. Tok karnına çörekotu yenir. Mercimek bol tüketilir. Baklava yenir. Süt, bal, yumurta karıştırılıp içilir. Sümüklü böceğin antenleri yutulur(Bulut, 2018:111).”

Zayıf değil şişmanım
Anam benim düşmanım
Sevdiğime vermedi
Duyurduğuma pişmanım (KM.1609)

5.1.10.2. Halk botaniği

Halkın bitki dünyasıyla ilgili bilgi ve her türlü geleneksel uygulamalarını konu edinen bilim dalına halk botaniğidenir (Artun, 2018: 282). Kilismânilerinde yörenin iklim yapısına uygun bitkilere yer verilmiştir. Bu araştırmada hem evlerde, bahçelerde hem de kırlarda yetiştirilen çiçekler, meyveler ve sebzeler kısacası bütün bitkiler yer almaktadır. Halk botaniği ile ilgili unsurlar alfabetik sıraya göre bu bölümde gösterilecektir. Her bitki için mâni kodları ve bir örnek mâni verilecektir.

Bitki adları bir milletin hayal gücünü, doğaya bakışını ve hayat algılama biçimini ortaya koyan dil zenginlikleridir. Kilismânilerinde ot, ağaç ve çiçek türleri yer almaktadır. Kilis mânilerinde yer alan halk botaniği unsurları; ağaç, alibardak çiçeği, börülce, çamlık, çınar, çiçek, çimen, diken, fille (fulya çiçeği), gonca, gül, gürgen, ıtırşah, ığde, karanfil, kavak, menekşe, meşe, orman, pıtırak, rehen-reyhan, sardunya, sarmaşık, selvi, söğüt, sümbül, yaprak, yasemin ve yoncadır.

Ağaç:

Ağaçlar çiçek tuttu

Bahçelere dalsana

Yârim sözünü tuttu

Erik yüklü dal sana (KM.21)

Diğer örnekler için bkz.: KM.20, KM.22, KM.23, KM.24, KM.25, KM.26, KM.282, KM.821, KM.951, KM.1440, KM.1557.

Alibardak çiçeği:

Kilis'in bağları

Alibardak çiçeği

Kayınbaba sen oyna

Nedeceksin köçeği (KM.1118)

Börülce:

Bahçelerde börülce

Oynar gelin görümce

Oynasınlar bakalım

Bir araya gelince (KM.327)

Çamlık:

Karadaş'ın daşları

Çamlık'ın ağaçları

Kiloyla altın taktı

Bu kızın kardaşları (KM.951)

Diğer örnek için bkz.: KM.821.

Çınar:

Çıktığım çınar ola

Yaprağı döner mora

Bir öpsem bir ısırsam

Orucum sınar mı ola (KM.512)

Çiçek:

Ekinlikte çiçekler

Yük yerinde döşekler

Kaynanadan iyidir

Ahırdaki eşekler (KM.652)

Diğer örnekler için bkz.: KM.21, KM.141, KM.321, KM.345, KM.373, KM.424, KM.470, KM.471, KM.508, KM.517, KM.586, KM.653, KM.654, KM.655, KM.751, KM.754, KM.900, KM.948, KM.1118, KM.1207, KM.1236, KM.1309, KM.1455.

Çimen:

Kahve Yemen ne eylesin

Suyu çimen neylesin

Yâri çirkin olanı

Her gün hamam neylesin (KM.912)

Diğer örnekler için bkz.: KM.315, KM.914, KM.1300, KM.1470.

Diken:

Kalenin ardı bayır
Gülü dikenden ayır
Yârim savıştı gitti
Yanarım cayır cayır (KM.919)

Diğer örnek için bkz.: KM.514.

Fille:

Karanfil yaprağıym
Altından toprağıym
Yârim filletakınmış
Ben onun yaprağıym (KM.979)

Diğer örnek için bkz.: KM.1619

Gonca:

Sen gül dalında gonca
Ben dağ yolunda yonca
Sen açılıp gülersin
Ben sararıp solunca (KM.1389)

Diğer örnekler için bkz.: KM.932, KM.999, KM.1341, KM.1486, KM.1588, KM.1601.

Gül:

Akşam oldu n'eyleyim
Bade doldu n'eyleyim
Bahar oldu gül açtı
Ömrüm soldu n'eyleyim (KM.90)

Diğer örnekler için bkz.: KM.241, KM.261, KM.314, KM.316, KM.317, KM.318, KM.320, KM.339, KM.346, KM.400, KM.409, KM.416, KM.418, KM.420, KM.514, KM.785, KM.802, KM.803, KM.803, KM.804, KM.815, KM.838, KM.840, KM.844, KM.919, KM.920, KM.932, KM.934, KM.935, KM.942, KM.956, KM.999, KM.1087,

KM.1088, KM.1089, KM.1090, KM.1091, KM.1092, KM.1104, KM.1105, KM.1111, KM.1164, KM.1221, KM.1236, KM.1245, KM.1311, KM.1319, KM.1333, KM.1334, KM.1341, KM.1371, KM.1377, KM.1379, KM.1380, KM.1381, KM.1382, KM.1383, KM.1389, KM.1423, KM.1429, KM.1430, KM.1434, KM.1486, KM.1489, KM.1511, KM.1580, KM.1588, KM.1601, KM.1619.

Gürgen:

Eniştēyi astılar
Kuru gürgen dalına
Kaynanası yok mudur
Gelsin baksın halına (KM.685)

İtırşah:

Bahçalarda ıtırşah
Boyu uzun kendi şah
İki gönül bir olsa
Ayıramaz Padişah (KM.296)

İğde:

Bahçalarda var iğde
Dallar gezer yerde
Ağlama bizim gelin
Güveyi bekler evde (KM.312)

Diğer örnekler için bkz.: KM.263, KM.313.

Karanfil:

Karanfil deste gider
Kokusu dosta gider
Benim kalbim sensin
Senin kalbinde kimler (KM.964)

Diğer örnekler için bkz.: KM.432, KM.960, KM.961, KM.962, KM.963, KM.965, KM.966, KM.967, KM.968, KM.969, KM.970, KM.971, KM.972, KM.973, KM.974, KM.975, KM.976, KM.977, KM.978, KM.979, KM.980, KM.981, KM.982, KM.983, KM.984, KM.985, KM.986, KM.987, KM.988, KM.989, KM.990, KM.991, KM.992, KM.993, KM.994, KM.995, KM.996, KM.997, KM.998, KM.999.

Kavak:

Tarlaları yeşil kavak
Ali'm gelir uvak uvak
Elim kına yüzüm duvak
Uyan Ali'm gonca gülüm (KM.1486)

Diğer örnekler için bkz.: KM.441, KM.731.

Menekşe:

Bir ay doğar meşeden
Şavkı vurur köşeden
Rengini gülden almış
Kokusun menekşeden (KM.418)

Diğer örnekler için bkz.: KM.420, KM.1231.

Meşe:

Sıra köşeye benzer
Sıra döşeğe benzer
Şu Kilis'in kızları
Sağlam meşeye benzer (KM.1396)

Diğer örnekler için bkz.: KM.544, KM.793.

Orman:

Yılana bak yılana
Yılan kaçtı ormana
Anam beni vermiyor

Kara kaşlı oğlana (KM.1582)

Pıtırak:

Dam başında pıtırak

Gelin kızlar oturak

Oturmadan ne çıkar

Gelin olup kurtulak (KM.545)

Pıtırak dikenli bir ottur.

Rehen-Reyhan:

Günümüzde fesleğen çiçeği olarak bilinen çiçeğin Kilis’e özgü adı rehandır (Elmalı, 2012: 147).

Rehen ekim bir evlek

Dadandı karga leylek

Yazı bile yazladık

Kışın ayırdı felek (KM.1326)

Reyhan ekim bitmedi

Dalları yere yetmedi

Ali Efendi’nin kızına

Kimsenin gücü yetmedi (KM.1339)

Diğer örnekler için bkz.: KM.725, KM.839, KM.1325, KM.1327, KM.1328, KM.1329, KM.1330, KM.1331, KM.1332, KM.1333, KM.1334, KM.1335, KM.1336, KM.1337, KM.1338.

Sardunya:

Bahçelerde sardunya

Gelir diye umdun ya

Hanı beni beğenmezdin

Yine bana kaldın ya (KM.337)

Sarmaşık:

Gül dalında sarmaşık
O yâr deli ben âşık
Bir türlü düzelemor
İşlerimiz çapraşık (KM.802)

Selvi:

Karanfil oylum oylum
Geliyor selvi boylum
Gelir ise şen olur
Şu benim cahil gönlüm (KM.973)

Diğer örnek için bkz.: KM.87.

Söğüt:

İğne attım söğüde
Gelin kızlar öğüde
Ayşe de kurban olsun
Mehmet gibi yiğide (KM.886)

Diğer örnekler için bkz.: KM.887, KM.888.

Sümbül:

Akpınar'ın bülbülü
Has bahçenin sümbülü
Beni asmak için mi
Kumral saçın örgülü (KM.84)

Diğer örnekler için bkz.: KM.227, KM.249, KM.319, KM.787, KM.1619.

Yaprak:

Kalenin üstü pıtrak
Yârim güldür ben yaprak

Gel sarılıp yatalım

Düşman gözüne toprak (KM.920)

Diğer örnekler için bkz.: KM.257, KM.395, KM.512, KM.731, KM.901, KM.902, KM.936, KM.1100, KM.1113, KM.1114, KM.1253.

Yasemin:

Bahçalarda yasemin

Sen benimsin ben senin

Üstüne gül koklamam

Yüreğin olsun emin (KM.314)

Diğer örnek için bkz.: KM.202.

Yonca:

Evlerinin önü yonca

Yonca çıkar diz boyunca

Gelin bize ne naz edon

Gezdirdik seni doyunca (KM.733)

Diğer örnekler için bkz.: KM.1389, KM.1432, KM.1588.

5.1.11. Geçiş Dönemleri

İnsan yaşamının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Geçiş dönemleri insan ve toplum hayatında kendini hissettirecek derecede öneme sahiptir. Doğum- evlenme- ölüm olarak adlandırılır ve her biri kendi içerisinde alt başlıklara ayrılır.

5.1.11.1. Doğum

İlk geçiş dönemi olan doğum her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilir. Hayatın en önemli olaylarından biridir. Yeni hayatın başlangıcıdır. Anadolu'nun her tarafında olduğu gibi Kilis'te de çocuk sahibi olmak çok önemlidir. Evlenen gençlerin bir yıl içerisinde çocuklarını kucağına almaları beklenir. Kaynanalar gelinlere sık sık "Bir haber var mı?", "Bir şey var mı?" diye sorarlar. Bu konuların ulu orta konuşulması ayıp sayılır. Bir yıl içerisinde çocuk doğmazsa annede bir kusur olduğu düşünülür. Erkeklerde kusur olduğu pek düşünülmez. Eskiden kadın çocuk doğuramazsa ilk önce türbeler gezilir daha sonra da

üzerine kuma getirilirdi (KK.1;KK.2;KK.5;KK.13;KK.14;KK.15;KK.19). Kaynak kişimiz, halasının uzun yıllar çocuğunun olmadığını ve eniştesinin üzerine kuma getirdiğini söylemiştir. Yeni karısından çocuğu olan eniştesi, halası ve yeni eşi arasında hiç ayırım yapmamış hatta doğan çocuklarından birisinin adını ilk eşinin adını koymuştur. Çocukların iki kadını da anne olarak gördüğünü söylemiştir (KK.1).

“Kadının doğum sancısı tutunca ebeyi çağırırlar. Doğum sırasında ebeyle birlikte hazır bulunan kadınlar tekbirler getirir. Doğan çocuk erkekse mahallenin erkek çocukları kapı taşlar. Evin kapısını taşıyanlar hediye ister” (Keçik, 1993: 37).

“Kilis’te eskiden ebelerin çoğu ara ebeleriydi. Usta çırak yoluyla ebeliği öğrenmişlerdir. Eğitimli ebeler de vardı. Doğum yapan kadının annesi kızının yanında yedi gün yatar. Yedinci gün ebe gelir. Nefsenin yatağını kaldırır. Kendisine bahşiş verilir” (Atik, 2011: 39).

Kadın ne kadar çok çocuk doğurursa o kadar kıymetli görünürdü. Bugün ise ilimizde okuyan ve çalışan kadın sayısının artmasıyla doktor gözetiminde doğum kontrol yöntemine başvurulmaktadır.

Kilismânilerinde doğum ile ilgili tespit edilen unsurlar:Aşerme, bebek, beşik, çiş, çocuk, diş hediği, doğurdum-doğurmak-doğurmuş, emzirmek, evlat ve yüklüdür.

Aşerme:

Aşerme hamile kadının canının bir şeyler istemesidir. İsteddiği şey zor bile olsa bulunmaya çalışılır. Kadının aşerdiği gıdaya çocuğun ihtiyacı olduğu veya çocuğun doğunca o istediği şeye benzeyeceği düşünülür. Kaynak kişimiz kızlarına hamileyken birinde eriğe diğesinde ise kavuna aşermiştir. Mevsiminde olmadığı için eşi bunları bulamamıştır. Bu gıdaları yiyemediği için de eriğe aşerdiği kızının gözlerinin erik gibi yeşil, kavuna aşerdiği kızının ise saçlarının kavun gibi sarı olduğunu söylemiştir (KK.13).

Havuşa germeç geror

Üstüne mendil seror

Ayvazı çıkar dedim

Aha Zennüp aş eror (KM.843)

Bebek:

Ay doğar elek gibi

Gün doğar melek gibi

Biz bir gelin aldık

Dondurma bebek gibi (KM.197)

Diğer örnekler için bkz: KM.198, KM.200, KM.201, KM.1047, KM.1159.

Beşik:

Yük yerinde döşekler

Çifte sallar beşikler

Kaynanamdan kıymetli

Ahırdaki eşekler (KM.1599)

Diğer örnekler için bkz: KM.404, KM.405, KM.1600.

Çiş:

Çiştten çiş ettin beni

Her işten ettin beni

Şimdi baban gelirse

Bir seni öper bir beni (KM.523)

Diğer örnekler için bkz: KM.486, KM.521, KM.522, KM.524, KM.525.

Çocuk:

Irmaklar akmak ister

Çocuklar ekmek ister

Herkes yâri över de

Davulum tokmak ister (KM.844)

Diş hedîği:

Diş hedîği yemek için

Dayı emmi demek için

Göllerinde çimmekiçin
Gelin hedik yiyelim (KM.602)

Doğurdum- doğurmak- doğurmuş:

Başı saçaklı gelin
İtten kuşaklı gelin
Dün gelin oldun leylek bacaklı gelin
Oğlanı ben doğurdum şişe bacaklı gelin (KM.360)

Damat merdivene bastı
Gelin ceketini astı
Kaynana bir oğlan doğurmuş
Gelin de bağrına bastı (KM.564)

Diğer örnekler için bkz: KM.662, KM.926, KM.927, KM.1297, KM.1346, KM.1478,
KM.1479, KM.1480, KM.1481, KM.1492, KM.1493, KM.1494.

Emzirmek:

Kızım seni emzirdim de büyüttüm
Südüm verip ninni ile avuttum
Çeyizine dikişine seyirttim
Bırakıp da eloğluna gidersin (KM.1103)

Evlat:

Kara tavuk tüylenmiş
İşittim ki yârim evlenmiş
Evlendiyse evlensin
Evlat yüzü görmesin (KM.944)

Yüklü (Hamile):

Devecinin yükü şeker
Bazardan bazara çeker
Baba verme beni deveciye

Avrat yüklükendi bekâr (KM.592)

5.1.11.2. Evlenme

Evlenme insan hayatının en önemli aşamalarından birisidir. Coğrafi ve kültürel farklılıklar olmasına rağmen Türkiye'nin her yerinde birbirine benzer uygulamalar halinde görülmektedir. Kilismânilerinde evlenme ile ilgili tespit edilen unsurlar: Baş göz etme, cille, çeyiz, duvak, düğün aş, düğün, dünür-düyür-düğür, eş, evlilik-evlenmek-evlendirmek-evermek-evlenor, gelin, gerdek, gişi, kaynana, kına, kız evi, nikâh, nişan, nişanlı ve sağdıçtır.

Baş göz etme:

Oğlumuz aslan kimi

Kızımız ceylan kimi

Bunları baş göz edek

Paşayla sultan kimi (KM.1283)

Cille:

Hani bu kızın anası

Hani bu kızın babası

Önünde mumlar yanası

Cillen mübarek olsun (KM.1515)

Diğer örnekler için bkz: KM.819, KM.820, KM.1515.

Çeyiz:

Çeyizin sandıkta basılı kaldı

Elbisen duvarda asılı kaldı

Anan ile baban küsülü kaldı

Ağlama gelinim yazın bu imiş (KM.509)

Diğer örnekler için bkz: KM.474, KM.642, KM.774, KM.1103, KM.1195, KM.1363.

Duvak:

Sarı gelin paklansın
Tellensin duvaklansın
Tanrı'dan dileğim var
Dallansın budaklansın (KM.1372)

Diğer örnekler için bkz: KM.354, KM.731, KM.1486.

Düğün aşısı:

Kunduralar ocak taşı
Vurdular düğün aşısı
Çağır gelsin kardaşı
Çeksin atının başı (KM.1160)

Diğer örnekler için bkz: KM.498, KM.1598.

Düğün:

Kuyuda hereze yok
Düğünde çerezi yok
Gelin evin şen olsun
Kimsenin garezi yok (KM.1167)

Diğer örnekler için bkz: KM.128, KM.177, KM.178, KM.328, KM.445, KM.498, KM.555, KM.620, KM.621, KM.622, KM.641, KM.642, KM.691, KM.715, KM.779, KM.908, KM.1028, KM.1045, KM.1083, KM.1160, KM.1168, KM.1176, KM.1178, KM.1180, KM.1185, KM.1214, KM.1277, KM.1316, KM.1353, KM.1598.

Dünür-Düyür-Düğür:

Dünür gönderdik size
Yazık ettiniz bize
Kaynanalık demiş ki
Kız vermem ben öksüze (KM.644)

Karanfilim budama
Sefa geldin odama

Hakikatlı yâr isen

Düyür gönder anama (KM.982)

Kız sana düğür gelmişler de

Gelmiş gelmiş geri gitmişler

Ne ayıbımı görmüşler

Ne ayıbımı görmüşler (KM.1102)

Diğer örnek için bkz: KM.922.

Eş:

Yemenimin yeşili

Ben bulmuşum erimi

Bana müjdeler olsun

Şimdi buldum eşimi (KM.1574)

Diğer örnek için bkz: KM.229

Evlilik- evlenmek- evlendirmek- evermek- evlenor:

Ak saman sarı saman

Geldik gittik bir zaman

Ali evlenemez dediler

Aha alıcı taman (KM.66)

Ak saman sarı saman

Gittik geldik bir zaman

Hatice oğlan evlendiremez dediler

Aha evlendirdik taman (KM.69)

Diğer örnekler için bkz: KM.131, KM.267, KM.290, KM.330, KM.331, KM.332, KM.333, KM.334, KM.335, KM.447, KM.695, KM.741, KM.748, KM.827, KM.842, KM.923, KM.940, KM.944, KM.1269, KM.1272, KM.1354, KM.1355, KM.1356.

Gelin:

Al giymiş alsın deyi
Mor giymiş yakışsın deyi
Biz bu gelini niye aldık
Oğlumuz sarsın deyi (KM.96)

Diğer örnekler için bkz: KM.18, KM.85, KM.106, KM.115, KM.116, KM.117, KM.124, KM.129, KM.130, KM.161, KM.170, KM.178, KM.180, KM.197, KM.198, KM.199, KM.200, KM.201, KM.218, KM.235, KM.248, KM.254, KM.263, KM.266, KM.270, KM.271, KM.272, KM.273, KM.277, KM.278, KM.289, KM.311, KM.312, KM.313, KM.324, KM.328, km.338, KM.347, KM.348, KM.350, KM.351, KM.352, KM.354, KM.358, KM.360, KM.371, KM.372, KM.403, KM.410, KM.411, KM.423, KM.433, KM.434, KM.435, KM.436, KM.444, KM.447, KM.450, KM.451, KM.452, KM.459, KM.474, KM.498, KM.509, KM.516, KM.574, KM.549, KM.550, KM.551, KM.563, KM.564, KM.570, KM.572, KM.574, KM.575, KM.576, KM.582, KM.589, KM.596, KM.601, KM.606, KM.624, KM.630, KM.631, KM.632, KM.633, KM.637, KM.648, KM.649, KM.650, KM.651, KM.662, KM.663, KM.664, KM.665, KM.667, KM.668, KM.673, KM.674, KM.676, KM.677, KM.686, KM.693, KM.694, KM.701, KM.704, KM.705, KM.713, KM.714, KM.716, KM.717, KM.719, KM.722, KM.723, KM.724, KM.726, KM.727, KM.728, KM.730, KM.733, KM.754, KM.755, KM.756, KM.757, KM.758, KM.759, KM.760, KM.761, KM.762, KM.763, KM.764, KM.766, KM.767, KM.768, KM.769, KM.770, KM.771, KM.772, KM.773, KM.774, KM.775, KM.776, KM.777, KM.813, KM.814, KM.866, KM.869, KM.876, KM.881, KM.883, KM.886, KM.887, KM.888, KM.924, KM.926, KM.927, KM.937, KM.941, KM.958, KM.1002, KM.1004, KM.1006, KM.1026, KM.1028, KM.1039, KM.1044, KM.1045, KM.1049, KM.1052, KM.1053, KM.1055, KM.1056, KM.1067, KM.1068, KM.1069, KM.1085, KM.1086, KM.1087, KM.1088, KM.1090, KM.1091, KM.1094, KM.1095, KM.1096, KM.1098, KM.1099, KM.1101, KM.1123, KM.1124, KM.1135, KM.1138, KM.1145, KM.1146, KM.1152, KM.1153, KM.1154, KM.1155, KM.1159, KM.1166, KM.1167, KM.1168, KM.1169, KM.1173, KM.1174, KM.1177, KM.1179, KM.1182, KM.1183, KM.1184, KM.1185, KM.1186, KM.1189, KM.1196, KM.1198, KM.1199, KM.1200, KM.1209, KM.1211, KM.1221, KM.1222, KM.1240, KM.1241, KM.1242, KM.1248, KM.1260, KM.1270, KM.1285, KM.1300, KM.1301, KM.1320, KM.1332, KM.1344, KM.1358, KM.1369, KM.1372, KM.1374, KM.1378, KM.1380, KM.1382, KM.1383,

KM.1387, KM.1390, KM.1401, KM.1407, KM.1418, KM.1420, KM.1421, KM.1423, KM.1427, KM.1443, KM.1450, KM.1451, KM.1452, KM.1453, KM.1454, KM.1459, KM.1465, KM.1466, KM.1472, KM.1476, KM.1477, KM.1478, KM.1479, KM.1480, KM.1481, KM.1492, KM.1493, KM.1494, KM.1503, KM.1505, KM.1509, KM.1525, KM.1549, KM.1551, KM.1576, KM.1608, KM.1612.

Gerdek:

Nedir bu boyun büküş
Yaramaz huyun değiş
Bir hilat değer bir doğuş
Gerdeğin mubarek ola (KM.1264)

Diğer örnekler için bkz: KM.765, KM.1265.

Gişi:

Rakı koydum şişeye
Şavkı vurdu köşeye
Bu Kilis kızları da
Nazlı gider gişiye (KM.1324)

Diğer örnek için bkz: KM.1075

Gişi, koca ve eş anlamına gelmektedir.

Kaynana:

Samanlıkta yabalar
Kaynanamı soksun yılanlar
Bir kaynanam var
Boşatmaya çabalar (KM.1359)

Diğer örnekler için bkz: KM.6, KM.47, KM.48, KM.61, KM.98, KM.99, KM.101, KM.102, KM.118, KM.137, KM.154, KM.162, KM.170, KM.182, KM.183, KM.219, KM.340, KM.369, KM.379, KM.380, KM.381, KM.390, KM.465, KM.485, KM.487, KM.488, KM.489, KM.490, KM.494, KM.495, KM.497, KM.508, KM.517, KM.540,

KM.546, KM.547, KM.549, KM.550, KM.551, KM.558, KM.559, KM.560, KM.561, KM.562, KM.564, KM.573, KM.605, KM.608, KM.609, KM.610, KM.611, KM.612, KM.630, KM.631, KM.632, KM.633, KM.634, KM.635, KM.637, KM.638, KM.639, KM.644, KM.645, KM.652, KM.653, KM.654, KM.655, KM.659, KM.660, KM.661, KM.685, KM.693, KM.695, KM.696, KM.698, KM.699, KM.703, KM.708, KM.709, KM.710, KM.711, KM.712, KM.720, KM.743, KM.744, KM.745, KM.757, KM.761, KM.770, KM.794, KM.795, KM.806, KM.824, KM.831, KM.877, KM.878, KM.879, KM.880, KM.882, KM.889, KM.918, KM.925, KM.928, KM.933, KM.958, KM.1002, KM.1003, KM.1004, KM.1005, KM.1006, KM.1007, KM.1021, KM.1022, KM.1023, KM.1024, KM.1025, KM.1028, KM.1029, KM.1030, KM.1031, KM.1032, KM.1033, KM.1034, KM.1035, KM.1036, KM.1037, KM.1038, KM.1039, KM.1040, KM.1041, KM.1042, KM.1043, KM.1044, KM.1045, KM.1046, KM.1047, KM.1048, KM.1049, KM.1050, KM.1051, KM.1052, KM.1053, KM.1054, KM.1055, KM.1056, KM.1058, KM.1059, KM.1075, KM.1094, KM.1133, KM.1145, KM.1146, KM.1148, KM.1149, KM.1186, KM.1196, KM.1199, KM.1200, KM.1238, KM.1240, KM.1241, KM.1256, KM.1268, KM.1269, KM.1271, KM.1305, KM.1306, KM.1309, KM.1313, KM.1317, KM.1322, KM.1358, KM.1373, KM.1374, KM.1375, KM.1400, KM.1402, KM.1418, KM.1473, KM.1475, KM.1495, KM.1510, KM.1547, KM.1577, KM.1592, KM.1593, KM.1594, KM.1595, KM.1596, KM.1597, KM.1599, KM.1600, KM.1603.

Kına:

Ufak örün bu gelinin saçını

Kınalayın sağ elinin içini

Bugün burda çeker göçünü

Ağlama gelinim yazın bu imiş (KM.1525)

Diğer örnekler için bkz: KM.217, KM.476, KM.477, KM.674, KM.766, KM.767, KM.771, KM.772, KM.773, KM.876, KM.1085, KM.1086, KM.1094, KM.1095, KM.1096, KM.1285, KM.1486.

Kız evi:

Ayran mıydı

Su muydu

Kız evi de

Bu muydu (KM.221)

Diğer örnekler için bkz: KM.366, KM.1097, KM.1409, KM.1410.

Nikâh:

Karpuz kestim kırmızı

Koşunun güzel kızı

İki şahit bir hoca

Kıysın nikâhımızı (KM.1010)

Diğer örnekler için bkz: KM.1261, KM.1365.

Nişan:

İki tahta çaktılar

Arasından baktılar

Daha yaşım ne idi

Bana nişan taktılar (KM.896)

Nişanlı:

Çiști de çiști var bunun

Çarşıda işi var bunun

Her köşenin başında

Nişanlısı var bunun (KM.525)

Diğer örnekler için bkz: KM.674, KM.1523.

Sağdıç:

Güveyimiz çok yakışıklı prenlere layık

Sağdıçlar dikkat edin batırmaları kıyık

Gelin dayanamaz görse ufak bir sıyrık

Yoh yoh ehe dost dost lili lili (KM.813)

Diğer örnek için bkz: KM.220.

5.1.11.3. Askerlik

Askerlik, her Türk erkek evladının yapması gereken kutsal bir vazifedir. Hayatın önemli dönüm noktalarındandır. Askerlik ile ilgili tespit edilen unsurlar: Asker, astsubay, kışla ve subaydır.

Asker:

Mercimekli aşım var

Çok belalı başım var

Yedi dağın ardında

Bir asker kardaşım var (KM.1235)

Diğer örnekler için bkz: KM.552, KM.607, KM.687, KM.948, KM.1012, KM.1162, KM.1233, KM.1311, KM.1431.

Astsubay:

Dışarıda yağmur havası

Ocakta zeyt tavası

Oğlumuzu sorarsanız

Astsubayların havası (KM.598)

Kışla:

Çarşıda çişi var bunun

Çarşıda işi var bunun

Şu Kilis'in kışlasında

Babacığı da var bunun (KM.486)

Subay:

Kilis'in kenarı iskele

Zalim subay vermez tezkere

Seferberlik büktü belimi

Evde koydum nazlı gelini (KM.1123)

5.1.11.4. Ölüm

Ölüm dünyadaki yaşamın sona ermesidir. Geçiş dönemlerinin son aşamasıdır. Son nefesini veren kimsenin başında Kur'an-ı Kerim okunur. Çenesi bağlanır. Ayakları kıbleye çevrilir. Karnı şişmesin diye üzerine bıçak konulur. Ölünün yıkanması için gerekli hazırlıklar yapılır. Ölen kişinin ayakkabısı kapı önüne konulur. Kıyafetleri ve ona ait özel eşyalar fakirlere dağıtılır. Öldüğünü duyurmak için sela verilir. Selada kimin annesi, babası, çocuğu, akrabası ise tek tek söylenir. Mezarlıkta bir şey yenilmez ve içilmez. Cenaze sahipleri tek bırakılmaz. O evde yemek pişmez, akraba ve yakınları dışarıdan yemek yaptırır. Genellikle lahmacun, Kilis tava yapılır. Baklava dağıtılır. Meyan şerbeti hazırlanır (KK.1;KK.2;KK.8;KK.9;KK.10; KK.13;KK.14;KK.30).

Cenaze evi yemek yapmaz. Dışarıdan yemek ve tatlılar getirilir. Cenaze sahiplerine ziyarete gelenler 5eker, çay, pirinç gibi gıdalar götürürler. Ölüm olayının üçüncü gününde ölünün ruhuna mevlit okutulur, hayrat yemeği yapılarak yoksullara dağıtılır. Hayrat olarak genellikle serimsek yapılır. Serimsek zeytinyağında kızartılır. Kızartma işini ölenin kızı veya oğlu yapmalıdır. Serimsek çıkarken zeytinyağının kokusuna meleklerin geleceğine inanılır. Akşam camide yatsı namazından sonra tevhit çekilir. Lokum veya tevhit şekeri dağıtılır. Mevlit şerbeti de ölünün ruhunun ferahlaması için Kilis'in çok eskilerine dayanan şerbetçiler tarafından dağıtılır (Yıldız vd., 2018: 116).

Semseğin Yemen savaşı sırasında yapılmaya başladığı düşünülmektedir. Savaşa katılamayan medrese öğrencilerinin bulaşık yıkamadan kolay yemek yemeleri için bu böreğin yapılmıştır. O günden bu yana kutsal günlerde bu börek yapılır ve dağıtılır. Ölen kişinin ardındaki kırkıncı gün kırk semseği yapmak adettir. Kıymalı, maydanozlu pilavın iki kat yufka arasına konularak zeytinyağında kızartılmasıyla yapılır. Semsek tavaındaki zeytinyağına ölen kimsenin yakınları, özellikle çocukları baktırılır. Ölen kimsenin semsek tavasında görüleceği sanılır (Keçik, 1993: 51-52).

Kilismânilerinde ölüm ile ilgili tespit edilen unsurlar: Göçmek, mezar, mezar taşı, kefen, kabir, ölü ve ölümdür.

Göçmek:

Bahar ayı tez geçer

Kuzu otlar su içer

Kanun böyle kurulmuş

Dünyaya gelen göçer (KM.259)

Mezar:

Mezarımı derin edin
Su serpin serin edin
Ben bu dertten ölürsem
Mezara gelin edin (KM.1248)

Mezar taşı:

Müceddere aşım var
Ne belalı başım var
Duydum kaynanam ölmüş
Bir çift mezar taşım var (KM.1256)

Kefen:

Duvara çaktım kazık
Kaynanam ölmüş yazık
Kaynanama acımam
Bir top kefene yazık (KM.635)

Diğer örnekler için bkz: KM.340, KM.590, KM.1008, KM.1194.

Kabir:

Dolmayı düz koy kaynana
Sumağı düz koy kaynana
Aha da ben gidiyorum
Kabrine tuz koy kaynana (KM.611)

Ölü:

Bilmez ölüyü sağı
Her haneği bir ağı
Şilif ağzına gire
Yuyucular parmağı (KM.417)

Ölüm:

Hey ağalar bir can için etmem minet

Ölüm her farz hem de sünnet
Aman yâr koynunun içi cennet
Gire cennete gör orada neler var neler (KM.851)

Diğer örnekler için bkz: KM.123, KM.126, KM.194, KM.238, KM.340, KM.417, KM.465, KM.475, KM.558, KM.559, KM.560, KM.567, KM.586, KM.591, KM.635, KM.709, KM.711, KM.718, KM.739, KM.751, KM.822, KM.901, KM.902, KM.918, KM.976, KM.980, KM.987, KM.1020, KM.1029, KM.1061, KM.1100, KM.1112, KM.1113, KM.1114, KM.1201, KM.1248, KM.1256, KM.1323, KM.1455, KM.1592, KM.1593, KM.1594, KM.1595, KM.1597.

5.1.12. Bayramlar

Bayram sabahları erken kalkılır. Erkekler bayram namazına gider. Kadınlar ise bir gün önceden hazırlıklarını yapmaya başladıkları yemekleri erkekler gelmeden tamamlamaya çalışır. Sabahleyin kahvaltı yapılmaz. Onun yerine pilav, sulu et kızartması, kuru fasulye yapılır. Bayram yemeğinin malzemeleri çok önceden hazırlanır. Hatta durumu iyi olan aileler bayram yemeği için kurban keser. Yemekler yendikten hemen sonra mezar ziyaretine gidilir. Mezardan gelirken ailenin en büyüğünden başlayarak bayramlaşmak için akrabalar ziyaret edilir. Gelen misafirlere önceden hazırlanan fıstıklı, cevizli gerebiçler ve kakheler ikram edilir. Çaylar, kahveler içilir. Kendinden büyük akrabaların ziyaretine giden insanlar daha sonra evlerine giderek kendilerinden küçük eş, dost ve akrabalarının kendilerine gelmelerini bekler (KK.1;KK.2).

Kilismânilerinde bayramlar için tespit edilen unsurlar bayram arifesi, bayram ve kurban bayramıdır.

Bayram arifesi:

Karadaş'ın depesi
İncilidir küpesi
Şörhâbil'den geliyor
Bayramlar arifesi (KM.953)

Bayram:

Süllüm dama çıkmalı

Başına gül takmalı

Bayram geldi yakındır

Ele kına yakmalı (KM.1429)

Diğer örnekler için bkz: KM.368, KM.505, KM.702, KM.746, KM.847, KM.953, KM.1285, KM.1430, KM.1554, KM.1555.

Kurban bayramı:

Ağcurun zeyt ambarı

Kurbanda yer mumbarı

Bu sene kurğaz geçti

Ambara ektik darı (KM.33)

5.1.13. Kalıp Hareketler- Kalıp Sözler ve Sesler

Kilismânilerinde tespit edilen kalıp hareketler, kalıp sözler ve sesler şunlardır: ah çinçini çinçini, çibik, dost dost ehe ehe lili, el etmek, ey çinçini çinçini, gülmek, hey çinçini çinçini, ısırma, oy çinçini çinçini, öpmek, tokuşma, yoh yoh ehe ve zılgıt.

Ah çinçini çinçini:

Ah çinçiniçinçini

Öpemağzın içini

Hoş geldin safa geldin

Gönlümün güvercini (KM.39)

Diğer örnekler için bkz: KM.40, KM.41, KM.42, KM.43, KM.44.

Çibik:

Sizin köşe

Bizim köşe

Çibik çalmayanın

Evine bomba düşe (KM.1405)

Dost dost ehe ehe lili:

Camiden çıktı damat

Damlara doldu avrat
Çiçek bulamıyorsan
Damdan ot kopar da at
Yoh yoh ehe dost dost lili lili (KM.471)

Damları loğluloğlu
Buda evin ilk oğlu
Dost dost ehe ehe
Lıllıllıllıllı (KM.578)

Diğer örnekler için bkz: KM.810, KM.813, KM.1553.

El etmek:

Ördek isen göle gel
Şahin isen çöle gel
Hakikatlı yâr isen
El ettiğim yere gel (KM.1299)

Ey çinçini çinçini:

Ey çinçini çinçini
Öpem ağzın içini
Hoş geldin sefa geldin
Gönlümün güvercini (KM.734)

Diğer örnekler için bkz: KM.735, KM.736.

Gülmek:

Ayrılıktan inlerken
Yâri görüp güldüm ben
Gülmemek elde değil
O çapkın pek şakleben⁹¹ (KM.228)

⁹¹ Şakleben: Komik, şakacı

Diğer örnekler için bkz: KM.291, KM.368, KM.416, KM.675, KM.1162, KM.1239.

Hey çinçini çinçini:

Hey çinçininçinçini

Öpem ağzının içini

Hoş geldin sefa geldin

Eyüp'ün güvercini (KM.858)

Diğer örnekler için bkz: KM.854, KM.855, KM.856, KM.857, KM.859, KM.860.

Isırmak:

Çıktığım çınar ola

Yaprağı döner mora

Bir öpsem bir ısırsam

Orucum sınar mı ola (KM.512)

Oy çinçini çinçini:

Oy çinçini çinçini

Öpem ağzının içini

Hoş geldin sefa geldin

Abimin güvercini (KM.1287)

Diğer örnekler için bkz: KM.1286, KM.1288, KM.1289, KM.1290, KM.1291, KM.1292.

Öpmek:

Oy çinçini çinçini

Öpem ağzının içini

Hoş geldin sefa geldin

Fatma'nın güvercini (KM.1290)

Diğer örnekler için bkz: KM.39, KM.40, KM.41, KM.42, KM.43, KM.44, KM.430, KM.521, KM.523, KM.553, KM.599, KM.734, KM.735, KM.736, KM.789, KM.805, KM.854, KM.855, KM.856, KM.857, KM.858, KM.859, KM.860, KM.1286, KM.1287, KM.1288, KM.1289, KM.1291, KM.1292, KM.1546.

Tokuşma:

Atı vurdum yokuşa
At gitti koşa koşa
Muradım yokuş değil
Yâr benimle tokuşa(KM.179)

Yoh yoh ehe:

Yaren döndü köşeyi
Bitirdiler şişeyi
Kele açın döşeği
Damat girsin içeri
Yoh yoh ehe dost dost lili lili (KM.813)

Diğer örnekler için bkz: KM.810, KM.1553.

Zılgıt:

Çalın zılgıt avratlar
Mahalleler inlesin
Sevinsin dostlarımız
Düşman ne derse desin (KM.478)

Diğer örnek için bkz: KM.1076.

5.1.14. Dernekler-Kuruluşlar- Dayanışma ve Yardımlaşma

Kilismânilerinde tespit edilen dernekler, kuruluşlar, dayanışma ve yardımlaşma unsurları: cami, hükümet, komşu, okul ve validir.

Cami:

Bükülen dizin olsa
Camide gözün olsa
Oturup kalkabilen
Yolun teravih olsa (KM.466)

Diğer örnekler için bkz: KM.32, KM.469, KM.470, KM.471, KM.504, KM.904, KM.1438, KM.1499, KM.1500, KM.1526, KM.1527.

Hükümet:

Maydanoz demet demet

Yârimin adı Memet

Memet beni alırsa

Ayıramaz hükümet (KM.1223)

Komşu:

Bahçada keçiboynuzu

Oğlumuz seher yıldızı

İmrensinler oğlumuz

Komşu oğlu komşu kızı (KM.264)

Diğer örnekler için bkz: KM.269, KM.350, KM.351, KM.352, KM.365, KM.719, KM.924, KM.1010, KM.1045, KM.1122, KM.1371, KM.1379.

Atık, komşuluk ilişkileri için şunları söylemiştir:

“Eskiden her sokak geniş bir aile gibiydi. Bizim sokakta oturan bütün aileler birbirinin dertlerini sevinçlerini paylaşırlardı. Komşumuzda kocası genç yaşta ölmüş, birkaç çocuğu olan yoksul bir kadın vardı. Bu hanım tekrar evlenene kadar komşuların yardımı ile ilk kocasının sağlığındaki zamandan daha varlıklı bir şekilde yaşadı”(Atık, 2011: 11).”

Okul:

Bak artık bitti okul

Gelip sineme sokul

Çok derdin çektim amma

Demedim aman tohum(KM.343)

Vali:

Merdiven on basamak

Yukarı çıkmak yasak

Vali'den emir gelmiş

Kızlara koca yasak (KM.1237)

5.1.15. Dinsel- Büyüsel İçerikli İnançlar- İşlemler

İnanç, kişi veya toplum tarafından bir düşüncenin, olgunun, varlığın, kişinin gerçek olduğunun kabul edilmesidir. Bazı kişilere olağanüstü güçler atfedilir ve bu kişiler kutsal kabul edilir. Çeşitli dilek ve istekler ziyaret yerlerine taşınmaktadır.

İnançlar yaşadığı kültürün bir parçasıdır ve kişilerin günlük yaşamını, davranışlarını etkiler. Kilismânilerinde dinsel-büyüsel içerikli inançlar ile ilgili tespit edilen unsurlar: avsun- afsun, çaput bağlama, fal, göz değmesi, göz etmek, kurşun eritme, mum yakmak, nazar, puhur, Şih Ahmet, Şih Mansur, Şih Muhammed, Şörahbil, üzerlik ve yatırdır.

Avsun- Afsun:

Avsunavsun abara

Güneş vura kabara

Bu yıl bu kadar oldu

Seneye de kabara (KM.185)

Diğer örnek için bkz: KM.9.

Kişiyi kötü bakıştan, hastalıktan, delilik, sinirsel hastalık, bedensel ağrılardan kurtarmak için afsun yapılır. Afsunlama şeyh, hoca veya bu kişilerden el almış kişiler tarafından yapılır.

Çaputbağlama:

Kız göynüm dağlamadan

Öldüm kan ağlamadan

Dutta yaprak kalmadı

Çaputlar bağlamadan (KM.1100)

Fal:

Aşığın falına bak

Yanağın alına bak

Derdinden kebab oldum
Ciğerimin haline bak (KM.163)

Diğer örnekler için bkz: KM.164, KM.1231.

Göz değmesi:

Pekmeze tahin katın
Neyiniz varsa satın
Oğluma göz değmesin
Biraz üzerlik atın (KM.1307)

Diğer örnekler için bkz: KM. 174, KM.175, KM.461.

Göz etmek:

Elinde bellur şişe
Kaldırdık vurduk daşa
Bize göz eyleyenin
Gözlerine boz düşe (KM.671)

Diğer örnekler için bkz: KM.233, KM.234, KM.1254, KM.1401.

Kurşun eritme:

Tavada kurşunlar erittik
İlle sözümüzü yerittik
Biz bu kızı alana kadar
Evleri barkları terk ettik (KM.1491)

Diğer örnekler için bkz: KM.1258, KM.1490.

Mum yakmak:

Şörahbil bucağında
Mum yanar ocağında
Bugün bir gelin gider
Bohçası kucağında (KM.1443)

Diğer örnek için bkz: KM.1444.

Nazar:

İnsan iyi-kötü güçlerle cin-perilerle ve bu güçleri, varlıkları kullanabilecek büyücü, cincilerle dolu bir ortamda yaşadığında, buna karşı tedbirlerini almak zorundadır. Kilis'te nazarın insanı öldürebileceği bile düşünülmektedir (KK.2). Nazara karşı tütsü yakılır. Nazarla ilgili inanışlardan daha önce bahsedildiği için burada tekrar verilmeyecektir.

Tazara da tazara

Sevdam geldi nazara

Yârla aramı açtın

İki gözün bozara (KM.1497)

Diğer örnekler için bkz: KM.231, KM.232, KM.462, KM.511, KM.676, KM.763, KM.774, KM.1254, KM.1258, KM.1531, KM.1608.

Puhur:

Bakın komşular bakın

Bundan bir hisse kapın

Gelinimiz çok güzel

Bir adet puhuryakın (KM.350)

Diğer örnekler için bkz: KM.231, KM.232, KM.462, KM.511, KM.676, KM.763, KM.774, KM.1254, KM.1258, KM.1531, KM.1608

Puhur, tütsüdür.

Şıh Ahmet:

Çaylak Mahallesinde Ziraat Okulu'nun yakınındadır. Türbenin içinde iki yatır bulunmaktadır. Bunlardan birisi Şeyh Ahmet'e diğeri ise Şeyh Muhammed'e aittir. Duvarda bulunan yazılar tahrip edildiği için yeterli bilgilere sahip değiliz. Bu türbeye insanlar gelerek dua etmektedirler.

Şıh Ahmet'in daşları

Sallanır ağaçları

Kızın göynü olursa

Haltetmiş kardaşları (KM.1440)

Şıh Mansur:

Şeyh Mansur Türbesine Kilisliler ibadet ve piknik yapmak için gelir. Türbede adaklar adanıp kurbanlar kesilir. Mevlit okunur. Cuma günleri namazdan sonra yemek yaptırıp bu türbede dağıtılır (Harunoğulları, 2016: 199). Şıh Mansur İslam'ı yaymaya çalışmıştır. Burada şehit olduğu için bir makam daha sonrada yanına cami yapılmıştır. Kilis halkı burayı sıklıkla ziyaret etmektedir.

Miceddere kölükaşı

Sıcaktır tandırın başı

Şıh Mansur, Kersentaş

Ne de hoştur güzel Kilis (KM.1250)

Şıh Muhammed:

Türbe, Kalleş Tepesi güneyindeki yükselti üzerinde olup 14. yy. ikinci yarısında yapıldığı düşünülmektedir. Kara planlı, dört kemerli ve üstü sivri kubbe şeklindedir. Kenarları taşlarla süslenmiştir. İki penceresi vardır. İçerisinde üstü yeşil bir örtü ile örtülmüş tahta bir sanduka bulunur Kilis'te en çok ziyaret edilen türbelerden biridir (Bahar, 2015: 108; Harunoğulları, 2016: 200).

Şörhabil'in sefası

Yel estikçe havası

Şıh Muhammed'i sorarsan

Hep şehitler yatağı (KM.1446)

Şörahbil:

Şurahbil Hz. Muhammed ile birlikte savaşlara katılmış Mekkeli sahabedir. Kilis’te Meşhedlik denilen yerde kanlı bir savaş yapmış ve bölgede altı ay komutanlık yapmıştır (Helvacıkara, 2012: 45).

Kilis halkının Şörhabil türbesi olarak bildiği Şurahbil bin Hesene Türbesidir. Konuşamayan çocukların tedavisi için gidilen bir türbedir. Türbenin kuyusundan çocuğa su içirilir. Bu işlem üç cuma ilk seladan önce kapı açar gibi yapılır. Ayrıca akıllı olmayan ve yaramaz çocuklarda bu türbeye götürülür (Tarçın, 2020: 207).

Kilis merkezde Demirciler mahallesinde bulunan türbenin girişte Hz. Şurahbil’e ait olan sanduka vardır. Türbenin bahçesinde kuyu bulunmaktadır. İnsanlar şıfa için bu sudan içmektedir. Erol’da bu suyun hikâyesini şu şekilde anlatmıştır:

“Türbenin eski hizmetkârı Altın Dede sabah namazını kılmak için abdest almak ister ve kuyudan su çeker. Fakat kuyudan su yerine bir kova altın çıkar. Altın Dede üç defa altınları tekrar kuyuya boşaltır. Dördüncüsünde ise “Ya Rabbi ben senden altın değil, abdest almak için su istiyorum” diyerek ovayı tekrar kuyuya atar. Bu defa kova su çeker, abdestini alır ve namazını kılar. Bu sebepten dolayı kuyunun suyunun şıfalı olduğuına inanılır. Felçli hastalar getirilerek bunların hastalıklı azaları kuyunun suyu ile yıkanır(Erol, 2012: 337).”

Şörahbil’in damları

Çifte yanar mumları

Damada kutlu olsun

Güveyilik donları (KM.1444)

Diğer örnekler için bkz: KM.953, KM.1443, KM.1445, KM.1446.

Üzerlik:

Nazardan korunma ve arınma amaçlı kullanılan unsurlardan birisi de üzerliktir. Üzerlik süs eşyası yapılarak eve asmak ve tütsü yakmak için kullanılır (Avcı, 2020: 640). Kilis’te de nazardan korunmak için üzerlik yakılır.

Üzerliksinhavasın

Bütün dertlere devasın

Nerde çıt pıt edersen

Belaları savarsın (KM.1533)

Diğer örnekler için bkz: KM.174, KM.175, KM.351, KM.352, KM.534, KM.535, KM.1307, KM.1531, KM.1532, KM.1534, KM.1535.

Yatır:

Şehitler Mahallesi

Cüneyne güzel cami

Yatırlar sıra sıra

Bekliyorlar ziyareti (KM.1438)

Kilis'te yatırlara zeyrat denir. Eskiden beri halk arasında belirli ziyaret yerlerinin hastalıkların sağlatılmasına çalışılır.

5.1.16. Halk Edebiyatı

Halk edebiyatı kapsamında destan, masal, türkü, mâni terimleri bazı Kilismânilerinde yer almaktadır.

5.1.16.1. Destanlar

Bağ iken bostan oldum

Dillere destan oldum

Evveli gerekliydim

Şimdi gerekmez oldum (KM.239)

Diğer örnek için bkz: KM.143.

5.1.16.2. Masallar

Masallar, toplumun hayal gücüyle yaratılmış sözlü verimlerdir. Halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olganüstü olayların bulunduğu bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türüdür.

Kilis masal kültürü bakımından zengindir. Kilis masalları üzerine Hüseyin Doğramacıoğlu “Kilis Masalları Derleme ve Tahlil Çalışması” isimli yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Kilis merkez ve köylerinden kırk dört masal derlemiş ve incelemiştir. Daha sonra bu tez çalışması kitaplaşmıştır. Kilis'te masallara heket denilmektedir. Tespit edilen Kilis mânileri içerisinde hekete rastlanmıştır.

Heket:

Gel bize söyle heket
Mişmişle doldu sepet
Azıcık ucundan dadır
Kesene bin bereket(KM.752)

5.1.16.3. Türküler

“Türkü, Türk’e ait anlamına gelen Türkî kelimesinin ses uyumu ile halk ağzında aldığı biçim olarak tanımlanır” (Erşahin, 2005: 279). Halk türküleri, halkın ortaklaşa oluşturduğu sözlü verimlerdir. Kilis türküleri şehir merkezi ve dışındakiler olarak ezgileri bakımından ayrılması önemlidir. TRT repertuarlarında da yer alan Kilis türküleri üzerine yapılmış çalışmalar mevcuttur.

Kilis’im bir türküdür
Kilis’im bir gazeldir
İçeri bahçe ise
Cennetten de güzeldir (KM.1115)

Diğer örnekler için bkz: KM.266.

5.1.16.4. Mâniler

Laf lafa durdum
Mânine mânine vurdum
Senin gibi gelini
Kaz kümesine koydum (KM.1173)

Diğer örnekler için bkz: KM.682, KM.849, KM.1201, KM.1202.

5.1.16.5. Ninniler

Çiştan ederim seni de ninni
İştin ettin sen beni de hu hu
Şimdi de baban gelirse
Hem seni döver hem beni (KM.522)

Diğer örnek için bkz: KM.1103.

5.1.16.6. Alkışlar ve kargışlar

Kargış, Türkçe Sözlük'te "Kargılama işi veya bu maksatla söylenen sözler, lanet, telin, beddua, ilenç" (Türkçe Sözlük, 2011: 1328) olarak alkış ise "kargış karşıtı" (Türkçe Sözlük, 2011: 97) olarak açıklanmıştır.

Alkışlar dua etme, iyi dilekte bulunmadır. İnsan kendisine, ailesine ve yaşadığı topluma zarar veren kişiye tepki gösterir. Çaresiz kaldığı durumlarda kendisini rahatlatmak için kargışlara yönelir. Mâniler içerisinde çok sık kargış sözlerine rastlanır. Özellikle gelin ve kaynanalar için söylenen mânilerde görülür.

Kilismânilerinde tespit edilen alkışlar ve kargışlar şunlardır: Alkışlamayı Allah ala, Allah gözden saklaya, Allah korusun, Allah nazardan saklaya, berte aka gözüne, Cennet yüzü görmesin, çenen çekile bes, damdan düşesin gelin, döşeklerde inleyim, ettiklerini bulsun, evine bomba düşe, gözlerine boz düşe, Hak nazardan saklaya, iki gözü bozara, iki gözü patlaya, kan işeyesin gelin, kara sevda çekesin, kesesine bereket, kör olasin kaynana, mevlam sabır versin, moroz gele yüzüne, muradına ermesin, ömrüne bereket, sonları gelir inşallah, teneşirlerde yata.

Alkışlamayı Allahala:

Gelin damat bu yana

Alkışlamayı Allah ala (KM.759)

Allahgözden saklaya:

Bulgur attı baklaya

Allah gözden saklaya

Dostlar bakıp sevine

Düşman bakıp çatlaya (KM.761)

Allahkorusun:

Çarşıda meler kuzu

Bir evin bir tek kızı

Anasından ayırdık

Allah korusun bizi (KM.492)

Allahnazardan saklaya:

Gelinin resmini yaptık kireçle kapıya
Kafla kafla gelecekler cehize bakmaya
Kurban olduğum Allah nazardan saklaya
Ağlama gelinim yazın bu imiş (KM.764)

Diğer örnekler için bkz: KM.462, KM.464.

Berte aka gözüne:

Şu süllümü kurmalı
Tabakaya çıkmalı
Berte aka gözüne
Mahmil örtük olmalı (KM.1468)

Cennet yüzü görmesin:

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar (KM.938)

Çenen çekile bes:

Aynuz buynuz kaynana
Densiz huysuz kaynana
Çenen çekileydi bes
Mehsimedert kaynana (KM.219)

Damdan düşesin gelin:

Damdan düşesin gelin
Küp gibi şişesin gelin
Altına leğen sürerim
Kan işiyesin gelin (KM.572)

Döşeklerde inleyim:

Ben bir altın iğneyim
Yeni yâri n'eyleyim
Başkasını seversem
Döşeklerde inleyim (KM.377)

Ettiklerini bulsun:

Gül yanakları solsun
Gözleri yaşla dolsun
Öpüş vermeyen kızlar
Ettiklerini bulsun (KM.805)

Evine bomba düşe:

Kilis köşe köşe
İçinde kebab pişe
Benim yârımı sevenin
Evine bomba düşe (KM.1106)

Diğer örnekler için bkz: KM.669, KM.670, KM.672, KM.676, KM.1116.

Gözlerine boz düşe:

Elinde bellur şişe
Kaldırdık vurduk taşa
Geline göz edenin
Gözlerine boz düşe (KM.673)

Diğer örnekler için bkz: KM.671, KM.1401.

Hak nazardan saklaya:

Üzerliklerpatlaya
Hak nazardan saklaya
Dostlar sevine güle
Düşmanlar da çatlaya (KM.1531)

Diğer örnekler için bkz: KM.463, KM.496

İki gözü bozara:

Azara da buzara

Öküz girmiş pazara

Kızıma naz edenin

İki gözü bozara (KM.231)

Diğer örnekler için bkz: KM.232, KM.233, KM.1497.

İki gözü patlaya:

Bulgur attım baklaya

Hak nazardan saklaya

Bize göz edenlerin

İki gözü patlaya (KM.463)

Kan işeyesin gelin:

Damdan düşesin gelin

Küp gibi şişesin gelin

Altına leğen sürerim

Kan işiyesin gelin (KM.572)

Kara sevda çekesin:

KeleEssüm gelesin

Bize bulgur çekesin

Kalkıp hemen gelmezsen

Kara sevda çekesin (KM.1071)

Kesesine bereket:

İki cigara bir paket

Kız babasının kesesine bereket (KM.890)

Diğer örnekler için bkz: KM.891, KM.892, KM.893, KM.894.

Kör olası kaynana:

Kapıda elekmi olur
Komşuda hanek mi olur
Kör olası kaynana
El kızı melek mi olur (KM.925)

Diğer örnekler için bkz: KM.639, KM.882.

Mevlam sabır versin:

Bağa indim konuşa
Su neylesin yanmışsa
Mevlâm sabırlar versin
Yârinden ayrılmışsa (KM.247)

Moroz gele yüzüne:

Kız evinin çırası
Var evinin hırası
Moroz gele yüzüne
Mehsimin yüz karası (KM.1097)

Muradına ermesin:

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Muradına ermesin
Seni benden ayıranlar (KM.939)

Ömrüne bereket:

İki cigara bir paket
Kaynananın ömrüne bereket (KM.889)

Sonları gelir inşallah:

Gavurgayı patlattık
Düşmanı çatlattık
Maşallah maşallah

Sonları gelir inşallah (KM.747)

Teneşirlerde yata:

Bir eltim var şatata

Hem firhön hem şamata

Mıkımı kapı gezer

Teneşirlerdeyata (KM.428)

5.1.17. Halk Oyunları (Dansları)

Kilismânilerinde halk oyunları (dansları) ile ilgili tespit edilen unsurlar: göbek atma, halay, köçek, oynamaktır.

Göbek atma:

Düşmanlarım çatlıyor

Dostlar göbek atıyor

Kaynana altın takıyor

Gelin yemekler pişti (KM.645)

Halay:

Gideceğin yer uzak

Hep beni aldı merak

Yârin düğünü varmış

Hadi halaya durak (KM.779)

Diğer örnek için bkz: KM.1402.

Köçek:

Divana serdim döşek

Angırır bizim eşek

Evimiz eksikmiş

Başıma kagor köçek (KM.604)

Diğer örnekler için bkz: KM.1083, KM.1118, KM.1188.

Oynamak:

Kaynanalar bal kaymak

Toplanmış kavim oymak

Bu nasıl düğün komşu

Gelin geliyor oynayak (KM.1045)

Diğer örnekler için bkz: KM.284, KM.607, M.1044.

5.1.18. Halk Müziği ve Müzik Araçları

Reşit Muhtar, “Kilis Halk Kültüründe Türküler, Hikâyeleri ve Oyunlar” isimli çalışmasında Kilis’te kullanılan müzik aletlerinin davul, zurna, ud, cümbüş, zilli maşa, bağlama, darbuka, zilli def, keman, kaval ve zambur olduğunu söylemiştir (Muhtar, 2013: 33).”Kilismânilerinde geçen müzik araçlarısebağlama, dambıra-dambura, darbuka, davul, def-tef, dümbelek, dürbeki, saz, tokmak, ud, zil ve zurna olarak tespit edilmiştir.

Bağlama:

Bağlamamın beyazı

Yâr eyleme bu nazı

Yat dizime dizime

Yidireyimkirazı (KM.251)

Dambıra-Dambura:

Damburamın teli pekmez

5alarım çalarım ötmez

Babam bene bir kız aldı

O da yanımda yatmaz (KM.566)

Diğer örnekler için bkz: KM.27, KM.565, KM.1281.

Darbuka:

Damdan kedi hopladı

Darbukam düştü patladı

Biz bu kızı aldık diye

Nice düşmanlar çatladı (KM.577)

Davul:

Vur davulu inlesin

Cümle âlem dinlesin

Sevdiğini almayan

Ben erkeğim demesin (KM.1542)

Diğer örnek için bkz: KM.884.

Def-Tef:

Kellenin kefi geldi

Kızın gergefi geldi

Oğlan evinden zılgıt

Dürbeki def'i geldi (KM.1076)

Biz geldik düğün dernek

Dürbekiyletef ile

Kız anası kızı ver

Saat beş oldu bile (KM.445)

Diğer örnekler için bkz: KM.1076, KM.1402.

Dümbelek:

Bir çiçekle yaz olmaz

Dümbelekten saz olmaz

Sakın gücenme amma

Bu kadar da naz olmaz (KM.424)

Dürbeki:

Damdan kedi atladı

Dürbekiler patladı

Gelin alana kadek

Çok adamlar çatladı (KM.576)

Diğer örnekler için bkz: KM.445, KM.574, KM.575, KM.1076.

Saz:

Gelin gelin kızdırma beni

El kızısın unutma bunu

Alırsam sazı

Görürsün sözü (KM.762)

Diğer örnekler için bkz: KM.424, KM.1369.

Tokmak:

Irmaklar akmak ister

Çocuklar ekmek ister

Herkes yâri över de

Davulum tokmak ister (KM.884)

Ud:

Tut kilimden kilimden

Udum düşmez elimden

Seni gördüm görelî

Heç enmorum süllümden(KM.1520)

Zil:

Sinide künefe var

Halayda herifi var

Gün kaynananın günü

Hem zili hem defi var (KM.1402)

Zurna:

Hovadayım hovarda

İki elim duvarda

Çal zurnacı zurnanı

Kara gözlüm pınarda (KM.872)

Diğer örnek için bkz: KM.1295.

5.1.19. Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar

Tarihin ilk dönemlerinden bu güne kadar bütün insanlar benzer şekilde oyun oynamışlardır. Oyun oynamak, toplumun bütün kesimleri tarafından zevk almak amacıyla gerçekleştirilir (Özdemir, 2006: 21). Oyun insanların var oluşuyla başlamış ve günümüze kadar gelişimini sürdürmüştür. Oyun çocuğu hayata hazırlayan en önemli pedagojik araçlardandır.

Çocuklar için oyun; beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlardandır. Kilismânilerinde geçen çocuk oyunları ve oyuncaklar ile ilgili unsurlar höngülhöç ve oyundur.

Höngülhöç:

Ağaç diktim dalım yok
Curunum var salım yok
Herkes höngülhöç oynar
Kıpraşacakhalım yok (KM.20)

Höngülhöç, taktaravelliye Kilis insanının verdiği isimdir.

Oyun:

Oyun, eğlenme yolu ile çocukların dinlenmelerini sağlayan eylemlerdir (Boratav, 1973: 283).

Oğlum gider oyuna
Ana kurban boyuna
Oğlum gibi gelmemiş
Şu Kilis'in soyuna (KM.1279)

5.1.20. Halk Eğlenceleri-Sporlar

Kilismânilerinde halk eğlenceleri-sporları olarak tonbalağa rastlanılmıştır. Tonbalak takla atmadır.

Kapı önünde yalak
Komşu oğlu pek salak

O yâr benim olursa

Atarım on tonbalak(KM.924)

5.1.21. Adlar

Mâniler içerisinde pek çok yerde akrabalıkadları, insanadları, insan bedenine ait unsurlarılailgiliadlar, hayvanadları, maden-değerli taşadları, renkadları,sayıadlarıve yer adları ile karşılaşılmıştır.

5.1.21.1. Akrabalık adları

Kilismânilerinde yer alan akrabalık adları şu şekildedir: Abi, abla, ana- anne, analık, baba, bacı, damat, dayıoğlu, dayı, elti, emmi kızı, emmioğlu, emmi-ammi, enişte, gelin, görüm- görümce, güvey- güveyi, herif, kardeş-kardeş, kayınbaba, kaynana, kız anası, kız babası, kız, koca, nene, oğlan anası, oğlan babası, oğlan-oğlum ve teyzedir.

Abi:

Oy çinçini çinçini

Öpem ağzının içini

Hoş geldin sefa geldin

Abimin güvercini (KM.1287)

Diğer örnekler için bkz: KM. 888, KM.929, KM.1206, KM.1287, KM.607

Abla:

Sarı taksi geliyor

Ablam gelin gidiyor

Ablam gelin gidince

Sıra bana geliyor (KM.1378)

Ana- anne:

Sen ağlama gelin anan ağlasın

Anayın kızı var seni neylesin

Kocan evin artık evin bilesin

Ağlama gelinim yazın bu imiş (KM.1387)

Bahtenizinkurusu

Annesinin kuzusu

Bir sene hasret kaldım

Dayanamam doğrusu (KM.341)

Diğer örnekler için bkz: KM.127, KM.128, KM.129, KM.130, KM.241, KM.294, KM.353, KM.354, KM.390, KM.421, KM.433, KM.445, KM.474, KM.476, KM.501, KM.509, KM.529, KM.568, KM.579, KM.590, KM.596, KM.625, KM.641, KM.697, KM.794, KM.807, KM.819, KM.820, KM.828, KM.829, KM.982, KM.1019, KM.1057, KM.1069, KM.1190, KM.1261, KM.1275, KM.1276, KM.1278, KM.1279, KM.1346, KM.1427, KM.1467, KM.1516, KM.1521, KM.1560, KM.1582, KM.1583, KM.1609.

Analık:

Al önlüğün alası

Yıkıl Caber Kalası

Ben oyuna gelmezdim

Hep analık belâsı (KM.97)

Baba:

Geline bak geline

Kına yakmış eline

Gelin küsmüş gidiyor

Babasının evine (KM.766)

Diğer örnekler için bkz: KM.128, KM.144, KM.235, KM.353, KM.354, KM.421, KM.434, KM.474, KM.486, KM.509, KM.521, KM.522, KM.523, KM.524, KM.528, KM.566, KM.579, KM.590, KM.592, KM.641, KM.677, KM.725, KM.731, KM.799, KM.804, KM.819, KM.820, KM.868, KM.890, KM.940, KM.1019, KM.1066, KM.1067, KM.1068, KM.1085, KM.1128, KM.1277, KM.1410, KM.1427, KM.1475, KM.1560, KM.1561.

Bacı:

Şu geline gerek bacı

Ağlayalım acı acı
Canım gözüm benim bacı
Verme beni garip ele (KM.1465)

Diğer örnekler için bkz: KM.115, KM.116, KM.117, KM.236, KM.435, KM.480, KM.481, KM.482, KM.483, KM.513, KM.519, KM.536, KM.716, KM.717, KM.729, KM.730, KM.848, KM.1203, KM.1204, KM.1205, KM.1261, KM.1484, KM.1560.

Damat:

Geldi iki süslü at
Üstünde gelin damat
Çiçek bulamıyorsan
Damlardan ot topla at (KM.754)

Diğer örnekler için bkz: KM.470, KM.471, KM.482, KM.516, KM.563, KM.564, KM.759, KM.811, KM.812, KM.1026, KM.1037, KM.1040, KM.1042, KM.1043, KM.1047, KM.1062, KM.1217, KM.1303, KM.1444, KM.1553, KM.1606.

Dayıoğlu:

Bahçada miş miş
Sararmış düşmüş
Dayımın oğlu
Güzel bir kıza düşmüş (KM.265)

Dayı:

Dayı ben üzül morum
Aslanım süzül morum
Benim bahtım açılmış
Nekşiyeyi alorum (KM.581)

Diğer örnekler için bkz: KM.602, KM.816, KM.1301.

Elti:

Karataş'tan inerler

Kürk mantoyu giyerler

İki elti bir olur

Kaynanayı döverler (KM.1003)

Diğer örnekler için bkz: KM.428, KM.1335.

Emmi kızı:

Keşefepıçağım var

Altından saçığım var

Emmim kızını aldım

Düğünde köçeğim var (KM.1083)

Emmi oğlu:

Karanfilin moruna

Varmam emmim oğluna

On çütbilezik alsa

Yine girmem koynuna (KM.994)

Emmi-ammi:

Hamamda yunurbaşlar

Emmi dayı kardaşlar

İşte ben gidiyorum

Dost sevinir el taşlar (KM.816)

Güneşe baktım ay gibi

Kenarları çit gibi

Ne bakıyon kaynana

Ammim gilin iti gibi (KM.806)

Diğer örnekler için bkz: KM.602, KM.1301, KM.1450, KM.1451.

Enişte:

Enişteyi aştılar

Kuru gürgen dalına

Kaynanası yok mudur

Gelsin baksın halına (KM.685)

Diğerk örnek için bkz: KM.1215.

Gelin:

Evimin önü tutlar

Yakamızı yedi bitler

Gelin oldum gidiyorum (KM.713)

Diğerk örnekler için bkz: KM.18, KM.85, KM.96, KM.106, KM.115, KM.116, KM.117, KM.124, KM.129, KM.130, KM.161, KM.170, KM.178, KM.180, KM.197, KM.198, KM.199, KM.200, KM.201, KM.218, KM.235, KM.248, KM.254, KM.263, KM.266, KM.270, KM.271, KM.272, KM.273, KM.277, KM.278, KM.289, KM.311, KM.312, KM.313, KM.324, KM.328, KM.347, KM.348, KM.350, KM.351, KM.352, KM.354, KM.358, KM.360, KM.371, KM.372, KM.403, KM.410, KM.411, KM.423, KM.433, KM.434, KM.435, KM.436, KM.444, KM.447, KM.450, KM.451, KM.452, KM.459, KM.474, KM.498, KM.509, KM.516, KM.574, KM.549, KM.550, KM.551, KM.563, KM.564, KM.570, KM.572, KM.574, KM.575, KM.576, KM.582, KM.589, KM.596, KM.601, KM.606, KM.624, KM.630, KM.631, KM.632, KM.633, KM.637, KM.648, KM.649, KM.650, KM.651, KM.662, KM.663, KM.664, KM.665, KM.667, KM.668, KM.673, KM.674, KM.676, KM.677, KM.686, KM.693, KM.694, KM.701, KM.704, KM.705, KM.714, KM.716, KM.717, KM.719, KM.722, KM.723, KM.724, KM.726, KM.727, KM.728, KM.730, KM.733, KM.754, KM.755, KM.756, KM.757, KM.758, KM.759, KM.760, KM.761, KM.762, KM.763, KM.764, KM.766, KM.767, KM.768, KM.769, KM.770, KM.771, KM.772, KM.773, KM.774, KM.775, KM.776, KM.777, KM.813, KM.814, KM.866, KM.869, KM.876, KM.881, KM.883, KM.886, KM.887, KM.888, KM.924, KM.926, KM.927, KM.937, KM.941, KM.958, KM.1002, KM.1004, KM.1006, KM.1026, KM.1028, KM.1039, KM.1044, KM.1045, KM.1049, KM.1052, KM.1053, KM.1055, KM.1056, KM.1067, KM.1068, KM.1069, KM.1085, KM.1086, KM.1087, KM.1088, KM.1090, KM.1091, KM.1094, KM.1095, KM.1096, KM.1098,

KM.1099, KM.1101, KM.1123, KM.1124, KM.1135, KM.1138, KM.1145, KM.1146, KM.1152, KM.1153, KM.1154, KM.1155, KM.1159, KM.1166, KM.1167, KM.1168, KM.1169, KM.1173, KM.1174, KM.1177, KM.1179, KM.1182, KM.1183, KM.1184, KM.1185, KM.1186, KM.1189, KM.1196, KM.1198, KM.1199, KM.1200, KM.1209, KM.1211, KM.1221, KM.1222, KM.1240, KM.1241, KM.1242, KM.1248, KM.1260, KM.1270, KM.1285, KM.1300, KM.1301, KM.1320, KM.1332, KM.1344, KM.1358, KM.1369, KM.1372, KM.1374, KM.1378, KM.1380, KM.1382, KM.1383, KM.1387, KM.1390, KM.1401, KM.1407, KM.1418, KM.1420, KM.1421, KM.1423, KM.1427, KM.1443, KM.1450, KM.1451, KM.1452, KM.1453, KM.1454, KM.1459, KM.1465, KM.1466, KM.1472, KM.1476, KM.1477, KM.1478, KM.1479, KM.1480, KM.1481, KM.1492, KM.1493, KM.1494, KM.1503, KM.1505, KM.1509, KM.1525, KM.1549, KM.1551, KM.1576, KM.1608, KM.1612.

Görüm- görümce:

Evinde nar ağacı

Bir tatlıdır bir acı

Gelinimiz geliyor

Karşılar görüm bacı (KM.716)

Kavanozda reçel

Böyle görümce

Kimin eline geçer (KM.1027)

Diğer örnekler için bkz: KM.327, KM.634, KM.711, KM.797, KM.798, KM.911, KM.991, KM.1033, KM.1034, KM.1040, KM.1041, KM.1042, KM.1043, KM.1047, KM.1592.

Güvey- güveyi:

Rehen ekim duvara

Reheni kim suvara

Gelin güvey pek küçük

Bunları kim uyara (KM.1332)

Diğer örnekler için bkz: KM.263, KM.312, KM.313, KM.348, KM.548, KM.570, KM.693, KM.715, KM.810, KM.811, KM.812, KM.813, KM.815, KM.828, KM.895, KM.1049, KM.1155, KM.1185, KM.1198, KM.1218, KM.1232, KM.1260, KM.1313, KM.1371, KM.1444, KM.1576.

Maşa maşaya benzer

Güveyide paşaya benzer (KM.1218)

Diğer örnekler için bkz: KM.263, KM.312, KM.313, KM.348, KM.548, KM.715, KM.808, KM.810, KM.811, KM.812, KM.813, KM.815, KM.828, KM.895, KM.1049, KM.1155, KM.1185, KM.1198, KM.1232, KM.1260, KM.1313, KM.1371, KM.1444, KM.1576.

Herif:

Dama serdim hasırı

Oldum herif esiri

Kaynanam da ölürse

Ev olur arı sili(KM.559)

Diğer örnekler için bkz: KM.814, KM.1075.

Kardeş-kardaş:

Bir kıza gerek bir kardeş

Gelin ağlayarak yavaş yavaş

Canım kardeş gözüm kardeş

İşte gidiyorum evinizden (KM.433)

Evleri sekilidir

Top rehen ekilidir

Oğlumun babası yok

Kardaşı vekilidir (KM.725)

Diğer örnekler için bkz: KM.94, KM.436, KM.480, KM.498, KM.513, KM.641, KM.717, KM.765, KM.816, KM.848, KM.929, KM.951, KM.1008, KM.1014,

KM.1160, KM.1203, KM.1204, KM.1205, KM.1232, KM.1233, KM.1235, KM.1440, KM.1487, KM.1496, KM.1515, KM.1598.

Kaymbaba:

İki sigara bir paket

Kaymbabanın kesesine bereket (KM.893)

Diğer örnekler için bkz: KM.479, KM.634, KM.892, KM.937, KM.1031, KM.1050, KM.1118.

Kaynana:

Karadaş'tan inerler

Kürk mantoyu geyerler

İki gelin bir olup

Kaynanayı döverler (KM.958)

Diğer örnekler için bkz: KM.6, KM.47, KM.48, KM.61, KM.98, KM.99, KM.101, KM.102, KM.118, KM.137, KM.154, KM.162, KM.170, KM.182, KM.183, KM.219, KM.340, KM.369, KM.379, KM.380, KM.381, KM.390, KM.465, KM.485, KM.487, KM.488, KM.489, KM.490, KM.494, KM.495, KM.497, KM.508, KM.517, KM.540, KM.546, KM.547, KM.549, KM.550, KM.551, KM.558, KM.559, KM.560, KM.561, KM.562, KM.564, KM.573, KM.605, KM.608, KM.609, KM.610, KM.611, KM.612, KM.630, KM.631, KM.632, KM.633, KM.634, KM.635, KM.637, KM.638, KM.639, KM.644, KM.645, KM.652, KM.653, KM.654, KM.655, KM.659, KM.660, KM.661, KM.685, KM.693, KM.695, KM.696, KM.698, KM.699, KM.703, KM.708, KM.709, KM.710, KM.711, KM.712, KM.720, KM.743, KM.744, KM.745, KM.757, KM.761, KM.770, KM.794, KM.795, KM.806, KM.824, KM.831, KM.877, KM.878, KM.879, KM.880, KM.882, KM.889, KM.918, KM.925, KM.928, KM.933, KM.1002, KM.1003, KM.1004, KM.1005, KM.1006, KM.1007, KM.1021, KM.1022, KM.1023, KM.1024, KM.1025, KM.1028, KM.1029, KM.1030, KM.1031, KM.1032, KM.1033, KM.1034, KM.1035, KM.1036, KM.1037, KM.1038, KM.1039, KM.1040, KM.1041, KM.1042, KM.1043, KM.1044, KM.1045, KM.1046, KM.1047, KM.1048, KM.1049, KM.1050, KM.1051, KM.1052, KM.1053, KM.1054, KM.1055, KM.1056, KM.1058, KM.1059,

KM.1075, KM.1094, KM.1133, KM.1145, KM.1146, KM.1148, KM.1149, KM.1186, KM.1196, KM.1199, KM.1200, KM.1238, KM.1240, KM.1241, KM.1256, KM.1268, KM.1269, KM.1271, KM.1305, KM.1306, KM.1309, KM.1313, KM.1317, KM.1322, KM.1358, KM.1359, KM.1373, KM.1374, KM.1375, KM.1400, KM.1402, KM.1418, KM.1473, KM.1475, KM.1495, KM.1510, KM.1547, KM.1577, KM.1592, KM.1593, KM.1594, KM.1595, KM.1596, KM.1597, KM.1599, KM.1600, KM.1603.

Kız anası:

Kız anası kız anası

Başında mumlar yanası

Gelin kına yaktırmıyor

Hani bunun kaynanası (KM.1094)

Diğer örnekler için bkz: KM.184, KM.445, KM.476, KM.569, KM.529, KM.807, KM.828, KM.829, KM.830, KM.832, KM.833, KM.834, KM.836, KM.841, KM.894, KM.1095, KM.1096, KM.1406, KM.1408, KM.1490, KM.1579.

Kız babası:

İki cigara bir paket

Kız babasının kesesine bereket (KM.890)

Kız:

Kar yağmaz seybanaya

Kireç kat badanaya

Kızından ayrılanlar

Yalvarsın kaynanaya (KM.933)

Diğer örnekler için bkz: KM.59, KM.137, KM.230, KM.231, KM.248, KM.264, KM.274, KM.275, KM.279, KM.280, KM.383, KM.411, KM.445, KM.476, KM.477, KM.492, KM.493, KM.501, KM.503, KM.554, KM.568, KM.571, KM.577, KM.587, KM.597, KM.624, KM.625, KM.626, KM.638, KM.639, KM.683, KM.684, KM.708, KM.732, KM.737, KM.740, KM.762, KM.794, KM.795, KM.819, KM.820, KM.825, KM.826, KM.829, KM.832, KM.835, KM.874, KM.875, KM.882, KM.922, KM.925,

KM.945, KM.950, KM.951, KM.1008, KM.1010, KM.1011, KM.1017, KM.1018, KM.1029, KM.1076, KM.1089, KM.1092, KM.1103, KM.1137, KM.1210, KM.1227, KM.1242, KM.1243, KM.1246, KM.1255, KM.1259, KM.1283, KM.1327, KM.1328, KM.1339, KM.1381, KM.1387, KM.1425, KM.1440, KM.1467, KM.1487, KM.1491, KM.1507, KM.1508, KM.1545.

Koca:

Karadaş'tan enerler

Kürk mantoyu giyerler

Karadaş'ın kızları

Koca için gezerler (KM.957)

Diğer örnekler için bkz: KM.62, KM.135, KM.162, KM.303, KM.304, KM.1208, KM.1237, KM.1364, KM.1365, KM.1385, KM.1387, KM.1518.

Nene:

Hani bu kızın anası

Çağırın gelsin babası

Dualar etsin nenesi

Çillen mübarek olsun (KM.819)

Oğlan anası:

İki cigara bir paket

Oğlan anasının kesesine bereket (KM.891)

Diğer örnekler için bkz: KM.596.

Oğlan babası:

Gül koydum gül tasına

Su koydum ortasına

Maşallah Süphanallah

Beş oğlan babasına (KM.804)

Oğlan- oğlum:

Kabahat onda değil
Bizim salak oğlanda
Bir h t dediği yok ki
Akli fikri hep onda (KM.910)

Kapı  n  karadaş
Gelin ağlar gözü yaş
Bizim bir oğlumuz var
Burma bıyık kalem kaş (KM.924)

Diğer  rnekler için bkz: KM.14, KM.17, KM.42, KM.44, KM.56, KM.69, KM.96, KM.133, KM.161, KM.174, KM.175, KM.232, KM.233, KM.234, KM.262, KM.264, KM.268, KM.269, KM.282, KM.284, KM.290, KM.307, KM.308, KM.310, KM.322, KM.323, KM.360, KM.372, KM.395, KM.397, KM.426, KM.447, KM.459, KM.491, KM.534, KM.535, KM.540, KM.564, KM.569, KM.596, KM.598, KM.662, KM.667, KM.678, KM.679, KM.687, KM.694, KM.720, KM.725, KM.726, KM.727, KM.735, KM.736, KM.748, KM.789, KM.804, KM.815, KM.817, KM.818, KM.869, KM.891, KM.923, KM.926, KM.927, KM.930, KM.1017, KM.1018, KM.1032, KM.1060, KM.1039, KM.1076, KM.1084, KM.1099, KM.1152, KM.1153, KM.1154, KM.1174, KM.1219, KM.1232, KM.1243, KM.1270, KM.1273, KM.1275, KM.1276, KM.1277, KM.1278, KM.1279, KM.1280, KM.1281, KM.1282, KM.1283, KM.1286, KM.1288, KM.1292, KM.1294, KM.1297, KM.1307, KM.1316, KM.1321, KM.1329, KM.1330, KM.1346, KM.1355, KM.1356, KM.1379, KM.1403, KM.1411, KM.1431, KM.1474, KM.1478, KM.1479, KM.1480, KM.1481, KM.1482, KM.1492, KM.1493, KM.1494, KM.1566, KM.1580, KM.1582, KM.1583, KM.1607.

Teyze:

şu geline gerek teyze
Ağlayalım geze geze
Canım gözüm benim teyze
Verme beni gurbet ele (KM.1466)

Diğer  rnekler için bkz: KM.477.

Kilismânilerinde en sık kullanılan akrabalık adı gelindir. Bunu kaynana, oğul izlemektedir. Bu durumun ortaya çıkmasının nedeni Kilis mâni söyleme geleneğinin daha çok kadınlar arasında ve önemli geçiş dönemlerinden olan evlenme törenlerinde devam etmesi olabilir.

5.1.21.2. İnsan adları

Kilismânilerinde geçen insan adları:Ahmet Rıfat, Ahmet, Alaaddin, Ali, Arda, Arzu, Ayşe, Ayyüş, Bedriye, Betül, Binnaz, Döndü, Duran, Emine, Essüm, Eyüp, Fatma, Gülnihal, Gülten, Haddüç, Halil, Hatice, Heddüç, Hösen, İbrahim, İsmet, Kadir, Kemal, Kerim, Mehemed-Mehmet, Mehtap, Melek, Metin, Muhammed, Muhlis, Muhsin, Murat, Mustafa, Necip Asım, Nekşiye, Necmi, Neslihan, Nurhan, Ökkeş, Ömer Faruk, Recep, Selim, Selvi, Sevim, Sitti, Şahin, Yunus, Zahide, Zehra, Zennüp ve Zeynep.

Ahmet:

Bahçelerde pirpirim
Deşerdik dirim dirim
Ahmet'i everdik
Mehmet'e Allah kerim (KM.330)

Diğer örnekler için bkz: KM.298, KM.305, KM.306, KM.332, KM.827, KM.860, KM.1081, KM.1198, KM.1440.

Alaaddin:

Bağımda sümbülüm var
Bahçemde al gülüm var
Alaaddin Yavaşça
Adlı bir bülbülüm var (KM.249)

Ali:

Bahçelerde pirpirim
Deşirdim birim birim
Ali'yi everdik
Kadir'e Allah kerim (KM.331)

Diğer örnekler için bkz: KM.10, KM.65, KM.66, KM.230, KM.621, KM.887, KM.897, KM.1193, KM.1327, KM.1339, KM.1341, KM.1486, KM.1601, KM.1620.

Arda:

Bahçelerde pirpirim
Döşürdüm birim birim
Arzu'yu everdik
Arda'ya Allah Kerim (KM.334)

Arzu:

Bahçalarda erik
Dalları delik delik
Arzu Murat'ı beğenmezse
Oğlumuzu bir daha everirik (KM.290)

Ayşe:

Goruklarüzüm oldu
Ayşe'de bizim oldu (KM.786)

Diğer örnekler için bkz: KM.230, KM.253, KM.420, KM.730, KM.886, KM.1243, KM.1320.

Ayyüş:

Metin derece bastı
Emine surat astı
Ayyüş Abakızını
Metin bağrına bastı (KM.1246)

Diğer örnekler için bkz: KM.177, KM.420, KM.1610.

Bedriye:

Bedriye'nin ölbesi
Cama düştü gölgesi

Yenile bir yâr sevdim
Beni aldı cilvesi (KM.374)

Betül:

Sürmeyi gözde gördük
Burmayı dizde gördük
Şükür olsun Allah’a
Betül’ü bu gözle gördük (KM.915)

Diğer örnekler için bkz: KM.1433.

Binnaz:

Pabıcım cici bici
Bastığım çimen içi
Binnaz bir gelin olmuş
Kavrulmuş payam içi (KM.1300)

Döndü:

Yârimin adı Döndü
Sevdiğim güzel Döndü
Döndü’den haber aldım
Acıdan nevrime döndü (KM.1158)

Duran:

Kalleş’ten bir yel esti
Kötüler bizi kesti
Şükür Duran evlenor
Herkes sesini kesti (KM.923)

Diğer örnekler için bkz: KM.1128, KM.1267, KM.1498, KM.1617.

Emine:

Mustafa derece bastı

Melek ceketini astı
Emine büyüttü kızı
Mustafa bağrına bastı (KM.1255)

Diğer örnekler için bkz: KM.1246.

Essüm:

Samanlık dolu saman
Gittik geldik bir zaman
Essüm evermez dedik
Aha everdi taman (KM.1354)

Eyüp:

Hey çinçininçinçini
Öpem ağzının içini
Hoş geldin sefa geldin
Eyüp'ün güvercini (KM.858)

Fatma:

Ak saman sarı saman
Gittik geldik bir zaman
Fatma oğlunu everemez dediler
Aha everdi taman (KM.68)

Diğer örnekler için bkz: KM.23, KM.230, KM.309, KM.502, KM.729, KM.1136, KM.1290.

Gülnihal:

Fırına tavuk koydum
Lokma yemeden doydum
Kaynanamın adını
Gülnihal Sultan koydum (KM.744)

Gülten:

Ak saman sarı saman
Geldik gittik bir zaman
Gülten oğlunu everemor dediler
Aha everoruk taman (KM.67)

Haddüç:

Yârin babası hacı
Her sözü başım tacı
Şu cadı anasına
Netmişim Haddüç bacı (KM.1560)

Halil:

Ağ saman yeşil saman
Gittik geldik bir zaman
Halil oğlan everemez dediler
Aha everdik taman (KM.17)

Hatice:

Döşeği yüke koydum
Ağzını büke koydum
Hatice'nin kızını aldım
Gözünü baka koydum (KM.626)

Diğer örnekler için bkz: KM.69, KM.325, KM.440.

Heddüç:

Eşret gezmesi Heddüç
Fıstık ezmesi Heddüç
Fincanda sıcak kahvem
Bayram şekerim Heddüç (KM.702)

Diğer örnekler için bkz: KM.746, KM.847.

Hösen:

Havuşa germeç gerdik
Teline ipek serdik
Şükür Hösen evlenor
Yoluna halı serdik (KM.842)

Diğer örnekler için bkz: KM.1159, KM.1169, KM.1192, KM.1254, KM.1258, KM.1274.

İbrahim:

Oğlan adı İbrahim
Ver ceketin giyeyim
Anan kahrını çeksin
Ben gönlüne gireyim (KM.1275)

İsmet:

Başında yorgan yüzü
Karne doyurmor bizi
Deyin İsmet Paşa'ya
Kurşuna düzsün bizi (KM.367)

Kadir:

Bahçelerde pirpirim
Deşirdimbirim birim
Ali'yi everdik
Kadir'e Allah kerim (KM.331)

Kemal:

Bahçelerde pirpirim
Döşürdük birim birim
Mehmet'i evlendirdik
Kemal'e Allah Kerim (KM.333)

Kerim:

Kerim çavuş oğluyum
Yüreciği dağlıyım
Adım Ahmet Rıfat'tır
Ben Kilis'e bağlıyım (KM.1081)

Zaptiye görevinden dolayı Kerim Çavuş diye anılan Abdülkerim Efendi Kilisli Muallim Rıfat Bilge'nin babasıdır.

Mehemed- Mehmet:

Hey çin çini zin zini
Öpem ağzın içini
Hoş geldin sefa geldin
Mehemed'in güverçini (KM.859)

Memet derece bastı
Nurhan ceketin astı
Zahide'nin kızını
Mehmet bağrına bastı (KM.1227)

Diğer örnekler için bkz: KM.267, KM.330, KM.332, KM.333, KM.383, KM.886, KM.898, KM.899, KM.1223, KM.1291, KM.1445.

Mehtap:

İğne attım söğüde
Gelin kızlar öğüde
Mehtap da kurban olsun
Ali kimi yiğide (KM.887)

Melek:

Mustafa derece bastı
Melek ceketini astı
Emine böyüttükızı
Mustafa bağrına bastı (KM.1255)

Metin:

Bugün yağmur havası
Elimde yağ tavaşı
Metinimi sorarsan
Berberlerin ağası (KM.460)

Diğer örnekler için bkz: KM.481, KM.620, KM.1246.

Muhammed:

Ah çinçiniçinçini
Öpem ağzın içini
Hoş geldin safa geldin
Muhammed'in güvercini (KM.40)

Diğer örnekler için bkz: KM.10, KM.1446.

Muhlis:

Yarın bayram Muhliscan
Kilis'ten Ankara'dan
Kanatlanır sevince
Sanki bir kuştur insan (KM.1555)

Muhsin:

Ata binen Efendi
Ceketi kahverengi
Benim yârî sorarsan
Adı Muhsin Efendi (KM.168)

Murat:

Bahçada pirpirim
Döşürdük birim birim
Biz Muradı everdik
Mehmed'e Allah kerim (KM.267)

Diğer örnek için bkz: KM.290.

Mustafa:

Ağaçlarda var mişmiş
Sararmış yere düşmüş
Mustafa'nın gönlü de
Kara Fatma'ya düşmüş (KM.23)

Diğer örnekler için bkz: KM.5, KM.305, KM.306, KM.856, KM.1255.

Necip Asım:

Necip Asım Yazıksız
Bir dilcidir katıksız
En eski Türk yazısı
Oluşur mu emeksiz (KM.1263)

Nekşiye:

Dayı ben üzülmem
Aslanım süzülmem
Benim bahtım açılmış
Nekşiyeyi alorum (KM.581)

Necmi:

Döşeğe teptik yünü
Bu da Necmi'nin düğünü
Şükürler olsun Allah'a
Biz de gördük bu günü (KM.622)

Neslihan:

Bahçada erik
Dalları delik delik
Neslihan oğlumuzun sözünü dinlemezse
Vallaha oğlumuzu bir daha everirik (KM.262)

Nurhan:

Memet derece bastı

Nurhan ceketin astı

Zahide'nin kızını

Mehmet bağrına bastı (KM.1227)

Ökkeş:

Heddüç yüreğim yakar

İşmareder yan bakar

Bayram sevincim Heddüç

Ökkeş sensiz ne yapar (KM.847)

Ömer Faruk:

Ulu cami hoş bina

Her gören eder sena

Ömer Faruk yaptırmış

Kabul olur her dua (KM.1526)

Recep:

Oğlan adı da Recep

Gün mü buldun gelecek

Anamın göynü var ki

Seni bana verecek (KM.1276)

Diğer örnek için bkz: KM.1278.

Rıfat:

Muallim Rıfat Bilge, 1874 yılında Kilis'te doğmuştur. Kilis'i çok sevdiğinden dolayı yazılarında imzasının başına Kilis'i koymaya itina göstermiştir. Edindiğim ünvanların en değerlisi "Kilisli" sözcüğü diye övünmüştür. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Eğitim Fakültesine de onun ismi verilmiştir. 26 Temmuz 2022 yılına kadar fakültenin adı

“Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi” olarak isimlendirilmiştir fakat Metin Mercimek ve Mehmet Yaşar Üzel’in ısrarlı talepleri üzerine “Kilisli” ünvanında eklenmiştir.

On sekiz yaşına kadar öğrenimini Kilis’te gerçekleştirmiştir. İstanbul’a gitmiş ve Dar-ül Muallime kaydolup okulu yüksek dereceyle bitirmiştir. Bilimsel araştırmalar yapmıştır. Hukuk fakültesine başlayıp oradan da başarılı şekilde mezun olmuştur. Çeşitli lise ve yüksek okullarda Arapça dersleri vermiştir. Birçok kitabı Arapçadan Türkçeye çevirmiştir. Hattat denilebilecek düzeyde yazısı güzel ve Arapça da “Evc-i alaya” zirveye ulaşmıştır. Türk diline hizmeti ile ünlüdür. Divanü Lügatitü Türk’ü ilk Arapçadan Türkçeye çevirisini yapmıştır. 12 Şubat 1953 yılında Ankara’da vefat etmiştir (Çolakoğlu, 1995: 104-105, 1997: 67). Türk diline yaptığı katkılardan dolayı Kilis ismini herkese duyurmuştur.

Kilisli Muallim Rıfat Bilge

Etmiş saçın süpürge

Dedem Korkut kitabı

Ondan bize hediye (KM.1127)

Selim:

Ah çinçiniçinçini

Öpem ağzının içini

Hoş geldin sefa getirdin

Selim’in güvercini (KM.43)

Diğer örnek için bkz: KM.1242.

Selvi:

Merdivene bastı Selim

Gelini aldı ceketini astı

Selvi’nin beslediği kızı

Selim bağrına bastı (KM.1242)

Diğer örnek için bkz: KM.861

Sevim:

Bahçalarda miş miş
Dalları yere düşmüş
Ahmet'in gönlü de
Bizim Sevim'e düşmüş (KM.298)

Sitti:

Su koydum su tasına
Gül koydum ortasına
Sitti bir gelin almış
Köşkünün ortasına (KM.1423)

Diğer örnek için bkz: KM.1559.

Şahin:

Ağaçlarda var mişmiş
Sararmış yere düşmüş
Şahin'in gönlü de
Bu güzele düşmüş (KM.24)

Diğer örnekler için bkz: KM.1435.

Yunus:

Yunus eder ey kardeşler
Asan olsun cümle işler
Düğünde pişen aşlar
Hasudun dişini taşlar (KM.1598)

Zahide:

Memet derece bastı
Nurhan ceketin astı
Zahide'nin kızını
Mehmet bağrına bastı (KM.1227)

Zehra:

Bahçalarda pirpirim
Döşürdük birim birim
Fatmayı everdik
Zehraya da Allah kerim (KM.309)

Zennüp:

Karşıda koyun kuzu
Kıvrım kıvrım boynuzu
Oğlum kurban olsun
Zennüp Aba'nın kızı (KM.1018)

Diğer örnekler için bkz: KM.843, KM.1017, KM.1197, KM.1314.

Zeynep:

Akpınar'dan biz geçtik
Soğuk sularını biz içtik
Bir Kilis'in içinde
Biz o Zeynep'i seçtik (KM.81)

Diğer örnekler için bkz: KM.83, KM.477.

5.1.21.3 İnsan bedenine ait unsurlarla ilgili adlar

Kilismânilerinde insan bedenine ait unsurlarla ilgili adlarda bulunmaktadır. Bunlar; ağız, ayak, bacak, baş, bel, boyun, burun, çene, dil, diş, diz, el, gerdan, göz, kalp, kaş, kirpik, kol, omuz, saç, surat, tırnak ve yanaktır.

Ağız:

Ey çinçini çinçini
Öpem ağzın içini
Hoş geldin sefa geldin
Gönlümün güvercini (KM.734)

Diğer örnekler için bkz: KM.39, KM.40, KM.41, KM.42, KM.43, KM.44, KM.109, KM.112, KM.302, KM.349, KM.417, KM.625, KM.626, KM.735, KM.736, KM.789,

KM.854, KM.855, KM.856, KM.857, KM.858, KM.859, KM.860, KM.881, KM.1286, KM.1287, KM.1288, KM.1289, KM.1290, KM.1291, KM.1292, KM.1319, KM.1416, KM.1475, KM.1546.

Ayak:

Ayağında çarık yok

Ayran ister yayık yok

Kim görse sarhoş olur

Seni seven ayık yok (KM.213)

Diğer örnekler için bkz: KM.27, KM.187, KM.212, KM.214, KM.215, KM.547, KM.666, KM.1368.

Bacak:

Boyu boncuklu gelin

Gerdanı cıncıklı gelin

Sende mi adam oldun

Şişe bacaklı gelin (KM.452)

Baş:

Bakırı döğerler sahan ederler

Zeytini başına duvak ederler

Anadan babadan ayrı ederler

Ağlama gelinim yazın bu imiş (KM.354)

Diğer örnekler için bkz: KM.183, KM.216, KM.315, KM.342, KM.347, KM.358, KM.360, KM.361, KM.362, KM.363, KM.364, KM.365, KM.366, KM.367, KM.488, KM.497, KM.498, KM.515, KM.534, KM.823, KM.852, KM.862, KM.879, KM.1150, KM.1160, KM.1541.

Bel:

Eve serdim kilimi

Kes kaynana dilini

Şimdi oğlun gelirse

Kırar kambur belini (KM.561)

Diğer örnekler için bkz: KM.161, KM.162, KM.346, KM.375, KM.400, KM.412, KM.562, KM.651, KM.710, KM.712, KM.767, KM.838, KM.840, KM.844, KM.1123, KM.1157, KM.1344, KM.1373, KM.1375, KM.1432, KM.1577, KM.1599, KM.1603.

Boyun:

Altına attılar bir ağır cecimi

Boynuna taktılar altın bir sicimi

Tez olun ağlatmayın kızı bacım

Ağlama gelinim yazın bu imiş (KM.115)

Diğer örnekler için bkz: KM.116, KM.117, KM.153, KM.182, KM.183, KM.203, KM.257, KM.289, KM.450, KM.451, KM.623, KM.625, KM.684, KM.697, KM.975, KM.990, KM.1085, KM.1264, KM.1265.

Burun:

Tağaları demir gelin

Ne buyurdun emir gelin

Oğlanı ben doğurdum

Kertlez burunlu gelin (KM.1480)

Diğer örnekler için bkz: KM.342, KM.453, KM.506

Çene:

Çenesi kaldı lokması

Dişleri inci tanesi

Yüzüde berber aynası

Burnu da mumbuş nohudu (KM.506)

Diğer örnekler için bkz: KM.219.

Dil:

Dama attım kilimi
Tut kaynana dilini
Tutmazsan dilini
Kaçırırsın gelini (KM.551)

Diğer örnekler için bkz: KM.109, KM.110, KM.112, KM.161, KM.162, KM.176, KM.261, KM.302, KM.349, KM.357, KM.371, KM.396, KM.540, KM.561, KM.562, KM.600, KM.601, KM.664, KM.710, KM.712, KM.783, KM.784, KM.793, KM.800, KM.824, KM.1149, KM.1195, KM.1373, KM.1374, KM.1375, KM.1390, KM.1434, KM.1514, KM.1576, KM.1577.

Diş:

Düğünde pişen aşlar
Hasıdın dişine taşlar
Seni orda kor muydu
Anan, baban, kardaşlar (KM.641)

Diğer örnekler için bkz: KM.489, KM.490, KM.506, KM.642, KM.765.

Diz:

Bağlamamın beyazı
Yâr eyleme bu nazı
Yat dizime dizime
Yidireyimkirazı (KM.251)

Diğer örnek için bkz: KM.466.

El:

Ay aydının ışığı
Elinde bal kaşığı
Üç gündür neredeydin
Gönlümün yakışığı (KM.188)

Diğer örnekler için bkz: KM.192, KM.212.

Gerdan:

Ayrılmışım eşimden

Gerdanı gümüşümden

Şu karlı dağlar gibi

Duman tüter başımdan (KM.229)

Diğer örnekler için bkz: KM.217.

Göz:

Bağa girdim üzüme

Çıbıkdeğdi gözüme

Sürmeler mi çekildin

Çıkasıca gözüne (KM.240)

Diğer örnekler için bkz: KM.7, KM.19, KM.105, KM.108, KM.159, KM.187, KM.215, KM.225, KM.226, KM.231, KM.232, KM.233, KM.234, KM.242, KM.243, KM.244, KM.245, KM.246, KM.252, KM.255, KM.281, KM.344, KM.375, KM.397, KM.459, KM.463, KM.499, KM.507, KM.526, KM.527, KM.647, KM.671, KM.673, KM.674, KM.694, KM.714, KM.726, KM.727, KM.728, KM.731, KM.771, KM.772, KM.799, KM.800, KM.805, KM.848, KM.871, KM.872, KM.915, KM.920, KM.924, KM.971, KM.988, KM.1061, KM.1062, KM.1063, KM.1074, KM.1152, KM.1153, KM.1154, KM.1215, KM.1256, KM.1259, KM.1270, KM.1333, KM.1336, KM.1343, KM.1420, KM.1433, KM.1447, KM.1482, KM.1495, KM.1501, KM.1510, KM.1511, KM.1535, KM.1575, KM.1590.

Kalp:

Tavası kirli gelin

Kalbi fikirli gelin

Oğlanı ben doğurdum

Maymun şekilli gelin (KM.1494)

Diğer örnekler için bkz: KM.110, KM.164, KM.688, KM.803, KM.1543.

Kaş:

Eşik başı burma taş
Gelin ağlar gözü yaş
Bizim bir oğlumuz var
Burma bıyık kalem kaş (KM.694)

Diğer örnekler için bkz: KM.507, KM.526, KM.871, KM.972, KM.1259, KM.1561, KM.1582, KM.1583, KM.1607.

Kirpik:

Ay aydının ayağı
Kiprik gözün dayağı
Eşik taşına hayran
Değdi yârin ayağı (KM.187)

Diğer örnekler için bkz: KM.371, KM.373, KM.769, KM.1421, KM.1422.

Kol:

Bahçalarda mor erik
Ciğerim delik delik
O beyaz kollarına
Uyar altın bilezik (KM.299)

Omuz:

Varamam inekliye
Yoğurdu sinekliye
Mevlâm nasip eylesin
Omuzu tüfekliye (KM.1541)

Diğer örnek için bkz: KM.1524

Saç:

Bakır leğen şapşaklı

Saçı çimşir daraklı
Babası tam bir dingil
Anası çakıldaklı (KM.353)

Diğer örnekler için bkz: KM.84, KM.107, KM.227, KM.319, KM.395, KM.401, KM.402, KM.458, KM.596, KM.606, KM.667, KM.869, KM.878, KM.879, KM.880, KM.1021, KM.1022, KM.1024, KM.1025, KM.1111, KM.1127, KM.1266, KM.1344, KM.1345, KM.1498, KM.1525.

Surat:

Kolu kolçaklı gelin
Eli altınlı gelin
Sende mi adam oldun
Maymun suratlı gelin (KM.1135)

Diğer örnekler için bkz: KM.450, KM.1246.

Tırnak:

Gelinin çardağına
Su koydum bardağına
Kaynana kurban olsun
Gelinin tırnağına (KM.770)

Yanak:

Arpa buğday zamanı
Pürçüklüister canı
Al yanaktan öptürmem
Yok zalımın imanı (KM.151)

Diğer örnekler için bkz: KM.163, KM.164, KM.190, KM.191, KM.216, KM.686, KM.785, KM.805, KM.1049.

5.1.21.4. Hayvan adları

İncelenen mânilerde birçok hayvan ismine rastlanmıştır. Bu hayvan isimlerinin daha çok ilk iki mısra da geçtiği görülmektedir. Bu da hayvan isimlerinin mânîye doldurma olarak girdiğini gösterir. Karşılaşılan hayvan isimleri şunlardır: Arı, aslan, at, balık, böcek, bülbül, ceylan, delice⁹², deve, eşek, geyik, güvercin, horoz, inek, it, karınca, katır, kaz, kedi, keklik, koç, koyun, köpek, kuğu, kumru, kurt, kuş, kuzu, leylek, maymun, öküz, ördek, pisik⁹³, serçe, sıçan, sığır, şahin, tavşan, tavuk, tay, teke, yarasa ve yılan.

Arı:

Arı çiçeğe bakar
Güneş toprağı yakar
Âşıklar sevdiğinden
Böyle tezce mi bıkar (KM.141)

Diğer örnekler için bkz: KM.412, KM.558, KM.559, KM.619, KM.711.

Aslan:

Oy ninnani ninnani
Gel oynayı oynayı
Aslan gibi oğlum var
Satın alır dünyayı (KM.1294)

Diğer örnekler için bkz: KM.581, KM.1283.

At:

Karşıda at yayılır
Kemikleri sayılır
Yârini alamayan
Erkekten mi sayılır (KM.1013)

⁹² Delice: Doğanın küçüğü bir kuş

⁹³ Pisik: Kedi

Diğer örnekler için bkz: KM.31, KM.168, KM.169, KM.177, KM.178, KM.179, KM.498, KM.537, KM.539, KM.754, KM.1160.

Balık:

Suda balık yan gider
Yüreğimden kan gider
Buna tabip neylesin
Ecel geldi can gider (KM.1426)

Böcek:

Ekinlikte çiçekler
Yük yerinde dökükler
Kaynanamdan kıymetli
Bahçadaki böcekler (KM.655)

Diğer örnekler için bkz: KM.321.

Bülbül:

Kahve Yemen'den gelir
Suyu çimenden gelir
Yâri güzel olanlar
Her gün hamamdan gelir (KM.914)

Diğer örnekler için bkz: KM.84, KM.148, KM.149, KM.176, KM.249, KM.261, KM.293, KM.319, KM.339, KM.467, KM.591, KM.656, KM.913, KM.934, KM.935, KM.963, KM.1020, KM.1165, KM.1333, KM.1334, KM.1489, KM.1619.

Ceylan:

Kapıları nakışlı
Oğlan ceylan bakışlı
Oğlan sana kız vermem
Anan yırtık pabıçlı (KM.930)

Diğer örnek için bkz: KM.1283.

Delice:

Bir taş attım alıca

Bir kuş vurdum delice

Yenile bir yâr sevdım

Adı Hanım Hatice (KM.440)

Deve:

Devenin depığiym

Sabunun köpüğüüm

Oğlun yakdı ataşı

Ben onun körüğüüm (KM.593)

Diğer örnekler için bkz: KM.12, KM.59, KM.589.

Eşek:

Ekinlikteçiçekler

Yük yerinde döşekler

Kaynanadan iyidir

Ahırdaki eşekler (KM.652)

Diğer örnekler için bkz: KM.180, KM.369, KM.487, KM.508, KM.517, KM.580, KM.604, KM.653, KM.654, KM.692, KM.739, KM.749, KM.1078, KM.1188, KM.1249, KM.1261, KM.1295, KM.1305, KM.1309, KM.1530, KM.1599, KM.1600, KM.1603, KM.1604.

Geyik:

Dağlarda geyik misin

Bağda öveyikmisin

Ayda bir selam yolla

Hünkar'dan büyük müsün (KM.543)

Güvercin:

Hey çinçini çinçini

Öpem ağzın içini

Hoş geldin sefa geldin

Evimin güvercini (KM.855)

Diğer örnekler için bkz: KM.39, KM.40, KM.42, KM.43, KM.44, KM.734, KM.735, KM.736, KM.789, KM.809, KM.856, KM.857, KM.858, KM.859, KM.860, KM.983, KM.996, KM.1192, KM.1193, KM.1286, KM.1287, KM.1288, KM.1289, KM.1290, KM.1291, KM.1292, KM.1546.

Horoz:

Kız gelin dırdır etme

Fazla ileri gitme

Vakitsiz horoz gibi

Oğluma gece yarısı ötme (KM.1099)

Diğer örnekler için bkz: KM.869, KM.1030, KM.1098.

İnek:

Ak inekten akçası

Görünüyor bohçası

Eller ne derse desin

Kuyumcular ağası (KM.60)

Diğer örnekler için bkz: KM.1541, KM.1078.

İt:

Sarı taksi yürüdü

Üstünü güller bürüdü

Biz geline alanca

Nice itler ürüdü (KM.1383)

Diğer örnekler için bkz: KM.11, KM.410, KM.454, KM.630, KM.631, KM.632, KM.633, KM.806, KM.1058, KM.1072, KM.1087, KM.1088, KM.1089, KM.1090, KM.1091, KM.1380, KM.1381, KM.1593, KM.1595.

Karınca:

Kar yağıyor inceden
Gül açılır goncadan
Ben yâri sakınırım
Yerdeki karıncadan (KM.932)

Diğer örnek için bkz: KM.1432.

Katır:

Atı var katırı var
Elinde satırı var
Bu düğüne gelmezdim
Ayyüşün hatırı var (KM.177)

Diğer örnekler için bkz: KM.178, KM.443, KM.715, KM.1026.

Kaz:

Laf lafa durdum
Mânine mânine vurdum
Senin gibi gelini
Kaz kümesine koydum (KM.1173)

Kedi:

Dam üstünde kediler
Miyav miyav dediler
İki gelin bir olup
Kaynanayı dövdüler (KM.549)

Diğer örnekler için bkz: KM.550, KM.568, KM.574, KM.575, KM.576, KM.577,
KM.1072, KM.1251, KM.1317, KM.1358.

Keklik:

Kekliğim seker ağlar

Tüyünü döker ağlar
Anasız gelin olan
İçini çeker ağlar (KM.1069)

Diğer örnekler için bkz: KM.507, KM.565, KM.587, KM.888, KM.897, KM.898,
KM.899, KM.1066, KM.1067, KM.1068.

Koç:

Güzelin tarifi var
Yiğidin şerefi var
Gelin nedecek eli
Koç gibi herifi var (KM.814)

Diğer örnekler için bkz: KM.137.

Koyun:

Yazıda koyunları
Sınırdaki mayınları
Kilisli heç bilemor
Oynanan oyunları (KM.1569)

Diğer örnekler için bkz: KM.13, KM.14, KM.61, KM.62, KM.491, KM.941, KM.1017,
KM.1018, KM.1125, KM.1138.

Köpek:

Kaynana kazan kapağı
Oğlu da şeker topağı
Görümce mi sorarsan
Yedi mahallenin köpeği (KM.1034)

Diğer örnekler için bkz: KM.409, KM.1032, KM.1033, KM.1036, KM.1039, KM.1124,
KM.1159, KM.1594, KM.1604.

Kuğu:

Göllerinde kuğuları yüzüşür
Meşesinde sığırları böğrüşür
Güzelleri şarkı söyler çağırır
Dilleri var bizim dile benzemez (KM.793)

Kumru:

Kumru konmuş süyyüğe
Gelin benzer bebeğe
Hösene göz edenler
Benzer uyuz köpeğe (KM.1159)

Kurt:

Dağdan indirdim kurdu
Atım terledi durdu
Karşıdan gelen güzel
Beni yürekten vurdu (KM.539)

Diğer örnekler için bkz: KM.537, KM.540, KM.1125.

Kuş:

Yaralı bir kuş idim
Dalına konmuş idim
Niye beye kiş dedin
Ben senin olmuş idim (KM.1552)

Diğer örnekler için bkz: KM.28, KM.29, KM.320, KM.437, KM.440, KM.504, KM.647,
KM.565, KM.1554, KM.1555, KM.1561.

Kuzu:

Çarşıda koyun kuzu
Kıvrım kıvrım boynuzu
Oğlumuzu sorarsan

Seherlerin yıldızı (KM.491)

Diğer örnekler için bkz: KM.259, KM.492, KM.501, KM.1017, KM.1018, KM.1125.

Leylek:

Reyhan ekim bir elek

Dadandı karaleylek

Yazı beraber yarılalık

Kış ayırdı felek (KM.1338)

Diğer örnekler için bkz: KM.360, KM.763, KM.969, KM.1324, KM.1326.

Maymun:

Boynu boncuklu gelin

Rafı cıncıklıgelin

Sen de mi adam oldun

Maymun suratlı gelin (KM.450)

Diğer örnekler için bkz: KM.106, KM.1135, KM.1411, KM.1494.

Öküz:

Azara da buzara

Öküz girmiş pazara

Oğluma naz edenin

İki gözü bozara (KM.232)

Diğer örnekler için bkz: KM.231, KM.233, KM.234.

Ördek:

Tüfeğim çıkar alma

Ördekler suya dalmaz

Sevinme kanlım oğlu

Bu devran sana kalmaz (KM.1522)

Diğer örnekler için bkz: KM.386, KM.1298, KM.1299.

Pisik:

Yediveren koruğu

Kör pisiksuruğu

Eksik gedik olasan

Mehsimimin çomruğu (KM.1571)

Serçe:

Dam başında serçeler

Ayağında firçeler

İki gelin bir olur

Kaynanayı parçalar (KM.547)

Diğer örnekler için bkz: KM.456, KM.457, KM.1462, KM.1463.

Sıçan:

Kaşıkları seçen geldi

Evimize sıçan geldi

Çok sevinme kaynana

Saçına sıçan geldi (KM.1021)

Diğer örnekler için bkz: KM.596, KM.605, KM.743, KM.877, KM.878, KM.879, KM.880, KM.883, KM.1023, KM.1024, KM.1025, KM.1060, KM.1322, KM.1596, KM.1597.

Sığır:

Göllerinde kuğuları yüzüşür

Meşesinde sığırları böğrüşür

Güzelleri şarkı söyler çağırır

Dilleri var bizim dile benzemez (KM.793)

Şahin:

Ördek göllerde olur

Şahin çöllerde olur

Yâri çirkin olanın

Gözü ellerde olur (KM.1298)

Diğer örnekler için bkz: KM.943, KM.1299.

Tavşan:

Ay akşamlar akşamlar

Suya iner tavşanlar

O benim nazlı yârim

Nerelerde akşamlar (KM.186)

Tavuk:

Kara tavuk tüylenmiş

İşittim ki yârim evlenmiş

Evlendiyse evlensin

Evlat yüzü görmesin (KM.944)

Diğer örnekler için bkz: KM.743, KM.744, KM.745, KM.823, KM.1050, KM.1397, KM.1529.

Tay:

Gelini bindirdiler bir taya

Yüzünü döndü Cennet alaya

Gelin sanki bir küçük maya

Ağlama gelinim yazın bu imiş (KM.768)

Teke:

Ahırda sarı teke

Kahrını kimler çeke

Oğlan arsızlık etme

Sonra derler beceke(KM.56)

Yarasa:

Aman aman yarasa

Gönül işe yarasa

Beni kimse asamaz

Asar ise yâr asa (KM.122)

Yılan:

Bahçada yılan

Ağaca dolan

Gelinin ağlaması

Vallahi yalan (KM.270)

Diğer örnekler için bkz: KM.288, KM.289, KM.651, KM.1093, KM.1301, KM.1359, KM.1450, KM.1451, KM.1556, KM.1582, KM.1583.

5.1.21.5. Maden- değerli taş adları

Kilismânilerinde geçen maden ve değerli taş adları: altın, bakır, cevahir, demir, elmas, gümüş, inci, kalay ve pırlantadır.

Altın:

Kilis'te altına çok önem verilir. Geline her fırsatta set, kolye, küpe, bilezik hediye edilir. Kaynak kendine takılan altınlarla ilgili şunları söylemiştir: “Ben evin tek kızılım diye bana çok altın taktılar. Uzun bir süre herkes benim takılarımı konuştu”. Altın manilerde de görülmektedir:

Kınacılar düzüm düzüm düzüldü

Al kınalar altın teştte ezildi

Anayın babayın boynu büküldü

Ağlama gelinim yazın bu imiş (KM.1085)

Diğer örnekler için bkz: KM.88, KM.107, KM.113, KM.114, KM.119, KM.120, KM.217, KM.218, KM.299, KM.377, KM.572, KM.645, KM.755, KM.951, KM.985, KM.1135, KM.1570, KM.1606.

Bakır:

Rafta bakır kuşkana

Dolanda gel işmana

Ölenece severim

Vermem seni düşmana (M.1323)

Diğer örnekler için bkz: KM.89, KM.353, KM.354.

Cevahir:

Bakçacıbaşı mısın

Cevahir taşı mısın

Sana mendil yollasam

Yârin gözyaşı mısın (KM.344)

Demir:

Bir elinde tas tutar

Demir maden pas tutar

Yârinden ayrı düşen

Urgunurgun yas tutar (KM.427)

Diğer örnekler için bkz: KM.926, KM.927.

Elmas:

Tepside kat kat kaymak

Yaladık parmak parmak

Her ere nasip olmaz

Elmas gibi kız almak (KM.1504)

Diğer örnek için bkz: KM.1014.

Gümüş:

Oğlum oğlum on duralı

Eli gümüş damburalı

Oğlumun göçü gelmiş

Nereye kondurmalı (KM.1281)

Diğer örnekler için bkz: KM.76, KM.94, KM.119, KM.229, KM.755, KM.1119, KM.1120, KM.1415.

İnci:

Ağam derim naçarım

İnci mercan saçarım

Dünya deniz olunca

Ben kuş olur uçarım (KM.28)

Diğer örnekler için bkz: KM.18, KM.29, km.306, KM.953, KM.1245, KM.1536.

Kalay:

Altındır alay değil

Gümüştür kalay değil

Kınamayın komşular

Sevdadır kolay değil (KM.119)

Diğer örnekler için bkz: KM.322, KM.1220.

Pırlanta:

Karşıda dikili taş

Çift gezer iki kardaş

Büyüğü elmas traş

Küçüğü pırlanta taş (KM.1014)

5.1.21.6. Renk adları

Renk sözcüğü dilimize Farsça'dan girmiştir. Arapçası levn'dir. Geçmişte Türkçesi ise bet ve dondur (Önder, 1982: 125). Kilismânilerinde geçen renkler ak, al, beyaz, ela, kahverengi, kara, kırmızı, mavi, mor, pembe, sarı ve yeşildir.

Ak:

İndim geldim al daştan
Ak çiçek düştü baştan
Ne doydum ne usandım
Senin gibi sarhoştan (KM.900)

Diğer örnekler için bkz: KM.59, KM.60, KM.61, KM.62, KM.63, KM.65, KM.66, KM.67, KM.68, KM.69, KM.74.

Al:

İrafa dizerler altından sini
Al kınalı gelin ettiler seni
Ağlatmayın yazık telli gelini
Ağlama gelinim yazın bu imiş (KM.876)

Diğer örnekler için bkz: KM.95, KM.96, KM.97, KM.100, KM.151, KM.163, KM.164, KM.190, KM.191, KM.425, KM.500, KM.900, KM.1245, KM.1572.

Beyaz:

Beyaz geyme üşürsün
Güzellikte meşursun
Güzellik başa bela
Herkesle konuşursun (KM.406)

Diğer örnekler için bkz: KM.30, KM.251, KM.299, KM.400, KM.407, KM.408, KM.409, KM.410, KM.425, KM.469, KM.748, KM.809, KM.905, KM.940, KM.992, KM.1202, KM.1607.

Ela:

Masa üstünde vişne
İşle sevdiğim işle
Şu Kilis'e yakışır
Ela gözlü enişte (KM.1215)

Diğer örnek için bkz: KM.971.

Kahverengi:

Ata binen Efendi

Ceketi kahverengi

Benim yârî sorarsan

Adı Muhsin Efendi (KM.168)

Kara:

Gökyüzünden iniyor

Kara duman bir füze

Yine canlar yanacak

Bomba düştü Kilis'e (KM.792)

Diğer örnekler için bkz: KM.10, KM.23, KM.48, KM.61, KM.63, KM.74, KM.133, KM.155, KM.171, KM.389, KM.393, KM.459, KM.500, KM.687, KM.726, KM.727, KM.728, KM.745, KM.750, KM.823, KM.871, KM.872, KM.905, KM.934, KM.935, KM.936, KM.937, KM.938, KM.939, KM.940, KM.941, KM.942, KM.943, KM.944, KM.945, KM.946, KM.947, KM.948, KM.949, KM.959, KM.1000, KM.1015, KM.1031, KM.1040, KM.1041, KM.1042, KM.1043, KM.1172, KM.1187, KM.1317, KM.1336, KM.1338, KM.1427, KM.1454, KM.1513, KM.1561, KM.1582, KM.1583, KM.1612.

Kırmızı:

Kırmızı taksi yürüdü

Üstüne güller bürüdü

Biz bu gelini alanaçe

Neçeneçe itler ürüdü (KM.1088)

Diğer örnekler için bkz: KM.210, KM.411, KM.956, KM.1010, KM.1011, KM.1087, KM.1089, KM.1090, KM.1091, KM.1092.

Mavi:

Mavi taksi yürüdü
Üstünü güller bürüdü
Biz bu gelini alanaca
Neçegüzeller ürüdü (KM.1221)

Diğer örnek için bkz: KM.255

Mor:

Bahçelerde mor meni
Verem ettin sen beni
Nasıl verem olmayım
Eller sarıyor seni (KM.329)

Diğer örnekler için bkz: KM.95, KM.96, KM.281, KM.299, KM.300, KM.301, KM.321, KM.364, KM.512, KM.986, KM.994, KM.1231, KM.1517, KM.1572.

Pembe:

Tırlıklı'nın kızları
Güliden pembe yüzleri
Yârdan haber alınca
Neşe saçar gözleri (KM.1511)

Diğer örnekler için bkz: KM.989, KM.1308

Sarı:

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Sokakta bir it ölmüş
Kaynanama darısı (KM.1593)

Diğer örnekler için bkz: KM.16, KM.23, KM.24, KM.53, KM.54, KM.55, KM.56, KM.65, KM.66, KM.67, KM.68, KM.69, KM.107, KM.210, KM.265, KM.269, KM.407, KM.554, KM.1371, KM.1372, KM.1373, KM.1374, KM.1375, KM.1376, KM.1377,

KM.1378, KM.1379, KM.1380, KM.1381, KM.1382, KM.1383, KM.1384, KM.1389, KM.1489, KM.1592, KM.1594, KM.1595, KM.1596, KM.1597.

Yeşil:

Yeşil taksi geliyor

Çimentoyu deliyor

Kız anası izin ver

5aat sekize geliyor (KM.1579)

Diğer örnekler için bkz: KM.10, KM.17, KM.79, KM.100, KM.295, KM.366, KM.534, KM.535, KM.1253, KM.1388, KM.1486, KM.1574, KM.1575, KM.1578, KM.1580, KM.1601, KM.1614, KM.1615, KM.1616.

5.1.21.7. Sayı adları

Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, on iki, on beş, on sekiz, yirmi beş, kırk, elli, seksen, seksen sekiz, bin ve beş bin Kilismânilerinde geçen sayılardır.

Bir:

Ak saman sarı saman

Geldik gittik bir zaman

Ali'yi everemordediler

Aha everdik taman(KM.65)

Diğer örnekler için bkz: KM.1, KM.12, KM.14, KM.29, KM.35, KM.45, KM.59, KM.62, KM.75, KM.104, KM.115, KM.116, KM.117, KM.197, KM.198, KM.199, KM.200, KM.201, KM.235, KM.249, KM.265, KM.284, KM.285, KM.296, KM.302, KM.341, KM.349, KM.350, KM.351, KM.352, KM.365, KM.374, KM.377, KM.378, KM.379, KM.380, KM.381, KM.382, KM.383, KM.384, KM.385, KM.386, KM.387, KM.388, KM.401, KM.402, KM.403, KM.418, KM.419, KM.420, KM.421, KM.422, KM.423, KM.424, KM.425, KM.426, KM.427, KM.428, KM.429, KM.430, KM.431, KM.432, KM.433, KM.434, KM.435, KM.436, KM.437, KM.438, KM.439, KM.440, KM.441, KM.442, KM.443, KM.467, KM.469, KM.483, KM.485, KM.492, KM.501, KM.502, KM.507, KM.511, KM.512, KM.513, KM.521, KM.523, KM.533, KM.534, KM.535, KM.543, KM.547, KM.549, KM.550, KM.551, KM.564, KM.566, KM.594, KM.601,

KM.619, KM.635, KM.651, KM.677, KM.682, KM.688, KM.694, KM.716, KM.717, KM.718, KM.723, KM.726, KM.727, KM.729, KM.730, KM.737, KM.738, KM.743, KM.748, KM.750, KM.753, KM.764, KM.768, KM.775, KM.776, KM.780, KM.792, KM.796, KM.813, KM.838, KM.840, KM.844, KM.851, KM.864, KM.865, KM.873, KM.888, KM.889, KM.890, KM.891, KM.892, KM.893, KM.894, KM.895, KM.897, KM.898, KM.899, KM.910, KM.911, KM.923, KM.924, KM.946, KM.958, KM.959, KM.961, KM.972, KM.981, KM.983, KM.991, KM.996, KM.1002, KM.1003, KM.1004, KM.1006, KM.1010, KM.1028, KM.1061, KM.1064, KM.1079, KM.1084, KM.1104, KM.1115, KM.1122, KM.1137, KM.1151, KM.1152, KM.1153, KM.1154, KM.1155, KM.1182, KM.1183, KM.1185, KM.1189, KM.1203, KM.1204, KM.1205, KM.1216, KM.1228, KM.1233, KM.1235, KM.1240, KM.1241, KM.1247, KM.1256, KM.1263, KM.1264, KM.1265, KM.1267, KM.1270, KM.1274, KM.1293, KM.1300, KM.1310, KM.1311, KM.1313, KM.1318, KM.1321, KM.1325, KM.1326, KM.1338, KM.1349, KM.1350, KM.1354, KM.1355, KM.1356, KM.1359, KM.1382, KM.1388, KM.1395, KM.1409, KM.1414, KM.1421, KM.1423, KM.1426, KM.1439, KM.1443, KM.1445, KM.1459, KM.1471, KM.1474, KM.1498, KM.1500, KM.1523, KM.1536, KM.1545, KM.1548, KM.1549, KM.1552, KM.1554, KM.1555, KM.1593, KM.1594, KM.1596, KM.1597

İki:

Azara da buzara

Öküz girmiş pazara

Oğluma naz edenin

İki gözü bozara (KM.232)

Diğer örnekler için bkz: KM.231, KM.252, KM.425, KM.446, KM.483, KM.493, KM.497, KM.536, KM.688, KM.754, KM.872, KM.889, KM.890, KM.891, KM.892, KM.893, KM.894, KM.895, KM.896, KM.1014, KM.1149, KM.1172, KM.1205, KM.1439, KM.1484

Üç:

Hey çinçiniçinçini

Öpem ağzın içini

Üç gün oldu gelmedi

Göynümün güvercini (KM.857)

Diğer örnekler için bkz: KM.188, KM.481, KM.991, KM.1204, KM.1316, KM.1618.

Dört:

Kömür koydum kayıldı

Dört etrafa yayıldı

Gelin suya girerken

Kaynana düştü bayıldı (KM.1145)

Diğer örnek için bkz: KM.929.

Beş:

Zeytinler üç beş baran

Yâr ile nasıl aran

Kilis bize cennettir

Yok mu arayıp soran (KM.1618)

Diğer örnekler için bkz: KM.445, KM.804, KM.952, KM.992, KM.1208.

Altı:

Pencereden yel gelir

Deste deste gül gelir

Kız askere varmayın

Altı ayda bir gelir (KM.1311)

Yedi:

Havışa koyduk teşti

Bulutlar geldi geçti

Kız anası izin ver

Saat yediyi geçti (KM.834)

Diğer örnekler için bkz: KM.393, KM.888, KM.897, KM.898, KM.899, KM.1032, KM.1033, KM.1034, KM.1035, KM.1036, KM.1038, KM.1039, KM.1079, KM.1233, KM.1235.

Sekiz:

Havışa koyduk desti
Bulutlar geldi geçti
Kız anası izin ver
Saat sekizi geçti (KM.830)

Diğer örnekler için bkz: KM.829, KM.833, KM.837, KM.841, KM.1579.

Dokuz:

Havışa koydum teşti
Bulutlar geldi geçti
Kız anası izin ver
Saat dokuzu geçti (KM.836)

Diğer örnekler için bkz: KM.184, KM.369, KM.807, KM.831, KM.1305.

On:

Irafi açtı gelin
Bulguru saçtı gelin
Daha on gün olmadan
Ağzıma s..tı gelin (KM.881)

Diğer örnekler için bkz: KM.497, KM.538, KM.568, KM.924, KM.994.

On iki:

Ağ devem düzde kalır
Yüküm Tebriz'de kalır
On iki kız sevdim
Gönlüm bir kızda kaldı (KM.12)

Diğer örnekler için bkz: KM.59.

On beş:

Bir taş attım kavağa

Az kaldı kırılmaya

On beş yüzük yaptırdım

Bir kınalı parmağa (KM.441)

Diğer örnekler için bkz: KM.606, KM.1617.

On sekiz:

Benleri var döşünde

Tam on sekiz yaşında

Ne güzel biber döğer

Yârim sokubaşında (KM.399)

Diğer örnek için bkz: KM.1421

Yirmi beş:

Bahçelerde pirpirim pervazı

Buda yirmi beş yılın ayvazı (KM.336)

Kırk:

Sandık sandık üstüne

Basmam sandık üstüne

Kırk yıl kocasız kalsam

Varmam nikâh üstüne (KM.1365)

Diğer örnekler için bkz: KM.538, KM.1244, KM.1364, KM.1369.

Elli:

Saraydan indi naz ile

Önüme düştüm saz ilen

Elli gelin kırk kız ilen

Uyan avcum avın geldi (Km.1369)

Seksen:

Gökte yıldız timini

Yıktın gönlüm himini

Kurban ederim yâre

Seksen benim kimini(KM.791)

Seksen sekiz:

Ah vatana vatana

Kondurasın atana

Seksen sekiz kız kurban

Sağ elinden tutana (KM.52)

Bin:

Karadır karttır

Öpmeye neşerttir

Bir gün öpene

Bin yıllık derttir (KM.959)

Diğer örnekler için bkz: KM.35, KM.752, KM.1489, KM.1499.

Beş bin:

Kible evin tavaşı

Beş bin lira parası

Bizim bir oğlumuz var

Berberlerin ağası (KM.1084)

5.1.21.8. Yer adları

Kilismânilerinde geçen yer adları: Abuşağa, Afrin Çayı, Ağcurun Çarşısı, Ağcurun-Akcurun, Akpınar, Alleben Köprüsü, Ankara, Antep yolu, Antep, arasa, Aşıt Mahle, Bölük Mahalle, Cumhuriyet Meydanı, Cüneyne Güzel Cami, Çekmeceli Cami, Çin, Ezez, Göğdeniz, Halep, Hicaz, Hint, İlezi, İnnaplı Cami, İstanbul, Kabaltı, Kadı Camisi, Kalleş,

Karadaş-Karataş, Kilis Dağları, Kilis, Kurdağı, Kuru Kastel, Küneyse, Leylit, Maraş, Mecburiyet Caddesi, mektep, Merdanlı, Parsa Dağı, Paşa Hamamı, Ravanda, Resul Osman Dağı, Seybana, Söğütlüdere, Şahin Bey Köprüsü, Şam, Şehitler Mahallesi, Tebriz, Tekke (Tekye) Camisi, Tırıklı, Tilhabeş Dağı, Tilhabeş Ocağı, Toğlu Paşa Hamamı, Ulu Camii, Yemen, Zemzem Gölü ve Zoppun.

Abuşağa:

Abuşağa'dan geçtik

Soğuk sular içtik

Şükür olsun

Namlı yerden kız seçtik (KM.2)

Diğer örnekler için bkz: KM.3, KM.4.

Abuşağa Kilis'te bir mahalle ismidir.

Afrin Çayı:

Kara şahin havada

Dönüp dönüp dolanır

Hak saklayıp beklesin

Afrin Çayı bulanır (KM.943)

Ağcurunçarşısı:

Acirin turşusunu

İpliğin teşrisini

Kaynanamdan öğrendim

Ağcurun çarşısını (KM.6)

Ağcurun-Akcurun:

Ağcurun beyaz curun

Ortasına taht kurun

Yârim askerden gelor

Ayakta selam durun (KM.30)

Akcurun uşığı
Kınektendir kuşağı
Toprakta yata yata
Garipsedim döşeğı(KM.70)

Diğer örnekler için bkz: KM.31, KM.32, KM.33, KM.34, KM.71,KM.444.

Akpınar:

Doğal kaynak suyunun aktığı bir piknik yeridir.

Akpınar'dan geçtik
Soğuk sular içtik
Bizi kesenlerin
Pırçēğines..çtık (KM.84)

Diğer örnekler için bkz: KM.64, KM.76, KM.77, KM.78, KM.79, KM.80, KM.81, KM.82, KM.83, KM.85, KM.86, KM.87, KM.88, KM.921, KM.1187.

Allebenköprüsü:

Alleben'in köprüsü
İpek mendil örtüsü
Ben bir yâr sevdim
Kurban olsun milletin hepsi (KM.104)

Ankara:

Yarın bayram dostumcan
Kilis'ten Ankara'dan
Kanatlanır sevince
Sanki bir kuştur insan (KM.1554)

Diğer örnekler için bkz: KM.1208, KM.1555.

Antep yolu:

Çantamı aldım koluma

Çıktım Antep yoluna
İki bacı kurban olsun
Damadın yoluna (KM.482)

Diğer örnekler için bkz: KM.131, KM.480, KM.481, KM.483, KM.513, KM.1023,
KM.1204, KM.1205.

Antep:

Şu Antep'in düzündü
Kaldık tren tozunda
Her yerini beğendik
Özürü var gözünde (KM.1447)

Diğer örnekler için bkz: KM.132, KM.1576.

Arasa:

Arasabazar başı
Paşa Hamamı çarşı
Kaymaklı künefenin
Altına kölük aş1 (KM.139)

Diğer örnekler için bkz: KM.140

Aşıt Mahle:

Aşıt Mahle uşğı
Mektepte kitap okur
Yârim tezgâh önünde
Oturmuş halı dokur (KM.166)

Bölük Mahalle:

Bölük mahalle yiğit
Yiğitte olur mu bit
Her iti supa kimi
Ardına bakma seğırt (KM.454)

Cumhuriyet Meydanı:

Başfırın Ortafırın'ı

Cumhuriyet Meydanı

Seni kimse almormuş

Gönlün bende olalı (KM.359)

Cüneyne Güzel Cami:

Caminin bulunduğu yer Meşhetlik olarak anılır. Meşhetlik şehitlik anlamına gelmektedir. Bu ismin verilmesinin nedeni fetih sırasında şehit düşen sahabelerdir. Camiye Cüneyne ismi verilmiştir (Helvacıkara, 2012: 29). Cüneyne “küçük cennet” anlamına gelmektedir. Kilis’te en eski camilerdendir. İlk yapım tarihi bilinmemektedir. Caminin avlusunda 19. yüzyılda camiye onaran Salih Ağaya ait taş sandukalı bir mezar bulunmaktadır (Harunoğulları, 2016: 198).

Şehitler Mahallesi

Cüneyne güzel cami

Yatırlar sıra sıra

Bekliyorlar ziyareti (KM.1438)

Çekmeceli Cami:

Çekmeceli adı yaptıran kişinin Çekmecelizâde soyundan gelmesinden kaynaklanır. Hacı Mustafa Efendi tarafından yapılmıştır. İyi bir eğitim almış olan Hacı Mustafa Efendi yüzlerce öğrenci yetiştirmiş ve kitaplar yazmıştır. Dedesi İstanbul’da Çekmece kazasında otururken Mısır seferine katılmıştır. Sefer dönüşünde gönüllü olarak Kilis’e yerleşmiştir (Helvacıkara, 2012: 29). Yapının özgün halinden bugüne bir şey kalmamıştır. Yapılan onarımlara ait dört kitabe bulunmaktadır. Eski plan ve mimarisini yitirmiştir. Bölük Mahallesinde Şıh efendinin tekkesi ile karşı karşıya olduğu için ziyaretçi sayısı fazladır.

Çekmeceli caminin

Avlusundan yol geçer

Bakma insan ömrüne

Kuş gibi gelip geçer (KM.504)

Çin:

Benim yârim geziyor
Küçük çarşı içinde
Bu ne zor hayatmış
Kısmetimiz ta Çin'de (KM.398)

Ezez:

Yine görünüyor Ezez yazısı
Ceran kovar gök boncuklu tazısı
Gönül arzu eder koca Kilis'i
Yüz süreyim toprağına (KM.1584)

Göğdeniz:

Göğdengiz'den geç de gel
Sümbül zahter biç de gel
Kuru Kastelakıyor
Tas tas suyun iç de gel (KM.787)

Halep:

Halep'ten gelir yünleri
Deste deste gülleri
Oğlumuza mübarek olsun
Güveyilik elbiseleri (KM.815)

Hicaz:

Ne nikâh bilir O, ne ana, bacı
Bütün çevresine sallar kırbacı
Hicaza gitmekle olur mu Hacı
Olsa da gelenek, eşek be beyim (KM.1261)

Hint:

Başımda var yemeni
Gezdim Hind'i Yemen'i
Sade kahrını çektim
Hiç sürmedim demini (KM.362)

İlezi:

Zoppun'da öter bülbül
İlezi'de tango gül
Fille boyraz geçede
Kabrigaçede sümbül (KM.1619)

İlezi, Zoppundan sonradır. Çok ince bir yoldur.

İnnaplıCami:

İnnaplı Cami Sokak
Yıkılmış camisi bak
Dehliziçokça dar
Adı kalmış yadigâr (KM.904)

İstanbul:

İstanbul'da oturur
Ağam Kilis'i soror
Özledinse gelsene
Kilis yerinde duror (KM.906)

Diğer örnekler için bkz: KM.1500.

Kabaltı:

Bizim evin kapısı
Kabaltını geçince
Adamın ömrü uzar
Güzel huylu sevince (KM.448)

Kabaltı kemer altıdır. Sokağın üzerinden geçen bir kemer ve bu kemerin taşıdığı bir ev vardır. Mahallenin ana yolundan ayrılan özel bir yollardır.

Kadı Camisi:

Karakadı camisi olarak bilinmektedir (KK.4). Büyük Kütah Mahallesindedir. Kayıtlara göre “Karakadı” adıyla tanınan Ali bin Ahmet Alaeddin er-Rumi tarafından 16. yy. başlarında yaptırılmıştır (Helvacıkara, 2012: 32). Şehrin merkezinde Cumhuriyet Meydanındadır.

Ağcurun Mahallesi

Mecburiyet caddesi

Aşağıya iner isen

Güzel Kadı Camisi (KM.32)

Kalleş:

Tepe üzerinde bir kasaba var olduğu ve bu kasabada Yahudi ve Hristiyanların oturduğu düşünülmektedir. Kilis’e gelen sahabeler bu kasaba insanlarına İslam’ı anlatmışlardır. Halk gizlice bir plan yapıp çevredeki diğer gayrimüslümlerden yardım istemişlerdir. Bir gece baskın yaparak buradaki sahabelerin çoğu şehit edilmiştir. Bu olaydan sonra tepenin adı Kalleş Tepesi olarak adlandırılmıştır (Bulut, 2015: 150). Kalleş’in havası doğal bir şifa olarak görülmektedir. Vereme ve astıma iyi geldiği söylenir.

Akşam ezanı oldu

Kalleş’te güneş soldu

Ağamgilde malhıta

Bakır sehenedoldu (KM.89)

Diğer örnek için bkz: KM.923.

Karadaş-Karataş:

Karataş kent merkezindedir. Karataş Parkına piknik yapmak için gidilir. Eskiden gençler eş bulmak için giderdi. Anneler o parktan oğullarına kız bakardı (KK.1;KK.2;KK.13;KK.14).

Karadaş'tan inerler
Kürk mantoyu geyerler
İki gelin bir olup
Kaynanayı döverler (KM.958)

Karataş'tan inerler
Boz mantoyu giyerler
İki gelin bir olup
Kaynanayı döverler (KM.1002)

Diğer örnekler için bkz: KM.951, KM.952, KM.953, KM.954, KM.955, KM.956, KM.957, KM.958, KM.1001, KM.1003, KM.1004, KM.1005, KM.1006, KM.1007, KM.1185.

Kilis Dağları:

Ata binesim geldi
Çaya inesim geldi
Açılın Kilis dağları
Yâri göresim geldi (KM.169)

Kilis:

Bahçalarda nar
Kilis şimdi bana dar
Ağzım dilim kurudu
Bir tas su ver (KM.302)

Diğer örnekler için bkz: KM.64, KM.78, KM.81, KM.83, KM.85, KM.86, KM.135, KM.138, KM.286, KM.287, KM.297, KM.339, KM.349, KM.357, KM.402, KM.404, KM.405, KM.414, KM.423, KM.468, KM.486, KM.502, KM.503, KM.531, KM.532, KM.617, KM.737, KM.750, KM.784, KM.792, KM.853, KM.906, KM.1001, KM.1005, KM.1007, KM.1064, KM.1073, KM.1081, KM.1104, KM.1105, KM.1106, KM.1107, KM.1108, KM.1109, KM.1110, KM.1111, KM.1112, KM.1113, KM.1114, KM.1115, KM.1116, KM.1117, KM.1118, KM.1119, KM.1120, KM.1121, KM.1122, KM.1123, KM.1124, KM.1125, KM.1126, KM.1127, KM.1128, KM.1129, KM.1130, KM.1131,

KM.1132, KM.1147, KM.1166, KM.1171, KM.1187, KM.1211, KM.1215, KM.1249, KM.1250, KM.1252, KM.1259, KM.1279, KM.1315, KM.1324, KM.1349, KM.1350, KM.1357, KM.1396, KM.1435, KM.1471, KM.1489, KM.1496, KM.1499, KM.1513, KM.1527, KM.1537, KM.1544, KM.1554, KM.1555, KM.1569, KM.1570, KM.1584, KM.1585, KM.1586, KM.1611, KM.1618.

Kurdağı:

Kurdağından geçtik
Soğuk sular içtik
Bizi kesenlerin
Pırçığıne s..çtık (KM.1158)

Kuru Kastel:

Kilis'in batısında yer almaktadır. Kastelin önceden bir kitabesinin olduğu fakat onarım yapılırken kitabenin kaybolduğu söylenmektedir. O kitabeyi bir kadın yazdırmış ve üzerinde "Han önünden kan önüne" yazmıştır. İpek Yolu üzerindedir. Konaklayanların su ihtiyacını karşılamıştır. Kastelin suyu güzel ve lezzetlidir (Tektuna, 2005: 50-51).

Kurukastel subaşı
Ardında ocak taşı
Yanık bülbül figanı
İnletir dağı taşı (KM.1165)

Diğer örnekler için bkz: KM.787, KM.1164.

Küneyse:

Küneysede bağım var
Üst yanında dağım var
Şirin Kilis kurtuldu
Yüreğimde yağım var (KM.1171)

Leylit:

Zoppun'un pürçüklüsü

Leylit'in çükündürü
Mantık felsefe okur
Âlimi düşünürü (KM.1620)

Maraş:

Ay doğar aş gider
Paşa Maraş'a gider
Yâri çirkin olanın
Emeği boşa gider (KM.189)

Mecburiyet Caddesi:

Ağcurun Mahallesi
Mecburiyet caddesi
Aşağıya iner isen
Güzel Kadı Camisi (KM.32)

Cumhuriyet meydanına esiden Mecburiyet Caddesi denilmekteydi (KK.2)

Mektep:

O kız gelir mektepten
Saçı sırma ipekten
Gel seninle kaçalım
Kurtulursun mektepten (KM.1266)

Diğer örnekler için bkz: KM.166, KM.1224.

Merdanlı:

Merdanlı Kilis'in merkezine bağlı bir köydür. İsmi değişmiştir. Yeni ismi Kocabeyli Köyüdür. Köyde seksen hane dört yüz nüfus bulunmaktadır. Köyün yüz yıllık tarihinin bulunduğu rivayetler arasındadır (Çelebi ve Çalışkan, 2017: 175)

Merdanlı'nın insanı
Yiğit mi yiğit olur
Bu ellerin çiçeği

Demet demet gül olur (KM.1236)

Parsa Dağı:

Parsa Dağı meşesi

Uzadıkça uzuyor

Şu benim kara bahtım

Tozudukça tozuyor (KM.1302)

Parsa Dağı Türkiye- Suriye sınırında yer almaktadır.

Paşa Hamamı:

Paşa Hamamı kentin hamamları içerisinde en büyük ve gösterişli olanıdır. Tekke Mahallesindedir. Sabah pazarına çok yakındır. Hamamın yapım tarihi belli değildir.

Arasa bazarbaşı

Paşa Hamamı çarşı

Kaymaklı künefenin

Altına kölük aşısı (KM.139)

Ravanda:

Germece serdik şalı

Yerlere serdik halı

Eyle bir gelin aldık

Sanki Ravanda balı (KM.776)

Ravanda Kalesi, Afrin Çayı'nın doğusunda Belenözü Köyüne yakın bir konumda yer almaktadır.

Resul Osman Dağı:

Seybananınüzeli

Sevdim kelle ezeli

Resul Osman Dağını

Senle gezdik gezeli (KM.1393)

Seybana:

Evcek kalkar giderik

Gezer seyran ederik

Baharda seybanada

Yiyip içer Şişerdik (KM.706)

Diğ r  rnekler için bkz: KM.821, KM.933, KM.1393.

Seybana, piknik yeridir.

Söğütlüdere:

Kilis'in giriŐinde bulunan ulaŐımı kolay piknik alanıdır. Hafta sonları özellikle pazar günleri çok kalabalık olmaktadır.

S ğ tl dereden geçtik

Soğuk sular içtik

Bizi kesenlerin

Pirçeğine s..tik (KM.1412)

Şahin Bey Köprüsü:

Şahin Bey köprüsü

AtaŐandır  rt s 

Yârime kurban olsun

Şu Kilis'in hepsi (KM.1435)

Şam:

Karasam karayım

Şam'dan Şeker pareyim

Çiğ dibinden akarım

Çok yürekler yakarım (KM.1000)

Şehitler Mahallesi:

Şehitler Mahallesi

Cüneyne güzel cami
Yatırlar sıra sıra
Bekliyorlar ziyareti (KM.1438)

Tebriz:

Ak devem düzde kaldı
Yüküm Tebriz’de kaldı
On iki kızı sevdim
Gönlüm bir kızda kaldı (KM.59)

Tekke (Tekye) Camisi:

Kilis’in en önemli abidesidir. Tekye Mahallesinde, Cumhuriyet Meydanı güneyinde yer almaktadır. Osmanlı Döneminde, Pazar Meydanı olarak da kullanılan ve halk arasında “Avlu” denilen meydanda yer almaktadır (Bahar, 2015: 48).

Cumhuriyet meydanında bulunan camii Canbolad Paşa tarafından yaptırılmıştır. Yapan kişi bilinmemektedir. Cami içerisinde Canbolad Paşa ve ailesine ait mezarlar bulunmaktadır.

Tekke Cami bin eser
Güzeller bağrım ezer
Her gün ikindi vakti
Kilisli seyyah gezer (KM.1499)

Diğer örnekler için bkz: KM.50, KM.1500.

Tırıklı:

Tırıklı’nın kızları
Gülden pembe yüzleri
Yârdan haber alınca
Neşe saçar gözleri (KM.1511)

Tırıklı, Kilis’te bir mahalle ismidir.

Tilhabeş Dağı:

Yörüyüngidek sağıma
Tilhabeş'in dağına
Ergenler kurban olsun
Kızların saçmağına (KM.1591)

Tilhabeş Ocağı:

Tilhabeş ocağında
Mum yanar bucağında
Allah canımı alsın
O yârin kucağında (KM.1512)

Toğlu Paşa Hamamı:

Kilis Beylerbeyi Daltabanzade Mehmet Paşa tarafından 1785 yılında yaptırılmıştır. Bu yüzden Daltaban Paşa Hamamı ve Yeni Paşa Hamamı adlarıyla da anılır (Helvacıkara, 2012: 64).

Toğlu Paşa Hamamı
Aya doğma der canı
Türlü mermer döşenmiş
Dilde söylenir namı (KM.1514)

Ulu Camii:

Kilis'in en eski ve en büyük camisidir. Kayıtlarda Cami-i Kebir olarak geçer (Harunoğulları, 2016: 194). Tekye Mahallesi Ulu Cami sokağındadır. Caminin kim tarafından yaptırıldığı ve yapım tarihi bilinmemektedir. Kale, Ulu Cami için şunları söylemiştir:

“Kuzey kapısının kemerinin üzerine bakıldığında Hicri 740 ve miladi 339 yazılıdır. Oysaki çocukluk zamanımızda Ulu Camisi'nin behemal ön duvarının yeniden yapılması veya tamiri Kilis'in âlimlerinden ve esnaflarından Hacı Mustafa Efendi tarafından yaptırıldığı ve yapı işini ise Halepli ustalardan Hacı Ahmet isimli ustanın yaptığı söylenir”(Kale, 2016: 30).”

Ulu Cami muhteşem
Bahçasında eğleşen
Kilis sever misafir
Ekmeğini bölüşen (KM.1527)

Yemen:

Kahve Yemen'den gelir

Suyu çimenden gelir

Yâri güzel olanlar

Her gün hamamdan gelir (KM.913)

Diğer örnekler için bkz: KM.362, KM.912, KM.914.

Zemzem Gölü:

Bir boz atlı çıktı Kilis ilinden

Yürek doldu geldi garbın yelinden

Bir tas su istedim zemzem gölünden

Ağlama gelinim yazın bu imiş (KM.1085)

Zoppun:

Zoppun'da öter bülbül

İlezi'de tango gül

Filleboyraz geçede

Kabridgecede sümbül (KM.1619)

5.1.22. Kilis Mânilerinde Halkbilimsel Unsurların Değerlendirilmesi

Kilis mânileri halkbilimsel unsurlar yönünden önemlidir. Halkın ürünü olduğu için Kilis halk kültürüne ait izler bulundurmaktadır. Tespit edilen mâniler köy, kasaba ve kent yaşamı, halk mimarisi (mimari yapılar, ev eşyası), aydınlanma- ısınma, taşıtlar- taşıma teknikleri (kara, deniz, hava taşımacılığı), ekonomi türleri (hayvancılık, tarım, avcılık, arıcılık, tüccarlık- ticaret, meslekler), beslenme- mutfak (hayvansal besinler, bitkisel besinler, mutfak araçları, tahıl ve bakliyatlar, kahvaltılıklar, yemekler, tatlılar, kurabiyeler, içecekler, baharat ve tatlandırıcılar), ölçme- tartma- hesaplama birimleri- zamanlama ve mesafe kavramları, halk sanatları ve zanaatları, giyim- kuşam- süs (erkek giyim, kadın giyim, kumaş çeşitleri, süslenme), halk bilgisi (halk hekimliği, halk botanigi), geçiş dönemleri (doğum, evlenme, askerlik, ölüm), bayramlar, kalıp hareketler- dayanışma ve yardımlaşma, dinsel- büyüsel içerikli inançlar- işlemler, halk edebiyatı (destanlar, masallar, türküler, mâniler, ninniler, alkışlar ve kargışlar, halk oyunları

(dansları), halk müziği ve müzik araçları, çocuk oyunları ve oyuncaklar, halk eğlenceleri- sporlar, adlar (akrabalık adları, insan adları, insan bedenine ait unsurlarla ilgili adlar, hayvan adları, maden- değerli taş adları, renk adları, sayı adları, yer adları) üzerine değerli veriler barındırmaktadır. Bu mâniler Kilis kültürü ve yaşantısını yansıtmakla birlikte, halk biliminin çalışma alanlarına birçok malzeme sunmaktadır.

ALTINCI BÖLÜM

6.1.KİLİS MÂNİ METİNLERİ

Bugüne kadar mânilerimiz, genellikle üç şekilde sıralanmıştır. Bu sıralamalar; mâninin ilk mısrasının ilk harfine göre, mâninin son mısrasının kafiye harfine göre veya kafiye göre, mâninin üçüncü mısrasının ilk harfine göredir. Sıralamalar aynı mâninin tekrarını önlemek, benzer mânileri yan yana getirmek, derlenen yeni mânilerin derlenmiş olanlar içinde bulunup bulunmadığının tespitine imkân sağlamak amacıyla yapılır (Filizok, 1982: 166). Bu çalışmada sözlü, yazılı ve elektronik kaynaklarda yer alan Kilismânilerine ulaşılmıştır. Mâniler ilk mısrasının ilk harfine göre sıralanmıştır. Bu sıralamada mâniler alfabetik olarak dizilmiştir ve aynı iki mâninin yer almamasına dikkat edilmiştir.

Kilis mânileri sadece burada verilmiş olan 1620 tane ile sınırlı değildir. Bu mânilerin çoğaltılması mümkündür. Çeşitli varyantları vardır. Çünkü bağlamını kaybetmeyen hiçbir halk bilimi ürünü değerini ve önemini yitirmez. Bu nedenle geçmişten günümüze devam eden ve bir gelenek çerçevesinde oluşan mâniler yörede dilden dile yayılarak devam etmektedir. Fakat bu bir yüksek lisans tezidir ve 1620 tane mâni örneği verilerek incelemek uygun görülmüştür. 1620 mâninin 160 tanesi anomin olmayan mânidir. Bu mânilerin kimlere ait olduğu “KilisMâni Yazarları” bölümünde açıklanmış ve mâni kodları verilmiştir. Kaynak kişilerin verdikleri mâni örnekleri genellikle birbirine benzemekte veya tamamen aynı mânilerdir. Çalışmada doğru bilgilere ulaşabilmek için kaynak kişi olarak her kesimden yaş grubuna ulaşmaya çalışılmıştır. Sözlü Bilgi Kaynaklarına ait bilgilere ilerleyen sayfalarda yer verilecektir. Kilis mâni örneklerine yer veren lisans bitirme tezleri (Çakmak, 2018; Gümüşalan, 2018), yüksek lisans tezleri (Kılınç, 2021; Sabuncuoğlu, 2013;Tohumcu, 2018;) makaleler (Avcı, 2020; Tarçın, 2020), kitaplar (Elmalı, 2012; Erol, 2012; Kılıçkiran, 1973) ve elektronik kaynaklara (Ayçın, 2019; Elhan, 2021; Kandemir, 2017;Mercimek, 2021; Özköseler, 2020; Üzel, 2016, 2017)ulaşılmıştır.

Bu alanda çalışma yapanlarca derlenip yayınlanmış olanlardan elde ettiklerimiz, kendi derlemelerimiz sonucunda ulaştığımız Kilis’e ait 1620 mâni şunlardır:

KM.1

A benim canım yârim
Canım ciğerim yârim
Sana bir çift sözüm var
Çık dışarı gel yârim (Aksoy, 2021: 137)

KM.2

Abuşağa'dan geçtik
Soğuk sular içtik
Şükür olsun
Namlıyerden kız seçtik (KK.5)

KM.3

Abuşağa'dan geçtik
Soğuk suyundan içtik
Şükür olsun Allah'a
Namlı yerden kız aldık (KK.19; Erol, 2012: 352; Sabuncuoğlu, 2013: 25)

KM.4

Abuşağa'dan geçtik
Soğuk suyundan içtik
Şükür olsun Allah'a
Namlı yerden kız seçtik (KK.2; Avcı, 2020: 638; Çakmak, 2018: 11; Elmalı, 2012: 15)

KM.5

Acı biber tohumu
Mustafa da Hacı Bekir lokumu (KK.49)

KM.6

Acirinturşusunu
İpliğin teşrisini
Kaynanamdan öğrendim
Ağcurun çarşısını (Elhan, 2004: 89, 2016: 49)

KM.7

Aç gözünü kıl temaşa
Gark oldun türlü kumaşa
Erinile hoşça yaşa
Gerdeğin mübarek ola (Elmalı, 2012: 95)

KM.8

Aç olan yer berктаşı
Sahurda simit aş
Ben kalkamam diyorsan
Yatta şeyini kaşı (Üzel, 2016)

KM.9

Afsun afsun abara
Güneş vura kabara
Bu yıl bu kadar oldu
Seneye de ne kala (Avcı, 2020: 638)

KM.10

Ağ çalı karaçalı
Dibinde yeşil halı
Üstünde namaz kılar
Ya Muhammed ya Ali (Çakmak, 2018: 11; Elmalı, 2012: 15; Erol, 2012: 356; Sabuncuoğlu, 2013: 25)

KM.11

Ağ çit giyme üşürsün
Güzellikte meşhursun
Güzellik başın yesin
Her itle boğuşursun (Çakmak, 2018: 12; Elmalı, 2012: 15; Erol, 2012: 356; Sabuncuoğlu, 2013: 25)

KM.12

Ağ devem düzde kalır

Yüküm Tebriz’de kalır

On iki kız sevdim

Gönlüm bir kızda kaldı (Erol, 2012: 355)

KM.13

Ağ koyun meler gelir

Yolları aşar gelir

Hakikatli yâr ise

Dağları deler gelir (KK.30; Erol, 2012: 355)

KM.14

Ağ koyun meler gelir

Yolları deler gelir

Bir deli oğlan sevdim

Başıma neler gelir (Erol, 2012: 355)

KM.15

Ağ sahandaduzolsam

Büyük evde kız olsam

Yâr kapıdan geçince

Evde yalnız olsam (Çakmak, 2018: 12; Elmalı, 2012: 15; Erol, 2012: 355;)

KM.16

Ağ saman sarı saman

Gettikgeldik bir zaman

Everemezdediler

Aha everdik taman (KK.5; Elmalı, 2012: 15; Erol, 2012: 353; Kılınç, 2021: 153; Sabuncuoğlu, 2013: 25)

KM.17

Ağsaman yeşil saman

Gittik geldik bir zaman

Halil oğlan everemez dediler

Aha everdik taman (Kılınç, 2021: 155)

KM.18

Ağ zubun boydan aşar

Ağ eller inci tartar

Gelini güzel olanın

Baktıkça ömrü artar (Gümüştalan, 2018: 4).

KM.19

Ağacın başı benim

Toprağın yaşı benim

Vatan için ağlarsa

Gözümün yaşı benim (Çakmak, 2018: 12; Elmalı, 2012: 16; Erol, 2012: 356; Sabuncuoğlu, 2013: 25)

KM.20

Ağaç diktim dalım yok

Curunumvar salım yok

Herkes höngülhöçoynar

Kıpraşacakhalım yok (Üzel, 2017)

KM.21

Ağaçlar çiçek tuttu

Bahçelere dalsana

Yârim sözünü tuttu

Erik yüklü dal sana (Aksoy, 2021: 135)

KM.22

Ağaçlarda mazılar

Gönlüm seni arzular

Sen aklıma düştükçe

Yüreciğim sızlar (KK.2; Elmalı, 2012: 16; Erol, 2012: 355; Sabuncuoğlu, 2013: 25)

KM.23

Ağaçlarda var mişmiş
Sararmış yere düşmüş
Mustafa'nın gönlü de
Kara Fatma'ya düşmüş (Elmalı, 2012:
16; Erol, 2012: 355; Sabuncuoğlu, 2013:
25)

KM.24

Ağaçlarda var mişmiş
Sararmış yere düşmüş
Şahin'in gönlü de
Bu güzele düşmüş (KK.11)

KM.25

Ağaçtan hopladın mı
Mişmiş topladın mı
Azıcık geç kaldık diye
Yüreğin hopladı mı (KK.41)

KM.26

Ağaçta hurma mısın
Kağıtta sırma mısın
Ben burada çekerim
Sen orda duymaz mısın (Elmalı, 2012:
16; Erol, 2012: 355; Sabuncuoğlu, 2013:
25)

KM.27

Ağam çalar dambıra
Ayağında kondura
Denekdensiz pisboğaz
Can çekmeden kudura (Elhan, 2004: 89,
2016: 48)

KM.28

Ağam derim naçarım
İnci mercan saçarım

Dünya deniz olunca
Ben kuş olur uçarım (KK.8; Elmalı,
2012: 16; Erol, 2012: 355; Sabuncuoğlu,
2013: 25)

KM.29

Ağam derim naçarım
İnci mercan saçarım
Yârim bana gel dese
Bir kuş olur uçarım (Elmalı, 2012: 16;
Sabuncuoğlu, 2013: 25)

KM.30

Ağcurun beyaz curun
Ortasına taht kurun
Yârim askerden gelor
Ayakta selam durun (Elhan, 2016: 47)

KM.31

Ağcurun kır atları
Uçar mı kanatları
Ağcurunlu bekmezdir
Şeker şerbet datları (Elhan, 2016: 48)

KM.32

Ağcurun Mahallesi
Mecburiyet caddesi
Aşağıya iner isen
Güzel Kadı Camisi (Özköseler, 2020)

KM.33

Ağcurun zeyt ambarı
Kurbanda yer mumbarı
Bu sene kurğazgeçti
Ambara ektik darı (Elhan, 2004: 89,
2016: 51)

KM.34

Ağcurun'un uşağı
Kınneptendirkuşağı
Torpakta yata yata
Keripsedimdöşeği (Elhan, 2016: 47)

KM.35

Ağdır naziktir
Öpmeye yazıktır
Bir gün öpene
Bin yıllık azıktır (Gümüşalan, 2018: 7)

KM.36

Ağustosta buz olmaz
Dere tepe düz olmaz
Beni çok bekletme gel
Kimse görüp söz olmaz (Elmalı, 2012: 16; Sabuncuoğlu, 2013: 26)

KM.37

Ağustosta buz olmaz
Fenalıkta düz olmaz
Beni çok bekletme gel
Kimse görüp söz olmaz (Elmalı, 2012: 16; Sabuncuoğlu, 2013: 25)

KM.38

Ağustosta kar yağmaz
Gece gebe ne doğmaz
Bana yalan söyleme
Mızrak çuvala sığmaz (Çakmak, 2018: 12; Elmalı, 2012: 17; Erol, 2012: 356; Sabuncuoğlu, 2013: 26)

KM.39

Ah çinçiniçinçini
Öpemağzın içini
Hoş geldin safa geldin

Gönlümün güvercini (KK.47)

KM.40

Ah çinçiniçinçini
Öpem ağzın içini
Hoş geldin safa geldin
Muhammed'in güvercini (KK.59)

KM.41

Ah çinçiniçinçini
Öpem ağzın içini
Öperken ısırmışım
Sen bağışla suçumu (Çakmak, 2018: 11; Elmalı, 2012: 17; Sabuncuoğlu, 2013: 25)

KM.42

Ah çinçiniçinçini
Öpem ağzın içini
Sefa geldin hoş geldin
Oğlumun güvercini (KK.79; Çakmak, 2018: 11; Elmalı, 2012: 17; Kılınç, 2021: 153; Sabuncuoğlu, 2013: 26;)

KM.43

Ah çinçiniçinçini
Öpem ağzının içini
Hoş geldin sefa getirdin
Selim'in güvercini (KK.1; KK.40)

KM.44

Ah çinçiniçinçini
Öpem ağzının içini
Sefa geldin hoş geldin
Oğlumuzun güvercini (KK.2; KK.5; KK.10; KK.12)

KM.45

Ah havardan havardan
Hiç anlamaz haberden
Seni bir güzel sandım
Şu fistanmış kabartan (Çakmak, 2018: 13; Elmalı, 2012: 17; Sabuncuoğlu, 2013: 27)

KM.46

Ah hilalan hilalan
İflah mı olur dul alan
Miskü anber kokusu
Kız elinden gül alan (Çakmak, 2018: 13; Elmalı, 2012: 17; Erol, 2012: 353; Sabuncuoğlu, 2013: 26)

KM.47

Ah kaynana kaynana
Cehennemlerde yana
Oğlun beni sevor
Cana gelen cana (KK.12;KK.19)

KM.48

Ah kaynana kaynana
Kara kazanda kayna
Alacağım oğlunu
Bildiğin gibi oyna (KK.39; Çakmak, 2018: 17; Elmalı, 2012: 11; Erol, 2012: 354)

KM.49

Ah sofular sofular
Birbirini kokular
Yârime kurban olsun
Tekye'deki fakılar (Erol, 2012: 356)

KM.50

Ah sokular sokular
Birbirini kokular
Yârime kurban olsun
Tekye'deki fakılar (Elmalı, 2012: 17; Sabuncuoğlu, 2013: 27)

KM.51

Ah su yolu su yolu
Boş gider gelir dolu
Kova kulpun kırılısın
Yoruldu yârin kolu (Çakmak, 2018: 14; Elmalı, 2012: 17; Erol, 2012: 354; Sabuncuoğlu, 2013: 26)

KM.52

Ah vatana vatana
Kondurasın atana
Seksen sekiz kız kurban
Sağ elinden tutana (Çakmak, 2018: 14; Elmalı, 2012: 17; Erol, 2012: 356; Sabuncuoğlu, 2013: 7)

KM.53

Ahırda sarı saman
Aman efendim aman
Eller neler söyledi
Aha everdik taman (KK.61; Elmalı, 2012: 18; Sabuncuoğlu, 2013: 26)

KM.54

Ahırda sarı saman
Aman efendim aman
Everemezdediler
Aha everdi taman (Ayçin, 2019)

KM.55

Ahırda sarı saman
Aman efendim aman
Everemez dediler
Aha everdik taman (KK.39; Elmalı,
2012: 18; Sabuncuoğlu, 2013: 26)

KM.56

Ahırda sarı teke
Kahrını kimler çeke
Oğlan arsızlık etme
Sonra derler beceke(Elmalı, 2012: 18;
Erol, 2012: 355; Sabuncuoğlu, 2013: 26)

KM.57

Ahtım varmış meğer
Dünya darmış meğer
Ben kolay sanırdım
Sevda zormuş meğer (KK.43)

KM.58

Ahû gölden su içti
Vuruldu candan geçti
Gönül binbir güzelden
Seni beğenip seçti (Elmalı, 2012:
18;Erol, 2012: 355; Sabuncuoğlu, 2013:
26)

KM.59

Ak devem düzde kaldı
Yüküm Tebriz’de kaldı
On iki kızı sevdim
Gönlüm bir kızda kaldı (Elmalı, 2012:
18; Sabuncuoğlu, 2013: 27)

KM.60

Ak inekten akçası

Görünüyor bohçası
Eller ne derse desin
Kuyumcular ağası (KK.2)

KM.61

Ak koyun kara koyun
Beni derdime koyun
Kaynanalar oynamor
Kapı önüne koyun (Elmalı, 2012: 112;
Çakmak, 2018: 17)

KM.62

Ak koyun meler gelir
Yüreğim deler gelir
Bir deli koca sevdim
Başıma neler gelir (Elmalı, 2012: 18;
Sabuncuoğlu, 2013: 26)

KM.63

Ak kuyu kara kuyu
Derdimideşme kuyu
Güzeller alsın suyu
Çirkini taşla kuyu (Elmalı, 2012: 18;
Sabuncuoğlu, 2013: 27)

KM.64

Ak Pınar’ın köprüsü
İpek mendil örtüsü
Kurban olsun yârime
Şu Kilis’in heppisi (Erol, 2012: 355)

KM.65

Ak saman sarı saman
Geldik gittik bir zaman
Ali’yi everemordediler
Aha everdik
taman(KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.8)

KM.66

Ak saman sarı saman
Geldik gittik bir zaman
Ali evlenemez dediler
Aha alıcıtaman (KK.1)

KM.67

Ak saman sarı saman
Geldik gittik bir zaman
Gülten oğlunu everemor dediler
Aha everoruk taman (KK.1;KK.61)

KM.68

Ak saman sarı saman
Gittik geldik bir zaman
Fatma oğlunu everemez dediler
Aha everdi taman (KK.61; Gümüşalan, 2018: 7)

KM.69

Ak saman sarı saman
Gittik geldik bir zaman
Hatice oğlan evlendiremez dediler
Aha evlendirdik taman (KK.25)

KM.70

Akcurun uşağı
Kınektendirkuşağı
Toprakta yata yata
Garipsedim döşeği(KK.11)

KM.71

Akcurun'da çarşı var
Sokakları ince dar
Yârimden haber gelse
Olur bana ilkbahar (Aksoy, 2021: 140)

KM.72

Akça buğday geç olur
Güzeller güleç olur
Kaldır zülfün telini
Öpmeye siyeçolur (Elmalı, 2012: 18)

KM.73

Akça buğday tez olur
Güzeller güleç olur
Kaldır zülfün telini
Öpmeye siyeç olur (Erol, 2012: 355; Sabuncuoğlu, 2013: 26)

KM.74

Akı var karası var
Gönülde yarası var
Ona hor gözle bakma
Cebinde parası var (Elmalı, 2012: 19; Erol, 2012: 356; Sabuncuoğlu, 2013: 27)

KM.75

Aklımızda kalmadan
Giden seneler bir bir
Gözlerimiz solmadan
Gelenlere çevrilir (Elhan, 2013: 56, 2016: 27)

KM.76

Akpınar gümüş pınar
Periler gelir konar
Bakçaların dalları
Sarkıp yemişler sunar (Çolakoğlu, 1987: 92; Elmalı, 2012: 19; Sabuncuoğlu, 2013: 26)

KM.77

Akpınar yol karşısına
Gün doğar kavşağına

İnsan gönül verir mi

Kapı bir komşusuna (Elmalı, 2012: 19;
Erol, 2012: 356)

KM.78

Akpınar'da balıklar

Kızlar zeytin ayıklar

Şu Kilis'in kızları

Yârim diye sayıklar (Çakmak, 2018: 14;
Elmalı, 2012: 19)

KM.79

Akpınar'da oturdum

Etli küfte yoğurdum

Söğütlüdere yeşil

Güzeldir tas yoğurdum (Özköseler,
2020)

KM.80

Akpınar'da yün yıkar

Kuşluk olmadan bıkar

Kazana ne koyarsan

Çömçenede o çıkar (Elhan, 2004: 89,
2016: 49)

KM.81

Akpınar'dan biz geçtik

Soğuk sularını biz içtik

Bir Kilis'in içinde

Biz o Zeynep'i seçtik (KK.40; Çakmak,
2018: 14; Elmalı, 2012: 19)

KM.82

Akpınar'dan geçtik

Soğuk sular içtik

Bizi kesenlerin

Pirçeğine s..çtık (KK.1;KK.3; KK.4)

KM.83

Akpınar'dan geldik

Soğuk suların içtik

Bir Kilis'in içinden

Biz o Zeynep'i seçtik (Erol, 2012: 353).

KM.84

Akpınar'ın bülbülü

Has bahçenin sümbülü

Beni asmak için mi

Kumral saçın örgülü (Elmalı, 2012: 19)

KM.85

Akpınar'ın köprüsü

İpektendir örtüsü

Geline kurban olsun

Şu Kilis'in hepsi (Elmalı, 2012: 19)

KM.86

Akpınar'ın köprüsü

İpektendir örtüsü

Yârime kurban olsun

Şu Kilis'in hepsi (Elmalı, 2012: 19)

KM.87

Akpınar'ın yol boyu

Selvidir yârin boyu

Kendisi güzel ama

Biraz hırçın huyu (Elmalı, 2012: 20)

KM.88

Akpınar'ın yolunda

Altın burma kolunda

Kız ben seni alırım

Askerliğin sonunda (KK.78; Elmalı,
2012: 20)

KM.89

Akşam ezanı oldu
Kalles'te güneş soldu
Ağamgilde malhıta
Bakır sehene doldu (Elhan, 2004: 89,
2016: 48)

KM.90

Akşam oldu n'eyleyim
Bade doldu n'eyleyim
Bahar oldu gül açtı
Ömrüm soldu n'eyleyim (Elmalı, 2012:
20)

KM.91

Akşam oldu n'eyleyim
Derdim kime söyleyim
Bahar oldu gül açtı
Ömrüm soldu n'eyleyim (Elmalı, 2012:
20)

KM.92

Akşam oldu n'eyleyim
Derdim kime söyleyim
Var git vefasız akşam
Sen yârsız n'eyleyim (Elmalı, 2012: 20)

KM.93

Al elmanın birini
Sil mendille terini
İnsan açık eder mi
Sevdanın sırrını (Elmalı, 2012: 20)

KM.94

Al elmayı dişledim
Yanını gümüşledim
Kardeş geldi vermedim
Yâr geldi bağışladım (Elmalı, 2012: 20)

KM.95

Al geydimalsın deyi
Mor geydim sarsın deyi
Çeşme başına vardım
Nişanlım görsün deyi (Ayçin, 2019)

KM.96

Al giymiş alsın deyi
Mor giymiş yakışsın deyi
Biz bu gelini niye aldık
Oğlumuz sarsın deyi (KK.9)

KM.97

Al önlüğün alası
Yıkıl Caber Kalası
Ben oyuna gelmezdim
Hep analık belâsı (Elmalı, 2012: 20)

KM.98

Al sana hedikkaynana
Dişleri gedikkaynana
Oğlun çerez getirdi
Sensiz yedik kaynana (KK.2; Çakmak,
2018: 17; Elmalı, 2012: 112)

KM.99

Al sana hedik kaynana
Dişleri gedik kaynana
Oğlun şeker getirdi
Sensiz yidikkaynana (KK.2)

KM.100

Al şalım yeşil şalım
Dağlarda dolaşalım
Gel de bir تنها yerde
Seninle buluşalım (Elmalı, 2012: 21)

KM.101

Ala seyhedik kaydana

Dişleri gedikkaynana

Oğlun baklava getirdi

Sensiz yedik kaydana (KK.2;KK.13)

KM.102

Ala seyhedik kaydana

Dişleri gedik kaydana

Oğlun çerez getirdi

Sensiz yidikkaynana (KK.1;KK.2)

KM.103

Allah neden aciz ki

Yeter ki sen sabret de

Gönlün hiç daralmasın

Dert de geçer gurbet de (Elhan, 2013: 54,
2016: 27)

KM.104

Alleben'in köprüsü

İpek mendil örtüsü

Ben bir yâr sevdim

Kurban olsun milletin hepsi
(Gümüşalan, 2018: 5)

KM.105

Alma beni taş ile

Gözüm dolu yaş ile

Ben nereye gideyim

Bu sevdalı baş ile (Elmalı, 2012: 21)

KM.106

Alnı kekiligelin

Kalbi fikirli gelin

Dün geldin adam oldun

Maymun şekilli gelin (Elmalı, 2012:
108)

KM.107

Altın bilezik burma

Kız saçın sarı sırma

Bu gececik bize gel

Yedirem şeker hurma (Elmalı, 2012: 21)

KM.108

Altın çeşme akmasın

Yüreğimi yakmasın

Gözlerine tembih et

Öyle çapkın bakmasın (Elmalı, 2012:
21)

KM.109

Altın tabaka leçer

Cahallıkgelir geçer

Ağzım dilim söylemez

Gönlümden neler geçer (Elmalı, 2012:
21)

KM.110

Altın tabaka leçer

Yârim buradan geçer

Dilim söylemez amma

Kalbimden neler geçer (Elmalı, 2012:
22)

KM.111

Altın tabaka vişne

Aşkın peşine düşme

Bu aşkın sonu yoktur

Nafile dile düşme (Elmalı, 2012: 22)

KM.112

Altın tabakta leçer

Güzellik gelir geçer

Ağzım dilim söylemez

Gönlümden neler geçer (Elmalı, 2012: 21)

KM.113

Altın yüzük çak çak

Küs isek gel barışak

Aramızda dağlar var

Mektup ile konuşak(KK.48; Elmalı, 2012: 22)

KM.114

Altın yüzük takarım

Güzellere bakarım

Kız ben senin göğsüne

Süllümkurar çıkarım (Elmalı, 2012: 22; Erol, 2012: 355)

KM.115

Altına attılar bir ağır cecimi

Boynuna taktılar altın bir sicimi

Tez olun ağlatmayın kızı bacım

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Çakmak, 2018: 23; Gümüşalan, 2018: 12; Elmalı, 2012: 134)

KM.116

Altına attılar bir cecimi

Boynuna taktılar yağlı sicimi

Tezin ağlatmayın gelin bacım

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Gümüşalan, 2018: 12; Elmalı, 2012: 134)

KM.117

Altına attılar bir cecimi

Boynuna taktılar yağlı sicimi

Tezin ağlatmayın nazlı bacım

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Gümüşalan, 2018: 12; Elmalı, 2012: 134)

KM.118

Altına buz kaynana

Göbeğine tuz kaynana

Ben oğlunla yan yana

Sen dışarı kaynana (Avcı, 2020: 632)

KM.119

Altındır alay değil

Gümüştür kalay değil

Kınamayın komşular

Sevdadır kolay değil (Elmalı, 2012: 22)

KM.120

Altınım var el kimi

Ne durursun el kimi

Gel seninle yatalım

Kazanılmış mal kimi (Erol, 2012: 355)

KM.121

Aman aman şişmanım

Şişman sevdim pişmanım

Şişman sevdim seveli

Zayıflara düşmanım (KK.13; Avcı, 2020: 627)

KM.122

Aman aman yarasa

Gönül işe yarasa

Beni kimse asamaz

Asar ise yar asa (Elmalı, 2012: 22)

KM.123

Aman fırıncı

Zalim fırıncı

Acımızdan öldük

Ettin bizi zarıncı (Çakmak, 2018: 16;

Elmalı, 2012: 104)

KM.124

Aman gelin hösne gelin

Her sözüme küsme gelin

Asker oldum gidiyorum

Mektubunu kesme gelin (Erol, 2012: 355)

KM.125

Aman kimse duymasın

Sen yabancı değilsin

El âlem bilmez hali

Düşmanlar sevinmesin (Çakmak, 2018: 21; Elmalı, 2012: 131)

KM.126

Aman usta fırıncı

Zalim usta fırıncı

Acımızdan öldürdün

Ettin bizi zarıncı(Elmalı, 2012: 22)

KM.127

Anam evde pişirmiş

Sıcak sıcak tarhana

Maşallah deyin dostlar

Dolup taşı barhana (Aksoy, 2021: 140)

KM.128

Anan baban var mıydı

Seni orda kor muydu

Düğünde pişen aşlar

Hasıdındışın taşlar (Çakmak, 2018: 15; Elmalı, 2012: 104)

KM.129

Anan seni has bağında haslamış

Zülüfünü gül dalında ıslamış

Anan seni eller için beslemiş

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Çakmak, 2018: 23; Gümüşalan, 2018: 12; Elmalı, 2012: 134)

KM.130

Anan seni has dağında haslamış

Zülüfünü gül dalında ıslamış

Anan seni eller için beslemiş

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Elmalı, 2012: 134)

KM.131

Antep yolu dar mıdır

Minaresi var mıdır

Duydum yârim evlenmiş

Acep aslı var mıdır (Elmalı, 2012: 22)

KM.132

Antep'tir dedikleri

Fıstıktır yedikleri

Pek hoşuma gidiyor

Nişleyin dedikleri (Çakmak, 2018: 15; Elmalı, 2012: 104)

KM.133

Anterimiben biçti

Yeni sevdaya düştüm

Ne kara talihim var

Asker oğlana düştüm (KK.46; Elmalı, 2012: 23)

KM.134

Arabada buğdayım
Serip de kurutayım
Senin gibi güzeli
Ben nasıl unutayım (Elmalı, 2012: 23)

KM.135

Arabam var dört teker
Her tarafa kum çeker
Şu Kilis'in kızları
Koca diye can çeker (Elmalı, 2012: 23)

KM.136

Arabamın tekeri
Ben istemem nökeri
Olursa bekâr olsun
Çok getirsin şekeri (Elmalı, 2012: 23)

KM.137

Aradık sizi bulduk
Çok şükür kızı aldık
Gönlü hoş olsun diye
Kaynanaya koç saldık (KK.1; KK.88;
Çakmak, 2018: 18; Elmalı, 2012: 23)

KM.138

Akakıydum şişeye
Şavkıvurdu köşeye
Şimdiki Kilis kızları
Nazlı gider gişiye(KK.11;KK.17;KK.34;
Elmalı, 2012: 23)

KM.139

Arasabazarbaşı
Paşa Hamamı çarşı

Kaymaklı künefenin
Altına kölük aş (Özköseler, 2020)

KM.140

Arasanın içinde
Çeşit çeşit düğenvar
Her söze kulak asma
Aramızı bozan var (Aksoy, 2021: 138)

KM.141

Arı çiçeğe bakar
Güneş toprağı yakar
Âşıklar sevdiğinden
Böyle tezce mi bıkar (Elmalı, 2012: 23)

KM.142

Arıkince geçilmez
Su bulanık içilmez
Bana derler yârdan geç
Yârşirindir geçilmez (Gümüştalan, 2018:
15)

KM.143

Arkadaşım nasılsın
Burnun kapıya kısılsın
İkimizin sevgisi
Destanlara yazılsın (KK.29)

KM.144

Armudu budamazlar
Elmanın dalı gibi
Ben seni çok bilirim
Babamın malı gibi (Elmalı, 2012: 24)

KM.145

Armudu taşlayalım
Dibinde kışlayalım
Kağıt kalem al yârim

Mâniye başlayalım (Elmalı, 2012: 24)

KM.146

Armudu yersin yersin

Dalını ne eğersin

Madem beni seversin

Kem söz niye dersin (Elmalı, 2012: 24)

KM.147

Armudun dibi kuyu

Uyu sevdiğim uyu

Sana sarhoş diyorlar

İçtiğin üzüm suyu (Avcı, 2020: 628;

Elmalı, 2012: 24)

KM.148

Armut dalda dal yerde

Bülbül öter her yerde

Felek bize ne yaptı

Her birimiz bir yerde (Elmalı, 2012: 23)

KM.149

Armut dalda dal yerde

Bülbül ötmez her yerde

Mevlâm bizi ayırdı

Her birimiz bir yerde (Elmalı, 2012: 24)

KM.150

Armut yedim soymadan

İçerisini oymadan

Ne de çabuk ayrıldık

Sevdamıza doymadan (Elmalı, 2012: 24)

KM.151

Arpa buğday zamanı

Pürçüklü ister canı

Al yanaktan öptürmem

Yok zalımın imanı (KK.79; Erol, 2012: 355)

KM.152

Asker oldum giderim

Yoktur benim kederim

Fincan börek üstünde

Nargilemi çekerim (KK.16)

KM.153

Askere giden sensin

Yâr beni sever misin

Boynundaki künyeyi

Hediye eder misin (Elmalı, 2012: 24)

KM.154

Asma altında üzüm

Altı da düzüm düzüm

Kaynanamsın gözümsün

Şerrine yoktur sözüm (KK.39; Çakmak, 2018: 17; Elmalı, 2012: 112)

KM.155

Asmada kara üzüm

El yârinde yok gözüm

İki gözüm burada

Başkaya yoktur sözüm (Elmalı, 2012: 24)

KM.156

Asmada üzüme bak

Betime benzime bak

Geç buldum tez ayrıldım

Talihsiz özüm bak (Elmalı, 2012: 25)

KM.157

Asmada yediveren

Yiyene iştah veren

Heyirdenballar akor

Afiyet bulur deren (Elhan, 2004: 89,
2016: 50)

KM.158

Asmalar kolun atmış

Salkımlar yere yatmış

Güneş üzümü yakmış

Hemen sermek gerekör(Elmalı, 2012:
149)

KM.159

Asmalar üzüm üzüm

Gözlerin neden hüzn

Ne gece ne gündüzüm

Sensiz geçmiyor yazım (Elmalı, 2012:
25)

KM.160

Asmalarda üzüm yok

Ahmaklara sözüm yok

Senden başka kimsede

İnan olsun gözüm yok (Elmalı, 2012: 25)

KM.161

Aşağı odanın kilimi

Tut gelin dilini

Akşam oğlum gelirse

Kırar o kambur belini (KK.60)

KM.162

Aşağı odanın kilimi

Tut kaynana dilini

Akşam kocan gelirse

Kırar kambur belini (KK.12)

KM.163

Aşığın falına bak

Yanağın alına bak

Derdinden kebab oldum

Ciğerimin haline bak (KK.40)

KM.164

Aşığın falına bak

Yanağın alına bak

Derdinden kebab oldum

Kalbimin haline bak (Elmalı, 2012: 25)

KM.165

Âşıklar ayar oldu

Yıldızım kayar oldu

Düştüm zalım eline

Canıma kıyar oldu (Elhan, 2013: 55,
2016: 28)

KM.166

Aşıt Mahle uşağı

Mektepte kitap okur

Yârim tezgâh önünde

Oturmuş halı dokur (Aksoy, 2021: 136)

KM.167

Aşk oktur deler geçer

Afettir güler geçer

Yaralı yüreklerin

Pasını siler geçer (Elmalı, 2012: 25)

KM.168

Ata binen Efendi

Ceketi kahverengi

Benim yâri sorarsan

Adı Muhsin Efendi (Elmalı, 2012: 25)

KM.169

Ata binetim geldi

Çaya inesim geldi
Açılın Kilis dağları
Yâri göresimgeldi (KK.38)

KM.170

Ataşkoydum kayıldı
Etrafına yayıldı
Gelin suya çimerken
Kaynana da bayıldı (KK.60; Çakmak,
2018: 19; Elmalı, 2012: 127)

KM.171

Ateş aldım çakmaktan
Gelir kara da Hak'tan
Zalim kız ne anladın
Beni nara yakmaktan (Elmalı, 2012: 26)

KM.172

Ateş aldım mangaldan
Kiraz aldım tek daldan
Senin sözlerin tatlı
Hem şekerden hem baldan (Elmalı,
2012: 26)

KM.173

Ateş attım bucağa
Şevki düştü ocağa
Ben de yalnız yatamam
Alışmışım kucağa (Elmalı, 2012: 25)

KM.174

Ateşe atın üzerlik
Bozuldu hep düzen dirlik
Oğlumuz gözü değmesin
Taktıralım beşibirlik (Elmalı, 2012: 160)

KM.175

Ateşe attım üzerlik

Bozuldu düzen dirlik
Oğluma göz değmesin
Taktıralım beşibirlik (Avcı, 2020: 640)

KM.176

Ateşim var külüm yok
Bülbül oldum dilim yok
Sen orada ben burada
Ağlamadık günüm yok (Elmalı, 2012:
26)

KM.177

Atı var katırı var
Elinde satırı var
Bu düğüne gelmezdim
Ayyüşün hatırı var (Elmalı, 2012: 26)

KM.178

Atı var katırı var
Elinde satırı var
Bu düğüne gelmezdim
Gelinin hatırı var (KK.62; Elmalı, 2012:
26)

KM.179

Atı vurdum yokuşa
At gitti koşa koşa
Muradım yokuş değil
Yâr benimle tokuşa (Elmalı, 2012: 26)

KM.180

Atladı geçti eşeği
Sofrada kaldı kaşığı
Koca evin yakışığı
Gelin olup gitti gayrı(KK.52)

KM.181

Atlas yorganın yüzü

Nerden tanıdın bizi

Bu sevda bitmez dedik

Sevdaya saldın bizi (Elmalı, 2012: 26)

KM.182

Atlı gelir atlılar

Boynu kravatlılar

Kaynana kaçtı geçti

Gelsin bize tatlılar (Çakmak, 2018: 17;

Elmalı, 2012: 113)

KM.183

Atlılar geliyor atlılar

Boynu kravatlılar

Kaynanayı kaçırdılar

Başım ayaza çıkardılar (Elmalı, 2012: 113)

KM.184

Avluya koydum testi

Bulutlar geldi geçti

Kız anası izin ver

Saat dokuzu geçti (KK.1; Elmalı, 2012: 26)

KM.185

Avsun avsun abara

Güneş vurakabara

Bu yıl bu kadar oldu

Seneye de kabara (KK.14; Elmalı, 2012: 160)

KM.186

Ay akşamlar akşamlar

Suya iner tavşanlar

O benim nazlı yârim

Nerelerde akşamlar (Elmalı, 2012: 27)

KM.187

Ay aydının ayağı

Kiprik gözün dayağı

Eşik taşına hayran

Değdi yârin ayağı (Elmalı, 2012: 27)

KM.188

Ay aydının ışığı

Elinde bal kaşığı

Üç gündür neredeydin

Gönlümün yakışığı (Elmalı, 2012: 27)

KM.189

Ay doğar aş'a gider

Paşa Maraş'a gider

Yâri çirkin olanın

Emeği boşa gider (Elmalı, 2012: 27)

KM.190

Ay doğar aşmak ister

Al yanak yaşmakister

Şu benim cahalgönlüm

Yâre kavuşmak ister (Avcı, 2020: 627)

KM.191

Ay doğar aşmak ister

Al yanak yaşmak ister

Şu benim cahil gönlüm

Yâre kavuşmak ister (KK.6; Elmalı, 2012: 27)

KM.192

Ay doğar ayan beyan

Yollara düştüm yayan

Eline geçmez iken

Koynuna girdim uyan (Elmalı, 2012: 27)

KM.193

Ay doğar bedir Allah
Bu sevda nedir Allah
Ya benim muradım ver
Her şeye kadir Allah (Elmalı, 2012: 27)

KM.194

Ay doğar bedir Allah
Bu sevda nedir Allah
Ya benim muradım ver
Ya beni öldür Allah (Elmalı, 2012: 27)

KM.195

Ay doğar bedir Allah
Bu sevda nedir Allah
Yarabbi yâri gönder
Ya bana sabır Allah (Elmalı, 2012: 28)

KM.196

Ay doğar bedir Allah
Her şeye kadir Allah
Varyemizin malını
Yiyene yedir Allah (Elmalı, 2012: 28)

KM.197

Ay doğar elek gibi
Gün doğar melek gibi
Biz bir gelin aldık
Dondurma bebek gibi (KK.3; KK.5;
KK.6; KK.18; KK.20; KK.23; KK.24;
KK.39; KK.40; KK.45; KK.47; KK.48;
KK.60; KK.80; Erol, 2012: 353; Tarçın,
2020: 421)

KM.198

Ay doğar elek gibi
Gün doğar melek gibi
Biz de bir gelin aldık

Dondurma bebek gibi (KK.65; KK.68;
KK.86; Elmalı, 2012: 28; Gümüşalan,
2018: 8)

KM.199

Ay doğar elek gibi
Gün doğar melek gibi
Biz bir gelin aldık
Dondurma gaymak gibi (Avcı, 2020:
638)

KM.200

Ay doğar elek kimi
Gelir yepelekkimi
Biz de bir gelin aldık
Dondurma bebek kimi (Ayçin, 2019)

KM.201

Ay doğar elek kimi
Gün doğar melek kimi
Biz bir gelin aldık
Dondurma bebek kimi (Avcı, 2020: 638)

KM.202

Ay doğar sini gibi
Sininin dibi gibi
Yârin selamı var
Kokar yesmini gibi (Elmalı, 2012: 28)

KM.203

Ay doğar sini sini
Ben sevdim birisini
Cellat boynumu vursa
Söylemem eğrisini (Elmalı, 2012: 28)

KM.204

Ay doğar sini sini
Ben sevdim birisini

Gönlümü cellât etseler

Söylemem doğrusunu (KK.80)

KM.205

Ay doğar yüce gider

Kervanlar gece gider

Yârin evi üstünden

Doğru yol Hac'a gider (Elmalı, 2012: 28)

KM.206

Ay doğsun avuştursun

Günleri savuştursun

Hazreti Eyüp kimi

Hak bizi kavuştursun (Erol, 2012: 355)

KM.207

Ay doğuyor kenarsız

Neden beni kırarsız

Ben içimden neşeli

Beni gamlı sanarsız (Elmalı, 2012: 29)

KM.208

Ay durmuyor yürüyor

Yârim beni yoruyor

Çekilecek dert değil

Mevlam sabır veriyor (Elmalı, 2012: 29)

KM.209

Ay ışıktır varamam

Halka kaşmerolamam

Ay buluta girince

Bağlasalar duramam (Çakmak, 2018: 15; Elmalı, 2012: 29)

KM.210

Ay sarı yıldız sarı

Bu gece gördüm yâri

Kırmızı fistan giymiş

Yerdedir saçakları (KK.40; Elmalı, 2012: 29)

KM.211

Ay vurdu camdan cama

Ben durmuşum selama

Geleceğim demişti

Bekliyorum akşama (Elmalı, 2012: 29)

KM.212

Ayağına topal demişler

Eline de çolak demişler

Gelmiş gelmiş geri gitmişler

Gelmiş gelmiş geri gitmişler (Çakmak, 2018: 11)

KM.213

Ayağında çarık yok

Ayran ister yayık yok

Kim görse sarhoş olur

Seni seven ayık yok (Elmalı, 2012: 29)

KM.214

Ayağında kundura

Geliyor dura dura

Güzellik senin değil

Yüzündeki pudura (KK.32; Elmalı, 2012: 29)

KM.215

Ayakların kapkaplı

Gözlerin hep çapaklı

Bizim kapıda gördün

Karyolayı yatağı (Erol, 2012: 354)

KM.216

Aynanın karşısında

Toka takmış başına
Sanki bana ken edor
Yanağında alıklı (Çakmak, 2018: 21;
Elmalı, 2012: 131)

KM.217

Aynaya çokça baktık
Gerdana altın taktık
Kerimesin diyerek
Kınada mumlar yaktık (Elmalı, 2012:
29)

KM.218

Aynaya çokça baktık
Köz gibi altın taktık
Gelini alana kadek
Barmilbarmil zeyt sattık (Elmalı, 2012:
30)

KM.219

Aynuz buynuz kaynana
Densiz huysuz kaynana
Çenen çekileydi bes
Mehsimedert kaynana (Üzel, 2016)

KM.220

Ayran mıdır su mudur
Sağdıç marifetin bu mudur (Kılınç,
2021: 155)

KM.221

Ayran mıydı
Su muydu
Kız evi de
Bu muydu (KK.49)

KM.222

Ayranı koyu olsun

Baharatı bol olsun

Köfte emekli olsun

Aman canım çiğ köfte (Elmalı, 2012:
138)

KM.223

Ayrıldım kavuşamam
Darıldım barışamam
Göz açtım seni gördüm
Kimseyle konuşamam (Elmalı, 2012:
30)

KM.224

Ayrıldım kavuşamam
Küsüldüm barışamam
Göz açtım seni gördüm
Ellerle konuşamam (Elmalı, 2012: 30)

KM.225

Ayrıldım özlerinden
O şirin sözlerinden
Bileydim ayrılık var
Öperdim gözlerinden (Elmalı, 2012: 30)

KM.226

Ayrıldım özlerinden
O tatlı sözlerinden
Bileydim ayrılık var
Öperdim gözlerinden (Elmalı, 2012: 30)

KM.227

Ayrıldım özüm senden
Saçı sünbülüm senden
Yoluma duman çöktü
Yolum kesildi senden (Elmalı, 2012: 30)

KM.228

Ayrılıktan inlerken
Yâri görüp güldüm ben
Gülmemek elde değil
O çapkın pek şakleben(Erol, 2012: 355)

KM.229

Ayrılmışım eşimden
Gerdanı gümüşümden
Şu karlı dağlar gibi
Duman tüter başımdan (Elmalı, 2012: 30)

KM.230

Ayşe merdivene bastı
Ali ceketini astı
Fatma'nın kıymetli kızını
Ali bağrına bastı (Gümüştalan, 2018: 7)

KM.231

Azara da buzara
Öküz girmiş pazara
Kızıma naz edenin
İki gözü bozara (KK.55;KK.56)

KM.232

Azara da buzara
Öküz girmiş pazara
Oğluma naz edenin
İki gözü bozara (KK.55;KK.56)

KM.233

Azara da buzara
Öküz gitti bazara
Oğluma göz edenin
İki gözü bozara (Elmalı, 2012: 160)

KM.234

Azara buzara

Öküz gitti bazara
Oğluma göz edenin
İki gözü gızara (Avcı, 2020: 640)

KM.235

Baba ekmeğin yok muydu
Bir kız bir eve çok muydu
Gelin oldum gidiyorum
Hiç mi menendim yok muydu (Elmalı, 2012: 141)

KM.236

Bacım köften ne acı
Soğan bunun ilacı
Tez yoğur hanım bacı
Aman canım çiğ köfte (Elmalı, 2012: 139)

KM.237

Badlıcanı haşladım
Doldurmaya başladım
Yâr aklıma geldikçe
Ağlamaya başlarım (KK.17)

KM.238

Bağ burda zeytin burda
Hiç vefa yokmuş yârda
Ne gelen var ne giden
Öldüm kaldım sınırdı (Elmalı, 2012: 30)

KM.239

Bağ iken bostan oldum
Dillere destan oldum
Evveli gereклиydim
Şimdi gerekmez oldum (KK.30; Elmalı, 2012: 31)

KM.240

Bağa girdim üzüme
Çıbıkdeğdi gözüme
Sürmeler mi çekildin
Çıkasıca gözüne (Elmalı, 2012: 31)

KM.241

Bağa gittim nar için
Gül kopardım yâr için
Analar kız beslemiş
Delikanlılar için (Elmalı, 2012: 31)

KM.242

Bağa gittim üzüme
Çubuk değdi gözüme
Çubuk seni keserim
Elbet gelir sözüme (Gümüşalan, 2018: 16)

KM.243

Bağa gittim üzüme
Gel sözüme sözüme
Gene mi sürme çektin
Evler yıkan gözüne (Elmalı, 2012: 31)

KM.244

Bağa gittim üzüme
Gel yüzüme yüzüme
Sürmeler mi çektin
Beni yakan gözlerine (Avcı, 2020: 626)

KM.245

Bağa gittim üzüme
Gel yüzüme yüzüme
Sürmeler mi çektiydin
Beni yakan gözüne (Elmalı, 2012: 31)

KM.246

Bağa indim bağ susuz

Mahmur gözler uykusuz
Herkesin yâri geldi
Hani benim uğursuz (Elmalı, 2012: 31)

KM.247

Bağa indim konuşa
Su neylesin yanmışsa
Mevlâm sabırlar versin
Yârinden ayrılmışsa (Elmalı, 2012: 31)

KM.248

Bağda üzüm keserler
Salkım salkım sererler
Gelin gitmeyen kızı
Sarhoşlara verirler (Elmalı, 2012: 149;
Gümüşalan, 2018: 16)

KM.249

Bağımda sümbülüm var
Bahçemde al gülüm var
Alaaddin Yavaşça
Adlı bir bülbülüm var (Çakmak, 2018:7;
Elmalı, 2012: 5)

KM.250

Bağından üzüm ezer
Kâkülün dökmüş gezer
Ben yârimi özledim
Yârim de bunu sezer (Elmalı, 2012: 31)

KM.251

Bağlamamın beyazı
Yâr eyleme bu nazı
Yat dizime dizime
Yidireyimkirazı (Elmalı, 2012: 32)

KM.252

Bağlarda olur üzüm

Sıcağa yoktur sözüm
Bu kadar da naz etme
İnsaf et iki gözüm (Elmalı, 2012: 32)

KM.253

Bağlarda üzüm oldu
Bekçilere izin oldu
Şükür olsun Allah'a
Ayşe de bizim oldu (KK.25)

KM.254

Bağlarda üzüm oldu
Bekçiye izin oldu
Şükür olsun Allah'a
Bu gelin de bizim oldu (Kılınç, 2021: 151)

KM.255

Bağlardan üzüm aldık
Bekçiden izin aldık
Düşmanlarım çatlasın
Mavi gözlü kız aldık (Elmalı, 2012: 32)

KM.256

Bağlardan üzüm aldım
Bekçiden izin aldım
Şükür olsun Allah'a
Şerefli yerden kız aldım (Kılınç, 2021: 152)

KM.257

Bağları kütük kütük
Yaprağı dökük dökük
Eller yavrum dedikçe
Benim de boynum bükük (Elmalı, 2012: 32)

KM.258

Bağlarında üzüm sergisi
Yüreğimde sevgisi
Ben arayıp bulmadım
Bana Allah vergisi (KK.41)

KM.259

Bahar ayı tez geçer
Kuzu otlar su içer
Kanun böyle kurulmuş
Dünyaya gelen göçer (Elmalı, 2012: 32)

KM.260

Bahar geldi yeşerdi
Karşımda zümrüt dağlar
Neyleyim ben baharı
Yârim yüreğim dağlar (Aksoy, 2021: 134)

KM.261

Bahar olur gül olur
Ateş yanar kül olur
Seni görünce dilim
Susmayan bülbül olur (Elmalı, 2012: 32)

KM.262

Bahçada erik
Dalları delik delik
Neslihan oğlumuzun sözünü dinlemezse
Vallaha oğlumuzu bir daha
everirik(KK.1;KK.2)

KM.263

Bahçada iğde
Dalları yerde
Ağlama gelin
Güveyi evde (KK.54;Elmalı, 2012: 33;
Kılıçkiran, 1973: 63; Tarçın, 2020: 420)

KM.264

Bahçada keçi boynuzu
Oğlumuz seher yıldızı
İmrensinler oğlumuz
Komşu oğlu komşu kızı (Elmalı, 2012: 33)

KM.265

Bahçada miş miş
Sararmış düşmüş
Dayımın oğlu
Güzel bir kıza düşmüş (Kılınç, 2021: 154)

KM.266

Bahçada olur gazel
Gelinimiz ne güzel
Arkadaşlar toplansın
Söylesin türkü gazel (Elmalı, 2012: 33)

KM.267

Bahçada pırpırım
Döşürdük birim birim
Biz Muradı everdik
Mehmed'e Allah kerim (KK.57;KK.59; Elmalı, 2012: 33)

KM.268

Bahçada taze hıyar
Kabuğunu kim soyar
Oğlan güzel kız güzel
Huyları ne hoş uyar (Elmalı, 2012: 34)

KM.269

Bahçada taze mişmiş
Sararmış yere düşmüş
Komşu kızının gönlü

Bizim oğlana düşmüş (Elmalı, 2012: 34)

KM.270

Bahçada yılan
Ağaca dolan
Gelinin ağlaması
Vallahi yalan
(KK.1;KK.2;KK.3;KK.4;KK.5;KK.6;K
K.8;KK.9;KK.13;KK.14;KK.15)

KM.271

Bahçadan hudargeldi
İçinde biber geldi
Biz bu gelini alana dek
Başımıza neler geldi (Kılınç, 2021: 152)

KM.272

Bahçadan hudar geldi
İçinde biber geldi
Biz bu gelini alana kadar
Başımıza neler geldi (KK.35;KK.55)

KM.273

Bahçadan hudar geldi
İçinde biber geldi
Biz bu gelini alanaca
Başımıza neler geldi (KK.88)

KM.274

Bahçadan hudar geldi
İçinde biber geldi
Biz bu kızını alanacak
Başımıza neler geldi (KK.69;Ayçin, 2019)

KM.275

Bahçadan hudar geldi
İçinde biber geldi

Bu kızı alınacak

Başımıza neler geldi (KK.101)

KM.276

Bahçadan hudar geldi

İçinde biber geldi

Bugünü görenecek

Başıma neler geldi (Elmalı, 2012: 34)

KM.277

Bahçadan hudar geldi

İçinde biber geldi

Gelin alana kadar

Başıma neler geldi (Elmalı, 2012: 34)

KM.278

Bahçadan hudargeldi

İçinde biber geldi

Gelin alanacak

Başıma neler geldi (Elmalı, 2012: 34)

KM.279

Bahçadan hudar geldi

İçinde büber geldi

Biz bu kızı alana kadar

Başımıza neler geldi (Sabuncuoğlu, 2013: 24)

KM.280

Bahçadan hudar geldi

İçinde büber geldi

Kızı alana kadar

Başımıza ne geldi (Erol, 2012: 353)

KM.281

Bahçalar köşe köşe

İçinde kebab bişe

Beni yârdan ayıran

Gözü morarıp şişe (Elmalı, 2012: 34)

KM.282

Bahçalar susuz olmuş

Ağaç meyvesiz olmuş

Kızlar sahrayaçıkmiş

Oğlanlar uyuz olmuş (Elmalı, 2012: 34)

KM.283

Bahçalarda bahteniz

Önümüz derya deniz

Ben yârdan ayrılalı

Ne bet kaldı ne beniz (KK.18; Elmalı, 2012: 35)

KM.284

Bahçalarda bal kabak

Açılır tabak tabak

Yeni bir moda çıkmış

Kız oğlanla oynamak (Elmalı, 2012: 35)

KM.285

Bahçalarda bamıya

Ne hoş olur yemeğe

Sana bir çift sözüm var

Utanırım demiye (Elmalı, 2012: 35)

KM.286

Bahçalarda bol erik

Dallarını eğerek

Bize Kilisli derler

Biz güzeli severik (Elmalı, 2012: 35)

KM.287

Bahçalarda bol erik

Dalların eğerek

Bize Kilis'li derler

Güzelleri severik (Elmalı, 2012: 35)

KM.288

Bahçalarda bozyılan
Duyduklarım hep yalan
Benim gibi yoktur hiç
Bahçesi er bozulan (Elmalı, 2012: 35)

KM.289

Bahçalarda boz yılan
Gelin boynuma dolan
Gelinin ağlaması
Vallahi hepten yalan (Elmalı, 2012: 35;
Kılınç, 2021: 153)

KM.290

Bahçalarda erik
Dalları delik delik
Arzu Murat'ı beğenmezse
Oğlumuzu bir daha everirik (KK.2)

KM.291

Bahçalarda fil bahrı
Var git ellerin yârı
Ne dedim de darıldın
Yüzüme gülme bari (Elmalı, 2012: 35)

KM.292

Bahçalarda gök hıyar
Boyun boyuma uyar
İkimiz bir boydayık
Ayırmaya kim kıyar (Elmalı, 2012: 36)

KM.293

Bahçalarda gül gerek
Güllere bülbül gerek
Senin gibi güzele
Benim gibi kul gerek (Elmalı, 2012: 36)

KM.294

Bahçalarda havan
Aman şu oynayanda
Ne yavananam (KK.69)

KM.295

Bahçalarda hurmayım
Yeşil başlı durnayım
Senden başka seversem
Gençliğime doymayım (Elmalı, 2012: 36)

KM.296

Bahçalarda ıtırşah
Boyu uzun kendi şah
İki gönül bir olsa
Ayıramaz Padişah (Elmalı, 2012: 36)

KM.297

Bahçalarda kereviz
Biz kereviz yemeyiz
Bize Kilis'li derler
Güzelleri severiz (Elmalı, 2012: 36)

KM.298

Bahçalarda miş miş
Dalları yere düşmüş
Ahmet'in gönlü de
Bizim Sevim'e düşmüş (Avcı, 2020: 628)

KM.299

Bahçalarda mor erik
Ciğerim delik delik
O beyaz kollarına
Uyar altın bilezik (Elmalı, 2012: 36)

KM.300

Bahçalarda mor meni

Verem ettin sen beni
Eski yârim duyarsa
Ne seni kor ne beni (Elmalı, 2012: 36)
KM.301
Bahçalarda mor meni
Verem ettin sen beni
Nasıl verem olmayım
Eller sarıyor seni (KK.3; Elmalı, 2012: 36)
KM.302
Bahçalarda nar
Kilis şimdi bana dar
Ağzım dilim kurudu
Bir tas su ver (KK.6)
KM.303
Bahçalarda pırasa
Dallarına kar yağsa
Kız kocasız kalınca
Sakkalliye yalvarsa (Erol, 2012: 356)
KM.304
Bahçalarda pırasa
Yaprağına kar yağsa
Kızlar kocasız kalsa
Ergenlere yalvarsa (Elmalı, 2012: 37)
KM.305
Bahçalarda pirpirim
Dalları dilim dilim
Mustafa'yı everdik
Ahmet'e Allah kerim (Elmalı, 2012: 37)
KM.306
Bahçalarda pirpirim
Döşürdük birim birim

Biz Mustafa'yı everdik
Ahmed'e Allah kerim (Avcı, 2020: 630)
KM.307
Bahçalarda pirpirim
Döşürdük birim birim
Biz oğlanı everdik
Kız da Allah kerim (Elmalı, 2012: 37)
KM.308
Bahçalarda pirpirim
Döşürdük birim birim
Biz oğlanı everdik
Kıza da Allah kerim (Ayçin, 2019)
KM.309
Bahçalarda pirpirim
Döşürdük birim birim
Fatma'yı everdik
Zehraya da Allah kerim
(KK.39;KK.55;KK.56)
KM.310
Bahçalarda pirpirim
Döşürdük birim birim
Oğlumuzu everdik
Kıza da Allah kerim (Avcı, 2020: 630)
KM.311
Bahçalarda üzüm oldu
Gelin de bizim oldu (Kılınç, 2021: 154)
KM.312
Bahçalarda var iğde
Dallar gezer yerde
Ağlama bizim gelin
Güveyi bekler evde (KK.38)
KM.313

Bahçalarda var iğde
Dalları gezer yerde
Ağlama bizim gelin
Güveyimiz var evde (Elmalı, 2012: 37)

KM.314

Bahçalarda yasemin
Sen benimsin ben senin
Üstüne gül koklamam
Yüreğin olsun emin (Elmalı, 2012: 37)

KM.315

Bahçaların çimeni
Başında var yemeni
Çok düşünme sen de sev
Seni candan seveni (Elmalı, 2012: 37)

KM.316

Bahçanızda gül açtı
Bir göründü bir kaçtı
Bu nasıl sevda imiş
Buna el âlem şaştı (Elmalı, 2012: 37)

KM.317

Bahçanızda gül var mı
Gül dibinde yol var mı
Bu gece misafirim
Yatağında yer var mı (Elmalı, 2012: 37)

KM.318

Bahçanızda gül var mı
Gül içinde yol var mı
Bu gece varsam gerek
Döşeginde yer var mı (Elmalı, 2012: 38)

KM.319

Bahçası dolu bülbül
Saçına takmış sümbül

Ya suçumu bağışla
Kapına olayım kul (Elmalı, 2012: 38)

KM.320

Bahçasında gül bitir
Dalında kuşlar ötor
Cennet misali Kilisli
Her an gözümde tütör (Avcı, 2020: 627)

KM.321

Bahçasında mor çiçek
Üstünde gezer böcek
Geleceksen çabuk gel
Ne var böyle üzülecek (Elmalı, 2012: 38)

KM.322

Bahçasız bağısız oğlan
Ayvasız narsız oğlan
Kalaysız kaba benzer
Dünyada yârsız oğlan (Elmalı, 2012: 38)

KM.323

Bahçede olur hıyar
Kabuğunu kim soyar
Oğlan güzel kız güzel
Huyları birbirine uyar (Erol, 2012: 353)

KM.324

Bahçeden hudargeldi
İçinde biber geldi
Biz bu gelini alana dek
Başımıza neler geldi (Atik, 2011: 134;
Gümüşalan, 2018: 8)

KM.325

Bahçeden hudar geldi
İçinde biber geldi

Hatice'yi alana kadar

Başımıza neler geldi (KK.55;KK.56)

KM.326

Bahçelerde bahteniz

Önümüz derya deniz

Ben yârdan ayrılalı

Ne betkaldı ne beniz (Avcı, 2020: 627)

KM.327

Bahçelerde börölce

Oynar gelin görümce

Oynasınlar bakalım

Bir araya gelince (Kılınç, 2021: 153)

KM.328

Bahçelerde ıtırak

Gelin kızlar oturak

Oturmaktan ne çıkar

Düğün edek kurtulak (KK.13)

KM.329

Bahçelerde mor meni

Verem ettin sen beni

Nasıl verem olmayım

Eller sarıyor seni (KK.47)

KM.330

Bahçelerde pirpirim

Deşerdik dirim dirim

Ahmet'i everdik

Mehmet'e Allah kerim
(KK.39;KK.50;KK.52;KK.60)

KM.331

Bahçelerde pirpirim

Deşirdimbirim birim

Ali'yi everdik

Kadir'e Allah kerim (KK.45;KK.51)

KM.332

Bahçede pirpirim

Döşürdük dirim dirim

Ahmet'i everdik

Mehmet'e Allahkerim (KK.2;KK.5;
Gümüşalan, 2018: 8)

KM.333

Bahçelerde pirpirim

Döşürdük birim birim

Mehmet'i evlendirdik

Kemal'e Allah Kerim (KK.25)

KM.334

Bahçelerde pirpirim

Döşürdüm birim birim

Arzu'yu everdik

Arda'ya Allah Kerim (KK.1)

KM.335

Bahçelerde pirpirim

Topladık dilim dilim

Büyüğünü everdik

Küçüğüne Allah Kerim
(KK.26;KK.27;KK.28)

KM.336

Bahçelerde pirpirim pervazı

Buda yirmi beş yılın ayvazı (KK.88)

KM.337

Bahçelerde sardunya

Gelir diye umdun ya

Hanı beni beğenmezdin

Yine bana kaldın ya (KK.13)

KM.338

Bahçelerden üzüm aldık

Bekçiden izin aldık

Düşmanlarım çatlasın

Gelini de biz aldık (KK.49)

KM.339

Bahçesinde gül biter

Dalında bülbül öter

Cennet misali Kilis

Her an gözümde tüter (KK.40;Çakmak, 2018:7; Elmalı, 2012:5)

KM.340

Bahçeye çaktım kazık

Kaynanam ölmüş yazık

Kaynanama acımam

Giden kefine yazık (Gümüşalan, 2018: 6)

KM.341

Bahtenizinkurusu

Annesinin kuzusu

Bir sene hasret kaldım

Dayanamam doğrusu (Elmalı, 2012: 32)

KM.342

Bak aha sana dorum

Avrat olmaz bu kaçık

Heç burnu koku almor

Dal gerdan başı açık (Çakmak, 2018: 21; Elmalı, 2012: 131)

KM.343

Bak artık bitti okul

Gelip sineme sokul

Çok derdin çektim amma

Demedim aman tohum(Elmalı, 2012: 32; Erol, 2012: 355)

KM.344

Bakçacı başı mısın

Cevahir taşı mısın

Sana mendil yollasam

Yârin gözyaşı mısın (Elmalı, 2012: 33)

KM.345

Bakçada çiçeklerim

Yürekte emeklerim

Bekletme çabucak

Ben yolunu beklerim (Elmalı, 2012: 33)

KM.346

Bakçada gül görünür

İncecik bel görünür

Sen olmazsan bakçalar

Gözüme çöl görünür (Elmalı, 2012: 33)

KM.347

Bakçada hes olaydım

Başında fes olaydım

Gelin suya çimerken

Elinde tas olaydım (Çakmak, 2018: 20; Elmalı, 2012: 127)

KM.348

Bakçada hıyar

Kabuğu soyar

Ağlama gelin

Güveyi duyar (Elmalı, 2012: 33)

KM.349

Bakçalarda nar bana

Kilis şimdi dar bana

Ağzım dilim kurudu

Bir tas suyun ver bana (KK.25; Elhan, 2016: 47)

KM.350

Bakın komşular bakın

Bundan bir hisse kapın

Gelinimiz çok güzel

Bir adet puhuryakın (Elmalı, 2012: 38; Gümüşalan, 2018: 5; Kılıçkiran, 1973: 65)

KM.351

Bakın komşular bakın

Bundan bir hisse kapın

Gelinimiz çok güzel

Bir pençe üzerlik atın (KK.21; Elmalı, 2012: 38)

KM.352

Bakın komşular bakın

Bundan bir hisse kapın

Gelinimiz çok güzel

Biraz üzerlik atın (KK.1; KK.14; Elmalı, 2012: 160)

KM.353

Bakır leğen şapşaklı

Saçı çimşir daraklı

Babası tam bir dingil

Anası çakıldaklı (Elhan, 2013: 56, 2016: 29)

KM.354

Bakırı döğerler sahan ederler

Zeytini başına duvak ederler

Anadan babadan ayrı ederler

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Çakmak, 2018: 23; Elmalı, 2012: 134; Gümüşalan, 2018: 12)

KM.355

Bal idin pekmez oldun

Yürekler yakmaz oldun

Evveli sevdiğimdin

Yüzüme bakmaz oldun (Erol, 2012: 355)

KM.356

Bal koydum yensin deyi

Yürekler yansın deyi

Kızlar sıraya girmiş

Ergenler alsın deyi (Elmalı, 2012: 38)

KM.357

Balcanıince oyduk

Telli mahmile koyduk

Bizi kesen dilleri

Sözde yığılı koyduk (Elmalı, 2012: 39)

KM.358

Başa mangalın külü

Gelinimizde Kilis'in gülü (KK.49)

KM.359

Başfırın Ortafırın'ı

Cumhuriyet Meydanı

Seni kimse almormuş

Gönlün bende olalı (Özköseler, 2020)

KM.360

Başı saçaklı gelin

İtten kuşaklı gelin

Dün gelin oldun leylek bacaklı gelin

Oğlanı ben doğurdum şişe bacaklı gelin (KK.13;KK.19;KK.37)

KM.361

Başımda esiyor yel
Allah'ı seversen gel
Sahici dostuna bak
Benzetmesin seni el (Elmalı, 2012: 39)

KM.362

Başımda var yemeni
Gezdim Hind'i Yemen'i
Sade kahrını çektim
Hiç sürmedim demini (Elmalı, 2012: 39)

KM.363

Başında çit hazârı
Göğsünde Cennet narı
Bilseydim ayrılık var
Kurmazdım bazarı (Elmalı, 2012: 39)

KM.364

Başında mor yemeni
Verem ettin sen beni
Nasıl verem olmayım
Eller sarıyor seni (Elmalı, 2012: 39)

KM.365

Başında poşusu var
Ne güzel komşusu var
Nerde bir güzel görsen
Hırpo bir gişisi var (Elmalı, 2012: 39)

KM.366

Başında yeşil darak
Kız eviniz ne yırak
Bu gece misafirim
Döşegi çifte bırak (Elmalı, 2012: 39)

KM.367

Başında yorgan yüzü
Karne doyurmor bizi
Deyin İsmet Paşa'ya
Kurşuna düzsün bizi (Elmalı, 2012: 39)

KM.368

Bayram geldi neyime
Kan damlar yüreğime
Evvel ben de gülerdim
Şimdi gülmek neyime (KK.53; Elmalı, 2012: 40)

KM.369

Bazarda eşek derisi
Kaynana cadı kerisi
Kaynanayı sorarsan
Dokuz dağın delisi (Çakmak, 2018: 18;
Elmalı, 2012: 113)

KM.370

Bazarda sıcak sahlep
Birez ciğer kebabı
Sepet doldurulur
Erken hudarzamanı (Özköseler, 2020)

KM.371

Bedeni büğdüzgelin
Kirpiği uyuz gelin
Bakorum dilin uzor
Hılfsızhuysuz gelin (Erol, 2012: 354)

KM.372

Bedeni kütük gelin
Boyu da kuttukgelin
Oğlumuza hızmatçı
Biz seni tuttuk gelin (Erol, 2012: 354)

KM.373

Bedenim bendekgibi
Kirpiğim çiçek gibi
Oğlun gene kokladı
Açıldım bilbikgibi (Erol, 2012: 354)

KM.374

Bedriye'nin ölbesi
Cama düştü gölgesi
Yenile bir yâr sevdim
Beni aldı cilvesi (Elmalı, 2012: 40)

KM.375

Beline de kanbur demişler
Gözüne de şaşı demişler
Gelmiş gelmiş geri gitmişler
Gelmiş gelmiş geri gitmişler (Çakmak, 2018: 11)

KM.376

Ben armudu dişlerim
Sapını gümüşlerim
Ben yârimin ismini
Mendilime işlerim (Elmalı, 2012: 40)

KM.377

Ben bir altın iğneyim
Yeni yâri n'eyleyim
Başkasını seversem
Döşeklerde inleyim (Elmalı, 2012: 40)

KM.378

Ben bir karabiberim
Yuvarlanır giderim
Bize kızını verene
Çok teşekkür ederim (Elmalı, 2012: 40)

KM.379

Ben bir karabiberim
Yuvarlanır giderim
Çok konuşma kaynana
Oğlun alır giderim (KK.61; Çakmak, 2018: 17; Elmalı, 2012: 113)

KM.380

Ben bir karabiberim
Yuvarlanır giderim
Çok konuşma kaynana
Oğlunu alır giderim (KK.4; Erol, 2012: 354)

KM.381

Ben bir karabiberim
Yuvarlanır giderim
Çok söyleme kaynana
Oğlun alır giderim (Elmalı, 2012: 113; Gümüşalan, 2018: 18)

KM.382

Ben bir karabiberim
Yuvarlanır giderim
Kız verdiğiniz için
Çok teşekkür ederim (Elmalı, 2012: 40)

KM.383

Ben bir karabiberim
Yuvarlanır giderim
Mehmet kızını bize verdi
Çok teşekkür ederim (Kılınç, 2021: 151)

KM.384

Ben bir küçük dereyim
Uzaklarda çağlarım
Gün gibi gelip geçti

Benim gençlik çağlarım (Aksoy, 2021: 134)

KM.385

Ben bir küçük fenerim
Yanar yanar sönerim
Geç buldum tez yitirdim
Onun için dönerim (Elmalı, 2012: 40)

KM.386

Ben bir ördek olaydım
Yol üstüne konaydım
Gelen geçen yolcudan
Ben yârimi soraydım (Elmalı, 2012: 40)

KM.387

Ben bir uzun kamışım
Dalına dayanmışım
İster al ister alma
Alına yazılmışım (KK.8; Elmalı, 2012: 41)

KM.388

Ben bir uzun kamışım
Duvara dayanmışım
İster al ister alma
Alına yazılmışım (Elmalı, 2012: 41)

KM.389

Ben bugün buralıyım
Ne bahtı karalıyım
El beni dertsiz sanar
İçimden yaralıyım (Elmalı, 2012: 41)

KM.390

Ben gidorum anneme
Kına yak malum yere
Hiç kaynana der miyim

Senin gibi deliye (Elmalı, 2012: 113, Erol, 2012: 354)

KM.391

Ben halıyım halıyım
Halıların şahıyım
Esen yeller yemesin
Yârime sevdalıyım (Elmalı, 2012: 41)

KM.392

Ben kalede kışlarım
Türlü nakış işlerim
Senin gibi ergeni
Sopa ile taşlarım (Elmalı, 2012: 41)

KM.393

Ben kara zeytin kara
Zeytine vermem para
Sevdiğim bulaşalım
Yediye çeyrek kala (KK.4; Elmalı, 2012: 41)

KM.394

Ben seni pekmez sandım
Yüreği yakmaz sandım
Yediğim tuz ekmeği
Başıma kakmaz sandım (Elmalı, 2012: 41)

KM.395

Ben yaprağı soldurdum
Sucuk hamra doldurdum
Oğlan everdim deyin
Saçlarımı yoldurdum (Elmalı, 2012: 41)

KM.396

Bene benden olur
Her ne olursa

Başım rahat olur
Dilim durursa (Erol, 2012: 356)

KM.397

Benim oğlum çok güzel
Motersiklette gezer
Gözüne gözlük takmış
Candarmalarabenzer (KK.60)

KM.398

Benim yârim geziyor
Küçük çarşı içinde
Bu ne zor hayatmış
Kısmetimiz ta Çin’de (Aksoy, 2021: 138)

KM.399

Benleri var düşünde
Tam on sekiz yaşında
Ne güzel biber döğer
Yârim sokubaşında (Elmalı, 2012: 42; Erol, 2012: 355)

KM.400

Benzemiş beyaz güle
Sarılam ince bele
Berber eline sağlık
Yakışmış yâre jöle (Elmalı, 2012: 42; Erol, 2012: 355)

KM.401

Berberlerde ustura
Saç kesen tura tura
Bize bir gelin geldi
Mahalleye mostura(Elmalı, 2012: 42)

KM.402

Berberlerde ustura

Saçları tura tura
Biz bir gelin alıyoruz
Bir Kilis’e mostura (KK.86)

KM.403

Berberlerde ustura
Zülüfler tura tura
Bize bir gelin geldi
Mahalleye mostura (Elmalı, 2012: 42)

KM.404

Beşiğimdesin bırakmam
Ciğerim köze yakmam
Sen varken güzel Kilis
Cihana dönüp bakmam (Elmalı, 2012: 5)

KM.405

Beşiğimsin bırakmam
Ciğerim köze yakmam
Sen varken güzel Kilis
Cihana dönüp bakmam (Çakmak, 2018: 8; Erol, 2012: 356)

KM.406

Beyaz geyme üşürsün
Güzellikte meşursun
Güzellik başa bela
Herkesle konuşursun (KK.15)

KM.407

Beyaz giyme kirlenir
Sarı sevme çillenir
Seversen esmeri sev
Sevdikçe şekerlenir (Elmalı, 2012: 42)

KM.408

Beyaz giyme tanırlar

Seni âşık sanırlar
Zaten bende talih yok
Seni benden alırlar (Elmalı, 2012: 42)

KM.409

Beyaz taksi yürüdü
Üstü güller бүrүdү
Bizi kesen kimlerse
Köpek gibi үrүdү (KK.39;KK.40;
Elmalı, 2012: 42)

KM.410

Beyaz taksi yürüdü
Üstünde güller бүrүdү
Biz bu gelini alıncaya kadar
Ne itler үrүdү (KK.21)

KM.411

Bıçağa verdim hızı
Karpuz kestim kırmızı
Gelin olmuş işittim
Ben, o vefasız kızı (Elmalı, 2012: 42)

KM.412

Bıçak duror elimde
Böyükbıçkı belimde
Arı varmış tiyekte
Onu kovmak gerekör (Elmalı, 2012:
149)

KM.413

Biberin ucu muyam
Zehirden acı muyam
Doğru söyleyin kızlar
Ben çirkin harcı mıyım (Elmalı, 2012:
43)

KM.414

Bilim sanat ve hüner

Yatağsın sen Kilis

Çatal yürekli erler

Otağsın sen Kilis (Çakmak, 2018: 8;
Elmalı, 2012: 5)

KM.415

Bilirim bildiğini
Bilmezsin bildiğimi
Bilseydim bildiğini
Anlardın sevdiğimi (Elmalı, 2012: 43)

KM.416

Bilmem ki yaz mı gelmiş
Niçin açmış gül erken
Ben aklımı kaybettim
Nazlı yârim gülerken (Elmalı, 2012: 43)

KM.417

Bilmez ölüyü sağı
Her haneği bir ağı
Şilifağzına gire
Yuyucular parmağı (KK.20)

KM.418

Bir ay doğar meşeden
Şavkı vurur köşeden
Rengini gülden almış
Kokusun menekşeden (KK.18; Elmalı,
2012: 43)

KM.419

Bir ay doğdu kenarsız
Niye beni kınarsız
Ateşim arşa çıktı
Öte gidin yanarsız (Elmalı, 2012: 43)

KM.420

Bir ay doğdu meşeden
Ayyuş datlıAyşe'den
Teni güllerden güzel
Kokusu menevşeden (Erol, 2012: 355)

KM.421

Bir balıkçıl aldı kaçtı fesimi
Çok çağırdım erişmedi sesimi
Anam yoktur babam yoktur
Kimler çeksin yasımı (Çakmak, 2018: 16; Elmalı, 2012: 104)

KM.422

Bir bardaktan su içtik
Birçok bakçalar geçtik
Bu atlastan gömleği
Acep hangimiz biçtik (Elmalı, 2012: 43)

KM.423

Bir boz atlı çıktı Kilis ilinden
Yürek doldu geldi garbın yelinden
Bir tas su istedim zemzem gölünden
Ağlama gelinim yazın bu imiş (Çakmak, 2018: 23; Elmalı, 2012: 135; Gümüşalan, 2018: 12)

KM.424

Bir çiçekle yaz olmaz
Dümbelekten saz olmaz
Sakın gücenme amma
Bu kadar da naz olmaz (Elmalı, 2012: 43)

KM.425

Bir dalda iki kiraz
Biri al biri beyaz
Kurban olduğum Allah

Seveni sevene yaz (Elmalı, 2012: 44)

KM.426

Bir elinde maşa
Bizim oğlumuzda ne paşa (KK.2;KK.31)

KM.427

Bir elinde tas tutar
Demir maden pas tutar
Yârinden ayrı düşen
Urgunurgun yas tutar (Elmalı, 2012: 44)

KM.428

Bir eltim var şatata
Hem firhön hem şamata
Mıkımıkayı gezer
Teneşirlerde yata (KK.20)

KM.429

Bir engin bağda kaldım
Yapyalnız dağda kaldım
Tutulunca sevdana
Yapıştım ağda kaldım (Elmalı, 2012: 44)

KM.430

Bir gelini almışlar
Kürklerine sarmışlar
Öpüyüp kokuyum derken
Derik dingile kalmışlar (Çakmak, 2018: 25)

KM.431

Bir gence vurulmuşum
Yay gibi kurulmuşum
Yâr dizinde uyudum
Azıcık yorulmuşum (Elmalı, 2012: 44)

KM.432

Bir karanfil kokladım

Kokusunu sakladım
Beni sever mi diye
Yüreğini yokladım (Elmalı, 2012: 44)

KM.433

Bir kıza gerek bir ana
Gelin ağlayarak yana yana
Canım anam gözüm anam
İşte gidiyorum evinizden (Gümüşalan,
2018: 11)

KM.434

Bir kıza gerek bir baba
Gelin ağlayarak kaba kaba
Canım babam gözüm babam
İşte gidiyorum evinizden (Gümüşalan,
2018: 11)

KM.435

Bir kıza gerek bir bacı
Gelin ağlayarak acı acı
Aman bacım canım bacım
İşte gidiyorum evinizden (Gümüşalan,
2018: 12)

KM.436

Bir kıza gerek bir kardeş
Gelin ağlayarak yavaş yavaş
Canım kardeş gözüm kardeş
İşte gidiyorum evinizden (Gümüşalan,
2018: 11)

KM.437

Bir kuş olup uçsaydım
Etrafa yem saçsaydım
Üzüntülü dünyadan

Fırsat bulup kaçsaydım (Elmalı, 2012:
44)

KM.438

Bir ok attım almaya
Almaya yer kalmaya
Artık şimdi ben geldim
O yâr bensiz olmaya (Elmalı, 2012: 44)

KM.439

Bir sehen bıkbıkıyye
Livanındalokiyye
Mangalda cilavlanır
Yağlı kübbülmişviyye (Elhan, 2004: 89,
2016: 49)

KM.440

Bir taş attım alıca
Bir kuş vurdum delice
Yenile bir yâr sevdim
Adı Hanım Hatice (Elmalı, 2012: 45)

KM.441

Bir taş attım kavağa
Az kaldı kırılmaya
On beş yüzük yaptırdım
Bir kınalı parmağa (Elmalı, 2012: 45)

KM.442

Bir taş attım Orul'a
Orul suyun kurula
Bu aşırın kızları
Koltuğundan vurula (Elmalı, 2012: 45)

KM.443

Bir taş attım vişneye
Bunu yârim dişleye
Beni senden ayıran

Katır gibi kişneye (Elmalı, 2012: 44)

KM.444

Biz Ağcurun'dan geçtik

Soğuk suların içtik

Gelini alanacak

Ne çok zorluklar çektik (Elmalı, 2012: 45)

KM.445

Biz geldik düğün dernek

Dürbekiyletef ile

Kız anası kızını ver

Saat beş oldu bile (KK.20)

KM.446

Biz iki çılgın âşık

Elimizde çatal kaşık

Biz aşkı yedik bitirdik

Size kaldı bulaşık (KK.11)

KM.447

Bize gelin verdiler

Döner diye evdiler

Daha evlendirmeden

Oğlumuzu sevdiler (Elmalı, 2012: 45)

KM.448

Bizim evin kapısı

Kabaltını geçince

Adamın ömrü uzar

Güzel huylu sevince (Aksoy, 2021: 137)

KM.449

Boncuk dizdim gerdana

Yaşadım kana kana

Felekten gam alırsın

Bugün bakma aynaya (Elmalı, 2012: 45)

KM.450

Boynu boncuklu gelin

Rafı cıncıklı gelin

Sen de mi adam oldun

Maymun suratlı gelin (KK.4; Gümüşalan, 2018: 18)

KM.451

Boynu boncuklu gelin

Rafı cıncıklı gelin

Sen de mi adam oldun

Sahtiyen yüzlü gelin (KK.13; Elmalı, 2012: 108)

KM.452

Boyu boncuklu gelin

Gerdanı cıncıklı gelin

Sende mi adam oldun

Şişe bacaklı gelin (Gümüşalan, 2018: 17)

KM.453

Boyuna da kuttukdemişler

Burnuna da hım hımdemişler

Gelmiş gelmiş geri gitmişler

Gelmiş gelmiş geri gitmişler (Çakmak, 2018: 11)

KM.454

Bölük mahalle yiğit

Yiğitte olur mu bit

Her iti supa kimi

Ardına bakma seğırt (Elhan, 2004: 89, 2016: 51)

KM.455

Bu akşam da battı gün

Döndü ömrüm geceye
Ha neşeli ha üzgün
Sattık, sorma “neçiye” (Elhan, 2013: 53,
2016: 26)

KM.456

Bu dağı delemedim
Yol bulup gelemedim
Serçeler yuva yapmış
Serçe kadar gelmedim (Elmalı, 2012:
45)

KM.457

Bu dağı delemedim
Yol bulup gelemedim
Serçeler yuva yapmış
Serçe kadar olamadım (Elmalı, 2012:
45)

KM.458

Bugün ayın on dördü
Kız saçın kim ördü
Ördüyse yârim ördü
İspat et kimler gördü (Elmalı, 2012: 46)

KM.459

Bugün hava serindir
Girme göle derindir
Oğlanı deli eden
Kara gözlü gelindir (Elmalı, 2012: 46)

KM.460

Bugün yağmur havası
Elimde yağ tavaşı
Metinimi sorarsan
Berberlerin ağası (Elmalı, 2012: 46)

KM.461

Bulgur attı baklaya
Allah gözden saklaya
Dostlar bakıp sevine
Düşman bakıp çatlaya (KK.14; Elmalı,
2012: 46)

KM.462

Bulgur attım baklaya
Allah nazardan saklaya
Dostlar baka sevine
Düşmanlar çatlaya (KK.1; KK.86;
Kılınç, 2021: 152)

KM.463

Bulgur attım baklaya
Hak nazardan saklaya
Bize göz edenlerin
İki gözü patlaya (Gümüştalan, 2018: 5)

KM.464

Bulgur attım paklaya
Allah nazardan saklaya
Dostlar baka sevine
Düşmanlar baka çatlaya (Ayçin, 2019)

KM.465

Buzdolabı buz gibi
Kaynanam domuz gibi
Kaynanam ölüp gitse
Ben gezerim kız gibi (Elmalı, 2012: 114)

KM.466

Bükülen dizin olsa
Camide gözün olsa
Oturup kalkabilen
Yolun teravih olsa (Üzel, 2016)

KM.467

Bülbül gelmiş hevese
Vurgunum ben bu sese
Onsuz üzüm serilmez
Getirin bir nehese (Çakmak, 2018: 16;
Elmalı, 2012: 104, 149; Erol, 2012: 355;
Gümüşalan, 2018: 16)

KM.468

Büyükler akar taşmaz
Küçükler dinler şaşmaz
Kilis iyiliksever
Kötülüğe yanaşmaz (Çakmak, 2018: 8;
Elmalı, 2012: 5)

KM.469

Cami önünde ayaz
Bir mektup gördüm beyaz
Allah'a çok yalvardım
Bana da bir güzel yaz (Elmalı, 2012: 46)

KM.470

Camiden çıktı damat
Damlara doldu avrat
Çiçek bulamıyorsan
Damdan ot kopar da at (KK.53; Çakmak,
2018: 16; Elmalı, 2012: 104)

KM.471

Camiden çıktı damat
Damlara doldu avrat
Çiçek bulamıyorsan
Damdan ot kopar da at
Yoh yoh ehe dost dost lili lili (Elmalı,
2012: 96)

KM.472

Can ister canan hani

Dert işte derman hani
Gönül sarayı bomboş
Beklenen sultan hani (Elmalı, 2012: 46)

KM.473

Candarmaçavuşuyum
Amanın da amanın
Yol verin savışayım
Kız sana hayranıyım (KK.2; KK.30)

KM.474

Cehizin sandıkta basılı kaldı
Elbisen duvarda asılı kaldı
Anan ile baban küsülü kaldı
Ağlama gelinim yazın bu imiş (Çakmak,
2018: 23; Elmalı, 2012: 135)

KM.475

Çağırdın köşke beni
Düşürdün aşka beni
Seni sevmez olaydım
Öldürsen keşke beni (Erol, 2012: 356)

KM.476

Çakmağı çakacağız
Kınayı yakacağız
Ağlasın kız anası
Kızını alacağız (Elmalı, 2012: 46)

KM.477

Çakmak çakmağa geldik
Kına yakmağa geldik
Zeynep teyze ağlama
Kızını almağa geldik (Avcı, 2020: 630)

KM.478

Çalın zılgıt avratlar
Mahalleler inlesin

Sevinsin dostlarımız
Düşman ne derse desin (Çakmak, 2018:
19)

KM.479

Çam tahtası kalındır
Kayınbaba zalımdır
Ne kadar zalım olsa
Oğlu benim canımdır (Elmalı, 2012: 46)

KM.480

Çanta aldım koluma
Çıktım Antep yoluna
Bacısı kurban olsun
Kardeşinin yoluna (Elmalı, 2012: 47)

KM.481

Çantam aldım koluma
Çıktım Antep yoluna
Üç bacısı kurban olsun
Şu Metin'in yoluna (Elmalı, 2012: 47)

KM.482

Çantamı aldım koluma
Çıktım Antep yoluna
İki bacı kurban olsun
Damadın yoluna (KK.60)

KM.483

Çantayı attım koluma
Çıktım Antep yoluna
İki bacı kurban olsun
Bir bacının yoluna (KK.39)

KM.484

Çardağım çöreklenmiş
Yâr sevdim yüreklenmiş
Yeni köşkler yaptırdım

Damları direklenmiş (Elhan, 2013: 55,
2016: 28)

KM.485

Çarşıda alıç kaynana
Aldım bir avuç kaynana
Oğlun beni pek çok sevor
Avucuna havuç kaynana (Elmalı, 2012:
114)

KM.486

Çarşıda çışı var bunun
Çarşıda işi var bunun
Şu Kilis'in kışlasında
Babacığı da var bunun (Çakmak, 2018:
26)

KM.487

Çarşıda eşek derisi
Kaynana yahudi kerisi
Kaynananın en iyisi
Çeşmenin süpürgesi (Elmalı, 2012: 114)

KM.488

Çarşıda et kaynana
Başına bit kaynana
Oğlun bekler mutfakta
Dışarı git kaynana (KK.37)

KM.489

Çarşıda hedik kaynana
Dişleri gedik kaynana
Oğlun çerez getirdi
Sensiz yedik kaynana (Gümüşalan,
2018:5)

KM.490

Çarşıda hedik kaynana

Dışleri de gedik kaynana
Oğlun da çerez getirdi
Sensiz de yedik kaynana
(KK.4;KK.5;KK.13;KK.19)

KM.491

Çarşıda koyun kuzu
Kıvrım kıvrım boynuzu
Oğlumuzu sorarsan
Seherlerin yıldızı (Elmalı, 2012: 47)

KM.492

Çarşıda meler kuzu
Bir evin bir tek kızı
Anasından ayırdık
Allah korusun bizi (Elmalı, 2012: 47)

KM.493

Çarşıdan aldık duzu
Ayrana bıraktık buzu
Eyle memnun koyduk ki
Verdiler ikinci kızı (Ayçin, 2019)

KM.494

Çarşıdan aldık lahana
Kırdık koyduk kazana
Hiç ömrümde görmedim
Böyle cadı kaynana (KK.4; Gümüşalan, 2018: 17)

KM.495

Çarşıdan aldım lahana
Kıydım koydum sahana
Hiç ömrümde görmedim
Böyle cadı kaynana (Elmalı, 2012: 114)

KM.496

Çarşıdan aldım pakla

Hak nazardan saklaya
Dostlar göre sevine
Düşmanlarımız çatlaya (KK.1;KK.2)

KM.497

Çarşının iti kaynana
Başımın biti kaynana
Kaynananın fiyatı
İki kuruş on para (Elmalı, 2012: 114;
Gümüşalan, 2018: 18)

KM.498

Çattılar ocak taşını
Vurdular düğün aşını
Çağırın gelinin kardaşını
Çeksin atının başını (Elmalı, 2012: 105)

KM.499

Çaya inestim geldi
Şeker yiyesim geldi
Ala gözlü yârimi
Gene göresim geldi (Ayçin, 2019)

KM.500

Çayda çıralarım var
Gizli yaralarım var
Elalem allar giymiş
Benim karalarım var (Elmalı, 2012: 47)

KM.501

Çayırdı meler kuzu
Bir evin bir tek kızı
Anasından ayırdık
Allah affetsin bizi (Elmalı, 2012: 47)

KM.502

Çayırdan geçtik
Sütlü kahve içtik

Bir Kilis'in içinde
Fatma'yı seçtik (KK.60)

KM.503

Çayırdan geçtik
Sütlü kahve içtik
Kilis'in en güzel kızını
Biz seçtik (KK.49)

KM.504

Çekmeceli caminin
Avlusundan yol geçer
Bakma insan ömrüne
Kuş gibi gelip geçer (Aksoy, 2021: 135)

KM.505

Çekmecenin tahtası
Bugün bayram haftası
Yârim hamamdan çıkmış
Olaydım hamam tası (Elmalı, 2012: 47)

KM.506

Çenesi kaldı lokması
Dişleri inci tanesi
Yüzüde berber aynası
Burnu da mumbuş nohudu (Çakmak, 2018:26)

KM.507

Çeşmenin taşı güzel
Kekliğin başı güzel
Yeni bir yâr sevmişim
Gözüyle kaşı güzel (Elmalı, 2012: 47)

KM.508

Çevrede var çiçekler
Yük yerindedöşekler
Kaynanamdan kıymetli

Ahırdaki eşekler (Elmalı, 2012: 114)

KM.509

Çeyizin sandıkta basılı kaldı
Elbisen duvarda asılı kaldı
Anan ile baban küsülü kaldı
Ağlama gelinim yazın bu imiş
(Gümüşalan, 2018: 13)

KM.510

Çıkarım dağlara ben
Bakarım yollara ben
Bugüne katlanmazdım
Katlandım yıllara ben (Elmalı, 2012: 48)

KM.511

Çıkma yârim pazara
Uğratırlar nazara
Fahreci bir kene ver
Pek yaraşır tazara (Elmalı, 2012: 48)

KM.512

Çıktığım çınar ola
Yaprağı döner mora
Bir öpsem bir ısırsam
Orucum sınar mı ola (KK.82)

KM.513

Çıktım Antep yoluna
Palto attım koluma
Beş bacı kurban olsun
Bir kardeşin yoluna (Elmalı, 2012: 48)

KM.514

Çıktım kerpiç duvara
El ettim nazlı yâre
Gül varken diken niye
Yazık vefasız yâra (Elmalı, 2012: 48)

KM.515

Çıktım köşe başına
Yazı yazdım taşına
Giden gelen okusun
Neler geldi başıma (Gümüşalan, 2018: 4)

KM.516

Çıraastım duvara
Şavkıvurdu her yana
Şöyle durun avratlar
Gelin damat meydan (Elmalı, 2012: 48)

KM.517

Çiçeklikte çiçekler
Yük yerinde döşekler
Kaynanamdan kıymatlı
Ahırdaki eşekler (KK.60)

KM.518

Çiğ köfte dama kaçtı
Ayran peşine düştü
Çok yedim karnım şişti
İllede canım çiğ köfte (KK.44)

KM.519

Çiğ köftenin bulguru
Boğazdan geçmez kuru
Bacı ayranın duru
İllede canım çiğ köfte (Elmalı, 2012: 138)

KM.520

Çini tabakta bal var
Sevdada başka hal var
Beni sana vermezler

El kaldır Hakka yalvar (Elmalı, 2012: 48)

KM.521

Çiştan çiştetim seni
Köyneksiz koydun beni
Şimdi baban gelirse
Bir ananı öper bir seni (Kılınç, 2021: 156)

KM.522

Çiştan ederim seni de ninni
İştin ettin sen beni de hu hu
Şimdi de baban gelirse
Hem seni döver hem beni (Çakmak, 2018: 26)

KM.523

Çiştan çişt ettin beni
Her iştin ettin beni
Şimdi baban gelirse
Bir seni öper bir beni (KK.59;KK.60)

KM.524

Çiştan çişt ettin beni
Köyneksiz koydun beni
Şimdi baban gelirse
Hem seni döver hem beni (Çakmak, 2018: 26)

KM.525

Çişt de çişt var bunun
Çarşıda işi var bunun
Her köşenin başında
Nişanlısı var bunun (KK.60)

KM.526

Çitin ucu oyalı

Kaşı gözü boyalı
Cenk ile yâri aldım
Değer dünyanın malı (Elmalı, 2012: 48)

KM.527

Çobanbey'in düzündü
Kaldık Tren tozunda
Her yerini beğendik
Özürü var gözünde (Elmalı, 2012: 48)

KM.528

Çobanların abası
Telli sırma yakası
Sorup sual edersen
Keşişlerin babası (Elmalı, 2012: 49)

KM.529

Çul sandık çapıtsandık
İpeklere donandık
El emeği göz nuru
Kız anasının da eline sağlık (KK.20)

KM.530

Çükündürü haşladım
Doğramaya başladım
Çok şükür ki bu sene
Yâr yanında kışladım (Erol, 2012: 355)

KM.531

Çükündürü kaydattık
Damda çıbık kalmadı
Gerip oldu Kilisli
Kilis'e sığamadı (Üzel, 2017)

KM.532

Çükündürü kaydattım
Böyük don kazanından
Kilis'i dünya tanıır

Okuyup yazanından (Üzel, 2017)

KM.533

Çütsürerim örende
Gözüm odun derende
Bir duydum yâr hastaymış
Bir duydum can verende (Elmalı, 2012: 49)

KM.534

Dağda biter üzerlik
Başında yeşil terlik
Oğlum bir paşa olur
Bir orduya teberik (Elmalı, 2012: 160)

KM.535

Dağda biter üzerlik
Başında yeşil terlik
Oğlum bir paşa olur
Bir orduya yeterik (Avcı, 2020: 638)

KM.536

Dağda fıstık ağacı
Geliyor iki bacı
Büyüğü şöyle böyle
Küçüğü ergen harcı (Ayçin, 2019)

KM.537

Dağdan endirdim kurdu
Atım terledi durdu
Karşıdan gelen güzel
Beni yürekten vurdu (Elmalı, 2012: 49)

KM.538

Dağdan endirorlar hezeni
Gelolar uzanı uzanı
On top kendirzapt etmor
Kırkıdan sonra azanı (Elmalı, 2012: 49)

KM.539

Dağdan indirdim kurdu
Atım terledi durdu
Karşıdan gelen güzel
Beni yürekten vurdu (Erol, 2012: 355)

KM.540

Dağdan iner gelir kurt
Kaynana bak dilini tut
Oğlana hanek söyleme
Eve geldi büyük kurt (Elmalı, 2012: 115)

KM.541

Dağlar başı kum kaya
Cemalin benzer aya
Biz bulduk biz yitirdik
Başladık ağlamaya (KK.40; Elmalı, 2012: 49)

KM.542

Dağlar başı kum kaya
Cemalin benzer aya
Bir buldum bir yitirdim
Başladım ağlamaya (Elmalı, 2012: 49)

KM.543

Dağlarda geyik misin
Bağda öveyik misin
Ayda bir selam yolla
Hünkar'dan büyük müsün (Elmalı, 2012: 49)

KM.544

Dağlarda meşelerde
Gül suyu şişelerde
Yârimi eller almış
Ben kaldım köşelerde (Elmalı, 2012: 49)

KM.545

Dam başında pıtırak
Gelin kızlar oturak
Oturmadan ne çıkar
Gelin olup kurtulak (Gümüşalan, 2018: 15)

KM.546

Dam başında pıtrak
Gelin kızlar oturak
Şu kaynana gelmeden
Gelinini götürek (Elmalı, 2012: 50)

KM.547

Dam başında serçeler
Ayağında firçeler
İki gelin bir olur
Kaynanayı parçalar (Çakmak, 2018: 20; Elmalı, 2012: 127)

KM.548

Dam damadır damları
Çifte yanar mumları
Oğluma kutlu olsun
Güveyilik donları (Elmalı, 2012: 50)

KM.549

Dam üstünde kediler
Miyav miyav dediler
İki gelin bir olup
Kaynanayı dövdüler (KK.12;Çakmak, 2018: 20; Elmalı, 2012: 127)

KM.550

Dam üstünde kediler
Miyav miyav dediler
İki gelin bir olup

Kaynanayı yediler (KK.9)

KM.551

Dama attım kilimi

Tut kaynana dilini

Tutmazsan dilini

Kaçırırsın gelini (Kılınç, 2021: 156)

KM.552

Dama attım yakacak

Tren şimdi kalkacak

Ben askere gidince

Sana kimler bakacak (Elmalı, 2012: 50)

KM.553

Dama çıkar el eder

Küpesi gel gel eder

Bir çütöpüş için

Dağı taşı yol eder (Gümüştalan, 2018: 6)

KM.554

Dama çıkasım geldi

Biber ekesim geldi

Sarı kızı görünce

Tutup öpesim geldi (Elmalı, 2012: 50)

KM.555

Dama kurduk merdiven

Düğüne gel de eğlen

Böyle güzel kız varsa

Göstersin evin bilen (Elmalı, 2012: 50)

KM.556

Dama kurduk süllümü

Verin benim gülümü

Benim gülüm gelmezse

Tarf ederim ömrümü (Elmalı, 2012: 50)

KM.557

Dama kurdum masayı

Ben çekemem tasayı

Benden sana vasiyet

Alma boyu kısıyı (Elmalı, 2012: 50)

KM.558

Dama serdik hasırı

Ben kaynana esiri

Kaynana da ölürse

Ev olur arı sili(Elmalı, 2012: 115)

KM.559

Dama serdim hasırı

Oldum herif esiri

Kaynanam da ölürse

Ev olur arı sili (Elmalı, 2012: 115)

KM.560

Dama serdim hasırı

Oldum kaynana yesiri

Kaynana ölürse

Ev olur arısili(Gümüştalan, 2018: 4)

KM.561

Dama serdim kilimi

Kes kaynana dilini

Akşama oğlun gelirse

Kırar kambur belini (Gümüştalan, 2018: 17)

KM.562

Dama serdim kilimi

Tut kaynana dilini

Şimdi oğlun gelirse

Kırar kambur belini (KK.5)

KM.563

Damadın kravatı nakışlı

Gelinde damada ne güzel yakıştı
(KK.49)

KM.564

Damat merdivene bastı

Gelin ceketini astı

Kaynana bir oğlan doğurmuş

Gelin de bağrına bastı
(KK.26;KK.27;KK.28)

KM.565

Damburalı keklığı

Bırak şimdi haneği

Pencereden kız bakor

Komşu evin ferîği (Elmalı, 2012: 51)

KM.566

Damburamın teli pekmez

Çalarım çalarım ötmez

Babam bene bir kız aldı

O da yanımda yatmaz (Erol, 2012: 353)

KM.567

Damda bulgur elorum

Acık bekle gelorum

Savışıp gitme hemen

Kahırimdan ölorum (KK.11; Elmalı,
2012: 51; Erol, 2012: 355)

KM.568

Damda kedi beslerim

Uyanınca esnerim

Ben anamın kızıyım

On bilezik isterim (Elmalı, 2012: 51)

KM.569

Damda süyük kırıldı

Dediğin iş bildirdi

İt oğlana havlarken

Kız anası çıldırdı (Elmalı, 2012: 51)

KM.570

Damdan avratlar bakışır

Gelin de güveye yakışır (Kılınç, 2021:
151)

KM.571

Damdan dama ip gerdim

İpekli mendil serdim

Şu komşunun kızını

Candan yürekten sevdim (Elmalı, 2012:
51)

KM.572

Damdan düşesin gelin

Küp gibi şişesin gelin

Altına leğen sürerim

Kan işiyesin gelin (Elmalı, 2012: 109;
Gümüşalan, 2018: 18)

KM.573

Damdan düştüm kaynana

Küp gibi şiştım kaynana

Aha şimdi oğlun gelirse

Sinine tükürdüm kaynana (KK.35)

KM.574

Damdan kedi atladı

Dürbekemiz patladı

Bu gelin aldık diye

Çok düşman çatladı (KK.11; Erol, 2012: 353)

KM.575

Damdan kedi atladı

Dürbekemizpatladı

Gelini aldık deyi

Çok düşmanlar çatladı (Elmalı, 2012: 51)

KM.576

Damdan kedi atladı

Dürbekiler patladı

Gelin alana kadek

Çok adamlar çatladı (KK.42; Elmalı, 2012: 51)

KM.577

Damdan kedi hopladı

Darbukam düştü patladı

Biz bu kızı aldık diye

Nice düşmanlar çatladı (Gümüşalan, 2018: 4)

KM.578

Damları loğluloğlu

Buda evin ilk oğlu

Dost dost ehe ehe

Lılılılılılıl (KK.57)

KM.579

Damları loğlu loğlu

Damdan düşürdüm loğu

Anası da he derse

Babası gişioğlu (Üzel, 2017)

KM.580

Dayak yer ses çıkarmaz

Okşamaktan gururlanmaz

Nedenli sövüp saysan da aldırılmaz

Doğruluktan büsbütün azadedir eşek
(Elmalı, 2012: 170)

KM.581

Dayı ben üzül morum

Aslanım süzül morum

Benim bahtım açılmış

Nekşiyeyi alorum (KK.20)

KM.582

Denize attık urgan

Üstüne örttük yorgan

Gelinimiz gelince

Keserik çifte kurban (Elmalı, 2012: 51)

KM.583

Depeden düze geldik

Biz böyün size geldik

Amma size gelmedik

Evdeki kıza geldik (Ayçin, 2019; Elmalı, 2021: 52)

KM.584

Depeden düze geldik

Seherden size geldik

Maksadımız siz değil

Evdeki kıza geldik (Elmalı, 2012: 52)

KM.585

Dereleler akmayılan

Kayalar korkmayılan

Adam yâre doyar mı

Uzaktan bakmayılan (Elmalı, 2012: 52)

KM.586

Dereleler dolmaz saydı

Çiçekler solmaz saydı

Ölüm Allah'ın emri

Ayrılık olmaz saydı (Elmalı, 2012: 52)

KM.587

Derelerin bükleri

Ötüşür keklükleri

Hiç aklımdan çıkmıyor

Şu kızın dedikleri(Elmalı, 2012: 52)

KM.588

Dertliye sor derde sor

Yaşama yor düşe yor

Dünya cehenneminde

Yakar yüreğimi kor (Elhan, 2013: 53, 2016: 26)

KM.589

Deve depiği gelin

Sabun körüğü gelin

Ne zaman adam oldun

Ocak körüğü gelin (KK.1; Erol, 2012: 354)

KM.590

Deveci kalıngedir

Anam aklını yitirir

Babam kefeni getirir

Verme baba beni deveciye (Gümüşalan, 2018: 15)

KM.591

Deveci oğlunun inadı

Bülbül kafese konadı

Deveci oğlu öleydi

Beni de eller alaydı (Çakmak, 2018: 25; Elmalı, 2012: 141)

KM.592

Devecinin yükü şeker

Bazardan bazara çeker

Baba verme beni deveciye

Avrat yüklükendi bekâr (Çakmak, 2018: 25; Elmalı, 2012: 141)

KM.593

Devenin depiğiym

Sabunun köpüğüüm

Oğlun yakdı ataşı

Ben onun körüğüüm (Erol, 2012: 354)

KM.594

Devrisigün devrisi

Geçer yürek ağrısı

Dosta bir çütsözüm var

Deyemorum doğrusu (Elhan, 2013: 55, 2016: 28)

KM.595

Dıbıkdıbık ellerim

Tıp tıp edor yüreğim

“Urumu” yu göreyim

Hemen kesmek gerekör (Elmalı, 2012: 149)

KM.596

Dırafa kaçan geldi

İçine kaçan geldi

Oğlananası gelin alıyorum diye sevinme

Saçına sıçan geldi (KK.21)

KM.597

Dış kapının tokmağı

Çat çat diye çatlıyor

Uyan evin ahmağı
Kızı eller alıyor (Aksoy, 2021: 141)

KM.598

Dışarıda yağmur havası
Ocakta zeyt tavas
Oğlumuzu sorarsanız
Astsubayların havası (KK.26)

KM.599

Dışkapının mandalı
Kuyumuzun çangalı
Öp öp de başına koy
Benim gibi pampalı (Erol, 2012: 354)

KM.600

Dile beni
Gönülden dile beni
Sıkça gelmek seyrek gel
Düşürme dile beni (Aksoy, 2021: 135)

KM.601

Direkte telefon teli
Tutuldu düşman dili
Gelini sorarsanız
Bakçaların bir gülü (Elmalı, 2012: 52)

KM.602

Diş heddiği yemek için
Dayı emmi demek için
Göllerinde çimmekiçin
Gelin hedik yiyelim (Çakmak, 2018: 17;
Elmalı, 2012: 105)

KM.603

Divana serdik halı
Şu gelen kimin yârı
Gören Maşallah desin

Kimin var böyle yârı (KK.10; Elmalı,
2012: 52)

KM.604

Divana serdim döşek
Angırör bizim eşek
Evimiz eksikmiş
Başıma kagor köçek (Avcı, 2020: 639)

KM.605

Dolaba fincan koydum
İçine mercan koydum
Kaynanamın adını
Kuyruklu sıçan koydum (KK.24; Elmalı,
2012: 115)

KM.606

Dolabı açtı gelin
Köfteyi saçtı gelin
On beş günlük olmadan
Saçıma s..tı gelin (Gümüşalan, 2018: 8)

KM.607

Dolmayı ben haşladım
Doldurmaya başladım
Abim askerden geldi
Oynamaya başladım (Elmalı, 2012: 52)

KM.608

Dolmayı düz kaynana
Summağı süz kaynana
Oğlun beni çok sever
Bağrına tuz kaynana (KK.13; Elmalı,
2012: 115)

KM.609

Dolmayı düz kaynana
Summağı süz kaynana

Oğlun beni çok sevor

Bağrına tuz kaynana(KK.19; Avcı,
2020: 633)

KM.610

Dolmayı düz koy kaynana

Ekşiyi süz koy kaynana

Oğlun beni çok sevor

Yüreğine buz koy kaynana (KK.4)

KM.611

Dolmayı düz koy kaynana

Sumağı düz koy kaynana

Aha da ben gidiyorum

Kabrine tuz koy kaynana (Gümüşalan,
2018: 7)

KM.612

Dolmayı düz koy kaynana

Suyunu süz koy kaynana

Oğlun beni sevor

Kı...na buz koy kaynana (KK.1)

KM.613

Dolmayı oyduk

Güneşe koyduk

Bizi kesenleri

Yıgılı koyduk (KK.2)

KM.614

Dolmayı oyduk

Kazana koyduk

Bizi keseni

Yıgılı koyduk (KK.1; KK.39; Elmalı,
2012: 53)

KM.615

Dolmuş geliyor dolmuş

Dolmuşun rengi solmuş

Bu dolmuşun içinde

Benim sevdiğim yokmuş (KK.32;
KK.33; Elmalı, 2012: 53)

KM.616

Domatesim deştiye

Züngülkoydum teştiye

Buyursun bütün dostlar

Löp löp yesin aş diye (Elmalı, 2012: 105)

KM.617

Doymadan kana kana

O bana ben de ona

Bizi yâr etmediler

Kilis dar geldi bana (KK.40)

KM.618

Döğme leğende şişti

Kemmunlukeşkek pişti

Şükür olsun Allah’a

Ramazan da erişti (Üzel, 2016)

KM.619

Dört kitabı bir bilen sıtk ile Hakka tapar

Balı yenir mumu yanar

Zerre kadar akli olan

Bu arıdan hisse kapar (Elmalı, 2012:
105)

KM.620

Döşeğe deptim yünü

Bu Metin’in düğünü

Şükür olsun Allah’a

Bizde gördük bu günü (Elmalı, 2012: 53)

KM.621

Döşeğe teptik yünü
Bu da Ali'nin düğünü
Şükür olsun Allah'a
Biz de gördük bu günü (KK.45;
Gümüştalan, 2018: 4).

KM.622

Döşeğe teptik yünü
Bu da Necmi'nin düğünü
Şükürler olsun Allah'a
Biz de gördük bu günü (KK.9)

KM.623

Döşeği büke koydu
Kaldırıp yüke koydu
Yâri elimden alıp
Boynumu büke koydu (Elmalı, 2012: 53)

KM.624

Döşeği serdim yere
Bağrımı verdim yele
Kızımı gelin ettim
Göğsümü gere gere (KK.40; Elmalı,
2012: 53; Erol, 2012: 353)

KM.625

Döşeği yüke koyduk
Ağzını büke koyduk
Kızı anadan aldık
Boynunu büke koyduk (Elmalı, 2012:
53)

KM.626

Döşeği yüke koydum
Ağzını büke koydum
Hatice'nin kızını aldım
Gözünü baka koydum (KK.25)

KM.627

Döşeğim var yastıksız
Kuluncuma yel girdi
Hiç mağal alamadım
Sergi serdim sel girdi (Üzel, 2017)

KM.628

Dua ettik el açtık
Balkona sofra açtık
Şükür olsun Allah'a
Attunlaiftar açtık (Üzel, 2016)

KM.629

Dut ağacı bizdedir
Dalı öte yüzedir
Yâr mendilin yitirmiş
Aramasın bizdedir (Elmalı, 2012: 53)

KM.630

Duvara astık çekiç
Gelin yesin gerebiç
Heveslenme kaynana
Sen itin suyunu iç (Avcı, 2020: 632)

KM.631

Duvara astım çekiç
Gelin yesin gerebiç
Heveslenme kaynana
Sen itin suyunu iç (Elmalı, 2012: 115)

KM.632

Duvara astım çekiç
Gelin yesin gerebiç
Kör olası kaynana
Sen itin suyunu iç (Mercimek, 2021)

KM.633

Duvara astım çekiç

Gelin yesin gerebiç

Kör olasin kaynana

Sen itin suyunu iç (KK.93)

KM.634

Duvara çaktım kazık

Kayınbabaya yazık

Kaynanam deli oldu

Görümlerim de alık (Elmalı, 2012: 116)

KM.635

Duvara çaktım kazık

Kaynanam ölmüş yazık

Kaynanama acımam

Bir top kefene yazık (Elmalı, 2012: 116;
Erol, 2012: 354)

KM.636

Duvara mihçakayım

Sen salla ben bakayım

Mendilin kirlendikçe

Sen gönder ben yıkayım (KK.30; Avcı,
2020: 627)

KM.637

Duvara sürdüm yama

Gelin gider hamama

Havuşta yuna yuna

Ke'le dönmüş kaynana (KK.93; Elmalı,
2012: 116)

KM.638

Duvar da elek mi olur

El kızı melek mi olur

Çok söyleme kaynana

Kapıda hanekmi olur (KK.35;
Gümüştalan, 2018: 9)

KM.639

Duvar da elek mi olur

Elkızı melek mi olur

Kör olası kaynana

Kapıda hanek mi olur (KK.5; Avcı,
2020: 633)

KM.640

Duz kabın duzsuz koyan

Koca evi ıssız koyan

Yavrumu eller aldı

Anayı kızsız koyan (KK.14; Elmalı,
2012: 53)

KM.641

Düğünde pişen aşlar

Hasıdın dişine taşlar

Seni orda kor muydu

Anan, baban, kardaşlar (Elmalı, 2012:
54)

KM.642

Düğünde pişen aşlar

Hasıdın dişin taşlar

Toplanın arkadaşlar

Cehiz mübarek olsun (Elmalı, 2012:
105)

KM.643

Dün süllümeçıkarken

Bizim herif bir gördü

Baldır bacak meydanda

La havla çekip durdu (Çakmak, 2018:
21; Elmalı, 2012: 131)

KM.644

Dünür gönderdik size

Yazık ettiniz bize
Kaynanalık demiş ki
Kız vermem ben öksüze (Elmalı, 2012: 54)

KM.645

Düşmanlarım çatlıyor
Dostlar göbek atıyor
Kaynana altın takıyor
Gelin yemekler pişti (Elmalı, 2012: 54)

KM.646

Ekin ekim kuytuya
Ürün koydum tartıya
Şimdiki kızlar naylon
Erken yatar uykuya (Elmalı, 2012: 54)

KM.647

Ekinim sele gitti
Er gişim yola gitti
Göy gözlü kız büyüttüm
Kuş olup ele gitti (Elmalı, 2012: 54)

KM.648

Ekinliklersulandı
Tağalar bellorlandı
Gelin gelecek diye
Kurbanlar hazırlandı (Elmalı, 2012: 54)

KM.649

Ekinlikler sulandı
Tağalar bellorlandı
Gelinimiz gelor dey
Kurbanlar boğazlandı (Erol, 2012: 353)

KM.650

Ekinlikler sulandı
Tağalar bellurlandı

Gelin gelor dey
Kurbanlar hazırlandı (Elmalı, 2012: 54)

KM.651

Ekinlikte bir yılan
İnce bellere dolan
Gelinin ağlaması
Vallahi billahi yalan (Elmalı, 2012: 54)

KM.652

Ekinlikte çiçekler
Yük yerinde döşekler
Kaynanadan iyidir
Ahırdaki eşekler (KK.21)

KM.653

Ekinlikte çiçekler
Yük yerinde döşekler
Kaynanadan kıymetli
Ahırdaki eşekler (KK.40; Avcı, 2020: 632)

KM.654

Ekinlikte çiçekler
Yük yerinde döşekler
Kaynanamdan kıymetli
Ahırdaki eşekler (Elmalı, 2012: 116)

KM.655

Ekinlikte çiçekler
Yük yerinde döşekler
Kaynanamdan kıymetli
Bahçadaki böcekler (Elmalı, 2012: 116; Erol, 2012: 354)

KM.656

Ekmeğe katık oldum

Karyola yastık oldum
Ben kuşdili bilmezdim
Oğluna bilbil oldum (Erol, 2012: 354)

KM.657

Ekmeğim var tuzum yok
Ateş kaydım közü yok
Köseğim yandı bitti
Ekmeğin pişti özü yok (Üzel, 2017)

KM.658

Ekmeğin ettim elledim
Dama çıktım yelledim
Baktım yârim geliyor
İpek mendil salladım (Elmalı, 2012: 55)

KM.659

Ekşiyi süz koy kaynana
Dolmayı düz koy kaynana
Oğlun beni çok seviyor
Avcuna duz koy kaynana (KK.42;
Elmalı, 2012: 117)

KM.660

Ekşiyi süz koy kaynana
Dolmayı düz koy kaynana
Oğlunu kandıramazsın
Avcuna duz koy kaynana (KK.4; Elmalı,
2012: 117)

KM.661

Eloğlu cara kapağı
Bizimki şeker topağı
Kaynana küp kapağı
Oğlu şeker topağı (Elmalı, 2012: 116)

KM.662

Eli elçekli gelin

Kolu kolçaklı gelin
Oğlanı ben doğurdum
Şişe bacaklı gelin (KK.5; Elmalı, 2012:
109)

KM.663

Eli elçekli gelin
Kolu kolçaklı gelin
Sende mi adam oldun
Şişe bacaklı gelin (KK.2;KK.40; Elmalı,
2012: 109)

KM.664

Eli etekli gelin
Dili peltekli gelin
Sende mi avrat oldun
Çarpık bacaklı gelin (KK.60)

KM.665

Eli etekli gelin
Kolu kolçaklı gelin
Sen de mi adam oldun
Şişe bacaklı gelin (KK.21)

KM.666

Eli kemrelibarlı
Ayağı çarpanalı
Zumarana gidesen
Mehsime çok meraklı (Üzel, 2016)

KM.667

Eli kemreli gelin
Saçı sirkeli gelin
Oğlum evden soğudu
Gelin geleli gelin (Erol, 2012: 354)

KM.668

Eli şişeli gelin

Kolu maşalı gelin
Sende mi adam oldun
Şişe bacaklı gelin (Avcı, 2020: 633)

KM.669

Elinde beller şişe
Kaldırdık vurduk daşa
Bize söz edenleri
Evine bomba düşe (KK.1)

KM.670

Elinde bellor şişe
Kaldırıp vurduk taşa
Bize söz edenlerin
Evine bomba düşe (Elmalı, 2012: 55)

KM.671

Elinde bellur şişe
Kaldırdık vurduk daşa
Bize göz eyleyenin
Gözlerine boz düşe (Elmalı, 2012: 160)

KM.672

Elinde bellur şişe
Kaldırdık vurduk taşa
Bize göz edenlerin
Evine bomba düşe (Elmalı, 2012: 55)

KM.673

Elinde bellur şişe
Kaldırdık vurduk taşa
Geline göz edenin
Gözlerine boz düşe (Elmalı, 2012: 55)

KM.674

Elinde kınası ezili kaldı
Gözünde sürmesi sürülü kaldı
Nişanlım benden küsülü kaldı

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Çakmak,
2018: 24; Elmalı, 2012: 135)

KM.675

Elinde sefer tası
İçinde malhıtası
Hergün gülüp oynuyor
Benim gibi yanası (Erol, 2012: 356)

KM.676

Elinde şişe
Şişe yere düşe
Gelinimize nazar edenin
Evine bomba düşe (KK.2;KK.12)

KM.677

Elinde yağ tavaşı
Bugün yağmur havası
Aha bir gelin aldık
Babası köy ağası (Elmalı, 2012: 55)

KM.678

Elinde yağ tavaşı
Bugün yağmur havası
Oğlumu sorarsanız
Mahallenin ağası (Elmalı, 2012: 55)

KM.679

Elinde yağ tavaşı
Kadifeden yakası
Oğlumuzu sorarsan
Şoförlerin ağası (Elmalı, 2012: 55)

KM.680

Elindedir el aynası
Yüzündedir pudrası
Sende mi adam oldun

Kastelinsüprügesi (Elmalı, 2012: 109;
Gümüşalan, 2018: 5)

KM.681

Elmanın irisini
Söylemem gerisini
Yârime göz dikenin
Yüzerim derisini (Elmalı, 2012: 55)

KM.682

Elmayı dişledim
Bir hayır işledim
Başlamadan mâniye
Kebabı şişleyelim (Elmalı, 2012: 56)

KM.683

Elmayı yüke koyduk
Sapını büke koyduk
Kızınızı biz aldık
Gözünü baka koyduk (Elmalı, 2012: 56)

KM.684

Elmayı yüke koyduk
Sapını dike koyduk
Kızını elinden aldık
Boynunu büke koyduk (Elmalı, 2012: 56)

KM.685

Eniştayi astılar
Kuru gürgen dalına
Kaynanası yok mudur
Gelsin baksın halına (KK.9)

KM.686

Entarim allı parlak
Muradım gelin olmak
Her yiğit kârı değil

Al yanaklı kız almak (Elmalı, 2012: 56)

KM.687

Entarimi ben biçtim
Yeni sevdaya düştüm
Ne kara talihim var
Asker oğlana düştüm (KK.8)

KM.688

Entarimiz filizi
Kim bilir kalbimizi
Hafif bir rüzgâr esti
Ayırdı ikimizi (Elmalı, 2012: 56)

KM.689

Entarisi ketenden
Vazgeçemem yâr senden
Her sene kurban olsa
Aha kurbanın benden (Elmalı, 2012: 56)

KM.690

Erikler dalın eğmiş
Eğmiş de yere değmiş
İşte geldim giderim
Zararım kime değmiş (Elmalı, 2012: 56)

KM.691

Eski bezin enine
Yeni düşman kenine
Düğünümüz kuruldu
İşte Pazar gününe (Elmalı, 2012: 57)

KM.692

Eşek eşektir
Akı taşkındır başından
Eşek ne anlar
Kâinattın gözyaşından (Elmalı, 2012: 170)

KM.693

Eşiğin başı yarıldı
Güvey geline sarıldı
Gelin de suya çimerken
Kaynana düştü bayıldı (Çakmak, 2018: 20; Elmalı, 2012: 127)

KM.694

Eşik başı burma taş
Gelin ağlar gözü yaş
Bizim bir oğlumuz var
Burma bıyık kalem kaş
(KK.1;KK.2;KK.11;KK.12;KK.59)

KM.695

Eşik başı kirlendi
Kaynana bana dillendi
Dillenirse dillensin
Oğlu da benden evlendi (Gümüşalan, 2018: 5)

KM.696

Eşik başı tuvarlak
Kaynanam ne fırıldak
Âlemlere kulp takar
Balı pekmeze katar (Elmalı, 2012: 117)

KM.697

Eşik başı yarıldı
Anam bana darıldı
Eloğlu benim neyim
Bak boynuma sarıldı (Elmalı, 2012: 57)

KM.698

Eşik başı yarıldı
Kaynana bana darıldı
Darılırsa darılsın

Oğlu da bana sarıldı (KK.35; Gümüşalan, 2018: 5)

KM.699

Eşik başında durma
Kaynana bana vurma
Oğlun geldiği zaman
Kuyruğunu kıvrırma (Avcı, 2020: 633; Elmalı, 2012: 117)

KM.700

Eşikten hopladın mı
Mişmişi topladın mı
Sevdiğin gecikince
Meraktan patladın mı (Erol, 2012: 355)

KM.701

Eşki narı haşlarık
Soğuk suya ıslarık
Böyle gelin alanın
Alnını karışlarık (Elmalı, 2012: 57)

KM.702

Eşret gezmesi Heddüç
Fıstık ezmesi Heddüç
Fincanda sıcak kahvem
Bayram şekerim Heddüç (Üzel, 2016)

KM.703

Eşşikbaşında durma
Kaynana bana vurma
Oğlun geldiği zaman
Kuyruğunu kıvrırma (Erol, 2012: 354)

KM.704

Ev olur mu kapısız
Bağ alınmaz tapusuz
Gelinimiz çok güzel

Bakın var mı böyle kız (Elmalı, 2012: 57)

KM.705

Ev olur mu kapısız

Bağ alınmaz tapusuz

Gelinimiz çok güzel

Göster var mı böyle kız (Elmalı, 2012: 57)

KM.706

Evcek kalkar giderik

Gezer seyran ederik

Baharda seybanada

Yiyip içer şişerdik (Elmalı, 2012: 57)

KM.707

Evcek kalkar giderik

Gezer seyran ederik

Baharda seyranda da

Yiyip içer şişerdik (Elmalı, 2012: 57)

KM.708

Evde asma kaynana

Kızın yosma kaynana

Oğlun eve gelince

Eve basma kaynana (KK.2; KK.5; Elmalı, 2012: 117)

KM.709

Eve serdik hasırı

Olduk kaynana yesiri

Kaynanalar ölürse

Ev olur arı sili(Avcı, 2020: 633)

KM.710

Eve serdik kilimi

Çek kaynana dilini

Akşam oğlun gelirse

Kırar kambur belini (KK.3; Erol, 2012: 354)

KM.711

Eve serdim hasırı

Oldum görüm esiri

Kaynanalar ölürse

Ev olur arı sili (Elmalı, 2012: 118)

KM.712

Eve serdim kilimi

Kes kaynana dilini

Şimdi oğlun gelirse

Kırar kambur belini (KK.13;Avcı, 2020: 633; Elmalı, 2012: 118)

KM.713

Evimin önü tutlar

Yakamızı yedi bitler

Gelin oldum gidiyorum (KK.81)

KM.714

Evimizin önü daşlar

Akıttım gözümünden yaşları

Gelin oldum gidiyorum (KK.81)

KM.715

Evinde katırı var

Elinde satırı var

Ben düğüne gelmezdim

Güveyi hatırı var (Elmalı, 2012: 58)

KM.716

Evinde nar ağacı

Bir tatlıdır bir acı

Gelinimiz geliyor

Karşılar görüm bacı (Elmalı, 2012: 58)

KM.717

Evinde nar ağacı
Bir tatlıdır bir acı
Gelinimiz geliyor
Karşılar kardeş bacı (Elmalı, 2012: 57)

KM.718

Evini kireç eyle
Yüzünü güleç eyle
İşte ben ölüyorum
Bana bir ilaç eyle (Elmalı, 2012: 58)

KM.719

Evinin hasırı var
Üstünde satırı var
Siz söyleyin komşular
Gelinin ne işi var (Elmalı, 2012: 58)

KM.720

Evinizde asma kaynana
Oğlanları yosma kaynana
Oğlunu aldıktan sonra
Eşiğiminpürtaşına basma kaynana
(KK.13)

KM.721

Evlerde bastıkşire
Sandığımızı gire
Ne dolaşon ortada
Bedenine yel gire (Elhan, 2004: 89,
2016: 48)

KM.722

Evleri badanalı
Girip de ne demeli
Gelinim şeker olmuş

Çıtır çıtır yemeli (Elmalı, 2012: 58)

KM.723

Evleri badanalı
Gidip de ne demeli
Gelinimiz bir şeker
Çıtır çıtır yemeli (Elmalı, 2012: 58)

KM.724

Evleri badanalı
Görüp de ne demeli
Bu gelin şeker olmuş
Çıtır çıtır yemeli (Elmalı, 2012: 58)

KM.725

Evleri sekilidir
Top rehen ekilidir
Oğlumun babası yok
Kardaşı vekilidir (Elmalı, 2012: 58)

KM.726

Evlerinde kara daş
Gelin ağlar gözü yaş
Bizim bir oğlumuz var
Burma bıyık kalem kaş (Ayçin, 2019)

KM.727

Evlerinde kara daş
Gelin ağlar gözü yaş
Bizim bir oğlumuz var
Sırma bıyık kalem kaş (KK.1;KK.2)

KM.728

Evlerinde kara taş
Gelin ağlar gözü yaş
Güveği sorarsan

Sırma bıyık kalem kaş (KK.60; Elmalı, 2012: 59; Kılıçkiran, 1973: 64)

KM.729

Evlerinde nar ağacı

Biri tatlı biri acı

Çok canın sıkılmasın

Aha geldik Fatma bacı (Elmalı, 2012: 59)

KM.730

Evlerinde nar ağacı

Biri tatlı biri acı

Gelinim geldi hoş geldi

Mumlar yakın Ayşe bacı (Elmalı, 2012: 59)

KM.731

Evlerinin önü kavak

Kavaktan dökülür yaprak

Gözümde kalacak duvak

Verme baba beni deveciye (Gümüşalan, 2018: 15)

KM.732

Evlerinin önü yokuş

Fistanımın eteği nakış

Verdim seni deveciye kızım

Gir deveciye yakış (Gümüşalan, 2018: 15)

KM.733

Evlerinin önü yonca

Yonca çıkar diz boyunca

Gelin bize ne naz edon

Gezdirdik seni doyunca (Elmalı, 2012: 59)

KM.734

Ey çinçini çinçini

Öpem ağzın içini

Hoş geldin sefa geldin

Gönlümün güvercini (KK.40;KK.50)

KM.735

Ey çinçini çinçini

Öpem ağzın içini

Hoş geldin sefa geldin

Oğlumun göyercini (Elmalı, 2012: 59)

KM.736

Ey çinçini çinçini

Öpeyim ağzının içini

Hoş geldin sefa geldin

Oğlumun güvercini (KK.1; KK.5; KK.43; Gümüşalan, 2018: 4)

KM.737

Ey gemici gemici

Nerden aldın pirinci

Kızımızı sorarsan

Şu Kilis'te birinci (Elmalı, 2012: 59)

KM.738

Ey firinci firinci

Nerden aldın pirinci

Özaslan kızları

Nerde olsa birinci (KK.1)

KM.739

Ey mahralımahralı

Eli gümüş dahralı

Göynümü kıran kızlar

Ölmüş eşek çehreli (Ayçin, 2019)

KM.740

Feleksiz sen ey felek

Dibi deliksiz elek

Kızı elimden aldın

Neme gereksin felek (Elmalı, 2012: 59)

KM.741

Fırın üstünde fırın

Evliler şöyle durun

Bekâr yârim geliyor

Altına minder koyun (Elmalı, 2012: 59)

KM.742

Fırın üstünde kürek

Ah yine yandı yürek

Yaz beraber yazladık

Kışın ayırdı felek (Elmalı, 2012: 60)

KM.743

Fırına tavuk koydum

Bir şey yemeden doydum

Kaynanamın adını

Kuyruklu sıçan koydum (Elmalı, 2012: 118)

KM.744

Fırına tavuk koydum

Lokma yemeden doydum

Kaynanamın adını

Gülñihal Sultan koydum (Elmalı, 2012: 118)

KM.745

Fırına tavuk koydum

Lokma yemeden doydum

Kaynanamın adını

Kapkara porsuk koydum (Elmalı, 2012: 118)

KM.746

Fıstıklı gerebicim

Mayanalı kakhemsin

Bayram pılavım Heddüç

Sen benim her şeyimsin (Üzel, 2016)

KM.747

Gavurgayı patlattık

Düşmanı çatlattık

Maşallah maşallah

Sonları gelir inşaallah (KK.60)

KM.748

Geceler ayaz

Giydiği beyaz

Oğlan evlendi

Bu da bir muraz (Elmalı, 2012: 60)

KM.749

Geceler gündüz oldu

Cilalar yıldız oldu

Şu zamane kızları

Eşekten ucuz oldu (Elmalı, 2012: 109;

Gümüşalan, 2018: 17)

KM.750

Geceler şimdi kapkara

Düşmüşüm bir zalım yara

Yitirdiğin her ne ise

Bulursun Kilis'te ara (KK.21)

KM.751

Gel benim boz çiçeğim

Şaşırdım nedeceğim

Ahd ettim yemin ettim

Yoluna öleceğim (Elmalı, 2012: 60)

KM.752

Gel bize söyle heket

Mişmişle doldu sepet

Azcık ucundan dadır

Kesene bin bereket (Elhan, 2004: 89,
2016: 50)

KM.753

Gel sarılıp yatalım

İkimiz bir can gibi

Gitti kış geldi bahar

Dayan ahıma dağlar (Elmalı, 2012: 60)

KM.754

Geldi iki süslü at

Üstünde gelin damat

Çiçek bulamıyorsan

Damlardan ot topla at (Mercimek, 2021)

KM.755

Geldik gelin bakmaya

Altın gümüş takmaya

Allah'a yalvaralım

Bu yuvayı yıkmaya (Elmalı, 2012: 60)

KM.756

Gelin aldık ossuktan

Başı kalkmaz yastıktan (Kılınç, 2021:
154)

KM.757

Gelin çardaktan iner

Zilli de kapkapgiyer

Benim cadı kaynanam

Beni kapıda dinler (Elmalı, 2012: 118)

KM.758

Gelin çardaktan iner

Zilli kapkapa biner

Benim cadı kaynanam

Bizi kapıdan dinler (Elmalı, 2012: 119)

KM.759

Gelin damat bu yana

Alkışlamayı Allah ala (KK.49)

KM.760

Gelin de gelin bu mumuş

Ev süpürürken uyumuş

Gelin de gelin bu mumuş

Tezek toplarken uyumuş (Sabuncuoğlu,
2013: 24)

KM.761

Gelin dereçteniner

Zilli kapkaba biner

Sağolasın kaynanam

Her gün kapımı dinler (KK.35)

KM.762

Gelin gelin kızdırma beni

El kızısın unutma bunu

Alırsam sazi

Görürsün sözü (KK.60)

KM.763

Gelin doymor yemeğe

Bakın hele leyleğe

Aman maşallah deyin

Gennenazar değmeye (Erol, 2012: 354)

KM.764

Gelin oldum aşkına

Döndüm ben bir şaşkına

Yetmiyor mu çektiğim
Söyle Allah aşkına (Elmalı, 2012: 60)

KM.765

Gelincide pişen aşlar
Hasıdın dişine taşlar
Âmin deyin hep kardaşlar
Gerdeğin mubarek ola (Elmalı, 2012: 95)

KM.766

Geline bak geline
Kına yakmış eline
Gelin küsmüş gidiyor
Babasının evine (Sabuncuoğlu, 2013: 25)

KM.767

Geline bak geline
Kına yakmış eline
Gelinin ince beli
Düşmüş sarhoş eline (Avcı, 2020: 631; Elmalı, 2012: 60)

KM.768

Gelini bindirdiler bir taya
Yüzünü döndü Cennet alaya
Gelin sanki bir küçük maya
Ağlama gelinim yazın bu imiş (Çakmak, 2018: 24; Elmalı, 2012: 135; Gümüşalan, 2018: 13)

KM.769

Gelinim gelinim yaşlı gelinim
Aynası cebinde paslı gelinim
Ağlamış kipriği ıslı gelinim

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Çakmak, 2018: 24; Elmalı, 2012: 135)

KM.770

Gelinin çardağına
Su koydum bardağına
Kaynana kurban olsun
Gelinin tırnağına (Çakmak, 2018: 20; Elmalı, 2012: 128)

KM.771

Gelinin kınası çamurdan olsun
Gözünün sürmesi kömürden olsun
Seni dışarı veren Allah'tan bulsun
Ağlama gelinim yazın bu imiş (Çakmak, 2018: 24; Elmalı, 2012: 135; Gümüşalan, 2018: 13)

KM.772

Gelinin kınası çamurdan olsun
Gözünün sürmesi kömürden olsun
Seni uzak yere veren Allah'tan bulsun
Ağlama gelinim yazın bu imiş (Elmalı, 2012: 135)

KM.773

Gelinin kınası çamurdan olur
Gözünün sürmesi kömürden
Kötüler düşer ömürden olur
Ağlama gelinim yazın bu imiş (Elmalı, 2012: 136; Gümüşalan, 2018: 13)

KM.774

Gelinin resmini yaptık kireçle kapıya
Kafla kafla gelecekler cehize bakmaya
Kurban olduğum Allah nazardan saklaya

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Çakmak, 2018: 24; Elmalı, 2012: 135; Gümüştalan, 2018: 13)

KM.775

Germeceserdik şalı
Yerlere serdik halı
Biz bir gelin aldık
Sanki kovanda balı (Avcı, 2020: 638)

KM.776

Germece serdik şalı
Yerlere serdik halı
Eyle bir gelin aldık
Sanki Ravanda balı (Avcı, 2020: 639; Elmalı, 2012: 60)

KM.777

Germece serdik şalı
Yerlere serdik halı
Sattık zeytini bağı
Gelin aldık çok tatlı (Elmalı, 2012: 61)

KM.778

Germece serdim köynek
Kurumadı yaş kaldı
Herkese ciğerle et
Bana cırmıkçözkaldı (Üzel, 2017)

KM.779

Gideceğin yer uzak
Hep beni aldı merak
Yârın düğünü varmış
Hadi halaya durak (Elmalı, 2012: 61)

KM.780

Giderim ben de bende
Bir havıyam kaldı sende

Hayvagibi sarardım

Din iman yok mu sende (Avcı, 2020: 627)

KM.781

Giderim dur diyen yok
Kebap oldum yiyen yok
Ayrılık gömleğini
Benden gayrı giyen yok (KK.89)

KM.782

Giderim dur diyen yok
Kebap oldum yiyen yok
Ayrılık köyneğini
Benden özge giyen yok (Elmalı, 2012: 61)

KM.783

Gidorum elinizden
Kurtulam dilinizden
Bağ bahçe sizin olsun
Yâr aldım elinizden (Elmalı, 2012: 61)

KM.784

Gidorum elinizden
Kurtulam dilinizden
Şan şöret sizin olsun
Kilis bana cennetten (Avcı, 2020: 634)

KM.785

Girdim dostun bahçesine
Gül açmış fincan gibi
Al yanakta Habeş benler
Her birisi mercan gibi (Elmalı, 2012: 61)

KM.786

Goruklarüzüm oldu
Ayşe'de bizim oldu (Kılınç, 2021: 154)

KM.787

Göğdengiz'den geç de gel
Sümbül zahter biç de gel
Kuru Kastelakıyor
Tas tas suyun iç de gel (KK.11; Elhan, 2016: 47)

KM.788

Gökte yıldız az kaldı
Hasret çekme nazlı yâr
Elem çekme nazlı yâr
Önümüzde yaz kaldı (Elmalı, 2012: 61)

KM.789

Gökte yıldız çin çini
Öpem ağzın içini
Hoş geldin sefa geldin
Oğlumun güvercini (Elmalı, 2012: 61)

KM.790

Gökte yıldız serseler
Aşkın beni örseler
Hedemiştım yok demem
Leşim yere serseler (Elmalı, 2012: 61)

KM.791

Gökte yıldız timini
Yıktın gönlüm himini
Kurban ederim yâre
Seksen benim kimini(Çakmak, 2018: 15)

KM.792

Gökyüzünden iniyor
Kara duman bir füze
Yine canlar yanacak
Bomba düştü Kilis'e (Aksoy, 2021: 138)

KM.793

Göllerinde kuğuları yüzüşür
Meşesinde sığırları böğrüşür
Güzelleri şarkı söyler çağırır
Dilleri var bizim dile benzemez (Elmalı, 2012: 105)

KM.794

Gönül kırmaz yaparık
Güzel kızı kaparık
Kaynananın elini
Ana diye öperik (Çakmak, 2018: 20; Elmalı, 2012: 128)

KM.795

Gönül yıkmaz yaparık
Güzel kızı kaparık
Kaynananın elini
Ana diye öperik (Elmalı, 2012: 62)

KM.796

Görenin çeksin canı
Mis kokutsun her yanı
Kababı közde pişir
Gönder bir mertabanı(Tokuz,2012: 309)

KM.797

Görüm görüm gördaşı
Yel vurdukça vur daşı
Baktın görüm geliyor
Ocaktan indir aşı (Erol, 2012: 353)

KM.798

Görüm görüm gördaşı
Yel vurdukça vur taşı
Baskın görüm gerliyor
Ocaktan indir aşı (Elmalı, 2012: 119)

KM.799

Gözlerim payamgibi
Babam var ağa gibi
Ben getirdim de doldu
Yüklüğün debbegibi (Erol, 2012: 354)

KM.800

Gözünü oyup koydum
Dilini soyup koydum
Bakıp eksik arama
Tadına uyup koydum (Elhan, 2021)

KM.801

Gurbet acı olsa da
Çekiyoruz ne çıkar
Ömür uzun yolsa da
Yürüyoruz kim bıkar (Elhan, 2013: 54,
2016: 27)

KM.802

Gül dalında sarmaşık
O yâr deli ben âşık
Bir türlü düzelemor
İşlerimiz çapraşık (Elhan, 2013: 55,
2016: 29)

KM.803

Gül dibinde yatan avcu
Bahçayagirdi talancı
Uyan ey kalbi yalancı
Uyan avcum avun geldi (KK.81)

KM.804

Gül koydum gül tasına
Su koydum ortasına
Maşallah Süphanallah
Beş oğlan babasına (Avcı, 2020: 639;
Elmalı, 2012: 62)

KM.805

Gül yanakları solsun
Gözleri yaşla dolsun
Öpüş vermeyen kızlar
Ettiklerini bulsun (Erol, 2012: 356)

KM.806

Güneşe baktım ay gibi
Kenarları çit gibi
Ne bakıyon kaynana
Ammim gilin iti gibi (KK.10)

KM.807

Güneşe koydum testi
Bulutlar geldi geçti
Kız anası izin ver
Saat dokuzu geçti (KK.21)

KM.808

Güveği döndü köşeyi
Bitirdiler şişeyi
Keleaçın döşeği
Güveği girsin içeri (Erol, 2012: 353)

KM.809

Güvercinim süt beyaz
Ayrı düştük biz bu yaz
Yâr Allah'ın seversen
Mektubunu sıkça yaz (Elmalı, 2012: 62)

KM.810

Güveyi döndü köşeyi
Bii! Kele bitirdiler şişeyi
Açın yolu girsin içeri
Yoh yoh ehe dost dost lili lili (Çakmak,
2018: 19; Elmalı, 2012: 96)

KM.811

Güveyi döndü köşeyi
Bitirdiler şişeyi
Açın yolları açın
Damat girsin içeri (Elmalı, 2012: 105)

KM.812

Güveyi döndü köşeyi
Bitirdiler şişeyi
Açın yolları açın
Damat sersin döşeği (Elmalı, 2012: 105)

KM.813

Güveyimiz çok yakışıklı prenlere layık
Sağdıçlar dikkat edin batırmaları kıyık
Gelin dayanamaz görse ufak bir sıyrık
Yoh yoh ehe dost dost lili lili (Elmalı, 2012: 97)

KM.814

Güzelin tarifi var
Yiğidin şerefi var
Gelin nedecek eli
Koç gibi herifi var (Avcı, 2020: 639; Elmalı, 2012: 62)

KM.815

Halep'ten gelir yünleri
Deste deste gülleri
Oğlumıza mübarek olsun
Güveyilik elbiseleri (Erol, 2012: 353)

KM.816

Hamamda yunurbaşlar
Emmi dayı kardaşlar
İşte ben gidiyorum
Dost sevinir el taşlar (Elmalı, 2012: 62)

KM.817

Hanekhanegi açtı
Etrafa neşe saçtı
Ev şendiğiuyurken
Kız da oğlana kaçtı (Elmalı, 2012: 62)

KM.818

Hanek haneği açtı
Etrafa neşe saçtı
Ev şendiğiuyurken
Kız oğlana kaçtı (Avcı, 2020: 627)

KM.819

Hani bu kızın anası
Çağırın gelsin babası
Dualar etsin nenesi
Çillen mübarek olsun (Elmalı, 2012: 13)

KM.820

Hani bu kızın anası
Hani bu kızın babası
Önünde mumlar yanısı
Cillen mübarek olsun (KK.14; Elmalı, 2012: 13)

KM.821

Hastane ardı çamlık
Ağaçlık mı ağaçlık
Seybanayaçıkınca
Olsun bize şifalık (Aksoy, 2021: 135)

KM.822

Hastanenin önünde
Acılı birçok insan
Ölüyü canlandırır
İnan ki Doktor Hasan (Aksoy, 2021: 139)

KM.823

Hava karardı yine
Tavuklar girdi pine
Kele deyip durma kız
Kelin başına ine (Elmalı, 2012: 62; Erol, 2012: 356)

KM.824

Havada ince bulut
Unut bunları unut
Seni cadı kaynana
Azıcık dilini tut (Elmalı, 2012: 119)

KM.825

Havanda leymuntuzu
Sakın alma elkızı
Alırsan Kilis'ten al
Hem tadı var hem tuzu (Erol, 2012: 353)

KM.826

Havanda limon tuzu
Almayın elkızını
Alırsan Kilis'ten al
Ham tadı var hem tuzu (KK.17; Elmalı, 2012: 62)

KM.827

Havışa germeç gerdik
Teline ipek serdik
Şükür Ahmet evlenor
Yoluna halı serdik (KK.5;KK.7;KK.11)

KM.828

Havışa koduk teşti
Bulutlar geldi geçti
Kız anası izin ver
Güveyinin sabrı daşdı (Erol, 2012: 353)

KM.829

Havışa koduk teşti
Bulutlar geldi geçti
Kız anası izin ver
Saat sekizi geçti (Ayçin, 2019)

KM.830

Havışa koyduk desti
Bulutlar geldi geçti
Kız anası izin ver
Saat sekizi geçti
(KK.1;KK.55;KK.56;KK.64; Elmalı, 2012: 63)

KM.831

Havışa koyduk teşti
Bulutlar geldi geçti
Çabuk ol kaynana
Saat dokuzu geçti (Avcı, 2020: 633)

KM.832

Havışa koyduk teşti
Bulutlar geldi geçti
Kız anası izin ver
Kızıyın yaşı geçti (Elmalı, 2012: 63)

KM.833

Havışa koyduk teşti
Bulutlar geldi geçti
Kız anası izin ver
Saat sekizi geçti (KK.55; Elmalı, 2012: 63)

KM.834

Havışa koyduk teşti
Bulutlar geldi geçti
Kız anası izin ver

Saat yediyi geçti (KK.88; Kılıçkiran, 1973: 63)

KM.835

Havışa kodum testi
Bulutlar geldi geçti
Biz bu kızı alana kadar
Başımıza neler geldi (Sabuncuoğlu, 2013: 24)

KM.836

Havışa koydum testi
Bulutlar geldi geçti
Kız anası izin ver
Saat dokuzu geçti
(KK.1;KK.2;KK.13;KK.14;KK.51;KK.53)

KM.837

Havışa koydum testi
Bulutlar geldi geçti
Kız anası izin ver
Saat sekizi geçti (KK.35)

KM.838

Havışda gül görünür
Bir ince bel görünür
Senin gezdiğin yerler
Gözüne çöl görünür (Çakmak, 2018: 15)

KM.839

Havışları sekili
Topak rehen ekili
Ben sokaktan geçerken
Yârim tarar kekili (Elmalı, 2012: 63)

KM.840

Havışta gül görünür

Bir ince bel görünür
Gezinmediğin yerler
Gözüne çöl görünür (Elmalı, 2012: 63)

KM.841

Havuşa attık testi
Bulutlar geldi geçti
Kız anası çabuk ol
Saat sekizi geçti (KK.49)

KM.842

Havuşa germeç gerdik
Teline ipek serdik
Şükür Hösen evlenor
Yoluna halı serdik (Üzel, 2017)

KM.843

Havuşa germeç geror
Üstüne mendil seror
Ayvazı çıkar dedim
Aha Zennüp aş eror (Üzel, 2017)

KM.844

Havuşta gül görünür
Bir ince bel görünür
Senin gezdiğin yerler
Bana bahar görünür (Avcı, 2020: 627)

KM.845

Havuz başında oturur
Destini suya batırır
Görenler aklını yitirir
Uyan avcum avın geldi (KK.81)

KM.846

Haydi şişman işine
Ben bakmam heç işine
Bileydim ayrılık var

Heçdüşmezdim peşine (Avcı, 2020: 627)

KM.847

Heddüç yüreğim yakar

İşmar eder yan bakar

Bayram sevincim Heddüç

Ökkeş sensiz ne yapar (Üzel, 2016)

KM.848

Hem bacıdık hem kardaş

Hem eşidik hem yoldaş

Felek bizi ayırdı

Her gece gözümde yaş (Erol, 2012: 355)

KM.849

Hem okur hem yazarım

Diyar diyar gezerim

Gösterirsen yolumu

Mânileri dizerim (Elmalı, 2012: 63)

KM.850

Hey ağalar ben içmem şarap

Şarap eder beni harap

Ak topuğa telli çorap

Giyinip de gezenim gitmiş (Elmalı, 2012: 63)

KM.851

Hey ağalar bir can için etmem minet

Ölüm her farz hem de sünnet

Aman yâr koynunun içi cennet

Gire cennete gör orada neler var neler (Elmalı, 2012: 106)

KM.852

Hey ağalar getti kış geldi bahar

Dayanmaz ahıma dağlar

Küller o yârin başına

Her vefasıza meyil bağlar (Elmalı, 2012: 106)

KM.853

Hey anam Anadolu

Her yanı güzel dolu

Kilis'e âşık olan

Şaşırır sağı solu (Çakmak, 2018: 8; Elmalı, 2012: 6)

KM.854

Hey çinçiniçinçini

Öpem ağzın içini

Çarşı pazar kapalı

Nerden bulam darçını(Elmalı, 2012: 63)

KM.855

Hey çinçini çinçini

Öpem ağzın içini

Hoş geldin sefa geldin

Evimin güvercini (KK.18; KK.44; Elmalı, 2012: 64)

KM.856

Hey çinçiniçinçini

Öpem ağzın içi

Hoş geldin sefa geldin

Mustafa'nın güvercini(Sabuncuoğlu, 2013: 24)

KM.857

Hey çinçiniçinçini

Öpem ağzın içini

Üç gün oldu gelmedi

Göynümün güvercini (KK.44; Elmalı, 2012: 64)

KM.858

Hey çinçini çinçini
Öpem ağzının içini
Hoş geldin sefa geldin
Eyüp'ün güvercini (KK.22)

KM.859

Hey çin çini zin zini
Öpem ağzın içini
Hoş geldin sefa geldin
Mehemed'in güvercini (Kılıçkiran,
1973: 64)

KM.860

Hey çinçiniçinçini
Öpem ağzının içini
Hoş geldin sefa getirdin
Ahmet'in güvercini (KK.25)

KM.861

Hey hamamcı hamamına güzellerden
kim gelir
Ne bileyim bey efendi
Günde yüz bin can gelir
Önde Gürcü Hanım arkasından Selvi
Han gelir (Elmalı, 2012: 106)

KM.862

Hey hedene hedene
Uyku geldi bedene
Ecel geldi cihane
Baş ağrısı bahane (Elmalı, 2012: 106;
Erol, 2012: 356)

KM.863

Hey mehmanımız mehmanımız
Yâra kurban canımız

Yırak yerden geldin

Hani bizim armağanımız (Gümüşalan,
2018: 9)

KM.864

Hey yâr sevgili hey yâr
Gezorumdiyar diyar
Helbet bir gün oluruz
Mesut, mutlu, bahtiyar (Elhan, 2013: 55,
2016: 28)

KM.865

Hıçkırık tuttu beni
Tuttu kuruttu beni
Bir vefasız yâr sevdim
Gitti unuttu beni (Elmalı, 2012: 64)

KM.866

Hımsımışkekre gelin
Topuğu şerhe gelin
Çomruktun adam oldun
Bize düşeli gelin (Erol, 2012: 354)

KM.867

Hopladım geçtim eşiği
Sofrada buldum kaşığı
Bu kız bu evin yakışığı
İşte gidiyorum evinizden (Gümüşalan,
2018: 12)

KM.868

Hoppudu kızlar hopusunda
Kahve döver sokusunda
Böyle kızlar var mıymış
Babasının kapısında (Gümüşalan, 2018:
7)

KM.869

Horozun saçı ibik
Gelinin saçı didik
Konuş gelinim konuş
Benim oğlum kılıbık (Elmalı, 2012: 109)

KM.870

Hoş geldin hoş üstüne
Çık otur köşk üstüne
Çok uzak yoldan geldin
Ne desen baş üstüne (Elmalı, 2012: 64)

KM.871

Hoş geldin hoş üstüne
Karakaşın göz üstüne
Sen ne istersen
Hepsi baş üstüne (Sabuncuoğlu, 2013: 24)

KM.872

Hovardayım hovarda
İki elim duvarda
Çal zurnacı zurnanı
Kara gözlüm pınarda (Elmalı, 2012: 64)

KM.873

Hudaraldım çarşıdan
Bir kız gördüm karşıdan
Gönlüme bir hal oldu
Aklım aldı başımdan (KK.11; Elmalı, 2012: 64)

KM.874

Hudar gelir bahçadan
Neler çıkar bohçadan
O kızı almak kolay
Sen haber ver akçadan (Erol, 2012: 353)

KM.875

Hudar gelir bakçadan
Neler çıkar bokçadan
O kızı almak kolay
Sen haber ver akçadan (KK.11;KK.18; Elmalı, 2012: 64)

KM.876

İrafadizerler altından sini
Al kınalı gelin ettiler seni
Ağlatmayın yazık telli gelini
Ağlama gelinim yazın bu imiş (Elmalı, 2012: 136; Gümüşalan, 2018: 13)

KM.877

İrafa fincan koydum
İçine mercan koydum
Kaynanamın adını
Kuyruklu sıçan koydum (Elmalı, 2012: 119; Erol, 2012: 354; Gümüşalan, 2018: 5)

KM.878

İrafa sıçan geldi
Saçına açan geldi
Gözün aydın kaynana
Küpüne s...an geldi (Elmalı, 2012: 119)

KM.879

İrafa sıçangeldi
Saçını açan geldi
Gözün aydın kaynana
Başına s...an geldi (KK.2; Erol, 2012: 354)

KM.880

İrafa sıçan geldi
Saçını açan geldi

Gözün aydın kaynana
Saçına s...n geldi (Elmalı, 2012: 119)

KM.881

Irafi açtı gelin
Bulguru saçtı gelin
Daha on gün olmadan
Ağzıma s.çtı gelin (Elmalı, 2012: 110)

KM.882

Irafta elek mi olur
Elkızı melek mi olur
Kör olası kaynana
Kapıda hanekmi olur (KK.13; KK.14;
Elmalı, 2012: 120)

KM.883

Irağa fincan koydum
İçine mercan koydum
Şu gelinin adını
Kuyruklu sıçan koydum (KK.1)

KM.884

Irmaklar akmak ister
Çocuklar ekmek ister
Herkes yâri över de
Davulum tokmak ister (Elmalı, 2012:
64)

KM.885

İçli köfte gerek yolda gidene
Bumbar dolması benzer harena
Baklavayla börek şifa bedene
Yedikçe ellerim yumak isterim (Tokuz,
2012: 308)

KM.886

İğne attım söğüde

Gelin kızlar öğüde
Ayşe de kurban olsun
Mehmet gibi yiğide (Kılınç, 2021: 155)

KM.887

İğne attım söğüde
Gelin kızlar öğüde
Mehtap da kurban olsun
Ali kimi yiğide (Elmalı, 2012: 65)

KM.888

İğnenin ipliği
Abimin köyneği
Ben bir gelin aldım
Yedi dağın kekliği (KK.2)

KM.889

İki cigara bir paket
Kaynananın ömrüne bereket (KK.39)

KM.890

İki cigara bir paket
Kız babasının kesesine bereket (KK.2;
KK.3;KK.6)

KM.891

İki cigara bir paket
Oğlan anasının kesesine bereket
(KK.2;KK.30)

KM.892

İki cugura bir paket
Kayınbabanın kesesine bereket (Kılınç,
2021: 154)

KM.893

İki sigara bir paket
Kayınbabanın kesesine bereket
(KK.1;KK.2;KK.4;KK.8;KK.15;KK.49)

KM.894

İki sigara bir paket
Kız anasının kesisine bereket (KK.88)

KM.895

İki şişe bir maşa
Maşallah suphanallah
Güveyide ne paşa (KK.2)

KM.896

İki tahta çaktılar
Arasından baktılar
Daha yaşım ne idi
Bana nişan taktılar (Elmalı, 2012: 65)

KM.897

İnce çektin ipliği
Alim'in gömleklığı
Alim'e bir kız aldım
Yedi dağın keklığı (Gümüşalan, 2018: 8)

KM.898

İnce eğirdik ipliği
Mehemedigköyneği
Mehemedede bir gızaldık
Yedi dağın keklığı (Kılıçkiran, 1973: 63)

KM.899

İnce eğirdik ipliği
Mehmed'in köyneklığı
Mehmed'e bir kız aldık
Yedi dağın keklığı (KK.60; Elmalı, 2012: 65)

KM.900

İndim geldim al daştan
Ak çiçek düştü baştan

Ne doydum ne usandım
Senin gibi sarhoştan (KK.82)

KM.901

İndim geldim Hamadan
Öldüm kan ağlamadan
Dutda yaprak kalmadı
Yarama bağlamadan (Kılıçkiran, 1973: 72)

KM.902

İndim geldim hamamdan
Öldüm kan ağlamadan
Dutta yaprak kalmadı
Ben öldüm ağlamadan (Elmalı, 2012: 65)

KM.903

İndim kuyu dibine
Kuyu dibi saz imiş
Keşke sevmez olaydım
Bahar değil yaz imiş (Elmalı, 2012: 65)

KM.904

İnnaplı Cami Sokak
Yıkılmış camisi bak
Dehliziçokça dar
Adı kalmış yadigâr (Özköseler, 2020)

KM.905

İnsaf yokmuş Paşa'da
Ne beyaz ne karada
Pusulasız gider mi
Aşk gemisi karada (Elmalı, 2012: 65)

KM.906

İstanbul'da oturur
Ağam Kilis'i soror

Özledinse gelsene

Kilis yerinde duror (KK.40; Elmalı, 2012: 65)

KM.907

İsterseniz gelmeyin

Çağırmadı demeyin

Karnın tok iştah yoksa

Buyurun da yemeyin (Elmalı, 2012: 106)

KM.908

Kabağı ince oyduk

İçine kıyma koyduk

Düğünde şıhılmaşşe

Yedik vallahi doyduk (KK.45; Elmalı, 2012: 65)

KM.909

Kabağın köküneyim

Dibinin döküneyim

Ben güzele varacam

Çirkine tövbeliyim (KK.18)

KM.910

Kabahat onda değil

Bizim salak oğlanda

Bir hôt dediği yok ki

Aklı fikri hep onda (Çakmak, 2018: 21; Elmalı, 2012: 131)

KM.911

Kabak da gala gala

Bir tek görümü Allah ala (Kılınç, 2021: 155)

KM.912

Kahve Yemen ne eylesin

Suyu çimen neylesin

Yâri çirkin olanı

Her gün hamam neylesin (KK.2)

KM.913

Kahve Yemen'den gelir

Bülbül çemenden gelir

Yâri güzel olanlar

Her gün hamamdan gelir (KK.2; Elmalı, 2012: 66)

KM.914

Kahve Yemen'den gelir

Suyu çimenden gelir

Yâri güzel olanlar

Her gün hamamdan gelir (KK.2)

KM.915

Kahveyi közde gördük

Sürmeyi gözde gördük

Şükür olsun Allah'a

Betül'ü bu gözle gördük (KK.13)

KM.916

Kale kaleye karşı

Kalenin altı çarşı

Gel yârim buluşalım

Dosta düşmana karşı (KK.15; Elmalı, 2012: 66)

KM.917

Kalem kiraz olur mu

Yazdığı az olur mu

Ne zaman geleceksin

Acep bu yaz olur mu (Kandemir, 2017)

KM.918

Kalenin altı toprak

Zembil getir doldurak

Kaynanalar ölürse

Altmış gün oruç tutak (Elmalı, 2012: 120)

KM.919

Kalenin ardı bayır

Gülü dikenden ayır

Yârim savıştı gitti

Yanarım cayır cayır (Elmalı, 2012: 66)

KM.920

Kalenin üstü pıtrak

Yârim güldür ben yaprak

Gel sarılıp yatalım

Düşman gözüne toprak (Elmalı, 2012: 66)

KM.921

Kalk gidek Akpınar'a

Suyu sarhoş pınara

Sen söyle ben ağlayayım

Dökülsün yaş pınara (Elmalı, 2012: 66)

KM.922

Kalktık dünürücü geldik

Sizleri adam bildik

Bu kızı vermezseniz

Sizi defterden sildik (Elmalı, 2012: 66)

KM.923

Kalleş'ten bir yel esti

Kötüler bizi kesti

Şükür Duran evlenor

Herkes sesini kesti (Üzel, 2016)

KM.924

Kapı önü karadaş

Gelin ağlar gözü yaş

Bizim bir oğlumuz var

Burma bıyık kalem kaş (KK.20)

KM.924

Kapı önünde yalak

Komşu oğlu pek salak

O yâr benim olursa

Atarım on tonbalak (Elmalı, 2012: 66)

KM.925

Kapıda elekmi olur

Komşuda hanek mi olur

Kör olasın kaynana

Elkızı melek mi olur (KK.13)

KM.926

Kapılar demir gelin

Nerler buyurdun gelin

Oğlanı ben doğurdum

G.tümü gemirgelin (KK.1; Elmalı, 2012: 110)

KM.927

Kapıları demir gelin

Ne buyurdun emir gelin

Oğlanı ben doğurdum

Avcunu kemir gelin (Elmalı, 2012: 110)

KM.928

Kapıları hep poyraza

Kaynana durdu namaza

Gelin suya çimdideyi

Kaynana verdi avaza (Çakmak, 2018: 21; Elmalı, 2012: 128)

KM.929

Kapıları kalındır

Abileri zalımdır

Dört kardeşlerin içinde
En güzeli yârimdir (Elmalı, 2012: 66)

KM.930

Kapıları nakışlı
Oğlan ceylan bakışlı
Oğlan sana kız vermem
Anan yırtık pabıçlı (Elmalı, 2012: 67)

KM.931

Kapınızı yol ettik
Gettik geldik yalvardık
Şükür Allah'a
Şerefli yerden kız aldık (KK.20)

KM.932

Kar yağıyor inceden
Gül açılır goncadan
Ben yâri sakınırım
Yerdeki karıncadan
(KK.11;KK.47;KK.67)

KM.933

Kar yağmaz seybanaya
Kireç kat badanaya
Kızından ayrılanlar
Yalvarsın kaynanaya (Elmalı, 2012: 67)

KM.934

Kara bağlar kara bağlar
Yâr zülfün kara bağlar
Gül açmaz bülbül ötmez
Yıkılsın bu kara bağlar (Erol, 2012: 352)

KM.935

Kara bağlar kara bağlar
Yâr zülfün yandan bağlar
Gül açmış bülbül ötmez

Yıkılsın bu kara bağlar (Erol, 2012: 352)

KM.936

Karadut parmak gibi
Kız yüzün kaymak gibi
Seni benden ayıran
Kursun yaprak gibi (Elmalı, 2012: 67)

KM.937

Kara kapı kalındır
Kayın baba zalımdır
Zalim olursa olsun
Gelin benim canımdır (Elmalı, 2012: 67)

KM.938

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar (KK.17; Elmalı, 2012: 67)

KM.939

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Muradına ermesin
Seni benden ayıranlar (KK.39)

KM.940

Kara kaşın bedeni
Beyazdır yârin teni
Aylar gelip geçiyor
Baba evlendir beni (Elmalı, 2012: 67)

KM.941

Kara koyun iz edor
O yâr bana göz edor
Çok nazlanma küçük gelin
Komşularım söz edor (Avcı, 2020: 628)

KM.942

Kara sandık kilidi
Üstümü gül bürüdü
Sen orada ben burada
Bütün ömrüm çürüdü (Erol, 2012: 355)

KM.943

Kara şahin havada
Dönüp dönüp dolanır
Hak saklayıp beklesin
Afrın Çayı bulanır (Aksoy, 2021: 136)

KM.944

Karatavuk tüylenmiş
İşittim ki yârim evlenmiş
Evlendiyse evlensin
Evlat yüzü görmesin (KK.11)

KM.945

Kara tren geliyor
Düdüğünü çalıyor
Açma kızım kapıyı
Zalim baban geliyor (Elmalı, 2012: 67)

KM.946

Kara üzüm salkımı
Kız sen aldın aklımı
Bir öpücük vermezsen
Helâl etmem hakkımı (Elmalı, 2012: 67)

KM.947

Kara üzüm sergisi
Yüreğimde sevgisi
Biz arayıp bulmadık
Bize Allah vergisi (Elmalı, 2012: 68)

KM.948

Kara üzüm tiyeği

Tezden açar çiçeği
Asker oğlu dönmezse
Yanar ana yüreği (Aksoy, 2021: 141)

KM.949

Kara zülfü örmezler
Seni bana vermezler
Gel beraber kaçalım
Ay karanlık görmezler (Elmalı, 2012: 68)

KM.950

Karabiber ekerik
Döke döke giderik
Bize kızın verene
Çok teşekkür ederik (KK.39; Elmalı, 2012: 68)

KM.951

Karadağ'ın daşları
Çamlık'ın ağaçları
Kiloyla altın taktı
Bu kızın kardaşları (KK.39; Elmalı, 2012: 68)

KM.952

Karadağ'ın depesi
Gel gel eder küpesi
Beş kuruşluk mantosu
Dünya'ya gider hahası (Elmalı, 2012: 68)

KM.953

Karadağ'ın depesi
İncilidir küpesi
Şörhâbil'den geliyor
Bayramlar arifesi (Özköseler, 2020)

KM.954

Karadaş'ın tepesi
Gel gel eder küpesi
Beş kuruşluk mantosu
Bize düşer hahası (Elmalı, 2012: 68)

KM.955

Karadaş'ta oturdum
Çiğ köfteyi yoğurdum
Gümrüğün kâtibini
Ayağıma getirdim (KK.39; Elmalı, 2012: 69)

KM.956

Karadaş'tan enerler
Kürk mantolar giyerler
Şu Kilis'in kızları
Kırmızı gül severler (Elmalı, 2012: 68)

KM.957

Karadaş'tan enerler
Kürk mantoyu giyerler
Karadaş'ın kızları
Koca için gezerler (KK.41; Elmalı, 2012: 68)

KM.958

Karadaş'tan inerler
Kürk mantoyu geyerler
İki gelin bir olup
Kaynanayı döverler(KK.23;KK.24)

KM.959

Karadır karttır
Öpmeye neşerttir
Bir gün öpene

Bin yıllık derttir (Gümüşalan, 2018: 7)

KM.960

Karanfil biçim biçim
Yanarım senin için
Dostlarım düşman oldu
Seni sevdiğim için (Elmalı, 2012: 98)

KM.961

Karanfil boyun n'eyler
Güzel kokuyu n'eyler
İki baş bir yastıkta
O baş uykuyu n'eyler (Elmalı, 2012: 98)

KM.962

Karanfil dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Seni bana vermezler
Ta kıyamete kaldı (Elmalı, 2012: 98)

KM.963

Karanfil deste deste
Derdinden oldum hasta
Yaralı bülbül gibi
Koydun beni kafeste (Elmalı, 2012: 98)

KM.964

Karanfil deste gider
Kokusu dosta gider
Benim kalbim sensin
Senin kalbinde kimler (KK.14; KK.30; Elmalı, 2012: 98)

KM.965

Karanfil deste gider
Kokusu dosta gider
Dostu gören esnaflar
Evine hasta gider (Elmalı, 2012: 98)

KM.966

Karanfil destesiyim
Güzeller hastasıym
Kız beni yanlış bilmiş
Ben onun ustasıym (Elmalı, 2012: 99)

KM.967

Karanfil ekim bitti
Yârime haber gitti
Düşmanlarım çatlasın
Yâr bana selam etti (Elmalı, 2012: 99)

KM.968

Karanfil endam endam
Ne kemlik gördün benden
Dünya âlem yâr olsa
Ayrılmaz gönlüm senden (Elmalı, 2012: 99)

KM.969

Karanfil evlek evlek
Dadanmış kara leylek
İstedim miraz alam
Koymadı zalim felek (Elmalı, 2012: 99)

KM.970

Karanfil kurutmadım
Ben seni unutmadım
Hatırını çok saydım
Üstüne yâr tatmadım (Elmalı, 2012: 99)

KM.971

Karanfil kutudadır
Ela göz uykudadır
Kederlenme sevdiğim
Kavuşturan Hüda'dır (Elmalı, 2012: 99)

KM.972

Karanfil maşrabası
Terlemiş kaş arası
Bir can bir canı sevmiş
Nedir bunun çaresi (Elmalı, 2012: 99)

KM.973

Karanfil oylum oylum
Geliyor selvi boylum
Gelir ise şen olur
Şu benim cahil gönlüm (Elmalı, 2012: 99)

KM.974

Karanfil oylum oylum
Geliyor suna boylum
Suna boylum gelince
Şen olur benim gönlüm (Elmalı, 2012: 100)

KM.975

Karanfil oymak oymak
Olur mu yâra doymak
Yâra doydum diyenin
Caizdir boynun vurmak (Elmalı, 2012: 100)

KM.976

Karanfil tüter oldu
Çektiğim yeter oldu
Bizim ayrılığımız
Ölümden beter oldu (Elmalı, 2012: 100)

KM.977

Karanfil uzar gider
Yaprağın düzer gider
Şu kız yolun şaşmış

İnşallah bize gider (Elmalı, 2012: 100)

KM.978

Karanfil uzatayım

Uzak yol gözeteyim

Eşin yok menendin yok

Kimlere benzeteyim (Elmalı, 2012: 100)

KM.979

Karanfil yaprağıyım

Altından toprağıyım

Yârim filletakınmış

Ben onun yaprağıyım (Elmalı, 2012: 100)

KM.980

Karanfili sallarım

Açılmaya korkarım

Deseler yârin gelir

Ölü olsam kalkarım (Elmalı, 2012: 100)

KM.981

Karanfilim budama

Sefa geldin odama

Bir öpücük versene

Candan bakan adama (Elmalı, 2012: 100)

KM.982

Karanfilim budama

Sefa geldin odama

Hakikatlı yâr isen

Düyürgönder anama (Elmalı, 2012: 101)

KM.983

Karanfilim darçınım

Dalda bir güvercinim

İster al ister alma

Ne büyük ne küçüğüm (Elmalı, 2012: 101)

KM.984

Karanfilim darende

İnsaf senin nerende

Kabahat sende değil

Sana gönül verende (Elmalı, 2012: 101)

KM.985

Karanfilim ez beni

Altın tasta süz beni

Sen divit ol ben kalem

Al sinene yaz beni (Elmalı, 2012: 101)

KM.986

Karanfilim mor bana

Ne bakarsın hor bana

Ettiğinden sen utan

Bulunmaz mı yâr bana (Elmalı, 2012: 101)

KM.987

Karanfilim sarkarım

Açılmaya korkarım

Yâr adımı anınca

Ölü olsam kalkarım (Elmalı, 2012: 101)

KM.988

Karanfilim sudadır

Gözlerim uykudadır

Keder çekme sevgilim

Kavuşturan Hüda'dır (Elmalı, 2012: 101)

KM.989

Karanfilim toz pembe

Gönlümün kökü sende

Ya onu sev ya beni

Kan olur ara yerde (Elmalı, 2012: 102)

KM.990

Karanfilim tüterim

Her tarafta biterim

Eller yârim dedikçe

Ben boynumu bükerim (Elmalı, 2012: 102)

KM.991

Karanfilim üç budak

Yâri öptüm şappadak

Bir daha öpüm derken

Görüm geldi şappadak (Elmalı, 2012: 101; Mercimek, 2021)

KM.992

Karanfilin beyazı

Hanım etme bu nazı

Saat beşte gelirsın

Alırsın beş beyazı (Elmalı, 2012: 102)

KM.993

Karanfilin buharı

Dal verir baş yukarı

Girdim yârin yanına

Demedi çık dışarı (Elmalı, 2012: 102)

KM.994

Karanfilin moruna

Varmam emmim oğluna

On çütbilezik alsa

Yine girmem koynuna (Elmalı, 2012: 102)

KM.995

Karanfilsin bibersin

Gayet iyi dilbersin

Ben sana meyil vermem

Sen çapkınsın gidersin (Elmalı, 2012: 102)

KM.996

Karanfilsin darçınsın

Dalda bir güvercinsin

Ne büyük ne de küçük

Ancak benim harcımsın (Elmalı, 2012: 102)

KM.997

Karanfilsin darçınsın

Niçin böyle hırçınsın

Ne büyüksün ne küçük

Tamam benim harcımsın (Elmalı, 2012: 102)

KM.998

Karanfilsin darçınsın

Yâr sen benim harcımsın

Beni eller alırsa

Sonra duyar acırsın (Elmalı, 2012: 103)

KM.999

Karanfilsin kararın yok

Gonca gülsün tımarın yok

Ben seni çoktan severim

Senin benden haberin yok (Elmalı, 2012: 103)

KM.1000

Karasam karayım

Şam'dan şeker pareyim

Çiğ dibinden akarım

Çok yürekler yakarım (Gümüşalan, 2018: 7)

KM.1001

Karataş'a giderler
Çiğ köfte yemeyene
Kilisli'sin demezler
Aman canım çiğ köfte (Elmalı, 2012: 139)

KM.1002

Karataş'tan inerler
Boz mantoyu giyerler
İki gelin bir olur
Kaynanayı döverler (Elmalı, 2012: 128; Gümüşalan, 2018: 6)

KM.1003

Karataş'tan inerler
Kürk mantoyu giyerler
İki elti bir olur
Kaynanayı döverler (Elmalı, 2012: 128)

KM.1004

Karataş'tan inerler
Kürk mantoyu giyerler
İki gelin bir olmuş
Kaynanayı döverler (Gümüşalan, 2018: 17)

KM.1005

Karataş'tan inerler
Kürk mantoyu giyerler
Şu Kilis'in kızları
Kaynanayı döverler (Elmalı, 2012: 128; Erol, 2012: 354)

KM.1006

Karataş'tan inerler
Kürk mantoyu giyerler
Üç gelin bir olunca
Kaynanayı döverler (Elmalı, 2012: 129)

KM.1007

Karataş'tan inerler
Kürk mantoyu giyerler
Vallah bu Kilis'in kızları
Kaynanayı döverler (KK.35)

KM.1008

Kardeş ekinin bitti mi
Göcek oldu yâre yetti mi
El kızı kefen yetti mi
Ahanda ben gidiyorum (Gümüşalan, 2018: 15)

KM.1009

Karnı doyar gözü ac
Bre anam pek dennak
Dün malhıtayapmıştık
Tam takır hep kapacak (Çakmak, 2018: 22; Elmalı, 2012: 131)

KM.1010

Karpuz kestim kırmızı
Koşunun güzel kızı
İki şahit bir hoca
Kıysın nikâhımızı (Elmalı, 2012: 69)

KM.1011

Karpuz kestim kırmızı
Şu gelen kimin kızı
Selam verdim almadı
Sanki ağanın kızı (Elmalı, 2012: 69)

KM.1012

Karpuz kestim yiyen yok
Halin nedir diyen yok
Yârim askere gitmiş
Derdin nedir diyen yok (KK.40; Elmalı, 2012: 69)

KM.1013

Karşıda at yayılır
Kemikleri sayılır
Yârini alamayan
Erkekten mi sayılır (Elmalı, 2012: 69)

KM.1014

Karşıda dikili taş
Çift gezer iki kardaş
Büyüğü elmas traş
Küçüğü pırlanta taş (Elmalı, 2012: 69)

KM.1015

Karşıda kara kapı
İçinde yeni yapı
Aramızı bozanlar
Dolansın kapı kapı (Elmalı, 2012: 69)

KM.1016

Karşıda kavun yerler
Ben de varsam ne derler
Otursam bile yisek
Şu şunu sevdi derler (Elmalı, 2012: 69)

KM.1017

Karşıda koyun kuzu
Kıvrım kıvrım boynuzu
Oğlumuza kurban olsun
Zennüp hanımın kızı (Erol, 2012: 353)

KM.1018

Karşıda koyun kuzu
Kıvrım kıvrım boynuzu
Oğlum kurban olsun
Zennüp Aba'nın kızı (Elmalı, 2012: 70)

KM.1019

Karşıdan gelen atlı
Altından kilim katlı
Anam babam sağ olsun
Hepsi de yârdan tatlı (Elmalı, 2012: 70)

KM.1020

Kaşığım deste deste
Bülbül öter kafeste
Yâr geliyor deyince
Ölürüm her nefeste (Elmalı, 2012: 70)

KM.1021

Kaşıkları seçen geldi
Evimize sıçan geldi
Çok sevinme kaynana
Saçına s..an geldi (KK.2)

KM.1022

Kaşıkları seçen geldi
Evine kaçan geldi
Kaynana kendine gel
Saçına s...n geldi (KK.2; Elmalı, 2012: 120)

KM.1023

Kaşıklığa sıçan geldi
Kaşıkları çeken geldi
Merak etme kaynana
Pırçeğine sı...n geldi (Gümüştalan, 2018: 6)

KM.1024

Kaşıklığa sıçan geldi
Kaşıkları seçen geldi
Gözlerin aydın kaynana
Saçına s...n geldi (Elmalı, 2012: 120)

KM.1025

Kaşıklığa sıçan geldi
Kaşıkları seçen geldi
Kaynana gözün aydın
Saçına s...n geldi (KK.2;KK.60; Elmalı, 2012: 120)

KM.1026

Katırı var katırı var
Elinde satırı var
Biz buraya gelmezdik amma
Gelin ile damadın hatırı var (Gümüşalan, 2018: 5)

KM.1027

Kavanozda reçel
Böyle görümce
Kimin eline geçer (KK.60)

KM.1028

Kaynana âşık oldu geline bir görüşte
Arkasından hamal gitti her gidişte
Düğün çok kalabalık yer kalmadı havışta
Herkesin gelini var bizimkisi bir başka
(Elmalı, 2012: 106)

KM.1029

Kaynana da kaynana
Başında tandır yana
İsterim tez ölesin
O kızın bana kala (Elmalı, 2012: 128)

KM.1030

Kaynana dırdır etme
Beni bırakıp gitme
Vakitsiz horoz gibi
Gece yarısı ötme (Elmalı, 2012: 120)

KM.1031

Kaynana kara kabak
Kayınbaba çil fişlak
Bedirlenmiş ay kimi
Yârim bellordan parlak (Elhan, 2004: 89, 2016: 50)

KM.1032

Kaynana kazan kapağı
Oğlan şeker topağı
Kaynanayı sorarsan
Yedi mahallenin köpeği (Avcı, 2020: 632)

KM.1033

Kaynana kazan kapağı
Oğlu şeker topağı
Görümceleri sorarsan
Yedi mahallenin köpeği (Avcı, 2020: 633)

KM.1034

Kaynana kazan kapağı
Oğlu da şeker topağı
Görümce mi sorarsan
Yedi mahallenin köpeği (KK.60)

KM.1035

Kaynana kazan kapağı
Oğlu da şeker topağı
Kaynanayı da sorarsan

Yedi çeşmenin söbeği(Elmalı, 2012: 121)

KM.1036

Kaynana kazan kapağı

Oğlu da şeker topağı

Kaynanayı sorarsan

Yedi mahalle köpeği (Elmalı, 2012: 121)

KM.1037

Kaynana kazan kapağı

Oğlu şeker topağı

Damat beyi sorarsan

Yaş pastanın ortası (KK.7; Elmalı, 2012: 129)

KM.1038

Kaynana kazan kapağı

Oğlu şeker topağı

Kaynanamı sorarsan

Yedi mahallenin söbeği (Erol, 2012: 354)

KM.1039

Kaynana kazan kapağı

Oğlumda şeker topağı

Gelini sorarsanız

Yedi mahallenin köpeği (Gümüşalan, 2018: 7)

KM.1040

Kaynana kazan karası

Görüm başın belası

Damadı sorarsanız

Baklavanın ortası (KK.12; Gümüşalan, 2018: 4)

KM.1041

Kaynana kazan karası

Görüm helva tavaşı

TopuncaAllah alası

Oğlu da bana kalası (Elmalı, 2012: 121)

KM.1042

Kaynana kazan karası

Görümce helva tavaşı

Damat beyi sorarsan

Yaş pastanın ortası (Avcı, 2020: 632)

KM.1043

Kaynana kazan karası

Görümce meydan tavaşı

Damat beyi sorarsan

Yaş pastanın ortası (Elmalı, 2012: 128)

KM.1044

Kaynana kazanda kayna

Kalk gelinim sende oyna

Oynaması da hep senden

Çalması daim hep benden (Elmalı, 2012: 129)

KM.1045

Kaynanalar bal kaymak

Toplanmış kavim oymak

Bu nasıl düğün komşu

Gelin geliyor oynayak (Elmalı, 2012: 70)

KM.1046

Kaynanalar kerisin

Dizin dizin yerisin

Kaynananın en iyisi

Sokaklarda sürünsün (Elmalı, 2012: 121)

KM.1047

Kaynanam kabak kimi
Görümcem şebek kimi
Damat beyi sorarsan
Dondurma bebek kimi (Ayçin, 2019)

KM.1048

Kaynananın adı mahı
Göklere de çıkar ahı
Zanburuda kalktımı
İndiremez İran Şahı (Elmalı, 2012: 121)

KM.1049

Kaynananın adı maya
Akitvurmuş yanağına
Gelin güveyi yatarken
Kaynana da kaçır dama (Elmalı, 2012: 129)

KM.1050

Kaynanayı buldular
Güzel güzel soydular
Sefil kayınbabayı
Tavuk kimi yoldular (Elmalı, 2012: 129)

KM.1051

Kaynanayı ne yapmalı
Don kazanına atmalı
Fıkır fıkır ettikçe
Altına odun atmalı (Gümüşalan, 2018: 5)

KM.1052

Kaynanayı ne yapmalı
Kaynar kazana atmalı
Geline yandım dedikçe

Altına kütük çalmalı (KK.15;
Gümüşalan, 2018: 6)

KM.1053

Kaynanayı ne yapmalı
Kaynar kazana atmalı
Yandım gelin dedikçe
Altına odun atmalı (KK.13;KK.19)

KM.1054

Kaynanayı n’etmeli
Kaynar suya atmalı
Aman yandım dedikçe
Altına odun çatmalı (Elmalı, 2012: 121)

KM.1055

Kaynanayı n’etmeli
Kaynar suya atmalı
Yandım gelin dedikçe
Altına odun çatmalı (Elmalı, 2012: 122)

KM.1056

Kaynanayı netmeli
Kaynar suya atmalı
Yandım gelin dedikçe
Altına odun çatmalı (Mercimek, 2021)

KM.1057

Kazana kelle koydum
Ütemedim de soydum
Anan beni beğenmez
Vallah canıma doydum (Elhan, 2021)

KM.1058

Kazanda etsin kaynana
Başımda bitsin kaynana
Oğlun beni çok sever

Kapıda itsin kaynana (Elmalı, 2012: 122)

KM.1059

Kazanda hedik

Kaynana dişleri gedik

Kaynana oğlun dondurma getirdi

İkimiz yedik ya kaynana
(KK.9;KK.12;KK.37)

KM.1060

Kazanda keşkek pişer

Suyu görünce şişer

Oğlan allekliketme

Küpüne sıçan düşer (Tokuz, 2012: 309)

KM.1061

Kebabı köz öldürür

Sürmeyi göz öldürür

Yiğidi kılıç kesmez

Kötü bir söz öldürür (Elmalı, 2012: 133)

KM.1062

Kebabı közde gördük

Sürmeyi gözde gördük

Şükür olsun Allah'a

Damadı gözle gördük (Avcı, 2020: 630)

KM.1063

Kebabı közde gördük

Sürmeyi gözde gördük

Şükür olsun Allah'a

Seni bu gözde gördük (KK.51; Ayçin, 2019; Elmalı, 2012: 133; Mercimek, 2021)

KM.1064

Kebap ettim yiyen yok

Halin nedir diyen yok

Kilis'ten bir yâr sevdim

Gözün aydın deyen yok (KK.6; Avcı, 2020: 627; Elmalı, 2012: 133)

KM.1065

Kebap ince şiş ince

Çevirirler pişince

Adam hiç gam çeker mi

Sevdiğine düşünce (Avcı, 2020: 628; Elmalı, 2012: 133)

KM.1066

Kekliğim aktı gider

Yüreğim yaktı gider

Babam evi şen olsun

Kısmetim kalktı gider (Elmalı, 2012: 70)

KM.1067

Kekliğim gezer ağlar

Tüyünü döker ağlar

Babasız gelin olan

İçine çeker ağlar (Elmalı, 2012: 70)

KM.1068

Kekliğim öter ağlar

Tüyünü döker ağlar

Babasız gelin olan

İçini çeker ağlar (KK.88; Elmalı, 2012: 70)

KM.1069

Kekliğim seker ağlar

Tüyünü döker ağlar

Anasız gelin olan

İçini çeker ağlar (Bilge, 1997: 11;Erol, 2012: 353; Sabuncuoğlu, 2013: 24)

KM.1070

Kele anambilmorum

Almazdım aşifte

Hep sabah akşam yator

Kaldırmaz hiç şilteyi (Çakmak, 2018: 22; Elmalı, 2012: 131)

KM.1071

KeleEssüm gelesin

Bize bulgur çekesin

Kalkıp hemen gelmezsen

Kara sevda çekesin (Elmalı, 2012: 70)

KM.1072

Kelle paça dediler

Ne gelorsa yidiler

Arta kalan artığı

Kaptı itler kediler (Elhan, 2021)

KM.1073

Kelleler durur pazarda

Şamı dut gördüm tazarda

Pek çok okur ve yazarda

Emeğin var güzel Kilis (Elmalı, 2012: 162)

KM.1074

Kellenin çıkmış gözü

Gemiksiz yiyin özü

Kaldırın anam

Gereksiz bomboş sözü (Elhan, 2021)

KM.1075

Kellenin kefi geldi

Kaynana keyfi geldi

Benim gişimgurbette

Elin herifi geldi (Avcı, 2020: 636;

Elmalı, 2012: 122)

KM.1076

Kellenin kefi geldi

Kızın gergefi geldi

Oğlan evinden zılgıt

Dürbekidefi geldi (Elhan, 2021)

KM.1077

Kelleye leymun konur

Pul biberi bulunur

Samırsaksız heç olmaz

Yimesi güzel olur (Elhan, 2021)

KM.1078

Kendinden büyüktür büyük devleti

Bu yüzden ülkesi eşek cenneti

Ne sütü var O'nun ve ne de eti

Bundan olmaz inek eşek be beyim (Elmalı, 2012: 170)

KM.1079

Kendini bir şey sanor

Marazgele başına

Yedi inne boyuyla

Sakız çeynor karşımda (Çakmak, 2018: 22; Elmalı, 2012: 132)

KM.1080

Keneden sular dolsun

Komşular gelsin görsün

Anadan ayrılma

Allah yardımcı olsun (Elmalı, 2012: 71)

KM.1081

Kerim çavuş oğluyum

Yüreciği dağlıym

Adım Ahmet Rıfat'tır

Ben Kilis'e bağılyım (Çakmak, 2018: 8;

Çolakoğlu, 1987: 94; Elmalı, 2012: 6)

KM.1082

Kesmelik zengin olacak

İçinde var yüz bucak

Sızar gelir suyu var

Ateşi dolduracak (Çolakoğlu, 1987: 93)

KM.1083

Keşefe pıçağım var

Altından saçağım var

Emmim kızını aldım

Düğünde köçeğim var (Elhan, 2004: 89,
2016: 50)

KM.1084

Kible evin tavaşı

Beş bin lira parası

Bizim bir oğlumuz var

Berberlerin ağası (KK.85;KK.86)

KM.1085

Kınacılar düzum düzum düzüldü

Al kınalar altın teşte ezildi

Anayın babayın boynu büküldü

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Elmalı,
2012: 136; Gümüşalan, 2018: 13)

KM.1086

Kınamız mübarek olsun

Diyeninde akıbeti bol olsun

Kına geline mübarek olsun

Diyenin akıbeti bol olsun (Tohumcu,
2018: 66)

KM.1087

Kırmızı taksi yürüdü

Üstüne gül bürüdü

Biz bu gelini alana dek

Nice itler ürüdü (Erol, 2012: 353)

KM.1088

Kırmızı taksi yürüdü

Üstüne güller bürüdü

Biz bu gelini alanaçe

Neçe neçe itler ürüdü (Tarçın, 2020:
422)

KM.1089

Kırmızı taksi yürüdü

Üstüne güller bürüdü

Biz bu kızı alanaca

Nice itler ürüdü (KK.61; Gümüşalan,
2018: 3)

KM.1090

Kırmızı taksi yürüdü

Üstünü gül bürüdü

Biz bu gelini alana dek

Nice itler ürüdü (Kılınç, 2021: 150)

KM.1091

Kırmızı taksi yürüdü

Üstünü gül bürüdü

Gelini alana dek

Nice itler ürüdü (Elmalı, 2012: 71)

KM.1092

Kırmızı taksi yürüdü

Üstünü güller bürüdü

Biz bu kızı alana kadar

Ömrümüz çürüdü (KK.86)

KM.1093

Kış kabağı kol atmış

Üstüne yılan yatmış

Allah'ıma kurbanım

Bak güzel gelin yazmış (Elmalı, 2012: 71)

KM.1094

Kız anası kız anası

Başında mumlar yanası

Gelin kına yaktırmıyor

Hani bunun kaynanası (KK.81)

KM.1095

Kız anası kız anası

Hani bunun öz anası

Kız anası kız anası

Yakın gelinin kınası (KK.81)

KM.1096

Kız anası kız anası

Yansın gelinin kınası

Gelin oldum gidiyorum

Yakın gelinin kınası (KK.81)

KM.1097

Kız evinin çırası

Var evinin hırası

Morozgele yüzüne

Mehsimin yüz karası (Üzel, 2016)

KM.1098

Kız gelin dır dır etme

Fazla ileri gitme

Vakitsiz horoz gibi

Gece yarısı ötme (Erol, 2012: 354)

KM.1099

Kız gelin dırdır etme

Fazla ileri gitme

Vakitsiz horoz gibi

Oğluma gece yarısı ötme (KK.5;KK.37)

KM.1100

Kız göynüm dağlamadan

Öldüm kan ağlamadan

Dutta yaprak kalmadı

Çaputlarbağlamadan (Elmalı, 2012: 71)

KM.1101

Kız idim gelin oldum

Ne yaman melil oldum

Tek başıma gezerken

Eloğluna kul oldum (Elmalı, 2012: 71)

KM.1102

Kız sana düğügelmişler de

Gelmiş gelmiş geri gitmişler

Ne ayıbımı görmüşler

Ne ayıbımı görmüşler (Çakmak, 2018: 10)

KM.1103

Kızım seni emzirdim de büyüttüm

Südüm verip ninni ile avuttum

Çeyizine dikişine seyirttim

Bırakıp da eloğluna gidersin (Elmalı, 2012: 106)

KM.1104

Kilis birler içinde

Güller vazo içinde

Rabbim Kilis'i koru

Sevdiğim yâr içinde (KK.40; Elmalı, 2012: 71)

KM.1105

Kilis dört dağ içinde
Gülü bardak içinde
Kilis'i Hak saklasın
Sevdiğim var içinde (KK.39;KK.40)

KM.1106

Kilis köşe köşe
İçinde kebab pişe
Benim yârimi sevenin
Evine bomba düşe (KK.17)

KM.1107

Kilis Ramazan topu
Kimler tuttu orucu
Çıplak insan sesiyle
Ezan dinledi soyu (Özköseler, 2020)

KM.1108

Kilis Türkmen ilidir
Dili Oğuz dilidir
Suyu Abı hayattır
Yeli cennet yelidir (KK.55; Çakmak, 2018: 8; Çolakoğlu, 1987: 92; Elmalı, 2012: 6)

KM.1109

Kilis Türkmen ilidir
Dili oğuz dilidir
Suyu Abı hayattır
Yeli uçmak yelidir (Çakmak, 2018: 15)

KM.1110

Kilis var bağ içinde
Et kaynar yağ içinde

Yıkılmasın şu Kilis

Nazlı yârim içinde (Elmalı, 2012: 71)

KM.1111

Kilis yanından geçtik
Soğuk suyundan içtik
Bize söz söyleyenin
Saçlarına gül saçtık (Elmalı, 2012: 71)

KM.1112

Kilis zeytin ağacı
Yaprağı pek acı
Sevdiğinden ayrılmak
Bana ölümden acı (Avcı, 2020: 628)

KM.1113

Kilis zeytin ağacı
Yaprağı pek de acı
Sevdiğinden ayrılmak
Ölümden daha acı (Elmalı, 2012: 72)

KM.1114

Kilis zeytin ağacı
Yaprak zehirden acı
Sevdiğinden ayrılmak
Ölümden daha acı (Elmalı, 2012: 72)

KM.1115

Kilis'im bir türküdür
Kilis'im bir gazeldir
İçeri bahçe ise
Cennetten de güzeldir (Çakmak, 2018: 8; Elmalı, 2012: 6)

KM.1116

Kilis'im köşe köşe
İçinde kebab bişe
Bizi çekemeyenlerin

Evine bomba düşe (Avcı, 2020: 637)

KM.1117

Kilis'im köşe köşe

İçinde kebab pişe

Bizi çekemeyenin

Evine bomba düşe (KK.1; Elmalı, 2012: 72)

KM.1118

Kilis'in bağları

Alibardak çiçeği

Kayınbaba sen oyna

Nedeceksin köçeği (Üzel, 2016)

KM.1119

Kilis'in baklavası

Gümüşten oklavası

Bizim Kilisimiz

Güzellikler yuvası (KK.7)

KM.1120

Kilis'in baklavası

Gümüşten oklavası

Kilis'imiz şehrimiz

Güzellikler yuvası (Çakmak, 2018: 8; Elmalı, 2012: 6)

KM.1121

Kilis'in baklavası

Gümüştedir tavaşı

Şehrimiz Kilis'imiz

Gör nelerin yuvası (Avcı, 2020: 634)

KM.1122

Kilis'in çarşısına

Gün doğar karşısına

İnsan gönül verir mi

Kapı bir komşusuna (Elmalı, 2012: 72)

KM.1123

Kilis'in kenarı iskele

Zalim subay vermez tezkere

Seferberlik büktü belimi

Evde koydum nazlı gelini (Elmalı, 2012: 107)

KM.1124

Kilis'in yaş üzümü

Gelin dinle sözümü

Dinlemezsen sözümü

Köpek görsün yüzünü (Elmalı, 2012: 72)

KM.1125

Kilis'in yazıları

Bağlanmış tazıları

Koyun kurda kaptırmış

Meleşir kuzuları (KK.16; Elhan, 2016: 47)

KM.1126

Kilis'in yok batağı

Kilis'in çok otağı

Düşmanı kan ağlatır

Kilis yiğit yatağı (Çakmak, 2018: 15; Elmalı, 2012: 8)

KM.1127

Kilisli Muallim Rıfat Bilge

Etmiş saçın süpürge

Dedem Korkut kitabı

Ondan bize hediye (Çakmak, 2018: 9; Elmalı, 2012: 7)

KM.1128

Kilis'te küçük çarşı

Mahmillerkarşı karşı
Duran'a kız aloruk
Babası mağber başı (Üzel, 2016)
KM.1129
Kilis'tir dedikleri
Üzümdür yedikleri
Pek hoşuma gidiyor
Gelorum dedikleri (KK.3; Elmalı, 2012: 72)
KM.1130
Kilis'tir dedikleri
Zeytindir yedikleri
Pek hoşuma gidiyor
Gelorum dedikleri (Elmalı, 2012: 72)
KM.1131
Kilis'tir dedikleri
Zeytindir yedikleri
Pek hoşuma gidor
Gelorum dedikleri (Avcı, 2020: 634)
KM.1133
Kimseye söylemorum
Adımız hep kaynana
Devre pantorlar giyor
Lik lik gezor çarşıda (Çakmak, 2018: 22; Elmalı, 2012: 132)
KM.1134
Kollar salkımdan çökmüş
Uçları şıttıf dökmüş
Summaklar şamut şamut
Hıyarlar boyun bükmüş (Çakmak, 2018: 8; Çolakoğlu, 1987: 93; Elmalı, 2012: 6)
KM.1135

Kolu kolçaklı gelin
Eli altınlı gelin
Sende mi adam oldun
Maymun suratlı gelin (Avcı, 2020: 632)
KM.1136
Koruklar üzüm oldu
Fatma'da bizim oldu (KK.49;KK.60)
KM.1137
Koştum koştum yoruldum
Bir taş buldum oturdum
Şu ağanın kızına
Bir bakışta vuruldum (Elmalı, 2012: 72)
KM.1138
Koyun dellalı komşular koyun dellalı
Koyunumuz arttı gelin geleli
Soğan ekmek bulamazdık evveli
Bala gani olduk gelin geleli (Elmalı, 2012: 107)
KM.1139
Kozağacı bizdedir
Dalı öte yüzedir
Yâr yağlığın yitirmiş
Aramasın bizdedir (Elmalı, 2012: 73)
KM.1140
Köfte diye inlerim
Kütük sesi dinlerim
Ben ayransız neylerim
Aman canım çiğ köfte (Elmalı, 2012: 138)
KM.1141
Köfte duvardan aşar
Ayran peşinden koşar

Çok yiyen hemen şişer
Aman canım çiğ köfte (Elmalı, 2012:
140)

KM.1142

Köfte düştü kuyuya
Çok yiyeni doyura
Köfte yiyen uyuya
Aman canım çiğ köfte (Elmalı, 2012:
138)

KM.1143

Köfte sahandaki bitti
Yiyenler kalktı gitti
Yârin hoşuna gitti
Aman canım çiğ köfte (Elmalı, 2012:
140)

KM.1144

Köfteyi ince oyarlar
İçine kıyma koyarlar
Köfte diye överler
Aman canım çiğ köfte (Elmalı, 2012:
139)

KM.1145

Kömür koydum kayıldı
Dört etrafa yayıldı
Gelin suya girerken
Kaynana düştü bayıldı (KK.79;
Gümüşalan, 2018: 6)

KM.1146

Kömür koydum kayıldı
Her tarafa yayıldı
Gelin suda çimerken

Kaynana düştü bayıldı (Elmalı, 2012:
129)

KM.1147

Köprü altında boşluk
Çobanlar çalar ısıklık
Şu Kilis'in kızları
Taze kavrulmuş fıstık (Elmalı, 2012: 73)

KM.1148

Köprü altında üzüm
Altı da düzüm düzüm
İşime heç karışmor
Kaynanam benim gözüm (Elmalı, 2012:
122)

KM.1149

Köprü altında üzüm
Hoş geldin iki gözüm
Kaynanamsın gözüksün
Tutulsun küçük dilin (Elmalı, 2012: 122)

KM.1150

Kör kuyu şapşığı
Dış kapı şakşığı
Ülüm sitir ede bes
Meshimin baş ağrısı (Üzel, 2016)

KM.1151

Kösesefer kabağı
Yoğurtla bir tabağı
Heç ömrümde görmedim
Onun kimi salağı (Elhan, 2004: 89, 2016:
49)

KM.1152

Köşe başı sivri daş
Gelin ağlar gözü yaş

Bizim bir oğlumuz var

Burma bıyık kalem kaş (Avcı, 2020: 639)

KM.1153

Köşe başı sivri taş

Gelin ağlar gözü yaş

Bizim bir oğlumuz var

Burma bıyık kalem kaş (Elmalı, 2012: 73)

KM.1154

Köşe başı sivri taş

Gelin ağlar gözü yaş

Bizim bir oğlumuz var

Sırma bıyık kalem kaş (KK.45; Kılınç, 2021: 152)

KM.1155

Köşe başında durduk

İpekli mendil bulduk

Merak etme güveyi

Güzel bir gelin bulduk (Elmalı, 2012: 73)

KM.1156

Köşe başında sandık

Kilitlemeden usandık

Şükür olsun Allah'a

Asil yerden kız aldık (Elmalı, 2012: 73)

KM.1157

Köyneyim astım tele

Vuruldum ince bele

Taman dün söz vermiştin

Ne çabuk caydın kele(Elmalı, 2012: 73)

KM.1158

Kurdağından geçtik

Soğuk sular içtik

Bizi kesenlerin

Pirçeğine s..çtık (KK.1;KK.2)

KM.1159

Kumru konmuş süyyüğe

Gelin benzer bebeğe

Hösene göz edenler

Benzer uyuz köpeğe (Üzel, 2017)

KM.1160

Kundurular ocak taşı

Vurdular düğün aş

Çağır gelsin kardaşı

Çeksin atının başı (Elmalı, 2012: 74)

KM.1161

Kunduramın kalıcı

Bu dert beni yakıcı

İkimizin hasreti

Meşhere dek kalıcı (Elmalı, 2012: 73)

KM.1162

Kuru bamya pişer mi

Pişen yere düşer mi

Yârim askere gitmiş

Bana gülmek düşer mi(Elmalı, 2012: 73)

KM.1163

Kurbanım dost canına

Varaydım ben yanına

Dostum şiir göndermiş

Ozanın divanına (Elhan, 2013: 53; 2016: 26)

KM.1164

Kuru kastelakmıyor

Yâr yüzüme bakmıyor
On deste gül koklasam
Yârim gibi kokmuyor (Avcı, 2020: 626;
Elmalı, 2012: 74)

KM.1165

Kurukastel subaşı
Ardında ocak taşı
Yanık bülbül figanı
İnletir dağı taşı (Aksoy, 2021: 137)

KM.1166

Kutu içinde pekmez
Bu pekmez bana yetmez
Şu Kilis'in kızları
Taksisiz gelin gitmez (Elmalı, 2012: 74)

KM.1167

Kuyuda hereze yok
Düğünde çerezi yok
Gelin evin şen olsun
Kimsenin garezi yok (KK.11; Elmalı,
2012: 74)

KM.1168

Kuyuda hereze yok
Düğünün çerezi yok
Gelin evi şen olsun
Kimsenin garezi yok (KK.93; Erol,
2012: 353)

KM.1169

Kuyuya çangalçaldık
Hasıtlarıçatlattık
Hösenin gelinini
Şerefli yerden aldık (Üzel, 2017)

KM.1170

Küçüktür ama yaşı
Kalbimdedir ataşı
O yâr bize bişirmiş
Kemmunlukeşkek aşısı (Elmalı, 2012:
162)

KM.1171

Küneysede bağım var
Üst yanında dağım var
Şirin Kilis kurtuldu
Yüreğimde yağım var (KK.55; Çakmak,
2018: 9; Çolakoğlu, 1987: 92; Elmalı,
2012: 6)

KM.1172

Kütükte kara üzüm
Saklamam doğru sözüm
Eller ne derse desin
Yâr benim iki gözüm (Elmalı, 2012: 74)

KM.1173

Laf lafa durdum
Mânine mânine vurdum
Senin gibi gelini
Kaz kümesine koydum (KK.8)

KM.1174

Lahanada haşlar gelinim
Kavgaya başlar gelinim
Oğlanı sana yidirmem
Bağrına taşlar gelinim (Elmalı, 2012:
108)

KM.1175

Lahanayı haşladık
Sarmaya başladık
Bizi kesenlerin

Alnını karışlarık (KK.1;KK.2;KK.3)

KM.1176

Lahanayı haşladık

Sarmaya başladık

Böyle düğün edenin

Alnını karışlarık (KK.2; Gümüşalan, 2018: 3)

KM.1177

Lahanayı haşladık

Sarmaya başladık

Böyle gelin alanın

Alnını karışladık (KK.25; Elmalı, 2012: 74)

KM.1178

Lahanayı haşlarık

Doldurmaya başlarık

Beyle düğün edenin

Alnını karışlarık (Erol, 2012: 353)

KM.1179

Lahanayı haşladık

Sarmaya başladık

Böyle gelin alanın

Alnını karışlarık (KK.88)

KM.1180

Lahanayı haşlarık

Sarmaya başlarık

Her yıl düğün edenin

Alnını karışladık (KK.45; Elmalı, 2012: 74)

KM.1181

Lahmacun tava

Havada bu hava (KK.49)

KM.1182

Leblebi koydum tasa

Doldurduk basa basa

Gelinimiz çok güzel

Bir parmak boydan kısa (KK.19; Elmalı, 2012: 75)

KM.1183

Leblebi koydum tasa

Doldurdum basa basa

Bizim gelin çok güzel

Bir parmak boydan kısa (KK.1;KK.5;KK.61; Elmalı, 2012: 75)

KM.1184

Leblebi koydum tasa

Doldurdum basa basa

Bizim gelin çok güzel

Birazcık boydan kısa (KK.80)

KM.1185

Leğençede bulgur aşısı

Gelin kör güveyi şaşısı

Eyle bir düğün ettik ki

Bak devirdik Karadaşı'ı (Elmalı, 2012: 74)

KM.1186

Leğende bal kaynana

Sen de ne hal kaynana

Kızdan sana hayır yok

Geline bak kaynana (Elmalı, 2012: 129)

KM.1187

Leylit suması şammüt

Akpınar'da karadut

Kilis paklası çıkmış
Kazanına kuzulkurt (Elhan, 2004: 89,
2016: 49)

KM.1188

Livanaserdim döşek
Angırır bizim eşek
Evimiz eski tipmiş
Başıma kagor köçek (Çakmak, 2018: 22;
Elmalı, 2012: 132)

KM.1189

Livana serdim keçe
Neçebir ömrüm geçe
Gelin ayın başında
Elin elime geçe (Elmalı, 2012: 75)

KM.1190

Mahallenin uşağı
Arka yoldan sapıyor
Annem evde oturmuş
Sucuk hamra yapıyor (Aksoy, 2021:
139)

KM.1191

Mahmildebal ölbesi
Tağadasoğuk testi
Evde çok eksik varmış
Kesilmor ki heç sesi (Çakmak, 2018: 22;
Elmalı, 2012: 132)

KM.1192

Mahmile koydum çini
Açın bakın içini
Hanemize hoş geldin
Hösenin güverçini (Üzel, 2017)

KM.1193

Mahmile koydum çini
Açın bakın içini
Hoş geldin sefa getirdin
Ali'nin güvercini (KK.2)

KM.1194

Makinem engin olsa
Varlığım zengin olsa
Zenginlikte değilim
Kefenin dengi olsa (Gümüştalan, 2018:
9)

KM.1195

Malum olsun halimiz
Kem söylemez dilimiz
Bugün cehizimiz var
Sebil kaymak balımız (Elmalı, 2012:
107)

KM.1196

Mangal koyduk kayıldı
Etrafına saçıldı
Gelin suya çimerken
Kaynanası bayıldı (Avcı, 2020: 633)

KM.1197

Mangal sönmüş köz koydum
Pisikacmış çöz koydum
Kilis ıstıfıl olsun
Ben Zennüp'e göz koydum (Üzel, 2017)

KM.1198

Mangala koyduk ateşi
Gelin kör güveyi şaşı
Vurun be uşaklar vurun
Bu da Ahmed'in traşı (Elmalı, 2012:
107)

KM.1199

Mangalda ateş kayıldı
Etrafına da yayıldı
Gelin evine gelince
Kaynana düştü bayıldı (Elmalı, 2012: 129)

KM.1200

Mangalda kömür kayıldı
Etrafına da yayıldı
Gelin suya çimdikçe
Kaynana düşer bayılır (Elmalı, 2012: 130)

KM.1201

Mâni benim ezberim
Kan ağlıyor gözlerim
Ben o yârin yolunu
Ölene dek gözlerim (Elmalı, 2012: 75)

KM.1202

Mâniye avaz derler
Güzele beyaz derler
Kime derdimi yansam
Bu dert sana az derler (Elmalı, 2012: 75)

KM.1203

Manto aldım koluma
Çıktım Antep yoluna
Bacısı kurban olsun
Bir kardeşin yoluna (Elmalı, 2012: 75)

KM.1204

Manto aldım koluma
Çıktım Antep yoluna
Üç bacı kurban olsun

Bir kardeşin yoluna (Elmalı, 2012: 75)

KM.1205

Mantoyu attım koluma
Çıktım Antep yoluna
İki bacı kurban olsun
Bir kardeşin yoluna (Gümüştalan, 2018: 8)

KM.1206

Masa üstünde bıçak
Abim beni vuracak
Vurma ağabey vurma
O kız senin olacak (Elmalı, 2012: 75)

KM.1207

Masa üstünde çiçek
Sevecek sevmeyecek
Ulan eşoğlueşşek
Çiçek nerden bilecek (KK.29)

KM.1208

Masa üstünde darı
Gel otur koca karı
Ankara'dan tel gelmiş
Her kocaya beş karı (Elmalı, 2012: 76)

KM.1209

Masa üstünde kaymak
Yaladık parmak parmak
Her yiğide nasip olmaz
Böyle güzel gelin almak (KK.88)

KM.1210

Masa üstünde kaymak
Yaladık parmak parmak
Her yiğide nasip olmaz

Sevdiği kızı almak (KK.88)

KM.1211

Masa üstünde pekmez

Bu pekmez bana yetmez

Şu Kilis'in kızları

Taksisiz gelin gitmez (Elmalı, 2012: 76)

KM.1212

Masa üstünde pekmez

Bu pekmez fazla çekmez

Senin aldığın maaş

Benim boyama yetmez (Elmalı, 2012: 76)

KM.1213

Masa üstünde roman

Okurum zaman zaman

Kız ben seni alırım

Mezun olduğun zaman (Elmalı, 2012: 76)

KM.1214

Masa üstünde roman

Okurum zaman zaman

Söyle sevdiğim söyle

Düğünümüz ne zaman (Elmalı, 2012: 76)

KM.1215

Masa üstünde vişne

İşle sevdiğim işle

Şu Kilis'e yakışır

Ela gözlü enişte (Elmalı, 2012: 76)

KM.1216

Masamın üstü kitap

Yorulдум düştüm bitap

Sana bir mektup yazdım

Acele olsun cevap (Kandemir, 2017)

KM.1217

Maşa maşaya benzer

Damatta paşaya benzer
(KK.3;KK.26;KK.27;KK.28;KK.60;KK.97;KK.98)

KM.1218

Maşa maşaya benzer

Güveyide paşaya benzer (KK.49;KK.97)

KM.1219

Maşa maşaya benzer

Şişe şişeye benzer

Oğlumuz da aynı paşalara benzer
(Tarçın, 2020: 421)

KM.1220

Maşrabamınkalay

Geçer kızlar alayı

Allah aşkına söyle

Var mı aşkın kolay (Elmalı, 2012: 76)

KM.1221

Mavi taksi yürüdü

Üstünü güller бүrүdü

Biz bu gelini alanaca

Neçegüzeller үrүdü (KK.88)

KM.1222

Maydanoz aldım bitmez

Araba sürdüm gitmez

Aldığımız geline

Kimsenin gücü yetmez (Elmalı, 2012: 76)

KM.1223

Maydanoz demet demet

Yârimin adı Memet

Memet beni alırsa

Ayıramaz hükümet (Elmalı, 2012: 77)

KM.1224

Mektebin bacaları

Ders verir hocaları

Allah canımı alsın

İmtihan geceleri (KK.78; Avcı, 2020: 638)

KM.1225

Mektubum dalda kaldı

Gözlerim yolda kaldı

Çabuk söyle postacı

Sevdiğim nerde kaldı (Elmalı, 2012: 77)

KM.1226

Mektup yazdım yaz idi

Kalemim kiraz idi

Daha çok yazacaktım

Mürekkebin az idi (Kandemir, 2017)

KM.1227

Memet derece bastı

Nurhan ceketin astı

Zahide'nin kızını

Mehmet bağrına bastı (Elmalı, 2012: 77)

KM.1228

Mendil astım direktten

Bir of çektik yürekten

Yârime yâr diyenin

Kolu düşün kürekten (KK.11)

KM.1229

Mendilim al benek

Ortası çarkı felek

Yazın beraberlik

Kışın ayırdı felek (Elmalı, 2012: 77)

KM.1230

Mendilim benek benek

Ayırdı zalim felek

Yârım olsan aldırmam

Etseler de söz hanek(Elmalı, 2012: 77; Erol, 2012: 355)

KM.1231

Menekşeler mor açtı

Dağı taşı dolaştı

Sen benim olacaksın

Falcı bana fal açtı (Elmalı, 2012: 77)

KM.1232

Mercimek aldık aşlık

Güveyi verir harçlık

Oğlanı biz everdik

Herkes olur kardaşlık (Elmalı, 2012: 77)

KM.1233

Mercimek aşım var

Ne belalı başım var

Yedi dağın ardında

Bir asker kardaşım var (Elmalı, 2012: 78)

KM.1234

Mercimek tarttım kile

Ölçerim silesile

Tar kapıdan girince

Kalkarım güle güle (Elmalı, 2012: 77)

KM.1235

Mercimekli aşım var

Çok belalı başım var
Yedi dağın ardında
Bir asker kardaşım var (Avcı, 2020: 635)

KM.1236

Merdanlı'nın insanı
Yiğit mi yiğit olur
Bu ellerin çiçeği
Demet demet gül olur (Aksoy, 2021: 138)

KM.1237

Merdiven on basamak
Yukarı çıkmak yasak
Vali'den emir gelmiş
Kızlara koca yasak (KK.37; Avcı, 2020: 627; Elmalı, 2012: 78)

KM.1238

Merdivenden inemem
Kısa etek giyemem
Çok konuşma kaynana
Kuru ekmek yiyemem (Elmalı, 2012: 122)

KM.1239

Merdivenden inerken
Yâri gördüm güldüm ben
Gülmemek elde değil
O çapkın ben şekleben (Elmalı, 2012: 78)

KM.1240

Merdivenden inerler
Kürk mantoyu giyerler
Gelinler bir olunca

Kaynanayı döverler (KK.41; Elmalı, 2012: 130)

KM.1241

Merdivenden inerler
Kürk mantoyu giyerler
İki gelin bir olunca
Kaynanayı döverler (KK.2; Erol, 2012: 354)

KM.1242

Merdivene bastı Selim
Gelini aldı ceketini astı
Selvi'nin beslediği kızı
Selim bağrına bastı (Tarçın, 2020: 421)

KM.1243

Merdivene de bastı
Ceketini de astı
Ayşe'nin de kızını
Oğlum bağrına bastı (Erol, 2012: 353)

KM.1244

Merdivenim kırk ayak
Kırkına vurdum dayak
Dediler yârin gelor
Koşarım yalın ayak (Elmalı, 2012: 78)

KM.1245

Meşetliğin gülleri
Al al olmuş açıyor
Yârim çıkmış balkona
İnci mercan saçıyor (Aksoy, 2021: 140)

KM.1246

Metin derece bastı
Emine surat astı
Ayyüş Aba kızını

Metin bağına bastı (Elmalı, 2012: 78)

KM.1247

Meyan şerbeti olsa

İçine de buz dolsa

Bir fincan keyf kahvesi

İçsem pişiren olsa (Üzel, 2016)

KM.1248

Mezarımı derin edin

Su serpin serin edin

Ben bu dertten ölürsem

Mezara gelin edin (Elmalı, 2012: 78)

KM.1249

Mırrıdıdöktük köşeye

Yünleri deptik döşeğe

Sonra bindik boz eşeğe

Bağa gittik güzel Kilis (Elmalı, 2012: 162)

KM.1250

Miceddere kölükaşı

Sıcaktır tandırın başı

Şıh Mansur, Kersentaş

Ne de hoştur güzel Kilis (Elmalı, 2012: 162)

KM.1251

Mini mini kediler

Hep rüyama girdiler

Daha çok yazacaktım

Kalemimi yediler (Elmalı, 2012: 78)

KM.1252

Mis gibi miceddere

Dökülmesin yerlere

Kilisliyim diyorum

Göğsümü gere gere (KK.78; Erol, 2012: 356)

KM.1253

Misk mayası topraklar

Yeşil atlas yapraklar

Kalazdamda asılı

Çatalında şapşaklar (Çakmak, 2018: 9; Çolakoğlu, 1987: 93; Elmalı, 2012: 7)

KM.1254

Mişmiş aldık pazardan

Kennedüştü tazardan

Höseni hak korusun

Kem gözlerden nazardan (Üzel, 2017)

KM.1255

Mustafa derece bastı

Melek ceketini astı

Emine böyüttükızı

Mustafa bağına bastı (Elmalı, 2012: 78)

KM.1256

Müceddere aşım var

Ne belalı başım var

Duydum kaynanam ölmüş

Bir çift mezar taşım var (Elmalı, 2012: 123)

KM.1257

Nahna, pürçüklü, pancar

Çükündür,soğan, samsak

Behdeniz fil fil kimi

Birez öccekavırak (Özköseler, 2020)

KM.1258

Nazar değmesin diye

Evde kurşun erittik
Hösene güzel aldık
Sözümüzü yerittik (Üzel, 2017)

KM.1259

Ne güzeldir şu Kilis'in
Zeytini bağı her taşı
Tadı damaktan her aş
Güzel kızın gözü kaşı (KK.21)

KM.1260

Ne kadar çok açılmış
Bu gelinin de bahtı
Güveyi cıcık gözü
Süllümgibi boyu var (Elmalı, 2012: 79)

KM.1261

Ne nikâh bilir o, ne ana, bacı
Bütün çevresine sallar kırbacı
Hicaza gitmekle olur mu Hacı
Olsa da gelenek, eşek be beyim (Elmalı, 2012: 171)

KM.1262

Ne sonudur zamanın
Ne ilkinin yaşarız
Yaşlansak da şu anın
Hep üstünden aşarız (Elhan, 2013: 56, 2016: 29)

KM.1263

Necip Asım Yazıksız
Bir dilcidir katıksız
En eski Türk yazısı
Oluşur mu emeksiz (Çakmak, 2018: 10; Elmalı, 2012: 7)

KM.1264

Nedir bu boyun büküş
Yaramaz huyun değiş
Bir hilat değer bir doğuş
Gerdeğin mubarek ola (Elmalı, 2012: 95)

KM.1265

Nedir bu boyun eğiş
Yaramaz huyun değiş
Bir hilat değer bir doğuş
Gerdeğin mübarek ola (Elmalı, 2012: 95)

KM.1266

O kız gelir mektepten
Saçı sırma ipekten
Gel seninle kaçalım
Kurtulursun mektepten (Avcı, 2020: 628)

KM.1267

Ocağa tirit koydum
Asmına acı koydum
Duran'a bir kız buldum
Adını kaymak koydum (Üzel, 2016)

KM.1268

Ocak başı ayrıldı
Kaynanam bana darıldı
Darılırsa darılsın
Oğlu bana sarıldı (Avcı, 2020: 633)

KM.1269

Ocak başı kirlendi
Kaynana da dillendi
Dillenirse dillensin
Oğlu benden evlendi (Elmalı, 2012: 123)

KM.1270

Ocak başı sivri daş
Gelin ağlar gözü yaş
Bizim bir oğlumuz var
Sırma bıyık kalem kaş (KK.15;
Sabuncuoğlu, 2013: 25)

KM.1271

Ocak başı yarıldı
Kaynanam da darıldı
Darılırsa darılsın
Oğlu bana sarıldı (Elmalı, 2012: 123)

KM.1272

Ocak başında havan
Aha everdik taman
Güzeline biz aldık
Çirkini sizde taman (Elmalı, 2012: 79)

KM.1273

Ocakta yağ tavaşı
Oğlumuzda kuyumcular ağası (KK.88)

KM.1274

Odaları livanlı
Bir kapı üç tağalı
Hösene bir kız aldık
Hem güzel hem havalı (Üzel, 2017)

KM.1275

Oğlan adı İbrahim
Ver ceketin giyeyim
Anan kahrını çeksın
Ben gönlüne gireyim (Elmalı, 2012: 79)

KM.1276

Oğlan adı da Recep
Gün mü buldun gelecek

Anamın göynü var ki
Seni bana verecek (Elmalı, 2012: 79)

KM.1277

Oğlan baban buyursun
Dellal çıksın duyursun
Bugün düğünümüz var
Eşler dostlar buyursun (Elmalı, 2012: 79)

KM.1278

Oğlanın adı İrecep
Gün mü buldun gelecek
Anamın göynü var ki
Beni sana verecek (Erol, 2012: 353)

KM.1279

Oğlum gider oyuna
Ana kurban boyuna
Oğlum gibi gelmemiş
Şu Kilis'in soyuna (Elmalı, 2012: 79)

KM.1280

Oğlum nettin kanneyi
Bırak şu boş haneği
Daşlar düşe yoluna
Terk et bize gelmeyi (Erol, 2012: 356)

KM.1281

Oğlum oğlum on duralı
Eli gümüş damburalı
Oğlumun göçü gelmiş
Nereye kondurmalı (Erol, 2012: 353)

KM.1282

Oğluma çatacağım
Seni boşatacağım
Gıçına depik vurup

Dışarı atacağım (Erol, 2012: 354)

KM.1283

Oğlumuz aslan kimi

Kızımız ceylan kimi

Bunları baş göz edek

Paşayla sultan kimi (Elmalı, 2012: 79)

KM.1284

Okumaya kanmadım

Geçen ömre yanmadım

Kaç yıldır muallimim

Çok şükür usanmadım (Çakmak, 2018: 15; Elmalı, 2012: 8)

KM.1285

Orucu tuttum bayram etmedim

Akı elime kınalar yakmadan

Doya doya ben yüzüne bakmadım

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Elmalı, 2012: 136; Gümüşalan, 2018: 14)

KM.1286

Oy çinçini çinçini

Öpem ağzın içini

Hoş geldin sefa geldin

Oğlumun güvercini (Avcı, 2020: 630)

KM.1287

Oy çinçini çinçini

Öpem ağzının içini

Hoş geldin sefa geldin

Abimin güvercini (KK.60)

KM.1288

Oy çinçini çinçini

Öpem ağzının içini

Hoş geldin sefa geldin

Bizim oğlumuzun güvercini (KK.49)

KM.1289

Oy çinçini çinçini

Öpem ağzının içini

Hoş geldin sefa geldin

Evimin güvercini (KK.35;KK.39)

KM.1290

Oy çinçini çinçini

Öpem ağzının içini

Hoş geldin sefa geldin

Fatma'nın güvercini
(KK.1;KK.2;KK.4;KK.8;KK.13;KK.14;
KK.39)

KM.1291

Oy çinçini çinçini

Öpem ağzının içini

Hoş geldin sefa geldin

Mehmet'in güvercini (KK.35)

KM.1292

Oy çinçini çinçini

Öpem ağzın içini

Hoş geldin sefa geldin

Oğlumun güvercini (KK.57; Elmalı, 2012: 80)

KM.1293

Oy hirinci hirinci

Nerden aldın pirinci

Benim sevdiğim güzel

Dünyalarda birinci (Elmalı, 2012: 79)

KM.1294

Oy ninnani ninnani

Gel oynayı oynayı

Aslan gibi oğlum var

Satın alır dünyayı (KK.60)

KM.1295

Önden zurna kusar, arkamdan duman

Tekmeler oraktır, çifteler tırpan

Hüneri çıkarmak, sap yiyip saman

Oldum der dümbelek, eşek bu beyim

(Elmalı, 2012: 171)

KM.1296

Önlük bağım çözüldü

Bağla sevdiğim bağla

Kervan yola dizildi

Ağla sevdiğim ağla (Elmalı, 2012: 80)

KM.1297

Önümüzde bal kaymak

Yaladık parmak parmak

Her kula nasip olmaz

Böyle oğlan doğurmak (Ayçin, 2019)

KM.1298

Ördek göllerde olur

Şahin çöllerde olur

Yâri çirkin olanın

Gözü ellerde olur (Elmalı, 2012: 80)

KM.1299

Ördek isen göle gel

Şahin isen çöle gel

Hakikatlı yâr isen

El ettiğim yere gel (Elmalı, 2012: 80)

KM.1300

Pabıcım cici bici

Bastığım çimen içi

Binnaz bir gelin olmuş

Kavrulmuş payamıçı (Elmalı, 2012: 80)

KM.1301

Pabıcın tekine yılan mı girdi

Ammine dayına kıran mı girdi

Seni tuttu da yadele verdi

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Elmalı,

2012: 136)

KM.1302

Parsa Dağı meşesi

Uzadıkça uzuyor

Şu benim kara bahtım

Tozudukça tozuyor (Aksoy, 2021: 139)

KM.1303

Paşa paşaya benzer

Damat da paşaya benzer (Kılınç, 2021:

154)

KM.1304

Patlıcanı haşladım

Doldurmaya başladım

Yâr aklıma geldikçe

Ağlamaya başladım (KK.5; Elmalı,

2012: 80)

KM.1305

Pazarda eşek derisi

Kaynana cadı karisi

Kaynanayı sorarsan

Dokuz dağın delisi (Gümüştalan, 2018:

18)

KM.1306

Pazarda et kaynana

Başında bit kaynana

Ben oğlundan yan yana
Sen dışarı kaynana (KK.15; Elmalı,
2012: 123)

KM.1307

Pekmeze tahin katın
Neyiniz varsa satın
Oğluma göz değmesin
Biraz üzerlik atın (Elmalı, 2012: 161)

KM.1308

Pembe üzüm hevengi
Yüzüne vurmuş rengi
Ben bu aşka düşeli
Ne sarhoşam ne deli (Elmalı, 2012: 80)

KM.1309

Pencerede çiçekler
Yük yerinde döşekler
Kaynanamdan kıymetli
Ahırdaki eşekler (Elmalı, 2012: 123)

KM.1310

Pencereden ses gelir
Bahçalardan hesgelir
Ben bir yere bağıyım
Yârim bana tez gelir (Elmalı, 2012: 80)

KM.1311

Pencereden yel gelir
Deste deste gül gelir
Kız askere varmayın
Altı ayda bir gelir (Elmalı, 2012: 81)

KM.1312

Pencerenin önünde
Kitap açmış okuyor

Koku çalmış zülfüne
Yel estikçe kokuyor (Elmalı, 2012: 81)

KM.1313

Petekte bal var kaynana
Sen de bir hal var kaynana
Oğlundan sana vefa yok
Güveyne yalvar kaynana (Elmalı, 2012:
130)

KM.1314

Pirpirimpeyvazı
Mahmilekoydum sazı
Zennüp'ten öpüş aldım
Sonra çıkar ayvazı (Üzel, 2017)

KM.1315

Pirpirimdir yedikleri
Kaynatırlar hedikleri
Sana Cennet dedikleri
Pek yerinde güzel Kilis (Elmalı, 2012:
162)

KM.1316

Pirpirimi döşürdük
Üç daş kurduk bişirdik
Oğlana düğün ettik
Yolumuzu şaşırdık (Elhan, 2004: 89,
2016: 50)

KM.1317

Pışt pışt kara kediler
Miyav miyav dediler
Kör olası kaynana
Her gün kapımı dinler (Elmalı, 2012:
123)

KM.1318

Portakal aldım haldan
Seni severim candan
Sana bir mektup yazdım
Gözümünden akan kandan (Elmalı, 2012: 81)

KM.1319

Portakal dilim dilim
Darılmış bana gülüm
Ben gülüme ne dedim
Kurusun ağzım dilim (Elmalı, 2012: 81)

KM.1320

Portakalı oyduklar
İçine bade koydular
Evvel adım Ayşe'ydi
Şimdi gelin koydular (Kılınç, 2021: 152)

KM.1321

Portakalın irisi
Geçti oğlan sürüsü
Sürüsünde gözüm yok
Yaktı beni birisi (Gümüşalan, 2018: 15)

KM.1322

Rafa fincan koydum
İçine mercan koydum
Kaynananın adını
Kuyruklu sıçan koydum (KK.4; Avcı, 2020: 633)

KM.1323

Rafta bakır kuşkana
Dolanda gel işmana
Ölenece severim
Vermem seni düşmana (Gümüşalan, 2018: 9)

KM.1324

Rakı koydum şişeye
Şavkı vurdu köşeye
Bu Kilis kızları da
Nazlı gider gişiye (Elmalı, 2012: 81)

KM.1325

Rehen ektim bir evlek
Dadandı karga leylek
Aman yeme leyleğim
Bu da bir güne gerek (Elmalı, 2012: 147; Gümüşalan, 2018: 16)

KM.1326

Rehen ektim bir evlek
Dadandı karga leylek
Yazı bile yazladık
Kışın ayırdı felek (Elmalı, 2012: 147)

KM.1327

Rehen ektim bitmedi
Dalı yere yetmedi
Ali Bey'in kızına
Elin gücü yetmedi (Elmalı, 2012: 147)

KM.1328

Rehen ektim bitmedi
Nahırsürdüm gitmedi
Benim kızım çok güzel
Beyler gücü yetmedi (Elmalı, 2012: 147)

KM.1329

Rehen ektim duvara
Bunu kimler suvara
Oğlan küçük kız küçük
Ancak Mevlam uyara (Gümüşalan, 2018: 16)

KM.1330

Rehen ektim duvara
Bunu kimler suvara
Oğlan küçük kız küçük
Bunları kim uyara (Elmalı, 2012: 147;
Gümüşalan, 2018: 16)

KM.1331

Rehen ektim duvara
Kimsem yoktur suvara
Yârim küçük ben küçük
Ancak Mevlâ'm uyara (Elmalı, 2012:
148)

KM.1332

Rehen ektim duvara
Reheni kim suvara
Gelin güvey pek küçük
Bunları kim uyara (Elmalı, 2012: 148)

KM.1333

Rehen ektim gül bitti
Dalında bülbül öttü
Ağla gözlerim ağla
Yârim elimden gitti (Elmalı, 2012: 148)

KM.1334

Rehen ektim gül bitti
Dalında bülbül öttü
Ötme bülbülüm ötme
Yârim sefere gitti (Gümüşalan, 2018:
16)

KM.1335

Rehen ektim havışa
Bitmedi kaldı kışa
Elti çıralı incir

Şimdi burdan savışa (Elmalı, 2012: 148)

KM.1336

Rehen ektim havışa
Kurudu kalmaz kışa
Kara gözlü sevdiğim
Çıkmaz oldu havışa (Elmalı, 2012: 148)

KM.1337

Rehenim nemnemoldu
Dalları Zemzem oldu
Ben ayrılık bilmezdim
Ayrılık senden oldu (Elmalı, 2012: 148)

KM.1338

Reyhan ektim bir elek
Dadandı karaleylek
Yazı beraber yarılalık
Kışı ayırdı felek (Gümüşalan, 2018: 4)

KM.1339

Reyhan ektim bitmedi
Dalları yere yetmedi
Ali Efendi'nin kızına
Kimsenin gücü yetmedi (Erol, 2012:
353)

KM.1340

Saatin var mı yârim
Kordonu dar mı yârim
Neden benzin sararmış
Ayrılık zor mu yârim (Elmalı, 2012: 81)

KM.1341

Sabah oldu kalkmaz mısın
Gül yüzüme bakmaz mısın
Sen Allah'tan korkmaz mısın

Uyan Ali'm uyan gonca gülüm (Elmalı, 2012: 107)

KM.1342

Sabınkoydum leğene
Bak başıma gelene
Ben gönlümü vermişim
Kader kıymet bilene (Elmalı, 2012: 81)

KM.1343

Saca koydum kavurma
Etrafına yayılma
Gözünün çapağıyla
Midemi bulandırma (KK.60; Elmalı, 2012: 124)

KM.1344

Saçının tellerine
Kurbanım dillerine
Sarılam Haco gelin
İncecik bellerine (Çolakoğlu, 1987: 57)

KM.1345

Saçta çifte taraklar
Yârin yüzünü saklar
Gel gel eder siyeçte
Şammutşammut summaklar (Elmalı, 2012: 81)

KM.1346

Sahanda kaymak
Yaladım parmak parmak
Her ananın harcı değil
Böyle oğlan doğurmak (KK.49)

KM.1347

Sakalının harmanı
Gece kalmaz dermanı

Olursa ergen olsun

Parçalasın yorganı (Elmalı, 2012: 82)

KM.1348

Saksıda leymunkimi
Saraldım onun kimi
Ne gâvur ne Müslüman
Olmasın benim kimi (Erol, 2012: 356)

KM.1349

Salınarak yâr gelir
Elinde bir nar gelir
Kilis'ten ayrılınca
Dünya bana dar gelir (Çakmak, 2018: 10; Elmalı, 2012: 82; Erol, 2012: 356)

KM.1350

Salınarak yâr gelir
Elinde bir nar gelir
Kilis'ten ayrılınca
Dünya bana zor gelir (Avcı, 2020: 634)

KM.1351

Salınsın boyuna bak
Koluna bilezik tak
O kızın tek kusuru
Başına biraz boydak (Elmalı, 2012: 82)

KM.1352

Salkım salkım serorlar
Günler sonra gelorlar
Tek tek yerden toplorlar
Çuval bulmak gerekör (Elmalı, 2012: 150)

KM.1353

Samanlık dolu saman
Aman efendim aman

Eller bize gülüyor

Düğününüz ne zaman (KK.79; Elmalı, 2012: 82)

KM.1354

Samanlık dolu saman

Gittik geldik bir zaman

Essüm evermez dedik

Aha everdi taman (Elmalı, 2012: 82)

KM.1355

Samanlık dolu saman

Gittik geldik bir zaman

Oğlan evermez dedik

Aha everdi taman (Avcı, 2020: 631)

KM.1356

Samanlık dolu saman

Gittik geldik bir zaman

Oğlan everemezler dediler

Aha everdik taman (KK.20)

KM.1357

Samanlık seyrân oldu

Avratlık kolay oldu

Şimdi Kilis kızları

Kahrır çekmez oldu (Elmalı, 2012: 82)

KM.1358

Samanlıkta kediler

Miyav miyav dediler

Gelin ile kaynana

Birbirini yediler (KK.47; Elmalı, 2012: 82)

KM.1359

Samanlıkta yabalar

Kaynanamı soksun yılanlar

Bir kaynanam var

Boşatmaya çabalar (KK.60)

KM.1360

Sandığı hemen açtık

Parayı çokça saçtık

Evde kalmasın diye

Bahtını güzel açtık (Elmalı, 2012: 83)

KM.1361

Sandığın üstünde sandık

Gidip gelmeden usandık

Şükürler olsun Allah'a

Şerefli elden kız aldık (Avcı, 2020: 631)

KM.1362

Sandığın üstünde sandık

Gidip gelmeden usandık

Şükürler olsun Allah'a

Şerefli yerden kız aldık (Elmalı, 2012: 83)

KM.1363

Sandığını biz açtık

Çeyizini de saçtık

Şükür olsun Allah'a

Şerefli yerden kız aldık (Elmalı, 2012: 83)

KM.1364

Sandık sandık üstüne

Basmam sandık üstüne

Kırk yıl kocasız kalsam

Varmam kuma üstüne (Elmalı, 2012: 82, Mercimek, 2021)

KM.1365

Sandık sandık üstüne

Basmam sandık üstüne
Kırk yıl kocasız kalsam
Varmam nikâh üstüne (Elmalı, 2012: 83)

KM.1366

Sandık üstünde sandık
Gidip gelmeden usandık
Şükür olsun Allah’a
Şerefli yerden kız aldık (KK.49; Erol, 2012: 353; Gümüşalan, 2018: 8)

KM.1367

Sandık üstünde sandık
Kilidinden usandık
Şükür olsun Allah’a
Yüksek yerden kız aldık (Elmalı, 2012: 83)

KM.1368

Sandık üstüne sandık
Ayaküstünde durmadan usandık
Şükür olsun Allah’a
Şerefli yerden kız aldık (Sabuncuoğlu, 2013: 24)

KM.1369

Saraydan indi naz ile
Önüme düştüm saz ile
Elli gelin kırk kız ile
Uyan avcum avın geldi (KK.81)

KM.1370

Saraydan indi yürüdü
Şavkı âlemi bürüdü
Güzellik Haktan verildi
Uyan avcum avın geldi (KK.81)

KM.1371

Sarı araba yürüdü
Üstüne güller bürüdü
Kınamayın komşular
Güveyi şımarık büyüdü (KK.80; Ayçin, 2019)

KM.1372

Sarı gelin paklansın
Tellensin duvاكلansın
Tanrı’dan dileğim var
Dallansın budاكلansın (Elhan, 2004: 89, 2016: 50)

KM.1373

Sarı kavun dilimi
Tut kaynana dilini
Akşama oğlun gelirse
Kırar kambur belini (Avcı, 2020: 632)

KM.1374

Sarı kavun dilimi
Tut kaynana dilini
Madem tutmazsın dilini
Niye aldın gelini (KK.9)

KM.1375

Sarı kavun dilimi
Tut kaynana dilini
Şimdi oğlun gelirse
Kırar kambur belini (Elmalı, 2012: 124)

KM.1376

Sarı kavun süslüdür
Evleri yol üstüdür
Çok gelip geçme buradan
Sonra derler dostudur (Avcı, 2020: 636)

KM.1377

Sarı kavunu dildik
Pıçağı güle sildik
Her yerden kız almadık
Asılzadeye gittik (Elmalı, 2012: 83)

KM.1378

Sarı taksi geliyor
Ablam gelin gidiyor
Ablam gelin gidince
Sıra bana geliyor (KK.39;KK.49)

KM.1379

Sarı taksi yürüdü
Üstü güller bürüdü
Kınamayın komşular
Oğlan nazlı büyüdü (Elmalı, 2012: 83)

KM.1380

Sarı taksi yürüdü
Üstün güller bürüdü
Biz gelini alana kadar
Nice itler ürüdü (Elmalı, 2012: 83)

KM.1381

Sarı taksi yürüdü
Üstün güller bürüdü
Kızı alana kadar
Nice itler ürüdü (KK.49; Elmalı, 2012: 84)

KM.1382

Sarı taksi yürüdü
Üstünü güller bürüdü
Ben bir gelin aldım
Başıma neler geldi (Avcı, 2020: 630)

KM.1383

Sarı taksi yürüdü
Üstünü güller bürüdü
Biz geline alanca
Nice itler ürüdü (Avcı, 2020: 630)

KM.1384

Sarı üzümü sevmem
Boyu uzun sevmem
Ben işimi bilirim
Akıl vereni sevmem (Elmalı, 2012: 84)

KM.1385

Sarma koydum ocağa
Dayanamam sıcağa
Şu zamanın kızları
Hoplar gider kocaya (Elmalı, 2012: 84)

KM.1386

Sayılı gün tez geçer
Gönül hep dostu seçer
Merak etme güzelim
Gerebiç beni çeker (Kandemir, 2017)

KM.1387

Sen ağlama gelin anan ağlasın
Anayın kızı var seni neylesin
Kocan evin artık evin bilesin
Ağlama gelinim yazın bu imiş (Elmalı, 2012: 136)

KM.1388

Sen bir yeşil baklasın
Mevlâm seni saklasın
Dosta hediye gönder
Düşman görsün çatlasın (Elmalı, 2012: 84)

KM.1389

Sen gül dalında gonca
Ben dağ yolunda yonca
Sen açılıp gülersin
Ben sararıp solunca (KK.11; Elmalı, 2012: 84)

KM.1390

Senin dilin çok uzun
Gelin oldun değişti huyun
Az kaldı kazılır kuyun (KK.60)

KM.1391

Sepet sepet yumurta
Sakın beni unutma
Unutursan küserim
Mektubumu keserim (KK.42; Elmalı, 2012: 84)

KM.1392

Sev okuyup yazanı
Sevme oyun bozanı
Sufrada baş köşede
Miceddere kazanı (Elhan, 2004: 89; 2016: 49)

KM.1393

Seybananın güzeli
Sevdim kelle ezeli
Resul Osman Dağını
Senle gezdik gezeli (Elhan, 2021)

KM.1394

Sıcak sıcak kölük aşısı
Yârimin hilal kaşısı
Fukaranın şansından
Zor geçer karakışı (Aksoy, 2021: 141)

KM.1395

Sıkım sıkımın irisi
Çok yiyenin birisi
Oldum köfte delisi
Aman canım çiğ köfte (Elmalı, 2012: 140)

KM.1396

Sıra köşeye benzer
Sıra döşeğe benzer
Şu Kilis'in kızları
Sağlam meşeye benzer (Elmalı, 2012: 84)

KM.1397

Sıra sıra tağalar
Birbirini gagalar
Yârime kurban olsun
Tavuk yiğen ağalar (KK.89)

KM.1398

Sızlamakta her yanım
Sen hizmetçi ben hanım
Kovarım seni evden
Eğer isterse canım (Elmalı, 2012: 110; Gümüştalan, 2018: 17)

KM.1399

Sızlıyor döğünlerim
Arşa çıkar ünlerim
Mevlâm ömrümden sayma
Yârsız geçen günlerim (Elmalı, 2012: 84)

KM.1400

Sini sini şekerim
Üstüne bal dökerim

Kaynana kahrını

Oğlu için çekerim (KK.1; Gümüştalan, 2018: 6)

KM.1401

Sinide bellur şişe

Kaldırdık vurduk daşa

Geline göz edenin

Gözlerine boz düşe (Elmalı, 2012: 161)

KM.1402

Sinide künefe var

Halayda herifi var

Gün kaynananın günü

Hem zili hem defi var (KK.11; Avcı, 2020: 633; Elmalı, 2012: 85, 130)

KM.1403

Sinirlendi şekerim

Üstüne bal dökerim

Biber gibi sözünü

Oğlum için çekerim (KK.10)

KM.1404

Sirkesi sarımsağı

Gel de gör sen bu bağı

Piştirip koydum buyrun

Kelle paçanın çağı (Elhan, 2021)

KM.1405

Sizin köşe

Bizim köşe

Çibik çalmayanın

Evine bomba düşe

(KK.1;KK.2;KK.3;KK.13)

KM.1406

Sizin saçak

Bizim saçak

Kız anasının

Pirçeğinesıçak (Kılıçkiran, 1973: 64; Sabuncuoğlu, 2013: 24)

KM.1407

Sizin saçak

Bizim saçak

Verin gelinimizi

Alak da kaçak (Sabuncuoğlu, 2013: 24)

KM.1408

Sizin yağlık

Bizim yağlık

Kız anasının

Ellerine sağlık
(KK.1;KK.2;KK.6;KK.10;KK.12;KK.4 6; Gümüştalan, 2018: 8)

KM.1409

Sofraya düzdüm kaşığı

Atladım geçtim eşşiğı

Bir kız evin yakışığı

Verme beni deveciye (Çakmak, 2018: 25; Elmalı, 2012: 141)

KM.1410

Sofraya düzdüm kaşığı

Hopladım geçtim eşşiğı

Bu kız evin yakışığı

Verme baba beni deveciye (Gümüştalan, 2018: 15)

KM.1411

Sokakta geziyorsun

Oğlumu üzüyorsun

Sende ne güzellik var

Maymuna benziyorsun (Elmalı, 2012: 110)

KM.1412

Söğütlüdereden geçtik

Soğuk sular içtik

Bizi kesenlerin

Pırçığıne s..çtık (KK.1;KK.2;KK.3)

KM.1413

Söyle sözü ikile

Koyma beni fikire

Arkamızdan haneksöyleyenin

Kemikleri döküle (Gümüşalan, 2018: 7)

KM.1414

Su akar güldür güldür

Mendilim dolu güldür

Yeri göğü yaratan

Bir gün beni de güldür (Elmalı, 2012: 85)

KM.1415

Su akar kamış gibi

Durulur gümüş gibi

Ben seni çok sevorum

Turfanda yemiş gibi (Elmalı, 2012: 85)

KM.1416

Su akıp dolanmasın

Aman ha bulanmasın

Orukdaha bişmedi

Heç ağzın sulanmasın (Çolakoğlu, 1987: 56)

KM.1417

Su atarlar pirince

Çevirirler pişince

Adam hiç gam çeker mi

Sevdiğine düşünce (Elmalı, 2012: 85)

KM.1418

Su durur

Yâr elini durdurur

Gelin keyfî çatınca

Kaynanalar kudurur (KK.12)

KM.1419

Su gelir lüle lüle

Yâr gelir güle güle

Elinde sırma yağlık

Terini sile sile (Elmalı, 2012: 85)

KM.1420

Su gelir millenir

Çayırı çimlendirir

Gelindeki gözler

Ahrezi dillendirir (KK.60)

KM.1421

Su gelir taşa değer

Kirpikler kaşa değer

Bize bir gelin geldi

On sekiz paşa değer (Elmalı, 2012: 85)

KM.1422

Su gelir taşa değer

Kirpikler kaşa değer

Kız m...n dışa çıkmış

Korkarım dişe değer (Elmalı, 2012: 85)

KM.1423

Su koydum su tasına

Gül koydum ortasına

Sitti bir gelin almış

Köşkünün ortasına (Elmalı, 2012: 85)

KM.1424

Sucuk hamrayı pişirdik
Üstüne duzu döşürdük
Şükür olsun Allah’a
Bedeni bedene düşürdük (Avcı, 2020: 631)

KM.1425

Sucukhamrayı şişirdik
Kazana koyduk bişirdik
Şükürler olsun Allah’a
Kızı dengine düşürdük (Elmalı, 2012: 86)

KM.1426

Suda balık yan gider
Yüreğimden kan gider
Buna tabip neylesin
Ecel geldi can gider (Bilge, 1997: 11; Doğramacıoğlu, 2011: 5)

KM.1427

Sular bulanıktır içilmez oldu
Anadan babadan geçilmez oldu
Gece karanlıktır seçilmez oldu
Ağlama gelinim yazın bu imiş (Elmalı, 2012: 136; Gümüştalan, 2018: 13)

KM.1428

Suya girdim derine
Kuyu ipi gerine
Ne talihsiz başım var
Düşüm zalim birine (Aksoy, 2021: 139)

KM.1429

Süllüm dama çıkmalı
Başına gül takmalı

Bayram geldi yakındır
Ele kına yakmalı (Avcı, 2020: 635)

KM.1430

Süllüm dama çıkmalı
Gerdana gül takmalı
Bayram gelor yakındır
Ele kına yakmalı (Elmalı, 2012: 86)

KM.1431

Süpürgemi bağlarım
Ciğerimi dağlarım
Oğlumu asker ettim
Hem güler hem ağlarım (Elmalı, 2012: 86)

KM.1432

Süpürgesi yoncadan
Gayet beli inceden
Ben yâri kıskanırım
Yoldaki karıncadan (Elmalı, 2012: 86)

KM.1433

Sürmeyi gözde gördük
Burmayı dizde gördük
Şükür olsun Allah’a
Betül’ü bu gözle gördük (KK.13)

KM.1434

Süt içtim dilim yandı
Amanın amanın
Bahçada gülüm yandı
Kız sana hayranım (KK.30)

KM.1435

Şahin Bey köprüsü
Ataştandır örtüsü
Yârime kurban olsun

Şu Kilis'in hepsi (Mercimek, 2021)

KM.1436

Şansı olana düştü

Mertabanıkaymağı

Benim payıma düştü

Kösesefer kabağı (Üzel, 2017)

KM.1437

Şarap içtim tas kaldı

Yüreğimde pas kaldı

Yâr ile kavuşmaya

Çoğu gitti az kaldı (Elmalı, 2012: 86)

KM.1438

Şehitler Mahallesi

Cüneyne güzel cami

Yatırlar sıra sıra

Bekliyorlar ziyareti (Özköseler, 2020)

KM.1439

Şeyle bir salkım üzüm

N'edon hey iki gözüm

Niye dinlemon sözüm

Bağa gitmek gerekör (Elmalı, 2012: 150)

KM.1440

Şıh Ahmet'in daşları

Sallanır ağaçları

Kızın göynü olursa

Haltetmiş kardaşları

(KK.18;KK.26;KK.27;KK.28;KK.34;

Elmalı, 2012: 86)

KM.1441

Şimdik üzüm zamanı

Mahra bulmak gerekör

Patoz doldur kazanı

Sergi sermek gerekör (Elmalı, 2012: 150)

KM.1442

Şiş ince kebab ince

Çevirirler bişince

Heç gücüne gider mi

Menendine düşünce (Elmalı, 2012: 86)

KM.1443

Şörahbil bucağında

Mum yanar ocağında

Bugün bir gelin gider

Bohçası kucağında (Elmalı, 2012: 87)

KM.1444

Şörahbil'in damları

Çifte yanar mumları

Damada kutlu olsun

Güveyilik donları (Elmalı, 2012: 87)

KM.1445

Şörahbil'in sefası

Yel Baba'nın havası

Şıh Mehmed'i sorarsan

O bir şahan yuvası (Çakmak, 2018: 10;

Çolakoğlu, 1987: 92; Elmalı, 2012: 7)

KM.1446

Şörahbil'in sefası

Yel estikçe havası

Şıh Muhammed'i sorarsan

Hep şehitler yatağı (Avcı, 2020: 634)

KM.1447

Şu Antep'in düzündü

Kaldık tren tozunda

Her yerini beğendik

Özürü var gözünde (Elmalı, 2012: 87)

KM.1448

Şu bağlar bizim olsa

Yaprağı düzümlü olsa

Yârin uykusu gelmiş

Yastığı dizim olsa (Ayçin, 2019)

KM.1449

Şu baranda hommusu

“Şirelik”in kokusu

Nefis horozkarası

Hemen yemek gerekör (Elmalı, 2012: 150)

KM.1450

Şu dağın ardına duman mı durdu

Yemeniyyin içine yılan mı girdi

Emmin uşağına kıran mı girdi

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Elmalı, 2012: 137; Gümüşalan, 2018: 14)

KM.1451

Şu dağın ardına duman mı indi

Yemeniyyin içine yılan mı girdi

Emmin uşağına kıran mı girdi

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Elmalı, 2012: 136; Gümüşalan, 2018: 14)

KM.1452

Şu dağın ardında ekerler darı

Ekerler biçerler severler yârı

Koynunda beslemiş turuncu ile narı

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Elmalı, 2012: 137; Gümüşalan, 2018: 14)

KM.1453

Şu dağın ardında ekerler küncü

Ekerler biçerler sararlar genci

Genç bana göndermiş ayva turuncu

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Elmalı, 2012: 137; Gümüşalan, 2018: 14)

KM.1454

Şu dağın başı kara

Otu gür başı kara

Ne kız oldum ne gelin

Ataş aldım ancak (KK.83)

KM.1455

Şu dağlar olmasaydı

Çiçeği solmasaydı

Ölüm Allah’ın emri

Ayrılık olmasaydı (Elmalı, 2012: 87)

KM.1456

Şu dağlar ulu dağlar

Etrafı sulu dağlar

Ben derdimi söylesem

Gün döner bulut ağlar (Kılıçkiran, 1973: 71)

KM.1457

Şu dağlar ulu dağlar

Etrafı sulu dağlar

Ben yârimi yitirdim

Gün doğar bulut ağlar (Elmalı, 2012: 87)

KM.1458

Şu dağlar ulu dağlar

Etrafı sulu dağlar

Ben yârimi yitirdim

Gün döner bulut ağlar (Elmalı, 2012: 8; Kılıçkiran, 1973: 71)

KM.1459

Şu dağlar ulu dağlar
Etrafı sulu dağlar
Beni bir gelin vurdu
Yaramı kız bağlar (Kılınç, 2021: 148)

KM.1460

Şu dağlar ulu dağlar
Etrafı sulu dağlar
Bizim ayrılmamıza
Gökteki melek ağlar (Elmalı, 2012: 87)

KM.1461

Şu dağlar ulu dağlar
Etrafı sulu dağlar
Otursam derdimi yansam
Gök durur bulut ağlar (KK.82;KK.83)

KM.1462

Şu dağları delemedim
Yol bulup da gelemedim
Serçeler yuva yapmış
Onlar kadar gelemedim (Elmalı, 2012: 88)

KM.1463

Şu dağları delemedim
Yol bulup da gelemedim
Serçeler yuva yapmış
Onlar kadar olamadım (Elmalı, 2012: 87)

KM.1464

Şu gelen kayık m'ola
Yelkene layık m'ola
Ben yârimi kaybettim
Arasam ayıp m'ola (Elmalı, 2012: 88)

KM.1465

Şu geline gerek bacı
Ağlayalım acı acı
Canım gözüm benim bacı
Verme beni garip ele (Elmalı, 2012: 88, 2012: 137; Gümüşalan, 2018: 14)

KM.1466

Şu geline gerek teyze
Ağlayalım geze geze
Canım gözüm benim teyze
Verme beni gurbet ele (Elmalı, 2012: 88, 2012: 137; Gümüşalan, 2018: 14)

KM.1467

Şu görünen ekin mi ola
Ekin değil bıçakmış
Kızın anadan ayrılışı
Yalan değil gerçekmiş (KK.52)

KM.1468

Şu süllümükurmalı
Tabakayaçıkmalı
Berte aka gözüne
Mahmilörtük olmalı (Erol, 2012: 356)

KM.1469

Şu tazarın içinde
Ala renkli desti var
İşli sandık içinde
Bol cevizli sucuk var (Aksoy, 2021: 136)

KM.1470

Şu yüce dağları duman kaplamış
Yine mi gurbette kara haber var
Seher vakti burda kimler ağlamış

Çimenler üzerinde gözyaşları var
(KK.82)

KM.1471

Ta Resulosman dağına
Zeytin altında bağına
İşlerin yolunda gider
Bir Kilisli al yanına (KK.21)

KM.1472

Tabağa koydum kaymak
Yaladım parmak parmak
Her kıza nasip olmaz
Duvaklı gelin olmak (Avcı, 2020: 631;
Elmalı, 2012: 89)

KM.1473

Tabahanada kala
Kaynana Allah ala
Kalem kaş burma bıyık
Oğlu da bana kala (Elmalı, 2012: 124;
Kılınç, 2021: 156)

KM.1474

Tabakadolu saman
Gittik geldik bir zaman
Oğlanı everemez dediler
Aha everdik taman (Gümüşalan, 2018:
5)

KM.1475

Tabakta bal var kaynana
Ağzı yalama kaynana
Ben babam gile gidorum
Oğluna sen var kaynana (Elmalı, 2012:
124)

KM.1476

Tabancalar patlasın
Küsen damdan atlasın
Geldik gelin almaya
Çekemeyen çatlasın (Elmalı, 2012: 89)

KM.1477

Tağalar bellorlandı
Kapılar nacarlandı
Gelinim gelor değin
Kurbanlar hazırlandı (Avcı, 2020: 630;
Elmalı, 2012: 89)

KM.1478

Tağaları demir gelin
Ne buyurdun emir gelin
Oğlanı ben doğurdum
Gel g...mü gemir gelin (KK.2; Elmalı,
2012: 110)

KM.1479

Tağaları demir gelin
Ne buyurdun emir gelin
Oğlanı ben doğurdum
Gel k1..mı gemir gelin (KK.1; KK.2)

KM.1480

Tağaları demir gelin
Ne buyurdun emir gelin
Oğlanı ben doğurdum
Kertlez burunlu gelin (KK.39; Elmalı,
2012: 111; Gümüşalan, 2018: 18)

KM.1481

Tağalarıdevir gelin
Ne buyurdun emir gelin
Oğlanı ben doğurdum
Gel k...mı gemir gelin (KK.21)

KM.1482

Tandıra koyduk daşı
Üstüne koyduk aş
Oğlumuz çelenk gibi
Gelinin gözü şaş (Avcı, 2020: 639;
Elmalı, 2012: 89)

KM.1483

Tanrı esenlik versin
Beteri göstermesin
Bilirim yaşadıkça
Dostlarını seversin (Elhan, 2013: 54,
2016: 27)

KM.1484

Tarlada dut ağacı
Altında iki baci
Büyüğü şöyle dursun
Küçüğü can ilacı (Elmalı, 2012: 89)

KM.1485

Tarlalarda ekilir
Değirmende çekilir
Büyük sofra açılır
Aman canım çiğ köfte (Elmalı, 2012:
139)

KM.1486

Tarlaları yeşil kavak
Ali'm gelir uvak uvak
Elim kına yüzüm duvak
Uyan Ali'm gonca gülüm (Elmalı, 2012:
107)

KM.1487

Tarlayı taşlı yerden
Kızı kardaşlı yerden (KK.39)

KM.1488

Tatlı canımı sıkmam
Ben bu haviştançıkmam
Şu eşkili yahniyi
Mıkımı yesem bıkmam (Tokuz, 2012:
308)

KM.1489

Tavada kavrulur züngül
Gönüllerde açar bin gül
Yanık sesli sarı bülbül
Diyarısın güzel Kilis(Elmalı, 2012: 162)

KM.1490

Tavada kurşun erittik
Sözümüzü yer ettik
Sizin saç bizim saç
Kız anasının karnı aç (Gümüşalan, 2018:
8)

KM.1491

Tavada kurşunlar erittik
İlle sözümüzü yerittik
Biz bu kızı alana kadar
Evleri barkları terk ettik (Elmalı, 2012:
90)

KM.1492

Tavaları demir gelin
Ne buyurdun emir gelin
Bu oğlanı ben doğurdum
Gel gö...mü gemir gelin (KK.2)

KM.1493

Tavaları demir gelin
Ne buyurdun emir gelin
Bu oğlanı ben doğurdum

Gel k...mı gemir gelin (KK.2)

KM.1494

Tavası kirli gelin

Kalbi fikirli gelin

Oğlanı ben doğurdum

Maymun şekilli gelin (Elmalı, 2012: 111)

KM.1495

Tavaya koydum kavurma

Kaynana karşımda durma

Gözlerin çapak tutmuş

Midemi bulandırma (KK.5; Gümüşalan, 2018: 6)

KM.1496

Tavlanmış zeyt kokusu

Mahalleyi aşıyor

Tüm haneler Kilis'te

Kardeş kardeş yaşıyor (Aksoy, 2021: 137)

KM.1497

Tazara da tazara

Sevdam geldi nazara

Yârla aramı açtın

İki gözün bozara (KK.13; Erol, 2012: 356)

KM.1498

Tazarda bir ölbe var

Ölbede bir sındı var

Duran'a bir kız aldık

Bal akidi saçı var (Üzel, 2016)

KM.1499

Tekke Cami bin eser

Güzeller bağrım ezer

Her gün ikinci vakti

Kilisli seyyah gezer (Kandemir, 2017)

KM.1500

Tekye Camii bir Cennet

İçinde var her sanat

İstanbul'da eşi yok

Yaptıran bulsun rahmet (Çakmak, 2018: 10; Elmalı, 2012: 7)

KM.1501

Televizyon izlerim

Hep ağror gözlerim

Artık canım sıkıldı

Ben evimi isterim (KK.15)

KM.1502

Tenekede gazım var

Yazılacak yazım var

Utandım söylemeğe

Oğlunuzda gözüm var (Elmalı, 2012: 90)

KM.1503

Tepeden düze geldik

Bugün biz size geldik

Sizi görmeye değil

Gelinimizi almaya geldik (Kılınç, 2021: 151)

KM.1504

Tepside kat kat kaymak

Yaladık parmak parmak

Her ere nasip olmaz

Elmas gibi kız almak (Elmalı, 2012: 90)

KM.1505

Tepside kat kat kaymak

Yaladık parmak parmak
Her kıza nasip olmaz
Çekiçlere⁹⁴gelin olma (KK.60)

KM.1506

Tepside kat kat kaymak
Yaladık parmak parmak
Her yiğide nasip olmaz
Bizim evden kız almak (KK.35)

KM.1507

Tepside kat kat kaymak
Yaladık parmak parmak
Her yiğide nasip olmaz
Sevdiği kızı almak (Mercimek, 2021)

KM.1508

Tepside kaymak
Yaladık parmak parmak
Her yiğide nasip olmaz
Sevdiği kızı almak
(KK.26;KK.27;KK.28)

KM.1509

Tepside kaymak
Yaladık parmak parmak
Herkes nasip olur mu
Böyle güzel gelin almak (KK.7;KK.15;
Gümüştalan, 2018: 3)

KM.1510

Teştaltında kavurma
Kaynana burada durma
Gözlerin çapaklanmış
Meğdemi bulandırma (Elmalı, 2012:
124)

KM.1511

Tırıklı'nın kızları
Gülden pembe yüzleri
Yârdan haber alınca
Neşe saçar gözleri (Aksoy, 2021: 140)

KM.1512

Tilhabeş ocağında
Mum yanar bucağında
Allah canımı alsın
O yârin kucağında (KK.89)

KM.1513

Tiyeklersıra sıra
Bal damlar toprağa
Kilis kara üzümü
Gizlenmiştir yaprağa (Özköseler, 2020)

KM.1514

Toğlu Paşa Hamamı
Aya doğma der canı
Türlü mermer döşenmiş
Dilde söylenir namı (Çakmak, 2018: 10;
Çolakoğlu, 1987: 93; Elmalı, 2012: 7)

KM.1515

Toplanın kavim kardeşler
Cillende mübarek olsun
Hayır iş mübarek olsun
Cillen de mübarek olsun (Elmalı, 2012:
13)

KM.1516

Tösbühüm var kehribar
Yavrim senge kim kıyar

⁹⁴ Burada damadın soyadı kullanılmaktadır.

Bunun sonu n'olucu

Ne ana var ne de yâr (Elhan, 2013: 55, 2016: 28)

KM.1517

Tren gelir boy boya

İçi dolu mor boya

Bilseydim ayrılık var

Saraydım doya doya (Avcı, 2020: 628)

KM.1518

Tren gelir durdurur

Dul avratlar kudurur

Kudurmayın avratlar

Size koca bulunur (Avcı, 2020: 636)

KM.1519

Tut ağacı tut verir

Yaprağını kıt verir

Ergen oğlan ergen kız

Sarıldıkça tat verir (Elmalı, 2012: 90)

KM.1520

Tut kilimden kilimden

Udum düşmez elimden

Seni gördüm görelî

Heç enmorum süllümünden (Elhan, 2013: 55, 2016: 28)

KM.1521

Tuz kabını tuzsuz koyan

Büyük evi ıssız koyan

Anasını kızsız koyan

İşte geldim gidiyorum (Elmalı, 2012: 90)

KM.1522

Tüfeğim çıkar alma

Ördekler suya dalmaz

Sevinme kanlım oğlu

Bu devran sana kalmaz (Aksoy, 2021: 141)

KM.1523

Uçağım hızlı gider

Üstü yıldızlı gider

Ben bir nişanlı kızım

Mektubum hızlı gider (Elmalı, 2012: 88)

KM.1524

Ufacık kuş üzümü

Görse yârim yüzümü

Omuz omuza gelsek

Söyledim her sözümü (Elmalı, 2012: 88)

KM.1525

Ufak örün bu gelinin saçını

Kınalayın sağ elinin içini

Bugün burda çeker göçünü

Ağlama gelinim yazın bu imiş (Elmalı, 2012: 137; Gümüşalan, 2018: 14)

KM.1526

Ulu cami hoş bina

Her gören eder sena

Ömer Faruk yaptırmış

Kabul olur her dua (Çolakoğlu, 1987: 93; Elmalı, 2012: 8)

KM.1527

Ulu Cami muhteşem

Bahçasında eğleşen

Kilis sever misafir

Ekmeğini bölüşen (Özköseler, 2020)

KM.1528

Urumununsergisi
Yüreğimde sevgisi
Biz arayıp bulmadık
Bize Allah vergisi (Elmalı, 2012: 88)

KM.1529

Uzadın oruk gibi
Ekşidin koruk gibi
Ne gezersin havuşta
Yolunmuş tavuk gibi (KK.93;
Mercimek, 2021)

KM.1530

Uzun olur her eşeğin kulağı
Eşek ala bilir, yolu yolağı
Eşeklik her devrin el ulâğı
Elinden gelirse eşek ol
Eşek oğlu eşek ol (Elmalı, 2012: 170)

KM.1531

Üzerliklerpatlaya
Hak nazardan saklaya
Dostlar sevine güle
Düşmanlar da çatlaya (Elmalı, 2012:
161)

KM.1532

Üzerliksin devasın
Her dertlere şıfasın
Bize göz edenlerin
İki gözü bozarsın (Elmalı, 2012: 161)

KM.1533

Üzerliksinhavasın
Bütün dertlere devasın
Nerde çıt pıt edersen

Belaları savarsın (KK.56; Elmalı, 2012:
161)

KM.1534

Üzerliksin havasın
Her dertlere devasın
Çıtır çıtır edersin
Belayı sen savarsın (KK.45; Elmalı,
2012: 161)

KM.1535

Üzerliksin havasın
Tüm dertlere devasın
Eş eşikten beş beşikten
Yahşi gözden yaman sözden (KK.14;
Elmalı, 2012: 161)

KM.1536

Üzülmekle üzer ya
Bir bir inci dizer ya
Can âlemde esrimiş
Canan tinde gezer ya (Elhan, 2013: 53,
2016: 26)

KM.1537

Üzüm kestim sepete
Bekçi gördü tepede
Kilis'ten kız seveli
Rezil olduk herkese (Avcı, 2020: 627)

KM.1538

Üzüm kestim sepete
Bekçi gördü tepede
Kilis'ten kız seveli
Rezil oldum herkese (Elmalı, 2012: 88)

KM.1539

Üzüm kokulu hatun

Zeytin dalında attun
Sultane ne hoş kokar
Leylak güler eflatun (Elhan, 2004: 89,
2016: 48)

KM.1540

Üzüm koydum sepete
Yâr göründü tepede
Küçücükten yâr sevdim
Şan olsun memlekete (Elmalı, 2012: 89)

KM.1541

Varamam inekliye
Yoğurdu sinekliye
Mevlâm nasip eylesin
Omuzu tüfekliye (Elmalı, 2012: 90)

KM.1542

Vur davulu inlesin
Cümle âlem dinlesin
Sevdiğini almayan
Ben erkeğim demesin (Elmalı, 2012: 90)

KM.1543

Vur hançeri kalbime
Kalbim kana boyansın
Fazla derine inme
Çünkü orda sen varsın (Elmalı, 2012: 90)

KM.1544

Vur kilidi darabaya
Sen üzüm koy mahraya
Dönsün dünya sahraya
Şen olasın güzel Kilis(Elmalı, 2012:
163)

KM.1545

Yağı bala katarık
Seni isteyene satarık kızım
Kel almaz kör almaz
Bir beyefendi alır seni (KK.2)

KM.1546

Yağmur yağar çini çini
Öpem ağzın içini
Dün akşam nerde idin
Koynumun göverçini (Elmalı, 2012: 91)

KM.1547

Yağmur yağar yerlere
Su birikir göllere
Allah nasip etmesin
Kaynanalı yerlere (Ayçin, 2019)

KM.1548

Yahşi sözü er söyler
Düşünür bir bir söyler
Özü ehl-i dil olan
Seveni bilir söyler (Elhan, 2013: 53,
2016: 26)

KM.1549

Yalvardık aman aman
Taşındık hayli zaman
Biz bir gelin aloruk
Ata dedesi imam (KK.20)

KM.1550

Yanı ayrınlı köfte
İçi oymalı köfte (Elmalı, 2012: 138)

KM.1551

Yaprağı çok haşlayın
Sarmaya tez başlayın
Böyle gelin alanın

Alnını karışlayın (Elmalı, 2012: 91)

KM.1552

Yaralı bir kuş idim

Dalına konmuş idim

Niye beye kiş dedin

Ben senin olmuş idim (Erol, 2012: 356)

KM.1553

Yaren döndü köşeyi

Bitirdiler şişeyi

Keleaçın döşeği

Damat girsin içeri

Yoh yoh ehe dost dost lili lili (Elmalı, 2012: 97)

KM.1554

Yarın bayram dostumcan

Kilis'ten Ankara'dan

Kanatlanır sevince

Sanki bir kuştur insan (Elhan, 2016: 26)

KM.1555

Yarın bayram Muhliscan

Kilis'ten Ankara'dan

Kanatlanır sevince

Sanki bir kuştur insan (Elhan, 2013: 53)

KM.1556

Yarısı yavrumun yarısı

Yarısı da yılan yarısı (KK.1;KK.2;KK.3)

KM.1557

Yârim vakit geçiyor

Saati kurmaz mısın

Bekleyip ağaç oldum

Sözünde durmaz mısın (Aksoy, 2021: 136)

KM.1558

Yârimin adı Döndü

Sevdiğim güzel Döndü

Döndü'den haber aldım

Acıdan nevrime döndü (Aksoy, 2021: 134)

KM.1559

Yârimin adı Sitti

Görünce aklım gitti

Sizde ne iştah varmış

Üç cara peynir bitti (Tokuz, 2012: 309)

KM.1560

Yârin babası hacı

Her sözü başım tacı

Şu cadı anasına

Netmişim Haddüç bacı (Çolakoğlu, 1987: 56)

KM.1561

Yaslandığım kara taşlar

Gölgelenmiş kara kaşlar

Gökyüzünde uçan kuşlar

Minnet eyleyin babama (Çakmak, 2018: 25; Elmalı, 2012: 141)

KM.1562

Yaza yaza yaz geldi

Çarşıya kiraz geldi

Daha çok yazacaktım

Mürekkebim az geldi (KK.4; Elmalı, 2012: 91)

KM.1563

Yazı yazdım karadan

Dağlar kalksın aradan

Yârime sen kavuştur

Yeri göğü yaradan (KK.40; Elmalı, 2012: 91)

KM.1564

Yazı yazdım kararsız

Derde düştüm çaresiz

Felek bana ok vurdu

Kanım aktı kararsız (Elmalı, 2012: 91)

KM.1565

Yazı yazdım kış idi

Kalemim kamış idi

Ayıplama sevdiğim

Elim üşümüş idi (KK.18; Elmalı, 2012: 91)

KM.1566

Yazı yazdım sokuya

Gelen geçen okuya

Oğlan şaraba düşmüş

Herifler de rakıya (Elmalı, 2012: 91)

KM.1567

Yazı yazdım yaz idi

Kalemim kiraz idi

Ayıplama sevdiğim

Mürekkeğim az idi (KK.2; Elmalı, 2012: 92)

KM.1568

Yazı yazıya benzer

Mazı mazıya benzer

Öpüş vermeyen kızlar

Uyuz tazıya benzer (Ayçin, 2019)

KM.1569

Yazıda koyunları

Sınırdaki mayınları

Kilisli heç bilemor

Oynanan oyunları (KK.16; Elhan, 2016: 47)

KM.1570

Yedik şişti simit aş

Yaktı beni ekmek aş

Kilis'in altındır taşı

Yaşa Varol güzel Kilis (Elmalı, 2012: 163)

KM.1571

Yediveren kuruğu

Kör pisiksuruğu

Eksik gedik olasan

Mehsimimin çomruğu (Üzel, 2016)

KM.1572

Yemenim allı morlu

Elimden aldı zorlu

Ben yârime bilirim

Az buçuk orta boylu (Elmalı, 2012: 92)

KM.1573

Yemenim turalıdır

Kemerim oyalıdır

Dostlara heber verin

Sevdiğim buralıdır (Elmalı, 2012: 92)

KM.1574

Yemenimin yeşili

Ben bulmuşum erimi

Bana müjdeler olsun

Şimdi buldum eşimi (Elmalı, 2012: 92)

KM.1575

Yemenimin yeşili

Sil gözünün yaşını
Bana müjdelers olsun
Şimdi buldum eşimi (Elmalı, 2012: 92)

KM.1576

Yerde Antep kilimi
Açtırmayın dilimi
Güveyi tıpkı paşa
Gelin paklava dilimi (Ayçin, 2019)

KM.1577

Yere serdim kilimi
Kaynana tut dilini
Akşam oğlun gelirse
Kırar kambur belini (KK.5; Elmalı, 2012: 124)

KM.1578

Yeşil bağın üzümü
Yola diktim gözümü
Ne gelen var ne giden
Kime edim sözümü (Elmalı, 2012: 92)

KM.1579

Yeşil taksi geliyor
Çimentoyu deliyor
Kız anası izin ver
Saat sekize geliyor (Gümüşalan, 2018: 4)

KM.1580

Yeşil taksi yürümüş
Üstüne güller bürümüş
Oğlumuzu sorarsanız
Çok nazlı büyüdü (Elmalı, 2012: 92)

KM.1581

Yeter sevdiğim yeter

Kötü sözden ne biter
Sağ gelip salındığım
Sana hediye yeter (Gümüşalan, 2018: 9)

KM.1582

Yılana bak yılana
Yılan kaçtı ormana
Anam beni vermiyor
Kara kaşlı oğlana (Elmalı, 2012: 92)

KM.1583

Yılana bak yılana
Yılan kaçtı şu bağa
Anam beni vermor
Kara kaşlı oğlana (Avcı, 2020: 626)

KM.1584

Yine görünüyor Ezez yazısı
Ceran kovar gök boncuklu tazısı
Gönül arzu eder koca Kilis'i
Yüz süreyim toprağına (Elmalı, 2012: 8)

KM.1585

Yine havuz başında
Cor edoruk yan yana
Kilis'imın çayını
İçoruk kana kana (Elhan, 2013: 53, 2016: 27)

KM.1586

Yoğurt koydum dolaba
Bugün başım kalaba
Aha ben gidiyorum
Kilis kalsın haraba (Avcı, 2020: 638)

KM.1587

Yokuştan düze geldik
Biz böyünsiz geldik

Size gelmedik anam
Evdeki kıza geldik (KK.1; Erol, 2012: 353; Sabuncuoğlu, 2013: 24)

KM.1588

Yola ekerim yonca
Yollarda güller gonca
Cebinde metelik yok
Pantor parası borca (Elmalı, 2012: 93)

KM.1589

Yola giderim yavaş
Kundurama değdi daş
Kız senin yüzünden
Düşmana dedim gardaş (KK.89)

KM.1590

Yolumuz düze düştü
Top zülûf yere düştü
Ağla gözlerim ağla
Ayrılık bize düştü (Elmalı, 2012: 93)

KM.1591

Yörüyün gidek sağıma
Tilhabeş'in dağına
Ergenler kurban olsun
Kızların saçmağına (KK.89)

KM.1592

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Duydum kaynanam ölmüş
Görümceye darısı (Elmalı, 2012: 125)

KM.1593

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Sokakta bir it ölmüş

Kaynanama darısı (KK.33; Avcı, 2020: 632)

KM.1594

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Sokakta bir köpek ölmüş
Kaynanama darısı (KK.9; Gümüşalan, 2018: 6)

KM.1595

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Mahallede it ölmüş
Kaynanama darısı (KK.1; KK.88; Elmalı, 2012: 125)

KM.1596

Yumurtanın yarısı
Yere düştü sarısı
Yolda bir sıçan gördüm
Kaynanama darısı (Elmalı, 2012: 125)

KM.1597

Yumurtanın yarısı
Yere düştü sarısı
Yolda bir sıçan ölmüş
Kaynanama darısı (KK.13; Elmalı, 2012: 125)

KM.1598

Yunus eder ey kardeşler
Asan olsun cümle işler
Düğünde pişen aşlar
Hasudun dişini taşlar (Elmalı, 2012: 93)

KM.1599

Yük yerinde döşekler

Belimdeki fişekler
Kaynanamdan kıymetli
Ahırdaki eşekler (Elmalı, 2012: 125)

KM.1600

Yük yerinde döşekler
Çifte sallar beşikler
Kaynanamdan kıymetli
Ahırdaki eşekler (Elmalı, 2012: 125)

KM.1601

Yük yerine yerin ettim
Yeşil perde yüzün örttüm
Uyarmaya hicap ettim
Uyan Ali'm gonca gülüm (Elmalı, 2012: 107)

KM.1602

Yüksek duvar örerim
Rüzgârları kesmeğe
Gerek var mı a yârim
Ümidini kesmeğe (Aksoy, 2021: 134)

KM.1603

Yükte kat kat döşekler
Belimdeki fişekler
Kaynanamdan kıymetli
Ahırdaki eşekler (Elmalı, 2012: 126)

KM.1604

Yürümez değnekle ürkeğim diye
Davalım bu köpek eşek be beyim
Sıpa doğurmuyor erkeğim diye
Bu eşşekoğlueşek be beyim (Elmalı, 2012: 170)

KM.1605

Yürürken tek tek basar

Düğmeler geliyor dar
Yârim koklasın diye
Yolladım Zahriasar (Elmalı, 2012: 93)

KM.1606

Yüzük aldım halkalı
Üstü altın markalı
Damat beyi sorarsan
Hükümetten arkalı (Avcı, 2020: 639; Elmalı, 2012: 93)

KM.1607

Yüzüm beyaz ay gibi
Bak kaşlarım yay gibi
Oğlum bana ev aldı
Koskoca saray gibi (KK.15)

KM.1608

Yüzüne allık sürüp
Sürmeleri çekmesin
Gelinimiz ay gibi
Aman nazar değmesin (Elmalı, 2012: 161)

KM.1609

Zayıf değil şişmanım
Anam benim düşmanım
Sevdiğime vermedi
Duyurduğuma pişmanım (KK.30; Elmalı, 2012: 93)

KM.1610

Zenbilzenbil daşınor
Patoslusuya konor
Ayyüş ıslatıp duror
Sergiye yer gerekör (Elmalı, 2012: 150)

KM.1611

Zeyde batır ye zahteri
Kız sana kimler müşteri
Yurt için çok alınteri
Dökenin var güzel Kilis (Elmalı, 2012: 163)

KM.1612

Zeytin kara ben kara
Zeytine vermem para
Gelin yarın hazır ol
On bire çeyrek kala (Elmalı, 2012: 93)

KM.1613

Zeytin yaprağını dökmez
Aşkın yürekten gelmez
Elin yetmez gözüm görmez
Mektubunda konuşalım (Gümüştalan, 2018: 9)

KM.1614

Zeytin yaprağı yeşil
Altında kahve bişir
Her kahveyi içtikçe
Beni aklına düşür (Avcı, 2020: 628)

KM.1615

Zeytin yaprağı yeşil
Altında kahve pişer
Seni bana vermezler
Aklını başına devşir (KK.2;; Avcı, 2020: 627; Elmalı, 2012: 93)

KM.1616

Zeytin yaprağı yeşil
Altında kahve pişir
Her kahveyi içtikçe

Beni aklına düşür (Elmalı, 2012: 94)

KM.1617

Zeytin yolu havara
Çatı astım duvara
Onbeş kız kurban olsun
Burma bıyık Duran'a (Üzel, 2016)

KM.1618

Zeytinler üç beş baran
Yâr ile nasıl aran
Kilis bize cennettir
Yok mu arayıp soran (Özköseler, 2020)

KM.1619

Zoppun'da öter bülbül
İlezi'de tango gül
Fille boyraz geçede
Kabrigaçede sümbül (KK.55; Elhan, 2004: 89, 2016: 48)

KM.1620

Zoppun'un pürçüklüsü
Leylit'in çükündürü
Mantık felsefe okur
Âlimi düşünürü (Üzel, 2017)

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mâni konusu birçok araştırmacı tarafından çalışılmıştır. Kitaplar, makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri hazırlanmıştır. Mâni, Anonim Halk edebiyatının en yaygın ve sevilen ürünlerindendir. Az sözle çok anlam ifade eder. Hece ölçüsü ve dört dizeden oluşur. Mâniler üzerine araştırmacılar sözlük, ansiklopedi, kitap, tez ve makalelerde tanımlar yapmışlardır.

Mâni kelimesinin asıl şeklinin ne olduğu üzerinde bugüne kadar birçok görüş ileri sürülmüştür. Bazı araştırmacılar mâninin kesinlikle Arapça asıllı bir söz olduğunu savunurken bazıları ise bu kelimenin Türkçe olabileceğini düşünmüşlerdir. Mâni kelimesinin nereden geldiği hakkında şimdiye kadar ortaya atılan fikirler dikkat çekicidir. Mâninin nasıl doğduğu ve tarihi gelişiminin nasıl olduğu bugüne kadar yapılan çalışmalarda tam anlamıyla aydınlatılamamıştır.

Mâniler, bilinmeyen şairler tarafından söylenmiş ve halka mal olmuş kıymetli ürünlerimizdendir. Halk edebiyatının anonim eserleridir. Anonim ürünler olmakla birlikte sahipleri belli olan mâniler de vardır fakat adı sanı belli şairlerimizin mâni yazmış

olmaları mânî türünün anonim özelliğini değiştirmemiştir. Bazı araştırmacılar mânîyi tür olarak değerlendirirken bazıları da biçim olarak değerlendirir. Kimi araştırmacılar ise hem tür hem de biçim olduğunu söyler. Geniş bir coğrafyada canlı bir üretim alanına sahip olan mânî, Anonim halk edebiyatında hem şekil hem de bir tür olarak elverişli yapısıyla diğer türlerle alışverişte bulunmuş, farklı türlere kaynaklık etmiş ya da bu türlerin içinde uygun bir biçimde kendisine yer bulmuştur. Türkçenin ve Türk halkının bulunduğu bütün coğrafyalarda çeşitli adlarla rastlanılmaktadır. Mânilere farklı isimler verilse de genel özellikleri ve konuları neredeyse aynıdır. Bazı mâniler, bünyesindeki ufak farklar yüzünden değişik adlar alır.

Mânî hece ölçüsüne uyar. 7 heceli ve dört dizeli tek dörtlükten oluşur. Mânilerin yedi heceden az ve çok olanları da vardır. Tek dörtlükten meydana gelen mâniler dışında 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15 mısıralı mânilerde mevcuttur. Yarım kafiye ile söylenmiş örneklerin yüzde itibariyle en fazla olduğu görülür. Tunç kafiye, tam kafiye, zengin kafiye, cinaslı kafiye gibi bütün kafiye çeşitleri görülür. Bunun yanında kafiyesiz veya kafiyesi bozuk mânilere de rastlanır. Birinci, ikinci ve dördüncü mısralarda kafiye mevcuttur, üçüncü mısra serbesttir. Mânilerin çoğu aaba kafiye örgüsüne uyar.

Mânî üzerine çalışma yapan araştırmacılar “doldurma dize” konusunda ikiye ayrılır. Bazı araştırmacılar mânilerin ilk iki dizenin üçüncü ve dördüncü dize ile ilgisiz olduğunu ve bunların doldurma dizeler olduğunu söylemektedirler. Mânilerin ilk iki dizesinin doldurma dizeler olmadığını düşünen araştırmacılar da vardır. Mânileri incelediğinde kesinlikle boş bir söz yoktur, halk anlatmak istediklerini sembollerle anlattığı için ilk iki dizede de semboliktir.

Mânilerin dili sade ve anlaşılırdır. Yabancı kelimelerin sayısı son derece azdır. Yerli birçok sözcük kullanılır. Nokta, virgül gibi noktalama işaretleri pek kullanılmaz. Hayatta olan her şey mânilerin konusu olabilir; aşk, askerlik, beddua, dualar, evlilik, gelin kaynana çatışması, hayvan, hasret, gurbet, giyim- kuşam, kıskançlık, tabiat ve şehir övgüleri, öğütlet, özlem, tabiat, yiyecek- içecek....

Mânilerin sınıflandırılması konusunda pek çok çalışma vardır. Yapılan sınıflandırmalarda benzerlikler olduğu gibi farklılıklar da vardır. Bazı araştırmacılar mânîyi şekil bakımından ele almış bazıları ise yapı, konu bakımından ele almış ve incelemiştir. Sonuç

olarak birçok sınıflandırma ortaya çıkmıştır. Bizde yapılan sınıflandırmalar ve elde bulunan malzemeler ışığında tespit edilen Kilis mânilerini yapılarına ve içeriklerine göre sınıflandırdık.

Mâni söyleme geleneğinin oluşmasında, şekillenmesinde geçmişten günümüze kalan tarihi ve kültürel mirasın önemli bir rolü vardır. Halk arasında mâni söyleme işine mâni yakmak, mâni düzmek, mâni atmak, mâni söyleyenlere ise âşık, bağıryanık, delimine, mânici, mânicibaşı, mânidar, mâni düzücü, mâni yakıcı, şair, türkücü, yanık denilir. Mâni söyleme işi bir gelenek çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Türk insanının mâni söyleme geleneği, terk edilmeyen bir gelenektir. Çeşitli vesilelerle bir araya gelen insanlar, bulundukları ortamın konusuna göre mâniler söylerler. Mânilerin söylendiği belirli bir zaman yoktur. Evlerde, toplantılarda, törenlerde, hıdrellez ve nevruz eğlencelerinde, ramazanlarda, bayramlarda, düğünlerde, bir iş yaparken her türlü olay üzerine toplanıldığında mâniler söylenir. Özel bir mâni söyleme toplantısı yapılmaz. Toplumda her yaş grubundan insan mâni söyler. Mâniciler akıllarına geldiği veya olaydan etkilendiği an mânisini hemen söyler. Bu söylenen mâni unutulup kaybolur veya halkın diline düşer. Kimin söylediği unutulur halka ait olur.

Genellikle mânileri sesi güzel olanlar ve meraklıları söyler. Mâni söyleme, kadınların tekelindedir. Saz şairleri dışında erkeklerin mâni söylediklerine pek rastlanılmaz. Mâniler, tek kişi tarafından söylendiği gibi iki kişi tarafından karşılıklı da söylenir. Toplulukta mâniye cevap veremeyen zor durumda kalır. Eskiden pazarcılar ve esnaflar mallarını satmak için mâniler söylerdi. Kahvehanelerde kabadayılar mânilerle durumu anlatıp atışırldı. Bugün bu gelenekler unutulmuştur. Şairlerin anonim mânilerden etkilenecek mâni yazdıkları görülmektedir. Yazarı bilinen mânilerde bulunmaktadır.

Mâni söyleme geleneğinde, mâniciyle söylenen yer ve dinleyici arasındaki uyum çok önemlidir. Mâni söylenirken dinleyiciler mâninin konusuna, söylenme nedenine göre uygun davranışlar gösterir. Mâniler mânicilerin dilinde özel bir ezgiyle okunur. Ezgi, mâninin icra ortamına göre ağır veya hareketli olarak değişiklik gösterir.

Bu çalışmada, Türk halk edebiyatı içerisinde önemli bir yere sahip olan mâni, genel hatlarıyla tanıtıldıktan sonra Kilis mâni söyleme geleneği ve mânileri değerlendirilmiştir. Kilis çok eski bir tarihe sahiptir. Çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Tespit edilen

mâniler Kilis halk hayatından ve kültüründen izler taşımaktadır. Zaman içerisinde çeşitli değişim ve gelişimlere uğrayan mâni söyleme geleneği kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar varlığını korumuştur. Kilis mânileri de genel anlamda bölgenin dil özelliklerini yansıtan bir yapı oluşturmaktadır. Yöresel kelimeler ve teknolojik- güncel kelimeler bir arada kullanılmıştır.

Mâniler söylendikleri bölgelerin kültürel, sosyal, hatta kimi zaman siyasi yapısının izlerini taşımalarından dolayı, nesiller arasında bir köprü oluştururlar. İnceleme alanı olan Kilis'te mâni söyleme geleneği eskisi kadar yaygın olmamakla beraber devam etmektedir. Kilis ilinde mâniye “mâni, mâni yakmak ve avaz” denilmektedir. Mâni söyleyicilerine “mânici” denir.

Mâniler hayatın her yerinde vardır. Kilis'te önceki yıllarda mâniler kâğıtlara yazılı olarak dolaştırıldığı olurdu, mektuplara da girmiştir. Sevdiği ile birleşemeyen kişiler mâniler söylerdi. Kaynanaya, kayınbabaya, geline, damada mâniler söylenir. Karşıya baskın çıkma, haddini bildirme, hoşça vakit geçirme, eğlenme, törenlere destek verme, düğünleri eğlenceli hale getirme, insanları güldürme, yapılan işi eğlenceli hale getirme, gelecek kuşaklara kültürün aktarılması gibi işlevleri vardır. Kilis mânilerini diğer yörelerin mânilerinden ayıran bir nokta zılgıt mânileri oluşlarıdır. Mâniler okunduktan sonra arkasından “dost dost eheeyyyy..” denilip zılgıt çalınır. Kilis'te mânilerden önce veya sonra türküler söylenir. Erkekler “Allah başacak sevindire, dost dost, ehe ehe, akbili’ya da, yoh yoh” sözleri söyler. Kadınlar zılgıt çalar.

Kilis'te mânilerin söylendiği ortam ve zamanlar; törenler (sünnet törenleri, diğ heddiği törenleri, asker uğurlama- karşılama törenleri, evlenme törenleri, nazardan arınma törenleri), Ramazan ayı, toplantılar, hamamlar, iş yapılan ortamlar olarak tespit edilmiştir. Buradan mânilerin her ortam ve zamanda söylendiği sonucunu çıkartabiliriz.

Kilis mânileri her ne kadar eski canlılığını korumasa da yüzyıllardan beri gelen geleneğin karakteristik özelliklerini sergilemektedir. Mâniyi yetenekli biri söyler diğer insanlarda susarak onu dinler. Mâni söyleyen kişiler töreni yöneten kişilerdir. Görmüş geçirmiş gelenek ve görenekleri iyi bilen orta yaşlı veya yaşlı kadınlardır. Kadınlar arasında daha yaygındır. Mâni söyleyicilerine “mânici” denilmektedir. Kilis mâni söyleyicileri; Ar Osman, Badeli Nahsen, Cümbüş Ali, Çitti Bacı, Defçi Zennüp, Ergin, Essüm, Hallo,

Halil, Hüseyin Fındık, Kahkeci, Kız Abuş, Kız Fevzi, Kız İhsan (Ahsen, Ehsan), Kız Kemal, Köçek Cemil, Kör Elif, Kör Elo, Kör Ergin, Kör Fatma, Kör Rezzan, Mehmet Çete, Nohutla Mercimek, Periş Kadın, Sıdka, Üç Düğme, Zekiye ve Ergin'dir. Bu kişiler eskiden Kilis'te mânî söyleyen, tanınmış kişilerdir. Bunların hiçbirisi günümüzde yaşamamaktadır. Günümüzde de mâniler söylenmektedir fakat özel icracıları yoktur. İçlerinden geldiği zamanher insan mânî söyleyebilir. Kilis'te bir araya gelen kadınlar içerisinde genellikle yaşça büyük olanmânî söyleme eylemine girer, eğer kişinin bu alanda hüneri yoksa dili kıvrak olan ağzı laf yapan başka bir kadın bu görevi üstlenir. Erkekler kadınlara nazaran daha az mânî bilmektedir. Bunun nedeni mânilerin söylendiği ortamların genellikle kadınların bulunduğu ve aktif rol oynadığı yerler olması ve Kilis kadınının eğlenceye düşkün olması olabilir. Gelenek olarak ezberlenmiş hazır mâniler olduğu gibi bu konuya ilgi duyan insanların kendilerinin doğaçlama olarak ürettiği mânilerde bulunmaktadır.

Kilis'te doğaçlama olarak mânî söyleyen kişiler olduğu gibimânî yazanlarda vardır. Kilis mânî yazarları; Ahmet Elmalı, Mehmet Yaşar Üzel, Ömer Faruk Kandemir, Şenel Özköseler, Uğur Elhan ve İrfan Aksoy'dur.

Mânî söylenen ortamlar genellikle eğlence ortamları olduğu için buralarda cümbüş, darbuka davul, def, keman, ud bulunmaktadır. Mânî söylemeden önce veya sonra bu çalgı aletleri kullanılmaktadır. Arkasından türkü söylendiği görülür. Mâniler büyüklerden öğrenilir. Televizyon, internet, cep telefonu, sosyal medyanın yaygınlığı, salgın hastalıkların fazlalaşması Kilis halkının kültürünü eskisi gibi yaşatılmasını olumsuz etkilemektedir. Yaşam biçiminin hızla değişimi mânilerin unutulmasına ve tarihe malolmasına neden olmuştur.

Tespit edilen 1620 Kilis mânisi biçim açısından incelenirken bu mânilerin ölçü, kafiye, dize sayısı, nazım düzeni gibi özellikler dikkate alınmıştır. Mâniler tek tek incelenerek bahsi geçen unsurlar değerlendirilmiştir. Kilis mânileri hece ölçüsüyle oluşturulmuştur. En fazla 7'li hece ölçüsü örneği görülmekle birlikte 5'li, 6'lı, 8'li 9'lu, 10'lu, 11'li ve ölçüsü bakımından kararsız olan mâniler de bulunmaktadır. Büyük çoğunluğu dört dizeli olan mânilerin yanında iki, üç ve beş dizeli mânilere de rastlanmaktadır. Mânîyi diğer nazım şekillerinden ayıran en önemli özelliği kafiye örgüsüdür. Mânilerin kafiye örgüsü genellikle aaba şeklindedir. Kilis mânilerinde tespit edilen kafiye düzenleri şunlardır: aa,

abc, aaa, aab, aba, aaaa, aaab, aaba, aabb, aabc, abaa, abab, abac, abba, abbb, abbc, abca, abcb, abcc, abcd, aaaab, aaabb. Bu açıdan bakıldığında Kilis mânilerinin biçim özellikleri Türkiye mânilerinin özelliklerini yansıtır.

Mânilerden Kilis'e ve Kilis insanına ait hayat şartlarını bulabiliriz. Mânilerimizin konu bakımından sınırlandırılması imkânsız denilecek derecede zordur. Kilis mânileri içerikleri bakımından incelerken en belirgin konular yakalanmaya çalışılmıştır. Tespit edilen konular şu şekildedir: Alkış-kargış, anne ve çocuk, askerlik, aşk ve sevdâ, ayrılık ve özlem, bayram, cinsellik, dert-sıkıntı-keder, dilek- istek, dini ve milli duygular, doğa- tabiat, dostluk, evlilik- düğün, felekten şikâyet, gelin- kaynana, giyim- kuşam, hasret- gurbet, iş, hayvan, Kilis, mâniler, mektup, meslekler, nazar, öğüt-nasihat, ölüm, övgü, pişmanlık- şikâyet, ramazan, sitem, tabiat, yemek, yergi.

Mâniler halkbilimsel unsurlar bakımından zengindir. Tespit edilen mânilerköy, kasaba ve kent yaşamı, halk mimarisi (mimari yapılar, ev eşyası), aydınlanma-ısıtma, taşıtlar-taşıma teknikleri (kara, deniz, hava taşımacılığı), ekonomi türleri (hayvancılık, tarım, avcılık, arıcılık, tüccarlık- ticaret, meslekler), beslenme- mutfak (hayvansal besinler, bitkisel besinler, mutfak araçları, tahıl ve bakliyatlar, kahvaltılık, yemekler, tatlılar, kurabiyeler, içecekler, baharat ve tatlandırıcılar), ölçme- tartma- hesaplama birimleri- zamanlama ve mesafe kavramları, halk sanatları ve zanaatları, giyim- kuşam- süs (erkek giyim, kadın giyim, kumaş çeşitleri, süslenme), halk bilgisi (halk hekimliği, halk botaniği), geçiş dönemleri (doğum, evlenme, askerlik, ölüm), bayramlar, kalıp hareketler- dayanışma ve yardımlaşma, dinsel- büyüsel içerikli inançlar- işlemler, halk edebiyatı (destanlar, masallar, türküler, mâniler, ninniler, alkışlar ve kargışlar, halk oyunları (dansları), halk müziği ve müzik araçları, çocuk oyunları ve oyuncaklar, halk eğlenceleri- sporlar, adlar (akrabalık adları, insan adları, insan bedenine ait unsurlarla ilgili adlar, hayvan adları, maden- değerli taş adları, renk adları, sayı adları, yer adları) üzerine değerli veriler barındırmaktadır. Bu mâniler Kilis kültürü ve yaşantısını yansıtmaktadır. Kilis mânilerini incelediğimizde bu mânilerin ne kadar derin bir kültürün ürünleri olduğunu görmüş olduk.

Kilis mâni söyleme geleneğini geçerli ve güvenilir bir şekilde yansıtabilmek için Kilis Elbeyli, Merkez, Musabeyli, Polateli ilçelerinde derlemeler yapılarak 101 kaynak kişi ile görüşülmüştür. Ayrıca yazılı ve elektronik kaynaklardanda yararlanılmıştır. Yazılı, sözlü

ve elektronik kaynaklardan 1620 Kilis mânisi tespit edilmiştir. Bunlar mâninin ilk mısrasının ilk harfine göre sıralanmıştır. Bu mânilerde Kilis insanının düşünce yapısını, beğenisini, dertlerini, ortak duygu ve düşüncelerini kısacası Kilis'e ait her şeyi bulabiliriz.

Tespit edilen mânilerde sade bir dil kullanımı hâkimdir. Anlatılanlar açık, sade ve anlaşılırdır. Halk kendi kullandığı dille sanatı bütünleştirmiştir. Halkın anlayabileceği şekilde halkın içinden gelen kişiler etkili şekilde dili kullanmışlardır. Kilis halkına ait yaşam tarzı ve dünya görüşlerinden izler de bulunmaktadır.

Kilis mânileri, Kilis insanının deneyimleri sonucu biçimlenerek günümüze kadar gelmiştir. Maniler kültürel bellek taşıyıcısıdır. Tespit edilen maniler ait oldukları Kilis halkı ile ilgili hem geçmiş hem de gelecek yaşantılar hakkında bilgiler barındırmaktadır. Günümüzde televizyon, internet, akıllı telefon, tablet gibi teknolojik aletlerin artması ve birçok salgın hastalıkların görülmesi insanları birbirinden uzaklaştırarak sosyal bağları zayıflatmıştır. Uzun yıllardır sınır komşumuz olan Suriye'den Kilis'e yoğun göçler alınmaktadır. Kilis'te iş imkânlarının azalmasından dolayı da yerli halk başka şehirlere göç etmektedir. Bu nedenlerden dolayı mâniler eskisi kadar ilgi görmemektedir. Unutulma noktasında olan Kilis mâni söyleme geleneği ve Kilis mânilerini halkın belleğinden silinmeden kayıt altına almak, ayrıntılı şekilde incelemek, kalıcılığını sağlamak ve gelecek nesillere aktarmak amaçlanmıştır.

Sonuç olarak mâniler Kilis'te kendine özgü bir gelenek içerisinde yaşatılan bir halk ürünüdür; ancak mâniler yavaş yavaş unutulmaya yüz tutmaktadır. Yaşlı ve orta yaşlı insanlar bu geleneği az da olsa hatırlamaktadır; genç nesil ise pek ilgi duymamaktadır. Eskisi kadar ilgi görmeyen mânilerin söylendiği sözlü kültür ortamlarının yaşatılması geleneğin sürdürülmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

SÖZLÜ BİLGİ KAYNAKLARI

(Ad-Soyad, Eğitim Durumu, Mesleği, Doğum Yılı, Doğum Yeri bu bilgileri vermek istemeyen kaynak kişiler şeklinde gösterilmiştir.)

- KK.1: Fevziye Kabatürk, ilkokul mezunu, ev hanımı, 1968, Kilis.
- KK.2: GültenÖzaslan, okuma yazması var, ev hanımı, 1950, Kilis.
- KK.3: Mehmet Ali Özaslan, üniversite mezunu, müzik öğretmeni, 1993, Kilis.
- KK.4: Arzu Şarkbay, üniversite mezunu, öğretmen, 1986, Kilis.
- KK.5: Remziye Şarkbay, ilkokul mezunu, ev hanımı, 1969, Kilis
- KK.6: Abdülkadir Özaslan, lise mezunu, emlakçı, 1965, Kilis.
- KK.7: Büşra Taşgın, üniversite öğrencisi, 1999, Kilis.
- KK.8: Yasemin Akbaş, lise mezunu, ev hanımı, 1993, Kilis.
- KK.9: Nimet....., ilkokul mezunu, ev hanımı, Kilis.
- KK.10: Saliha....., ortaokul mezunu, ev hanımı, Kilis.
- KK.11: ŞahinOrhan, ortaokul mezunu, kuaför, 1996, Kilis.
- KK.12: Gülperi Orhan, ilkokul mezunu, ev hanımı, Kilis.
- KK.13: Sevilay Acarlıoğlu, lise mezunu, ev hanımı, 1976, Kilis.
- KK.14: FatmaGülşen Acarlıoğlu, ortaokul mezunu, ev hanımı, 1950, Kilis.
- KK.15: Yıldız Ak, lise mezunu, ev hanımı, Kilis.
- KK.16: Sedat Tekel, ortaokul mezunu, terzi, 1963, Kilis.
- KK.17: AhmetÖzlü, lise mezunu, berber, 1955, Kilis.
- KK.18: Zeynel Akbaş, lise mezunu, emlakçı, 1987, Gaziantep.
- KK.19: Gülay Happani, lise mezunu, ev hanımı, 1978, Kilis.
- KK.20: Mehmet Yaşar Üzel, üniversite mezunu, veteriner hekim, 1946, Kilis.
- KK.21: Şenel Özköseler, emekli öğretmen, 1950, Kilis.
- KK.22: EyüpÇürükoğlu, lise mezunu, serbest meslek, 1996, Kilis.
- KK.23: Osman Cabaoğlu, ilkokul mezunu, 1963, Kilis.
- KK.24: Kübra Cabaoğlu, üniversite mezunu, öğretmen, 1996, Kilis
- KK.25: HaticeErkut, ilkokul mezunu, ev hanımı, 1958, Kilis.
- KK.26: Duygu Hamdemirci, lise mezunu, gümüşçü, 1998, Kilis.
- KK.27: Emel Hamdemirci, üniversite mezunu, öğretmen, 1996, Kilis.
- KK.28: HaticeArslan, ev hanımı, 1971, Akıncı Köyü/Kilis.

- KK.29: Büşra Öz, üniversite mezunu, öğretmen, 1996, Kilis.
- KK.30: Hayrettin Akbaş, ilkokul mezunu, emekli, 1945, Kilis.
- KK.31: Mustafa Özaslan, lise mezunu, elektrikçi, 1974, Kilis.
- KK.32: İlknur Özaslan, ilkokul mezunu, ev hanımı, 1980, Kilis.
- KK.33: Neslihan Savaş, ilkokul mezunu, ev hanımı, 1998, Kilis.
- KK.34: Ahmet Yıldız, lise mezunu, serbest meslek, 1992, Musabeyli/Kilis.
- KK.35: Çiğdem , üniversite mezunu, öğretmen, 1986, Kilis.
- KK.36: Safnaz Özaslan, ortaokul mezunu, ev hanımı, 1967, Kilis.
- KK.37: Şaziye Yekta, okula gitmemiş, ev hanımı, 1948, Kilis.
- KK.38: Hanifi....., ilkokul mezunu, fırıncı, 1990, Kilis.
- KK.39: Merve Hüner, ortaokul mezunu, ev hanımı, 1968, Kilis.
- KK.40: Rabia Taşkın, üniversite mezunu, 1999, Kilis.
- KK.41: Çiğdem Dik, üniversite mezunu, esnaf, 1979, Kilis.
- KK.42: Leyla Peşli, ortaokul mezunu, ev hanımı, 1971, Kilis.
- KK.43: Ayla Öz, ortaokul mezunu, ev hanımı, 1972, Kilis.
- KK.44: Ahmet Elmalı, emekli, 1945, Kilis.
- KK.45: Saliha Taşkın, ortaokul mezunu, ev hanımı, 1965, Kilis.
- KK.46: Yasemin Kurt, lise mezunu, ev hanımı, 1992, Kilis.
- KK.47: Büşra Kale, üniversite mezunu, çalışmıyor, 1995, Kilis.
- KK.48: Tahsin Hüner, üniversite mezunu, çalışmıyor, 1999, Kilis.
- KK.49: Esma , ortaokul mezunu, 1994, Polatbey Köyü/Polateli/Kilis
- KK.50: Aysel Gezici, ilkokul mezunu, ev hanımı, 1968, Kilis.
- KK.51: Ayşe Yeler, lise mezunu, ev hanımı, 1964, Kilis.
- KK.52: Sultan Karakaya, ortaokul mezunu, ev hanımı, 1975, Hasanceli Köyü/ Musabeyli/ Kilis.
- KK.53: Gülizar Barak, ilkokul mezunu, ev hanımı, 1952, Kilis.
- KK.54: Mustafa Yalçın, su tesisatçısı, 1966, Kilis.
- KK.55: Uğur Elhan, üniversite mezunu, emekli öğretmen, 1951, Kilis.
- KK.56: Sevgi Elhan, üniversite mezunu, emekli öğretmen, Kilis.
- KK.57: İnci , ortaokul mezunu, personel, 1968, Kilis.
- KK.58: Mustafa Çekiç, serbest meslek, Yavuzlu/Kilis.
- KK.59: Fidan Çekiç, ev hanımı, 1965, Yavuzlu/Kilis.
- KK.60: Fatma Çekiç, ev hanımı, 1980, Yavuzlu/ Kilis
- KK.61: Zennü Bulut, ilkokul mezunu, ev hanımı, 1950, Kilis.
- KK.62: Kadriye Acarlıoğlu, ortaokul mezunu, ev hanımı, 1967, Kilis.
- KK.63: Mehmet Çekiç, muhtar, Yavuzlu/Kilis.
- KK.64: Mehmet Tohumcu, üniversite mezunu, emekli, 1954, Kilis.
- KK.65: Kasım Çakmak, emekli, 1954, Kilis.
- KK.66: Mehmet Ali Benlioğlu, emekli öğretmen, 1956, Kilis
- KK.67: Mehmet Özkaptan, üniversite mezunu, emekli öğretmen, 1950, Kilis.
- KK.68: Ali Tohumcu, üniversite mezunu, öğretmen, 1990, Kilis.
- KK.69: Haluk Gambaz, emekli, 1955, Kilis.
- KK.70: Mehmet Emin Özbek, muhtar, 1990, Musabeyli/ Kilis.
- KK.71: İbrahim Güngörmez, ilkokul mezunu, emekli, 1945, Musabeyli/Kilis.
- KK.72: Ahmet Birah, kömürcü, 1970, Elbeyli/Kilis.
- KK.73: Saime Ayhan, üniversite mezunu, hemşire, 1965, Kilis.
- KK.74: Tuğba Nacar, lise mezunu, ev hanımı, 1990, Kilis.
- KK.75: Zeynep Ekşi, ilkokul mezunu, ev hanımı, 1973, Kilis.

- KK.76:Şükriye Yaşar, ilkokul mezunu, ev hanımı, Kilis.
KK.77:Meriş Nacar, okula hiç gitmemiş, ev hanımı, 1968, Kilis.
KK.78:MuhammedAliÖzaslan, üniversite mezunu, memur, 1986, Kilis.
KK.79:Mihriban Demir, üniversite mezunu, öğretmen, 1990, Polateli/Kilis.
KK.80: Sultan Demir, ortaokul mrzunu, ev hanımı, 1965, Polateli/Kilis.
KK.81: İbrahim....., emekli, 1950, Eğlen/ Polateli/ Kilis.
KK.82: AhmetGül, emekli, ilkokul mezunu, 1943, Polateli/ Kilis.
KK.83: AliHaytaoğlu, ilkokul mezunu, emekli, 1940, Polateli/ Kilis.
KK.84: Mürsel Oğuzbey, muhtar, Polateli/ Kilis.
KK.85: Serpil Benlioğlu, lise mezunu, ev hanımı, 1969, Kilis.
KK.86: Güler Ertekin, ilkokul mezunu, ev hanımı, 1953, Kilis.
KK.87: FatmaBağcılar, ortaokul mezunu, ev hanımı, 1969, Kilis.
KK.88: Neşe Serçe, ortaokul mezunu, ev hanımı1974, Kilis.
KK.89: Özlem, okula gitmemiş, ev hanımı, 1945, Elbeyli/ Kilis.
KK.90: HaticeKübra Bayındır, üniversite mezunu, öğretmen, Kilis.
KK.91:Ömer FarukKandemir, üniversite mezunu, emekli öğretmen, 1949, Kilis.
KK.92:İrfan Aksoy, üniversite mezunu, emekli öğretmen, Kilis.
KK.93: MetinMercimek, üniversite mezunu, 1946, Kilis.
KK.94: Naile Arslan, öğrenci, 1998, Akıncı Köyü/Kilis.
KK.95: AyşeUlu, ev hanımı, 1994, Akıncı Köyü/ Kilis.
KK.96: Hatice İbanoğlu, lise mezunu, ev hanımı, 1985, Kilis.
KK.97:MuhammedAlacı, lise mezunu, düğün fotoğrafçısı, 1993, Kilis.
KK.98: AyşeKurt, ilkokul mezunu, ev hanımı, 1970, Kilis.
KK.99: Nabi Ekşi, üniversite mezunu, imam, 1969, Kilis.
KK.100: Necmettin Akbaş, lise mezunu, emlakçı, 1988, Kilis.
KK.101: MetinŞarkbay, ortaokul mezunu, kuyumcu, 1955, Kilis.

YAZILI BİLGİ KAYNAKLARI

- Aça, M. (2015). Halk şiirinde tür ve şekil. M. Ö. Oğuz (Ed.), *Türk halk edebiyatı el kitabı*. (1. Baskı, 239-286). Grafiker Yayınları.
Aça, M., Gökalp, H. ve Kocakaplan, İ. (2009). *Başlangıçtan günümüze Türk edebiyatında tür ve şekil bilgisi*. (1. Baskı). Kriter Yayınları.
Akalın, L. S. ve Şimşek, E. (2003). “Maniler”,*Türk dünyası edebiyatı tarihi cilt 3*.Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
Akalın, S. (1972). *Türk manileri*. (1. Baskı). Milli Eğitim Basımevi.
Akman, E. (2008). Azerbaycan manilerinde/ bayatılarında meyve. *Turkis Studies*, 3(5), 205-216.
Albayrak, N. (2003). Mâni. *Türk İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları
Albayrak, N. (2010). *Ansiklopedik halk edebiyatı sözlüğü*. Kapı Yayınları.
Alçın, H. (2012). *Yazma mâni geleneği ve âşık Gümmaî (İmsek Kılıç)*. (Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
Alçın, H. (2014). Mânilerde anonimliğin kaybolması ve yeni bir terim önerisi olarak yazma mâni. *Studies Of The Otoman Domain*, 4(6), 15-23 <https://dergiparkk.org.tr/tr/download/article-file/113489>
Alptekin, A. B. (2013). Evliya Çelebi seyahatnamesi’nin Türk halk şiiri açısından değerlendirilmesi. M. Ergun (Ed.), *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri “Saim*

- Sakaoğlu Armağanı*". (1. Baskı, 45- 50). Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Alptekin, A. B. ve Sakaoğlu, S. (2019). IX. Anonim edebiyat. T. S. Halman vd. (Ed.), *Türk edebiyatı tarihi 4*. (3. Baskı, 629-660). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Alptekin, Z. D. (2021). Kilismânilerinde yöresel mutfak. *Journal of International Social Research*, 14(77), 163-174. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/local-cuisine-in-cls-mânis-quatrain.pdf>
- Arnaut, T. (2009). Gagauz mânilerinde aşk konularının alt başlıkları. *Motif Akademi*, 252-259 <https://dergiparkk.org.tr/tr/download/article-file/443532>
- Artun, E. (2006). *Adana halk kültürü*. (2. Baskı). Ulusoy Matbaacılık.
- Artun, E. (2011). *Türk halk edebiyatına giriş*. (6. Baskı). Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2015). *Anonim Türk halk edebiyatı nazmı*. (2. Baskı). Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2018). *Türk halkbilimi*. (15. Baskı). Karahan Kitabevi.
- Aslan, E. (2010). *Türk halk edebiyatı*. (3. Baskı). Maya Akademi.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lügat-it Türk tercümesi*. (1. Baskı). TDK yayınları
- Avcı, C. (2020). Kilismânilerinde kültürel eko-sistem üzerine bir değerlendirme. *Asia Minor Studies*, 9(1), 621-644. <https://doi.org/10.17067/asm.830431>
- Aydın, B. ve Birer, S. (1986). Sinop ilinin yemek alışkanlıkları, tipik yemek tarifleri, standartlaştırılması, kullanılan mutfak araçları ve yabancı otlar. *Türk Folkloru Araştırmaları* (1. Baskı). Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 55-71.
- Aydın, N. (2011). *AhmetŞükrü Esen defterlerindeki mâniler (inceleme-metinler)*. (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Bahaeddin, M. (2004). *Yeni Türkçe lugat* (haz. Abdülkadir Hayber). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bahar, M. (2015). *İnanç turizmi açısından Kilislinin değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Banarlı, N. S. (2001). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. (1. Baskı). Milli Eğitim Basımevi.
- Başgöz, İ. (1986). *Folklor yazıları*. (1. Baskı). Anadolu Yayıncılık.
- Batur, S. (1998). *Açıklamalı-örnekli Türk halk edebiyatı*. (1. Baskı). Akdeniz Yayıncılık.
- Baykara, T. (1997). *Türk kültürü araştırmaları*. (1. Baskı). Akademi Kitabevi.
- Bayrı, M. H. (1955). Eski bir mani mecmuası I. *Türk Folklor Araştırmaları*, 66, 1043-1045.
- Bebekoğlu, S. ve Tektuna, M. A. (2012). Bir Osmanlı şehri Kilis. E. Özmen (Ed.), *Belgelerle Kilis*. (1. Baskı, 185-217). Biltur Basım Yayın Evi. <http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=f8a97dddb2>.
- Beşe, İ. (2019). *Bir zamanlar Kilis* (1. Baskı). Kilis Kültür Derneği.
- Bilge, M. R. (1997). *Anılar ve insanlar*. (1. Baskı). Kilis Kültür Derneği.
- Bilgiç, H. F. (2020). *Kilisli Rifat Bilge'nin hayatı ve fikirleri*. (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi) info:eu-repo/semantics/openAccess
- Boratav, P. N. (1973). *100 soruda Türk halk edebiyatı* (1. Baskı). Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (2013). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. (1. Baskı). AnkaraBilgeSu.
- Bozyiğit, A. E. (1986). Eski İstanbulsemai kahvelerinde (Çalgılı Kahvelerde) söylenen ayaklı mâniler. *Türk Folkloru Araştırmaları* (1. Baskı). Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 73-122.

- Bulut, A. (2018). *Kilishalk hekimliği*. (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi) Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Cengiz, D. (2015). Zorunlu göçün mekânsal etkileri ve yerel halkın algısı; *Kilisörneği. Turkish Studies Dergisi*, 10(2), 101-122. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7938>
- Cingöz, M. E. ve Santur, A. (1993). Türkiye’de hıdrellez’de uygulanan bazı inanç ve âdetlerle ilgili bir atlas denemesi *Türk Halk Kültürü Araştırmaları* (1. Baskı). Feryal Matbaası, 5-15.
- Çağbayır, Y. (2017). *Ötüken Türkçe sözlükk*. (1. Baskı). Ötüken Neşriyat.
- Çakı, B. (2020). Bursa dağ köylerinde mâni söyleme geleneği. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 21-31 <https://dergiparkk.org.tr/tr/download/article-file/1136634>
- Çakmak F. (2018). *Kilis mâni söyleme geleneği ve Kilis mânileri*. (Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi).
- Çakmak, C. (2013). Dîvânü Lugâti-t Türk ve Kilisli Muallim Rıfat Bilge. Presented at the I. Uluslar arası Muallim Rıfat, Kilis ve Çevresi Sempozyumu, Kilis. (ss. 513-527) https://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/cihan_cakmak_divanu_lugatit_turk_kilisli_rifat_bilge.pdf
- Çam, A. (2022). Şahseven Türklerinde bilmece, mâni ve ninni örnekleri. *Milli Folklor Dergisi*, 135(Güz 2022), 213-228 (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1734327>)
- Çatıkkaş, A. (1996). *Mâniler (Kilisli Rıfat Bilge)*. (1. Baskı). Milli Eğitim Basımevi.
- Çelebi, M. ve Çalışkan, Z. (2017). Kocabeyli köyü. M. Selçuk (Ed.), *Asırlık ağacın bekçisi Kilis’in köyleri* (1. Baskı, 175- 176). Kilis Belediyesi.
- Çelik, A. (2005). *Mânilerimiz ve Trabzon mânileri*. (1. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Çifci, E. (2018). Türk evlilik âdet ve inanışlarının mânilerdeki yansımaları. *Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 325-343. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat3920>
- Çolakoğlu, S. (1987). “*Kilis’te mizah ve Kilis söylemi*”. (1. Baskı). Kilis Vakfı Yayınları.
- Çolakoğlu, S. (1995). *Kilis tarihi* (1. Baskı). Kilis Kültür Derneği Yayınları.
- Çolakoğlu, S. (1997). *Kilis’te iz bırakanlar* (1. Baskı). Kilis Kültür Derneği Yayınları.
- Çolakoğlu, S. (1998). *İlçe Kilisil Kilis*. (1. Baskı). Washington Dc.
- Çolakoğlu, S. (2006). *Kiliskendini arayan kent* (1. Baskı). Kilis Vakfı Yayınları.
- Daşdemir, C. (2017). *Iğdır yöresi bayatı geleneği*. (Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Demir, N. (2013). *Türk Mânileri*. (1. Baskı). Gazi Kitabevi
- Dieji, A. (2009). İran ve Irak Türkmenlerinin şifahi edebiyatına mukayeseli bir bakış. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 28, 15-26. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/135882>
- Dilçin, C. (2004). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1969). *Halk şiirinde türler*. (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları
- Doğramacioğlu, H. (2011). *Kilis masallarıderleme ve inceleme*. Kilis Kültür Derneği Yayınları.
- Doğramacioğlu, H. (2017). İşgal yıllarında Kilis. *Uluslar arası Mercidabık’tan Günümüze 500 Yılda Ortadoğu Sempozyumu*. 26-27 Ekim 2017, Kilis, 82-96. http://basinyayin.kilis.edu.tr/duyuru_dosyalari/Mercidab%C4%B1k%20Sempozyumu%20Bildiri%20Kitap%2026-27%20Ekim%202017.pdf

- Durul, K. M. (1991). *Ezgilenmiş mânilerin karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Dündar, A. (1999). *Kilis'teki Osmanlı devri mimari eserler* (1. Baskı). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Edebiyat Ansiklopedisi. (1991). Milliyet Yayınları.
- Ekici, M. (2007). *Halk bilgisi (folklor)*. (2. Baskı). Geleneksel Yayıncılık.
- Elçin, Ş. (1990). *Türkiye Türkçesinde mâniler*. (1. Baskı). Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Elçin, Ş. (2011). *Halk edebiyatına giriş*. (11. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Elçin, Ş. (2019). *Halk edebiyatına giriş*. (16. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Elhan, U. (2004). *Sevda türküsü*. (1. Baskı). Kent Ofset Tesisleri.
- Elhan, U. (2013). *Eski kışlar*. (1. Baskı). Anıt Matbaacılık.
- Elhan, U. (2016). *Kilisli olmak*. (1. Baskı). Kilis Kültür Derneği.
- Elmalı, A. (2012). *Kilis'te anonim halk edebiyatı örnekleri ve mâniler*. (1. Baskı). Kilis Belediyesi Kültür Yayınları.
- Emeksiz, A. (2003). *İstanbulmânileri*. (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Emeksiz, A. (2011). *İstanbul'un mânileri, mânilerin İstanbul'u*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Emeksiz, A. (2020). İstanbul'un ayaklı mâni atışmaları. *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(73), 5-16.
- Eraslan, H. S. (2020). Bayburt mâni atma türkülleri üzerinden Bayburtluyu tanımak. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4, 97-113 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1028782>.
- Ercilasun, A. B. (1991). *Karşılaştırmalı Türk lehçeleri sözlüğü*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ergeç, R. (2012). Kilis'in kronolojik tarihi. E. Özmen (Ed.), *Belgelerle Kilis*. (1. Baskı, 87-109). Biltur Basım Yayın Evi. <http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=f8a97dddb2>.
- Erol, M. (2012). *Halep Türkmenleri*. (1. Baskı). Grafiker Yayınları.
- Erol, M. (2012). Kilis halk kültürü. E. Özmen (Ed.), *Belgelerle Kilis*. (1. Baskı, 317-377). Biltur Basım Yayın Evi <http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=f8a97dddb2>.
- Erşahin, İ. (2005). *Halk kültürü ve edebiyat sözlüğü*. Ötüken Yayınları.
- Eset, N. (1944). *Mukayeseli ve neşredilmiş maniler*. Halkevi Neşriyatı.
- Eyuboğlu, İ. Z. (2004). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Sosyal Yayınlar.
- Filizok, R. (1982). Mânilerin tasnif problemi ve mânilerde değişmeyen unsurlar. *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Dergisi*, 1(1), 165-175. <http://www.ege-edebiyat.org/docs/502.pdf>
- Göksu, M. H. (1996). *Mânilerimiz*. (1. Baskı). Say Yayınları.
- Gökşen, C. ve Burkay, A. O. (2020). Kilishalk kültüründe zeytin. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(1), 205-224. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1024696>.
- Güleç, H. (2002). *Türk halk edebiyatı*. (1. Baskı). Çizgi Kitabevi.
- Güleç, H. (2015). *Anonim halk edebiyatı*. (1. Baskı). İstanbul Kitabevi.

- Gümüşalan, A. (2018). *Kilismânileri ve halk hikâyeleri araştırması*. (Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
- Harunoğulları, M. (2016). Kilis'in inanç turizmi potansiyeli ve kutsal mekânları. *Turkish Studies*, 11(21), 177-210. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9741>
- Helvacıkara, M.C. (2012). Coğrafi yönden Kilis. E. Özmen (Ed.), *Belgelerle Kilis*. (1. Baskı, 7-83). Biltur Basım Yayın Evi. <http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=f8a97dddb2>
- İmer, A. (1983). Yöresel giysi ve başlıklarıyla Niğde. *Türk Folkloru Araştırmaları* (1. Baskı). Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 45-60.
- İnce, H. İ. (2012). Milli mücadele'de Kilis. E. Özmen (Ed.), *Belgelerle Kilis*. (1. Baskı, 147-181). Biltur Basım Yayın Evi. <http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=f8a97dddb2>.
- İncili, Ö.F. (2013). *XIX. Yüzyılda Kilis Şehrinin Coğrafi Özellikleri*. (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- İyiyol, F. (2013). Anonim olmayan mâniler: dini-tasavvufi Türk halk edebiyatı örnekleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Kıbrıs Özel Sayısı (1), 261-276 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/288435>
- Kale, D. (2016). *Gelenekleri ve görenekleriyle Kilis*. (1. Baskı). Rezan Yayıncılık.
- Karaağaç, G. (2015). *Türkçenin alıntılar sözlüğü*. (1. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Karaalioglu, S. K. (1980). *Türk edebiyatı tarihi*. (2. Baskı). İnkılap ve Aka Basımevi.
- Karademir, D. (2020). *Kilis ilinin beşeri ve ekonomik coğrafyası*. (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kaya, D. (1999). *Anonim halk şiiri*. (1. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (2004). *Anonim halk şiiri* (2. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (2007). *Türk halk edebiyatı terimler sözlüğü*. (1. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (2010). *Türk halk edebiyatı terimler sözlüğü*. (2. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Keçik, A. (1993). *Kilis'te gelenek ve görenekler*. Aşama Matbaacılık.
- Kesici, Ö. (1994). *Kilis yöresinin coğrafyası*. (1. Baskı). Kilis Kültür Derneği.
- Kılıç Karatay, S. (2020). Kilis ili yemeni sanatı. *Sanat Dergisi*, 35, 189-196. <http://orcid.org/0000-0002-0773-5021>
- Kılıçkırın, M. N. (1973). *Öyküleri ve türkülerıyla Kilis*. (1. Baskı). Birlik Matbaası.
- Kılınç, A. C. (2021). *Kilis- Musabeyli folkloru ve halk edebiyatı (derleme-inceleme-tasnif)*. (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi) Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kılınç, Y. (2012). Kiliskültüründe halk oyunu. E. Özmen (Ed.), *Belgelerle Kilis*. (1. Baskı, 247-271). Biltur Basım Yayın Evi. <http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=f8a97dddb2>
- Kilis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2007). *Kilis kültür ve turizm envanteri*. Kilis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Konyalı, İ. H. (1968). *Abideleri ve kitabeleri ile Kilis tarihi*. (1. Baskı). Fatih Matbaası.
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk edebiyatı tarihi*. (2. Baskı). Ötüken
- Köse, N. (2008). Mânilerle ilgili bazı problemler ve öneriler. *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 292-303.
- Kunos, İ. (1978). *Türk Halk Edebiyatı* (haz. Tuncer Gülensoy). Kervan Kitapçılık.

- Kurt, B. (2020). Mânilerde sosyal mekân tezahürü: pencerede söylenen mâniler. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(32), 1376-1389. <http://dx.doi.org/10.12981/motif.431>
- Mevlevi, T. (1994). Edebiyat lügatı (haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu). Enderun Kitabevi.
- Muhtar, R. (2013). *Kilis halk kültüründe türküler, hikayeler ve oyunlar*. (1. Baskı). GNG Ofset Mat. ve Amb. San. Tic. A.Ş.
- Oktürk, Ş. (1998). *Türk mânileri antolojisi* (2. Baskı). Kastaş Yayınevi.
- Onay, A. T. (1996). *Türk halk şiirinin şekil ve nev'i*. (1. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Öcal, A. (1993). *Boğazlıyan'da mani geleneği ve Boğazlıyan ile yöresi manileri*. (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Öğüt Eker, G. (1999). Bayburt mânilerinden hareketle iletişimde yüklendiği fonksiyonla mâni söyleme geleneği. *Milli Folklor Dergisi*, 11(44), 899-1006 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/683613>
- Önal, M. N. (2007). Muğla mânilerinde günlük yaşam. IV. *Uluslar arası Türk Medeniyetinde Sözlü Kültür Geleneği Sempozyum Bildirileri*. 6-8 Kasım 2007, Fethiye, 1-18.
- Önder, A. R. (1982). Türklerde renkler. *Türk Folkloru Araştırmaları* (1. Baskı). Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 125-131.
- Örnek, S. V. (2016). *Türk halkbilimi*. (2. Baskı). BilgeSu.
- Örnekleriyle Türkçe Sözlük. (1995). MEB Yayınları.
- Özdemir, N. (2005). *Cumhuriyet dönemi Türk eğlence kültürü* (1. Baskı). Akçağ Yayınları .
- Özdemir, N. (2006). *Türk çocuk oyunları*. (1. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Özkırımlı, A. (2004). *Türk Edebiyatı Tarihi-2* (1. Baskı). İnkılâp Yayınları.
- Özköseler, M. Ö. (2019). *Kilis türküleri*. (1.Baskı). Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası.
- Özsoy, B. S. (2006). *Dede korkut kitabı (transkripsiyon- inceleme- sözlük)*. (1. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Paksoy, H. M. ve Yöntem, T. (2012). Sosyo- ekonomik göstergelerle Kilis ili. E. Özmen (Ed.), *Belgelerle Kilis*. (1. Baskı, 221-233). Biltur Basım Yayın Evi <http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=f8a97dddb2>
- Reyhanoğlu, G. ve Yavuz, M. (2020). İşlevsel bakış açısıyla Kilis'te dam kültürü. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(31), 11184-1140. <https://doi.org/10.12981/mahder.780633>
- Saatçi, Ö. (2015). Kerkük hoyrat ve manilerinde yurt sevgisi-2. *Kardaşlık Dergisi*, 17
- Sabuncuoğlu, A. E. (2013). *Kilis ilinde geçiş ritleri bağlamında evlenme*. (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Sami, Ş. (2015). *Kamus-ı Türkî* (haz. Paşa Yavuzarslan). (2. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Savaş, H. (2016). *Konya mânileri üzerine bir araştırma ve tasnif çalışması*. (Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Savaşçıoğlu, R. (2008). *Tarihi Kilis evleri*. (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Sesli, B. (2021). *Bakışehrini bayatları ve Bayburt şehrinin mânileri üzerine inceleme ve derleme*. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi). Yüksek Öğretim

- Kurumu Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Sezen, L. (2002). Yeşilirmak üzerine Tokat'tan derlenmiş mâniler. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 19, 171-179.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/32594>.
- Soydınç, Ö. (1969). Kilis'te kadınlar arasında itibar edilen âdet ve an'aneler. *Folklor Doğru* 3(1). Menteş Matbaası. 18-19.
- Sönmez, T. G. (2016). Geleneksel bayramların halk hayatındaki rolü. *Uluslar arası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 7, 143-147.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/319170>.
- Tarçın, G. (2020). Geçmişten günümüze Kilis'te evlenme gelenekleri. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 408-441.
<https://doi.org/10.32321/cutad.731929>
- Tarçın, G. (2020). Kilis halk hekimliğinde tedavi yöntemleri ve uygulamaları. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 6, 203-224. <https://doi.org/10.46250/kulturder.764033>
- Tektuna, M. A. (2005). *Kilis kastelleri*. (1. Baskı). Şark Ofset.
- Terzibaşı, A. (1975). *Kerkük hoyratları ve mânileri*. (3. Baskı). Ötüken Yayınevi.
- Tietze, A. (2016). *Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugatı*. (1. Baskı). Türkiye Bilimler Akademisi.
- Timurtaş, F. K. (2005). *Tarih içinde Türk edebiyatı*. (4. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Tohumcu, A. (2018). *Kilis- Musabeyli yöresinin folklorik özellikleriyle incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi.<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Tokuz, G. (2012). Kilis mutfak kültürü. E. Özmen (Ed.), *Belgelerle Kilis*. (1. Baskı, 293-313). Biltur Basım Yayın Evi. <http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=f8a97dddb2>
- Torun, A. (1989). Mani tarzı ve bu tarzın menşei hakkında bazı düşünceler. *Milli Folklor*, 1(2), 24-25.
- Tuğlacı, P. (1981). *Okyanus ansiklopedik sözlük*. Pars Yayınları.
- Tuna, M., Çelen, O., Aydın, M. ve Özkan, B. İ. (2017). Kilis ilinin unesco yaratıcı şehirler ağı kapsamında değerlendirilmesi. *Eurasian Academey of Sciences Social Sciences Journal*. 2(16), 366-788. <https://doi.org/10.17740/eas.soc.2017.utkma>
- Tuncel, M. (2002). Kilis. *Türk İslam Ansiklopedisi*, TDV yayınları, Cilt: 26, ss. 5-8
- Turan, A. (1992). *Türk kültürü araştırmaları doğu ve güneydoğu anadolu-II*. Milli Folklor Yayınları.
- Türk Ansiklopedisi. (1976). Yirmi üçüncü cilt. Milli Eğitim Basımevi.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1986). Altıncı Cilt. Dergah Yayınları.
- Türkmen, F. (1992). *Sahada folklor derleme teknikleri* (1. Baskı). Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Uğurlu, M. (2018). *Adana mani söyleme geleneği ve Adana'da söylenen maniler (derleme/inceleme)*. (Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Uysal, Y. (2019). Gazipaşa folklorunda mâniler. *Tarih Okulu Dergisi*, 12(XLIII), 1978-1996. <https://doi.org/10.29228/Joh38845>
- Üçer, M., Pekşen, F. ve Türkyılmaz, M. (2009). *Mâni Benim Ezberim Sivas ve Çevresinden Mâniler*. (1. Baskı). Kitabevi.

- Ünsal, G. (2011). *Ramazan'da söylenen mâni fasıllarını içeren eserlerin folklorik bakımdan değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yağmurdereli, N. (1963). *Mânilerimiz* (1. Baskı). Dizerkonca Matbaası.
- Yardımcı, M. (2002) *Başlangıçtan günümüze Türk halk şiiri*. Ürün Yayınları.
- Yardımcı, M. (2012). *Yedi iklim anadolu'dan halk bilimi yazıları*. (1. Baskı). Ürün Yayınları.
- Yaşar, A. U. (2018). *Mâniler üzerine tematik bir inceleme*. (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yener, C. (1973). *Türk halk edebiyatı antolojisi*. (1. Baskı). Başat Yayınları
- Yıldız, F., Akbaba, M., Özel, G. ve Aydın, M. (2018). Geleneklerin aktarım sürecinde mutfak kültürünün rolü: Kilis örneği. *Researcher: Social Science Studies*, 2 (6), 113-122. (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2151515>).
- Yolcu, M. (2011). *Balıkesir'den derlenen maniler üzerine bir araştırma*. (Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi). Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi.
- Yolcu, M. A. (2012). Mânilerde doldurma dize problemi ve dizeler arasındaki anlamsal bağı sağlayan unsurları sınıflandırma denemesi, *Turkish Studuies*. 7(3), 2779-2793. (<https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423933594.pdf>).
- Yolcu, M. A. (2018). Geleneksel ekolojik bilgi bağlamında Çanakkale halk botanigi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*. 16(24), 63-77. <https://doi.org/10.17518/canakkalearastirmalari.419260>
- Yoloğlu, G. (1999). *Türklerin aile merasimleri*. (1. Baskı). Atatürk Kültür Başkanlığı Yayınları.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Ayçin, Ş. (2019, 8 Ağustos). *Mânilerimiz ve Kilis mânileri*. Kent Gazetesi. (<http://kentgazetesi.biz/mânilerimiz-ve-kilis-mânileri/>)
- Elhan, U. (2021, 3 Şubat). *Elhani'den Kilis/ kelle mânileri*. Kent Gazetesi. (<http://kentgazetesi.biz/elhaniden-kilis-kelle-mânileri/>).
- Kandemir, Ö. F. (2017, 5 Haziran). *Dosttan dosta mâniler*. Kent Gazetesi. (<http://kentgazetesi.biz/dosttan-dosta-mâniler/>).
- Mercimek, M. (2021, 13 Ağustos). *Kilis'in muhteşem mâni dörtlükleri*. Kent Gazetesi. (<http://kentgazetesi.biz/kilisin-muhtesem-mâni-dortlukleri/>).
- Özköseler, Ş. (2020, 3 Aralık). *Mânilerle Kilis*. Kent Gazetesi. (<http://kentgazetesi.biz/mânilerle-kilis/>).
- Şahmaranoğlu, H. (2022, 5 Mayıs). Ahmet Elmalı namı diğer “çiçekçi Ahmet”. Kent Gazetesi. (<http://kentgazetesi.biz/ahmet-elmali-nami-diger-cicekci-ahmet/>)
- Üzel, M. Y. (2016, 23 Aralık). *Mâniler*. Kent Gazetesi. (<http://kentgazetesi.biz/mâniler/>).
- Üzel, M. Y. (2016, 26 Haziran). *Kaynanaya bayramlık mâniler*. Kent Gazetesi. (<http://kentgazetesi.biz/kaynanaya-bayramlik-mâniler/>).
- Üzel, M. Y. (2016, 29 Haziran). *Ökkeş'ten Hedduç'e Ramazanmânileri*. Kent Gazetesi. (<http://kentgazetesi.biz/okkesten-hedduce-ramazan-mânileri/>).
- Üzel, M. Y. (2016, 9 Haziran). *Kilislemeler: Ramazan mânileri*. Kent Gazetesi. (<http://kentgazetesi.biz/kilislemeler-ramazan-mânileri/>).
- Üzel, M. Y. (2017, 19 Aralık). *Çükündüre mâniler*. Kent Gazetesi. (<http://kentgazetesi.biz/cukundure-mâniler/>).

- Üzel, M. Y. (2017, 26 Mart). *Zamane Kilis mânileri*. Kent Gazetesi. (<http://kentgazetesi.biz/zamane-kilis-mânileri/>).
- Üzel, M. Y. (2017, 26 Mayıs). *Deştiye mâniler*. Kent Gazetesi. (<http://kentgazetesi.biz/destiye-mâniler/>).
- Üzel, M. Y. (2017, 7 Temmuz). *Kekre mâniler*. Kent Gazetesi. (<http://kentgazetesi.biz/kekre-mâniler/>).

YEREL KELİMELEK SÖZLÜĞÜ

-A-

Aba: Abla, teyze

Abuşağa: Kilis'tebir mahalle ismidir.

Acir: Acur

Afsun: Büyü

Ağror: Ağrıyor

Ahrez: Dilsiz

Akbili: Darısı

Akit: Ağda

Akor: Akıyor

Akpınar: Kilis'te bir piknik alanı

Alıcı: Alacak, evlenecek

Alleben: Gaziantep'te yer alan gölet (mesire alanı)

Alleklik: Zor beğenmek, her şeyi beğenmemek, kararsız kalmak

Ammi: Amca

Anteri: Entari

Arakı: Rakı, içki

Arasa: Aynı mesleği yapan esnafların bir arada bulunduğu çarşı

Arık: Kenarları çevrili düz bir şekilde akansu yolu

Arısili: Çok temiz, tertemiz

Asbap: Elbise, giysi

Ataş: Ateş

Attun: Kendiliğinden tatlanmış iri siyah zeytin

Avaz: Ses, boş boş konuşma, çok konuşma

Avrat: Kadın, karı, eş

Avsun: Büyü

-B-

Badlıcan: Patlıcan

Bahça: Bahçe, çiftlik

Bahdeniz: Maydanoz

Bakça: Bahçe, çiftlik

Bakçacı: Bahçe işçisi

Balcan: Patlıcan

Bamıya: Bamya

Barhana: Tarlada hasadın toplandığı ve düzenlendiği yer

Barmak: Parmak

Barmil: Varil, büyük fıçı

Bastık: Üzüm pestili

Bazar: Pazar

Beceke: Yırtık

Bedir: Dolunay

Bekmez: Pekmez

Beniz: Yüzün rengi

Berk: Sert

Bes: Sadece

Bet: Yüzün renginin atması

Bıkbıkye: Kilis'e ait br yemek.

Bıldır: Geçen yıl

Bii kele: Şaşıрма sözü

Bilokma: Bir lokma

Bişirmek: Pişirmek

Bokça: Bohça

Boz: Beyazlamış, ak

Bozarmak: Beyazlamak

Böyük: Büyük

Böyün: Bugün

Böyüttü: Büyüttü

Bucak: Odanın uzak köşesi

Büzük: Kıç

-C-

Cahal: Toy delikanlı, genç

Candarma: Jandarma

Carra: Topraktan yapılmış kulplu büyük çömlek, testi, büyük kap

Caymak: Vazgeçmek

Cecim: İnce dokunmuş renkli, nakışlı kilim

Cıncık: Cam, cam eşya

Cilavlanmak: Ateşlenme

Cille: Gerdek öncesinde gelini kutlama için yapılan tören

Curun: Hamamda çeşmenin altında olan suyun aktığı taş su kabı

-Ç-

Çangal: Çengel, kanca

Çaput: Bez parçası

Çarpana:Çarık, sandalet, eski ayakkabı

Cehiz: Çeyiz

Çeynar: Çiğnemek

Çıbık: Çubuk

Çıra: Eski yağlambası

Çibik: Alkış

Çimmek: Duş almak, yıkanmak

Çinçini: Serçe büyüklüğünde ve toprak renginde bir çeşit kuş

Çıştan çış: Çocuğun çış etmesi ile ilgili ses yansıması

Çit: Hazar yöresine has basma

Çömçe: Kepçe

Çöz: Etin yenilmeyen kısmı

Çükündür: Şeker pancarı

Çüt: Çift, tarlayı sürme işi

-D-

Dambıra: Çalgı aleti

Danışık: Danışma

Daraba: Kepenk

Darçın: Tarçın

Daş: Taş

Debbe: Su kabı, bidon

Dehliz: Çıkamaz sokak

Delice: Doğanın küçüğü bir kuş

Dennak: Pisboğaz, her şeyi isteyipyiye kişi

Depik: Tekme

Dereç: Merdivenbasamağı

Deşirme: Toplama

Deştiye: Susuz yetişen sebze

Devrisi: Ertesi

Dıbık: Şekerli yapışkan, yapış yapış

Dırnak: Tırnak

Döşek: Yatak

Dulda: Rüzgâr olmayan yer, kuytu

Düğün: Dükkân

Düğür: Kız isteme

Dümbeke: Darbuka

Düyür: Dünür, Görücü

Düzdüm: Dizmek

Düzelemor: Düzelmiyor

-E-

Ekinlik: Çiçek ekilen yer

Elek: Un elemek için kullanılan araç

Er: Koca

Eşik: Kapının giriş yeri

Ev şendiği: Ev halkı

Evermek: Evlendirmek

Evlek: Tohum ekmek için açılan eşit alan

-F-

Fahreci: Toprak çömlük yapan

Fakı: Okumuş kişi

Fendüs: Lamba

Fil Bahri: Çiçek türü

Fille: Fulya çiçeği

-G-

Gark: Bir şeyden bol miktarda olmak

Gedik: Kırık, bir zemin üzerindeki açılan boşluk, aralık, çatlak

Gelinci: Arabalarla şehri gezme

Gelor: Geliyor

Gemirmek: Kemirmek

Genne: Kendisine

Germeç: Çamaşır asılan ip

Gettik: Gittik

Geymek: Giymek

Gişe: Koca, eş

Gişi: Koca, eş

Goruk: Koruk

Göbek atma: Şarkı eşliğinde oynama

Göcek: Bir karış boya gelmiş ekin

Göresmek: Özlemek, görmek istemek

Görüm: Görümce

Güveyi: Damat

-H-

Hal: Meyve ve sebzelerin toplu olarak satıldığı yer

Halle: Büyük kap

Hama: Kenarı yüksek geniş tepsi

Hanek: Söz söyleme, konuşma

Haraba: Yıkık, harabe

Hasıd: Kıskanç, kötü düşünceli

Havış: Bahçe, avlu

Hayva: Ayva

Heç: Hiç

Hedik: Haşlanmış buğday

Heket: Masal

Hereze: Kuyuların üstündeki oyma taş çember

Herif: Koca

Hes: Marul

Heyir: İncir

Hıfatsız: Hayırsız

Hımsımak: Ekşimek, kokmak

Hıra: Zayıf

Hırpo: Pejmürde

Hırşah: Çiçek türü

Hıyar: Salatalık

Himini: Evin temeli

Hommusu: Bir çeşit üzüm

Horozkarası: Siyah ve iri bir üzüm çeşidi

Höngülhöç: Takteravalli

Hösen: Hüseyin

Hudar: Sebze

Hudar: Yeşillik, sebze

-I-

Iraf: Tahta raf

İtırşah: Bitki

-İ-

İnne: İğne

İşmana: Çağırma

-K-

Kabara: Dayanıklı olmak

Kabri: Batı

Kadek: Kadar

Kahke: Simit

Kala: Deri su kabı

Kalaba: Kalabalık

Kalaz: Derinden yapılmış su kabı

Kalbur: Büyük elek

Kalıç: Orak, Yemeni ve Kunduraların arkasındaki kulak

Kalın: Para

Kanne: Cam şişe

Kapkap: Tahtadan yapılmış terlik, takunya

Kari: Yaşlı kadın

Kastel: Çeşme

Kaşmer: Gülünç

Kavın: Kavun

Kayme: Kadın tellak

Kef: Eğlence

Kekil: Kahkül

Kele anam: Kadınların kullandığı hitap sözü

Kele: Kadınlar arasında kullanılan ayo1 benzeri bir kelime, hitap

Kem: Kötü

Kemlik: Kötülük

Kemre: Kabuk tutmuş yara

Kemun: Kimyon

Ken et-: İnat etmek

Kendir: Kalın urgan, sicim

Kenne: Testi

Keripsemek: Garipsemek

Kertlez: Burnunun üstü çökük olan, basık burunlu

Kese: Para, maddi varlık

Kesmek: Dedikodu yapmak, hakkında konuşmak

Keşefe: Büyük bıçak

Keyf: Eğlence

Kinnepten: Şalvara geçirilen ip.

Kıpraşmak: Hareket etmek

Kıran girmek: Daha önce çok olan şeyin kısa sürede bulunmaz hale gelmesi

Kıyma: Çekilmiş et

Kile: Tahıl ölçeği

Kimi: Gibi

Kiya: Muhtar

Kondura: Kundura

Koz: Ceviz

Köynek: Gömlek, fanila

Kudama: Leblebi

Kulpu: Kovanın kenarları

Kurdağı: Kilis'te bir çeşme

Kurgaz: Yağmur yağmaması, kuraklık

Kuşkana: Kazan, tencere

Kuttuk: Kısa boylu

Kübilmişviyye: Kilis'e ait bir yemek

Küncü: Susam

Kürsü: Sandalye

-L-

Leçer: Reçel

Leymun: Limon

Livan: Evin en seçkin ve ayrıcalıklı mekânı

Loğlamak: Toprak damları loğ denilen taş silindir ile düzleştirmek

-M-

Mahle: Mahalle

Mahmil: Erzak koymak için kullanılan tahta dolap

Mahra: Meyve ve sebze sandığı

Makpara: Dolma oyacağı

Malhita: Mercimek çorbası

Maraz: Dert

Maşraba: Su kabı, sürahi

Mehemed: Mehmet

Mehman: Misafir

Mehsim: Zavallı

Menend: Eşi, benzeri olmayan

Mercimek aşı: Mercimek çorbası

Mertabana: Yuvarlak bakırdan yapılan yemek tabağı

Mih: Çivi

Mıkımı: Sürekli, her zaman

Mırrık: Zeytinyağının dibinde kalan tortu

Miraz: Murat, talih, şans açıklığı

Misk ü amber: Güzel koku

Mişmiş: Kayısı

Moroz: Dert

Mostura: Örnek kalıp

Muraz: Murat, talih, şans açıklığı

-N-

Naçar: Çaresiz

Nahır: Büyükbaş hayvan sürüsü

Nahne: Nane

Namlı: Tanınmış

Natır: Hamam hizmetçisi

Neçe: Nice, çok

Nehese: Derin çukur süzek

Nehse: Üzümü ilaçlı suya batırmak için kullanılan demirden sepet

Nemnem: Itır, reyhan benzeri bir bitki

Neşert: Layık olma

Nöker: Kuma

-O-

Oruk: Bulgur ve kıymadan yapılan Kilis'e ait bir yemek

Otağı: Çadır

Oturtma: Erkek eğlencesi

-Ö-

Öcce: Mücver benzeri Kilis'e ait bir yemek.

Ölbe: Küçük şeyleri koymak için kullanılan yuvarlak ve tahtadan kutu.

Öpem: Öpeyim

-P-

Pakla: Bakla

Pampal: Tombul

Pantor: Pantolon

Patoz: Üzümün kurumasını sağlayan kimyasal madde

Payam: Badem

Ptırak: Dikenli bir ot türü

Pin: Kümes

Pırçek: Kahkülün yanından gelen saç

Pirpirim: Semizotu

Pisik: Kedi

Puhur: Tütsü

Pürçüklü: Havuç

-R-

Rehen: Reyhan, fesleğen

Reyhan: Fesleğen çiçeği

-S-

Sabın: Sabun

Sahan: Tabak

Sahan: Tabak

Sahtiyen: Kalın sıgır derisi

Sehen: Tabak

Sevor: Seviyor

Seybana: Mesire, piknik yeri

Seye: Sana

Sıçan: Fare

Sındı: Makas

Sicim: Keten, kenevir gibi bitkilerin liflerinden yapılan bir şeyi bağlamak, sarmak, tutturmak için kullanılan ince ip

Sile: Ağzına kadar dolu

Simit aşı: İnce bulgurdan yapılan Kilis'e ait bir yemek.

Sini: Büyük tepsi

Siyeç: Tarla, bağ, bahçe gibi yerlerin etrafına dikenli bitkilerle çekilen çit

Soku: Kahvenin dövüldüğü toz haline getirildiği yer, bulgur dövülen taş, dibek

Söbek: Musluk

Söğütlüdere: Kilis'te bir piknik alanı

Söyük: Dam kenarındaki çıkıntı

Şüdü: Karabiber, karanfil, zencefil, tarçın, hindistan cevizi ve mahlepten oluşan karışım

Süllüm: Merdiven

-Ş-

Şakleben: Komik, şakacı

Şammut: Salkım

Şapşak: Maşraba, su tası

Şavkı: Gölge

Şendik: Kalabalık

Şihahmed: Kilis'te bir mahalle

Şihilmahşe: Kabak ve kıyma ile yapılan
Kilis'e ait bir yemek

Şıttıf: Küçük üzüm salkımı

Şilif: Atın üzerinde kullanılan heybe

Şilte: Yatak

Şire: Şeker

-T-

Tabaka: Eski Kilis evlerinde dışarıdan
merdivenle çıkılan ikinci kat

Tağa: Pencere

Taman: Hani, oldu gördün mü?

Tarf etmek: Dağıtmak

Tas: Kap

Tazar: Raf

Teberik: Armağan

Temaşa: Seyir

Teptik: Doldurduk

Testi: Su kabı

Teşris: Kadınların iğ eğirdikleri bir
parmak kalınlığında çubuk

Teşt: Büyük bakır leğen

Tezgâh: Satılacak malın sergilendiği yer

Tırıklı: Kilis'te bir mahalle ismi

Tiyek: Bağ asması

Tohul: Aman yeter, bıkkınlık

Tokuşma: El sıkışma, tokalaşma

Tombalak: Takla atmak

Topu: Hepsi

Tösbüh: Tespih

-U-

Urgun: Gizli

Urum: Beyaz, yuvarlak, tatlıbir çeşit
üzüm

Uşak: Çocuk

-Ü-

Ürümek: Ulumak, konuşmak

Üzerlik: Bir çeşit kokulu ot

-Y-

Yaban: Bağ, bahçe

Yağlık: Dolak, eşarp, türbent

Yalak: Hayvan suluğu

Yalın ayak: Ayakkabısız

Yaren: Dost, arkadaş

Yaşmak: Yüz örtüsü

Yavan: Kötü

Yazı: Kırsal bölge

Yediveren: Yedi ağız. Yedi kere üzüm verme

Yepelek: Kanatlanmış güve

Yesir: Esir olmak

Yesmin: Yasemin

Yırak: Uzak

Yosma: Güzel

Yun-: Yıkanmak

Yük yeri: Yorgan, yastık, yatak konulan yer

Yüklü: Hamile

-Z-

Zahrıl asar: Hanımeli çiçeği

Zambur: Kızgınlık, sinirlilik, asabiyet

Zarıncı: Dertli, dert sahibi, inleyen

Zatı: Zaten

Zembil: İki kulpu olan taşıma kabı.

Zeyt ambarı: Zeytinyağının konulduğu yer

Zıngır zıngır etme: Çok şiddetli ses çıkarma

Zubun: Uzun kadın elbisesi

Züngül: Üzüm pestili ve hamurdan yapılan tatlı

EKLER

EK-1

Kaynak kişiler ile görüşme anında çekilen fotoğraflar bu bölümde verilecektir.

Resim 1.1.Kilis'te Anonim Halk Edebiyatı Örnekleri ve Mâniler kitabı yazarı AhmetElmalı

Resim1.3.Kilismâni yazarlarından Uğur Elhan ve eşi Sevgi Elhan

Resim1.2.AhmetElmalı'nın kütüphanesi

Resim 1.4. Kilismâni yazarlarından Şenel Özköseler

Resim1.5.Kilis merkezden kaynak kişiler

Resim1.7.Musabeyli ilçesinde bir ayakkabıcı dükkânında kaynak kişiler

Resim1.6.Kilis merkezden kaynak kişi

Resim 1.8. Kilis merkezden kaynak kişiler

Resim 1.9. Elbeyli ilçesinden kömürcü dükkânında bir kaynak kişi

Resim 1.11.Kaynak kişiler ile görüşme sırasında çekilen bir görüntü

Resim 1.10.Kilis merkezden emlakçı dükkânından bir kaynak kişi

Resim 1.12. Kilis merkezde yemenici dükkânından bir kaynak kişi

Resim 1.13.Kaynak kişiler ile görüşme sırasında çekilen bir görüntü

Resim 1.15. Yavuzlu'da kaynak kişi ile görüşme sırasında çekilen bir görüntü

Resim 1.14.Yavuzlu'da kaynak kişi ile görüşme sırasında çekilen bir görüntü

Resim 1.16.Kilis merkezden su tesisatçı dükkânında kaynak kişiler ile görüşme anında çekilen bir görüntü

Resim 1.17.Kilis merkezden kaynak kişi

Resim 1.19.Musabeyli ilçesinden kaynak kişi

Resim 1.18. Kilis merkezde fotoğraf stüdyosunda kaynak kişi

Resim 1.20. Polateli ilçesinden kaynak kişi

Resim 1.21. Polateli ilçesinden kaynak kişiler

Resim 1.23. Kilis merkezden kaynak kişiler

Resim 1.22. Elbeyli ilçesinde bir kahvehane

Resim 1.24. Kilis merkezden kaynak kişiler

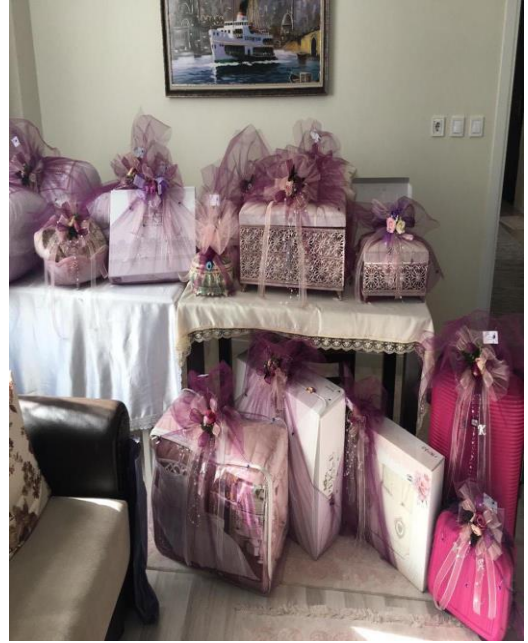
Resim 1.25. Katılım sağlanan düğün

Resim 1.27. Katılım sağlanan nişan

Resim 1.26. Katılım sağlanan düğünün çıkışında kaynak kişiler

Resim 1.28. Katılım sağlanan çeyiz sermesi

Resim 1.29. Gelinin sandığı

Resim 1.30. Katılım sağlanan nişan

EK-2.

Kilis mânilerinde geçen yemekler

Resim 2.1.Mumbar dolması (Sucuk hamra)

Resim 2.3.Hıyrat- Hayrat Semseği

Resim 2.2.Bayram için hazırlanan gerebiçler

Resim 2.4. Simit aş

Resim 2.5.Köfte

Resim 2.7. Lebeniye

Resim 2.6.Hedik

Resim 2.8. Öcce

Resim 2.9. Keşkek ve pastırma

Resim 2.11.Ekmek aşı

Resim 2.10.Miceddere

EK-3.

Kilis mânilerinde adı geçen yerler

Resim 3.1.Cüveyne Cami

Resim 3.3.Muallak Cami

Resim 3.2. Kara Kadı Camii

Resim 3.4.Şeyh Muhammed Bedevi Türbesi

Resim 3.5. Kilis çarşısında park edilen motorlar

Resim 3.7.Sabah Pazarı

Resim 3.6.Zeytin bahçeleri

Resim 3.8.Reyhan

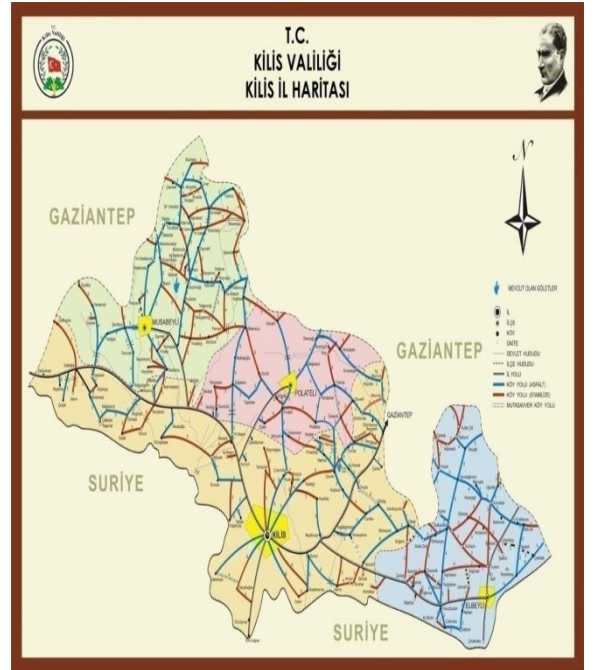
Resim 3.9.Hoca Hamamı

Resim 3.11. Musabeyli girişinden bir görüntü

Resim 3.10.Musabeyli ilçesinde bir damdan görüntü

Resim 3.12. Kilis il haritası (www.kilis.gov.tr.)

